VOJNI ISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLOVENSKIH NARODA

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM II

KNJIGA 7

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

II

KNJIGA 7

REDAKCIONI ODBOR;

Aleksandar Rankovlć, Rodo!ļub Čolakovlć, Dobrlvoje Radosavljevfć,
Lidija Šentiurc, Moma Ma'kovlć, Veljko Vlahovlć
Vellmlr Terzlć, generalpukovnlk, Fabljan Trgo, pukovnik, Dimitrije
Brajuikovlć, potpukovnik, Stevan Kovačevlć, potpukovnik

Odgovorni urednik
Fabijan Trgo, pukovnik

IZDAJE
VOJNI ISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE

VOJNI ISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

II

KNJIGA 7

DOKUMENTA VRHOVNOG ŠTABA
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
1942 — 1943

BEOGRAD

1959

DOKUMENTA
CENTRALNOG KOMITETA KP JUGOSLAVIJE
i
VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE

DECEMBAR 1942 — JANUAR 1943

BR. 1

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 1 DECEMBRA 1942 GOD. PRVE DALMATINSKE NOU BRIGADE ZA USPEŠNO IZVRŠENJE ZADATKA U BORBI ZA OSLOBOĐENJE JAJCA[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

dana 1-XII-1942 **god.**
Časova

P O H V A L A

Borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima I Dalmatinske udarne brigade III Divizije, koji su pri zauzimanju grada Jajca[2] pokazali veliko junaštvo, požrtvovanost i primjerno ispunjavanje postavljenih im zadataka, — izražavam zahvalnost i priznanje u ime Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

SMUT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant
N.O.V. i P.O. Jugoslavije
Tito s. r.

Da je prepis veran originalu tvrdi

Zamenik načelnika Štaba
Terzić

P. s. Ova naredba dostavljena je Štabu III Divizije i Štabu I Dalmat. brigade (M.P.)

[1] Prepis originala (od decembra 1942), otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 30—3. k. 4. Pohvala je objavljena i u „Borbi" br. 29 od 6 decembra 1842 godine.

[2] O borbama za oslobođenje Jajca vidi tom II, knj. 6, dok. br. 166 i 168 i tom IV, knj. 8, dok. br. 64, 71, 92, 95, 96, 98, 236 i 237.

BR. 2

PRIMEDBE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1 DECEMBRA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE U POGLEDU ODRŽAVANJA RADIO-VEZE I UPUTSTVO ZA ORGANIZACIJU RADIOTELEGRAFSKOG KURSA[1]

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Ovaj štab dobio je pismo od oficira za vezu toga štaba. U tome pismu vidi se da radio-stanica ovoga štaba nije do sada održavala redo[vn]o vezu kako treba, kao i da jedan od radiotelegrafista nije sposoban da obavlja ovu službu. Mi možemo navesti da je radio-stanica ovog štaba radila tačno prema predviđenom planu veze. Kada je veza uspostavljena, predložena je veza u 13.00 časova, koja za sada odgovara potrebama, te prema tome za ovo ne bi bilo potrebno da se postavljaju pitanja! Ovaj štab vodi računa o potrebama i mogućnostima.

Prema izjavi radiotelegrafista ovoga štaba, ta radio-stanica je dosta slaba, čuje se prilično slabo, ton stanice je sasvim prigušen, to je sa davačem, dok izgleda da je i primač isto takav, jer bi trebalo da se ova stanica čuje tamo dobro. Potrebno je da se [vaša radio-stanica] što pre dotera u redu, kako bi mogla ispravno da radi; ako nemate stručno lice za taj posao, mi ćemo uputiti jednog radiomontera da izvrši potrebne radove oko toga.

Primedba da jedan od telegrafista treba da se vežba ne odgovara stvarnosti, pošto je radio-služba pri ovom štabu bila do sada na pristojnoj visini.

Pri saobraćaju ne smeju se upotrebljavati nikakvi otvoreni tekstovi ni na čijem jeziku, pa ma na što se odnosili. Pri radiovezi upotrebljavati kratice predviđene za ovu službu, i to najnužnije, pošto nije potrebno niko da prati naš rad, a isto tako je važno da se čuva materijal.

30 novembra dobili smo od vas dve depeše sa potpisom „Oficir za vezu pri G.Š.H. Mardešić"[2]. Ovakav potpis nije potreban pošto iziskuje nepotreban rad oko njega. U depeši stavlja se samo oznaka stanice od koje [je] došla (pozivni znak).

Pri ovome štabu osnovana je radionica za izradu radio-stanica kao i popravku istih. Radionica raspolaže potrebnim stručnim osobljem za sve radove ove vrste. Molimo da čim dođete do

[1] **Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arh'vi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 6-II.**

[2] **Josip Mardešić, tada šef Sekcije za vezu Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.**

radio-materijala ma kakve vrste da ga uputite ovom štabu, a isto tako i radio-stanice, koje bi dobili natrag za vašu upotrebu.

Bilo bi poželjno da pri tom štabu organizujete jedan kurs za izučavanje radiotelegrafije, pošto potreba za radiotelegrafistima biće sve veća, jer svaka veća jedinica i centar trebali bi imati radio-vezu. Pri izboru učenika za kurs uzeti prvenstveno one koji bi želeli ostati pri toj profesiji, kao i da su poverljivi i fizički zdravi. Program za kurs dobićete od ovog štaba kao i najnužnije druge potrebe.

Još jedanput najstrožije se zabranjuju pri radu sa radiostanicom razgovori ma kakve vrste; službu otpravljati kratko i jasno.

Prilog: plan veze i šifra.

1/XII-942 g. Za Vrhovni štab,

BR. 3

IZVĆŠTAJ KOMANDE VOJNE ŠKOLE NOV I POJ OD 2 DECEMBRA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O OPASNOSTI KOJA PRETI PARTIZANSKIM BOLNICAMA I SEOSKOM STANOVNIŠTVU NA TERITORIJI KOMANDE MESTA DONJI LAPAC OD ČETNIKA IZ UDBINE I OTRICA[1]

PARTIZANSKA OFICIRSKA ŠKOLA
Br. 30 d[ne] 2 decembra 1942 g.[2]

VRHOVNOM ŠTABU N.O. VOJSKE I P. ODREDA JUGOSLAVIJE

30 ovog meseca oko 21 čas dobili smo izveštaj od Komande mesta D. Lapac da se oko 600 četnika nalazi u okolini Otrića i da imaju name.ru — paljenje i zauzimanje Srba. Mi smo poslali 30 slušalaca u pravcu Dobrog Sela, gde se nalazi bolnica, a u cilju

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu PK SKJ. pod reg. br. 2501.**

[2] **Naziv Vojne škole NOV i POJ mje bio izmenjen, već je u njen sastav bila uključena ranija Partizanska oficirska škola Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske, pa se Vojna škola u službenoj prepisci, za izvesno vreme, služila štambiljima Partizanske oficirske škole.**

zaštite iste i izviđanja. Kako se jedan bataljon IX Hrvatske brigade[3] angažovao za borbu sa četnicima, to se naš vod 1. ovog meseca oko 17 časova vratio u sastav škole.

Danas, tj. 2. ovog meseca, oko 9 časova ponova nas je obavestila Komanda mesta D. Lapac da su ustaše iz Udbine izvršili ispad u pravcu sela Visuća. U kakvoj nameri, to još ne znamo, ali verujemo da će izvršiti paljenje obližnjih sela kao i klanje srpskog življa.[4]

Snage koje se nalaze na ovom sektoru, tj. oko Udbine, vrlo su male (svega jedna omladinska četa)[5], te ovi banditi koji su se uvukli duboko u našu pozadinu mogu skoro nesmetano vršiti pljačke, paljevine i ubistva.

Jučerašnja pojava četnika i današnja pojava i ispad ustaša dovode ovdašnje stanovništvo, tako isto i obližnje bolnice, kojih ima oko 4—5, u veliku opasnost.

Ovdašnji četnici koji su se pojavili nose naziv „CRNA OSVETNIČKA RUKA", koja ima zadatak da pali i uništava sve partizansko.

Naše je mišljenje da bi trebalo pojačati snage oko Udbine i Srba, da bi se osujetili ispadi i prepadi ustaških i četničkih bandi, kao i da bi se jednom sa njima u ovim mestima likvidiralo. Inače može doći do njihovog napada na bolnice i ovu školu, a naročito mogu uništiti dotična okolna sela, kao što je ranije uništeno selo Jošane (popaljeno i pobijeno 250 lica).

U pravcu Udbine, sa strane škole upućena je hitno jedna patrola u izviđanje, pa će se o daljem razvoju situacije ponova podneti izveštaj.

Molimo da se ovo smatra kao **hitno,** kao i za potrebno naređenje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Mil. Popović[6]

Komandant,
Savo J. Orović

Upućena VI Hrvatska divizija."

[3] **Odnosi se njen Drugi bataljon.**

[4] **Ustaše su ovom prilikom zaklale 85 osoba (većinom žena, dece, i staraca) i zapalile 98 kuća (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 17).**

[5] **" Odnosi se na Udbinsku četu Trećeg ličkog NOP odreda. U ovo vreme Odred je imao i Omladinsku četu (Prvu četu Prvog bataljona), koja se tada nalazila na jednomesečnom vojnom kursu pri Štabu odreda (vidi tom V, knj. 9, dok. br. 103).**

[6] **Milentije Popović**

[7] **Ova rečenica je naknadno dopisana crvenom olovkom.**

BR. 4

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 2 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA UPUTI SA SVOG SEKTORA DELOVE TREĆE NOU DIVIZIJE I STO PRE OTPOČNE DEJ STVO NA PRAVCU LIVNO-ŠUJICA[1]

VRHOVNI **STAB** dana 2/XII/1942 **god.**
NARODNO-OSLOBODTLACKE VOJSKE 21 čas
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Odmah po prijemu ove depeše hitno uputite dva bđtaljona III divizije u njen sastav, kako vam je to već naređeno.[2]

Sva sredstva koja ste tražili uputili smo vam, i verovatno ste ih dobili.

Sa izvršenjem postavljenog zadatka nemojte odugovlačiti.[3] Vi svojim dejstvom morate olakšati rad III divizije i zato ne smete dopustiti neprijatelju da se pribere i počesno obračunava sa našim snagama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Telefonom
2/XII-942 g.
u 21 čas

Komandant
Tito, s.r.

'Redakcija nije uspela pronaći original, već rorepis, pisan zelenim mastilom, ćiril'com. Taj prepis je izvršio Pavle Ilić 2 decembra 1942, a nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, por reg. br. 2372.

[2] Redakcija niie nronašla to ranije naređenje Vrhovnog štaba koje se odnosilo na upućivanje Prvog bataljona Pete i Prvog bataljona Desete NOU brigade u sastav svoje divizije. (Ova dva bataljona su se tada nalazili na Korićni i zatvarali su pravac Livno—Glamoč.) Verovatno je usledilo ponovno naređenje u vezi s ovim, jer je Vrhovni štab 2 decembra 1942. telefonskom depešom, dobio sledeći izveštaj od štaba Druge proleterske divizije:

.,3tab II proleterske divizije

2.12.42 godine, 19.30 minuta — Vrhovnome štabu. Pošto Lička brigada nije prenela naređenje Vrhovnoga štaba našoj II brigadi te ista nije još stigla, a ostale brigade su bile na prostoriji sela Sajković — Bastasi, mi nismo mogli smeniti 2 bataljona Treće divizije.

Danas smo izdali naređenje u 13 časova jednoj našoj brigadi da smeni *2* bataljona 3 divizije. Bataljoni 3 divizije krenuće na put 3—4 ovog meseoa.

Zaipovest koju ste nam tražili poslaćemo vam kroz 3 dana, zbog zakašnjenja II brigade i artiljerije.

Za Stab [Jovan] Vukotić."

Gornji izveštaj Štaba Druge proleterske divizije zabeležen je crvenom olovkom na poleđini dokumenta zavedenog u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 2372.

[3] Odnosi se na savlađivanje neprijateljskog garnizona u Livnu (vidi tom II, knj. 6, dok. br. 180).

BR. 5

OBAVESTENJE MOSE PIJADE OD 3 DECEMBRA 1942 GOD VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O PORUKAMA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO ZA HRVATSKU[1]

PRIVREMENI UPRAVNI OTSEK
PRI VRHOVNOM ŠTABU NOP I DVJ*
Broj
3-XII-1942
u 6.30 h

ZAMENIKU I POMOĆNIKU NAČELNIKA V. S.

Sinoć u 19.30 h javio se telefonom iz Gl. štaba Hrvatske Vlado Bakarić i zamolio me da odmah uputim kakvog motociklistu do V.Š. po kome bih vam preneo traženje Glav. štaba.

Hitna traženja bila su ova:

1) Da se golub[3] javi u ponoć i u 1 sat po ponoći.

2) Da im se vrati 9. brigada, što im je Stari bio obećao. U vezi s tim, oni javljaju da je pouzdano da su Talijani napustili Gračac[4] a vlast predali četnicima. Tu bi brigadu trebali uputiti u tom pravcu. Po njihovim obaveštenjima u Gračacu ima oko 500 četnika od kojih su neki već pobegli na Velebit, a neki na našu slobodnu teritoriju. Druge hrvatske jedinice krenule su dole u Liku, ali su još daleko (oko Slunja). Ako je 9. brigada zauzeta na drugoj strani, pitaju nema li koja druga bliža jedinica koju bi V.S. uputio odmah za Gračac.

3) Pitaju možete li im poslati jedan—dva kamiona za ubrzanje transporta njihovih trupa u Liku. Ako ima, uputiti ih u Slunj.

[1] **Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—2, k. 3—A.**

*** Odluka o promeni naziva Vrhovnog štaba doneta je jednovremeno sa formiranjem prvih divizija (vidi tom II, knj. 6, dok. br. i33 primedbu br. 1). Međutim, štambilji su kasnije izrađeni, kako za Vrhovni štab, tako i za njegove otseke, pa se, pored ostalih razloga, i zbog toga može desiti da se u zaglavljima nekih dokumenata iz decembra 1942 naiđe na raniji naziv Vrhovnog štaba (VŠ NOP I DVJ, umesto: VS NOV i POJ).**

[3] **Odnosi se na radio-stanicu.**

[4] **Krajem novembra 1942 god. u Gračacu su se nalazili delovi 151 pešadiskog puka italijanske divizije „Sasari". Međutim, potpuno napuštanje Gračaca nije usledilo, već se vršila samo izvesna pređislokacija italijanskih snaga na području Like i Gorskog Kotara (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 22 i 36).**

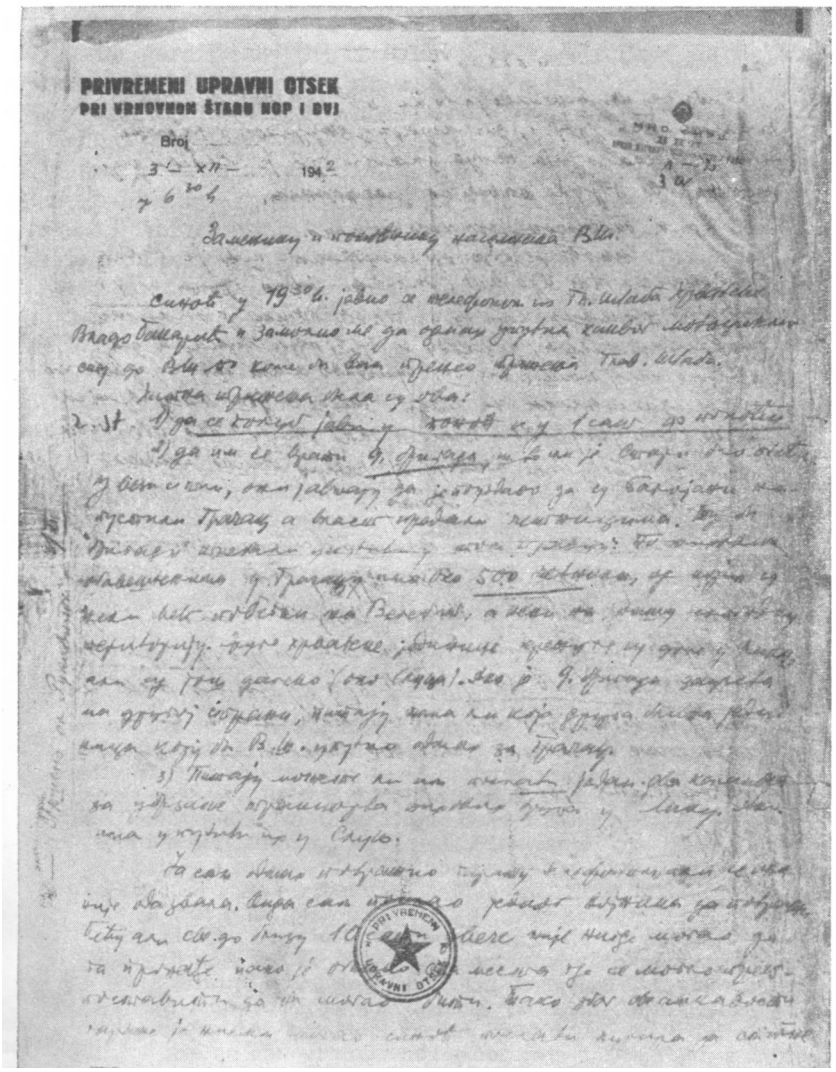

PRIVREMENI UPRAVNI OTSEK
PRI VRHOVNOM ŠTABU NOP I DVJ

Broj

3-XII- 1942

Zamjeniku i komandantu naselenja B.lo.

Danas u 19.30 h. javio se telefonom iz Tr. ulaza kapetan Bradobašanović i zamolio me da odnesu poštu kombi motornim vozilom do B.lo. Kako ste vi bili izvršio kapetan Trab. ulaza.

Molim izvjestiti šta je u vezi.

2. st. 1) da se konačno jasno u vezi s u (sam) do noćitu

2) da mi se javi g. Prijeda, ako je bio u B.lo. i da ostane u B.lo. sve dok ne dobijem naređenje za povratak u Trnovu a bilo kakvih izvještaja.

3) Pitanje novčanih sredstava za kontakt za izdavanje izvjestaja u Trnovu i u Sarajevu.

Za sad imamo izdvojeno [illegible] 500 [illegible] u B.lo. [illegible] g. Prijeda [illegible] za Trnovu. [illegible] za Trnovu.

Za sad imamo izdvojeno [illegible] iznos [illegible] Četvrtak do [illegible] 10 [illegible] dese [illegible] za izvještaje. [illegible] mjesta [illegible] za [illegible] dati. [illegible]

PRI VRHOVNOM ŠTABU NOP I DVJ UPRAVNI OTSEK

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 5

Ja sam odmah potražio garažu telefonom, ali se ona nije odazvala. Onda sam poslao jednog vojnika da potraži Beću\ ali sve do blizu 10 sati uveče nije nigde mogao da ga pronađe iako je obišao sva mesta gde se moglo pretpostaviti da bi mogao biti. Tako, zbog ove aljkavosti garaže, ja nisam mogao sinoć poslati kurira da stigne na vreme s porukom o golubu.

Treba garaži narediti, a to ću i ja kazati Beći jutros, da moraju dežurati u garaži i da se u svako doba mora znati gde je komandir. Zato vam ove poruke šaljem sa zakašnjenjem.

Drugo. Bataljon[6] još nije stigao.

Sinoć je ovde organizovana — što je bilo pripremljeno još pre mog dolaska — jedna grupa od 40 ljudi naoružanih koji su u ponoć pošli u obilazak kritičnih mesta, u zasedu itd. Jutros saznajem da patrole nisu našle ništa sumnjivo osim što su uhvatile jednog kriminalca na krađi. Zasede se još nisu vratile pa ne znam rezultat. Inače je onaj „napad" bio ponovljen i iduće (pretprošle) noći, tj. četiri puške opaljene su plotunom na našu stražu.

Još nešto. 6/XII biće u [Bosan.] Petrovcu zakazana konferencija AFŽ[7]. 5/XII ujutru biće 30 delegatkinja iz Hrvatske u Ličkom Petrovom Selu na putu za Petrovac. Trebalo bi poslati autobus da bude u Ličkom Petrovom Selu 5/XII ujutru da ih natovari. Ako je to nemoguće, moraćemo mobilisati kola. Bećo kaže da može. Zato vas molim da pošaljete autobus na vreme da primi žene u Petr. Selu ujutro 5 XH.

S. F. - S. N.

S drug. pozdr.

(M. P.) Cića **Janko**

[5] Bećo Lazović, tads komandir Autočete Vrhovnog štaba. Pre rata je bio najamni radnik — automehaničar i šofer. Beskompromisnost u borbi protiv klasnog neprijatelja, kao i najlepše karakterne osobine brzo su ga svrstale u redove KPJ, čiji je član postao 1927, u 21 godini života. Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak poverovao mu je odgovorne i teške zadatke, kao što su: održavanje veze između pojedinih rukovodstava i prenošenje ilegalnog partiskog materijala na razne punktove Crne Gore, Boke, Sandžaka i Metohije. Zbog revolucionarnog rada hapšen je više puta. Herojski se držao pred klasnim neprijateljem u sarajevskom zatvoru i u smederevskom logoru.

Po okupaciji naše zemlje učestvuje u organizovanju ustanka u Podgoričkom srezu, a zatim u oružanoj borbi. Od novembra 1942 rukovodilac je automobilskih jedinica Vrhovnog štaba, a po oslobođenju je demobilisan u činu majora JA, kao stoprocentni invalid. Ali on i dalje neumorno radi, najpre na obnovi uništenog saobraćaja u Beogradu, a zatim na organizaciji automobilskog saobraćaja u Crnoj Gori. Umro je 23 septembra 1953 god. kao član Gradskog komiteta SKJ za Titograd.

' Redakcija nije mogla tačno ustanoviti na koji se bataljon ovo odnosilo.

[7] Antifašističkog fronta žena

BR. 6

IZVEŠTAJ KOMANDE VOJNE ŠKOLE NOV I POJ OD 3 DECEMBRA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O ISPADU USTAŠA IZ UDBINE I O NJIHOVIM ZLOČINIMA PO OKOLNIM SELIMA[1]

PARTIZANSKA OFICIRSKA ŠKOLA
Br. 32 D. 3 - XII - 1942

Izvještaj o ispadu ustaša i paljevini sela.

VRHOVNOM ŠTABU N.O. VOJSKE I P. ODREDA JUGOSLAVIJE

Naša patrola koja je 2 ovog mjeseca išla do sela Visuća[2], po povratku izvijestila nas je sljedeće:

Ustaše koji su izvršili ispad iz Udbine u toku noći zaposjeli su okolne visove i blokirali sela: Selište, Tišmu Varoš i Kumazečevu Dragu i u zoru počeli pljačkati i paliti, a u selu Selištu pored toga poklali su oko 70 osoba (mahom žena i djece). Selo Visuć nisu spalili, jer je straža iz Šalamunića pritekla u pomoć jednom vodu partizana koji je bio na tom sektoru na položaju i tako primorala bandite da se povuku u Udbinu i potjeraju sa sobom veliki plijen[3]. Po iskazu stanovnika popaljenih sela, sa ustašama nalazilo se je i četnika, a najveća zvjerstva pravili su Muslimani — ustaše koji su iz Bihaća prešli u Udbinu.

Svakog dana dolaze od 1—3 aviona, koji se spuštaju u Udbinu i donose im hranu i municiju.

Naši su imali pored poklanog stanovništva još i jednog mrtvog i jednog ranjenog partizana, a banditi 7 mrtvih.

Naše snage su vrlo male i nisu uopšte u stanju da zadrže nijedan pokušaj neprijateljskog ispada iz Udbine. Pored toga, partizani koji se nalaze na položaju oko Udbine nemaju više od 5 metaka prosječno.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2500.

[2] Vidi dok. br. 3.

[8] U izveštaju koji je Stab Trećeg ličkog NOP odreda uputio 6 decembra 1942 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, u vezi s ovim ustaškim ispadom se kaže da je selo Visuć delimično spaljeno (45 kuća i 53 štale) da je stradalo 85 lica (deca, žene i starci) i da su, po pristizanju pomoći vodu Udbinske čete, ustaše odbačene ka Udbini i *prinuđene da ostave sav plen* (vidi tom. V, knj. 10, dok. br. 17).

Mišljenja smo da bi nadležnim komandama trebalo skrenuti pažnju u ovom pogledu, jer se slučaj paljevine, pljačke i pokolja nevinog stanovništva oko Udbine ponavlja već po drugi put, i da se iz više razloga ovo ne bi smjelo dogoditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Mil. Popović

Komandant,
Savo J. Orovic

BR. 7

OBAVEŠTENJE REFERENTA SANITETA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4 DECEMBRA 1942 GOD. MOŠI PIJADE O RADU LEKARSKE KOMISIJE I PREDLOG ZA KOORDINACIJU RADA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA I ZDRAVSTVENOG OTSEKA IZVRŠNOG ODBORA AVNOJ-a[1]

(M. P.)

REFERENT SANITETA PRI VRHOVNOM ŠTABU
4.XII.1942

PRIVREMENOM UPRAVNOM OTSEKU PRI VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Druže čiča Janko,

Primio sam tvoj dopis od 1.XII. po pitanju komisiskog pregleda nesposobnih za borce[2]. Komisija od tri lekara postojala ie već i dosad, samo je stvar u tome što ona nije, niti može biti stalna, pošto ne možemo držati stalno na okupu trojicu lekara. Ona se sastaje povremeno, to jest kad se prikupi izvestan broj slučajeva za pregled.

Što se tiče liberalnog odnošenja prema drugovima na pregledu, tu je vrlo teško postaviti jedan jedinstveni kriterijum. Borbenu i radnu sposobnost veoma različito procenjuju drugovi iz rukovodstva pozadine, s jedne strane, i oni iz operativ-

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1194.**
[2] **Redakcija nije uspela pronaći ovaj dopis Moše Pijade.**

nih jedinica, s druge strane. Sanitet se tu nalazi između dva pritiska. Do sada smo već dobili mnogo primedaba od strane drugova iz brigada kako im se šalju nesposobni za borbu drugovi. Bilo bi zato veoma korisno da u ovoj komisiji učestvuje i po jedan drug odgovoran po političkoj liniji.

U vezi sa komisiskim pregledom napominjem ti još da pri odašiljanju drugova na pregled izričito navedete: „na komisiski pregled" ali, pošto komisija ne može da zaseda svaki dan, trebalo bi ipak praktikovati da za prostije slučajeve ostane merodavan i dalje jedan lekar. Tek ako se zainteresovani organ ne zadovolji mišljenjem dotičnog lekara, odnosno oseti nedovoljnu kritičnost u tome mišljenju, onda tek da postavi ponovni zahtev: „na komisiski pregled". Tako je uostalom po svima regularnim vojskama.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Referent saniteta
pri
Vrhovnom štabu
Dr Gojko

P. S.

Druže čiča Janko,

Moram da ti se obratim po jednom pitanju za koje si ti, mislim, sada merodavan da ga rešiš, a prilike nalažu da se što hitnije reši. Radi se o borbi protiv zaraznih bolesti. U svrhu organizovanja zdravstvene službe u vojsci i narodu i suzbijanja zaraznih bolesti, ja sam predložio da se formira jedna stalna higijenska komisija čiji će članovi biti:

drug Dr Sima Milošević, kao rukovodilac komisije,
drug Dr Radoje Mijušković,
drug Dr Stepan Štajner.

Ovu komisiju potvrdio je drug Tito i svaki njezin član dobio je pismeno naređenje potpisano od druga Tita[3].

Međutim od toga dana, to jest 15.XI.1942 god. pa do danas, drug Dr Sima Milošević, kao rukovodilac komisije, nije uopšte došao da porazgovorimo o zadacima komisije, mada je u naređenju stajalo da će komisija raditi „kao pomoćni organ Vrhovnog saniteta". Ali nije bitno ovo poslednje. Ako drug Sima misli da rukovodstvo nad suzbijanjem zaraznih bolesti spado, posle formiranja Izvršnog odbora Narodnog veća, u isključivu kompetenciju Zdravstvenog otseka toga Veća, i onda je trebao

' Vidi tom II, kni. 6, dok. br. 161.

da okupi članove komisije bilo na rad, bilo na ma kakvo savetovanje o postavljanju problema. U svakom slučaju nije smela izostati informacija o planu rada toga Otseka upućena **na** mene, konačno, predloži o koordinaciji rada između Sanitetskog otseka Vrhovnog štaba i Zdravstvenog otseka Izvršnog odbora. Juče sam baš obišao jedno selo blizu Petrovca u kome se razvila epidemija trbušnog i pegavog tifusa. Ja sam preduzeo **u** tome selu potrebne mere i osnovao zdravstvenu sekciju. Ovaj slučaj govori da se mora pristupiti što hitnijem organizovanju zdravstvenih sekcija svuda, po svim selima, opštinama i srezovima. Za taj rad neophodno je potrebna koordinacija svih snaga. Molim te da se po ovome pitanju učine potrebni koraci.

Dr **Gojko**

BR. 8

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 6 DECEMBRA 1942 GOD. ZAMENIKU KOMANDANTA DESETE (HERCEGOVAČKE) NOU BRIGADE ZA FORMIRANJE OPERATIVNOG SEKTORA JAJCE- MRKONJIC GRAD[1]

Drugu Vladu Tomanoviću[2]

Preduzmi komandu nad Prvim crnogorskim i Prvim hercegovačkim [bataljonom] i bataljonima III Krajiškog odreda[3], Sa ovim snagama osiguraj od neprijatelja pravac Jajce—Mrkonjić Grad. Crnogorski i Hercegovački bataljon da ne idu u sastav svojih brigada.

6-XII-1942 Komandant NOV i POJ
u 19 časova Tito

[1] **Naređenje upućeno kao tefefonska depeša. Redakcija nije uspela pronaći original, pa depešu preštampava iz izveštaja Operativnog štaba sektora Jajce — Mrkonjić G*rad upućenog 8 decembra 1942 Štabu Treće NOU divizije (vidi dok. zaveden u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 3140).**

[a] **Vlado Tomanović, tada zamenik komandanta Desete (hercegovačke) brigade Treće NOU divizije, narodni heroj. Poginuo u borbi proziv**$_{e}$ **NemaCa juna 1943 na Volujaku, za vreme Pete neprijateljske ofan-**

*** Odnosi se na bataljone „Iskra" i „Pelagic".**

BR. 9

GOVOR VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 6 DECEMBRA 1942 GOD. NA PRVOJ ZEMALJSKOJ KONFERENCIJI ANTIFAŠISTIČKOG FRONTA ZENA JUGOSLAVIJE[1]

GOVOR NA PRVOJ ZEMALJSKOJ KONFERENCIJI ANTIFAŠISTIČKE FRONTE 2ENA

Drugarice! Predajem vam pozdrave u ime Vrhovnog štaba i u ime boraca, komandira, komandanata i političkih komesara naše junačke Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. („Živjela vojska!") Ja sam neobično sretan što mogu da prisustvujem ovoj historijskoj skupštini Antifašističke fronte žena i da vidim delegate naših junačkih žena Jugoslavije, koje su u ovoj dugotrajnoj natčovječanskoj borbi dale toliko žrtava i primjera heroizma, da se time možemo ponositi i sa ponosom se smatrati saveznicima naše velike ruske braće, sovjetskog naroda i herojskih sovjetskih žena. („Živjele!")

Vaša današnja skupština ima veliko historijsko značenje. Antifašistički pokret žena postoji u Jugoslaviji već odavno, ali nikada nije mogao u svojoj punoj organizacionoj formi doći do takvog izražaja kao što je danas došao. To je zasluga naših slavnih boraca, onih koji su dali svoje živote, svoju krv, i onih koji se bore u svim dijelovima naše napaćene zemlje. Zene Jugoslavije pokazale su svoj heroizam još u ono vrijeme kad se tek začinjao antifašistički pokret žena, 1936 godine, težeći da budu u prvim redovima borbe za ugnjetene i izrabljivane narode Jugoslavije. Danas Antifašistička fronta žena ima višestruko značenje. Zene se bore danas rame uz rame s muškarcima za slobodu naroda Jugoslavije, protiv zvjerskih okupatorskih osvajača i protiv njihovih domaćih slugu. One se bore za slobodu i nezavisnost svojih naroda, one se bore protiv fašističkog sistema, sistema srednjovjekovnog ropstva, kakav postoji u Njemačkoj. One se bore za nezavisnost svojih naroda,

[1] **Prva zemaljska konferencija Antifašističkog fronta žena Jugoslavije održana je 6—8 decembra 1942 god. u Bosanskom Petrovcu. Na njoj je učestvovalo 166 delegatkinja iz svih krajeva Jugoslavije.**

Govor druga Tita prvi put je u celini objavljen u prvom broju „Žena danas", organu AFZ, a u izvodu ga je donela i „Borba" br. 30 od 13 decembra 1942 godine. Kasnije je u svim krajevima naše zemlje umnožavan u raznim „tehnikama", zajedno sa osnovnim materijalima sa Prve zemaljske konferencije AFŽ. Redakcija ovde govor preštampava iz knjige: Josip Broz Tito, Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941—1945, Kultura, Zagreb, decembar 1947.

a to je sastavni dio velike borbe za njihovu ravnopravnost, koju su našim ženama, u granicama Jugoslavije, osporavali, ne dajući im pravo glasa, ni pravo odlučivanja o pitanjima društvenog života. U ovoj borbi one se bore danas za ravnopravnost žena. U ovoj nejednakoj, nadčovječanskoj borbi one su dokazale da su imale pravo tražiti svoju ravnopravnost, one su to dokazale svojim životima, svojom krvlju na polju bitke s njemačkim, talijanskim i mađarskim fašistima i ostalim osvajačima.

Kćeri naših naroda stale su u prve redove Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Naša pozadina je, više nego išta drugo, dokaz koliko su one svijesne ovog historijskog momenta, kad se odlučuje sudbina čitavog čovječanstva, kad se odlučuje sudbina žena. I baš zato, ova današnja skupština ima ogromno historijsko značenje. Naše žene, naše kćeri, majke, sudjeluju s puškom u ruci u Narodno-oslobodilačkoj borbi. Ja se ponosim što stojim na čelu armije u kojoj ima ogroman broj žena. (Aplauz.) Ja mogu kazati da su žene u ovoj borbi po svom heroizmu, po svojoj izdržljivosti bile i jesu na prvom mjestu i u prvim redovima, i našim narodima Jugoslavije čini čast što imaju takve kćeri.

Drugarice! Jasno je da na žene u ovoj borbi pada ogroman dio tereta — kako u pozadini, tako često i na fronti. Vaši sinovi, očevi i braća su, razumije se, vojnici na bojištu, a vi ste u pozadini isto tako važan faktor. Sve ono što danas čini naša vojska jest devedeset od sto zasluga i naših junačkih žena Jugoslavije. Borba koju mi vodimo iziskuje ogromne žrtve, a te žrtve padaju svom težinom na naše žene, na naše majke i kćeri, koje gube svoje najmilije. Naša dosadašnja borba progutala je mnogo krasnih drugarica, krasnih boraca — kćeri naših naroda. Mnoge su pale od krvničke ruke ustaša i četnika Draže Mihailovića, mnoge su obeščašćene, zlostavljene i ubijene. Slava palim herojima našeg naroda! („Slava im!") Smrt izdajnicima! („Smrt!"}

Ali žrtve koje daje naš narod, naše žene, nisu pokolebale vjeru žena u ishod ove borbe, u pobjedu ove pravedne borbe. Naprotiv, ja podvlačim ovdje da su naše žene najviše dale za tu borbu; u pozadini one su najčvršće i najprije mogle naći pravi put. To govore primjeri onih žena iz onih mjesta, iz onih •sela i krajeva koji su bili pod utjecajem ustaša, pod utjecajem Draže Mihailovića. I to je ono što mora da nas ispuni ponosom i vjerom: naše žene nisu ušle u ovu borbu slučajno, nesvijesno, spontano, već svijesno, svijesne historijskog zbivanja, svijesne da borba koja se vodi za oslobođenje našeg naroda jest borba za sretniju budućnost naših naroda i sretniju budućnost samih zena. (Aplauz.)

Zene Jugoslavije, koje su u ovoj borbi s takvim samoprijegorom dale takve žrtve, one što tako uporno stoje u prvim redovima Narodno-oslobodilačke borbe, imaju pravo da ovdje, danas, jedanput zauvijek, utvrde jednu činjenicu: da ova borba mora donijeti plod i za žene naroda Jugoslavije, da nikada više nitko neće moći istrgnuti te skupo plaćene plodove iz njihovih ruku! (Aplauz.) Za ovu stvar naših žena stajat će naša Narodno-oslobodilačka vojska i sve žene koje se nalaze u prvim redovima velike borbe.

Možda netko na strani sanja da će u Jugoslaviji poslije rata početi opet sve po starom, pa će žene prijeći u kuhinju i neće odlučivati ni o čemu. Ali, žene su, drugovi i drugarice, položile ispit zrelosti; one su pokazale da su sposobne ne samo da rade u kućanstvu, nego i da se bore s puškom u ruci, da mogu i vladati (Tako je!) i držati vlast u rukama. I ova skupština je dokaz da naše žene ozbiljno primaju sudbinu naroda i svoju sudbinu u svoje ruke. Antifašistička fronta žena, koja je uspjela da ujedini žene za velike ciljeve borbe, za konačnu pobjedu nad okupatorom i njegovim slugama, ima cilj da dovede žene do konačnog oslobođenja, da izvojuje njihovu građansku ravnopravnost, društvenu ravnopravnost.

Pred nama, drugovi i drugarice, stoje velike i teške borbe. Činjenica da je ogromna većina žena na našoj strani davala nam je i dat će nam i ubuduće poticaj da još jače i čvršće zbijemo svoje redove, da izdržimo sve teškoće. U teškoj borbi kakvu još imamo da vodimo, razumije se, Antifašistička fronta žena ima pred sobom velike i teške zadatke. Vi ste, drugarice, dosad pokazale svoju veliku ljubav i razumijevanje za borbu, za naše drugove i drugarice na bojištu. Vi ste davale što ste mogle, ali ipak još nisu iskorištene sve mogućnosti koje se dadu iskoristiti, da bi naši drugovi i drugarice, naši borci, imali sve što im treba. Zato ste se vi ovdje i sastale, zato ćete vi postaviti svoj rad još organiziranije i s više sistema, i usmjeriti ga na to da naša vojska dobije maksimum što se može dati. Mi u vama gledamo glavni oslonac u pozadini. Vi žene treba ne samo da se brinete o svojim zadaćama prema fronti, nego i u pozadini, da budnim okom pratite da se ne ugnijezdi neprijatelj, koji je ugrožen zajedničkim interesima svih slobodoljubivih snaga Jugoslavije. I taj zadatak pada na vas. Našim borcima treba odijela, treba čarapa — zima je — treba rukavica, hrane i još mnogo i mnogo čega drugog. To najviše zavisi od vas, drugarice. Vi ste desna ruka Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Vi ste najmasovnija organizacija, najveća snaga u pozadini, koja može mnogo da da, koja može mnogo pomoći.

Ima još mnogo i mnogo žena koje su pod teretom okupatora, koje čekaju vašu riječ, koje čekaju da dodete do njih i da jh pozovete u zajedničku borbu. Mogu da kažem da sam izvanredno zadovoljan rezultatima koje ste postigle na našem oslobođenom teritoriju. Vi ste postigle mnogo, ali još mnogo i mnogo imamo uraditi, da bi se žene u drugim oblastima okupile oko Antifašističke fronte žena.

Zene Jugoslavije imaju pravo i dužnost im je da se bore, jer one na oltar ove pravedne borbe daju ono što im je najdraže — svoje sinove, svoje kćeri. Ja sam uvjeren, drugarice, da nam plodove ove borbe koja se danas vodi neće nikada nitko moći oteti. Ja sam uvjeren da ćete i dalje u našoj borbi stoički podnositi sve oskudice i da nećete pokleknuti ni pred kakvim teškoćama, da ćete izdržati zajedno s nama, zajedno s Narodno-oslobodilačkom vojskom do konačne pobjede, koja — ja vam ovdje mogu reći — neće biti daleko.

Danas — i same to znate — fašistički osvajači, fašistički mračnjaci doživljuju poraz za porazom na bojištu velike, prostrane sovjetske zemlje. (Aplauz.) Herojska Crvena armija lomi i krši fašističke bandite i sve je bliži i bliži dan kad će konačno doći do sloma ove, tobože nepobjedive, fašističke armije. Ja mogu da kažem da u divovskoj borbi koju vode sovjetski narodi, sovjetske žene daju bezbroj primjera nezapamćenog heroizma i izdržljivosti. Zato još jedanput ovdje moram podvući da se naši narodi mogu ponositi što i naše žene stoje isto tako istrajno, isto tako izdržljivo u ovoj teškoj i nejednakoj borbi. Treba da se ponosimo time što narodi Sovjetskog Saveza („Živjeli!"), što Sovjetski Savez zna i cijeni veliku ulogu žena Jugoslavije u našoj Narodno-oslobodilačkoj borbi. (Aplauz.)

Na koncu bih htio reći još to da je Antifašistička fronta žena, koja postoji već odavno, a sada je dobila i svoju organizacionu formu, jedna od organizacija koja je zaista ponikla odozdo, zahvaljujući često puta nezapamćenoj upornosti samih žena. Ja mislim, drugarice, da Antifašistička fronta žena predstavlja takvu organizaciju, takvu snagu s kojom ćemo zaista smjelo moći da idemo u susret svim teškoćama koje stoje pred nama. Želim vam, drage drugarice, mnogo uspjeha u vašem daljem radu i želim da vaš rad bude plodonosan, da bude na dobrobit naše Narodno-oslobodilačke borbe, na dobrobit naše konačne pobjede i naše zajedničke bolje budućnosti.

DA ZIVI ANTIFAŠISTIČKA FRONTA ZENAI
DA ZLVE HEROJSKE ZENE SOVJETSKOG SAVEZA!
DA ZIVI SOVJETSKI SAVEZI
DA ZIVI VODA I GENIJALNI STRATEG DRUG STALJINI

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 10

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 7 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA DOSTAVLJANJE IZVEŠTAJA O NAPADU NA LIVNO I OBAVEŠTENJE O NAPUŠTANJU JAJCA[1]

VRHOVNI STAB
NOV I POJ
7/XII.1942 g.
10 čas.

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZ.

Prema vašoj zapovesti otpočeli ste s napadom 5 ov. m. u 24 časa; međutim danas je 7/XII, a mi još uvek nemamo nikakvog izveštaja od vas[2].

Odmah po prijemu ove depeše pošaljite nam izveštaj o situaciji na vašem pravcu dejstva.

Pera[3] je popustio usled zamorenosti i vašeg zakašnjenja, pa smo izgubili ono što smo dvaput zauzimali[4].

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant,
Tito s. r.

[1] **Prepis originala, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2375. Prepis je iz decembra 1942 godine.**

[2] **Odnosi se na prvi napad Druge proleterske divizije na Livno. Taj napad nije uspeo usled slabe pripreme i organizacije napada. (Vidi izveštaj Štaba Druge dalmatinske brigade Druge proleterske divizije u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, reg. br. 1/1, k. 738.)**

[3] **Petar (Pero) Cetković, komandant Treće NOU divizije.**

[4] **Odnosi se na Jajce, koje je Treća NOU divizija napustila pred nadmoćnijim neprijateljskim snagama (vidi tom IV, knj. 8, dokumente od br. 122 do br. 126 i od br. 130 do 171).**

BR. 11

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDANTU VOJNE ŠKOLE NOV I POJ O DUŽINI TRAJANJA OFICIRSKIH KURSEVA I O POTREBI ODRŽAVANJA STALNE KURIRSKE VEZE[1]

7 decembra [19412

UPRAVNIKU VOJNIH ŠKOLA

Donji Lapac

Vašu poštu vrlo neuredno primamo. Izgleda da bi bilo mnogo bolje kad biste nedeljno slali po jednog kurira koji bi donosio svu poštu i sav materijal od Vas, kao i trebovanje za razni materijal, a u svom povratku doneo bi Vam odgovor i materijal za školu. Vaše pismo pisano 17/11 o.g. primili tek 4 decembra, a pismo kojim ste trebovali potrebe za školu nismo uopšte primili, zato odmah po prijemu ovoga pisma pošaljite jednog kurira sa trebovanjem i poslaćemo Vam sve što Vam bude trebalo.

Drugovi Bogoslav Mitrović, Dimitrije Koljković i Milorad Jovanović upućeni su na viši kurs, prema tome ih uvrstite kao slušaoce višeg kursa.

Viši kurs, kao i niži, treba da traje 30 radnih dana; ovde se ne uzimaju u obzir nedelje, kao dani odmora, koje bezuvetno treba koristiti za odmor slušalaca.

Slušaoci višeg kursa koji su stupili u toku novembra neka ostanu na kursu do 25 decembra, s obzirom na to da se svi nisu blagovremeno javili na dužnost.

Nameravamo da školu zbog olakšane ishrane i nastave premestimo u Bihać. Do početka sledećeg kursa donećemo odluku po tome.

Sve što je drug Milentije[2] tražio poslaćemo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab:

[1] **Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu** CK SKJ, **pod** reg. br. 2374.

[2] **Milentije Popović, tada politički komesar Vojne škole NOV i POJ.**

BR. 12

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7 DECEMBRA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SE SPROVEDE U ŽIVOT UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA O ORGANIZACIJI OBAVEŠTAJNE SLUŽBE I O TOME DOSTAVI IZVEŠTAJ[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Dana 7-XII-1**942 god.**
u 18 čas.

GLAVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O. HRVATSKE

Primili smo vaš obavještajni izvještaj od 21.XI. tek. godine[2] sa uputom br. 26/41, kao i polit, izvještaj od 3.XII. tek. godine.

Mi smo vam dostavili naše naređenje sa uputom za organizaciju obavještajne službe na vašoj teritoriji, kao i u vašim mobilnim jedinicama[3]. Vi ćete postupiti u duhu toga naređenja i uputa i organizovati ob. službu u najkraćem roku. Iz dostavljenog našeg naređenja vi ćete vidjeti kako trebate organizovati ob. službu, pa ćete prema vladajućim okolnostima i dosadašnjoj organizaciji vaše ob. mreže razraditi detaljna naređenja i upute za vaše potčinjefne] ob. organe, sve u težnji da prvenstveno postavite siguran temelj ob. mreže kako na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji, tako i u mobilnim jedinicama.

Vidimo iz priloženog polit, izvještaja da ste postigli izvjesne dobre rezultate u ob. službi. Novom organizacijom, vjerujemo da ćete postići još veće i zamašnije rezultate, samo ako pristupite planskom i smišljenom organizacionom radu.

Dostavite nam detaljan izvještaj o izvršenoj reorganizaciji ob. službe u duhu našeg naređenja od 2.XII. tek. godine.

Napominjemo da vi možete, prema vašoj ocjeni podijeliti sektor Kordun—Banija na dva sektora, odnosno dva pomoćna ob. centra, ako je to u interesu ob. službe.

Obavještajne izvještaje dostavljajte nam redovno u predviđenom roku.

Drug. pozdrav

S. F. S. N.

Za Vrhovni štab
zamjenik načelnika
(M. P.) **Terzić**

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—1, k. 5.
[2] Vidi tom V, knj. 9, dok. br. 78.
[3] Vidi u Vojnom istoriskom institutu JNA dokumenat zaveden pod reg. br. 24/7, k. 103—A.

BR. 13

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA RAZBIJANJE NEPRIJATELJSKIH POJAČANJA UPUĆENIH IZ PRIJEDORA POSADI SANSKOG MOSTA[1]

Koncept!

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Položaj

Sada smo saznali da je neprijatelj uputio pojačanje iz Prijedora posadi Sanskog Mosta i to u bornim kolima i nešto pješadije[2]. Na pogodnom položaju sačekajte ove snage i odbacite ih ka sjeveru.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

11/XII/1942
u 9 časova

Za Vrhovni štab
Terzić

STAB
I BOSANSKOG KORPUSA
Dne 11 dec. 1942
u 9,5 čas.

Najhitnije!

KOMANDANTU OVOGA ŠTABA DRUGU KOSTI

Prednja depeša dostavlja ti se.

Šef kancelarije,
Đ[3]

[1] **Redakcija nije uspela pronaći otpremnu depešu, već samo kopiju originala prijemne depeše, otkucane u Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa na pisaćoj mašini, latinicom. Ona se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/1—14/1, k. 406.**

[2] **Sem ovih pojačanja (vidi dok. br. 14), za odbranu Sanskog Mosta koji je bio dobro utvrđen, bili su angažovani Deseti domobranski puk i Dvanaesta četa 721 nemačkog puka, kao i milicija i ustaše iz Sanskog Mosta i bliže okoline. Deo ovih snaga držao je spoljnu odbranu Sanskog Mosta na liniji: Brajić Tavan — Đedovača — Kamengrad — Mikanovo Brdo — Demiševci — Sasina — Čaplje.**

U neposrednom napadu na Sanski Most učestvovale su Prva brigada Pete NOU divizije (sa istoka) i Šesta brigada Četvrte NOU divizije (sa zapada). Ostale brigade ovih dveju divizija bile su angažovane na okolnim uporištima i na obezbeđenju pravaca prema Prijedoru, Bosanskom Novom i Banjoj Luci.

[3] **Đoko Jocić**

BR. 14

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA O PRIPREMAMA NEPRIJATELJA ZA DEBLOKADU POSADE U SANSKOM MOSTU[1]

Koncept!

DEPEŠA

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Na položaju

Ovoga momenta saznali smo sledeče:

1) Neprijateljska pojačanja u jačini jedne nemačke satnije i jedne domobranske bojne stigla su u 11,15 časova južno od sela Trkulja, noseći sobom municiju za posadu Sanskog Mosta-.

2) Treća nemačka bojna 714-te nemačke divizije pred Prijedorom biće prebačena danas do naveče, takođe sa municijom.

Naređuje se posadi Sanskog Mosta od strane Štaba nemačke divizije da održi uporište sa novopostrojenim[3] hrvatskim četama.

3) Štab dotične nemačke divizije naređuje posadi u Sanskom Mostu: da postave platno za spuštanje aviona radi pronosa ranjenika, da letilište osiguraju i, ako stave platno, smatraće da je osiguranje izvršeno.

Avioni će doneti takođe sa sobom municiju.

U Sanskom Mostu komandant posade je general Brozovi.:, koji se još tamo nalazi.

[1] Redakcija nije uspela pronaći otpremnu depešu, već samo kopiju originala prijemne depeše, otkucane u Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa na pisaćoj mašini, latinicom. Ona se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2/1—14/1, k. 406.

[2] U naknadnoj telefonskoj depeši, upućenoj Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa istog dana u 14,40 č. zamenik načelnika Vrhovnog štaba obaveštava Stab korpusa da je komandant posade Sanskog Mosta general Brozović tražio hitno avion da se prebaci u Zagreb, da je aerodrom u Sanskom Mostu označen i osiguran, i da u sastavu neprijateljskih delova prispelih u s. Trkulje ima četiri tenka (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. 3/1—14/1, k. 406).

[3] novoformiranim

Prednje podatke odmah iskoristite u cilju potpunog likvidiranja Sanskog Mosta i daljeg rastrojstva neprijatelja[4].

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

11 decembra 1942
u 13,30 č.

Za Vrhovni štab
Terzić

STAB
I BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA
Str. pov. službeno
11 decembra 1942
na položaju

KOMANDANTU ILI NAČELNIKU ŠTABA I BOS. N.O.U. KORPUSA

Prednju depešu Vrhovnog štaba dostavljam.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sef kancelarije,
Đoko

[4] Napad na Sanski Most otpočeo je noću 10/11 decembra 1942. Posle nekoliko uzastopnih juriša, Prva brigada Pete NOU divizije i Šesta brigada Četvrte NOU divizije probile su spoljnu odbranu i prodrle u Sanski Most. Međutim, iz rejona s. Sasina neprijateljske snage izvršile su napad u leđa Prve brigade, a odmah zatim usledio je i protivnapad neprijateljskih snaga iz grada. U toku borbe odbačene su Prva i Šesta brigada iz grada, ali je grad i dalje ostao okružen. U dva navrata — 12 i 14 decembra — obnovljeni su napadi na Sanski Most ali bez uspeha. Posle toga su se razvile žestoke borbe protiv neprijateljskih pojačanja upućenih duž komunikacija koje od Prijedora, Ljubije i Banje Luke vode «a Sanskom Mostu. Najzad, 20 decembra 1942 god., nadmoćnije neprijateljske snage uspele su da deblokiraju Sanski Most.

BR. 15

NAREĐENJE MOŠE PIJADE OD 11 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDI MESTA CAZIN DA NA SVOM PODRUČJU IZVRŠI POPIS VOJNIH OBVEZNIKA[1]

KOMANDA POZADINE
VRHOVNOG ŠTABA
N. O. V. i P.O.J.[2]

KOMANDI MJESTA

CAZIN

Naređuje vam se da odmah preko narodno-oslobodilačkih odbora na teritoriji vaše komande, to jest u Srezu cazinskom i u opštini Bužim, izvršite *popis vojnih obveznika od navršene 18 godine do 45 godina starosti.* Spiskovi se imaju dovršiti i predati vašoj komandi *u roku od* šest dana od *danas,* a komanda će jedan primjerak tih spiskova, odijeljeno za svaku opštinu, odmah uputiti Komandi Bihaćko-cazinskog područja u Bihać.

Saopštite naredbom svima za oružje sposobnim građanima Sreza cazinskog i opštine Bužim od 18 do 45 godina *da budu spremni da na poziv vojnih vlasti odgovore svojoj dužnosti prema narodno-oslobodilačkoj borbi naroda Bosne i Hercegovine stupanjem u redove Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.*

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—3, k. 6—A.

[2] Redakcija je našla samo ovaj dokumenat sa ovakvim naslovom u zaglavlju. To je zbog toga što Komanda pozadine Vrhovnog štaba NOV i POJ ustvari nije ni formirana. Postojao je samo jedan projekat o njenom ustrojstvu, koji je sastavio Moša Pijade i predložio ga 8 decembra 1942 Vrhovnom komandantu na odobrenje (vidi dok. reg. br. 2376 u Istoriskom arhivu CK SKJ). Drug Tito taj projekat nije usvojio; a pošto je stvarno postojala potreba za preformiranjem Privremenog upravnog otseka, — jer su Izvršni odbor AVNOJ-a i njegova povereništva preuzeli na sebe sve poslove u vezi sa narodnooslobodilačkim odborima i sa propagandom u zemlji i inostranstvu, a Obaveštajni otsek Vrhovnog štaba organizaciju službe bezbednosti i na neoslobođenoj i na oslobođenoj teritoriji, — to je Privremeni upravni otsek preformiran u Otsek Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini.

U spiskove obveznika uvesti: prezime i ime obveznika, odakle je, ime očevo, zanimanje, godište, je li služio vojsku ili nije, ako je služio, u kome rodu oružja je služio i kakav je čin u vojsci imao i kakvim oružjem umije rukovati, da li ima svog oružja i kakvo, i koliko municije, šta ima od ostale vojničke spreme.

Kada će se, na koji način i koja godišta pozivati na izvršenje obaveze saopštiće Komanda pozadine naknadno.

Svi oni koji ne spadaju u vojne obveznike prema gornjem naređenju, a imaju oružja ili drugu vojničku spremu, dužni su oružje i spremu predati Komandi mjesta u Cazinu najdalje u roku od 6 dana od danas.

Svi oni koji se dobrovoljno jave za stupanje u redove Narodno-oslobodilačke vojske biće unijeti u posebne spiskove kao dobrovoljci.

Komandant pozadine
Vrhovnog štaba N.O.V. i P.O.J
Janko

11 decembar 1942 god.

BR. 16

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA O KRIZI NEPRIJATELJSKIH SNAGA KOD SANSKOG MOSTA I PRIJEDORA[1]

DEPEŠA Koncept!

ŠTABU **I** BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA

Sada smo dobili sledeče podatke:

Štab 714-te nemačke divizije iz Prijedora traži da komandant posade Sanskog Mosta major Klajnenberg[2] hitno uputi sa teretnim vozilima koja se vraćaju nazad dva pešačka voda sa jednom strojničkom grupom za osiguranje Prijedora.

Najhitnije iskoristite ove podatke.

Imajte u vidu da se neprijateljska radio-stanica iz Sanskog Mosta više ne javlja.

Ovi podaci nam govore da se neprijatelj nalazi u teškoj krizi ne samo kod Sanskog Mosta nego i kod Prijedora. Vi morate brzo i energično dejstvovati i iskoristiti ovo teško stanje kod neprijatelja.

11-XII-1942 Za Vrhovni štab
u 16,45 č. Terzić

STAB
I BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA
Str. pov. službeno
11 decembra 1942
u 16,49 č.

KOMANDANTU ILI NAČELNIKU I BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA.

Prednju depešu Vrhovnog štaba dostavljam.

Šef kancelarije,
a. a. Đ.

[1] Redakcija nije pronašla otpremnu depešu, već samo kopiju originala prijemne depeše, otkucane u Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa na pisaćoj mašini, latinicom. Ona se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5/1—14/1, k. 406.

[2] Klajnenberg je smenio generala Brozovića, koji se avionom prebacio u Zagreb (vidi dok. reg. br. 4/1—14/1, k. 406 u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA.)

BR. 17

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ **DRUGA** TITA OD 11 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE NA TAKTIČKE GREŠKE I PROPUSTE U **BORBAMA** ZA ODBRANU JAJCA, I DIREKTIVA ZA OFANZIVNA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJE NA PROSTORU TRAVNIK, DONJI VAKUF, ĆOSIĆI[1]

VRHOVNI STAB NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
11-XII-1942
u 23 časa

ŠTABU III UDARNE DIVIZIJE

t

Već šest dana nemamo od vas nikakvog izveštaja. Ne poznajemo situaciju kod vas, niti kod I Proleterske divizije, sa kojom takođe nemamo veze.

Iz poslednjeg vašeg dopisa vidi se da ste se sa vašim brigadama prebacili na desnu obalu reke Ugara, radi odmora i prikupljanja ljudstva[2].

Smatramo da je vaše povlačenje, odnosno skretanje ka severu, na desnu obalu Ugara, taktički nepravilno iz sledećih razloga:

— Što ste ostavili nezaštićen, upravo otvoren, pravac: Jajce—Mrkonjić Grad—Čađavica—Ključ, odnosno pravac od Jezera ili Mrkonjića Grada ka Mliništima, i samim tim dali neprijatelju mogućnost da može nesmetano nadirati označenim pravcima. Ovo bi svakako neprijatelj uradio da nismo pravac ka Mrkonjiću Gradu zatvorili najpotrebnijim snagama.

— Samim povlačenjem na desnu obalu Ugara vi ste se toliko udaljili od Jajca i ostalih neprijateljskih garnizona u dolini Vrbasa, odnosno od njegovih komunikacija, da ste mu omogućili potpuno nesmetan saobraćaj kao i široku slobodu rada u svima pravcima, naročito prema zapadu, tj. na napred navedenim pravcima gde mi imamo za sada minimum snaga.

— Najzad, što je najglavnije, vaša divizija je postavljena pozadi dubodoline Ugara, upravo kanjona i samim tim ukočena u smislu aktivnosti prema osetljivim neprijateljskim tačkama i od istih je toliko vremenski i prostorno udaljena da ne može

[1] **Kopija** originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se **u** Istoriskom arhivu **CK SKJ,** pod reg. br. **2377.**

[1] **Vidi tom IV, iknj. 8, dok. br. 156.**

ispoljiti skoro nikakav uticaj, niti doći do izražaja, kako na neprijateljske garnizone u dolini reke Vrbasa tako i na one u dolini reke Lašve, odnosno na njihove međusobne komunikacije.

Obzirom na stanje kod neprijatelja i njegove dalje namere, a u vezi uloge i zadataka ostalih naših jedinica, direktiva za vaš dalji rad ogleda se u sledećem:

1. Sa divizijom odmah preduzeti ofanzivne akcije na neprijateljske komunikacije i to: Travnik—Komar—Donji Vakuf i Travnik—Turbe—selo Ćosići—Jajce. Obe ove komunikacije (od kojih je prva važnija i osetljivija za neprijatelja) spajaju se kod Turbeta i pretstavljaju životnu arteriju za neprijateljske garnizone u dolini reke Vrbasa i jedinu vezu kojom struji sav neprijateljski saobraćaj preko Travnika za Sarajevo, odnosno ka [Bos.] Brodu. Preseći, odnosno onesposobiti te komunikacije za ma kakav saobraćaj i sprečiti neprijatelja da istima komunicira znači otseći neprijateljske garnizone Bugojno, Donji Vakuf i Jajce od njihovih glavnih baza, umrtviti njihovu posadu i na taj način ukočiti svaku njihovu aktivnost u ma kojem bilo pravcu.

Kao najosetljivija mesta za presecanje neprijateljskog saobraćaja jesu i to: na pravcu Travnik—Turbe—Donji Vakuf od železničke stanice Goleš do železničke stanice Oborci; na komunikaciji Travnik—Turbe—selo Ćosići—Jajce jesu Malića Brdo, Karaula Gora i selo Krezluk.

Takođe, vi ćete prema vladajućoj situaciji i prilikama nastojati da ugrožavate i komunikaciju: Donji Vakuf—Jajce i Donji Vakuf—Bugojno.

2. Vaše dejstvo na označenim komunikacijama treba da se ispolji u vidu prepada i zaseda, rušeći prvenstveno na najosetljivijim mestima dotične komunikacije i sprečavajući neprijatelju opravku rušenja. Za rušenje poneli ste sobom oko dvesta kg dinamita iz Glamoča sa potrebnim priborom, a pošto imate i pionirsko odeljenje to ste u stanju da izvršite nekoliko najvažnijih rušenja.

Dakle, vaše dejstvo ima se prvenstveno ispoljiti na neprijateljske komunikacije u zahvatu prostora: Travnik—Donji Vakuf—selo Ćosići.

Takođe, vi ćete budno pratiti stanje u neprijateljskim garnizonima u zahvatu vaših operacija i pod naročito povoljnim uslovima izvesti i likvidaciju istih. U ovom smislu ostavlja vam se sloboda rada, s tim da se ne upuštate za sada u otvoreni napad na utvrđene neprijateljske varoši i gradove, gde možete pretrpeti velike gubitke.

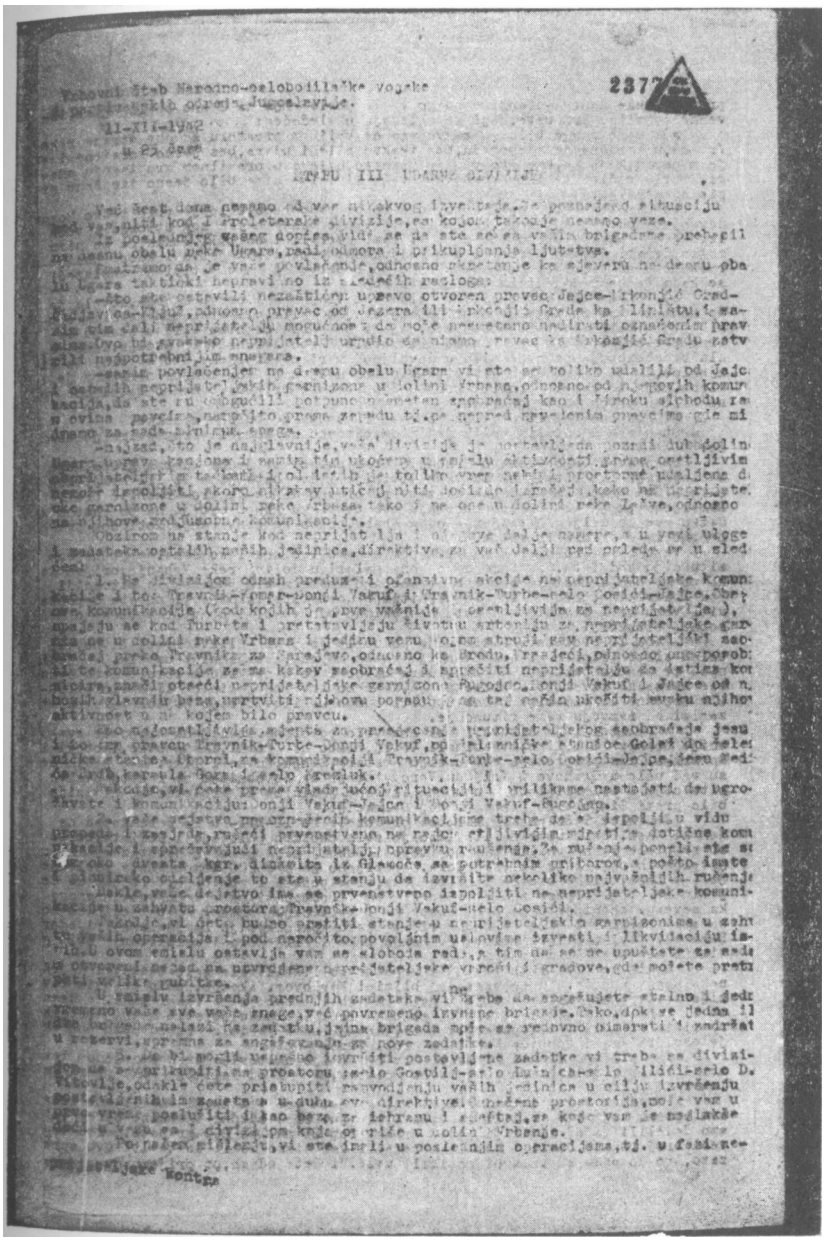

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 17

U smislu izvršenja prednjih zadataka vi ne treba da angažujete stalno i jednovremeno sve vaše snage, već povremeno izvesne brigade. Tako, dok se jedna ili dve brigade nalaze na zadatku, jedna brigada može se redovno odmarati i zadržati u rezervi, spremna za angažovanje za nove zadatke.

3. Da bi mogli uspešno izvršiti postavljene zadatke vi treba sa divizijom da se prikupite na prostoru: selo Gostilj—selo Lužnica—selo Zilići—selo D. Vitovlje, odakle ćete pristupiti razvođenju vaših jedinica u cilju izvršenja postavljenih im zadataka u duhu ove direktive. Označena prostorija može vam u prvo vreme poslužiti i kao baza za ishranu i smeštaj, sa koje vam je najlakše doći u vezu sa I divizijom, koja operiše u dolini Vrbanje.

Po našem mišljenju, vi ste imali u poslednjim operacijama, tj. u fazi neprijateljske kontraofanzive pa do vašeg povlačenja na desnu obalu Ugara, izvesne taktičke propuste, koji se ogledaju u sledećem:

a) Vaše snage bile su razvučene na velikom prostoru sa obe strane reke Vrbasa, u kordonskom rasporedu, bez ikakve sile i udara, bez jasno izražene ideje manevra, koja se, kao što vam je poznato, ogleda u pravilnom grupisanju snaga. Drugim rečima, težište borbe kod vaše divizije nije bilo jasno izraženo grupisanjem snaga.

b) Na tako širokom frontu, u širokom rasporedu, bilo je vrlo teško komandovanje i održavanje veze, kao i ispoljavanje samog komandnog uticaja u toku izvođenja akcija, u što ste se i vi sami uverili i osetili. Jedinice se nisu mogle držati čvrsto u ruci i, bez međusobne veze i sadejstva i koordinacije u radu, iste su bile prinuđene da rade po sopstvenoj inicijativi, ne snalazeći se kako treba u pojedinim fazama borbe.

c) Slaba ili skoro nikakva služba izviđanja i obezbeđenja dovela je do toga da vas je neprijatelj svojim malim, ali drskim manevrima sitnih jedinica redovno iznenađivao, koje vaše jedinice nisu bile u stanju da brzo pariraju, već su se redovno prihvatale čisto defanzivnih akcija[3]. Takođe, služba obezbeđenja nije bila u dovoljnoj meri zastupljena, što se vidi iz činjenice da je i sam Stab divizije bio iznenađen jednom manjom nemačkom jedinicom koja se uspela probiti kroz međuprostore brigada, odnosno bataljona koji su bili u prvom borbenom redu.

Mi smo ovo naveli u cilju pouke i iskustva za buduće zadatke.

Stanje kod pstalih naših jedinica, odnosno na domaćim frontovima je sledeće:

[3] **Vidi tom IV, knj, 8, dok. br. 167 i 168.**

Na pravcu Jajce—Jezero—Mrkonjić Grad nalazi se jedna udarna grupa, koju sačinjavaju dva bataljona iz vaše divizije i dva bataljona iz III Krajiškog odreda[4]. Ova grupa ima zadatak da zatvori pravac Jajce—Jezero—Mrkonjić Grad. Bataljoni koji privremeno obrazuju ovu taktičku grupu ostaju na pomenutom zadatku sve do daljeg naređenja ovog Štaba, pošto za zatvaranje dotičnog pravca nemamo za sada drugih snaga.

Vezu sa I Proleterskom divizijom nemamo već nekoliko dana. Ne poznajemo situaciju kod iste. Smatramo da se ona nalazi u dolini reke Vrbanje, orijentisana prema Banjoj Luci sa istočne strane. Ako imate nekih podataka o situaciji kod I Divizije, trebate ih nama najhitnije dostaviti. Takođe, vi morate uspostaviti vezu sa I Divizijom i istu neprekidno održavati i obaveštavati se o međusobnoj situaciji.

Naša II Proleterska divizija pokušala je 5-XII- likvidirati Livno, ali, usled slabe pripreme i organizacije samog napada, akcija nije uspela. Ova jedinica će ponovo pokušati da likvidira Livno i to u najkraćem roku, o čemu ćemo vas naknadno izvestiti. Verovatno je da ćemo izvesne jedinice II Divizije, posle uspešne likvidacije Livna, uputiti odmah na likvidaciju Sujice i Duvna, što zavisi od razvoja same situacije.

U Dalmaciji je situacija za nas vrlo povoljna. Italijani su, posle evakuacije [Bos.] Grahova i Vrlike, evakuisali Trilj, Blato na Cetini, Sestanovac, Imotski i Makarsku. Sada pripremaju evakuaciju Mostara, Sinja, Knina i Like. Naše jedinice su već ušle u Grahovo i Vrliku. Verovatno je da će, obzirom na razvoj ovakve situacije, u Dalmaciju biti upućene izvesne jedinice II Proleterske divizije, bilo prema Sinju bilo prema južnoj Dalmaciji.

Jedinice I Bosanskog korpusa preduzele su 10-XII u 23 časa napad na Sanski Most. Posle uspešne likvidacije svih okolnih položaja i uporišta, borbe su se posle podne vodile u samoj varoši. Suzbijen je pokušaj pristizanja neprijateljskih pojačanja iz Prijedora. Zarobljeno je oko 200 domobrana, a zaplenjeno je 3—4 topa, toliko bacača i mitraljeza, više pušaka i municije. Verujemo da će jedinice ovog korpusa zauzeti Sanski Most i odbaciti ostatke njegovih snaga ka severu[5]. Napominjemo da posle uspešne likvidacije Sanskog Mosta jedinice Bosanskog korpusa baciće se na neprijateljsku komunikaciju Banja Luka—Prijedor—Bosanski Novi u cilju izolovanja Banje Luke i Prijedora i ugrožavanja ovih garnizona neposrednim dejstvom.

[4] **Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 164.**

[5] **Vidi primedbu br. 4 uz dok. br. 14 i tom IV, knj. 8, dok. br. 162, 169, 172, 178, 182, 218, 241 i 253.**

Jedinice hrvatskih divizija uspešno su likvidirale selo Skakavac i još neka manja uporišta u neposrednoj blizini Karlovca[6]. Takođe, jedinice ovih divizija sa uspehom izvode akcije i na levoj obali Kupe, prema Pisarovini. Na desnoj obali Kupe, ove jedinice izvršile su takoreći likvidacije svih neprijateljskin uporišta, sem Gline i Topuskog. U Lici takođe naše jedinice izvode uspešne akcije oko Gračaca i Gospića kao i na pruzi Gračac—**Knin[7].**

Na istočnom frontu ofanziva Crvene armije nastavlja se nesmanjenom žestinom i to kako dolinom Dona u pravcu Rostova, tako i od Velikije Luki prema Smolensku.

Pomoćnik vašeg intendanta[8] nalazi se ovde već 7 dana. Mi smo istome izdali svu spremu koju ste tražili za vašu diviziju. Pored odećne i obućne opreme, mi smo dodelili vašoj diviziji jedan brdski top 65 mm sa 200 granata, pored toga veći broj ručnih bombi i ostale opreme. Mi vam nismo mogli dostaviti ovu spremu zato što do sada sa vama nismo imali veze. Vi ćete odmah po prijemu ovog naređenja uspostaviti sa nama stalnu i neprekidnu vezu i odrediti najkraći i najsigurniji pravac za saobraćaj i dotur napred označenih potreba za vašu diviziju. Ako je potrebno za obezbeđenje saobraćaja i prihvat označene spreme od Mrkonjića Grada do vaše divizije, vi ćete odrediti jednu jedinicu koja će vam obezbediti transport od eventualnog neprijateljskog napada.

Redovno održavajte vezu sa I Proleterskom divizijom kao i sa udarnom grupom na pravcu Jajce—Jezero—Mrkonjić Grad.

Verovatno je da ćemo vam u najskorijem vremenu, čim se za to stvore mogućnosti, dodeliti jednu radiostanicu za održavanje veze sa nama.

Odmah postupite u duhu ove direktive.

Prijem naređenja potvrditi.

SMRT FAŠIZMU _ SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,

• Odnosi se na dejstva Sedme i Osme NOU divizije (vidi tom V. Knj. 10, dok. br. 20, 24, 30 i 33).

[7] Odnosi se na dejstva Devete brigade Šeste NOU divizije i Trećeg ličkog NOP odreda (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 17, 22, 61 i 74).

K X-A[8] **Pomoćnik intendanta Treće NOU divizije bio je tada Košta Gru-**

BR. 18

IZVEŠTAJ ŠEFA PRIVREMENOG UPRAVNOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 DECEMBRA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O POLITIČKOM STANJU NA PODRUČJU SREZOVA CAZIN I BOSANSKA KRUPA[1]

PRIVREMENI UPRAVNI OTSEK
PRI VRHOVNOM ŠTABU NOP I DVJ
Pov. broj 79. ,
12. XII. 1942.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

U društvu potpretsednika AVNOJ Nurije Pozderca[2], dvojice partijskih radnika muslimana i jednog omladinca[3], obišao sam i održao zborove u Cazinu 10-og o.m., a u Bužimu i Otoki 11-og.

Srez Cazin jeste u celoj Bosni i Hercegovini najkompaktniji muslimanski srez. Po popisu od 1931 bilo je u njemu 35.000 muslimana, 10.000 Srba i 1000 Hrvata. Pod NDH bio je taj srez i susedna mu opština Bužim Krupskog sreza[4] pod jakim uticajem ustaša, te je mnogo ljudi otišlo u ustaše i učestvovalo u zločinima koljući i paleći srpska sela. Samo iz Bužimske opštine izgleda da je sa ustašama otišlo oko 500 naoružanih ljudi. (Mogućnost njihovog četničkog načina ratovanja i upada na oslobođenu teritoriju koja bi im jatakovala!) Jedan deo stanovništva doista je oteran silom i odavde, a još više iz Otoke, [Bos.] Krupe i drugih mesta Krupskog sreza (oko 6000), sa vrlo mnogo žena i dece, koji sada u [Bos.] Novom i po drugim mestima umire u masama od gladi i zime.

Ali isto je tako činjenica da je ostao i veliki broj ljudi koji nam nisu naklonjeni a koji su sačuvali svoje oružje. Istina, predato je dosad nekoliko stotina pušaka (u Cazinu preko 150, u Pećigradu oko 60, zatim u Kladuši itd. — tačne podatke imaćemo za koji dan), ali sigurno je da ima još uvek nekoliko stotina sakrivenih pušaka.

[1] Original je otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom. Prvi list originala se nalazi u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 4360, a drugi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 18—2, k. 6.

[2] Poginuo juna 1943 god., prilikom bombardovanja Vučeva, u Petoj neprijateljskoj ofanzivi.

[3] Ta dva partiska radnika su bili Hamdija Omanović i Ferid Dedić. Redakcija nije uspela da sazna ime omladinca.

[4] Odnosi se na Bosansku Krupu.

Kod stanovništva (muslimana), primećuje se da još nisu savladali strah. Postoje već svuda n.o. odbori, ima i lep broj dobrovoljaca u NOV, ali će trebati još mnogo rada i izbegavanjd grubih grešaka da se stekne poverenje velike mase muslimana. **Likvidacija** zločinaca nije izvršena u toku borbe, u prolazu vojske, nego se mora vršiti sada, pod „mirnim" uslovima, kada svako hapšenje pada u oči te se svako komentariše i pokazuje se želja da niko ne bi bio diran. Boje se osvete Srba, mada je ovih takoreći nestalo. Svesni su kolike su zločine počinili i pljačke koju su nagrabili. Međutim, ima jedna ohrabrujuća pojava, da su se Srbi iz Bojne i Vinice, koji su bili žrtve svirepog klanja i pljačkanja, sporazumeli sada sa svojim muslimanskim susedima (n.o. odbori među sobom) da se pokupi pljačka u **fond** i **da** se iz tog fonda daje pomoć **i** srpskoj **i** muslimanskoj sirotinji, **mada taj** fond sačinjavaju stvari upljačkane samo od Srba. Međutim, to ne isključuje javljanje slučajeva da pojedinci sami, ne prijavljujući vlastima, idu po tuđim kućama, preturaju i traže i nose svoje stvari.

U tim međusobnim računima ima mnogo komplikovanih slučajeva koje nije lako rešiti. Npr. napuštena srpska zemlja bila je davata od ustaša na rad muslimanima, negde napola, negde su imali da daju dve trećine u opštinu, a jednu trećinu sebi. Ono što je bilo u opštinskim ambarima uzela je naša vojska, ukoliko nisu ustaše podigli. Ali sada se vraćaju Srbi na svoja ognjišta i traže svoje žito. Muslimani im dokazuju da se kod njih nalazi samo treći deo, koji pripada njima jer su radili. Srbi pak ne žale one dve trećine koje je naša vojska uzela, ali traže onu poslednju trećinu. Ima, obrnuto, i slučajeva gde su muslimani napuštali svoje zemlje, pa su to požnjele i obrale naše omladinske poljoprivredne brigade, ili je konfiskovano po dolasku naše vojske. Sada se ti muslimani vraćaju i traže svoj kukuruz itd.

Inače u ovom kraju ima izobilje ljudske i stočne hrane.

Od ustaških elemenata koji su ostali na terenu i imaju oružja ne može se očekivati nikakva lojalnost. Njihov rad se već počinje primećivati. Prema izveštajima Komande mesta Vel. Kladuša i N.O. odbora Pećigrad. održavaju se tajni sastanci u Pećigradu, Sturliću, Todorovu i Mutniku. O tome je javljeno ll.o.m. pa se u Cazinu proučavaju mere koje je moguće preduzeti, sporazumno s komandantom III bataljona VI kraj. brigade, čija se jedna četa nalazi u Cazinu, jedna u Bužimu, dok su druge dve u Bihaću. Očigledno je da su ove snage nedovoljne za neko radikalno čišćenje. Mora se dakle postupati oprezno. Treba vrlo mnogo političkog rada, mnogo zborova i konferencija, treba kod većine, koja nije ustaška, stvoriti povefenje u naše vlasti, treba im uliti uverenje da muslimanima

nema spasa osim na našoj strani, što im nije teško dokazati, kako se to pokazalo i na održanim zborovima. Treba razviti obaveštajnu službu i saznati ko rukovodi ovim ustaškim rovarenjem, pa udariti glavne krivce. Kakav je mentalitet ovih krajiških muslimana, oni ne treba samo da se uvere u pravičnost naših vlasti, u našu dobronamernost prema muslimanima, nego isto tako treba da osete i snagu naše vlasti, jer su to mase koje su naučile da slušaju svaku vlast. Njihov stav je: mi se pokoravamo svakoj vlasti. Radi toga, i na savet ljudi koji dobro poznaju prilike na terenu i mentalitet toga sveta, ja sam, iako se dalje nastavlja, i to uspešno, akcija za prikupljanje dobrovoljaca, izdao naredbu da se u roku od šest dana preko n.o. odbora popišu svi muškarci od 18 do 45 godina starosti i da im se saopšti da budu spremni da na poziv pođu u N.O. Vojsku[5]. Drugovi sa tog terena uveravaju da će se svi odazvati i da će to biti odlični borci. Smatrao sam da tako treba da postupim već i radi toga što će to biti najbolji način da se dođe do njihovog oružja i da se ta masa dobije pod našu kontrolu, te da se onda, kad već bude u vojsci, prevaspita.

U vezi sa rečenim o rovarenju ustaških elemenata izveštavam da se u selu Mutniku, u blizini Cazina, dogodio napad sedmorice ustaša na jednog muslimana jer se ovaj javio u našu vojsku. Taj je musliman muhadžer iz Kulen Vakufa. Bili su ga prvo napali dvojica noževima, a onda i noću došli mu pred kuću i tražili da izađe jer da će mu kuću zapaliti. U strahu da mu ne zapale kuću izišao je i tada su ga napali; on se branio nekom motkom, ali kad je istrčala njegova majka i stala vikati, napadači su pobegli. Znaju se imena većine napadača, te je juče išla jedna patrola od 12 drugova iz čete koja garnizonira u Cazinu da bandite pohvata. Rezultat mi nije još poznat. Neka bude uhvaćeno samo dvoje-troje pa će se od njih svakako moći dobiti podaci o onim tajnim sastancima o kojima gore govorim i koji se drže i u tome selu (Mutniku), jer će ovi napadači svakako biti s time u vezi.

Sto se tiče zborova, zbor u Cazinu bio je posvećen izboru opštinskog N.O. Odbora. Na njemu sam bio ja glavni referent. Nurija je govorio posle[6] mene i govorio je vrlo dobro. Iznosio im je njihove grehove, objašnjavao zašto je mesto muslimanima jedino uz našu vojsku, zašto je on danas partizan, zašto i on i svi muslimani treba da uzmu puške i stupe u redove N.O. Vojske itd. Bili su dobri i ostali govori, naročito druga Hamdije, biv. komandanta III bat. VI kraj. brigade, koji je

[8] Vidi dok. br. 16.

[6] Sledeći deo dokumenta nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA.

rođeni Cazinac kao i Nurija. Pokušavao sam, ali nisam uspeo, da prisutne navedem na neku diskusiju i slobodno izjašnjavanje. Ali referate su slušali s pažnjom i vidnim, iako ne nekim bučnim, odobravanjem. Na kraju je izabran odbor.

Posle ovog zbora morali smo se objasniti sa Nurijom zbog toga što se njemu nije činilo zgodno hapšenje osmorice ustaša iz sela Todorova, i on je za njih intervenisao misleći da su sve pošteni ljudi ili da nemaju većih krivica; on čak nije pod tim uslovima želeo da ide na zbor u Bužim! Međutim, kad smo pročitali saslušanja okrivljenih, koja su sva vršena pred svedocima, kao i mišljenje N.O. Odbora sela Todorova, koje je povoljno samo za dvojicu, onda je i sam Nurija priznao da su trojica i bez daljeg ispitivanja zreli za likvidaciju, a da za trojicu treba produžiti istragu. Dvojicu za koje nije bilo dokaza da su klali pustili smo odmah to veče.

U Bužimu došlo je na zbor oko 400 muškaraca, priličan broj starijih ljudi. Po uveravanju Nurije i drugova poseta je bila vrlo dobra, jer se mora uzeti u obzir veliki broj onih koji su otišli sa ustašama i onih koje su ustaše silom poveli sobom. Pored naroda iz opštine Bužim, na zbor su došli Srbi i muslimani i/. Vrnograča[7] u zajedničkoj povorci, sa zastavama i transparentima — a sa njima jedna nepuna četa (70 njih) omladinaca koji su se dobrovoljno javili u našu vojsku.

Zbor je otvorio imam Topić[8]. Glavni referat sam imao ja. Taj sam referat naročito pripremio za taj zbor. Govor moj trajao je sat i četvrt i bio je vrlo dobro primljen. Nurija je za mnom govorio još bolje nego u Cazinu, bio je oštar i snažan, i nesumnjivo da će i njegovo istupanje imati velikog uticaja. Moram istaći da sam primetio kod Nurije, za tri dana što sam s njime bio po zborovima i u razgovorima, da taj čovek svakodnevno napreduje, postaje sve zagrejaniji i čvršći. On postaje za nas jedna velika vrednost, pa sam upozorio drugove da o tome strogo vode računa «da ne bi ma u čemu bili netaktični. Pokazuje na svakom koraku veliki respekt prema našem rukovodstvu i prenosi to na mase.

Iz Bužima smo kurirom javili u Otoku (srez Krupa) da ćemo doći to veče da držimo zbor, te se ostatak Otočana — tek pedesetak ljudi, jer su ustaše poterale sve stanovnišvo, žene i decu sa sobom u Nojn da im u begsvu posluže kao grudobran protiv partizanskih kuršuma, a to je narodu ovde poznato te je

*** Na nekim geografskim kartama piše Vranograč, a na nekim Vrnograč. Redakcija je u dokumentima ostavila kako gde piše.**

[8] Sulejman Topić. Kasnije prišao neprijatelju. Posle oslobođenja osuđen i streljan kao ratni zločinac.

jako ogorčen, a još više kad je saznao da te žene i deca umiru u masama od gladi i da niko o njima ne vodi brigu — skupio u školi. Govorili smo samo ja, Nurija i Hamdija i govori su nam bili kraći, ali su naišli na mnogo topliji prijem nego u Bužimu. Nurija je tu opet bio bolji nego i u Bužimu i pozivajući ih u borbu, da ne bi ostala sramota da su se drugi borili za njihovu slobodu, govorio je da će i on uzeti pušku.

Komande mesta postoje u Cazinu, Pećigradu i Velikoj Kladuši, a otvorićemo jednu i u Bužimu. Komanda mesta Cazin radi vrlo dobro.

Za sve puške koje je narod predao u Srezu cazinskom i opštini Bužim naredio sam da se odmah prebace Komandi područja u Bihać.

Omladinci — dobrovoljci koji su svršili kurs u^Cazinu danas polažu zakletvu na velikoj manifestaciji u Bihaću®.

(M. P)

Za otsek
Janko

[a] **Pre stupanja u jedinice NOV i POJ, omladina je obično sticala osnovna vojnička i politička znanja na vojnim kursevima. Ti kursevi su organizovani bilo pri pozadinskim vojnim ustanovama, bilo pri štabovima operativnih jedinica.**

BR. 19

IZVEŠTAJ NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 DECEMBRA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O FORMIRANJU DRUGE (NOTRANJSKE) OPERATIVNE ZONE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO ZA SLOVENIJU I OSNOVNIM ZADACIMA PRVE I DRUGE OPERATIVNE ZONE[1]

12-XII-1942 god.
Mokrec, 15 km j.zapad,
od Ljubljane

Druže Tito,

1) Formirali smo i Notranjsku operat. zonu[2], u čiji su sastav ušle brigade:

— „Tone Tomšič", koju smo ojačali na 500 boraca,
— „Ljubo Sercer", koju smo isto tako pojačali na 500 boraca, i
— Notranjski odred od 3 čete po 20—30 ljudi.

Brigada „Ljubo Sercer" brzo će se formirati i prikupiti, dok brigada „Tone Tomšič" ima razbacane bataljone. Za prvo vreme deo snaga ove brigade dejstvovaće kod Dolenjske[3] a deo kod Notranjske operat. zone. Kad se snage tih zona približe, onda će i brigada „Tone Tomšič" biti prikupljena.

Od povedenih drugova[4] odredili smo za brigadu „Tomšič" načelnika štaba i jednog komandanta bataljona. Za brigadu

[1] **Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 3008.**

[2] **Druga (Notranjska) operativna zona Glavnog štaba (NOV i PO za Sloveniju. Stab zone su sačinjavali: Ivan Kavčić — Nade Kovač, komandant (poginuo 30 jula 1943 god. kod Sela pri Šumberku, narodni heroj), Franc Popit-Jokl Petrov, politički komesar i Zdravko Jovanović, načelnik štaba (poginuo 3 februara 1943 god. kod s. Dednika u Dolenjskoj, narodni heroj).**

[3] **Prva (Dolenjska) operativna zona Glavnog štaba NOV i PO za Sloveniju. Formirana je još u drugoj polovini jula 1942 godine. Za komandanta zone je postavljen Aleš Bebler-Primož (vidi tom VI, knj. 3. dok. br. 67). Ostalim zonama su tada bila određena samo operativna područja, jer je neprijateljska ofanziva sprečila njihovo definitivno oformljenje; tek po završetku ofanzive mogao je Glavni štab da im nalmenuje štabove i odredi jedinice koje će im pripasti (vidi tom VI, knj. 4, dok. br. 136, 137 i 138).**

[4] **Vrhovni štab je za Sloveniju uputio: Milovana Saranovića, Zdravja Jovanovića, Predraga Jeftića, Branka Babića, Mila Kilibardu, Rado-**

® Božovića, Petra Brajovića, Mila Cubrića, Rajka Tanaskovića, Aleksandra Marjanovića, Pera Popivodu i Danila Sorovića.

„Sercer" samo načelnika štaba. Za komandanta Notranjske operat. zone odredili smo druga Zdravka Jovanovića[5]. Verujem da će on odgovoriti dužnosti. Sa ovim su svi drugovi raspoređeni na ove 4 brigade[6]. Dakle, ove dve zone imaju svega 2.300 partizana, od kojih 2.000 u 4 brigade a ostatak od 300 u tri odreda **(120 + 120 + 60).**

Već od početka formiranja jedinica naredili smo ofanzivu svih snaga, koje su do sada bile po šumama i na taj način uveliko doprinele širenju bele garde po selima[7]- O svemu tome pisaćemo ti kad se sastanem i sa ostalim drugovima iz Slov. [enačkog] glavnog štaba. Oni se nalaze zapadno od Ljubljane, u blizini nemačke granice. Kako su naše glavne snage na Dolenjskom i Notranjskom, smatram da će biti bolje da se Glavni štab primakne tim snagama.

Izdali smo direktive zonama:

— Dolenjskoj — da očisti bazen gornje Krke, zapadno od Novog Mesta, sa centrom Žužemberk, i da dejstvuje na komunikaciju Novo Mesto—Turjak. Čišćenjem terena između pruga Novo Mesto—Grosuplje i Kočevje—Grosuplje dobilo bi se dobro uporište u centralnom delu talijanske okupacione zone, pa bi se dalje borbe brzo razvijale. U ovom bazenu nalaze se samo manji talijanski i belogardiski garnizoni, pa se nadamo vojničkim uspesima.

— Notranjskoj zoni — da čisti teren od Mokreca ka Ribnici i da dejstvuje na prugu Kočevje—Grosuplje. Dakle, obe grupe

[5] On je postavljen za načelnika Štaba, a ne za komandanta (vidi tom VI, knj. 4, dok. br. 136).

[6] Odnosi se na brigade: „Tone Tomšič", „Matija Gubec", „Ivan Cankar" i „Ljubo Šercer". Iz grupe rukovodilaca o kojima je ovde reč Glavni štab NOV i PO za Sloveniju postavio je Milovana Šaranovića za komandanta Prve (Dolenjske) operativne zone (vidi tom VI, knj. 4, dok. br. 136).

[7] Kad je počela oružana oslobodilačka borba u Sloveniji, buržoaska reakcija je, uz pomoć i pod okriljem okupatora, pokušavala da stvori svoje oružane formacije. Međutim, sve dok je oslobodilačka borba bila u usponu, okupatorima nije polazilo za rukom da stvore iole ozbiljnije kvislinške formacije. Ali kada su, u toku svoje ofanzive, nadmoćnije neprijateljske snage (preko 70.000 vojnika) počele nanositi osetnije udarce partizanskim jedinicama Slovenije, a ubistvima, internacijom, pljačkom i uništavanjem vršiti teror nad narodnim masama, tada je i bela garda našla povoljnije uslove za svoje omasovljenje.

Posle okupatorskog pustošenja Notranjske, bela garda je, sa znanjem i podrškom okupatora, istupala po selima kao „zaštitnik stanovništva" od okupatorskog pokolja i pljačke — pod uslovom da se stupi u njene redove i primi oružje za borbu protiv partizana. Pošto je ovo imalo samo delimičnog efekta, slovenačka buržoaska reakcija pristupila je prisilnoj mobilizaciji. Time je, istina, povećala svoju belu gardu, ali nije uspela da joj stvori dublji koren u narodu.

usmerene su jedna drugoj. Čišćenjem terena između Velike **Gore** i pruge Kočevje—Ljubljana dobilo bi se drugo slobodno uporište. Nadamo se uspehu i na ovoj strani.

2) Ostale slovenačke snage ovako su raspoređene:

— **Dolomitski odred, jačine oko** 250 **boraca, zapadno od Ljubljane.**

— **Primorski odred, jačine** oko 350 **partizana, na talijanskoj** teritoriji, **čiji je centar** Idrija.

— Gorenjski odred, jačine oko 350 boraca, oko Jesenica.

— Štajerski odred, jačine oko 300 boraca, oko Pohorja.

— Jedna koruška četa, jačine oko 40 boraca, prebačena je u austrisku Korušku.

Dakle, sada Slovenci imaju organizovanih 3.600 partizana. **Pojačanjem** borbi, verovatan je priraštaj novih partizana.

Pošto se Dolomitski i Primorski odred nalaze na istom pravcu, izgleda da će biti korisnije da i tu stvorimo jednu operativnu zonu sa dve borbene grupe na našoj i talijanskoj strani. Gorenjske i Štajerske grupe ostale bi po dosadašnjem, s tim što bi im se dale direktive za rad. Sa time bi bila, uglavnom, završena reorganizacija slovenačkih snaga i došao bi na red Glavni slov. štab.

Zbog samostalnosti u radu daćemo u štabove zona naše najbolje ljude kako za vojnički, tako i politički rad.

3) Materijal koji preko Zagreba šaljete za Sloveniju — ne dolazi. Potrebno je preko Hrvatskog štaba kuririma dostavljati što više toga materijala. Mi smo preduzeli sve mere da se preko Kupe, južno od Metlike, ostvari veza sa vama.

Primite naše drugarske pozdrave sa Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Pozdrav
Arso

Prejmite vsi skupaj tovariške pozdrave od

Angela[8]

*** , [8] Rečenicu na slovenafikom jeziku dopisao je mastilom Ivan Maçe-K-Angelo Posavec. On je tada bio komandant Glavnog Štaba NOV za Sloveniju.**

BR. 20

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA SAVLAĐIVANJE NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA DESNOJ OBALI SANE RADI ŠTO BRŽEG STEZANJA OBRUČA OKO SANSKOG MOSTA[1]

Koncept!

DEPEŠA

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Položaj

Sada smo dobili sljedeće obavještenje:

Neprijatelj drži na Sasini, Debeljaku, Razboju i Škrljevitoj dvije satnije. Sve ostale snage drže rubove Sanskog Mosta. Letilište je osigurano. Neprijatelj traži od avijacije da bombarduje Djedovaču i kotu 264[2]. Takođe izvještava da je satnik Ilić živ i da se nalazi u Sanskom Mostu.

Prednje podatke najhitnije iskoristite i nastojte da što prije likvidirate ove dvije satnije na desnoj obali Sane, kako bi mogli što prije stegnuti obruč oko samog grada.

U 12,45 časova
12 decembra 1942 g

Za Vrhovni štab
Terzić

STAB
I BOSAN. N.O.U. KORPUSA
12 decembra 1942
u 13 časova

KOMANDANTU ILI NAČELNIKU OVOGA ŠTABA

Položaj

Prednju depešu Vrhovnog štaba dostavljam.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU'.

Šef kancelarije,
Đ.

[1] Redakcija nije uspela pronaći otpremnu depešu, već samo kopiju originala prijemne depeše, otkucane u Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa na pisaćoj mašini,latinicom. Ona se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6/1—14/1, k. 406.

*** Kota 264 se nalazi oko 3 km severno od Sanskog Mosta.**

BR. 21

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 DE-**CEMBRA** 1942 GOD. ŠTABU KUPREŠKOG BATALJONA ZA NAPAD NA ŠUJICU[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZ. ODREDA JUGOSLAVIJE
12.XII.42 g.
u 16 sati

ŠTABU KUPREŠKOG BATALJONA

U vezi sa preduzetim operacijama u Livanjskom području[8] odlučili smo da likvidiramo ustašku posadu u varošici Šujici. S tim u vezi prikupite svoj bataljon u što kraćem roku, ostavljajući slabe posade između Blagaja i Kupresa, i preduzmite napad na Šujicu pravcem: s. Ravno—Javorni Vrh—Alagina Kosa —Stuparice—Šujica. Napad na Šujicu izvršite 14 decembra u 17 sati. Treba težiti da se ustaška posada u varošici Šujici potpuno razbije i uništi.

Napadu vašeg bataljona sadejstvovaće jedan bataljon III Brigade II Proleterske divizije[3] pravcem: Borova Glava—Šujica i Suhovrh—Šujica.

Sa ovim bataljonom nastanite da prethodno uhvatite vezu, ali u slučaju da ne uhvatite vezu vaše dejstvo, odnosno napad na Šujicu ne smije izostati, jer će bataljon III Brigade II Proleterske divizije u svakom slučaju izvršiti postavljeni zadatak.

[1] **Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2378.**

[1] **Vidi dok. br. 10 ove knjige i dok. br. 180 knj. 6.**

[3] **Po formiranju prvih divizija NOVJ, brigade su u njima označavane rednim brojevima. Tako je u Prvoj proleterskoj diviziji Prva proleterska brigada nazvana I brigadom, Treća proleterska (sandžačka) — V; brigadom, a Treća krajiška NOU — III brigadom. U Drugoj proleterskoj diviziji je Druga proleterska brigada nazvana I brigadom, Četvrta proleterska (crnogorska) — II brigadom, a Druga dalmatinska NOU — III brigadom. U Trećoj NOU diviziji je Peta crnogorska NOU brigada nazvana I brigadom, Deseta hercegovačka NOU — II brigadom a Prva dalmatinska** OU — IH **brigadom. Ovo preimenovanje brigada je Vrhovni komandant ukinuo posle nekoliko meseci.**

U napadu na Sujicu treba da učestvuju sve snage, odnosno svi naoružani ljudi, pristalice naše borbe, koji dejstvuju na sektoru Kupreškog bataljona. Likvidacija Šujice ima veliki vojnički i politički značaj, kako za olakšanje operacija II Proleterske divizije, tako i za čitav kraj Kupreškog i Vukovskog Polja, jer ćemo moći da komunikacijom Livno—Šujica ukažemo pomoć čitavom tome kraju i spasemo ga od gladi i studeni.

Jedan vod treba da postavite u s. Donji Malovan, sa zadatkom da osmatra neprijateljske pokrete i otežava ih na komunikaciji Kupres—Šujica i da zatvara pravac D. Malovan—Mala Drežnica—Crna Reka—Glamočko Polje ili od Male Drežnice—Cincar—Livno. Ovaj vod održavaće vezu sa Štabom II Proleterske divizije u s. Dragnić ili Kopić i sa bataljonom III Brigade II Proleterske divizije u Stipićevim košarama. O svakom pokušaju neprijateljskog prodiranja izvijestićete Štab divizije u s. Kopić ili Dragnić.

Posadi između Kupresa i s. Blagaja naredite da demonstrira na Kupres 14 decembra od 17 sati, kad vi budete vršili napad na Šujicu. Neprijateljski garnizon u Šujici broji 100—200 vojnika.

Izvijestite Štab II Proleterske divizije o situaciji na svome terenu odmah po prijemu ovoga naređenja i izvještaj pošaljite u s. Dragnić.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab

VRHOVNI ŠTAB
NOV i POJ JUGOSLAVIJE

2379

ARHIVA

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Neprijatelj vrši pripreme za ofanzivu ka Bihaću. U tom cilju on koncentriše izvesne jače snage oko Bosanskog Novog, Dvora i Divuše. Tako je stiglo u Divuše 40 kamiona vojske. Po izjavi ustaša i domobrana pravac ofanzive biće Otoka - Bosanska Krupa - Bihać kao i prema Bužimu. Pruga Bosanski Novi - Volinja neopravljena je i nema neprijateljskih posada duž iste do Volinja, gde se nalazi jedna manja posada. Veći broj ustaša namerava da nam se predaju sim da im se garantuje život.

U duhu naših razgovora izvršite potrebne pripreme da na neprijateljski manevar odgovorite kontra-manevrom. U ovom smislu dajte zadatak VII vašoj diviziji . Saopštite potčinjenim starešinama da poštede sve one ustaše koji se predadu sa oružjem.

I2 - XII - I942.g.
u I8 časova

Za Vrhovni Štab
Terzić

Naredjenje predato telefonom kao šifrovana depeša.

Fotokopija dokumenta br. 22

BR- 22

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA KOV I POJ OD 12 DECEMBRA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA PROTIVNAPAD U SLUČAJU NEPRIJATELJSKOG PRODORA KA BIHAĆU[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Neprijatelj vrši pripreme za ofanzivu ka Bihaću. U tom cilju on koncentriše izvesne jače snage oko Bosanskog Novog, Dvora i Divuše[2]. Tako je stiglo u Divušu **40** kamiona vojske. **Po** izjavi ustaša i domobrana, pravac ofanzive biće Otoka—Bosanska Krupa—Bihać, kao i prema Bužimu. Pruga Bosanski Novi—Volinja neopravljena je i nema neprijateljskih posada duž iste do Volinje, gde se nalazi jedna manja posada. Veći **broj** ustaša namerava da nam se predaje, s tim da im se garantuje život.

U duhu naših razgovora izvršite potrebne pripreme da na neprijateljski manevar odgovorite kontra-manevrom. U ovom smislu dajte zadatak VII vašoj diviziji. Saopštite potčinjenim starešinama da poštede sve one ustaše koji se predadu sa oružjem.

12-XII-1942 g.
u 18 časova

Za Vrhovni štab
Terzić

Naređenje predato telefonom kao šifrovana depeša.

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Isto-Mskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2379.**

[1] **Te neprijateljske snage u Pounju došle su od Petrinje i Kostajnice Međutim, čim se Sedma NOU divizija, posle akcije na Dvor, preoacila na sektor Petrinje i Kostajnice, i neprijatelj je tamo povratio vpie snage, ostavljajući po garnizonima u Pounju samo manje posade (VIdI tom V, knj. 10, dok. br. 39).**

BR. 23

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA DOSTAVLJANJE OPERATIVNOG IZVEŠTAJA O BORBAMA ZA SANSKI MOST[1]

Koncept!

DEPEŠA

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Primili smo vaš izveštaj od 13-XII tekuće godine poslan u 18 časova i 30 minuta[2].

Najhitnije nas izvestite o rezultatima dosadašnjih borbi — obostrane gubitke, raspored i stanje vaših i neprijateljskih snaga.

Takođe nas hitno izvestite o vašim daljim namerama obzirom na stanje kod neprijatelja, kao i obzirom na stanje i raspored vaših jedinica.

Ovaj izveštaj dostavite najhitnije u vidu telefonske depeše.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

13 decembra 1942
u 21,50 čas.

Za Vrhovni štab
Terzić

STAB
I BOSANSKOG KORPUSA
13 decembra 1942
u 21,55 č.

KOMANDANTU ILI NAČELNIKU I BOSANSKOG N-O.U. KORPUSA

Prednju depešu Vrhovnog štaba dostavljam.

Šef kancelarije,
Đoko

[1] Redakcija nije (pronašla otpremnu depešu, već samo kopiju originala prijemne depeše, otkucane u Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa na pisaćoj mašini, latinicom. Ona se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10/1—14/1, k. 406.

[1] Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 178.

BR. 24

IZVEŠTAJ EDVARDA KARDELJA OD 14 DECEMBRA 1942 **GOD** SEKRETARU CENTRALNOG KOMITETA KPJ I VR-**HOVNOM** KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O VOJ-**NO**-POLITICKOJ SITUACIJI U SLOVENIJI I PERSPEKTI-**VAMA** BRŽEG USPONA NARODNO-OSLOBODILACKOG POKRETA U NJOJ[1]

Drugu *Titu! — 14.XII.1942.*

Dragi Tito!

Pre par dana sam poslao pismo za Tebe preko Zagr. Verujem da si ga međutim već dobio[2]. Usprkos toga ću u današnjem opširnijem izveštaju neke stvari iz toga pisma ponoviti. Bilo bi upravo neophodno da neko od nas dođe do vas u lični kontakt i da se porazgovori o svim stvarima. Međutim, kada smo pretresali tu potrebu, videli smo da niko od nas ne može u sadašnje vreme da bude otsutan sa ovdašnjih položaja mesec dana, koliko bi bilo za put k vama potrebno. Ja säm se ne usuđujem na taj put, jer ne bih fizički izdržao put tamo i natrag, a odavde — čini mi se — nikako ne bi trebalo da pođem definitivno, naročito radi velikog pomanjkanja rukovodećeg kadra. I tako nama ne preostaje drugo nego da opširno pismeno izvestimo o ovdašnjem stanju i budućim perspektivama.

I. OKO LETNJE OKUPATORSKE OFANZIVE

U vezi sa tim pitanjem, koje sam Ti ukratko objasnio i u svom poslednjem pismu, još jedared naglašavam da nikako ne treba Iksov sud o prilikama kod nas za vreme te ofanzive uzeti kao ma kakvu bazu za prosuđivanje... Nesumnjivo je činjenica da smo bili često spori i da je naročito naše vojno rukovodstvo zakasnilo da iskoristi mnoge ugodne prilike i pokazalo se veoma slabim. Ako su u pitanju takve raznorazne greške i slabosti, ja sam Te o njima izvestio još pre nego je ofanziva počela, zato ih i ovoga puta ne mislim omalovažavati[3]. I upravo zbog toga, što smo sve te slabosti videli već pre, mi nismo mogli drukčijom taktikom da se borimo protiv ogromne neprijateljske nadmoći u vreme ofanzive nego što smo to uradili. Potcrtaću u vezi sa tim nekoliko važnih momenata:

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istori-**
[o]m[2] **arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. VI/42-3-293.**
Redakcija ovo pismo nije uspela pronaći.
Vidi tom II, knj. 3, dok. br. 90.

1. Partizanski pokret je kod nas zauzeo masovne razmere u toku meseca maja. A već 15 jula počela je okupatorska ofanziva. Samo zahvaljujući uspešnom organizatorskom radu bili smo u stanju za 2 meseca dana toliko opremiti vojsku, da je bar u materijalnom pogledu mogla da podnese teže borbe sa neprijateljem. Ali je, razume se, ta vojska bila bez većih iskustava, neprekaljena u borbama, a što je glavno: sa komandnim sastavom skoro bez ikakvog znanja vojne veštine.

2. U sastavu partizanske vojske bila je velika mešavina ljudi po svojoj političkoj boji. Bili su to jučerašnji Koroščevi „slovenski fantje", sokoli, socijaldemokrati, kmetijci itd., od kojih su mnogi ostali na svojim političkim osnovama, a partizanima su prišli zbog vodstva OF. Trebalo je velikog političkog rada u toj novopečenoj vojsci, no naši politkomesari nisu ni izdaleka učinili sve što bi trebalo. U četama se politički ili malo ili slabo radilo, najčešće veoma sektaški, tako da iz partizana nije se razvila još unutarnje potpuno jedinstvena vojska kada je neprijatelj navalio velikom snagom.

3. Okupatorska ofanziva bila je praćena prvim masovnim nastupima belogardističkih naoružanih bandi. Buržoaska reakcija, koja je dobivala sve veći strah pred OF, konačno je — kada je u Dolenjskoj izbio pravi narodni ustanak — napravila sporazum sa Italijanima i Nemcima i počela formirati svoje naoružane bande u sastavu „Milizia volontaria anticomunista". Te su se bande već ranije stvarale, no bez ikakvog većeg uspeha. Ukoliko su egzistirale, kamuflirale su se partizanskim uniformama i značkama, sklanjale su se pred sukobima sa partizanima, a u masama su nastupale kao „partizani". U vreme ofanzive su se prilike menjale. Italijani su napravili strašnu pustoš svuda gde god su prolazili. Uništili su naprosto čitavu Notranjsku i silno zaplašili stanovništvo. U takvoj situaciji je bela garda nastupala kao onaj koji štiti sela od paljevine i pokolja i uspostavljala „seoske straže", koje su ima^ za cilj da sprečavaju partizanima ulazak u sela i u blizinu sela. Na čelo tog belogardističkog pokreta stupili su popovi, jugoslavenski oficiri (naročito Srbi i Crnogorci, skoro svi koji su ostali ovde), kulaci itd. Tako su bili partizani, koji su se kroz italijanske linije probili u pozadinu, tu primljeni sa metcima belogardističkih bandi, što je, naravski, vrlo oslabilo njihovu borbenu spremnost.

4. Konačno, treba imati pred očima i teškoće našeg terena, koji je, naročito u letnje doba, vrlo pogodan za akcije motoriziranih neprijateljskih odeljenja. I stvarno, po našim su se brdima šetali sa tenkovima kao za šalu. K tome treba primetiti još i to da je neprijatelj — zbog geopolitičkog položaja Slovenije — čišćenju tog sektora posvetio uvek vanrednu pažnju.

Slovenija nije samo uzbuđivala duhove u Austriji i Italiji, nego je i sama potpuno priključeni deo „Italije", odnosno „Rajha", zato tu nemamo posla samo sa vojskom, nego pre svega sa masom posebnih policijskih, žandarmerijskih i drugih sličnih odeljenja, koja znadu dosta vesto kombinirati razne policijske metode sa vojnim operacijama.

Pod takvim uslovima, naravski, bilo bi potpuno pogrešno računati na mogućnost davanja značajnijeg otpora velikoj nadmoći neprijatelja, koji je svoj plan počeo sprovoditi u čitavoj Sloveniji istovremeno. U početku jula bio je u Celovcu sastanak Grazziolija[4] i Rainera[5] [radi dogovora] o zajedničkim nemačko-talijanskim operacijama. Mi smo bili od naše obaveštajne službe dosta dobro obavešteni o svim neprijateljskim pripremama, kao i o broju i naoružanju neprijatelja. Zato smo već pre ofanzive napravili izvesni plan, koga se doduše u toku ofanzive stalno nismo pridržavali, ali njegova osnovna linija je ipak bila realizirana. 'Mi smo bili u tom pogledu sasvim istog mišljenja kao Ti kada si nam u svom pismu saopćio vaše upute", tj. da se nećemo moći održati na tom terenu. Mi smo samo utoliko promenili vaše upute što smo rešili ostati sa trupama na našem terenu. To smo uradili čisto iz političkih razloga, jer smo bili ubeđeni da bi naše — ma i kratkotrajno — otsustvo sa terena dalo beloj gardi mogućnost da se učvrsti. Zato su naše trupe u prvom delu ofanzive dale dosta jak otpor, a posle se kroz neprijateljske linije provlačile u njegovu pozadinu, a u drugoj polovini ofanzive štab je trupe koncentrirao, formirao prvu brigadu[7] i povlačio trupe tako da uopšte nisu došle u dodir sa neprijateljem. Tako je bilo potrebno učiniti zbog toga što su likvidacija oslobođenog teritorija, teror okupatora i nastup bele garde izazvali izvesnu demoralizaciju u trupama i zbog toga nisu bile sposobne dati neprijatelju otpor a da se njihov velik deo ne razbije.

Rezultat takve taktike je bio taj, da smo u toku ofanzive izgubili relativno malen broj partizana (300—400) i već u samom početku sprečili belu gardu da se odlučnije usidri u masama. Naravski, posledice ofanzive osećale su se dugo, zapravo se osećaju još i danas, naročito u činjenici da još nismo uspeli podići borbenu udarnost naših partizana na veću visinu, kakva

*** Emilio Gracioli, italijanski visoki komesar za Ljubljansku pokrajinu.**

[5] Dr Fridrih Rajner, tada nemački gaulajter za Korušku i Gorenjsku. Osuđen kao ratni zločinac i streljan u Ljubljani jula 1947 godine.

[6] Vidi tom II, knj. 5, dok. br. 62 i 68.

[7] Odnosi se na brigadu „Tone Tomšič" (vidi tom VI, knj. 3, dok. br. 116).

bi baš sada bila potrebna. Osim toga smo privremeno izgubili i pravu vojsku narodnog ustanka — „Narodnu zaštitu", sastavljenu po selima, slabo ili nikako naoružanu, koja je uglavnom vršila samo razne pomoćne poslove, ali je baš time ogromno koristila partizanima. Te je vojske samo u Ljublj. pokrajini bilo oko 10.000. Velik je deo tih zaštitnika bio poubijan, još veći oteran u koncentracione logore, nešto se posakrivalo i sada prelazi u partizane ili se pokušava legalizirati, a jedan deo je prešao i u belu gardu, doduše u većini iz straha, zato još sada traže i održavaju kontakte sa partizanima. Gubitak te vojske — to je stvarno glavni gubitak u ofanzivi. Izbeći tome nismo mogli, jer svest tih zaštitnika ipak nije bila na dovoljnoj visini da bi se odazvali našim pozivima da se povlače zajedno sa partizanima. Može se reći, samo približno, da je od toga broja danas ostalo na terenu — sa daleko manjom borbenom udarnošću — možda 1/3 prijašnjeg broja (ne uključivši Ljubljanu, u kojoj samoj broj Narodne zaštite iznosi 3.000 ljudi), a i taj broj je uglavnom koncentriran u nekoliko delova Ljubljanske pokrajine, dok smo u drugim delovima potpuno morali da se privremeno povučemo.

Tako dakle izgleda rezultat ofanzive. Držim da on pretstavlja za nas uspeh, čak krupan uspeh. Podaci koje ću niže dati 0 sadašnjem stanju u Sloveniji pokazaće Ti da su upravo ti rezultati omogućili da smo relativno brzo prebrodili krizu koja je nastala posle žestokih udaraca neprijatelja. Istina je, međutim, da naš prelaz ka ofanzivi dosta sporo napreduje. Razlog toga je pre svega činjenica da mi možemo da manevriramo na malenom terenu, na kome je neprijatelj vanredno aktivan, pa 1 zbog naše opšte slabosti u kadrovima itd., koji su pokazali vrlo mnogo slabosti i nedostataka.

Sto je Iks dobio utisak kakav je saopćio vama, to je posledica posebnog položaja u kome se nalazilo samo rukovodstvo i sa nama i Iks. Istina je da smo se u tom pogledu ponašali dosta lakomisleno i da je malo falilo da nismo svi skupa zaglavili. Zbog toga je bila naša „odisejada" zbilja vrlo neugodna, upadali smo iz zasede u zasedu iz opkoljavanja u opkoljavanja, bili smo napadani i po danu i po noći itd. Sto smo došli u takav položaj svakako je krivnja na ranijoj našoj lakomislenosti, jer smo odugovlačili naš odlazak sa tamošnjih položaja, misleći da neposredni italijanski napad neće tako brzo uslediti. Osim toga smo sa sektora gde smo se nalazili premestili skoro sve trupe, tako da smo u vreme neposrednog talijanskog napadaja bili prilično odvojeni od ostalih trupa i — razume se — da nam nije preostalo drugo nego da se nekako krijemo i provučemo iz obruča opkoljavanja. K tome smo se razbili u 2 dela, koji više

od 14 dana nisu imali međusobnog kontakta[8]. Razume se da je na neke ljude takvo neudobno „putešestvovanje" neugodno uticalo i bacalo ih u paniku, a naročito Iksa. Kroz sudbinu rukovodstva on je posmatrao sve ostalo.

XI. SADAŠNJE STANJE PARTIZANSKE VOJSKE I AKCIJE

Podrobnosti i brojke će vam dati u tom pogledu izveštaji GŠ. Ja ću da se osvrnem samo na političko-organizacionu stranu tog pitanja.

Razvitak partizanskog pokreta išao je u Sloveniji vrlo nejednako u pojedinim pokrajinama. Najbolje je u samom početku stajao pokret u nemačkim pokrajinama Slovenije[9], no u ovoj godini razvio se pokret naročito u Ljubljanskoj pokrajini, u poslednje vreme u Primorju, iz krize je donekle počeo da izlazi u Gorenjskoj, dok se u Štajerskoj još uvek nalazi u teškoj krizi.

Ljubljanska pokrajina

Pre ofanzive može se računati da je u toj pokrajini iznosio ukupni broj naše vojske, računajući i Narodnu zaštitu, oko 15.000 ljudi, od čega je bilo naoružanih svega oko 4.000—5.000. U pravim partizanskim odredima bilo je oko 4.000 ljudi. Sada se nije bitno promenio broj samih partizana, ali smo izgubili na Narodnoj zaštiti. O tome ću posebno govoriti. Težeći odmah posle ofanzive da se održi borbena sposobnost jedinica, prešao je deo štaba, koji je ostao van opkoljavanja ili se prvi probio iz njegovog obruča, ka formiranju brigada. Brigade su izgrađivane zapravo više kao koncentrisani odredi, jer ni po oružju ni po broju_boraca ustvari još nisu ni izdaleka brigade u onom smislu kao kod vas. Brigade broje, naime, prosečno 350—380 ljudi. Moje je mišljenje bilo u početku da je takav broj premalen, no, s obzirom na slabo naoružanje i specifične prilike našeg terena, ostali smo privremeno kod takvog rešenja i potvrdili mere GŠ. Mislim, ipak, da će trebati verovatno već u kraće vreme prići ka formiranju većih brigada, ukoliko ćemo istovremeno poboljšati i samo naoružanje.

Na terenu je GŠ ostavio — prema našim zaključcima — svuda i odrede. No, ti su odredi — bar neki od njih — brojčano premaleni da bi mogli držati teritorij. Usprkos toga, naime, da nije naš cilj bio ponovo oslobađati i držati teritorij, ipak praksa Pokazuje da bez toga ne ide. Gde god su naši napravili odlučnije akcije, neprijatelj se povukao sa terena, i tako danas opet držimo priličan oslobođeni teritorij u Notranjskoj i Dolenjskoj.

Vidi tom VI, knj. 3, dok. br. 130.
U pokrajinama koje su Nemci okupirali.

Problem nove mobilizacije većih masa postavlja se pred nas vrlo oštro. Kod toga nam je glavna prepreka pomanjkanje oružja. Ako to pitanje rešimo — a rešićemo ga pre svega većom aktivizacijom naših trupa — onda ćemo biti u stanju izvršiti i novu mobilizaciju. Za sada mogućnosti mobilizacije prevazilaze naše mogućnosti naoružavanja. Sada se n.pr. dešava tako da Hrvati u svoje odrede i brigade mobiliziraju Slovence iz Bele Krajine, sa sektora Kostanjevice itd., jer imaju mogućnosti da ih naoružavaju, dok naši nemaju. O tom ću pitanju govoriti još u vezi sa nužno potrebnom većom saradnjom između naših i hrvatskih trupa.

U pogledu naoružanja stojimo vanredno slabo. Činjenica je da smo u toku ofanzive nešto oružja izgubili. Istina, u poslednjim mesecima zaplenjen je neprijatelju izvestan broj mitraljeza i pušaka, te municije, no sve je to ipak premalo za operacije koje bi, inače, po broju partizana i objektivnim mogućnostima mogli da sprovedemo. Dva momenta su tu najteža:

1. *Municija.* Naša vojska je bila naoružana i naoružana je još i danas u većini jugoslovenskim puškama, a ima [protiv sebe] u borbi uglavnom talijansku vojsku sa njenom posebnom municijom i belu gardu koja je *sva* naoružana francuskim puškama i municijom koja opet ne pasuje u jugoslovenske puške. Jugoslovenska municija je istrošena, naročito u dugotrajnim letnjim odbranbenim borbama, i sada stojimo na pragu ozbiljne krize u tom pogledu, jer prirasta nema. Istina, mogli smo stajati mnogo bolje da se je proletna akcija vodila udarnije, tj. da nisu naši partizani samo jurili Italijane iz sela i tržišta, nego da su ih opkoljavali, razbijali i plenili veću količinu oružja. Na taj način mogao bi se tada bar deo vojske preoružati italijanskim oružjem i municijom. No, sada se ta greška ne da tako brzo otstraniti.

2. *Teže oružje.* Iz istog razloga kao u pitanju municije, naše su trupe zaostale i u pitanju naoružanja težim oružjem, naročito bacačima mina, teškim mitraljezima i eventualno nekim manjim topovima. Dva bacača, koja su ranije zaplenjena, izgubljena su u vremenu ofanzive, treći, koji je nedavno zaplenjen, Italijani su pre predaje uspeli pokvariti. Nemamo dakle nijedan bacač, a neprijatelj je sav ušančen i zabetoniran. Ako ne uspemo u kraće vreme doći bar do par komada takvog oružja, teško ćemo moći da isteramo neprijatelja iz utvrđenih pozicija. Teških mitraljeza nešto ima naša vojska, no i toga je malo. Nedavno su hrvatski partizani uzajmili našim partizanima 1 minobacač i odmah se pokazao rezultat: sa tim bacačem naši su odmah osvojili u prvom napadaju 1 teški mitraljez i 5 lakih. Bacač je, naravski, vraćen Hrvatima.

ofanzive, da se dobri borbena sposobnost jedinica, pre svega [illegible], nazdravlja obraz[illegible] koji je ostao van opkoljavanja ili se prvi probio iz njegovog obruča, ka formiranju brigada. Ka brigade su izgradjivane zapravo više kao koncentrisani odredi jer ni po sastavu ni po broju boraca u stvari još nisu ni izdaleka brigade u onom smislu kao kod vas. Kaxxxx Brigade broje naime prosečno 350 - 380 ljudi. Nije je smišljenje bilo u početku, da je takav broj prenalen, ne obzirom na slabo naoružanje i specifične prilike našeg terena, ostali smo privremeno kot takvog rešenja i potvrdili smo [illegible], pa, da de trebati verovatno već u kraće vreme prići ka formiranju većih brigada, u koliko ćemo istovremeno poboljšati i samo naoružanje.

Na terenu je GŠ ostavio - prema našim zaključcima - svuda i odrede. Ne, ti su odredi - bar neki od njih - brojdano premaleni, da bi mogli držati teritorij. Usprkos toga naime, da nije naš cilj bio, ponove oslobadjati i držati teritorij, ipak praksa pokazuje, da bez toga ne ide. Ude gdje su naši napravili odlučnije akcije, neprijatelj se povukao sa terena i tako danas opet držimo prilžčan oslobodjeni teritorij u Notranjskej o Dolenjskoj. Problem nove mobilizacije većih masa postavlja se pred nas vrlo oštro. Kod toga nam je glavna prepreka pomanjkanje oružja. Ako te pitanje rešimo - a rešićemo ga pre svega većom aktivizacijom naših trupa - onda ćemo biti u stanju izvršiti i novu mobilizaciju. Za sada mogućnosti mobilizacije prevazilaze naše mogućnosti naoružavanja. Eda se n.pr. dešava tako, da Hrvati u svoje odrede i brigade mobiliziraju Slovence iz Bele Krajine, sektora Kostanjevice itd., jer imaju mogućnosti, da ih naoružavaju, dok naši nemaju. O tom du pitanju govoriti još u vezi sa nužno potrebnom većom saradnjom izmedju naših i hrvatskih trupa.

U pogledu naoružanja stojimo vanredno slabo. Činjenica je, da smo u toku ofanzive nešto oružja izgubili. Istina, u poslednjim mesecima zaplenjeno je neprijatelju izvesan broj mitraljeza i pušaka te municije, ne sve je to ipak premale za operacije, koje bi inače po broju partizana i njih objektivnim mogućnostima mogli da sprovedemo. Dva momenta su tu najteže:

1. municija: naša vojska je bila naoružana i naoružana je još i danas u većini sa jugoslovenskim puškama, a ima u borbi u glavnom talijanseku vojsku sa njihovom posebnom municijom i belu gardu, koja je sva naoružana sa francuski puškama i municijom, koju opet ne pasuje u jugoslovenske puške. Jugoslovenska municija je istrešena naročito u dugotrajnim letnim odbrambenim borbama i sada stojimo na pragu ozbiljne krize u tom pogledu, jer priraštka nema. Istina, mogli smo stajati mnogo bolje, da se je proletna akcija vodila udarnije, t.j. da nisu naši partizani samo jurili Italijane iz sela i tržišta, nego da su ih opkoljavali, razbijali i plenili veću količini oružja. Na taj način mogle bi se tada bar deo vojske preoružati sa italijanskim oružjem i municijom. No, sada se se ta greška ne da tako brze odstraniti.

2. teže oružje: iz istog razloga kao pitanje municije naše su trupe zaostale i u pitanju naoružanja sa težim oružjem, naročito sa bacačima mina, teškim mitraljezima i eventualno nekim manjim topovima. Dva bacače, koja su ranije zaplijenjena, izgubljena su u vreme ofanzive, trećeg, kojije nedavno zaplijenjen Italijani su pre predaje uspeli pokvariti. Nemamo dakle ni jedan bacač, a neprijatelj je sav ušančen i zabetoniran. Ako ne uspijemo u kraće vreme doći bar do par komada takvog oružja, teško ćemo moći da isterame neprijatelja iz utvrdjenih pozicija. Teških mitraljeza nešto ima naša vojska, no i toga je malo. Nedavno su hrvatski partizani uzajmili našim partizanim 1 minobacač i odmah se pokazao rezultat: sa tim bacačem naši su odmah usvojili u prvom napadaju zarobili 1 teški mitraljez i 5 lakih. Bacač je naravski vraćen Hrvatima.

Obzirom na te činjenice mi imamo jednu veliku želju do vas: da nam - ako je iole moguće - otstupite bar 3 ili 4 bacača mina. Znamo, da se sve to dobija - kako je imao običaj da kaže naš Blagojević - "na trasi", ne nema sumnje, da bi takva pomoć mnogo ubrzala naše preoružanje, bez obzira na te, da bi to imale i veliki moralni odjek medju partizanima i politički uticaj medju našim saveznicima. Naravski, bilo bi najbolje, ako bi se dale vašem pomoću naoružati tu jednu propisnu brigadu, koja bi posle toga zaista mogla da učini vrlo mnogo, ne mi bi bili veoma zadovoljni već i sa nekoliko minobacača i eventualno mitraljeza. A o važnosti slovenskog terena za opštu borbu naroda Jugoslavije ne treba Te ubedjivati. to se tiče opštih borbenih sposobnosti naših partizana - u pravim rukama i pri pravilnom radu - takodje ni malo ne zaostaju ima drugih partizana u Jugoslaviji, a u nekim pitanjima ih možda čak i prevazilaze. Ako bi nam vašom pomoću uspelo zaista formirati takvu istinski udarnu brigadu, odnosno bar ojačiti sadašnje, mi bi ukratke zaplenili dovoljno talijanskih pušaka i municije, da bi u ljub. pokrajini i u Primorju partizane o remili tim oružjem, a jugoslovenske bi poslali na nemački sektor. A ako nam vi možete otstupiti nešto jugoslovenske municije - bili bi vam vrlo zahvalni!

Najteže pitanje je zapravo kod nas - komandni sastav. Na tome trpimo ve već od samog početka. Tu se zaista pokazale otsustvo tradicije. Dok pojedini naš partizan nikako ne zaostaje n.pr. za srpskim. svakako naš komandir ili komandant prosečno daleko zaostaje za srpskim. Velika je bila muka i sa GŠ. Da je naš štab bio vojnički sposobniji, mnoge bi stvari k d nas bolje stajale. No takve sreće, kakvu smo mi u jugoslovenskom maštabu imali sa tobom, mi na žalost u našem slovenačkom maštabu nisu imali. Mi smo dakako više ili manje

000619

Fotokopija treće stranice dokumenta br. 24

Obzirom na te činjenice mi imamo jednu veliku molbu na vas: da nam — ako je iole moguće — ustupite bar 3 ili 4 bacača mina. Znamo da se sve to dobija — kako je imao običaj da kaže naš Blagojević — „na trasi", no nema sumnje da bi takva pomoć mnogo ubrzala naše preoružanje, bez obzira na to, što bi to imalo i veliki moralni odjek među partizanima i politički uticaj među našim saveznicima[10]. Naravski, bilo bi najbolje ako bi se dalo vašom pomoću naoružati tu jednu propisnu brigadu, koja bi posle toga zaista mogla da učini vrlo mnogo, no mi bi bili veoma zadovoljni već i sa nekoliko minobacača i eventualno mitraljeza. A o važnosti slovenačkog terena za opštu borbu naroda Jugoslavije ne trebam Te ubeđivati. Što se tiče opštih borbenih sposobnosti naših partizana, u pravim rukama i pri pravilnom radu takođe nimalo ne zaostaju iza drugih partizana u Jugoslaviji, a u nekim pitanjima ih možda čak i prevazilaze. Ako bi nam vašom pomoći uspelo zaista formirati takvu istinski udarnu brigadu, odnosno bar ojačati sadašnje, mi bi uskoro zaplenili dovoljno talijanskih pušaka i municije da bi u Ljub. pokrajini i u Primorju partizane opremili tim oružjem, a jugoslovensko bi poslali na nemački sektor. A ako nam vi možete ustupiti nešto jugoslovenske municije — bili bi vam vrlo zahvalni!

Najteže pitanje je zapravo kod nas — komandni sastav. Na tome trpimo već od samog početka. Tu se zaista pokazalo otsustvo tradicije. Dok pojedini naš partizan nikako ne zaostaje n. pr. za srpskim, svakako naš komandir ili komandant prosečno daleko zaostaje za srpskim. Velika je bila muka i sa GŠ. Da je naš štab bio vojnički sposobniji mnoge bi stvari kod nas bolje stajale. No takve sreće kakvu smo mi u jugoslovenskom maštabu[11] imali sa Tobom, mi nažalost u našem slovenačkom maštabu nismo imali. Mi smo dakako više ili manje određivali osnovne \imje naših vojnih akcija, no realizacija te linije bila je zavisna od GŠ, koji nije pokazivao dovoljno sposobnosti. Možda će sada biti unekoliko bolje sa našim pukovnikom. Držali smo ga do ofanzive prilično po strani, jer nismo imali još poverenja u njega. Ranije je, naime, bio — kako sam valjda već saopćio — glavni komandant Draže Mihailovića za Sloveniju. Međutim stvarno se i pre i posle ofanzive pokazao vrlo dobar, iskreni naš simpatizer, zato smo mu dali veću odgovornost i mesto zamenika komandanta... Politkomesar je sada Peter (Kidrič), koji u organizatorskom i političkom pogledu vrlo mnogo radi, i pokazuju se uspesi, no u vojno-operacijskom pogledu naravski da ne može

[10] Odnosi se na druge političke grupe koje su, pored KP Slovenije bile u Osvobodilnoj fronti.

[11] U okviru, opsegu

dati ono što bi mi sada trebali. Zato sam Ti u zadnjem pismu i predložio da nam pošaljete nekog operativnog oficira za naš štab, koji bi bio pomoć našem štabu. Ako nemate, pokušaćemo naravski i sami da učinimo što više i koliko budemo mogli. Naglašavam samo još to u toj vezi: ako šaljete, neka drug bude zaista dobar stručnjak, jer bi vrlo slabo politički delovalo ako bi se pokazao nesposobnim. Imaj pri tome pred očima ovdašnje specifične prilike kako u potiličkom tako i u vojnom pogledu.

U pitanju opšte opskrbe trupa, doduše, često ide unekoliko teško, no za sada smo ipak uspevali da vojsku oblačimo. I za zimu se je prilično učinilo i još se radi. Uglavnom zima neće prouzrokovati kakve osetljivije krize. I sa prehranom u većini oblasti ide dobro, osim u Notranjskoj, koja je tako strahovito opustošena, da i narod sam gladuje. Ljabljana je još uvek skoro neiscrpljivi izvor materijala. Teškoća je samo u tome što nemamo transportnih mogućnosti iz grada. Ranije smo liferovali čitave vagone železnicom, sada nam je to propalo, a drugim sredstvima, kroz mrežu[12] ide vrlo malo i sa velikim rizikom. No, u manjim količinama ipak bez prestanka curi roba iz grada. Inače samo stanovništvo grada dalo bi za partizane sve što ima. Svi su magacini puni.

Primorje

Tu smo konačno uspeli prevazići početne forme i stvoriti odred koji će moći prilično da da od sebe. Doduše, neprijatelj je tu osetljiviji nego ma gde. Skoro svako malo veće selo ima talijansku posadu. Trude se svim sredstvima da već u početku uguše svaki pokret. Čitavu su nam godinu razbijali bataljon za bataljonom koji smo šiljali na primorski teren. Tek sada u jesen, a u vezi sa preokretom na području međunarodne politike, stvari su se tako preokrenule da se iz *domaćina*[13] stvorio prvi čvrsti bataljon, kome smo poslali još jedan bataljon sa ovdašnjeg terena i formirali Soški odred[14], koji sada broji oko 400 boraca, bez NZ[15] koja se takođe već stvara po selima. Obzirom na veliki polet OF u Primorju, partizani imaju ovde sve mogućnosti da se razviju u vrlo snažan pokret. Poslednja obaveštenja iz Primorja govore nam o pravim počecima opšteg narodnog ustanka. Mi smo tamo slali već ranije Tomu[16], tvog pariškog poznanika i Hartmana

[12] **Okupator je Ljubljanu bio opasao bodljikavom žicom, ostavljajući samo kontrolisane prolaze.**

[13] **meštana (tj. primorskih Slovenaca)**

[14] **Vidi tom VI, knj. 3,dok. br. 132 i 133 i knj. 4, dok. br. 43, 50, 60 i 70.**

[15] **Narodne zaštite**

[16] **Tomo Brejc-Pavle**

(Beblera),[17] koga Ti takođe poznaješ, kao i niz drugih aktivista (Urškin Tone[18] iz Zgr., koji se izvukao iz zatvora, takođe je dole). Stanovništvo ih opskrbijava vrlo brižljivo i prilično materijala počeli su da dobijaju iz samog Trsta (saniteta). Smatramo da će se baš obzirom na čvrst okupatorski obruč okolo Ljubljane ubuduće uopšte moći Trst da iskoristi za partizanske nabavke. Jasno je da su imale partizanske akcije u Primorju vanredni politički uticaj. Počeli su čak i Italijani da se muče sa slovenačkim jezikom. Gorica počela je da govori slovenački, a i Trst u velikoj meri. Neke akcije koje su izveli primorski partizani već su prilično obimne.

Gorenjska

Tu se je naša vojska čitavo leto nalazila u vanredno teškim prilikama, zapravo u besprekidnoj krizi. Palo je vrlo mnogo ljudi, među njima i sam grupni komandant i politkomesar (Jože Gregorčič[19] i Lojze Kebe[20]). Broj se partizana smanjio na nešto preko 300 ljudi, no ti su zaista neverovatno uporni borci, pravi partizani. Činjenica je da smo im i mi pružali premalo pomoći, što sada pokušavamo nadoknaditi. U poslednje vreme je kod njih uopšte pošlo na bolje, naročito zbog toga što je i politički rad u masama krenuo na bolje, tako da je i tu počela OF da se organizaciono učvršćuje. Da su simpatije ogromne većine masa na strani OF, o tome nema nikakve sumnje. Baš se pre par dana sa Gorenjske vratio Peter, koji je posetio tamošnji grupni Štab, i u vezi sa tim mi smo doneli neke zaključke u pogledu davanja Gorenjcima efikasnije pomoći.

Štajerska

Tu je problem najteži i naše se partizanstvo ne samo da nije izvuklo iz krize, nego se štaviše — kako izgleda — u vezi sa zimom ta kriza produbljuje. Mi smo letos poslali na štajerski teren preko 500 partizana sa ovdašnjeg terena. Prelaz tih parti-

" Dr Aleš Bebler-Primož

[18] Anton Velušček. Krajem oktobra 1944 god. otkriven i uhapšen u Trstu kao član Pokrajinskog komiteta KP Slovenije za Slovenačko Primorje. U tršćanskom zatvoru mučenjem umoren novembra iste godine.

[J]ože Gregorčič, komandant Prve grupe slovenačkih partizanskih oareda, narodni heroj. Poginuo 9 septembra 1942 god. na Lipniškoj Pla- (Jelovica), u borbi protiv Nemaca.

.. Lojze Kebe-Štefan, politički komesar Prve grupe slovenačkih par- Srt K ih odreda, narodni heroj. U borbi protiv Nemaca teško ranjen 16 tobra 1942 na Jelovici, a 20 oktobra podlegao ranama kod s. Jamnika (Jelovica).

zana na novi teren bio je u samom početku slabe sreće. Probijali se besprekidno više od mesec dana u samim borbama sa neprijateljem. Od preko 500 ljudi došlo je na određeni teren svega nešto preko 120 ljudi. Od ostalih mnogo je smrtnih žrtava, nešto zarobljeno, nešto dezertiralo, a većina se sa velikom mukom probila natrag na ovdašnji teren.

Najteže na tom terenu je to što su tu Nemci uspeli u samoin početku, demagogijom, pored nemačke manjine povući za sobom i izvestan deo Slovenaca, koji su sada najprljavijim zločinima povezani sa Nemcima na život i smrt i predvode svu hajku protiv nas. Proveli su nasilnu mobilizaciju za takozvani Wehrmannschaft[21], kome komandiraju gestapovci, a vojnici su Slovenci. I taj Wehrmannschaft vodi glavnu borbu protiv partizana. Formacija je građena na teroru. Ako se neko ne odzove pozivu, poubijaju mu neke članove familije itd. Istina je, kada bi mogli mi tamo poslati jake jedinice, brzo bi nastupila demoralizacija te prisilne formacije. No mi do sada toga nismo mogli, naročito zbog toga što smo teren Ljublj. pokrajine morali držati zbog bele garde, koja bi inače tu osvojila čvršće pozicije. Jedno vreme sam ja čak mislio da sve trupe povučemo sa Štajerske na sektor Gorenjske, no postoji u tom slučaju opet opasnost da izgubimo politički kontakt sa masama, koje su i ovde — možda još najiskrenije — u ogromnoj većini za nas, odnosno za OF. Zato smo ipak usvojili drugi kurs, kurs na to da im šaljemo pomoć u novim trupama, što će nam uspeti ili ne uspeti pre svega onda ako ćemo sami moći dobiti izvesnu pomoć od vas. Postoji tu još jedno, najteže pitanje, od rešenja kojega je zavisan i naš konačni zaključak: zbog besprekidnih odbranbenih borbi u štajerskoj, naši su ostali skoro bez municije. Istina, osvojili su nešto i oružja i municije, no sve to je isuviše malo za besprekidne borbe koje vode. Naše su trupe tamo prilično raštrkane po čitavoj Štajerskoj. A svega ih ima oko 350 ljudi. Ta je brojka mala i zbog toga što u Štajerskoj nema Narodne zaštite. Mi smo im dali upute da bar jedan deo — oko 200 ljudi — koncentrišu za ofanzivne udarce i da na taj način parališu večite nemačke napade i hajke. Poslali smo tamo i politički kadar u pomoć. No nama je jasno da sve to neće pomoći ako im mi nećemo biti u stanju da pošaljemo efikasnu pomoć. Ako bi imali jednu čvrstu i dobro naoružanu brigadu, bar približno u tom smislu kakve su vaše, mi bi mogli napraviti šetnju preko Štajerske. Sve skupa, naime, Nemaca tamo nema mnogo, pa i slabo

[81] Vojne formacije „Štajerskog domovinskog saveza" (Steirischer Heimatbund, i „Koruškog narodnog saveza" (Kärntner Volksbund). Ovi savezi su bili nacističke političke organizacije koje su organizovali Nemci s ciljem da preko njih izvrše denacionalizaciju Slovenaca.

su naoružani (takođe karakteristično za nemački položaj na velikim frontama), no naše biju na taj način što neprekidno koncentrišu svoje snage i onda istrajno hajkaju za četama, da bi ih izmorili i uništili im municiju. Zbog pomanjkanja i štednje municije, naši prosto ne smeju da pružaju dugotrajnu odbranu, nego moraju često skoro bez borbe da se povlače.

Koruška

O tome sam Ti već zadnji put pisao. Sakupio se malen odred, u većini od dezertera iz nemačke vojske. Ti ljudi nisu još preboleli zelenokadrovski mentalitet, iako u svakom drugom pogledu hoće da slušaju OF i Partiju. Naši se trude da bi od njih nešto učinili. Ubeđen sam da će od tih dezertera ubrzo postati dobar odred, čim mi ojačamo naše pozicije u Gorenjskoj. Te mogućnosti su velike i zbog toga što je teren politički vrlo pogodan za nas. Naši terenski politički radnici već su prodrli preko Železne Kaple do blizine Celovca, stvarajući osnove za organizaciju OF i Partije.

Mogućnosti mobilizacije u Sloveniji

Time prelazimo na glavno pitanje koje sam hteo u ovom izveštaju postaviti pred vas, to je: mogućnosti naše mobilizacije. Držim da nigde u Jugoslaviji te mogućnosti nisu tako velike kao kod nas, i to u svim pokrajinama bez razlike. Ne treba se tu pozivati na specifični položaj slovenačkog naroda, koji je zaista očajan. Treba doći ovamo i videti ovdašnje prilike, pa da se ubediš da zaista možda nijedan narod u Evropi ne preživljava tako teške dane kao Slovenci. Kurs na istrebljavanje je bezobziran do krajnih granica. Istina, u svim zemljama su se dešavala fašistička zločinstva, no kod nas to ide od sela do sela, od kuće do kuće, istrajno, besprekidno, upravo zbog toga što je neprijatelj uspeo da stvori i svoj policijski aparat koji obuhvata svako selo, a da o gradovima i ne govorim. Zato taj aparat zna da izvuče iz mase najbolje ljude, koje streljaju iz dana u dan. Samo su u oktobru Nemci postreljali u Štajerskoj oko 1000 ljudi — u većini naši[22] ili OF aktivisti i njihove porodice. K tome još potpuno nacionalno uniženje itd. Jasno je da je mržnja naroda protiv okupatora bezgranična. A ipak okupator uspeva da mobilizira za Wehrmannschaft, za MVAC (belu gardu), a u poslednje vreme čak i za Istočni front. Dva su glavna razloga: 1. pomanjkanje oružja kod partizana, tj. prespor razvitak partizanskih odreda u pravu narodnu vojsku, koja bi mogla da vodi velike vojne operacije; 2. čini mi se bar za sada i glavni —

[82] **Misli se na komuniste.**

teror nad porodicama sviju onih koji su otišli u partizane, Narodnu zaštitu itd. Mi, naravski, možemo kod naših aktivista i čak aktivista OF da se na to ne obaziremo, ali kada se radi o narodnim masama, onda to pitanje postaje važno.

Pitanje naše mobilizacije postaje važno naročito sada kada Nemci pokušavaju da mobiliziraju za Istočni front. Mi moramo mobilizirati što više boraca, iako ih ne možemo naoružati — bar sada — na našem terenu. Govore naši ljudi da hrvatski partizani zakopavaju oružje jer nemaju ljudi za mobiliziranje. Ne znam da li je to tačno, no u svakom slučaju mislim da treba uspostaviti veću međusobnu saradnju, koja će isključiti takve, slučajeve da imaš sa jedne strane borce bez oružja, a sa druge oružje bez boraca. Ja bih zbog toga predložio sledeće:

1. Da bi preodoleli strah za porodice u slučaju dobrovoljnog odlaska u partizane, mi bi u izvesnim slučajevima odredili izvesnu formu prisilne mobilizacije, tj. dobrovoljnu mobilizaciju u takvoj spoljašnoj formi koja bi dala porodicama mogućnost da je pred okupatorima prikažu kao prisilnu (opkoljavanje sela itd.). Naravski da bi mi pre toga proveli najintenzivniju političku kampanju u masama.

2. Ukoliko mi sami ne bi mogli sve te mobilizirane da naoružamo i uključimo u našu vojsku, mi bi njih slali vama ili Hrvatima, da ih oni uključe. U tom slučaju bi, naravski, iz političkih razloga bilo vanredno dobro, bar za početak, ako bi se iz tih ljudi formirala posebna slovenačka odeljenja i konačno i čitava brigada. To, naravski, dolazi u obzir u tom slučaju ako je tačno da vama preostaju puške. Naravski, mi bi vam bili zahvalni ako bi nam naprosto te puške poslali ovamo, pa da se ovde naoružamo, no mislim da ćemo se i sami potruditi da nešto postignemo u tom pogledu. Objašnjavam to samo zato da bi vam bile jasne vrlo velike mobilizacijske mogućnosti kod nas.

Ustvari je u Sloveniji danas takav položaj da svaka veća partizanska akcija povuče za sobom narodni ustanak. Takav je položaj u svim provincijama. Mi imamo n.pr. sada u Goreniskoj — u vezi sa nemačkim pokušajima mobilizacije za Istočni front — takav položaj da stojimo pred jednim opštim ustankom, kome nećemo moći da damo dovoljno oružja u ruke i koji bi mogao da bude krvavo ugušen ako pravovremeno ne preduzmemo neke mere. Mi smo te mere preduzeli i nadamo se da ćemo uspeti, no mi bi bili potpuno sigurni ako bi mogli dati našim partizanima u ruke i nešto težeg oružja.

Time dolazim na pitanje koje sam već ranije postavio: na molbu da nam ustupite par minobacača. Stvar je, naime, u ovome: sve drugo oružje mi bi mogli posle toga sami da dobijemo i dobijamo ga i sada (u zasedama). No, neprijatelj je postao veštiji

ego što je ranije bio. Sa minobacačima ide na put samo u velikan formacijama. Inače drži to oružje u svojim utvrđenim pozicijama. Bela garda uopšte minobacača nema. I tako naši u zasedama dobijaju mitraljeze i puške, ali ne bacače. Potrebno je udariti na utvrđene njihove pozicije. Zato vas mi upravo molimo da nam nekoliko minobacača ustupite. Nema nikakve sumnje da bi povećanje naše aktivnosti i pre svega *udarnosti* u Sloveniji rasteretilo i vas. Zato bi bilo i sa te strane pametno da to uradite. Mi vam obećavamo da ćemo uskoro biti posle toga sposobni da se takmičimo sa vašim brigadama onako kako to predlaže „Borba".

U vezi sa tim još malo o perspektivama. Belu gardu smo sada sabili u nekoliko utvrđenih tačaka, iz kojih se mnogo ne usuđuje micati. Politički je potpuno u raspadu. Svaki naš snažniji udarac ima za posledicu brojne dezertacije iz njihovih redova. Čim bi osetili da prelazimo u opštu ofanzivu, najveći deo te bele garde prešao bi na našu stranu. Italijani su također utvrđeni, no njihova snaga nije mnogo veća od one koja se tu nalazila pre naše proletne ofanzive. Osim toga su slabo aktivni, demoralizirani su, i mi bi ih mogli odlično da bijemo i ovde i u Primorju, gde ih je doduše više, ali nema bele garde, bar za sada (a verujem da je neće ni biti u takvom smislu kao kod nas, jer tamo Italijani neće ni slovenačkoj reakciji da daju koncesije). Nemaca samih nema mnogo (vojske), ali je skoro u svakom selu 20—100 žandara, policaja, gestapo ili Wehrmannschaft. Sada pošto je naših tamo malo, ta je rasprostranjenost malih nemačkih posada sudbonosna; ako bi broj naših partizana povećali, onda bi bilo to za nas vanredno pogodno, jer bi kod uništavanja tih malih posada mogli ubrzo da dođemo do prilične količine oružja. Nama je, dakle, potrebna velika, čvrsta manevarska brigada, dobro naoružana, i time bi naša vojska u Sloveniji došla u potpuno novu fazu. Mi tu brigadu moramo u najkraćem vremenu stvoriti — nadam se i vašom pomoću — i onda ćemo tu u najkraće vreme imati snažnu vojsku od najmanje 10.000 boraca i sa jakim odeljenjima Narodne zaštite, čime ćemo za uvek otstraniti opasnost većih belogardističkih uspeha u budućnosti. Mi sada ne smemo izgubiti vreme i baš zbog toga se obraćamo i na vas za pomoć.

Moralno-političko stanje naše vojske

Uopšte treba reći da je moral kod naših partizana vrlo dobar i spremnost za borbu velika. No, nema sumnje da se još uvek u tom pogledu nalazimo u maloj krizi. Stvar je naime u tome da posle ofanzive nismo uspeli postići većih operacijskih uspeha, a to pre svega iz razloga koje sam gore ocrtao. Nepri-

jatelj se nalazi u bunkerima, i naši ne mogu do njega i njegovog oružja. Imali smo u poslednje vreme već čitav niz vrlo junačkih juriša naših partizana na utvrđene pozicije, no nikada se to nije svršilo sa potpunim uspehom. To je donekle stvorilo kod partizana mišljenje — vrlo opasno mišljenje! — da mi utvrđenja ne možemo da zauzmemo. K tome dolazi i prilična neveština naših komandira i komandanata da bi znali drugim sredstvima stići do cilja (nevešto često postavljaju zasede, ne iskorišćavaju do kraja postignute uspehe itd.), to utoliko više jer se je sadašnji naš boj sa neprijateljem počeo u sasvim novim formama. Nemci su n.pr. u Gorenjskoj počeli da prakticiraju takozvane „lažne partizane" (narod ih naziva: „falšgoščarji"), sastavljene iz lumpenproleterskih i izdajničkih elemenata pod komandom gestapovaca, koji — u civilnim odelima — dobro naoružani žive po šumama i napadaju partizane, a naročito njihove patrole, kurire itd. Tih „lažnih partizana" je priličan broj i zadaju nam velike teškoće. (To je po pravilu koje je Celovški gauleiter Rainer izneo letos: „Partizanstvo ću da istrebim sa partizanstvom"). Protiv sviju tih najrazličitijih formi neprijateljske protivakcije naši se vojni rukovodioci još ne znaju da dovoljno vešto bore. Ta činjenica prilično smanjuje udarnost naših četa. Da bi podigli tu udarnost na viši stepen, ja sam napisao okružnicu partiskim organizacijama u vojsci u ime CK KP *Jugoslavije.* Mislim da mi to nećete zameriti iako sam učinio na svoju ruku, no činilo mi se potrebno da našim aktivistima skrenemo pažnju na neke njihove dužnosti uz autoritet CK KPJ. Okružnicu prilažem[23].

U političkom pogledu, naravski, vojska je potpuno naša, ne samo po opštoj liniji nego i po sastavu. Istina, ta činjenica ima i jednu slabu stranu: izvor je neprestanog sektašenja. Borci su izašli iz najrazličitijih političkih grupa, ali sa potpunim poverenjem pre svega u KPS. No ostaju i neki koji su politički ostali vezani za svoje grupe, i baš prema takvim ljudima naši često vrlo sektaški postupaju. Sa saveznicima uglavnom nemamo u pogledu vojske naročitih teškoća. Postoji nekoliko njihovih komandira i komandanata, politkomesari su svi komunisti. Mi smo njima otvoreno rekli da funkciju politkoma ne damo nikome i pristali su na to, no baš sada u poslednje vreme — u odredima gde su naši postupili sektaški — traže zamenike politkomesara. Mi ćemo ih ubeđivati o tome da to nije potrebno, no — ako će istrajati — mi ne mislimo na tome praviti političko pitanje. Eventualno bi im, dakle, dali nekoliko zamenika politkomesara, a funkciju partorga bi onda preneli na agitpropovca. (Tako je kod nas u brigadama zbog toga što smo čuli da je i kod

" Verovatno se odnosi na dok. br. 107 u 4 knj. VI toma.

Hrvata tako. Međutim, iz vaših poslednjih uputa o kadrovima vidim da su zamenici politkoma i u brigadama partorgi.) Svakako su sve to samo pitanja formalnosti i podržavanja jedinstva OF. To utoliko više jer su naši saveznici, usprkos manjih **trvenja** koja pokatkad izbijaju između nas i — naročito — hrišćanskih socijalista, danas već tako čvrsto sa nama, da **i** javno pišu u svojim publikacijama da je avangardna uloga Partije jedini garant uspeha, te se odriču da posle oslobođenja stvaraju svoje posebne partije, jer smatraju da samo KP može u budućnosti da postoji. (To doduše izjavljuju danas; kako će sutra, to ćemo videti, no držim da je većina njih iskrena.)... No, kako sam rekao, vojska je jedinstvena i ostaće jedinstvena u svim prilikama. Mi to saveznicima i ne krijemo. Mi njima govorimo: **vojska** će da obezbedi liniju OF; ako priznajete da je Partija **najbolji** garant uspeha, onda prepustite rukovodstvo jedinstva u vojsci pre svega Partiji. Uglavnom primaju, i kada ne bi naši **pravili** sektaške gluposti, primali bi to još iskrenije.

Raspisao sam se o pitanju naše vojske zbog toga tako u širinu da bih Ti objasnio opštu njenu sliku i naše potrebe i ciljeve. Veoma bih voleo s Tobom da govorim lično o tim stvarima, onda bi mnogo štošta bilo jasnije. Na kraju bih samo još potcrtao to da ne zaboravite na veliki međunarodni značaj naše borbe u Sloveniji. Neprijatelj je toga svestan, zato baca vrlo velika sredstva na naš sektor. Kada budete, dakle, rešavali pitanje ona tri ili četiri minobacača, ne zaboravite ni vi tu činjenicu. Reci nekome iz Tvog društva da nam napiše malo opširnije izveštaj o vašem položaju i iskustvima na vašem sektoru, da ih mi ovde koristimo. U zadnjem ste pismu bili u tom pogledu veoma škrti, a Ti znaš da nam vaša iskustva vrlo mnogo vrede. Dobro bi bilo takođe da se Ti češće obratiš sa kakvim porukama ili „Dnevnim poveljama" slovenačkim partizanima, jer je to nužno potrebno zbog Tvoje popularnosti kod nas. Držim da je to pitanje vezano za ugled Partije u masama, pa zbog toga ne treba potcenjivati ni pitanja popularnosti vrhovnog komandanta. Javljaj se, dakle, češće našoj vojsci.

Iz saopštenja „S1. Jug." vidimo da se naša vojska sada naziva prosto Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije. Zeleli bi znati u kakvoj širini se to pitanje postavlja. Moje je mišljenje da se tu radi o činjenici da je sa organizacijom brigada, divizija j korpusa naša vojska kao celina prestala da bude partizanska i kod vas je već postala prava narodna regularna vojska. No pojedini delovi te vojske su ostali partizanski i po metodima [1] po samom karakteru. Tako n.pr. kod nas, gde brigade pretstavljaju tek malen korak napred iz partizanštine. Zbog toga [s] jedne strane, a s druge — dok ne dobijemo od vas drukčijih uputa, mi nećemo ništa menjati u nazivu naših odreda („GS

slovenskih partizanskih čet"). Ako vi mislite drukčije, javite nam. [4]

III. OPSTI POLITIČKI POLOŽAJ U SLOVENIJI

Podrobnosti po tom pitanju daje u svom izveštaju Peter. Ja ču se ograničiti samo na neka osnovna pitanja.

Ovogodišnja Hitlerova ofanziva na Istočnom frontu, i sa njom povezana italijansko-nemačka ofanziva kod nas protiv partizana, pretstavlja i u unutarnjepolitičkom položaju Slovenije bitan preokret. Reakcija ie bila pre onesposobljena za izvesno vreme zbog potpunog jedinstva koje je nastupilo u slovenačkim masama u okviru OF i koje je zahvatilo zaista sve slojeve stanovništva, pa čak i pojedine delove kapitalističke klase. Međutim, kada je pod uticajem opšte ofanzive fašizma, a naročito ofanzive kod nas (teror, ubijanje, paljevine, masovno streljanje talaca), nastupilo izvesno kolebanje u masama, reakcija je brzo to iskoristila i počela sa osnivanjem svojih naoružanih bandi. Pokušaje je pravila doduše i ranije. U toku čitavog juna i jula meseca naše su se čete sukobljavale sa izvesnim manjim bandama, koje su bile zakamuflirane partizanskim znakovima i kretale su se uz pomoć okupatora. No razvijati se te bande ranije nisu mogle. Počele su da rastu tek u jeku ofanzive, kada su se i definitivno sporazumele sa Italijanima, dobile od njih oružje i opremu i ušle u Milizia volontaria anticomunista. Strah od okupatorskih represalija naterao je mnoge seljake u te bande. Mobiliziraju prisilno. Ako neće da se javi, onda mora u koncentracioni logor u Italiji. Ako pobegne partizanima, provode se represalije nad porodicom i pleni mu se imovina. Zato što je, sa druge strane, posle ofanzive naša aktivnost znatno popustila i donekle vera seljačkih masa u snagu naše vojske opala, razumljivo je da su se seljaci odazivali pozivima i da su belogardističke bande doživele dosta širok razmah. Brojna sela dobila su posade MVAC i sve od ofanzive pa dalje većina partizanskih akcija ide na račun borbi sa tim bandama. Izvesni tereni su bili — a delimično su čak i danas još — potpuno infiltrirani tim bandama, tako da se tu mogu da kreću samo veće partizanske jedinice.

Politički su te bande mešavina klerikalne bele garde i mihailovićevske „redovne jugoslovenske vojske". Pravi sporazum sa Italijanima napravila je zapravo klerikalna bela garda, koja drži i sve važnije pozicije u rukama. Sa mihailovićevcima Italijani u početku nisu hteli mnogo da pregovaraju, čak su ih napadali i hapsili, prosto iz razloga, što ovde ništa ne pretstavljaju, a i zbog toga da ih naprave mekšim. I tako je ustvari i bilo. Kada sami nisu mogli postići za sebe nekih naročitih

koncesija", postali su prosto prirepak klerikalne bele garde i sada od nje dobijaju naređenja. Razume se, sada i Italijani otvorenije rade sa njima. Unutarnja podela u tim bandama je takva da su komandanti pojedinih bandi velikim delom mihailovićevski oficiri, koje Italijani puštaju u tom cilju iz koncentracionih logora, dok vrhove ustvari drže u rukama belogardisti. Među njima samima su takođe dosta žestoka razmimoilaženja, koja idu tako daleko da su nedavno belogardisti dali streljati jednog od rukovodilaca mihailovićevaca, a prete i nekim drugima. Italijani belogardistima potpuno daju vlast u ruke — naravski, pri tome ih kontrolišu na svakom koraku — dok mihailovićevce uglavnom iskorišćavaju kao svoje policaje, denuncijante i vođe bandi MVAC, ali su u pitanju vlasti kod njih veoma oprezni. Koncesije beloj gardi su išle tako daleko, da sada bela garda ima već svoje sopstvene zatvore i koncentracione logore, svoj policijski aparat i uživa priličnu autonomiju u ubijanju ljudi. Takođe sada bela garda uglavnom određuje taoce itd. U svim tim stvarima mihailovićevci mogu da sarađuju samo utoliko ukoliko im dozvoljava bela garda.

Jasno je da je taj preokret na našoj fronti imao za posledicu i velike opšte političke promene. Reakcija, koja je ranije ispod žita samo pokušavala da oslabi i razbije OF, prešla je ka otvorenim napadajima i otvorenoj odbrani okupatora. Pri tome se je u velikoj meri oslonila na takozvanu „sredinu", koja se ranije kolebala doduše, ali se nije usudila na čitavoj fronti nastupiti protiv OF. Sada je i ta sredina počela da napada i da ss prikazuje masama kao jedini spasilac, jer: „OF je dovela do građanskog rata zbog toga što u njoj rukovodi KP, time se onemogućila pred slovenskim narodom. Bela garda — izazvana od OF — počela se da brani oružjem, čime se i ona diskreditirala. Jedino mi, sredina, dobićemo vlast od Engleza i Amerikanaca". Takva je bila politička linija „sredine" (i danas je takva). Pod uticajem belogardističke reakcije i sredine, koja se pretstavila kao oficijelni pretstavnik londonske vlade, nastupilo je izvesno kolebanje i u masama OF. U nekim su slučajevima raniji aktivisti OF prešli na pozicije sredine ili čak bele garde (to još češće). Desilo se i to da je sredina počela da izvlači iz blata kola Draže Mihailovića, proglašavajući ga direktno kao svog „legendarnog komandanta". To joj je bilo utoliko lakše jer su Italijani prilično [dugo] odbijali da daju beznačajnim mihailovićevcima kakve veće koncesije, pa je zato njihova izdajnička uloga bila za mase manje očita nego uloga belogardističkih klerikalaca. Počeli smo donekle da gubimo pozicije, naročito u srednjim slojevima. U većini je otpao od nas na selu kulački elemenat, a u gradu veliki deo kapitalističkih elemenata.

Kod toga moram potcrtati još jedan momenat: krivnja je i naših partijskih organizacija samih što je reakcija mogla da privremeno postigne te uspehe. Nema sumnje da su objektivni momenti u prvom redu doveli do takvih promena u ovdašnjem političkom položaju. No, i u postupanju naših partorganizacija — ili bolje reći u njihovoj pasivnosti prema nepravilnim postupcima partizanskih vlasti — nalaze se izvesni uzroci što je reakcija imala u svom protivnarodnom radu lakši posao. Ja sam već u nekom pismu iz jula meseca ili početkom avgusta signalizirao vama vrlo veliku opasnost od sektaštva koje je bilo neverovatno duboko ukorenjeno u našim partizanskim četama i rukovodstvima, a to pre svega kod *partijaca* u partizanskim redovima i rukovodstvima.[24] To se sektaštvo odražavalo na svim područjima delatnosti. O tome podrobnije govori Petrov izveštaj[25]. Mi smo u julu napisali jedan broj „Dela", posvećen borbi protiv tog sektaštva (to je broj 4 — jul, koji prilažemo)[26]. Osim toga smo preduzeli i neke druge konkretne mere (partizanske sudove, oblike rekvizicije itd., a za teren [dali uputstva] o odnosima između naših i aktivista saveznika, o zajedničkim kursevima za aktiviste OF bez obzira na političku pripadnost itd.). Sva ta akcija je donekle sektaštvo razbila, no ostalo je još uvek kao stalna opasnost i zapravo tek sada možemo da kažemo da je stvarno prestalo da bude naprosto linija naših aktivista na terenu. Sto je naš odnos sa saveznicima ostao usprkos tih sektaških grešaka ipak dobar i čak se učvrstio, što su u poslednje vreme ušli u OF čak i neki novi elementi iz „sredine", imamo da zahvalimo pre svega činjenici da se je mali deo našeg starog partijskog kadra zaista sve vreme protivstavljao sektaštvu i borio se sa njim na takav način da su to morali da vide i da priznaju i saveznici, pa čak i belogardistička štampa, koja je našu borbu protiv sektaštva tumačila kao „lukave i rafinirane pokušaje da se prikrije prava suština komunizma".

Jasno je da su izvesnu ulogu u privremenim uspesima neprijatelja odigrale i te sektaške greške, mada ta uloga nije bila osnovna. Još danas n. pr. sektaške greške naših drugova u Primorju, Gorenjskoj i Štajerskoj u velikoj meri otežavaju već i onako težak objektivni položaj. Zato je glavna naša borba još uvek posvećena borbi protiv tog sektaštva. Kao primer takvog sektaštva neka navedem partijsko rukovodstvo u Primorju (sekretar Tomo). Sa jedne strane je čitava OF u Primorju za-

[24] Vidi tora II, knj. 5, dok. br. 29, 83 i 92.

[25] U tom izveštaju, koji je pisao uime CK KP Slovenije, Boris Kidrič analizira stanje partiskih organizacija KP Slovenije (vidi dok. br. 1/42—5—435) u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije.

[88] Vidi dokumenat u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, fascikla 1—B.

pravo organizacija naših simpatizera, jer se skoro svi smatraju za komuniste. Takvih odbora je preko 80 sa kojima ima partijsko rukovodstvo vezu, a čitav niz je takvih sa kojima nema to rukovodstvo vezu, nego se u većini povezuju sa partizanima. Stvoriti rukovodstvo OF i sa saveznicima, naš PK u Primorju nije smatrao potrebnim. No, sa druge strane, to je rukovodstvo primilo u Partiju *svega 58 članova,* iako bi u svakom od 80 simpatizerskih odbora OF mogla nastati partijska ćelija, iako je opšte raspoloženje u Primorju takvo da bi partijska organizacija mogla imati već stotine članova.

Opasnost za čitavu Partiju je što se takve greške dosta sporo popravljaju, odnosno, što se vrlo dugo mogu da produžuju, jer mi sami, zbog vrlo sporih veza i teških mogućnosti kretanja (milion granica!! A još k tome gradske granice: izaći ili ući u grad kod nas je teže nego ići preko državnih granica, koje se takođe nalaze na svakih par kilometara), obično dosta kasno utvrđujemo konkretne oblike takvih grešaka. Zato mogu bez preterivanja reći da bi naši uspesi u Sloveniji mogli biti kudikamo bolji nego što su kada ne bi partijske organizacije ponavljale sektaške greške i kada bi samo rukovodstvo imalo ekspeditivnije veze sa pojedinim pokrajinama. Naročito u poslednje vreme posvetili smo tome pitanju mnogo pažnje. Došli smo do ubeđenja da smo pogrešili, što smo skoro sve veze prebacili na partizanski aparat, koji je dosta spor, a zanemarili smo Ljubljanu kao centar. Sada kombiniramo i jedne i druge mogućnosti, pa se nadamo da ćemo brže moći da utičemo na praktično provođenje partijske linije po raznim pokrajinama. Pored toga postoji za nas još jedna teškoća: vrlo različit položaj u raznim državama. Ustvari Slovenija se danas sastoji od nekoliko jedinica u koiima je, u svakoj, specifičan položaj: Ljubljanska pokrajina. Primorje, Gorenjska, Koruška, Štajerska, Prekomurje (sa poslednjim uopšte nemamo nikakve veze, niti išta znamo šta se tamo dešava!). To utoliko više usporava mogućnost naše efikasne kontrole.

Sve greške naše Partije na terenu, koje mi nismo uspeli ^prečiti, reakcija, naravski. danas iskorišćava u klevetničkoj kampanji protiv Partije i OF. No naša protivakcija je prilično te argumente suzbila, a naročito još u poslednje vreme pretežno dobro držanje partizana i naših terenskih radnika, koji su se sada i na vlastitoj koži ubedili koliko mogu biti njihove sektaške greške štetne. Istovremeno smo poduzeli izvesne taktičke mere, koje takođe objašnjava Peter u svom izveštaju. Smisao tih taktičkih mera je bio: suprotstaviti se sužavanju pozicija OF, što je bilo važno ne samo radi zadavanja što težih udaraca beloj gardi, nego i zbog našeg sopstvenog kadra, naročito u Ljubljani, koji se naprosto počeo da miri s time da moramo „neizbežno"

već sada izgubiti gornji deo srednjih slojeva i buržoaske „poputčike". I stvarno se je pokazalo: čim smo izdali proglas IO OF i čim smo potražili neke lične kontakte sa vrhovima raznih grupa, koje su se donekle kolebale, a sa kojima su naši sasvim izgubili kontakt, odmah se je položaj počeo opet da menja u našu korist. Plenum, na kome su bili — između ostaloga — jučerašnji ministri i banovi, dao je IO, tj. Partiji potpuno poverenje i odobrio svu politiku, a i daljnje mere. Potpuno se n. pr. složio na plenumu sa našom linijom jedan od najstarijih rukovodilaca SLS[27], što je za nas još naročito važno. Osnovno u tim našim taktičkim merama je bilo:

1. okupiti sve koji su protiv građanskog rata, koji izazivaju belogardističko-mihailovićevske bande;
2. poziv svim poštenim elementima iz „sredine" da se pridruže borbi protiv građanskog rata;
3. javni poziv londonskoj [izbegličkoj] vladi da se izjasni protiv belogardističko-mihailovićevskih izazivača građanskog rata, jer će se inače sama sa njima izjednačiti.

Sa prvim dvema tačkama, mislim, složićete se bez daljnjega, jer su potpuno u skladu sa onim što je u to vreme pisala „Borba". Međutim, u vezi sa trećom tačkom, naš je kurs prema londonskoj vladi u to vreme bio u nekoliko manje oštar nego vaš (sudeći po pisanju „Borbe"). Morate imati u vidu da se je kod nas odigravao proces raskrinkavanja londonske vlade unekoliko sporije nego u drugim zemljama Jugoslavije, iako je narod tu vladu naprosto prezirao kao onu koja je potpisala Trojni pakt i koja je gušila antifašistički pokret u zemlji (pred očima im je uvek u prvom redu Krek[28] i njegovi klerikalci, dok za ostale ministre i ne znaju ko su i odakle su ih uzeli). Svoje pozicije je imala, međutim, londonska vlada u „sredini". Kada smo se obratili na tu sredinu da nastupi protiv izazivača građanskog rata, morali smo postaviti u nekoj pogodnoj formi i pitanje londonske vlade, i to u takvoj formi da ćemo moći to iskoristiti za kasnije njeno raskrinkavanje. Zato smo postavili pitanje ovako:

Londonska vlada je sada, u zadnji čas, dužna da se jasno izjasni: ili će sa narodom ili će sa belom gardom. Prava narodna vlada *trebalo bi:*

1. da osudi javno belu gardu i Dražu Mihailovića pred čitavim svetom;
2. da se potpuno solidariše sa OF u Sloveniji;

" Odnosi se na dr Antona Brecelja, koji je bio jedan od osnivača Slovenske ljudske stranke. Kao najnapredniji političar ove stranke, nije se slagao sa većinom u rukovodstvu, a naročito sa Antonom Koroščem vođom SLS. Umro je u Ljubljani u jesen 1943 god. kao član Vrhovnog plenuma OF.

[n] Dr Miha Krek, ministar u vladama stare Jugoslavije.

3. da podupre svim snagama i pred čitavim svetom borbu partizanske vojske Jugoslavije.

Ako to londonska vlada i njezini eksponenti u zemlji ne urade, onda je to znak da su pali na pozicije neprijatelja naroda i [pozicije] okupatora.

Istovremeno smo vrlo odlučno postavili pitanje: da slovenački narod odlučno stoji za zajednički život sa ostalim narodima Jugoslavije u novoj Jugoslaviji, građenoj na bazi samoodređenja svakog naroda i istinske narodne demokratije.

U vezi sa skupštinom u Bihaću mi smo taj naš stav mogli da iskoristimo ovako:

Svi pokušaji slobodoljubivih snaga u Jugoslaviji uopšte, a OF u Sloveniji posebice, da prinude londonsku vladu na promenu antinarodnog i antidemokratskog kursa nisu doveli do rezultata. L. v.[29] se ne samo identificirala sa protivnarodnim izazivačima građanskog rata, nego je čak — mi imamo dokaza o tome — davala i daje inicijativu u tom pogledu.

Naš gornji stav nam je omogućio da smo brzo slomili političku ofanzivu neprijatelja, koji je počeo da piše u novinama kako smo potpuno uništeni, kako više nema ni OF ni partizana. Doduše, mi svojom kampanjom nismo pridobili ni jednog od najpoznatijih „sredinskih" elemenata, no probili smo kolebajuće mase, a „sredinu", koja se počela povezivati sa masama, izolirali još više nego što je ranije bila. Posle toga, kada smo u Ljubljani samoj izvojštili tu pobedu, počelo se brzo popravljati i u provinciji, naročito još kada su naše partizanske brigade počele da zadaju neprijatelju odlučne udarce. Danas možemo bez preterivanja da kažemo da je bela garda u potpunom rasulu kako vojnički tako i politički. Doduše, pomoću Italijana ona vojnički još drži krepke pozicije, no politički je izgubila sve argumente, nalazi se u potpunoj defanzivi i postaje u masama sve omraženija kao okupatorska banda. Istovremeno su propale špekulacije „sredine", koja se nadala da će da nastupi kao „poslednja rezerva". Danas se može reći da je OF izvojštila krupnu pobedu.

Naravski, mi ćemo još imati velikih teškoća, no držim da smo u tom pogledu isprobali čvrstinu OF i njene povezanosti sa masama, tako da se ubuduće možemo na nju osloniti, pod uslovom da će naša Partija i dalje da vodi pravilnu politiku.

I još jednu posledicu je imala ta pobeda: silno je unutarnje učvrstila OF, te podigla ugled Kompartije. Pred samu ofanzivu [1] u toku ofanzive dosta su se zategli odnosi u OF, naročito između nas i hrišćanskih socijalista. Počeli su — izgleda — donekle da gube veru u našu pobedu i u snagu naše Partije. Me-

[29] **londonska (izbeglička) vlada**

đutim nova pobeda ubedila ih je baš u suprotno, utoliko više jer su tu pobedu izvojštili skoro sami komunisti. Njihov je aktiv, naime, u toku ofanzive i posle nje prilično popustio u svojoj aktivnosti, dok su se naši kadrovi što se aktivnosti i upornosti tiče vrlo dobro držali. Danas je jedinstvo OF i u samom rukovodstvu vrlo čvrsto, bez prigovora priznaju rukovodeću ulogu Partije i odlučno brane liniju OF.

Sa hrišćanskim socijalistima mi smo imali više posebnih razgovora i u poslednje vreme. Mi smo njima otvoreno rekli: upravo preko vas će reakcija da pokušava razbiti jedinstvo OF. Na vama je da to sprečite. Ako to uradite, vi ćete biti nosioci najvećeg progresivnog preloma u držanju slovenačkih katoličkih masa. Ako to ne uradite, postaćete naslednici stare klerikalne partije i narod će u svojoj borbi da vas pregazi. Složili su se sa našim gledanjem i kažu da će oni zajedno sa nama i u sovjetsku revoluciju, primaju diktaturu proletarijata itd. Mi stvarno držimo, ako rukovodstvo hrišćanskosocijalističke [partije] ne dobiju u ruke kakvi reakcioneri, da ćemo sa njima moći vrlo daleko da idemo zajednički, sa većinom do kraja. Da bi to jedinstvo još više učvrstili, stvorili smo još posebno rukovodstvo radničkog jedinstva od po 2 pretstavnika Kompartije, hrišćanskih socijalista i socijaldemokrata (koji su sada *u celini* — a ne više samo sindikati kao ranije — prešli u OF), a po fabrikama se stvaraju odbori radničkog jedinstva. Počeli smo i da izdajemo list „Delavska enotnost", od kojeg prilažemo prvi broj[30] (koji je, uzgred rečeno, u zadnjem delu prilično konfuzan, jer ga je pisao hrišćanski socijalista, a i tekst teza je napisao hrišćansko-socijalistički radnik).

I razgovori sa socijaldemokratima su ugodno prošli[31]. Otvoreno su priznali krah socijaldemokratske politike i pobedu Kompartije, te izjavili da će bez diskusije da prime liniju Partije i da na njoj aktivno učestvuju. Stvarno rade u tom smislu. Značajno je da je jedan njihov deo stalno održavao kontakte sa mihailovićevcima i pre ofanzive nije ništa hteo da zna za OF. Posle ofanzive, a u pripremi plenuma OF, njihovo je rukovodstvo primilo u celini saradnju u OF, a specijalno sa nama, i dalo poverenje IO OF, te potvrdilo pravilnost politike IO i Partije. Mi, naravski, znamo da je jedan od tih rukovodilaca još uvek

[30] Vidi doikumenat u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, fascikla 6—<B. „Delavska enotnost" (Radničko jedinstvo), organ istoimene radničke sindikalne organizacije, povremeno je izlazio u toku rata, a po oslobođenju postao organ Saveza sindikata Slovenije.

[al] Radilo se o rukovodećim ljudima bivše slovenačke socijaldemokratije koji su prišli Osvobodilnoj fronti i koji su pretstavljali raspoloženje većine pristalica slovenačke socijaldemokratije. Manji deo socijaldemokratskih prvaka ostao je na pozicijama Draže Mihailovića.

istovremeno u kontaktu sa mihailovićevcima — očigledno da se osiguraju na obe strane. No za nas je već i taj stav pobeda. gto se socijal-dem. masa tiče — njih više nema. Sve je to danas ootpuno sa nama. To i oni sami priznaju. Da jedan njihov deo ipak još nastoji na samostalnoj organizaciji socijal-demokrata (naravski, samo u vrhovima), to je samo zbog toga, što još špekulira na eventualni drukčiji, tj. „engleski" konac rata.

Najčvršće su naše veze sa sokolima. Ti su ne samo potpuno sa nama, nego je velik njihov deo već u Partiji. Skoro sav naš noviji kadar se je zapravo regrutirao iz njihovih redova. Oni uopšte neće da nastupaju kao politička organizacija, nego samo kao „nacionalisti" koji prepuštaju rukovodstvo sve političke borbe slovenačkog naroda Kompartiji. Mi to jedinstvo sa njima i dalje učvršćujemo, jer nam je zaista donelo jaku potporu za očuvanje OF, utoliko više jer su uvek bez rezerve podupirali naše predloge kada smo ih postavljali pred sve grupe OF.

Kao samostalna politička formacija takođe je „likvidirana" „Slovenska kmečko-delavska stranka". Njeni kadrovi su danas u većini ili u Partiji ili su simpatizeri, koji bez prigovora primaju odluke Partije.

Stara SLS[32], koju sastavljaju zapravo za sada samo neki stari pošteni „klerikalni" patrijarsi, doduše nije napravila isti razvoj, ali potpuno prima politiku Partije i njezinu rukovodeću ulogu; nastoji samo da Partija što češće izjavljuje svoj načelni stav prema crkvi ne samo za danas, nego i za sutra, tj. ako dođe do „sovjetizacije". Zato smo nekoliko puta „oficijelno" dali izjave o našem načelnom stavu što se crkve tiče, stavu, naime, koji je izražen i u sovjetskom ustavu. Sada kada smo videli vaše „verske referente" po brigadama, mislimo tako nešto i mi učiniti, čime ćemo taj naš stav i praktički potvrditi.

Ostalo su manje značajne grupe (štajerski nacionalisti, ženske organizacije itd.), no i kod njih je isti proces sve tešnjeg zbijanja oko Partije. Važno bi bilo spomenuti još kulturne radnike, oficire i svećenike (koji ulaze u OF većinom kao deo hrišćanskosocijalističke grupe).

Kulturni radnici su gotovo 100% u OF, i to sa sviju područja umetnosti i nauka. U Partiju su primljeni n. pr. univerzitetski profesori, umetnici, kompozitori, kazališni glumci. Postoji takozvani „matični odbor kulturnih radnika", koji vrlo aktivno radi na tom području. Taj naš uticaj u velikoj nam meri omogućava stalno držati simpatije Ljubljane na strani OF.

[32] Slovenska ljudska stranka. Ovde se misli na opozicionu struju Koja se, vodeći borbu protiv Antona Korošeca, izdvojila još pre rata iz Klerikalne stranke. Njen najviđeniji pretstavnik tada je bio dr Anton

Oficiri su u većini u koncentracionom logoru u Italiji. Nešto više od polovine tih oficira je mihailovićevski orijentirano. Ostatak je za OF, od toga, verovatno, velika većina za KP (u logoru naime). Italijani sada puštaju samo mihailovićevce, koji odmah odlaze na teren, u belogardističke bande. U logoru su među njima vrlo oštri odnosi, tako da se OF-ovski deo oficira u logoru zaista prilično čvrsto zbija oko OF i Partije. Mi se nadamo da ćemo kasnije moći taj deo dobro da iskoristimo. Kod partizana je sada malo oficira, a priličan broj podoficira. Nekoliko njih je već palo u ovogodišnjim borbama sa Italijanima. U Primorju je komandant odreda oficir[33], sada član Partije, u Gorenjskoj je komandant grupe podoficir[34], mislim da je sada takođe primljen u Partiju. Osim njih dvojice nalazi se na rukovodećem mestu još pukovnik Branko Hrast u našem Glavnom štabu, koji se drži vrlo dobro.

Svećenici su se pre talijanske ofanzive držali dosta pasivno, po strani. Sada su se aktivizirali u negativnom pravcu, tj. u beloj gardi, u ogromnoj većini, no počeo se je više aktivizirati u pozitivnom smislu, tj. za OF, i njihov ostatak. Održano je više razgovora sa njima. Sada pripremamo konferenciju tih svećenika[35], koja će da da rezoluciju, na osnovi koje ćemo posle da ojačamo kampanju među njima. — Sve to, naravski, važi za Ljubljansku pokrajinu. U Štajerskoj i Gorenjskoj svećenici su proterani skoro svi i tamo sada deluju nemački svećenici. Ima ih. međutim, vrlo malo. Mi sada pokušavamo tamo ilegalno da otpremimo jednog ili dvojicu OF-ovskih svećenika, koji će tamo ilegalno da žive, da čitaju misu itd., da se drže kod partizana i razbijaju eventualne akcije bele garde. No takvih popova je malo, pa ne znamo koliko ćemo uspeti. Bolje stoji u tom pogledu u Primorju. Koliko se može verovati našim aktivistima u Primorju, tamo je velika većina popova za OF i odnosi se vrlo neDrijateljski prema beloj gardi i svećenicima u Ljubljansko] pokrajini koji su prešli ka beloj gardi. Držim da ćemo u vezi sa opštim napretkom i u tom pogledu imati nešto uspeha, a to će biti dovoljno da razbijemo klevete belogardista kako se tobože partizani bore „protiv vere i boga".

Opšta linija u razvitku OF mogla bi se karakterizirati ovako: Partija sve više postaje jedini rukovodilac čitave oslobo-

[33] **Mirko Bračič**

[34] **Stane Stare**

[35] **Ova konferencija nije održana. Naime, ljubljanski biskup Gregorij Rožman još se kolebao da otvoreno stur>i na stranu okupatora, pa je konferencija odložena, dok se ne** isDita **niepov konačni stav. Međutim. kada se on, kasnije, izjasnio za otvorenu saradnju sa okupatorima konferencija se opet nije mogla održati, jer je on povukao za sobom najveći deo i onog sveštenstva Ikoje dotada nije sarađivalo sa okupatorima.**

, čke borbe, sve više „likvidirajući", kao posebne klasne forciie grupacije i stvarajući oko sebe savez radnika, seljaka, ü^ednji'b slojeva itd. Time se stvaraju preduslovi da će Partija Sspešno moći da sve te mase održi oko sebe i na svim budućim etapama sadašnje borbe. Taj je proces vrlo zanimljiv i sa gledišta marksističko-lenjinističke teorije, i bilo bi vrlo dobro kada bi se jedanput o tome mogli usmeno porazgovoriti. Naravski, pored toga jezgra danas se oko Partije okupljaju i drugi elementi, vezani sa nama samo time što mi danas vodimo nacionalno-oslobodilački rat. No ti elementi ne daju bitni pečat našoj sadašnjoj borbi. Partija je dobila posebni ugled. Kada saveznici o njoj govore, govore o „partiji", kada o sebi, onda o „skupinama". I naši kadrovi dobijaju kod njih velik ugled, a naročito rukovodstvo Partije.

ZAKLJUČCI IO OF U VEZI SA STVARANJEM ANTIF. VEĆA U BIHAĆU

Skupština Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Bihaću nama je vanredna pomoć baš u pravo vreme. Kod nas je ta činjenica primljena u masama sa velikim oduševljenjem, prosto je smatraju kao prekretnicu, kao „otstavljanje"[36] londonske vlade, kao početak nove vlade i nove „skupštine". Vrlo je nezgodno što nismo i mi sudelovali na skupštini. Mi smo u vezi sa tim dali posebnu izjavu, koja je objavljena u priloženom posebnom izdanju „Slovenskog poročevalca". Rezoluciju smo čuli tek danas preko radija i objavićemo je naknadno. Kako smo mi tumačili i tumačimo taj događaj, možeš da vidiš iz mog članka „Obrisi nove Jugoslavije"[37] u tom broju „SP". No nama nije do kraja jasno u kakvom ste obimu vi stvar postavili. Mi se nadamo — u takvoj širini kako smo mi počeli ovde da objašnjavamo. Čini nam se da je za takvu širinu došlo vreme i da AVNOJ stvarno mora biti već početak, prvi element nove vlasti u novoj Jugoslaviji. Više se ne može prema londonskoj vladi ostati na starim parolama, nego je već potrebno da se izjasni otvoreno. Na taj način samo mi možemo prisiliti i [da dođe] do promena u engleskoj politici prema Jugoslaviji, prisiliti englesku politiku na priznanje oslobodilačkih snaga u Jugoslaviji.

Za nas je međutim stvar važna i sa druge strane: glavni adut reakcije protiv nas je stalno bio da smo mi protiv Jugoslavije, a za neku „srednjeevropsku sovjetsku republiku, koja Pretstavlja porobljavanje slovenačkog naroda". Ma kako glupa bila ta kleveta, ipak je imala svoj uticaj u masama, koje toliko

[38] **Odbacivanje**

" Vidi „Put nove Jugoslavije" od Edvarda Kardelja, „Kultura", Beograd, I izdanje, str. 317-322.

mrze Italijane i Nemce, da im više ne veruju ni da budu bolji u sovjetskoj državi. Mi smo mnogo naglašavali svoj stav za Jugoslaviju. No pošto nismo priznavali londonsku vladu — bar praktički —, nije bilo konkretnog dokaza da zaista stojimo za Jugoslaviju. Stvarno je bila već vrlo rasprostranjena želja da se stvori jedinstveno političko rukovodstvo za čitavu zemlju, koje bi u neku ruku već imalo i elemente nove vlade. Upravo zato nam je Bihać došao taman u pravo vreme.

Zbog toga, da bi mogli zauzeti pravilan stav prema tom pitanju, potrebno je da nam pošaljete podrobnije podatke o tome kakve ste zadatke odredili AVNOJ-u, kao i o tome kakav je njegov sastav.

Mi smo na IO OF odmah postavili pitanje da se potvrde i sa naše strane svi zaključci, što je i učinjeno u Kominikeu IO, te u pozdravima IO koji su poslati AVNOJ-u, kao i Vrhovnom štabu i Tebi. Naglašavam da pozdrav Vrh. št. i Tebi nije napisao niko od nas, nego jedan od saveznika i svi su se ostali bez diskusije sa tekstom složili, što je utoliko veći dokaz o ugledu koji je naša Partija postigla u slovenačkim masama, kao i Ti lično. U vezi s tim mi smo napravili neke zaključke, koje javlja Peter u svom izveštaju, a da nismo tačno znali sa koliko fpretstavnika] uopšte bi mi trebali tamo da učestvujemo. No, u svakom slučaju, iako ste možda vi drukčije mislili, držim da bi bilo potrebno — obzirom na ovdašnje prilike, koje je objasnio i Peter i ja — da se bar uglavnom naš predlog primi.

1. Nužno potrebno je da se kao potpretsednik kooptira jedan Slovenac. Naš je predlog za hrišćanskog socijalistu prof. *Kocbek Edu*[ss]. Cini nam se to potrebno iz dva razloga: da bi lakše tukli u Sloveniji belu gardu i da bi lakše tukli u inostranstvu londonsku [izbegličku] vladu time što je jedan od potpretsednika Veća katolik. Napominjem da je Kocbek kao katolički ideolog i književnik (pesnik) vrlo poznat u inostranstvu, naročito u Francuskoj i Češkoj, što bi nama veoma olakšalo položaj. Osim toga će se naši hrišć. soc. obratiti posebnom izjavom na katolike Francuske, Češke i Poljske da se bore na strani SSSR, tako da bi njegov položaj kao potpretsednika zaista bio za Veće od velike koristi.

2. Dalje, IO predlaže u Izvršni odbor Veća još pretstavnika sokola i nacionalista sudiju *Jožu Rusa,* jednog od najstarijih sokola, vođu sokola u ljubljanskoj župi, takođe vrlo poznatog i uglednog čoveka (nešto preko 50 godina starog). S njim zajedno je IO predložio još Kardelja Edu[39], no — razume se — u tom pogledu vi udesite tako kako je vama najpogodnije. Sto

Eduarda Koobeka
" Edvarda Kardelja

se Rusa tiče, međutim, on bi svakako trebao da uđe u IO, jer bi inače kod nas samih bile teškoće. Između sokola i hrišćanskih socijalista vladaju mnogo zaoštreniji odnosi nego između nas i hrišćanskih [socijalista]. Ako bi samo hrišćanski [socijalista] nretstavijao Slovence u IO [AVNOJ-a], bilo bi to za nacionaliste skoro neprihvatljivo, jer njih još uvek pomalo gledaju kao „klerikalce". Sa tim imamo večitu muku. I kod određivanja potpretsednika bilo je dugotrajnih diskusija, jer su sokoli istrajali da trebam da u potpretsedništvo uđem ja, jer — kažu — nužno je prikazati stvari onako kao što ustvari jesu, naime, da oslobodilačkom borbom slovenačkog naroda rukovodi KP. Bila je takva situacija da su sokoli branili Partiju i njezino „pravo" na pozicije — pred nama. Naše argumente nisu ustvari primili, nego su se naprosto pomirili s time da je većina prihvatila naš predlog. Ako bi se sada ma kako desilo eventualno to da bi ispali sokoli uopšte iz IO [AVNOJ-a], onda bi čitava ta stvar za nas bila još nezgodnija. Dakle: što se tiče Kocbeka kao potpretsednika i Rusa kao člana IO, svakako primite naš predlog, a što se nas komunista tiče, možete stvari udešavati prema svom nahođenju.

3. Dalje je naš predlog da se svi ostali članovi IOOF kooptiraju u Veće, širi odbor, ukoliko takav postoji (mi nemamo još o tome prave pretstave). U tom slučaju tamo bi ušli: Jože Vidmar[40], dramaturg ljubljanskog kazališta, poznati pisac i kritičar (za kulturne radnike), Franjo Lubej, učitelj i jedan od rukovodećih sokolskih funkcionera, Tone Fajfar, grafički radnik (za hrišć. soc.), Boris Kidrič, Franc Leskošek (za KP). — To je bio zaključak IO. No, ako vi smatrate za bolje (meni se u neku ruku čini to bolje) da dođu u Veće i drugi pretstavnici pol. grupa (n. pr. soc. dem., SLS itd.), onda nam to javite i mi možemo donekle zaključak da promenimo. No u tom pogledu postoji neka .druga teškoća: svi su ti ljudi još *legalni* i sigurno je da svoja prava imena neće dati u javnost, jer bi onda morali u ilegalnost. No IO ima poverenje tih ljudi, pa će oni sami potpuno biti zadovoljni ako je sam IOOF sa svojim legalnim imenima pretstavljen u Veću. Vi nam, dakle, predložite kako se vama čini najbolje. IOOF će naravski, nastupiti sa svojim legalnim imenima i stvarno već sada nastupa (bar neprijatelj ih objavljuje neprestano i „raskrinkava", a njihova ilegalna imena postala su popularnija, iako ljudi znaju o kome se radi).

Odgovorite nam što pre na ove naše predloge i javite nam kako vi ubuduće zamišljate saradnju. Ta saradnja mora biti *stvarna,* ne samo formalna. Već po imenima ljudi vidiš da se tu radi o stvarnim pretstavnicima svojih skupina, koji doduše

[40] **Josip Vidmar**

imaju pred Partijom veliki respekt i slušaju sve naše predloge, ali se nikako ne bi zadovoljili da budu samo neke figure, koje ne bi imale uticaja na stvarni rad Veća, odnosno bar na njegove principijelne odluke. A da će ta imena koristiti opštem ugledu Veća naročito pred inostranstvom ... o tome nema nikakve sumnje.

Kada dobijemo vaš odgovor mi ćemo ovde sazvati vrhovni plenum OF, koji će definitivno da donese odluke o ulaženju slovenačkog naroda u Veće itd.

ĩ

IV. NEKA KONKRETNA POLITIČKA PITANJA

U vezi sa opštim političkim položajem u Sloveniji, koji smo vam ocrtali, postavljaju se pred nas još neka posebna politička pitanja, koja takođe treba da vam objasnimo i da se o njima složimo.

1. Pitanje perspektive OF naši saveznici vrlo odlučno postavljaju, tj. hoće da znaju ,,šta će biti sa njima posle", tj. u vreme socijalističke revolucije, o kojoj su svi naši saveznici ubeđeni da ima da nastupi. Zbog toga smo mi do neke mere prisiljeni da stupamo sa njima i u pregovore o saradnji na kasnijoj etapi naše borbe. Naročito to važi za hrišć. soc. i sokole, a u nekoj meri i za s.[ocijal] d.[emokrate] (sa ovim poslednjima je najlakše, jer oni se kao „marksisti" potpuno „slažu" sa Partijom). I jedni i drugi kažu da bez diktature proletarijata ne može da se održi pobeda nad kapitalizmom, primaju sovjete itd. Nama je jasno da takvi pokušaji „sporazuma" za sutra u neku ruku pretstavljaju i pokušaje da se naša Partija izolira. No, sa druge strane, postoji kod većine od njih (bar danas) iskreni pokušaj da se nađe baza za saradnju u budućnosti, jer se pomalo boje da se ne bi našli u nekakvoj ulozi Kerenskoga (to im belogardističke novine i stalno serviraju). Mi dopuštamo mogućnost da se baš hrišćanska grupa kasnije promeni u glavnog nosioca reakcije, no dopuštamo i mogućnost da je, naročito uz našu pravilnu politiku, zadržimo uz nas. Uostalom, i putevi naše revolucije dobijaju naročite forme i bilo bi nepravilno ako bi takve mogućnosti isključili. Mi smo zbog toga pitanje postavili ovako: Partija je avangarda, no buduća vlast nije vlast Partije, nego radnika i seljaka, te radnih masa. Prema tome, vi i u socijalističkoj državi, pod uslovima diktature proletarijata, možete odlučujuće sarađivati u upravljanju državom, tj. u sovjetskom aparatu itd. Postavili smo im primer baltičkih zemalja, gde su u sovjetski parlament bili izabrani poslanici iz najrazličitijih političkih grupacija. Sokoli hoće još naročito da znaju kako će biti sa njihovom organizacijom, na što smo im mi odgovorili da će, bez obzira na to kako će se buduća fiskulturna

organizacija zvati, oni moći u njoj da učestvuju sa svom svojom inicijativom.

2. *Pitanje granice* za nas je tako aktuelno, kako valjda čak ni za engleski imperij nije. Radi se o sasvim specifičnoj slovenačkoj osetljivosti u tom pogledu, koju smo mi dugo pokušavali da zaobilazimo opštim principijelnim izjavama, no sada postaje to sve manje moguće. Slovenci, koji su već 1000 godina razjedinjeni, naime osećaju da se sada radi o tome da konačno stara **parola** o „združenoj Sloveniji" postane stvarnost, zato se stalno postavljaju u masama pitanja: *a u kojim granicama?* — Reakcija pokušava baš na tom pitanju najviše da u masama diskreditira našu Partiju. Gotovo polovina sviju kleveta tiče se odnosa naše Partije prema „granicama". Dokazati pokušavaju time da je naš patriotizam samo na rečima, a da ustvari u ime „proleterskog internacionalizma" prodajemo komade slovenske zemlje Nemcima i Italijanima. Glavni aduti su sledeči:

a) KP je za srednjeevropsku republiku sa Nemcima i Italijanima, u kojoj će se slovenački narod utopiti.

b) KP u interesu „internacionalizma" ustupa Nemcima Koruško sa Celovcem, pa čak Maribor, a Italijanima Primorje i Trst.

c) KP je protiv Jugoslavije, separatistički orijentirana, narod se je ništa ne tiče.

I tako smo na sva ta pitanja odgovorili pozitivno, iako je nama potpuno jasno da je pitanje granica — iako je načelno to za nas potpuno jasno — u velikoj meri zavisno i od budućeg odnosa snaga. Mi smo precizirali svoj stav ovako:

a) KP nije ni za kakvu „srednjeevropsku republiku", nego za bratstvo i slogu južnoslovenskih naroda, za novu, na bazi samoodređenja svakog naroda, izgrađenu Jugoslaviju.

b) KP u ime „internacionalizma" nikome ne prodaje slovenske zemlje, a upravo u ime pravog internacionalizma traži ujedinjenje sviju slovenačkih zemalja, pri čemu se razume da ovamo spadaju i gradovi koji leže u sasvim slovenačkom okolju, kakav je n. pr. Celovec ili Trst. Razume se da slovenački narod priznaje — zbog posebnog položaja Trsta — tom gradu sva autonomna prava koja traži italijansko stanovništvo, kao što priznaje sva nacionalna prava narodnim manjinama uopšte.

c) Zauzeli smo u posebnoj izjavi sledeće principijelno stanovište: KPS smatra da pripada „združenoj Sloveniji" sav onaj teritorij koji je naseljen Slovencima ili koji je bio u *poslednje lmperijalističko doba nasilno denacionaliziran.*

Ova poslednja izjava je principijelno najviše problematična, Jer daje prilično široke okvire. Mi smo tu izjavu dali pre svega zato što smo imali pred očima etapu *nacionalno-oslobodilačkog* r«a koji mi danas vodimo. U tom pogledu se radi o nekim pita-

njima koja su nacionalna posebnost, obzirom na položaj Slovenaca u imperijalističkoj eri. Tu se toliko ne radi o Primorju, jer su tamo nacionalne granice potpuno jasno i nedvojbeno zacrtane, nego o Koruškoj, u kojoj su zadnjih 30—40 godina potpuno denacionalizirani neki delovi za koje su Slovenci vanredno osetljivi. Takvo je n. pr. Gosposvetsko Polje, koje igra kod Slovenaca približno istu ulogu kao za Litvance Vilna. Upravo zbog toga smo mi dali jednu takvu široku formulaciju, kojom možemo da razbijemo napadaje i klevete neprijatelja, ali kojom se — bar po našem mišljenju — u principu nismo udaljili od marksizma-lenjinizma.

Vama će se možda ta pitanja činiti nevažnim i nepotrebnim, no mi naprosto ne možemo i *ne smemo* praktički preći preko njih, jer je to jedan od glavnih ciljeva oslobodilačke borbe i jer svi Slovenci veruju da će potpuno ujedinjenje sve svoje teritorije postići jedino pomoću SSSR. Prema tome: u našoj borbi, ili bolje, u našim „ratnim ciljevima", mi smo jasno prihvatili zahtev za priključenje čitave Primorske sa Trstom kao autonomnim gradom i Koruške sa Celovcem. Ako mi to ne bi učinili već sada potpuno jasno, dali bi u ruke oružje mihailovićevcima, koji u svojoj nelegalnoj literaturi traže sve moguće. Osim toga mi smo to pitanje u rukovodstvu prilično prodiskutirali i došli do zaključka da su ti zahtevi pravilni sa stanovišta prava svakog naroda na samoodređenje. I Trst i Celovec potpuno su okruženi slovenačkom okolinom, što je i Lenjin smatrao za odlučujući fakt u opredeljivanju gradova. Naravski, u socijalizmu to pitanje uopšte nije važno, niti bi se i za nas postavljalo. No mi se nalazimo na etapi nacionalno-oslobodilačkog rata, pa moramo zbog toga ta pitanja postavljati onako kako se postavljaju u okviru kapitalizma. Otuda izlazi naš sadašnji stav prema Trstu.

Pitanje dobiva sada i praktičnu važnost, zbog prisustva partizana u tim zemljama. Naši se partizani nalaze na samom rubu furlanske nizine, s one strane Soče, i to sami domoroci. Naša najjača partijska pozicija u Primorju (među radnicima) je u Tržiču (Monfalcone), sva okolina Trsta je čvrsto OF-ovska, i u samom Trstu su postojanke[41] OF (centar je međutim postala *Gorica,* ne Trst). Na čitavom tom teritoriju se vanredno brzo razvijaju elementi oošteg narodnog ustanka, koji će sva gornja pitanja praktički rešiti. — Sutra može sličan položaj da nastupi i u Koruškoj.

Ja sam to pitanje nadugačko razvukao i zbog toga što smo mi po tom pitanju unekoliko u sporu sa Quintom (KPI), pa i emisije *„Radio Milano liberta"* čine nam se u tom pogledu malo

[41] **Ovde: uporišta, punktovi.**

šovinistički obojadisane. Nikako ne možemo razumeti da za italijanske drugove još uvek postoji „Venezia Giulia", iako na čitavom tom terenu sazreva opšti narodni ustanak Slovenaca i potpuno su iščezle sve italijanske pozicije. Bez preterivanja govoreći: Primorska je danas tako uz nas, kao da nikada nije bila italijanska. Tvoj poznanik Boris (Kraigher) je još sa sedmoricom drugova pobegao iz koncentracionog logora u Italiji i peške došao do nas. Cim je došao na rub furlanske nizine, našao je partizane i s njima prošao čitavu Primorsku, tako da nam je stvarno stanje u Primorskoj, sa kojom su naše veze bile inače vrlo spore i teške, sada potpuno jasno. Sve njegove informacije potvrđuju to što sam vam o stanju tamo saopštio gore.

3. *Držimo da dobija naša borba sve više i međunarodni značaj.* Došli smo do zaključka da treba i u inostranstvu oštrije postaviti pitanje međunarodnog *formalnog* priznanja naše borbe jer ćemo time u velikoj meri olakšati sebi pozicije u kasnijim borbama. Mnogo je u tom pogledu učinila „Slobodna Jugoslavija". No, mi smo sada i sa naše strane poduzeli neke korake da se u Svajcarskoj stvori nekakav naš propagandistički centar, koji bi imao pre svega da raskrinkava Dražu Mihailovića i londonsku vladu uopšte, a slovenske klerikalce u Londonu još posebno. Tamo se nalazi, naime, nekoliko naših drugova koji su pobegli iz koncentracionog logora u Italiji. U Švajcarskoj su formalno internirani, no postali su „gosti" američkog Crvenog krsta, pomoću kojega imaju prilične mogućnosti za rad u tom smislu kakav sam gore postavio. Izgleda, takođe, da ćemo dobiti neke veze sa Engleskom... tako da bi se i tim putem moglo štošta učiniti u smislu raskrinkavanja londonske [izbegličke] vlade i učvršćivanja naših međunarodnih pozicija. IO OF izrađuje u tu svrhu i jednu veću izjavu, koju bi otštampali na engleskom i francuskom jeziku. Po mom mišljenju takve mere — iako nisu odlučujuće važnosti — ipak olakšavaju našu borbu i dezorganizuju pomoć koju bi inače od inostranstva dobijala [izbeglička] vlada. Razume se da bi te veze mogli posle mi da iskoristimo kao naše stalne kanale sa inostranstvom. Želeli bi u tom pogledu dobiti vaše mišljenje i upute.

V. PARTIJA

I u tom pogledu Janez (tj. Boris Kr.) daje podrobniji izveštaj. Ja se ograničavam na nekoliko pitanja:

1. Partijska organizacija je vrlo različito razvijena u različitim pokrajinama. Uzrok tome je uglavnom objektivne prirode, a delimično i posledica veće ili manje povezanosti, odnosno pomoći sa strane rukovodstva. Relativno najbolje stojimo u Ljubljanskoj pokrajini, no i tu je velika većina našeg kadra vezana

za partizanske odrede. Posle ofanzive, na terenu smo izgubili prilično mogućnosti da se naš kadar održi, a da se ne oslanja direktno na partizanske čete. Zbog toga teško prodiremo u one krajeve gde je neprijatelj jak. U osnovnim centrima doduše imamo svoje pozicije, no njihova delatnost je dosta ograničena. U samoj Ljubljani se partorganizacija smanjila za polovinu uglavnom zbog toga što je bilo odvučeno u internaciju i na robiju ili bilo postreljano jako mnogo partijskog kadra. U zadnjim mesecima samo iz Ljubljane bilo je streljano nekoliko desetaka partijaca. Jedan deo, međutim, bio je prisiljen da se povuče iz Ljubljane u partizane. Ono što je ostalo većinom je mlađi kadar, primljen u Partiju tek u vreme oslobodilačkog rata, a od toga mislim da nije mnogo manje nego polovina ženskih kadrova. Uopšte skoro čitava ljubljanska organizacija počiva na ženskom kadru, kao i skoro čitava ljubljanska OF. Svi zatvori su — zbog poslednjih provala — puni samih žena i Italijani prosto ne mogu da shvate da su žene sposobne praviti njima takve besprekidne teškoće. U Gorenjskoj ostali su u glavnim centrima izvesni partijski punktovi, no duboko ilegalni, jako izolirani od masa. Partija dolazi do masa uglavnom preko partijskog rada iz partizanskih četa. Još slabije je u Štajerskoj, gde su brojne provale strahovito reducirale naš aktiv, najbolji su ljudi postreljani, našlo se mnogo izdajica (dok u Ljubljani t u Gorenjskoj izdajice su retke pojave, iako ljudi znaju da će biti streljani — posledica jačeg političkog uticaja Partije u masama), a k tome su retke i slabe i partizanske čete, da ne mogu pretstavljati za Partiju ozbiljniji oslonac za politički rad u masama. U Prekomurju ne znamo kako stvari stoje. Stari naš aktiv su Madžari tamo delimično povešali i poubijali ili strpali na robiju. Ako je ostalo nešto nižih kadrova, mi ne znamo da li su uopšte pokazali kakvu aktivnost. Dok ne podignemo Štajersku, nama je vrlo teško održavati veze sa Prekomurjem, zato nismo ni poduzimali neke veće mere da bi se povezali. U Primorju politički stojimo vrlo dobro, po simpatijama masa za Partiju možda čak i bolje nego u Ljubljanskoj pokrajini, no sama partijska organizacija, zahvaljujući sektaštvu našeg pokrajinskog rukovodstva u Primorju, ostala je vanredno uska u organizacionom pogledu. U poslednje se je vreme verovatno položaj unekoliko poboljšao, jer smo ih vrlo oštro kritikovali, no činjenica je da je organizaciona slabost Partije u Primorju pre svega rezultat sektaškog držanja naših ljudi na tom terenu.

2. Oseća se veliko pomanjkanje starih partijskih kadrova, koji su poubijani, internirani itd. Upravo ta činjenica je izvor bezbrojnih sektaških (u prvom redu) i oportunističkih grešaka koje prave na terenu naše partorganizacije, sastavljene od mla-

dih partijaca. Verovatno je takav položaj danas u svim delovima Jugoslavije. Zbog toga se toliko više oseća ako izgubimo sa bilo kojom organizacijom za dulje vreme veze.

3. I unutarnji život Partije je dosta slab. Partijske organizacije su potpuno orijentirane na rad u masama, na borbu za svakidašnje potrebe oslobodilačke borbe, zbog toga se vrlo malo naši kadrovi ideološki i partijno izgrađuju, što je takođe jedan od izvora čestih grešaka.

4. Ima pojava „vrtoglavice" od — vlasti. Ljudi koji su bili ranije dobri borci postaju birokrati i „vojvode" kada zauzmu rukovodeće položaje na terenu (funkcioneri terenskih odbora OF, koji su ustvari prava vlast, komandanti, politkomi itd.). Te su pojave naročito bile brojne pre okupatorske ofanzive, dok smo ih sada već prilično otklonili.

5. Tehnika (centralna) dosta dobro funkcioniše. Slabije je sa terenskim (okružnim) tehnikama posle okupatorske ofanzive, naročito zbog pomanjkanja papira. U poslednje vreme se organizaciono [stanje] na terenu popravilo, no izgledi na papir su još uvek maleni. Šaljemo vam na uvid nekoliko primeraka naše važnije literature.

6. Agitacijsko-propagandistički rad u vreme i posle ofanzive unekoliko je popustio, delimično zbog velikog gubitka kadrova 1 vrlo oštrih drugih mera okupatora, delimično zbog neznanja novih kadrova da brzo nađu nove oblike rada. Mnogo su nas u tom pogledu pogodile i neke provale, zbog kojih je naročito literatura jedno vreme bila u jakom zaostajanju. Tako nam je n. pr, provaljena u Ljubljani velika moderna električna štamparija u podzemnom bunkeru i sa njom zajedno 6 drugova, koji su bili većinom poubijani. Time smo bili vezani samo još za 2 preostale štamparije. Sada smo u tom pogledu opet [isplivali] iz vode, tako da se naklada literature brzo umnožava, a i naši kadrovi su našli već puta i načina da postepeno, usprkos okupatorskih mera, počinju da ojačavaju i usmenu propagandu.

7. Omladinski rad na terenu ide dosta dobro. Organizacija Saveza slovenačke omladine zahvatila je široki krug omladine, naročito u Ljubljanskoj pokrajini, gde je u nekim selima gotovo 100°/o organizovana omladina u tom savezu. U okviru tog saveza razvija se SKOJ. No, slabo stojimo sa rukovodećim skojevskim kadrovima. I tu su nas okupatori teško pogodili, tako da se ovoga momenta, n. pr., PK SKOJ-a sastoji svega od jednog člana.[42] Potpuno su nam razbili omladinsku organizaciju u Ljubljani, tako da danas tu broji SKOJ svega nekoliko stotina ljudi.

[42] **Odnosi se na Viktora Stopara, sekretara Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Sloveniju. Od ostalih članova PK SKOJ-a jedan — Ljubo Marion — bio je još u leto 1942 streljan od okupatora, a drugi — Ida Kovač — nalazio se u zatvoru.**

U poslednje vreme poduzeli smo neke mere u samoj Ljubljani da se tu SKOJ podigne, pa ćemo onda lakše moći postići i veću centralizaciju i jedinstvo u radu SKOJ-a na terenu van Ljubljane.

8. Zene se i kod nas organizuju u antifašističkom ženskom savezu na taj način što se svuda stvaraju antifašistički ženski odbori, tesno oslonjeni na rad OF. I u tom pogledu preživeli smo prošlih meseci izvesnu krizu i opadanje aktivnosti, no sada smo napravili prilične korake unapred. Počeo je i izlaziti jedan centralni i jedan provincijalni list za žene.[43]

9. U pogledu finansija doživeli smo posle ofanzive najveći pad. Pre nas je obilato finansirao i izvesni buržoaski deo davanjem priličnih zajmova, tako da smo u samoj Ljubljani prikupili mesečno oko 450.000 lira, a imali smo otvorene i neke druge mogućnosti. Osim toga smo prilične zajmove primali i u materijalu koji nam je bio potreban za partizansku vojsku. U vreme ofanzive i posle nje nastalo je dosta jako kolebanje u tim krugovima, a osim toga se okupator bacio svojim terorom i na te elemente. Čitav niz trgovaca i industrijalaca bio je zatvoren i interniran, nekoliko njih čak streljano kao taoci, tako da je među ostalima nastao velik strah. Osim toga su i naši u Ljubljani počeli da sektaše prema njima: tobože, čim je nastupila bela garda, onda buržoazija više ne može biti sa nama, i tako smo izgubili u tim krugovima vrlo jake pozicije. No, nije te pozicije dobila ni bela garda. Kada smo nedavno bili sa Petrom u Ljubljani, postavili smo to pitanje vrlo odlučno i ponovo se povezali sa nekim uglednim „kapitalistima", koji su se odmah pokazali spremnima da se donekle aktiviziraju. Da bi ih tešnje povezali sa OF, mi smo dali inicijativu da se od nekih takvih elemenata formira Gospodarski odbor pri IOOF, koji treba da se stara za organizaciju tih krugova oko OF i da prikuplja za IOOF sve potrebne podatke o stanju i mogućnostima industrije i trgovine u Sloveniji itd. Držim da je takva mera danas opravdana, jer ćemo time u velikoj meri da razbijemo klevetu o ,.komunističkoj revoluciji" itd., kojom pokušava bela garda da dobije na svoju stranu sav buržoaski elemenat. No, razume se, glavni kapitalistički gadovi su sa belom gardom, ali kada bih Ti saopćio ko se je sve primio saradnje u tom Gospodarskom odboru pri IO, začudio bi se. Ima i kod nas nekoliko — „asova". Zaista, čuda pravi ovakav nacionalno-oslobodilački rat. Zanim-

[43] **Odnosi se na časopise „Naša žena" i „Našim ženama". Prvi je počeo izlaziti u Ljubljani kao organ AFZ (jedan primerak prvog broja nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, fascikla 6—B), a drugi je izdao Okružni odbor OF za okrug Novo Mesto (izašao je samo jedan broj, od kojeg Redakcija nije uspela pronaći nijedan primerak).**

ljivo za sve te ljude je i to da ne veruju nikome, osim nama. Njihova filozofija je po prilici ovakva: kad već imamo posla sa OF, onda je najbolje da imamo direktno sa komunistima, pa ćemo bar znati pri čemu smo. Inače, za ilustraciju, još to: jedan od velikih ljubljanskih trgovaca stavio je našoj Partiji na raspolaganje svu svoju imovinu: čitavu trgovinu i svu robu u njoj itd. — No, kao što sam u početku rekao, [isplivali] iz vode na tom području još nismo. Sada kasiramo mesečno u Ljubljani oko 150.000 lira i prilično materijala, a u provinciji je teško reći koliko, jer je hiljadu raznih valuta i tako pojedine provincije vode prilično „zasebno" gospodarstvo. Nadamo se da ćemo krenuti na bolje. Kada je bio likvidiran Natlačen, odmah nam je sledeći dan neki krupni ljubljanski industrijalac nakazao[44] 150.000 zajma. Još nismo mogli da utvrdimo da li od veselja ili od straha. Inače nam je obećao čitav milion. Pokušavaćemo ga izvući od njega. Neki drugi trgovac nam je još letos isplatio u gotovom 800.000 lira, i to polovinu za Partiju, polovinu za OF. Obzirom na takve stvari, sve do sada nismo trpeli pomanjkanje u novcu i prilične smo sume davali i partizanima. Međutim sada smo u škripcima, pa mislimo situaciju rešiti još na jedan drugi način — partizanski. U samoj Ljubljani naime. Naša nam je VOS (Varnostno-obveščevalna služba) prošlog meseca pomoću revolvera digla u državnim zavodima 1,400.000 lira. Nadamo se da će nam sada dići više.

10. Za razliku od sviju ostalih provincija u Jugoslaviji, kod nas je karakteristično da je, usprkos svega, Ljubljana sama još uvek ostala centar u svakom pogledu. I u političkom i u organizacionom pogledu naše pozicije su tu najčvršće, i to nam omogućava da, usprkos hermetičke zatvorenosti Ljubljane, obustave civilnog saobraćaja, pošte itd., ipak iz Ljubljane održavamo najbrže organizacione veze na sve strane. Da bi Ti to bilo razumljivo, dosta je ako kažem da su železnica (sva), pošta i slični uredi još uvek svi u našim rukama. Slično je sa svim ljubljanskim institucijama. Karakteristično je to, n.pr., da smo u vreme kada nikakav privatnik ne može da pošalje nikuda ni paket, a kamoli da uzme vagon, mi slali iz Ljubljane vagone robe za partizane, koji su bili na raznim stanicama istovareni i u redu prevezeni u partizanske logore. Dalje je za stanje kod nas karakteristično da su kod nas streljani policaji u uniformama kao komunisti i držali su se herojski; u zatvorima i internacijama imaš desetke policaja koji ostaju na pozicijama OF i hoće da budu komunisti. U vreme kada bela garda pravi čuda od svinjarija, na policiji se, n.pr., ništa nije promenilo i još danas možeš mirno da se krećeš mimo slovenačkih policaja i

[44] **uputio**

agenata. Ta još nedavno je bilo tako da je policaj na ulici zaustavljao Petra, salutirao mu i propisno „raportirao" da je „stanje u OF organizaciji na policiji redovno". Politički vetar Ljubljane još uvek je najvažniji i za provinciju. Činjenica da beloj gardi nikako nije pošlo za rukom da nam Ljubljanu izvuče iz ruku strahovito demoralizira tu rukovodeću bandu. Ta karakteristično je, n.pr., da b[elo] g[ardistički] vrhovi smatraju da imaju u Ljubljani svega 400 ljudi na koje se u vreme „sloma" mogu da oslone za svoje oružane akcije, a u isto vreme mi imamo *zakletih* članova Narodne zaštite u samoj Ljubljani 3.000, a još hiljade drugih koji isto tako stoje čvrsto uz nas. Obzirom na takvo stanje, mi smatramo Ljubljanu za jednu od naših najvažnijih pozicija i posvećujemo joj svu pažnju. Stanje u gradu je sada takvo da ćemo grad sam možda već uskoro moći da napunimo pravim partizanskim akcijama. Ukoliko nam spoljne prilike dozvole, postepeno ćemo grad naoružati, jer tu imamo sve mogućnosti da u momentu veće slabosti neprijatelja slomimo njegovu silu iznutra. Ta već pre neki dan — kada su naši VOS-ovci pucali na nekog izdajicu na ulici — najurili su u bekstvo sa „mauser" pištoljima čitavu talijansku kolonu usred grada, koja je pustila mule nasred ulice i počela da beži na sve strane. Sada imamo u vidu i neke ozbiljnije akcije slične prirode sa automatskim oružjem...

11. Što se tiče moralne visine našeg partijskog aktiva, moram da kažem da se pokazao vanredno dobro. Drugovi istraju na svojim položajima usprkos najbešnjeg terora i uporno rade dalje. Naročito su pokazali primere prekrasnog heroizma drugovi u Štajerskoj, Gorenjskoj i u samoj Ljubljani.

12. Samo rukovodstvo je silno reducirano i sastojalo se do pre nekoliko nedelja samo od trojice: Petra, Lojza i Angela. Oko sebe nemaju skoro nikakvog boljeg aktiva, jer sve što je valjalo moralo je ići na razne terene. Jasno je da je rukovodstvo zaposleno do vrh glave, a da usprkos toga nije bilo u stanju da kontroliše sve što se oko njega događa. Upravo zbog toga se je i desilo da su nam naši sektaši često napravili greške za koje smo mogli saznati tek posle dugog vremena. Pre nekoliko nedelja se vratio ovamo i Janez, koji se u internaciji dobro razvio, pa smo ga odmah kooptirali u rukovodstvo za organizaciona pitanja i istovremeno kao glavnog kadrovika. Već je ušao u posao, i mislim da će sada i na području unutarnje izgradnje partijskih organizacija, gde je sada bio naš rad najviše zanemaren, biti napravljen snažan korak na bolje.

13. Vaše upute i formulare u pogledu podataka za kadrove primili smo tek nedavno, pa smo zbog toga tek sada počeli sa tim radom. Nadam se da ćemo vam uskoro poslati prve podatke.

VI. OBAVEŠTAJNA SLUŽBA

O **razvitku** naše Obaveštajne službe ja sam Ti već jedanput iavio i neću tu da se rasprostranjavam. Ne mislim tu na vojnu **obaveštajnu** [službu], nego na posebnu **liniju,** koju smo mi nazvali **„Varnostno**-obveščevalna služba" i [koja] stoji pod direktnim rukovodstvom CK. Ustvari je to neke vrste naša GPU. **Postigla** je prilične rezultate **u** organizaciji specijalnih sektora. Na ovom mestu ne mogu da govorim o podrobnostima, pa će Ti te **stvari** usmeno saopćiti prvi naš poverljiviji drug koga budemo poslali do Tebe...

Na kraju u vezi sa tim pitanjem još to: VOS je po našim uputama likvidirala dva glavna organizatora bele garde: još letos dr Lamberta Ehrlicha (pop)[45], a u oktobru *dr Marka Natlačena* (bivšeg bana), koji je bio stvarni vođa čitavog pokreta i glavni eksponent londonske vlade. Po njenim je — izgleda — uputama počeo da stvara belu gardu i primio se pretstavništva u italijanskom „sosvetu Ljubljanske pokrajine". Njegovu likvidaciju su u Londonu prosto prešuteli, znajući da pred svetom Natlačena braniti ne mogu, a solidarizirati se sa njegovom smrću opet nisu hteli, ta radio je po njihovim uputstvima! Nužno potrebno bi bilo da preko „Slobodne Jugoslavije" objavite njegovu likvidaciju i obrazloženje te likvidacije: 1.) primio se pretsedništva italijanskog „sosveta Ljubljanske province", tj. nekakvog naimenovanog „zastupstva" slovenačkog naroda i kao takav posetio Mussolinija, izražavajući mu vernost slovenačkog naroda Italiji; 2.) jer je postao vođa i organizator političke organizacije „bele garde", osnovane u cilju rušenja OF; 3.) jer je postao organizator mihailovićevsko-belogardističkih naoružanih bandi, koje su stupile u službu italijanskih okupatora pod imenom „Milizia volontaria anticomunista"; 4.) jer je kao vođa bele garde, preko svojih agenata u Gorenjskoj Brodara i Umnika (i ovaj je bio od gorenjskih partizana uhvaćen i streljan), napravio sporazum sa nemačkim gauleiterom u Koruškoj Rainerom za zajedničku borbu bele garde i nemačkih okupatora protiv OF i partizana. Sve su te činjenice dokazane dokumentima. koji su u rukama naše obaveštajne službe. — Italijani su streljali za Natlačena 34 taoca, od toga 25 pred njegovom kućom, i naimenovali su jednu ljubljansku ulicu po njemu. Natlačen je bio istovremeno u redovnim vezama sa slovenačkim delom londonske vlade i radio je po njihovim uputama. Način kako su se Italijani odužili Natlačenu posle njegove smrti najbolje dokazuje u kakvim vezama stoje agenti londonske vlade sa okupatorima.

[45] **Vidi tom VI, knj. 3, dok. br. 138 i 148.**

Likvidacijom Natlačena zadat je beloj gardi i čitavoj slovenačkoj reakciji vanredno težak udarac. I vremenski pretstavlja Natlačenova likvidacija preokret u našoj borbi, preokret u smislu postepenog prelaženja borbene inicijative ponovo a naše ruke. — Sama likvidacija izvršena je veoma smelo. Natlačenova kuća nalazi se direktno vis ä vis italijanske kasarne pred kojom stoji stalna straža. Članovi VOS-a, naoružani bombama i revolverima, blokirali su sve obližnje ulice. Sam izvršilac ušao je u kuću preobučen u svećenika (bojeći se likvidacije, Natlačen je primao samo još svećenike i direktne poznanike, inače nikakvo drugo civilno lice nije moglo do njega) i pružio mu neko pismo. Dok je Natlačen otvarao kuvertu, „svećenik" mu je prosvirao nekoliko taneta kroz glavu. Dotrčao je Natlačenov sin, žena i kćerka, no „atentator" se vešto otarasio svih triju, ranivši Natlačenovog sina, i pobegao kroz vrtove. Nikoga nisu našli. — Deset dana pre toga bio je u centru mesta ubijen glavni posrednik između mihailovićevaca, bele garde i talijanske policije, šef mihailovićevsko-belogardističke denuncijantske službe, bivši jugoslovenski policijski viši činovnik Kazimir Kuković. Pri tome je interesantno da su članovi VOS-a, kada su izvršili tu likvidaciju, naterali u bekstvo čitavu italijansku kolonu koja se u to vreme nalazila na ulici. Talijanski vojnici počeli su da beže na sve strane, ostavljajući nasred ulice mule i njihove tovare. Taj nam je slučaj pokazao da se i u samom gradu mogu da sprovode vrlo uspešne partizanske akcije sa automatskim oružjem. Zato sada i radimo na tome da ljubljanski VOS naoružamo brzostrelnim oružjem, naročito „Schnellfeuercama"[46]. Nadamo se naročito da ćemo na taj način da suzbijemo rad belogardističke policije, koja je počela da funkcioniše pored talijanske policije i za nas je još opasnija.

VII. RAZNA PITANJA

1. Veze sa vama nikako ne funkcionišu, odnosno vrlo su spore. Priznajemo da je mnogo krivnje i na nama samima, jer ni do danas nismo bili u stanju da uspostavimo sa vama vazdušnu vezu. Mi se nadamo da će nam to za nekoliko dana uspeti. Pomanjkanje veza sa vama nama je od velike štete, ne samo zbog jedinstva političke linije — u tom pogledu, ukoliko smo mogli videti iz pisanja „Borbe", nema nikakvih bitnih razlika — no još više zbog toga što se kod nas veoma oseća potreba direktnog povezivanja VS i CK KPJ sa našim masama, direktnih uputa slovenačkom narodu, direktnih poziva, direktnih proglasa itd. Zbog pomanjkanja veza sa vama, čitav naš rad nosi nekako i suviše usko slovenački karakter, premalo smo

*' automatima

imali i podataka [o vama] i vaših uputa, da bi i Slovenci osetili povezanost sa ostalim narodima Jugoslavije, jedinstvenu delatnost KPJ. I „Borbu" smo dobili sa tolikim zakašnjenjem da skoro ne možemo praktično da je iskoristimo ili preštampavamo (osim pojedinih principijelnih stvari), jer su podaci i suviše starog datuma. Terenske veze sa vama su sada dosta teške, naročito zbog naših sadašnjih položaja. Ranije smo bili na samoj hrvatskoj granici i bilo nam je lakše održavati brze veze sa Hrvatima. Sada smo, zbog vanredne važnosti događaja u Gorenjskoj i Primorskoj, otišli na sektor koji je od Hrvata jako udaljen ne samo daljinom nego i raznim preprekama, tako da se naše patrole dosta sporo kreću. Držim da je jedini izlaz „vazduh" i zbog toga sada svim snagama radimo na tome. Da nemamo tolikih teškoća transporta iz Ljubljane, to bi pitanje već bilo rešeno, no se je sve više odugovlačilo. Mislim da ćemo već u najbliže dane uspostaviti vezu sa Dedom[47] a odmah posle toga sa vama, na talasima koje ću javiti ili usmeno preko patrole ili preko Dede. Molimo u vezi s time i vas da pritisnete na Hrvate kako bi se i oni sami angažovali na uspostavi čvršćeg kanala između nas i vas. Naš predlog je: da se stvore 2 posebne patrole, jedna sloven., jedna hrvatska, koje će naizmenično isključivo samo održavati vezu između nas i hrv. GŠ. Mi ćemo ovu patrolu koju sada šaljemo već upotrebiti kao stalnu. U tom smislu ću da pišem i Hrvatima. Molimo vas da Hrvatima uvek šaljete materijal i za nas.

2. Veze sa Quintom su vrlo labave, uglavnom zahvaljujući samome Quintu, koji takve veze neće da podržava, smatrajući da te veze pretstavljaju opasnost za njihovu Partiju, jer, tobože, „naša je Partija puna provokatora". Ja na njega utičem koliko mogu, no te veze su konačno ipak zavisne pre svega od njegove dobre volje. Te stvari Ti pišem zbog toga da se ne bi kasnije našoj Partiji prebacivalo da nismo pokazali dovoljno volje za saradnju. — Opšta politička linija KPI nimalo mi se ne sviđa. Slušao sam doduše nedavno i propagandu „Radio Milano libertä", koji ima sličnu političku liniju, no čini mi se da primenjivanje tih parola ide u desno, postaju prirepkom anglofilske reakcije, koja još uvek „čeka" i — bogme — čekaće do sloma čitave Osovine. Prema našim izveštajima iz Italije, stvarno stanje u Italiji nije baš takvo kakvim ga ocrtavaju radio — stanice čitavog sveta. Istina je da vlada velika demoralizacija, da raste antifašistički pokret, da je vojska sve manje sposobna za veće sukobe, da se već svuda oseća potpuna svest da će Italija rat da izgubi, da su ponegde izbili i nemiri (Quinto nam još u novembru javlja da tamo nije bilo nikakvih demonstracija i da

[47] **Kominternom**

glasine inostranih radio-stanica nisu istinite), no mi se ne nadamo tako brzom slomu Italije kao što se to po radioemisijama daje. Činjenica je da je u toku novembra i decembra Mussolini izvojevao još jednu pobedu nad proengleskom strujom, postigavši u krunskom veću odluku da se pohapse svi generali i ugledni ljudi koji su potpisali spomenicu kralju protiv njegove politike. Uopšte se u čitavoj Italiji vrši dosta intenzivno čišćenje proengleskih elemenata skoro bez ikakvog otpora te struje. Po našem je mišljenju verovatnije da će u toj borbi anglofilska dinastična struja, koja je sve vreme igrala veoma jadnu ulogu Mussolinijevog lakeja, postići potpuni poraz i da će se Mussolini održati na vlasti sve do momenta kada će dobiti odlučujuće poraze na frontu. Nadamo se da ćemo preko naše VOS i vama moći slati bolje podatke o stanju u Italiji.

3. Ako se vi slučajno mislite približiti nama, bilo bi dobro da nam saopštite po kuriru. Ja bih, naime, vrlo želeo s Tobom da se lično vidim i da se porazgovorim o čitavom nizu pitanja. Sada kada ste ipak dosta daleko od nas, nemam kuraži da krenem na put, jer bih teško fizički izdržao, naročito sada zimi. A ako slučajno vi imate nekog dobrog pešaka koji bi mogao na put, bili bi vrlo sretni ako bi mogli s njim da se porazgovorimo. Uostalom, Ti učini kako misliš da će biti najbolje.

VIII. KA OPŠTIM POLITIČKIM PITANJIMA NAŠE PARTIJE

Na kraju ću dodirnuti još nekoliko opštih političkih pitanja u vezi sa političkom linijom naše Partije. Postavljam ta pitanja u vezi sa pisanjem „Borbe", koja na nekim mestima ima formulacije koje mi se ne sviđaju sasvim, jer držim da bi ih se moglo sektaški tumačiti. Razume se, o tim pitanjima morao bih usmeno da porazgovorim s Tobom, da bi stvari mogli zaista u celini raspraviti. Pošto to sada nije moguće, ja ću potcrtati samo to što mi se danas čini glavno i što — po mom mišljenju — treba i da bude „crvena nit" pisanje „Borbe" kao i rada AVNOJ-a.

1. Za nas je pitanje međunarodnog priznanja naše borbe i onih organizacionih formi koje izlaze iz dosadašnje naše borbe vanredno važno. Mi nipošto ne smemo ispuštati iz vida mogućnosti da će pod ugodnim objektivnim uslovima, koji mogu da nastupe za englesko-američki blok, engleska i američka imperijalistička vojska pokušavati da postave na vladajuće položaje u našoj zemlji agente londonske vlade na takav način kao što je postavila Darlana[48] u sev. Africi. Istina je, mi možemo da se uzdamo u međunarodno-političku potporu SSSR, no držim da našu politiku moramo upraviti tako kao da te potpore neće biti,

[48] Fransoa Darlan, admiral, raniji komandant Petenovih oružanih snaga.

ti da izvojujemo do kraja našu pobedu svojim vlastitim snagama. Primer Srbije nam pokazuje (pa i **u** velikoj meri Crne Gore, Hrvatske i Slovenije) da će reakcija, uz pomoć međunarodnog imperijalizma, naći mogućnosti da izgradi svoju vojsku, kojom će moći da postigne, tuđom pomoću, i odlučujuće uspehe, **čak** će to kasnije engleskom i američkom pomoću biti lakše nego sada pomoću okupatora. Mi moramo toj našoj reakciji **onemogućiti** baš tu međunarodnu podršku tuđih imperijalista, **postići** savez naših naroda sa slobodoljubivim snagama ostalog **kapitalističkog** sveta i na taj način sprečiti nacrte međunarodnih imperijalista, koji će nesumnjivo sve uraditi kako bi ponovo **povampirili** staru Jugoslaviju. Mislim da je nama zbog toga potrebno sledeće:

a. Vrlo jako potcrtavati pitanje našeg oslonca na SSSR, onako kako je to izraženo i u pozdravu AVNOJ-a Staljinu.

b. Povezivati se s rukovodećim slobodoljubivim elementima naroda koji se bore protiv fašizma na istoj ili sličnoj osnovi kao mi (n.pr. Francuska, Češka itd.). Trebalo bi postići priznanje VŠ i AVNOJ-a sa strane tih krugova, stvarati nekakav međunarodni savez tih elemenata protiv budućih pokušaja imperijalista da ponovo ustoličavaju reakcionarne režime i vlade.

c Povezivati se direktno sa engleskim i američkim masama, sa njihovim najnaprednijim elementima, boreći se za to da se što više priznaju VŠ i AVNOJ. Trebalo bi zbog toga svakako dati na engleskom i drugim jezicima što više propagande, osim toga trebalo bi u tim zemljama — preko Dede — da se stvore nekakvi komiteti koji bi rukovodili akcijom za priznanje VŠ i AVNOJ-a. Mislim da ne bi loše bilo izdati preko RSJ[49] proglas američkim i drugim Jugoslovenima sa *konkretnim* uputama za što i kako treba da se bore ne samo među Jugoslovenima, nego i u američkom i engleskom narodu samom.

RSJ je svojim emisijama na inostranim jezicima mnogo postigao, no trebalo bi i sa naše strane još više inicijative. Ne bi loše u toj vezi bilo učiniti i izvesne korake kod engleske, američke i sovjetske vlade u cilju razjašnjavanja položaja, a onda te dokumente uputiti i masama u Engleskoj i Americi. Delimično bi vi to mogli učiniti preko RSJ, delimično i mi preko Ihekih] veza. Mislim da bi nas potcenjivanje tih pitanja u budućnosti moglo da košta vrlo mnogo žrtava. Sada, sa postojanjem jedinstvenog AVNOJ-a, to pitanje postaje mnogo lakše.

2. U skladu sa tim nastojanjima trebalo bi da bude i naša »spoljna politika", da se tako izrazim. Nas mora zanimati svako

[4]* **Radio „Slobodna Jugoslavija"**

pitanje međunarodnog života ne samo po tome koliko je ono važno neposredno za nas, nego i po tome koliko mi možemo da utičemo — jer, nema sumnje, postali smo snaga o kojoj se mora voditi računa — na opšti razvitak međunarodnih prilika. Zato bi „Borba" više morala pisati baš u tom smislu. Cini mi se da ponekada zaboravlja da mi nismo više samo Partija, nego rukovodeća snaga čitavog jednog nacionalno-oslobodilačkog pokreta, koja je istovremeno vlast, pa prema tome mora da vodi sasvim određenu spoljnu politiku. Naš stav prema saveznicima zbog toga treba da ima 2 elementa:

a. kritiku savezničke politike, ukoliko se radi o reakcionarnim intrigama i nacrtima;

b. direktni konstruktivni pokušaji da se takve intrige slome u takvim formama koje će sprečiti da se zaoštravaju suprotnosti između nas i saveznika, jer bi takvo zaoštravanje dovelo do ojačavanja pozicija londonske vlade. Mislim da bi „Borba" morala baš tome pitanju posvetiti veću pažnju, a ne odnositi se prema Engleskoj i Americi kao prema nečemu što nama nije više opasno, odnosno, što se nas u pogledu [rezuljtata naše borbe ne tiče. Treba prema tim državama naći takav odnos koji će nama omogućiti da možemo u masama tih država objasniti i opravdati naš stav. A pre svega bi trebalo u odnose prema tim državama uneti više savezničkoga i pored oštre kritike one politike koja nije u skladu sa borbom slobodoljubivih sila protiv fašizma. Mislim da je to pitanje postavio pravilno sedmonovembarski proglas CK KPJ, koji je u konkretnoj formi naših *zahteva* formulirao naš stav prema Engleskoj i Americi, dok se pisanje „Borbe" ograničava uglavnom samo na raskrinkavanja. Mislim da takav jednostrani stav može samo da olakša londonskoj jugoslovenskoj vladi da prikaže Englezima našu borbu kao čisto komunističku.

3. I u unutarnjoj politici morali bi — čini mi se — voditi više računa o našim spoljnopolitičkim zadaćama. Rukovodeća uloga Partije treba da bude rezultat čitave naše političke linije. Ne treba sakrivati lice Partije, no držim da nam — naročito u dokumentima koji imaju i međunarodno-politički značaj — ne treba tako oštro formalno isticati njenu rukovodeću ulogu, tj. ne u takvoj formi koja bi u inostranstvu napravila utisak da je sve drugo u našem oslobodilačkom pokretu „samo šešir koji pokriva istinsku komunističku revoluciju" (tako naime OF-i prebacuje naša reakcija). Mislim da je dovolino isticati veliku inicijativu naše Partije u formiranju narodno-oslobodilačkog fronta, dalje činjenicu da je rukovodstvo nac.-osl. pokreta prešlo u ruke istinski demokratskih *narodnih* snaga, isticati *narodni* karakter naše Partije, *narodni* karakter čitavog radničkog po-

kreta, ogromnu organizatorsku ulogu naše Partije itd. No još više nego to treba isticati i popularizirati *stvarni rad naše Partlje>* oblike toga rada, a naročito Vrhovni štab, druga Tita kao komandanta i organizatora političkog jedinstva naroda Jugoslavije, formiranje vojske, formiranje demokratske vlasti, jedinstvo slobodoljubivih snaga, mogućnost da se između demokratskih snaga i KP iskuje istinsko i iskreno jedinstvo koje ima da preobrazi narode Jugoslavije itd. A baš ti momenti čini mi se. u „Borbi" ne dobijaju dovoljno poudarka[50]. Zbog toga čovek iz nje dobija utisak kao da zapravo ništa nema osim KP. Mislim da nema smisla stvarati takav utisak, prvo, zbog toga jer ne odgovara istini, drugo, jer nama u zemlji sužava bazu, i treće, jer nam otežava našu borbu na području međunarodne politike (za priznavanje našeg pokreta).

4. Nekoliko primedbi imam i u vezi sa pitanjem Jugoslavije. Prvo, čini mi se da je RSJ doneo nekoliko članaka o Jugoslaviji (naročito u vezi sa 1 dec.) koji su u suprotnosti sa svim tim što je do sada naša Partija govorila o Jugoslaviji (n.pr. da je u Jugoslaviji bilo nekoliko „grešaka", ali te nisu bile „tako važne", dok Staljin govori o revolucionarnom rešavanju nacionalnog pitanja u Jugoslaviji). Takvo vulgariziranje svakako nije u korist politike naše Partije, nego, nasuprot, voda na mlin mihailovićevskih elemenata. U tom pogledu je pravilna rezolucija AVNÖJ-a, koja na pravo mesto postavlja ulogu velikosrpske hegemonije. No, istovremeno — ne prestajući s vrlo oštrom kritikom stare Jugoslavije — držim da je sada već očito da ćemo se mi moći međunarodno najlakše učvrstiti baš preko Jugoslavije. Mislim da bi trebalo AVNOJ-u dati takav karakter, da će sve više preuzimati na sebe ne samo unutarnju vlast (polazeći sa prava svakog naroda na samoodređenje), nego da i prema spoljnom svetu izvlači iz ruku londonske vlade elemenat za elementom međunarodnih pozicija koje ima Jugoslavija kao država, a koje do sada sve još drži u svojim rukama londonska vlada. Do sada je jedini elemenat u našim rukama priznavanje moskovskog Sveslavenskog komiteta naše vlasti „kao jedine zakonite vlasti" (što je nesumnjivo sa strane SSSR vrlo značajna podrška nama), no nama je to premalo. Mi moramo našoj londonskoj vladi potpuno porušiti njezine pozicije i tako dovesti do njezinog sloma u međunarodnom svetu, koii će nama omogućiti da u ugodnom momentu usDostavimo vlädu, koja se neće tek Početi da bori za svoje priznanie. nego će biti ustvari već priznati pretstavnik Jugoslavije. Razume se da će to biti vezano sa odlučnim otporom međunarodne imnerilalističke reakcije, no Po mom mišljenju to je jedini put kako bi mogli što više sma-

[60] **naglašenosti**

njiti mogućnosti raznih intervencija i raspaljivanja građanskog rata, pothranjenog od englesko-američkog imperijalizma.

Koliko su te stvari važne i koliku štetu mi činimo sebi sa njihovim potcenjivanjem dokaz je primer Darlana u Africi, a još više nedavna izjava američkog poslanika u Vatikanu (ako se ne varam, zove se Taleran) u vezi sa OF u Sloveniji. Posetio ga je neki pretstavnik bele garde, objašnjavajući mu politiku OF kao komunističku i razloge belogardističke saradnje sa okupatorima. Taleran mu je odgovorio približno sledeče; Mi o svemu tome znamo što se u Jugoslaviji dešava. Mogu vam reći da Amerika neće trpeti nikakav komunizam u tom delu Evrope. Možete se osloniti na nas da ćete naći svu potporu protiv pokušaja komunističke anarhije.

To su i glavni razlozi zbog kojih sam postavio gornja pitanja. Mislim da smo mi dužni i sebi i SSSR-u olakšati[51] ... naš unutarnjepolitički korak posmatr... [ka]kav će odjek [to] imati u inostranstvu.

5. Na koncu još pitanje koje će postajati [verovatno] svakim danom sve važnije. Po mom mišljenju, postaju suprotnosti između engleskog i američkog imperijalizma sve veće i ukoliko bliže ćemo biti odlučujućim događajima, utoliko značajniju će ulogu te suprotnosti igrati. Mislim da će te suprotnosti odigrati najvažniju ulogu i u budućoj politici SSSR i suzbijanju mogućnosti jedinstvenog imperijalističkog bloka protiv antiimperijalističkih snaga koje će se okupiti oko SSSR. I za nas su te suprotnosti vanredno važne. Moraćemo ih iskoristiti baš u cilju učvršćivanja naših međunarodno-političkih pozicija.

Nadam se da ćemo skoro dobiti od Tebe konkretan odgovor u vezi sa našim izveštajima. Požuri sa odašiljanjem patrole, jer je brzo vaše rešenje za nas vanredno važno. Na kraju bih Te upozorio samo još na to da pri svojim zaključcima što više vodite računa i o značaju Slovenije u ovom delu Evrope, naročito sada kada smo obuhvatili krepko čitavo Primorje zajedno sa Trstom, te Korušku i kada se na čitavom tom terenu vrlo brzo razvijaju uslovi za proširivanje narodnog ustanka. Jačanje pokreta kod nas, naročito u nemačkom delu Slovenije i u Primorju, imalo bi vrlo velike posledice za razbijanje osovinskih pozicija u čitavoj srednjoj Evropi (saobraćajne veze, Austrija, u kojoj je po našem primeru stvorena Oslobodilačka fronta između komunista, dela soc. dem., dela hrišć. soc. itd, sev. Italija, Trst sam itd.).

[51] **Dokumenat je ovde oštećen.**

Ja sam bio skoro 2 meseca u poslednje vreme u Ljubljani, **sada** se ponovo nalazim na terenu, na partizanskom području. **Doduše,** malo „krhko" je to naše partizansko područje, često nas jure hajke itd., no ne smemo se povući dublje u unutrašnjost jer bi inače nastupile teškoće sa vezama. Zima nam ove **godine** pogoduje: kod nas uopšte još nije bilo snega i decembar je topao kao proleće. Ta slučajnost nam je toliko više u korist, jer smo imali manje posla sa preodolevanjem straha pred zimom, koji je bio dosta jak kod partizana koji još nisu preživeli ni jedne zime u vojsci.

...Možda ćemo skoro imati mogućnost da se vidimo, ako ne pre, onda bar tamo negde u leto, kada će, nadam se, fašizam doživeti svoj istinski konac. A možda i pre!

Drugarski i srdačno Te pozdravlja

Bevc

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 25

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA UGROŽAVANJE PRIJEDORA I POTPUNO IZOLOVANJE SANSKOG MOSTA[1]

Koncept!

DEPEŠA

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Primili smo Vaš izveštaj od 14-XII poslat u 3 časa i 30 nrinuta.

Da bi obezbedili plodove dosadašnje akcije na Sanski Most koji će vam nesumnjivo koristiti za buduće namere, vi trebate bezuslovno preseči svaku vezu ovog neprijateljskog garnizona

[1] **Redakcija nije uspela pronaći otoremnu depešu, već samo kopiju °nginala prijemne depeše, otkucane u Štabu Prvog bosanskog NOU kor-Pusa na pisaćoj mašini, latinicom. Ona se nalazi u arhivi Vojnog istonskog instituta JNA, pod reg. br. 11/1—14/1, k. 406.**

sa severom. Ne smete dozvoliti da se vrši ma kakav saobraćaj Sanskog Mosta sa okolnim neprijateljskim garnizonima. Zeleznicku prugu za Prijedor preseći i onesposobiti za upotrebu. Neophodno je potrebno ugroziti Prijedor sa severa, iz Kozare, i preseći sve njegove veze sa Bosanskim Novim, Banjom Lukom i Ljubijom. Ovo mogu uraditi i manje vaše smele jedinice. Na taj način bi vezali jače neprijateljske snage kod Prijedora i potpuno izolovali neprijateljsko uporište Sanski Most, stežući oko njega obruč i ne dozvoljavajući njegovoj posadi da vrši ma kakve ispade.

Po našem mišljenju trebalo bi okolna utvrđenja koja ste zauzeli razrušiti.

Ljudstvu dajte potreban odmor za buduće zadatke.

Blagovremeno nas izvestite o vašim daljim namerama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

14 decembra 1942
u 10,30 čas.

Za Vrhovni štab,
Terzić

Stab
I BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA
Br. 15
14/XII 194... g.
—POLOŽAJ—

KOMANDANTU ILI NAČELNIKU I BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA

Položaj

Prednju depešu Vrhovnog štaba dostavljam.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sef kancelarije,
Đ.

BR. 26

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE DA UPUTI U VRHOVNI ŠTAB JOSIPA ŠKORPIKA SA OSTALIM DRUGOVIMA IZBEGLIM IZ MORNARICE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE[1]

Brzojav

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

Glamoč

Najhitnije uputite u ovaj Štab, preko Mliništa, pukovnika Škorpik Josipa, poručnika Škorpik Velimira[2], narednika Muhtić Stjepana i podnarednika Franković Ratimira.

Imenovanima dati potrebnu pratnju i prevesti ih kamionom do Mliništa.

Nastojte da imenovani drugovi budu snabdeveni potrebnom količinom hrane.

Na Mliništima će ih sačekati voz sutra u 12 sati.

Ovo naređenje izvršite odmah, neizostavno.

15. XII. 1942
15 h 20

Za Vrhovni štab
zamenik načelnika: Terzić

Primljeno 15. XII. 1942 u 16 h 30.

D. Barba[3]

[1] Original prijemne depeše, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—6, k. 1490—B.

[2] Škorpik Velimir, narodni heroj, ilegalno je radio za Narodnooslobodilački pokret u mornarici NDH. On je 1 decembra 1942 g~d., zajedno sa Stjepanom Muhtićem i Ratimirom Frankovićem, napustio Makarsku i otišao u partizane (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 135). Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito poverio je Skorpiku da u sastavu Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske organizuje Sekciju ratne mornarice NOV I POJ. Nekoliko meseci posle toga postavljen je za načelnika Štaba Treće dalmatinske NOU brigade. Na toj dužnosti je poginuo 7 novembra 1943 god. u s. Zagorju (desetak km severozapadno od Posušja).

' Slavko Madžar, sekretar Štaba Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske.

BR. 27

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA NASTAVLJANJE BLOKADE I POJAČANJE ZASEDA NA PRESECENIM KOMUNIKACIJAMA OKO SANSKOG MOSTA[1]

Koncept!

DEPEŠA

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Primili smo vaš izveštaj od 15/XII tekuće godine.

Blokadu Sanskog Mosta trebate nastaviti sprečavajući neprijateljskoj posadi ma kakav ispad. Dejstvom artiljeriske i bacačke vatre stvorite neprijatelju nesnosan život i opstanak u gradu. Za ovo iskoristite i zaplenjenu artiljerisku municiju. Ni presečenim komunikacijama držite jače zasede, jer će neprijatelj verovatno pokušati da ponovo ukaže pomoć ovome garnizonu. Imajte u vidu da je neprijatelj u teškoj situaciji, otsečen, bez hrane i municije, kao što smo vas već danas o tome obavestili[2].

Gro zaplenjene artiljerijske municije evakuišite hitno za Petrovac.

O svemu nas najhitnije obaveštavajte.

U Livnu naše jedinice vode ulične borbe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

12-XII-1942[3]
u 22,30 č.

Za Vrhovni štab,
Terzić

[1] **Redakcija nije uspela pronaći otpremnu depešu, već samo kooiju originala prijemne depeše, otkucane u Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa na pisaćoj mašini, latinicom. Ona se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13/1—14/1, k. 406.**

[2] **Zamenik načelnika Vrhovnog štaba je 15 decembra u 9,55 č obavestio telefonskom depešom Stab Prvog bosanskog NOU korpusa, između ostalog, o sledećem:**

„Posada u Sanskom Mostu ostala je bez municije i hrane i traži najhitniju pomoć od Zagreba. Takođe posada izveštava da je letilište osigurano i javlja da se naša artiljerija i bacači nalaze na Djedovači. kako bi mogli njihovi avioni bombardovati naše položaje." (Vidi dok. zaveden br. 12/1—14/1, k. 40« u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA).

[3] **Iz sadržaja se vidi da je naređenje pisano 15 a ne 12 decembra.**

STAB
x BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA
Str. pov. br. 18
15-XII-1942 g.
—POLOŽAJ—
u 22,45[h]

KOMANDANTU ILI NAČELNIKU I BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA

Položaj

Prednju depešu Vrhovnog štaba dostavljam.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef kancelarije,.
Doko

BR. 28

OBAVEŠTENJE MOŠE PIJADE OD 16 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDI KLJUCKO-MRKONJICKOG PODRUČJA O PREFORMIRANJU PRIVREMENOG UPRAVNOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA U POZADINSKI OTSEK VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

POZADINSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOP I DVJ
Pov. broj 95
16-XI-1942

*KOMANDI KLJUCKO-MRKONJICKOG PODRUČJA**

SVIMA KOMANDAMA PODRUČJA

Sa formiranjem Antifašističkog Veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, poslovi koje je Privremeni upravni otsek pri Vrhovnom štabu vršio u vezi s narodno-oslobodilačkim odborima

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1158. U zaglavlju dokumenta omaškom je, kao oznaka meseca, napisano XI (novembar) umesto XII (decembar).

Obaveštenje je u obliku raspisa upućeno svima komandama područja na oslobođenoj teritoriji.

[1] Ovaj naslov napisan je mastilom.

prelaze na Izvršni odbor AVNOJ, odnosno na njegove otseke (davanje direktiva i kontrola rada). Organizacija i kontrola pozadinskih vlasti ostaje kod Vrhovnog štaba. Zbog toga se ukida Privremeni upravni otsek pri VŠ, a formira se *Pozadinski otsek Vrhovnog štaba*[3]. Zadatak ovog otseka jeste da organizuje komande područja i komande mesta i da vodi kontrolu i nadzor nad njihovim radom, držeći se pri tome okvira datog naredbom Vrhovnog štaba od septembra ove g.[4]

Ovaj svoj zadatak vršiče Pozadinski otsek održavajući sa komandama područja i mesta *neposrednu vezu.* Prema tome, komande područja i komande mesta slaće svoje izveštaje i traženja uputstava neposredno ovom otseku, a ne preko drugih organa.

Upozoravaju se sve komande područja da redovno i uredno šalju otseku petnaestodnevne izveštaje, desetodnevne raporte o pritvorenim i kažnjenim licima, kao i sve druge izveštaje i podatke koje otsek od njih traži. Naročito se opominju one komande područja koje još nisu poslale otseku pregled organizacije komandi mesta i partizanskih straža na svojoj teritoriji, da to hitno učine prema formularima koji su odavno poslati.

O granicama pojedinih područja izveštavamo vas posebnim prilogom[5].

Što se tiče partizanskih straža zapaženo je da kod nekih komandi one nisu stalne, nego da se stražari često menjaju i premeštaju, što onemogućuje da se straže učvrste i osposobe za pravilno i valjano vršenje svoje dužnosti.

Komande mesta treba upozoriti da nemaju prava donositi smrtne presude, nego mogu jedino vršiti hapšenje i sprovoditi prethodnu istragu, a krivca težih zločina dužni su sprovesti sudu pri nadležnoi komandi područja.

Obraća se pažnja svima komandama područja i mesta da treba da iskorišćuju sva sredstva (telefon i druga) radi što hitniieg obaveštavania otseka o svakom važnijem događaju. Kod takvih slučaieva mogu i komande mesta svoja obaveštenja slati najbržim putem direktno otseku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Pozadinski otsek,
šef otseka
(M. P.) Janko

[3] **Pod ovim nazivom Otsek je funkcionisao svega osam dana, jer je 24 decembra usledila nova odluka o promeni njegova naziva (vidi dok. br. 48).**

[4] **Vidi tom II, knj. 6, dok. br. 6.**

[5] **Redakcija nije uspela da pronađe ovaj prilog. Verovatno se odnosio na razgraničenje onih deset područja koja se navode u dck. br. 46**

BR. 29

UPUTSTVO ŠEFA POZADINSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDAMA PODRUČJA O VRSTI, SADRŽAJU I ROKU DOSTAVLJANJA POZADINSKIH IZVEŠTAJA[1]

POZADINSKI OTSJEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
Pov. broj 98
16-XII-1942

CK KPH
radi informacije[2]

SVIMA KOMANDAMA PODRUČJA

Stalno, brzo i uredno obavještavanje ovog Otsjeka od strane komandi područja i podređenih im organa o svemu što se događa u pozadini jeste jedan od najvažnijih zadataka kome sve komande treba da posvete najveću pažnju kako bi i vrijednost i brzinu obavještavanja što prije dotjerale na dostojnu visinu. Ovdje nije riječ o liniji obavještajne službe, koja radi prema svojim propisima, već o zvaničnim izvještajima komandi područja, komandi mjesta i komandira postaja partizanskih straža.

To obavještavanje ima da bude od sad uređeno na sledeći način:

1.) Svaka *komanda mjesta* sastavljače 15-dnevne političke izvještaje po obrascu broj 11 koji se prilaže i koji je nešto malo izmijenjen prema ranijem[3].

Komanda mjesta dužna je takav izvještaj poslati komandi svoga područja a jedan primjerak ovom Otsjeku direktno.

2.) Svaka komanda područja sastavlja po istom obrascu izvještaj za teritoriju područja, ali ne samo i ne poglavito po 15-dnevnim izvještajima podređenih komandi mjesta, nego poglavito na osnovu svojih sopstvenih opažanja i na osnovu dnevnog opštenja s podređenim joj organima. Ona se može i kritički osvrnuti na izvještaje komandi mjesta i dopuniti ih ili ispraviti ukoliko su nedovoljni, nejasni, pretjerani ili netačni.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1190.

[2] Dopisano mastilom u desnom gornjem uglu originala.

[3] To jest: u odnosu na raniji. (Redakcija nije uspela pronaći ovaj izmenjeni obrazac, a raniji obrazac je objavljen u produžetku dok. br. 130 u knj. 6 II toma.)

Ove izvještaje ne treba usko ili šablonski shvatiti, nego se mogu i proširivati i o pojedinim stvarima dati detaljniji podaci. Obrasci uglavnom služe radi jednoobraznosti izvještaja što olakšava pregled.

3.) Svaka komanda mjesta dužna je sastavljati desetodnevne raporte o pritvorenim ili kažnjenim licima (obrazac br. 12)[4] za lica koja ona hapsi i kažnjava, a komande područja daju takve raporte za lica koja one drže u svom pritvoru ili budu kažnjena od suda pri komandi područja. Ukoliko se ta lica nalaze u zatvoru komande mjesta, treba ih unijeti i u raport komande mjesta, ali sa napomenom da su sudski pritvorenici. Ovi se raporti šalju na isti način kao i politički petnaestodnevni izvještaji.

4.) Na osnovu ovih desetodnevnih raporata izrađuje svaka komanda mjesta mjesečnu statistiku uhapšenih i kažnjenih lica (obrazac br. 3)[5], na osnovu kojih komande područja izrađuju statistiku za Otsjek.

5.) O pojedinim važnim pitanjima sa svoje teritorije pisaće komande mjesta i komande područja ovom Otsjeku posebne izvještaje — referate.

6.) Obratiti naročitu pažnju komandirima postaja partizanskih straža i komandantima mjesta da iskoriste svako sredstvo (telefon itd.) za javljanje svakog važnijeg događaja. Za neizvještavanje o važnijim događajima uzimati na odgovornost.

7.) Komandiri postaja partizanskih straža dužni su 1-og, 15-og i 20-og u mjesecu dostavljati svojoj nadležnoj komanai mjesta raport o brojnom stanju straža po postajama i naznačiti promjene nastale za posljednjih 10 dana. Preko komandi područja obavještavaće se ovaj Otsjek o ovom brojnom stanju i promjenama (obrazac br. 14).

8.) Komandiri postaja partizanskih straža dostavljače petnaestodnevni izvještaj svojoj komandi mjesta o radu straže prema obrascu br. 15.

9.) Sve komande područja koje dosad nisu poslale izvještaj o svojoj organizaciji po obrascu br. 8, spiskove partizanskih straža po obrascu br. 10 i pregled NO odbora po obrascu br. 9 — neka to učine bez odlaganja[6]. Spiskove straža moraju imati sve komande mjesta i područja za svoju teritoriju, te unositi u njih promjene koje nastupe i o promjenama izvještavati Otsjek.

[4] Redakcija ovaj obrazac, kao ni obrasce br. 13, 14 i 15 nije uspela pronaći.

[5] Omaška; treba da piše: 13.

[6] Obrasci br. 8, 9 i 10 dati su u produžetku dok. br. 128 u knj. 6 II toma.

10.) *Vojni i politički instruktori partizanskih straža* moraju sastavljati *mjesečne izvještaje o svom radu,* koje podnose komandi područja preko komande mjesta na čijem terenu rade. Te :'?vještaje, propračene svojim mišljenjem, dostavljače komandanti područja Otsjeku.

11.) Otštampane su legitimacije za partizanske stražare. Iste su numerisane od ovog Otsjeka, te se njima zadužujete po brojevima. Komande područja razdijeliće ih na komande mjesta, a ove ih imaju popuniti. Zaduženja stražara oružjem, municijom i spremom na strani 4 legitimacije potpisuje komandir straže. Na strani 5 potpisuje se stražar svojeručno. U podatke o službi unositi važnije zadatke koje je stražar izvršio ili na koje je određen, premještanja, otsustva, bolovanja itd. Na 15 strani je mjesto za upisivanje pohvala i kazni. Za manje istupe kazne izriče komandant mjesta na predlog komandira straže, a za veće krivice komandant mjesta disciplinski, ili sud komande područja ako se radi o krivičnom djelu.

Sa legitimacijom za partizanske stražare ne smije se olako postupiti. Prije davanja istih treba sve straže provjeriti i legitimacije dati samo onima koji će ostati u straži i za koje se vjeruje da će svoju službu pošteno vršiti i da neće zloupotrijebiti povjerenje.

U prilogu se šalju razni obrasci, i to:

obrazac br. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 i 15.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Otsjek
šef
Janko

(M. P.)

Stražarskih legitimacija šaljemo vam komada, od broja . . . . do broja . . . . . i jednu nenumerisanu kao primjerak.

BR. 30

NAREĐENJE ŠEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDI MESTA BOSANSKO GRAHOVO ZA DOSTAVLJANJE PREGLEDNIH IZVEŠTAJA O NAORUŽANJU I UBOJNOJ OPREMI JEDINICA I ZA UPUĆIVANJE SUVIŠNOG MATERIJALA ODGOVARAJUĆOJ SEKCIJI EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

VRHOVNI STAB
N.O.V i P.O.J.
EKONOMSKI OTSJEK
Sekcija I
16-XII-42 g.

KOMANDI MJESTA

Bosansko Grahovo

Juče smo vam uputili 140 komada bombi ručnih, koje ste morali primiti još juče do mraka. Danas vam šaljemo 50 (pedeset) komada granata za mali bacač, koje ste tražili preko Komande mjesta Drvar. Odmah nam potvrdite prijem i javite koja je jedinica dobila ručne bombe, a koja granate od malog bacača.

Pri Ekonomskom otsjeku Vrhovnog štaba formirana je Sekcija za naoružanje i ubojnu opremu, te pod njenu nadležnost potpadaju sve radionice ratnog materijala i magacini oružja i ubojne opreme, pa stoga imate prikupiti sve pretičuće naoružanje i ubojnu opremu i dostaviti u Petrovac Ekonomskom otsjeku. Dostavite odmah pregled o brojnom stanju jedinica i naoružanju istih u detalje. Takođe navesti i municiju, kao i ostala ubojnu spremu.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Ekonomski otsjek V. Š.
šef otsjeka
M. Vujović[2]

(M. P.)

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—2, k. 6—II.**
[2] **Mitar Vujović**

BR. 31

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU DRUGE **PROLETERSKE** DIVIZIJE ZA USPOSTAVLJANJE I ODRŽAVANJE RADIO-VEZE SA VRHOVNIM ŠTABOM[1]

VRHOVNI **STAB NOV i POJ**
16-XII-42
u 24 časa

ŠTABU II PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE

U prilogu dostavljamo vam karakteristiku i šifru za radio-vezu sa nama. Vi imate ispravnu radio-stanicu, koju ste zaplenili u Livnu i koja pripada vašoj diviziji. Napominjemo da je ta radio-stanica vrlo dobra i ima vrlo veliki domet, pošto smo ml tu radio-stanicu hvatali. Radiotelegrafistu za rukovanje istom takođe imate. Prema tome odmah uspostavite sa nama radio-vezu, koju ćete neprekidno održavati.

Karakteristika koju vam šaljemo i šifra su dokumenti najpoverljivije prirode i morate ih dobro čuvati. Naročito vam napominjemo da sav radio-saobraćaj sa nama imate održavati po ovoj šifri.

U prilogu dostavljamo vam takođe i telefonsku šifru, koju ćete koristiti prilikom telefonskog saobraćaja sa ovim štabom i predaje depeša poverljivog karaktera kada ste s nama u telefonskoj vezi, odnosno ako imate u blizini vašeg štaba telefon. Prijem ovih dokumenata potvrdite pismeno po ovom kuriru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab
zamenik načelnika

[1] **Kcpija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi' ₛe u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 2—1, k. 6—II**

BR. 32

„NACIONALNO PITANJE U JUGOSLAVIJI U SVJETLOSTI NARODNO-OSLOBODILAČKE BORBE" - ČLANAK DRUGA TITA OD DECEMBRA 1942 GODINE[1]

NACIONALNO PITANJE U JUGOSLAVIJI U SVJETLOSTI NARODNO-OSLOBODILACKE BORBE

Htio bih da ovaj članak, namijenjen .najširim masama naroda, pridonese lakšem shvaćanju ogromnog značenja što ga za sve narode Jugoslavije ima ova velika i pravedna današnja borba, koju već 19 mjeseci vode najbolji sinovi naših naroda. Htio bih da svi oni koji se boje za svoju sudbinu i strahuju pred budućnošću uvide da postoji jedino moguć, iako trnovit put k boljoj njihovoj budućnosti, k slobodi i ravnopravnosti, a to je: Narodno-oslobodilačka borba, učešće u toj borbi u redovima Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Nitko danas ne treba da se osjeća usamljen, da se boji raznih prijetnji onih koji su u prošlosti počinili toliko zločinstva nad našim narodima i nad čitavom našom zemljom, tako da danas nemaju prava ni u čije ime govoriti. Bratstvo i borbeno jedinstvo koje se kuje u ovoj teškoj oslobodilačkoj borbi iz krvi najboljih sinova naših naroda daje jasnu perspektivu — sloboda i nezavisnost naših naroda bit će zaista izvojevane; u Jugoslaviji ne smije više biti nacionalnog ugnjetavanja i socijalnog izrabljivanja.

Cini se da ono što je danas jasno naprednom čovjeku — antifašistu i rodoljubu, ne samo u našoj zemlji, već i u svim zemljama svijeta gdje se bije boj protiv osovinskih fašističkih osvajača — nikako neće da bude jasno jugoslovenskim izbjegličkim vlastodršcima u Londonu. Njima nikako nije jasno:

Prvo, da ovaj rat nije jednak prošlom svjetskom imperijalističkom ratu, već da je domovinski, oslobodilački rat — pravedan rat;

[1] Članak je prvi put objavljen u „Proleteru" br. 16 od decembra 1942 godine. Odatle je kasnije na razne načine umnožavan od pojedinih organizacija Narodnooslobodilačkog pokreta, te je ubrzo bio rasprostranjen u sve krajeve naše zemlje. Pri umnožavanju je prevođen i na sve jezike naroda Jugoslavije.

U brojnim arhivama gde se danas prikuplja i čuva istoriska građa o NOR-u nalazi se po nekoliko primeraka ovog članka. Redakcija ga ovde preštampava iz knjige: Josip Broz-Tito, Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941—1945, Kultura, Zagreb, decembar 1947.

Drugo, da gotovo u svim porobljenim zemljama, a napose u Jugoslaviji, taj rat protiv okupatora ne vode razni generali, ministri itd., već sam narod, bez i protiv volje tih generala, oficira i druge izdajničke gospode;

Treće, da u ovom oslobodilačkom ratu učestvuje Sovjetski Savez, koji nosi devedeset procenata težine rata na svojim leđima, i da neće dozvoliti da plodove divovske borbe koju vodi poberu razni izdajnici i reakcionari, da bi ponovo mogli ugnjetavati druge narode i kovati planove o novim ratovima;

Četvrto, da su baš nacionalno ugnjetavanje i neravnopravnost u mnogim zemljama omogućili fašističkim osvajačima da lako porobe dotične zemlje;.

Peto, da Atlantska povelja ne znači proširivanje granica na račun drugih naroda, ne znači porobljavanje i ugnjetavanje drugih naroda, već treba da znači slobodno samoopredeljenje naroda — jer u povelji stoji da će poslije pobjede nad fašističkim osvajačima narodi sami moći riješiti svoju sudbinu.

Do Atlantske povelje došlo je na osnovu gorkog iskustva s Versailleskim mirom, koji je, naročito za narode Jugoslavije, imao katastrofalne posljedice. Mir u Versaillesu je i rodio ovaj osvajački fašističko-imperijalistički rat, najstrašniji rat koji pozna historija čovječanstva.

Eto, to neće da razumiju izbjeglička gospoda u Londonu i zato njihov Draža Mihailović sarađuje, zajedno sa svojom četničkom bratijom, s okupatorima; zato oni ni jednom riječju ne spominju potrebu rješavanja nacionalnog pitanja u Jugoslaviji, već, naprotiv, otvoreno prijete drugim narodima i kuju planove o proširivanju granica i o velikosrpskoj hegemoniji. Današnji postupak Draže Mihailovića s muslimanima, Hrvatima itd. potpuno razotkriva te njihove planove.

Rođena na Krfu, u Londonu i Parizu, versailleska Jugoslavija je postala najtipičnija zemlja nacionalnog ugnjetavanja u Evropi. Hrvati, Slovenci i Crnogorci bili su podčinjeni narodi, neravnopravni državljani Jugoslavije. Makedonci, Arnauti i drugi bili su porobljeni i podvrgnuti istrebljenju. Muslimani, njemačka i mađarska manjina služili su kao moneta za potkusurivanje ili kao instrument u borbi protiv Hrvata i drugih naroda Jugoslavije.

Jedna brojčano neznatna manjina velikosrpskih hegemonista, nezasitna u svojoj pohlepi za bogaćenjem, na čelu s kraljem, vladala je 22 godine Jugoslavijom, stvarala je režim žandara, režim glavnjača, režim socijalnog i nacionalnog bespravlja. Na svaki opravdani zahtjev ugnjetenih naroda Jugoslavije za ravnopravnošću odgovarala su ta gospoda: „mi smo se borili

na solunskoj fronti", „mi smo oslobodili ovu zemlju", „mi smo prolijevali krv na Kajmakčalanu!" Ovu bezočnu laž upotrebljavala su ova gospoda vlastodršci, razni špekulanti, ratni bogataši i korupcionaši, oskrvnjujući na taj način svijetle grobove pravih srpskih junaka — seljaka, koji su ginuli s dubokom vjerom da svoje živote daju za slobodu i sretnu budućnost srpskog naroda. S druge strane, razni frankovci — današnji ustaše i njima slični pripisivali su zločinački rad velikosrpske hegemonističke klike čitavom srpskom narodu, stvarajući na taj način mržnju kod hrvatskog i drugih naroda prema bratskom srpskom narodu. Srpski narod ne samo što nije imao ništa zajedničko s takvom zločinačkom nacionalnom politikom svoje gospode, već je i on kroz čitave 22 godine bio isto tako izrabljivan i podvrgnut žandarskoj samovolji kao i ostali narodi Jugoslavije. Staviše, on je uvidio da je prevaren i da su stotine hiljada žrtava koje je dao u prošlom ratu bile uzaludne, da su plodove njegove herojske borbe prisvojili oni koji su za vrijeme rata sjedjeli po francuskim, londonskim, švajcarskim kavanama i rivijerama. Srpski narod je s bolom primio uvrede i neopravdane optužbe da je sukrivac svojih izroda za nacionalno ugnjetavanje ostalih naroda Jugoslavije.

Nacionalna politika velikosrpske hegemonističke klike bila je:

1) Korumpiranje najreakcionarnijih elemenata Hrvata, Slovenaca, muslimana itd., iskorištavajući ih za unutrašnje razbijanje naroda koji su se borili za svoju ravnopravnost.

2) Podmićivanje vrhova slovenačkih, muslimanskih i džemijetskih partija i držanje, pomoću njih, u podčinjenosti hrvatskog naroda. Drugim riječima, to je značilo iskorištavanje jednog naroda protiv drugoga, to je značilo sistematsko razjedinjavanje naroda Jugoslavije, značilo je sijanje mržnje i produbljivanje jaza među bratskim narodima Jugoslavije. To je značilo razjedinjavanje, a ne ujedinjenje naroda Jugoslavije u jednu bratsku ravnopravnu državnu zajednicu.

Uporno i glupo brbljanje hegemonističke klike da su Srbi, Hrvati i Slovenci samo plemena jednog te istog naroda imalo je za cilj srbizaciju Hrvata i Slovenaca. Jugoslavija je bila samo maska za tu srbizaciju, koja se potpuno razotkrila u vrijeme šestojanuarske vojne diktature kralja Aleksandra i Pere Živkovića.

Hrvati, kao najsnažnija nacionalna individualnost među ostalim ugnjetenim narodima Jugoslavije, davali su i najžešći otpor protiv takve velikosrpske nacionalne politike, ali, razumije se, taj otpor nije mogao dati one rezultate koje je hrvatski

narod očekivao. Prvo — zbog toga što su na čelu Hrvatske seljačke stranke stajala gospoda koja su rješenje nacionalnog pitanja Hrvata promatrala sa stanovišta podjele vlasti između njih i velikosrpske gospode, podjele interesnih sfera. Drugo — zbog toga što su ta hrvatska gospoda kanalizirala borbu hrvatskog naroda u pravcu borbe protiv čitavog srpskog naroda, a ne samo protiv velikosrpskih hegemonista, što su sijali mržnju protiv Srba isto onako kao što su je sijala velikosrpska gospoda protiv hrvatskog naroda. Treće — zbog toga što su gospoda iz vodstva HSS-a ignorirala rješavanje nacionalnog pitanja ostalih naroda, kao na pr. Slovenaca, Makedonaca itd. Na taj način, borba hrvatskog naroda ostala je izolirana ne samo od srpskog naroda već i od ostalih naroda Jugoslavije. Ostali ugnjeteni narodi Jugoslavije s pravom su gledali u težnjama Hrvata velikohrvatsku tendenciju, tendenciju ugnjetavanja drugih, kao što je to činila i velikosrpska hegemonistička klika. Na koncu — zbog toga što su i velikosrpska i hrvatska gospoda iz HSS-a smatrala da će jednim običnim sporazumom o podjeli vlasti skinuti s dnevnog reda nacionalno pitanje svih naroda Jugoslavije.

Do čega je dovela takva nacionalna politika jugoslavenskih vlastodržaca? Na ovo pitanje daje najjasniji odgovor katastrofa Jugoslavije u aprilu 1941 godine, kada je zemlja porobljena od osovinskih fašističkih osvajača.

Za 22 godine velikosrpska hegemonistička klika oslanjala se u svojoj protivunarodnoj politici na one koji su kumovali stvaranju versailleske Jugoslavije, oslanjala se, uglavnom, na francusku reakciju, kao i na englesku. No čim je truli versailleski sistem Evrope omogućio da se promijeni ravnoteža evropskih imperijalističkih sila u korist osovinskih fašističkih država, velikosrpska reakcionarna hegemonistička klika orijentirala se prema osovini Rim—Berlin, samo da bi sačuvala svoju hegemoniju i držala u podčinjenosti ostale narode Jugoslavije. Slučaj Stojadinovića, Jevtića, Cvetkovića i drugih to najbolje potvrđuje.

Međutim, bilo bi nepravilno optuživati samo te reakcionarne ličnosti za takvu protivunarodnu politiku. Ne, takovim putom išla su i gospoda slovenački reakcionari na čelu s Koroščem, Ifatlačenom, Krekom i drugima; takvim putom išla su i gospoda reakcionari iz vodstva HSS-a na čelu sa Mačekom, Krnjevićem, Pernarom i drugima; takvim putom išli su reakcionarni vrhovi raznih partija drugih naroda Jugoslavije.

Vjerna svojim načelima da svaki narod ima pravo da odlučuje o svojoj sudbini, Komunistička partija, za čitavo vrijeme

opstanka Jugoslavije, stajala je neprekidno u borbi protiv takve nacionalne politike velikosrpskih hegemonista. Komunistička partija Jugoslavije ustala je najodlučnije protiv ugnjetavanja Hrvata, Slovenaca, Makedonaca, Crnogoraca, Arnauta i drugih. Baš zbog toga se sav bijes velikosrpske hegemonističke gospode iskaljivao na našu Komunističku partiju. Zbog toga su se kroz 22 godine punile jugoslovenske glavnjače najboljim komunističkim borcima, zbog toga nas i danas londonska izbjeglička gospoda i njihovi agenti u zemlji mrze neodoljivom mržnjom, zbog toga — jer znaju da je nacionalna sloboda i ravnopravnost naroda Jugoslavije najveća zapreka za njihove sebične ciljeve, za njihovu pljačku i izrabljivanje.

Njemački i talijanski fašistički osvajači znali su u punoj mjeri iskoristiti nacionalne suprotnosti u svakoj zemlji, pa i kod nas u Jugoslaviji. U Cehoslovačkoj su svim silama raspirivali mržnju između Ceha i Slovaka, raspirujući kod slovačkih reakcionara težnju za tobožnjom nezavisnošću i odcjepljenjem. Na taj način su njemački fašisti uspjeli da bez borbe raskomadaju Cehoslovačku i porobe je.

U Jugoslaviji su njemački i talijanski fašisti na najnevjerojatniji način žonglirali, samo da bi što bolje iskoristili nacionalne suprotnosti i oslabili zemlju. S jedne strane, uzeli su Pavelića i njegove malobrojne ustaške bande pod zaštitu, godinama ih hranili i omogućivali im da u Jugoslaviji organiziraju razna atentate u vlakovima itd., a s druge strane — do neba su hvalili u svojim novinama i na banketima veliku državničku „mudrost" Stojadinovića i njegovih nasljednika, zbog njihove „mudre i odlučne unutrašnje i vanjske politike". Cas su hvalili Srbe što znaju imati čvrstu ruku i ne popustiti, čas su podjarivali Hrvate da ne popuste, da imaju prava na ono što traže itd. Njihov cilj bio je da uz svaku cijenu razbiju i oslabe zemlju iznutra i onda je porobe. U tome su fašistički osvajači i uspjeli. Pomoglo im je i to što su našli u svakom narodu u Jugoslaviji dovoljno izdajnika, koji su ih poduprli. Fašističko rješavanje nacionalnog pitanja jeste: naći u svakoj zemlji jednog ili nekoliko Kvislinga, već prema tome koliko ima nacionalnosti, sastaviti marionetsku vladu, ekonomski i politički potpuno podjarmiti zemlju i takvu je proglasiti „slobodnom" i saveznicom u takozvanom novom evropskom poretku.

Šta predstavlja danas Pavelić i njegova ustaška banda u Hrvatskoj? Ništa drugo do obične agente u okupiranoj i porobljenoj Hrvatskoj. Sta predstavlja danas Nedić i kompanija u Srbiji? Ništa drugo do agente okupatora u okupiranoj i porobljenoj Srbiji. Sta predstavlja danas Draža Mihailović i njegovi četnici u Jugoslaviji? Ništa drugo do agente i saveznike okupa-

tora u borbi protiv naroda. Ali svi **ti** banditi služe ne samo kao **agenti** već kao okrutni krvnici u službi okupatora, pomoću kojih on nemilosrdno istrebljuje naše narode, pomoću kojih nastoji **da održi** u ropskoj podčinjenosti narode Jugoslavije.

Iz svega toga jasno se vidi da je fašizam najveći i najokrutniji neprijatelj nacionalne slobode i ravnopravnosti svakog naroda. Iz toga proizlazi da je potrebna borba na život i smrt protiv fašizma, da je potrebna borba na život i smrt protiv svih onih koji pomažu osvajački fašizam.

Današnja Narodno-oslobodilačka borba i nacionalno pitanje u Jugoslaviji nerazdvojno su vezani. Naša Narodno-oslobodilačka borba ne bi bila tako uporna i tako uspješna kada narodi Jugoslavije ne bi u njoj vidjeli, osim pobjede nad fašizmom, i pobjedu nad onim što je bilo za prošlih režima, pobjedu nad onima koji su ugnjetavali i teže daljem ugnjetavanju naroda Jugoslavije. Riječ Narodno-oslobodilačka borba — bila bi samo jedna fraza, pa čak i prijevara, kada ona ne bi, osim općejugoslovenskog smisla, imala i nacionalni smisao za svaki narod posebice, tj. kada ona ne bi, osim oslobođenja Jugoslavije, značila u isto vrijeme i oslobođenje Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca. Arnauta, muslimana itd., kada Narodno-oslobodilačka borba ne bi imala taj sadržaj da zaista nosi slobodu, ravnopravnost i bratstvo svim narodima Jugoslavije. U tome i jest bit Narodno-oslobodilačke borbe.

Današnja Narodno-oslobodilačka borba ne bi se mogla završiti pobjedom nad okupatorima i njihovim slugama ako u toj borbi ne bi bilo narodnog jedinstva, ako u redovima Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ne bi sudjelovali Srbi. Hrvati, Slovenci. Crnogorci. Makedonci i muslimani. Potpuno oslobođenje svakog naroda posebice ne bi se moglo postići ako on ne bi sada već uzeo pušku u ruku i pošao u borbu za zajedničku pobjedu svih naroda Jugoslavije nad svim neprijateljima naroda.

Glavna smetnja za takvo puno borbeno jedinstvo jesu oni koji gledaju unatrag, koii teže da uspostave ono staro što je bilo do propasti Jugoslavije. To su vodstva raznih bivših građanskih partiia: to je t. zv. londonska linija: „Čekajte, još nije vrijeme"; to je Draža Mihailović i njegovi četnici, koji pod parolom ,.Za kralja i domovinu" vode borbu na strani okupatora, protiv naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda; to su. jednom riječju, svi oni koii se boje da narod dobije oružje u svoje ruke, jer znaiu da onda više neće biti moguće ostvariti reakcionarne, nenarodne zamisli o uređeniu Jugoslavije.

Persoektiva koju narodima Jugoslavije nose londonske izbjeglice vrlo je crna i predstavlja strašnu opasnost za sve one

narode koji su bili ugnjetavani od postanka Jugoslavije. Zandarski kundak i četnička kama bili bi glavno sredstvo te londonske izbjegličke vlade za ujedinjavanje naroda Jugoslavije kada bi se ona kojom nesrećom ponovo dokopala vlasti u Jugoslaviji.

Makedonci, Arnauti, Hrvati, muslimani itd. sa strepnjom se pitaju: pa šta će biti s nama ako se povrati ono staro? Londonska izbjeglička vlada već prijeti, četnici već kolju gdje god mogu, uz pomoć okupatora, i bruse kame za još strašnije pokolje — to je ono čega se svi narodi boje. Ali mi dovikujemo svima da se ne boje, spas od svega toga je moguć i to jedino na taj način ako se već sada, odmah, bez oklijevanja, uzme puška u ruke i pode u sveti boj koji bije naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska protiv okupatora, za slobodu i ravnopravnost svih naroda Jugoslavije. To je jedini spasonosni put kojim treba da idu svi narodi Jugoslavije.

Moram ovdje podvući činjenicu da se u redovima naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, od samog početka pa do danas, nalaze u ogromnoj većini baš Srbi, umjesto da tu bude obratno. Baš srpski, crnogorski, bosanski i lički partizani i brigade koje su bile sastavljene gotovo isključivo od Srba vodili su i danas vode nemilosrdnu borbu ne samo protiv okupatora već i protiv četnika Draže Mihailovića i ostalih neprijatelja ugnjetenih naroda. Šta to dokazuje? To dokazuje da svi narodi Jugoslavije koji su u prošlosti bili ugnjetavani od velikosrpskih hegemonista imaju svog najboljeg i najdosljednijeg saveznika u srpskom narodu. Srpski je narod dao i još uvijek daje najveći doprinos u krvi u borbi protiv okupatora i njegovih izdajničkih slugu, ne samo Pavelića, Nedića, Pećanca nego i protiv Draže Mihailovića i njegovih četnika, za punu slobodu i nezavisnost svih naroda Jugoslavije. Srpski narod ne želi da se povrati ono staro, kao što to ne žele ni Hrvati, ni Slovenci, ni Makedonci, ni Crnogorci, ni muslimani. Srpski narod vrlo dobro zna zbog čega je došlo do nacionalne tragedije, tko je glavni krivac, i zato se on tako herojski bori i prezire svoje domaće izdajnike. Stoga je sveta dužnost svih ostalih naroda Jugoslavije da bar isto toliko, ako ne i više. učestvuju zajedno sa srpskim narodom u ovom velikom oslobodilačkom ratu protiv okupatora i svih njegovih slugu.

Zastava Narodno-oslobodilačke borbe protiv okupatora, koju je podigla Komunistička partija Jugoslavije 1941 godine, jest u isto vrijeme i zastava borbe za nacionalnu slobodu i ravnopravnost svakog naroda posebice. To je ona ista zastava koju, neokaljanu, nosi Komunistička partija još od postanka Jugoslavije, beskompromisno se boreći za nacionalnu slobodu i ravnopravnost svih naših naroda. Nikada se Komunistička partija

nije odrekla niti će se odreći svog principa, koji su postavili naši veliki učitelji i vođe Lenjin i Staljin, principa da svaki narod ima pravo na samoodređenje do odcjepljenja. Ali, u isto vrijeme, Komunistička partija Jugoslavije nikada neće dozvoliti i borit će se protiv toga da to pravo iskoriste neprijatelji naroda i umjesto slobode i nezavisnosti stvore za narod srednjovjekovni mrak i kolonijalno ropstvo, kao što je to slučaj s Pavelićevom „nezavisnom" Hrvatskom.

Komunistička partija Jugoslavije će se i dalje boriti za bratsku, slobodnu i ravnopravnu zajednicu svih naroda Jugoslavije. Borit će se podjednako protiv velikosrpskih hegemonista,koji teže ponovnom ugnjetavanju drugih naroda Jugoslavije, kao što će se boriti protiv onih koji bi za interese bilo koje imperijalističke sile pokušali da siju razdor i smetaju bratskoj slozi naroda Jugoslavije.

Pitanje Makedonije, pitanje Kosova i Metohije, pitanje Crne Gore, pitanje Hrvatske, pitanje Slovenije, pitanje Bosne i Hercegovine lako će se riješiti na opće zadovoljstvo svih samo na taj način što će ga rješavati sam narod, a to pravo svaki narod stiče, s puškom u ruci, u ovoj današnjoj Narodno-oslobodilačkoj borbi.

BK. 33

„BORBA PROTIV OKUPATORA PRVI I NAJVAŽNIJI ZADATAK" - ČLANAK DRUGA TITA OD DECEMBRA 1942 GODINE[1]

BORBA PROTIV OKUPATORA PRVI I NAJVAŽNIJI ZADATAK

Ukoliko se Narodno-oslobodilačka borba sve više zaoštrava i uzima sve veće razmjere, ukoliko ta borba u vojničkom pogledu prima sve organiziraniji karakter i postiže sve veće uspjehe — utoliko ona prima i sve složeniji karakter i zahtijeva od članova Komunističke partije veću elastičnost i sposobnost snalaženja u svakoj konkretnoj situaciji. Uslijed gornjih razloga na vidjelo sve više izlaze prikriveni neprijatelji Narodno-oslobodilačke borbe. Sve više i sve jače se vrši diferencijacija među raznim političkim grupacijama, tako da se na jednoj strani koncentriraju svi reakcionari, protivnici Narodno-oslobodilačke borbe, koji na razne načine pomažu okupatoru, a na drugoj strani prilaze u redove Narodno-oslobodilačke fronte sve novi rodoljubi koji dolaze do saznanja da je jedino ispravan, jedino moguć put onaj kojim danas ide ogromna većina svih naroda Jugoslavije.

Uslijed sve većeg broja raznih domaćih izdajnika, koji se pridružuju izdajnicima koji već od samog početka zabijaju nož u leđa Narodno-oslobodilačkoj borbi, mnogi članovi Partije skloni su da zaborave na glavnog neprijatelja, okupatora, i da vide samo te izdajnike i pri tome gube živce i skloni su da prave griješke sektaškog karaktera. A to je pogrešno zato što oni, na jednoj strani, vide sve te izdajnike, a na drugoj samo Komunističku partiju, a ne vide onu ogromnu narodnu silu, one široke mase rodoljuba koji se već bore, one koji još uvijek dolaze da se bore, one koji će doći da se bore protiv okupatora i domaćih izdajnika. S druge strane, opet, mnogi članovi Partije, pa i rukovodioci, i suviše sporo otkrivaju štetnost i izdajničku ulogu bilo pojedinaca ili grupe izdajnika koji postepeno i vrlo rafinirano vrše svoju izdajničku ulogu. Ukoliko vide, oni to promatraju kao izoliranu stvar, bez veze s okupatorom, kao stvar ove

[1] **Članak ie prvi put objavljen u ..Proleteru" br. 16 o-l decembra 1942 god. Kasnije je odatle na razne načine umnožavan u svim krajevima naše** 7emlje.

Redakcija ga ovde preštampava iz knjige: Josip Broz-Tito. Borba za oslobođenje Jugoslavije, Kultura, Zagreb, decembar 1947.

ili one političke partije ili grupe, a ne kao jednu nerazdvojnu cjelinu — savez svih izdajnika s okupatorom.

Dok je jedan dio reakcionarnih vodstava raznih političkih, partija i javnih radnika u Jugoslaviji odmah prvih dana ušao u službu okupatora, drugi, veći dio, promatrao je iz svojih skloništa nejednaku borbu najboljih sinova naroda s okupatorom, priželjkujući da se okupatori lako obračunaju s „bezumnicima" koje ova gospoda smatraju i svojim protivnicima. To su bile i jesu želje gospode izbjeglica u Londonu, to su želje gospodina Mačeka i kompanije, to su želje i mnogih drugih. Njihova ćiftinska duša smatra da je današnja Narodno-oslobodilačka borba samo stvar komunista, koji hoće da što više napakoste toj gospodi, da što više ušićare za sebe i prigrabe vlast. Sva ova gospoda ne mogu shvatiti i zapanjeno se čude zašto se nekomunisti, seljaci i inteligencija, bore i ginu „uludo", umjesto da čekaju mirno dok se Rusi i Nijemci dobro ne iskrvave, a onda da se iskrcaju Englezi, koji po mišljenju te gospode, treba da dođu ovamo i da postave sve po starom. Dakle, sve veće pobjede Crvene armije na istoku i Engleske i Amerike u Africi, sve veće pobjede naše junačke Narodno-oslobodilačke vojske i sve bliži krah fašističkih osvajača potakao je mnoge vođe i vodice raznih političkih partija, koji su do sada sjedili u mišijim rupama i pravili se ili neutralni ili tobože simpatizeri Narodno-oslobodilačke borbe, da iziđu na vidjelo i da se konačno opredijele za neprijatelja naroda, tj. za fašističke osvajače. Ova gospoda se nadaju da će današnjom suradnjom s okupatorima zaustaviti val narodnog ustanka, da će pomoći okupatoru uništiti narodnu silu. koja ugrožava njihove interese. Prema tome, razbijanje fašističkih osvajača u našoj zemlji znači ujedno i razbijanje te izdajničke gospode i njihovih protivunarodnih planova. S druge strane, s razbijanjem okupatora i izdajnika naših naroda ostvarit će se sve čvršće jedinstvo svih rodoljuba, stvarat će se uvjeti za bratstvo svih naroda Jugoslavije.

Kao što se u našoj zemlji sve brže vrši proces ujedinjavanja, sve tješnja suradnja okupatora i raznih heterogenih reakcionarnih elemenata, bez obzira na suprotnosti koje postoje među njima, tako se i u međunarodnim razmjerima sve više vrši proces grupiranja reakcionarnih elemenata, bez obzira na rat i suprotnosti među njima. To najbolje pokazuje ovaj primjer: Engleska ratuje protiv Njemačke i Italije, ali to ništa ne smeta reakcionarnim engleskim krugovima da svim silama pomažu jugoslovensku izbiegličku vladu u Londonu, koja preko svoe ministra Draže Mihailovića i njegovih četnika aktivno pomaže okupatore u borbi protiv Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. U krajnjoj liniji, to znači da

engleska reakcionarna gospoda pomažu ratnog protivnika Engleske, protiv istinskog saveznika naroda Engleske i Amerike. S druge strane, okupatori naoružavaju četnike londonske izbjegličke vlade, koja je formalno saveznik Engleske, Amerike i Sovjetskog Saveza, i upotrebljavaju ih u borbi protiv Narodno-oslobodilačke vojske, tj. protiv naroda Jugoslavije. Sta to znači? To znači da i u ovom velikom oslobodilačkom ratu protiv fašizma postoji sporazumijevanje najreakcionarnijih elemenata u svijetu, na račun prave narodno-oslobodilačke borbe, i da ta međunarodna reakcija još uvijek, uprkos ratu, smatra fašizam -svojom udarnom pesnicom protiv slobodarskih težnji onih koji se za slobodu bore. To znači da fašizam mora da posluži, gdje god je to moguće, u borbi protiv takvih težnji, a najtipičniji primjer toga vidi se u Jugoslaviji. Drugim riječima, fašizam treba da služi međunarodnoj reakciji tako dugo dok na njegovo mjesto ne dođu nove reakcionarne snage, koje već u potaji pripremaju zakleti reakcionari. To znači da je i zbog toga borba protiv fašističkih okupatora najvažnija zadaća sadašnjice, bez obzira na sve mahinacije izdajničkih, reakcionarnih krugova kod nas i u svijetu. Dalje, osvajački fašizam je najveći i najopasniji neprijatelj svake slobode i nezavisnosti. On još nije .slomljen, on je još jak, opasan, i zato je potrebno, iskorištavajući i najmanje suprotnosti među neprijateljima, napregnuti sve snage, mobilizirati sve u borbu protiv osvajačkog fašizma, za njegovo uništenje, jer to znači pobjedu i nad protivunarodnom reakcijom, pobjedu pravedne narodne stvari. Ne treba izgubiti iz vida da se i u logoru fašističkih osvajača vrši proces diferencijacije. Ta će se diferencijacija vršiti utoliko brže, ukoliko se propast Hitlerova režima više približava. Ali ta se diferencijacija ne vrši u korist oslobodilačkih težnji naroda fašističkih ili porobljenih zemalja, već u korist reakcije, koja se već danas brine da spasi što se da spasiti. Zato će takvi reakcionarni elementi dolaziti do sve većeg utjecaja u fašističkom logoru, i baš zato je potrebno uništiti fašizam zajedno s onima koji su ga rodili. I baš je, zbog svega toga, prva i najvažnija zadaća današnjice — nemilosrdna borba, do potpunog uništenja fašističkih osvajača, pa onda i njihovih pomagača.

Za uništenje fašističkih osvajača vode borbu narodi Sovjetskog Saveza, njihova herojska Crvena armija, koja nosi na svojim leđima najveći teret ovog velikog oslobodilačkog rata. Tu borbu vode i ostali saveznici, Engleska i Amerika, vode je narodi svih porobljenih zemalja, koji imaju sasvim druge ciljeve nego što ih imaju razne reakcionarne klike tih zemalja. Prema tome, konstatacije u ovom članku tiču se samo tih reakcionarnih

klika, a ne naših velikih saveznika — naroda Engleske i Amerike, koji isto tako teže da se uništi fašizam i ukloni sve ono što je dovelo fašizam do ovakve snage, što je dovelo do ovakve strašne katastrofe. Narodi Jugoslavije čvrsto vjeruju da će naši saveznici, narodi Engleske i Amerike, onemogućiti ostvarenje zamisli koje se rađaju u glavama reakcionara njihovih zemalja i pridonijeti svoj dio za potpuno uništenje fašističke osvajačke kuge i uspostavljanje istinske slobode, nezavisnosti i ravnopravnosti među narodima u Evropi.

Uloga Komunističke partije Jugoslavije od prvih dana ove teške Narodno-oslobodilačke borbe jest rukovodeća. Tu ulogu naše Partije priznaju i svi rodoljubi Jugoslavije, bez obzira na vjerske, političke i nacionalne razlike. To priznanje i povjerenje rodoljuba došlo je kao rezultat pravilne političke linije naše Partije u ovoj velikoj Narodno-oslobodilačkoj borbi. Ono je došlo na osnovi velike požrtvovanosti članova naše Partije u borbi. I baš zbog toga komunisti moraju i nadalje svojim pravilnim radom čuvati povjerenje koje je naša Partija do sada stekla, a očuvat će ga na taj način što će sav svoj rad, svu svoju energiju i nadalje posvetiti isključivo današnjoj Narodno-oslobodilačkoj borbi, borbi protiv fašističkih okupatora, smatrajući to prvom i najvažnijom zadaćom današnjice, ne gubeći pri tome iz vida ni nemilosrdnu borbu protiv domaćih izdajnika, jer je to nerazdvojno vezano s borbom protiv okupatora.

BR. 75

PREGLED BROJNOG STANJA, SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA I POLITIČKE PRIPADNOSTI JEDINICA 12. SLAVONSKE UDARNE BRIGADE 12. NOU DIVIZIJE NA DAN 20. FEBRUARA 1944. GODINE[1]

SPI SAK

XII. UDARNE BRIGADE NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE JUGOSLAVIJE NA DAN 20. II 1944 GODINE

JEDINICA I SASTAV	SOCIJALNI SASTAV							NA			CIONALNI SASTAV								POLITIČKA PRIPADNOST				PRIMJEDBA
	Brojno stanje	Radnika	Seljaka	Zanatlija	Namještenika	Vojno-političkih lica	Intelektualaca	Srba	Hrvata	Muslimana	Madara	Njemaca	Poljaka	Slovaka	Slovenaca	Židova	Čeha	Rusa	Članova K. P.	Vanpart. komunista	Članova ostalih part.	Bezpartijaca	
Štab brigade	26	5	15	1	1		4	14	12										14			12	
1. bataljon	329	35	278	11			5	236	86	2	1	1			2		1		56	27		246	
2. bataljon	331	54	260	9			8	222	99	3	3		1	1	2				95	36		200	
3. bataljon	366	41	292	25	1		7	297	66	1			1		1				69	27		270	
4. bataljon	309	79	221	5	1		3	150	153				2		[illegible]	1		1	114	48		147	
Pionerska četa	73	5	63	4	1			61	10						2				10	8		55	
Bacački vod	13		11	1	1			10	3										5	4		4	
Topovsko odeljenje	9	4	5					7	2										2			7	
Referent sanitete	17	3	12				2	7	10										2	3		12	
Agit-prop	17	6	3	3			5	6	10							1			10	5		2	
Svega	1490	232	1160	59	5		34	1010	451	6	4	1	4	1	9	2	1	1	377	158		995	
Višak		6					2		5		1		1										
Manjak	13		8	13				17		2						1			3	8		2	

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba, poručnik
Mile Puškarić

(M. P.)

Objašnjenje manjka i viška.

1.) 13 drugova manje što su 9 ispisati u bacačkom vodu za koje se zna da se neće vratiti pošto su isti u raznim rashodima u Slavoniji i 4 druga poginula u borbi sa četnicima.

Načelnik štaba, poručnik
S. F. — S. N. Mile Puškarić

[1] Original (pisan na mašini i rukom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14—6, k. 893.

BR. 35

UPUTSTVO SEFA POZADINSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDI MESTA KLJUČ O MERAMA KOJE TREBA PREDUZETI ZA POVRATAK ODBEGLIH SELJAKA IZ VRBLJANA[1]

POZADINSKI OTSJEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ
Pov. broj 105
17. XII. 1942 g.

KOMANDI PODRUČJA KLJUCKO-MRKONJIČKOG OKRUGA
KOMANDI MJESTA KLJUČ

Komanda područja Drvarskog okruga, koja je do danas bila u Petrovcu a od sutra seli u Drvar, uputila nam je vaše pismo str. pov. si. od 15/XII i pov. br. si. od 16/XII, te vam na ista odgovaramo. Prepis ovog našeg akta dostavićemo i Komandi područja Ključko-mrkonjičkog okruga, pod koji po sadašnjoj podjeli teritorije postojećih područja spada i cijeli Srez ključki, pa prema tome i vaša komanda.

Bandit zelenokadrovac Tode Noktaš vođa je banditske petorke iz Jasenovih Potoka u kojoj se nalazi i bandit Mihajlo Kojić. On je u tijesnoj saradnji sa banditom Pericom Vasićem, koji se sigurno sada nalazi zajedno s Todom i Ljubanom Tomićem, pošto je banda na Crnom Vrhu likvidirana.

Boža Cuk iz G. Vrbljana nije prije nekog vremena bio sa Ljubanom, nego sa Drenovićem. Odgovorni drugovi imali su direktive da i Ljubana pozovu da preda oružje i ostane na miru u selu, ali ne znam jesu li šta preduzimali, a izvještaje odande nisam nikada dobio. Za Nika Jankovića bilo je rečeno da se strogo pazi na njegovo kretanje i da mu se onemogući svaki uticaj u selu kao pokvarenom, korumpiranom kortešu koji je bio i naš i četnički pretsjednik.

Komanda mjesta Ključ treba da u Vrbljanima objavi proglas kojim treba da se pozovu svi Vrbljanci, među njima i Ljuban Tomić, dakle ne izuzimajući nikoga od Vrbljanaca, da se vrate u selo mirnom životu i da im naše vlasti za dosadašnje krivice neće ništa, pod uslovom da predadu oružje svi koji neće

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1163.**

da se bore u redovima N.O. Vojske i da se obavežu da će živjeti na miru, tj. da neće ometati rad naših vlasti i da neće održavati veze sa četnicima. Odrediti im rok za predaju. Pozvati ih da napuste bandite Todu Noktaša i Pericu Vasića, koje su njihovi ljudi sa Crnog Vrha napustili i vratili se kućama te predali oružje, te su sada mirni i oni i njihovi seljaci koji su najviše štete imali od te bande. U protivnom, ako se u određenom roku ne predadu, zaprijetite represalijama. Pobjede naše vojske na svima stranama, uzimanje čitavog niza gradova, veliko proširenje slobodne teritorije, teški gubici naneseni Njemcima i ustašama, prelaženje na našu stranu čitavih domobranskih bojna sa oficirima, učvršćivanje narodno-oslobodilačke vlasti, stvaranje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja za cijelu Jugoslaviju od pretstavnika svih naroda, vjera i partija, uništenje i rasturanje grahovskih i kninskih četničkih pukova, sve to pokazuje da savez Njemaca, ustaša i četnika stoji nemoćan pred silnom navalom naših narodno-oslobodilačkih brigada, divizija i korpusa. Drugo, krajnje je vrijeme da Srbi prestanu biti žrtve izdajnika kao što je Drenović, koji je pred ustaško-njemačku ofanzivu pisao u selo Dragnić da ostanu kod kuće jer ih niko neće dirati, a onda ih Njemci i ustaše poklali i popalili i ništa im nije pomoglo što su pokazivali Drenovićeva pisma i dokazivali da su četnici i da su bili protiv partizana.

Treba seljake Vrbljana ubijediti u to da oni Vrbljanci koji nastave banditski život u šumi najviše štete nanose svome selu i da je njihov interes da prestane nesigurnost oko njihovog sela, te da sami treba da vrate svoje seljane iz šume ili da sami pomognu da se učini kraj razbojnicima koji više vole da služe neprijatelju, Njemcima i Paveliću, nego da pomognu borbu srpskog naroda u redovima Narodno-oslobodilačke vojske.

Prema tome primite i izjavu Bože Cuka i neka se vrati i preda oružje.

Još kad sam ja bio u Vrbljanima i kada se izvjestan broj četnika vratio i predao oružje, govorio sam sa odgovornim drugovima da treba obrazovati stražu u selu. Nađite dvadesetak-trideset pouzdanih omladinaca i stvorite partizansku stražu koja će imati sjedište u Vrbljanima, pa neka ona brani selo od' bandita.

Sto se tiče Jove Šolića, mogao je on biti pijan i do besvijesti. ali je u pijanstvu upravo govorio tačno po izdajničkom četničkom programu, a mi ne možemo na pijanstvo da dajemo nikakve oproštaje. Ali ako bi pošteni seljaci posvjedočili da se Solić ranije nikada nije opijao i da se može vjerovati njegovom obećanju, onda ga pustite sada bez kazne, ali vodite nadzor nad njim, to jest uvedite ga u lica čije kretanje i rad treba kontro-

lisati, i gdje će mu i ovo što je sad uradio biti zapisano. Djelovati vaspitno, a oštro postupati samo sa nepopravljivima.

Od Komande Drvarskog područja bili ste ranije dobili formulare za petnaestodnevne izvještaje, kao i za druge izvještaje, ali do danas niste toj dužnosti odgovorili. Molim vas da se ubuduće strogo držite direktiva koje ćete dobiti od komande vašeg područja, odnosno preko nje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Otsjek
šef
Janko

BR. 36

IZVEŠTAJ VLADIMIRA POPOVIĆA OD 17 DECEMBRA 1942 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU TREĆE OPERATIVNE ZONE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE

Objavljen u Zborniku, tom V, knj. 10, dok. br. 45, istr. 164-167.

BR. 37

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 18 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE O FORMIRANJU SEKCIJE ZA RATNU MORNARICU I O NJENIM OSNOVNIM ZADACIMA[1]

Strogo poverljivo

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
i
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
18-XII-1942

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE HRVATSKE

Položaj

Prema ukazanoj službenoj potrebi obrazuje se pri Štabu IV Operativne zone Hrvatske Sekcija za ratnu mornaricu, kao organ Štaba zone[2].

Zadatak ove sekcije ogleda se u sledečem:

a) Da vrši mobilizaciju mornara, mornaričkih podoficira i oficira, na dobrovoljnoj bazi, i to kako onih iz bivše jugoslovenske mornarice, tako i onih iz takozvane hrvatske mornarice, u cilju formiranja narodno-oslobodilačkih mornaričkih odreda na Jadranu.

b) Da organizira, formira i obučava ljudstvo formiranih mornaričkih odreda u cilju izvršenja pretstojećih zadataka na moru.

c) Da vrši procenu i ispitivanje mogućnosti brzog ovlađivanja pojedinih neprijateljskih ratnih luka na Primorju i da u tom smislu razrađuje potrebne planove i projektuje i iznalazi snage i sredstva za takve akcije.

d) U cilju izvršenja napred iznetih zadataka neophodno je potrebno da Sekcija za ratnu mornaricu postupi po sledečem:

— da uspostavi i održava veze sa mornaričkim oficirima, podoficirima i mornarima, kako na Primorju, tako i sa

[1] **Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2380.**

*** Odluku o formiranju Sekcije za ratnu mornaricu doneo je Vrhovni komandant posle niza uspešnih partizanskih dejstava protiv italijanskog saobraćaja duž dalmatinske obale i između naših ostrva. Samo u 1942 godini, do formiranja Sekcije za ratnu mornaricu, izvršeno je 17 značajnih akcija, u kojima je zaplenjeno ili potopljeno: 1 parobrod, 10 motornih jedrenjaka, 2 glibodera i 1 motorni čamac.**

Opširnije o ovim dejstvima vidi dokumente u Voinom istoriskom institutu JNA zavedene pod reg. br. 3/2-47, k. 55, 2'1-31, k. 56, l/3a-l k. 57, 4/8—1, k. 58,l/7a—111, k. 58, kao i tom V, knj. 1, str. 94 i 183, knj. 4 str. 124 i 496, knj. 4, str. 422, knj. 5, str. 98 i knj. 6, str. 59 i 247.

onima u Zagrebu, odnosno onima koji se nalaze na teritoriji Jugoslavije, i to preko postavljene obaveštajne mreže;

— da na osnovi prikupljenih podataka vodi evidencija o dosadašnjem držanju i stavu prema narodno-oslobodilačkoj borbi uopšte svih mornaričkih starešina i mornara;

— da vodi evidenciju mornaričkog ljudstva u pogledu njegove stručnosti i sposobnosti za pojedine grane mornaričke službe i da prema tome predvidi njihove uloge i zadatke na plovnim jedinicama.

e) Da pri razradi planova za akcije na ratne luke ispituje mogućnost saradnje i sadejstva naših suvozemnih vojnih jedinica.

f) Ima da sprovede i razvije obaveštajnu službu na Primorju u cilju:

— da prikuplja podatke o rasporedu i jačini neprijateljskih ratnih luka, njihovom naoružanju i utvrđenjima i organizaciji odbrane istih;

— da prikuplja sve potrebne podatke o broju neprijateljskih plovnih jedinica (tonaža, posada, naoružanje, akcioni radius i druge karakteristike), kao i o njihovom kretanju po Jadranu;

— da prati i ispituje moralno stanje u neprijateljskoj mornarici i mogućnost uspostavljanja kontakta sa posadom neprijateljskih ratnih jedinica u cilju saradnje i zajedničke borbe protivu fašističkih starešina i komandanata uopšte.

Pri organizaciji obaveštajne službe u smeru ove direktive bazirati na već postavljenu ob. mrežu Glavnog ob. centra za Dalmaciju, s tim što treba, prema ovim novim zadacima, proširiti i razviti obaveštajnu službu do maksimuma u cilju uspešnog izvršenja postavljenih zadataka.

g) Sekcija za ratnu mornaricu, kao organ toga štaba, neposredno je potčinjena i odgovorna za svoj rad tome štabu koji ima dužnost da vodi nadzor i kontrolu nad njenim radom i da joj daje potrebna uputstva i naređenja u duhu ove direktive.

Nastojati svim silama da se u najkraćem vremenu dođe što pre do izvesnih manjih plovnih jedinica, borbenih čamaca ili slično, kako bi se dejstvo naših mornaričkih odreda odmah osetilo na moru.

Izvršenju ovoga naređenja pristupite odmah.

Prijem naređenja potvrdite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT

Strogo poverljivo

Vrhovni štab
Narodno-oslobodilačke vojske
i
partizanskih odreda Jugoslavije
18-XII-1942

2330

Štabu IV Operativne zone Hrvatske

Položaj

Prema ukazanoj službenoj potrebi obrazuje se pri štabu IV Operatvine zone Hrvatske, SEKCIJA ZA RATNU MORNARICU, kao organ Štaba zone.
Zadatak ove sekcije ogleda se u sledećem:

a) Da vrši mobilizaciju mornara, mornaričkih podoficira i oficira, na dobrovoljnoj bazi, i to kako onih iz bivše jugoslovenske mornarice, tako i onih iz takozvane hrvatske mornarice, u cilju formiranja narodno-oslobodilačkih mornaričkih odreda na Jadranu.

b) Da organizira, formira i obučava ljutstvo formiranih mornaričkih odreda u cilju izvršenja pretstojećih zadataka na moru.

c) Da vrši procenu i ispitivanje mogućnosti brzog ovladjivanja pojedinih neprijateljskih ratnih luka na Primorju i da u tom smislu razradjuje potrebne planove i projektuje i iznalazi snage i sretstva za takve akcije.

d) U cilju izvršenja napred iznetih zadataka neophodno je potrebno da sekcija za ratnu mornaricu postupi po sledećem:
-da uspostavi i održava veze sa mornaričkim oficirima, podoficirima i mornarima, kako na Primorju, tako i sa onima u Zagrebu odnosno onima koji se nalaze na teritoriji Jugoslavije, i to putem preko postavljene obaveštajne mreže;
-da na osnovi prikupljenih podataka vodi evidenciju o dosadašnjem držanju i stavu prema narodno-oslobodilačkoj borbi uopšte svih mornaričkih starešina i mornara;
-da vodi evidenciju mornaričkog ljutstva u pogledu njegove stručnosti i sposobnosti za pojedine grane mornaričke službe i da prema tome predvidi njihove uloge i zadatke na plovnim jedinicama;

e) Da pri razradi planova za akcije na ratne luke ispituje mogućnost saradnje i sadejstva naših suvozemnih vojnih jedinica.

f) Ima da sprovede i razvije obaveštajnu službu na Primorju u cilju:
-da prikuplja podatke o rasporedu i jačini neprijateljskih ratnih luka, njihovom naoružanju i utvrdjenjima i organizaciji odbrane istih;
-da prikuplja sve potrebne podatke o broju neprijateljskih plovnih jedinica (tonaža, posada, naoružanje, akcioni radius i druge karakteristike), kao i o njihovom kretanju po Jadranu.
-da prati i ispituje moralno stanje u neprijateljskoj mornarici i mogućnost uspostavljanja kontakta sa posadom neprijateljskih ratnih jedinica u cilju saradnje i zajedničke borbe protivu fašističkih starešina i komandanata uopšte.
Pri organizaciji obaveštajne službe u smjeru ove direktive, bazirati na već postavljenu ob.mrežu glavnog ob.centra za Dalmaciju, s tim što treba, prema ovim novim zadacima proširiti i razviti obaveštajnu službu do maksimuma u cilju uspešnog izvršenja postavljenih zadataka.

g) Sekcija za ratnu mornaricu, kao organ tog štaba, neposredno je potčinjena i odgovorna za svoj rad tome štabu, koji ima dužnost da vodi nadzor i kontrolu nad njenim radom i da joj daje potrebna uputstva i naredjenja u duhu ove direktive.
Nastojati svim silama da se u najkraćem vremenu dodje što prije do izvesnih manjih plovnih jedinica, borbenih čamaca ili sličnog, kako bi se dejstvo naših mornaričkih odreda osjetilo na moru.
Izvršenjem ovoga naredjenja pristupite odmah.

Prijem naredjenja potvrdite.

Smrt fašizmu-sloboda narodu!

VRHOVNI KOMANDANT

BK. 38

IZVESTAJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA-TEMPA OD 18 DECEMBRA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O POTEŠKOĆAMA NA KOJE JE NAIŠAO PRI ODLASKU ZA MAKEDONIJU[1]

Dragi drugovi,

Još uvijek se nalazim u Zagrebu. Ovoliko zakašnjenje zaista djeluje na mene tako da sam izgubio nerve. Prvo sam čekao 6—7 dana u Slunju jer su mi kazali iz CK KPH da moram imati nove zagrebačke isprave i vojnu objavu. Kazali su mi da ću u toku 5—6 dana sve to dobiti iz Zagreba. Ja sam pristao, s tim što sam poslao pismo[2] na Mihaila i slike da mi oni unaprijed izrade legitimacije. Na taj način mislio sam da neću ništa izgubiti na brzini. Ali iz Zagreba nije ništa dolazilo ni poslije 6—7 dana pa sam pošao prema Zagrebu nadajući se da ću dobiti na putu isprave. Istovremeno sam poslao novo pismo za Zagreb[3] sa pitanjem zašto mi ne šalju isprave. Dobio sam odgovor kroz 3—4 dana u kojem me izvještavaju da oni nijesu dobili nikakvo pismo ni moje slike. Tada sam poslao ponovo moju sliku i čekao 3 dana za isprave. I baš sam trebao dobiti isprave četvrtog dana kada nastupi provala i hapšenje na kanalu. Dok sam uspostavio vezu sa Zagrebom drugim putem izgubio sam novih 3—4 dana i konačno dobio isprave. Ali baš tada stupila je na snagu nova ustaška odredba o zabrani putovanja iz kotara u kotar, odnosno [o] zabrani svakog putovanja željeznicom za privatne osobe. Ova odredba važi do 7 januara. Ali ja sam bez obzira na to pošao za Zagreb i stigao ipak jednim seljačkim kolima do pred Zagreb a odatle pješice ušao u grad. Ovdje sam već 10 dana zbog te proklete zabrane. Ali ipak kroz 2—3 dana produžiću put uprkos velike kontrole. Javiću vam se iz Beograda.

Na čitavom kanalu i vezama do Zagreba vlada veliki haos. Pisma putuju po 14 dana (moje pismo) a mogla bi stići za *jedan dan.* Zvanična pisma se čitaju od simpatizera i HSS-ovaca, koji su potpuno upućeni u čitav naš rad. Ja sam o svemu ovome skrenuo pažnju CK KPH i ne znam da li će poduzeti ma kakve korake. Znam samo toliko da mi je teže palo ovih mjesec dana koje sam izgubio nego čitavih godinu dana u partizanima.

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 706.

[2] Redakcija nije uspela da pronađe pismo.

[3] Redakcija nije pronašla ovo pismo.

Za vrijeme moga boravka u selima oko Zagreba kontrolisao sam rad part[iskog] rukovodstva i jedne terenske čete. Drugovi ne umiju da rade. Istina, postoje svuda part, seoske organizacije i kotarski komiteti. Postoje NOO itd. Ali ono što nedostaje to je što te part. org. nijesu živi organizmi koji pravilno politički reagiraju na događaje kojih je hvala bogu dosta. Pomogao sam im u tom pogledu i ukazao na njihove greške.

Što se tiče part. org. u Zagrebu, ona se zakonspirisala i učaurila uprkos sjajne situacije. Drugovi teško shvataju da će se najlakše sačuvati od provala samo ako part, organizacije postanu masovne — okupe oko sebe najšire mase, a ne ako postanu sektaške organizacije. Lepa[4] to shvaća i nastoji da ispravi sve te pogreške, ali nailazi zbilja na otpor kod nižeg kadra.

Našao sam se sa Valdesom i on mi kaza da je strijeljan sekretar Bugarske kom. partije[5] kao i da su izgubili vezu sa Kl, koja traži da se uspostavi veza preko nas. Cim dođem na teren, javiću Vam o cjelokupnoj situaciji tamo.

Ovdje sam doznao da su naši zagorski partizani oslobodili 5 oficira Crvene armije koji su bili kao zarobljenici dovedeni u neko mjesto u Zagorje.[6] Oni su upućeni vama. Mnogo ih pozdravite. Zaista mi je žao što ne mogu samo da ih vidim — da vidim našu braću i drugove.

Ako oslobodite moju drugaricu, javite mi da znam da li je na slobodi ili ne.

Šaljem Crnom tabakeru a Starom cigarete.

Svima mnogo pozdrava šalje

Tempo

18 dec. 1942
Zagreb

[4] Lepa Perović (Popović)

[5] Odnosi se na Antona Ivanova-Kozinarova, streljanog jula 1942 godine.

[6] Ove zarobljene oficire Crvene armije oslobodila je iz nemačkog zarobljeništva, 5 decembra 1942, jedna četa Trećeg bataljona Kalničkog NOP odreda. Opširnije o ovome vidi tom V, knj. 10, dok. br. 68, 69, i 76.

BR. 39

RASPIS ŠEFA POZADINSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 DECEMBRA 1942 GOD. KOJIM SE OD IZVRŠNOG ODBORA AVNOJ-a, EKONOMSKOG, TEHNIČKOG I SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA, KAO I NARODNOOSLOBODILACKIH ODBORA I VOJNOPOZADINSKIH KOMANDI TRAŽI UPUĆIVANJE SVIH DALMATINACA NA RASPOLAGANJE ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE[1]

POZADINSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
Broj sl.
18. XII. 1942 g.

1) IZVRŠNOM ODBORU AVNOJ
2) EKONOMSKOM OTSEKU V. Š.
3) TEHNIČKOM OTSEKU V. Š.
4) SANITETSKOM OTSEKU V. Š.
5) N. O. ODBORIMA
6) KOMANDI PODRUČJA Kliučko-mrkonjićkog okruga
7) KOMANDAMA MESTA

Sve Dalmatince **i** Dalmatinke, bez obzira na godine starosti, **koji** se nalaze uposleni kod gore navedenih ustanova, uputite ***odmah*** po primitku ovog akta Komandi Livanjskog područja **u Livno,** pošto ih traži IV operativna zona.[2]

Ovo naređenje obuhvata i odgovorne drugove i drugarice.[5]

Drugovi i drugarice koji su zaposleni po vojnim radionicama **kao i** one koji su vam neophodno potrebni možete zadržati do **daljeg** naređenja.

Šef Pozadinskog otseka:
Janko

(M. P.)

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istonskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1164.**

- Ovo ljudstvo je prikupljeno radi stavljanja na raspolaganje Štabu Četvrte **operativne zone NOV i PO Hrvatske, što je bilo u vezi sa m-i-**Premama **za formiranje novih dalmatinskih brigada i mornaričkih** odreda.

' Odnosi se na članove KPJ.

BR. 40

OBAVEŠTENJE ŠEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDI PODRUČJA MRKONJIC GRAD O NEDOSTATKU SREDSTAVA ZA ISPLATU REKVIZICIONIH PRIZNANICA I O NAČINU DEOBE POMOĆI POGORELCIMA[1]

VRHOVNI STAB
N.O.V. i P.O.J.
Ekonomski otsjek
Br
18 decembra 1942 g

KOMANDI MRKONJICKOG PODRUČJA IV OPERATIVNE ZONE

U vezi dopisa od 15 tek. m. obavještavate se u sljedećem:

1. Isplata potraživanja po rekvizicionim priznanicama ne može se još vršiti, jer nema mogućnosti da se izvrši isplata svih potraživanja, a djelimična isplata bila bi politički štetna.

2. Što se tiče pronalaska soli, postupite po našem ranijem dopisu i svu pronađenu so upućujte na Mliništa — drugu Žiki Radosavljeviću, šefu željezničke stanice.

3. Komandi mjesta Mrkonjić Grad dato je iz Jajca 3.000 kgr. soli za potrebe iste Komande i jedinica koje su na terenu u blizini Mrkonjić Grada.

4. Pomoć pogorjelim selima izvršila je naročita komisija Vrhovnog štaba. Prilikom diobe održavani su veliki zborovi na kojima je svako imao pravo da predloži kome da se pomoć da. Ovakvi zborovi održani su i u okolini Mrkonjić Grada, pa izgleda čudnovato kako komandant područja za ovo ne zna. Veza „Borba" br. 30.[2] U buduće za sva pitanja obraćajte se IV Oper. zoni.[3]

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Ekonomski otsjek V. Š.
šef otsjeka,
Vujović

(M. P.)

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—2, k. 6—II.**
[2] **Hoće reći: u vezi s ovim pisala je „Borba" br. 30.**
[3] **Ova rečenica je dopisana mastilom.**

BR. 41

UPUTSTVO ŠEFA POZADINSKOG OTSEKA VRHOVNOG gTABA NOV I POJ OD 18 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDI KLJUCKO-MRKONJICKOG PODRUČJA O MERAMA KOJE TREBA PREDUZETI PROTIV ČETNIČKE AKTIVNOSTI[1]

POZADINSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ
Pov. broj 107
18/XII/1942 g.

KOMANDI PODRUČJA
KLJUCKO-MRKONJICKOG OKRUGA

Dobio sam od druga Marka tvoje[2] pismo od 14 ov. m., pa ti na isto odgovaram.

1) — Pošto u pismu prvo pominješ zarobljavanje od strane bandita jedanaest naših drugova kurira a zatim zarobljavanje, mada na drugom mestu, jednog druga kurira i tri drugarice, a iza toga u zasebnoj rečenici kažeš: „Sve njih pustili su bez oružja", to nam nije jasno odnosi li se ovo puštanje samo na poslednje četvoro ili i na onu prvu jedanaestoricu[3]. Molim te dakle za izveštaj o tome. Ukoliko ona jedanaestorica nisu puštena, treba svakako saznati gde se sada nalaze. Ako nije moguće dobiti ih putem razmene, onda treba uzeti *taoce* iz četnički raspoloženih sela, a naročito iz onih u čijoj su blizini kuriri zarobljeni. Po mogućnosti uzeti porodice četničkih bandita koji su poznatiji. Hitno utvrditi imena i jedinice zarobljenih kurira, kao i da li su pali sa nekim materijalom, pa hitno obavestite ovaj otsek.

2.— Trebaće vrlo mnogo političkog rada po selima da se suzbije uticaj bandita, a pored toga i oštre mere i čišćenje. No na takvom prostoru jedan bataljon ne znači mnogo s protivnikom koji poznaje svaku stazu i ima jatake koji ga hrane i obaveštavaju. Bez dobrih obaveštenja o njihovom kretanju ne bi ni čitava brigada imala uspeha u njihovom hvatanju i uništavanju. Treba videti koliko je štab sektora Jajce—Mrkonjić u stanju da

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini latinicom, nalazi se u Istonskom arhivu** CK SKJ, **pod** reg. br. 1165.

[2] **Odnosi** se na komandanta Ključko-mrkonjićkog područja.

[5] **Verovatno se** odnosilo na drugu grupu, koja je bila iz Prvog bataljona **Desete** (hercegovačke) brigade Treće NOU divizije. Nju su četnici **zarobili** sredinom decembra 1942 na Manjači, prilikom jednog noćnog **protivnapada,** koristeći nebudnost desetine (bila bez ikakvog obez**oeđenja)** kojoj **je** ovo četvoro pripadalo.

jačim patrolama osigura važnije tačke i promet naših kurira, pa, do mogućnosti upotrebe jedne jače snage u cilju čišćenja, pokušati sve da se organizuje obaveštavanje o kretanju bandita.

3.— Sto se tiče obaveštajne službe, šaljem ti uz ovo pismo uputstva,[4] a njih ćeš već dobiti i od nadležnog centra. U organizovanju obaveštajne službe treba iskoristiti sva sredstva, pa prema tome i novac. Treba samo dobro kontrolisati ljude koji rade za novac, ali se i za novac mogu dobiti dobra obaveštenja, pa je to predviđeno i u propisima Obaveštajnog otseka V. Š., s napomenom da takve obaveštajce treba budno kontrolisati i davati im samo određene konkretne zadatke.

U prilogu ti šaljemo za potrebe komande 10.000 kuna, a od toga ćeš upotrebiti, prema potrebi, i za obaveštajnu službu prema tvom nahođenju. Prijem potvrdi. Samo te upozoravam da ne misliš da treba te usluge plaćati nekim velikim sumama, jer se i četničke vođe kupuju za male pare kako se vidi iz zaplenjenih dokumenata.

4.— Šaljem ti 500 propusnica i naredbu o propusnicama za građanska lica[5]. U četnički raspoloženim krajevima moralo bi izdavanje objava naročito biti u rukama vojnih vlasti i proverenih sigurnih ljudi iz NO odbora.

5. — Danas vam šaljemo naš pov. br. 98 kojim se reguliše slanje raznih izveštaja i raporata.[6] Šaljem i uzorke raznih obrazaca za te izveštaje i raporte. Kako ste još u stadijumu formiranja komande i područnih organa, držim da nećete moći odmah svemu odgovoriti, ali se potrudite da se što pre osposobite za normalan rad. Petnaestodnevne političke izveštaje šaljite svakako, a i inače nas brzo o svemu važnijem obaveštavajte i pitajte ako vam za što treba saveta.

6.— U posebnom pismu daćemo vam detaljnija uputstva za organizaciju rada u području.

7.— Područje treba da nosi naziv „Komanda područja Ključko-mrkonjićkog okruga". Komanda mesta u Ključu obaveštena je da spada u vaše područje. Srez Jajce sa eventualnim novim proširenjima sačinjava posebno područje Jajačkog okruga. Poštu za Komandu Jajačkog područja slaćemo za sada preko vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za otsek
(M. P.) šef
Janko

[4] To je bio izvod iz Uputstva o organizaciji obaveštajne službe (Ovo Uputstvo je objavljeno kao dok. br. 185 u knj. 6 II toma.)
[5] Vidi tom II, knj. 6, dok. br. 133.
[6] Vidi dok. br. 44.

p S. 21. XII. 42 Tvoju molbu za slanje jednog bataljona za čišćenje sektora od bandi dostavio sam Operativnom otseku.

Radi tvog obaveštenja šaljem ti prepis pisma koje sam uputio Komandi mesta Ključ kao odgovor na njena pitanja[7]
Prilozi:[8]

1) 10.000 kuna.
2) Po jedan primerak obrasca broj 8, 9, 10, 11, 12, 14 i 15.
3) Naredba o propusnicama za građanska lica i 500 propusnica od broja_____do broja
4) 1 primerak legitimacije za partizanske straže (samo na uvid, inače ćete ih dobiti dok se straže organizuju i učvrste, jer te legitimacije želimo da damo samo sigurnim ljudima koji će stalno ostati u straži).
5) *Posebno: Izvod iz uputstava za ob. službu.* Strogo poverljivo (ovo drugom poštom).

J a n k o

[7] **Verovatno se odnosi na dok. br. 47.**
[8] **Sledeči tekst je dopisan mastilom.**

BR. 42

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19 DECEMBRA 1942 GOD. PAVLU ILICU O NAREĐENJU VRHOVNOG KOMANDANTA DRUGA TITA DA SE DRUGA PROLETERSKA DIVIZIJA ZBOG NAPORNIH BORBI ZADRŽI NA PROSTORU LIVNO - LIVANJSKO POLJE - DUVNO RADI ODMORA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE
19-XII-1942 g.

Telefonska šifrovana depeša

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE
za druga Veljka

Obzirom na velike napore i osjetne žrtve koje je imala II Divizija u posljednjim bojevima[2], Vrhovni komandant naredio je da se ova divizija za izvjesno vrijeme zadrži na prostoru: Livno — Livanjsko Polje — Duvno, u cilju odmora i oporavka, s tim da uputi izviđačke čete u pravcu Prozora, te da se izvide tamošnje neprijateljske snage.

Drug Veljko da se hitno vrati u Vrhovni štab.

Za Vrhovni štab,
Terzić, s.r.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—5, k. 2.

[2] Obnavljajući napad na Livno, Druga proleterska divizija je uspela da ga, posle žestokih borbi 14 i 15 decembra, oslobodi, zatim da oslobodi Sujicu i odbaci neprijateljske snage ka Duvnu i Imotskom. Nastavljajući dejstva, Divizija je noću 18/19 decembra oslobodila i Duvno. U ovim borbama neprijatelj je bio potpuno razbijen (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 130, 136. 145, 147, 148 i 155; tom IV, knj. 8, dok. br. 244, 245 i 247), ali je i Druga proleterska divizija imala osetne gubitke (186 mrtvih i ranjenih).

BR. 43

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 20 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA ANGAŽOVANJE DIVIZIJE NA PROSTORU BANJA LUKA - PRNJAVOR - IZVORNI DEO REKE VRBANJE, S TEŽIŠTEM DEJSTVA NA PRESECANJU KOMUNIKACIJA I UGROŽAVANJU BANJE LUKE[1]

VRHOVNI STAB
NOV I **PO JUGOSLAVIJE**
20-XII-1942 g.

ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE

Vaš izvještaj od 4-XII tek. god. primljen je u ovom Štabu 12 ov. mjeseca. Od toga vremena nemamo izvještaja od vas, niti poznajemo situaciju kod vaše divizije.

Obzirom na razvoj vojno-političke situacije na ostalim pravcima dejstva naših jedinica, kao i stanje kod neprijatelja, direktiva za vaš dalji rad ogleda se u sljedećem:

1) Težište vaših operacija ispoljiti na prostoru: Banja Luka — Prnjavor — izvorni dio rijeke Vrbanje, likvidirajući sva neprijateljska uporišta na ovom prostoru, čisteći teren od četničkih i ustaških bandi.

Vaše dejstvo naročito treba da se osjeti na komunikacijama koje vezuju banjalučki garnizon sa istokom i to: na cesti Banja Luka — Prnjavor, kao i na cesti Banja Luka — Kotor Varoš — Teslić, onesposobljavajući pomenute komunikacije i sprečavajući neprijatelju ma kakav saobraćaj i vezu sa istima. Takvim vašim dejstvom banjalučki garnizon bio bi potpuno otsječen od susjednih garnizona sa istoka i jugoistoka.

2) U toku izvođenja vaših akcija na označenoj prostoriji, vi treba da nastupate pred narodnim masama kao pravi narodni oslobodioci i zaštitnici. Imajte u vidu da na označenoj prostoriji imate raznorodne elemente: Srbe, Hrvate i Muslimane, te prema tome podesite svoj stav, držanje i propagandni rad.

3) Uporedo sa izvođenjem akcija na dotičnoj prostoriji, vi ćete nastojati svim silama da sprovedete mobilizaciju, na dobrovoljnoj bazi, što većeg broja ljudstva, organizujući i formirajući bataljone, odnosno odrede, bilo kao terenske vojne jedinice, bilo kao gotove formacije koje trebate uvesti u sastav vaše

[1] **Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br.' 2382.**

divizije. Ovdje je osnovno da se mobilizacija sprovede što brže, da se što prije formiraju naše vojne jedinice i da se iste uvedu što prije u akcije u sadejstvu i saradnji sa jedinicama vaše divizije.

4) Naročito vam napominjemo da prema četnicima i ustašama trebate biti nemilosrdni, suzbiti svaki njihov uticaj na označenoj prostoriji i ugušiti u klici sve njihove pokušaje u smjeru oživljavanja, odnosno organizovanja njihovih vojnih jedinica.

5) Šaljemo vam novu radio-stanicu za održavanje radio-veze sa nama. Održavanje veze ima biti i dalje po poznatoj vam šifri kojom raspolažete. Radio-stanicu koju ste imali do sada na rukovanju imate vratiti ovome Štabu, kako bi je opravili i dodijelili nekoj drugoj našoj jedinici.

6) Y^ezu sa nama održavajte (sem radio-veze) i preko Jezera — Mrkonjić Grada, gdje se nalaze, orijentisane prema Jajcu, naše jedinice.

Situacija kod naših ostalih jedinica je sljedeća:

a) III Udarna divizija angažovana je sa dvije brigade u akciji na komunikaciji Zenica — Žepče i to: sa jednom brigadom na Vranduk a sa drugom na Begov Han, dok je III Brigada angažovana na komunikaciji Travnik — Vitez[2]. Vi trebate sa ovom divizijom uspostaviti i neprekidno održavati vezu i međusobno se obavještavati o razvoju situacije na pravcima dejstva vaših divizija.

b) Na pravcu Mrkonjić Grad — Jajce, oko Jezera, nalazi se jedna udarna grupa sastavljena od dva bataljona iz III Divizije i dva bataljona iz III Krajiškog odreda, sa zadatkom da zatvara pravac ka Mrkonjić Gradu i da čisti okolna sela od manjih grupica četničkih bandi[3].

c) Jedinice Bosanskog korpusa već šest dana drže u neprekidnoj blokadi Sanski Most. U dosadašnjim bojevima, ove jedinice nanele su neprijatelju velike gubitke[4]. Takođe, ove jedinice presjekle su vezu Banje Luke sa Prijedorom i porušile željezničku prugu Banja Luka — Prijedor, kao i Prijedor — Sanski Most i Prijedor — Ljubija. Svi pokušaji neprijatelja iz Prijedora da ukaže pomoć opsjednutom garnizonu u Sanskom Mostu propali su i suzbijeni sa velikim gubitcima. Dakle, kao što vidite, težište operacija jedinica Bosanskog korpusa ispoljava se na međuprostor Vrbas—rijeka Sana, dejstvujući naročito na komunikacije koje vezuju Prijedor sa susjednim garnizonima.

[2] **Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 209 i 228.**
[3] **Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 164, 176, 181 i 223.**
[4] **Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 182, 188 i 195.**

Ovakvim dejstvom jedinica Bosanskog korpusa sa zapadne **strane** i jedinica vaše divizije sa istočne strane, banjalučki garnizon biće otsječen od svih susjednih garnizona i ostaće mu **samo** jedan jedini pravac: dolinom Vrbasa prema Bosanskoj **Gradiški.**

d) Jedinice II Proleterske divizije zauzele su Livno, Šujicu i **Duvno** i gone neprijatelja **u** pravcu Imotskog.[5]

e) Jedinice hrvatskih divizija izvode uspješne akcije u dolini rijeke Gline i rijeke Kupe, kao i u neposrednoj blizini Karlovca. Takođe, jedinice VI Hrvatske divizije izvode uspješne akcije u Lici, na komunikaciji Gospić — Gračac.[6]

Italijani su već evakuisali izvjesna mjesta u Dalmaciji, a sada pripremaju evakuaciju svih ostalih garnizona u Lici i Dalmaciji.

Na Istočnom frontu, ofanziva Crvene armije nastavlja se nesmanjenom žestinom i to [kako] u pravcu Rostova tako i u pravcu Smolenska.

Održavajte sa nama stalnu i neprekidnu vezu, i to kako putem radiotelegrafije, tako i kurirsku preko Jezera i Mrkonjić Grada. Imajte u vidu da je taj prostor sa obje strane Vrbasa prilično nesiguran od strane raznih grupica, četničkih bandi, koje napadaju naše kurire. Zato na obezbjeđenje kurira obratite naročitu pažnju, tj. davati im potrebnu pratnju za osiguranje.

Takođe trebate uspostaviti vezu i sa jedinicama Bosanskog korpusa na lijevoj obali Vrbasa. Ovo ćete uraditi pomoću jačih izviđačkih odjeljenja, koja treba da uputite u pravcu Bronzanog Majdana.

O svemu nas redovno i najhitnije obavještavajte.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,

[5] **Vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 42.**
[6] **Vidi tom V, knj. 10, dok. br. 61.**

BR. 44

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 20 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE ZA OFANZIVNO DEJSTVO NA KOMUNIKACIJE LAŠVA—TRAVNIK—DONJI VAKUF I ZENICA-ZEPCE[1]

VRHOVNI STAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE
20-XII-1942

U ŠTABU III N. O. UDARNE DIVIZIJE

:Vaš izvještaj od 11-XII tek. god. primljen je u ovome Štabu 14 ov. mjeseca.[2]

Mi smo vam 11-XII tek. god. dostavili direktivu za vaš dalji rad.[3] U međuvremenu mi smo dobili vaš izvještaj o vašim daljim namjerama i odlukama. Mi se uglavnom slažemo sa vašom odlukom, s tim što bi na komunikaciji Travnik — Donji Vakuf trebalo angažovati jače snage od jedne čete, po našoj ocjeni jednu brigadu, koja bi dejstvovala u vidu prepada i zasjeda i onemogućila saobraćaj između D. Vakufa i Travnika.

Kao što vam je poznato, neprijateljski garnizoni u dolini Vrbasa: Bugojno, D. Vakuf i Jajce imaju sa Sarajevom jedinu vezu preko Travnika, dok su im sve ostale veze sa zapadnim i sjevernim garnizonima presječene i potpuno onemogućene. Zato vaše dejstvo na ovu jedinu njihovu tako važnu i osjetljivu komunikaciju D. Vakuf — Travnik donijelo bi neosporno velike rezultate, kao što smo vam iznijeli u našoj direktivi od 11-XI1 tek. godine.

Prema prednjem, težište vaših operacija treba da se prvenstveno ispolji na sljedeće komunikacije: Travnik — Donji Vakuf, Travnik — Visoko, kao i na cesti i na željezničkoj pruzi Zenica — Zepče, rušeći iste i sprečavajući neprijatelju ma kakav saobraćaj i vezu.

Uporedo sa izvođenjem akcija na dotičnoj prostoriji, vi ćete nastojati svim silama da sprovedete mobilizaciju, na dobrovoljnoj bazi, što većeg broja ljudstva, organizujući ga i formirajući

[1] Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, ood reg. br. 2382.

Redakcija objavljuje ovaj dokumenat u celini iako se u njemu ponavlja nekoliko stavova iz prethodnog dokumenta (vidi dok. br. 43)

[2] Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 171.

[3] Vidi dok. br. 17.

bataljone, odnosno odrede, bilo kao terenske vojne formacije, hilo kao gotove jedinice koje trebate uvesti u sastav vaše divizije. Ovdje je bitno da se mobilizacija sprovede što brže, da se što prije formiraju nove vojne jedinice i da se iste uvedu u akcije u sadejstvu i saradnji sa jedinicama vaše divizije.

U toku izvođenja vaših akcija na označenoj prostoriji, vi treba da nastupate pred narodnim masama kao pravi narodni oslobodioci i zaštitnici. Imajte u vidu da na označenoj prostoriji postoje raznorodni elementi: Srbi, Hrvati i Muslimani, te prema tome podesite svoj stav, držanje i propagandni rad.

Naročito vam napominjemo da prema četnicima i ustašama trebate biti nemilosrdni, suzbiti svaki njihov destruktivni uticaj i ugušiti u klici sve njihove pokušaje u smjeru oživljavanja, odnosno organizovanja izvjesnih vojnih jedinica.

Šaljemo vam radio-stanicu za održavanje radio-veze sa nama.[4] Održavanje veze ima biti u svemu, po priloženoj šifri, putem radiotelegrafije. Dobro čuvajte ovu radio-stanicu i starajte se o njenoj ispravnosti, pošto će to biti ubuduće jedino sredstvo za održavanje veze između nas.

Vezu sa nama održavajte (sem radio-veze) i preko Jezera — Mrkonjić Grada, gdje se nalaze, orijentisane prema Jajcu, naše jedinice.

Situacija kod naših ostalih jedinica je sljedeća:

a) I Proleterska divizija angažovana je na prostoru Banja Luka — Prnjavor — izvorni dio Vrbanje, presijecajući komunikacije koje vezuju banjalučki garnizon sa istokom i ugrožavajući Banju Luku.[5] Vi trebate sa ovom divizijom uspostaviti i neprekidno održavati vezu i međusobno se obavještavati o situaciji na pravcima dejstva vaših divizija.

b) Na pravcu Mrkonjić Grad — Jajce, oko Jezera, nalazi se jedna udarna grupa sastavljena od dva bataljona vaše divizije i dva bataljona III Krajiškog odreda, sa zadatkom da zatvara pravac Jajce — Mrkonjić Grad, kao i da čisti okolna sela od manjih četničkih grupica, koje ugrožavaju naš saobraćaj.[6]

c) Jedinice Bosanskog korpusa već šest dana drže u neprekidnoj blokadi Sanski Most. U dosadašnjim bojevima, ove jedinice nanijele su neprijatelju velike gubitke. Takođe ove jedinice presjekle su vezu Banje Luke sa Prijedorom i porušile željezničku prugu koja je vezivala ova dva neprijateljska garnizona. Takođe su prekinute veze i komunikacije Prijedora sa

T.. [4] V'cli dok. br. 3—1, k. 6—II u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA.

[6] Vidi dok. br. 43 ove knjige i tom IV, knj. 8. dok. br. 193, 202 i 208

[6] Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 164, 176, 181 i 223.

Ljubijom i Sanskim Mostom. Svi pokušaji neprijatelja iz Prijedora da ukažu pomoć opsjednutom garnizonu u Sanskom Mostu propali su i suzbijeni sa velikim gubitcima. Dakle, kao što vidite, težište operacija jedinica Bosanskog korpusa ispoljava se na međuprostor Vrbas — Sana, dejstvujući naročito na komunikacije koje vezuju Prijedor sa susjednim garnizonima.[7]

d) Jedinice II Proleterske divizije zauzele su Livno, Sujicu i Duvno i gone neprijatelja u pravcu Imotskog. Takođe i jedinice ove divizije nanijele su neprijatelju velike gubitke i došle do velikog plijena.[8]

e) Jedinice hrvatskih divizija izvode uspješne akcije u dolini rijeke Gline i rijeke Kupe, u neposrednoj blizini Petrinje, Pisarovine i Karlovca, dok izvjesne njihove jedinice dejstvuju u Lici na komunikaciji Gospić — Gračac.

Talijani su evakuisali izvjesna mjesta u Dalmaciji, koja smo vam napomenuli u prošlom našem dopisu,[9] a sada pripremaju evakuaciju svih ostalih garnizona u Lici i Dalmatinskom Zagorju, zadržavajući za sada samo neposredni primorski pojas — luke.

Na Istočnom frontu, ofanziva Crvene armije nastavlja se nesmanjenom žestinom i to kako u pravcu Rostova tako i u pravcu Smolenska.

Odmah uspostavite vezu sa jedinicama VI Proleterske n. o. udarne brigade[10], koja je prije izvjesnog vremena bila na Majevici planini, ali se sada vjerovatno izvjesni njeni djelovi nalaze negdje oko Ozren Planine. Vi treba takođe da se povežete sa svima mjesnim partizanskim odredima i jedinicama koje postoje sa one strane rijeke Bosne.

Vezu sa nama održavati preko Jezera i Mrkonjić Grada. Imajte u vidu da je taj prostor sa obje strane Vrbasa prilično nesiguran od strane raznih četničkih grupica, koje napadaju naše kurire. Zato na obezbjeđenje kurira obratite naročitu pažnju, tj. redovno im dajte jaču pratnju za osiguranje i obezbjeđenje. Ovo naročito trebate uraditi kada upućujete ovim pravcem bolesnike i ranjenike ili transporte uopšte.

Vaša dva bataljona koje smo zadržali na pravcu Jajce — Mrkonjić Grad ostaju i dalje na dosadašnjem zadatku, tj. na zatvaranju dotičnog pravca.

Upućujemo vam po vašem pomoćniku intendanta svu spremu koju ste nam tražili, kao i oruđa (brdski top 65 mm i

[7] Vidi tom IV. kn}. 8. dok. br. 182, 188, 195, 205 i 213.

° Vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 42.

" Vidi dok. br. 17.

[10] Šesta istočnobosanska NOU brigada nroglašena je proleterskom Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29 oktobra 1944 godine.

protivtenkovski **top** 37 mm) sa dovoljnom količinom municije, prijem ove spreme, oruđa i municije potvrdite obratnom poštom. Mi smo preduzeli potrebne mjere **za** organizaciju i obezbjeđenje ovoga transporta do vaše divizije. Ubuduće, vi ćete **nastojati** da sa nama održavate neprekidnu **i** sigurnu vezu naprijed označenim pravcem.

O svemu nas redovno i najhitnije obavještavajte.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,

BR. 45

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PETE DIVIZIJE PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA UNIŠTENJE ČETNIČKIH GRUPA OKO VRBLJANA, PECKE I RIBNIKA[1]

ŠTABU V N.O. UDARNE DIVIZIJE

Primili smo vaš izveštaj od 19 ov. meseca, koji se odnosio na krstarenje i akcije četničkih bandi oko sela Vrbijana, Pecke **i** Ribnika. Mi smo već preduzeli potrebne mere sa manjim jedinicama, tj. ovdašnjim stražama, da te bande onemogućimo u njihovom daljem radu. Međutim, sve to nije dovoljno i protiv njih treba povesti zamašnije akcije sa jačim jedinicama. Zato ćete vi redovno upućivati pojedine bataljone u pravcu Vrbljana, Pecke, Medne, Sitnice u cilju likvidacije i uništenja ovih raznih četničkih grupa. Vi ne smete dozvoliti da neprijatelj krstari po vašoj pozadini i da vam ugrožava saobraćaj i vezu, kao što je to bilo poslednjih dana. Vi morate najenergičnije istupiti protivu tih bandi i prema istim biti nemilosrdni uništavajući ih fizički, konfiskujući njihovu imovinu...

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhiv; Vojnog istoriskog instituta JNA. pod reg. br. 50—5, k. 2.**

U smislu izvršenja ovog naređenja vi ćete tražiti potrebnu saradnju, naročito u pogledu obaveštavanja, od Komande područja Mrkonjić Grad i komandi mesta Ključ i Ribnik i ostalih partizanskih straža. Dejstvo vaših bataljona protiv ovih četničkih bandi treba da se zasniva na iznenađenju istih, tj. u vidu prepada i zaseda.

Vaši bataljoni koji se nalaze u sastavu udarne grupe na pravcu Mrkonjić Grad — Jajce, zajedno sa dva bataljona iz III Divizije, moraju ostati i dalje na tome zadatku po odluci Vrhovnog komandanta.[2] Ovi bataljoni, zajedno sa ostalim jedinicama te grupe, imaju zadatak da pored zatvaranja pravca ka Mrkonjić Gradu čiste okolna sela od četničkih bandi. Vi trebate sa štabom ove grupe uspostaviti vezu, saradnju i sadejstvo **u** pogledu izvođenja ovih akcija.

Sto se tiče formiranja vaše VII Brigade, vi to možete i sada nesmetano učiniti, jer za to postoje mogućnosti i nije potrebno da brigadu sakupljate na jedno zborno mesto. Situacija neminovno diktuje i zahteva da ova dva vaša bataljona[3] određena za VII Brigadu ostanu i dalje na dosadašnjem zadatku prema Jajcu. Ta udarna grupa od četiri bataljona dobila je zadatak od ovoga Štaba i neposredno je potčinjena i odgovorna za izvršenje zadatka Vrhovnom štabu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

20-XII-1942
u 13 časova

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba,
(M. P.) Terzić

[2] Vidi dok. br. 8.
[3] Odnosi se na bataljone „Iskra" i „Pelagić" iz sastava Trećeg krajiškog NOP odreda.

BR. 46

OBAVEŠTENJE ŠEFA POZADINSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 DECEMBRA 1942 GOD. DA CE OVAJ OTSEK RUKOVODITI VOJNO-POZADINSKIM KOMANDAMA DIREKTNO, BEZ POSREDNIŠTVA OPERATIVNIH JEDINICA[1]

POZADINSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA NOV i POJ
Broj 100
21. XII. 1942

Operativnom otseku

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO ZA HRVATSKU
ŠTABU I BOSANSKOG NOU KORPUSA
ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

U vezi sa novom organizacijom Vrhovnog štaba[2] izveštavam vas da je ukinut raniji Privremeni upravni otsek i da je na njegovo mesto obrazovan **pozadinski otsek Vrhovnog štaba NOV** i **POJ** sa zadatkom da organizuje i rukovodi komandama područja i komandama mesta.[3]

Po odluci Vrhovnog štaba ovaj Otsek održavaće sa svima komandama područja i komandama mesta *neposrednu vezu, bez posredovanja glavnih štabova, zona ili korpusa.* Prema tome, ovi štabovi ostaju čisto operativni, a svi pozadinski upravni vojni poslovi imaju se rukovoditi iz Pozadinskog otseka.

Na osnovu toga molimo vas da ovome prilagodite i vaš postupak: za sve stvari koje se odnose na pozadinu, a nisu direktno u kompetenciji ostalih otseka Vrhovnog štaba (Ekonomskog, Vojnosudskog, Tehničkog, Sanitetskog otseka ili komisije za borbu protiv petokolonaša) — obraćajte se na nas, ako treba što narediti nekoj komandi područja ili mesta. To, razume se, ne isključuje mogućnost da se u slučaju potrebe obratite i direktno najbližoj komandi mesta ili područja s takvim traženjem, naročito u hitnim slučajevima, jer su svi organi pozadinskih vojnih vlasti dužni da izlaze u susret zahtevima operišućih trupa na njihovom području.

Radi vaše informacije dajemo vam pregled područja.

1. *Primorsko-goransko područje* (teritorija: srezovi Brinjski, Ogulinski ili Novljanski).

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi** Vojnog **istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 28—3, k. 6—A.**
[2] **Vidi dok. br. 34.**
» **Vidi dok. br. 28.**

2. *Područje Kordun* (srezovi: Vrginmost, Vojnić, Veljun, Slunj).

3. *Ličko područje* (srezovi: Gračac, Donji Lapac, Korenica, Udbina, Gospić).

4. *Područje Splitskog okruga* (srezovi: Splitski i Sinjski).

5. *Područje Livanjskog okruga* (srezovi: Livno, Duvno, Glamoč bez Prekaje, opština Donje Polje — komanda mesta Sajković).

6. *Područje Drvarskog okruga* (srezovi: Bos. Petrovac, Drvar, [Bos.] Grahovo, deo Glamočkog sreza (Prekaja), selo Vrtoče sreza Bihaćkog).

7. *Područje Ključko-mrkonjičkog okruga* (srezovi: Ključki i Mrkonjićki).

8. *Područje Podgrmečkog okruga* (srezovi: Krupa bez opštine Bužim, Sanski Most, Dvor i [Bos.] Novi).

9. *Područje Jajačkog okruga* (oslobođeni delovi srezova: Jajce, Travnik, Bugojno, Kotor Varoš).

10. *Područje Bihaćkog okruga* (srezovi: Bihać, Cazin i opština Bužim Krupskog sreza).[4]

Pregled svih komandi mesta i postaja partizanskih straža dostavićemo vam naknadno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Otsek
šef
Janko

(M.P.)

[4] **Kao jedanaesto područje na oslobođenoj teritoriji postojalo je još Banijsko područje. Ono je obuhvatalo srezove Glinu, Petrinju i Kostajnicu.**

BR. 47

UPOZORENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU OPERATIVNOG SEKTORA MRKONJIĆ GRAD-JAJCE NA VECÜ BUDNOST JEDINICA I NA PREDUZIMANJE OŠTRIH MERA PROTIV ČETNIČKIH GRUPICA I NJIHOVIH UPORIŠTA[1]

Predata telefonska depeša

ŠTABU OPERATIVNOG SEKTORA

Mrkonjić Grad—Jajce

Primili smo vaš izvještaj od 21. XII. tek. g. Na isti vam odgovaramo sljedeće:

1) Iz primljenog izvještaja vidi se da je vaš bataljon u selu Šehovcima bio potpuno iznenađen zbog slabih, odnosno nikakvih mjera bezbjednosti.[2] Da je bataljon imao obezbjeđenje i bio oprezan, ne bi ga četnici napali bombama iz neposredne blizine. Povesti po ovom slučaju istragu i krivce uzeti na odgovornost.

2) Protivu četničkih sela, kao Šehovci i ostala, koja ste naveli u izvještaju, odnosno koja služe kao četnička skloništa, gnijezda i uporišta, preduzeti oštre i nemilosrdne mjere...

[3) Sve četnike], bilo u borbi bilo van borbe, kao i njihove pomagače i jatake, likvidirati na licu mjesta.

4) Napade na četničke bande vršiti u vidu prepada i zasjeda, tj. trebate ih uvijek iznenaditi, inače svako drugo dejstvo je bez rezultata.

5) Pogrešno je što ste se sa vašim bataljonima razapeli te držite frontove i položaje u jednom kordonskom rasporedu, koji ne pretstavlja nikakvu snagu, niti obezbjeđenje, umjesto da snage držite prikupljene, spremne za udar i ofanzivno zalaganje na pravcu vjerovatnog nadiranja neprijateljskog, a koje treba osmatrati naisitnijim djelovima — patrolama.

6) Posvetite punu pažnju sprovođenju i obezbjeđenju transporta Divizije, kao što smo vam već to naredili.

21-XII-942.
u 22 časa

(M.P.)

Za Vrhovni štab,
Terzić

P [1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—3, k. 6—I.**

[2] **Odnosi se na Prvi bataljon Desete (hercegovačke) NOU brigade (vidi primedbu br. 3 uz dok. br. 41).**

BR. 48

OBAVEŠTENJE MOŠE PIJADE OD 24 DECEMBRA 1942 GOD. O PROMENI NAZIVA POZADINSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA I O NAZIVIMA KOMANDI PODRUČJA NA OSLOBOĐENOJ TERITORIJI[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. broj 129
24-XII-42

KOMANDI MRKONJICKOG PODRUČJA[2]

SVIMA KOMANDAMA PODRUČJA

Izveštavamo vas da će se Otsek, koji je poslednjih dana nosio ime Pozadinskog otseka, od sada po rešenju Vrhovnog štaba zvati: Otsek Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini. Sva vaša pisma upućujte od sada na taj naslov.

Što se tiče komandi područja, one će nositi sledeće nazive:

1.) Komanda Primorsko-goranskog područja.
2.) Komanda područja Kordun.
3.) Komanda Ličkog područja.
4.) Komanda Splitskog područja.
5.) Komanda Livanjskog područja.
6.) Komanda Drvarskog područja.
7.) Komanda Podgrmečkog područja.
8.) Komanda Bihaćkog područja.
9.) Komanda Mrkonjićkog područja.
10.) Komanda Jajačkog područja.[3]

Što se tiče komandi mesta, one će nositi naziv kao: „Komanda mesta Cazin", dakle zvaće se po mestu u kome se nalazi. Sve druge oznake koje su neke komande područja i mesta dosad imale u svom imenu imaju se u buduće izostaviti. Komande područja neka odmah sprovedu ovo naređenje komandama mesta

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1166.

[2] Dopisano ćirilicom.

[3] Osim ovih, kao jedanaesto područje sa kojim je Vrhovni štab imao neposrednu vezu, bilo je Banijsko područje. Postojala su još tri područja na oslobođenoj teritoriji Treće operativne zone i dva na području Glavnog štaba NOV i PO za Sloveniju.

na svojoj teritoriji i neka sve komande područja i mesta svoje pečate odmah prilagode gornjoj naredbi. Broj našeg telefona je 35.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

Za Otsek
šef
Janko

BR. 49

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU TREĆEG BATALJONA DEVETE HRVATSKE BRIGADE ŠESTE NOU DIVIZIJE ZA SAVLAĐIVANJE ČETNIČKIH UPORIŠTA U REJONU SRBA I PRESEGANJE ZELEZNICKE PRUGE IZMEĐU MALE POPINE I GRAČACA[1]

Naređenje telefonom.

ŠTABU III BATALJONA IX BRIGADE HRVATSKE

Sa vašim bataljonom krenite preko Tiškovca za Srb,[2] sa zadatkom da očistite Srb od četnika, kao i sva okolna sela oko Srba. a zatim prema Popini Maloj i Velikoj i likvidirate četnička uporišta u ovim selima.

Razrušite željezničku prugu na prostoru između Male Popine i Gračaca. U svome radu treba da budete energični, puni inicijative i nemilosrdni prema neprijatelju — četničkim bandama.

j[1] **Redakcija nije uspela pronaći original, već objavljuje njegov Prepis, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, koji se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 421. Original je, verovatno, bio pisan oko 25 decembra 1942, dok je prepis originala izvršen u Štabu Devete (Treće ličke) NOU brigade 3 januara 1943 god. i dostavljen Sestoj diviziji Prvog hrvatskog NOU korpusa (vidi poleđinu dokumenta).**

[2] **Bataljon se dotada nalazio u sastavu snaga koje su operisale na sektoru Bosanskog Grahova.**

Odmah očistiti Srb i poslati pismeni izvještaj preko Drvara; također, kad izbijete na Malu Popinu, izvijestite; porušiti prugu i poslati izvještaj preko Resanovaca za Drvar.

Po dolasku u Malu Popinu gledajte produžiti dejstvo prema Plavnu i Benderu. Uspostaviti vezu sa Popine sa IX brigadom kod Gračaca; prugu neprekidno rušiti. O svemu nas izvještavati bilo preko Resanovaca i Drvara ili [preko] Grahova.

Po dolasku u Popinu javite se Štabu IX brigade, pod čiju se komandu stavljate, izvještavajući Stab o ovim zadatcima koje ste dobili od nas.[3]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant:
TITO [, s. r.]

Da je prepis vjeran svome originalu tvrdi

Politkom:
M. Basta

Komandant:
M. Kuprešanin

[3] **Prema ovom naređenju, Treći bataljon Devete hrvatske NOU brigade, u borbama oko Srba, razbio je četnike i savladao glavna njihova uporišta na pravcu Srb — s. Sučevići. Zatim je ušao u sastav svoje Brigade.**

BR. 50

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I **POJ DRUGA** TITA OD 25 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA NA PRAVILAN ODNOS PRE-**MA** NAREĐENJIMA I UPUTSTVIMA VRHOVNOG ŠTABA I NA TAKTIČKI ZNAČAJ OBEZBEĐENJA PRAVCA JAJCE-MRKONJIC GRAD[1]

VRHOVNI STAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE
25-XII-942 g.
u 10 čas.

Strogo poverljivo

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Primili smo vaš izveštaj od 23-XII- tek. god.[2]

1) Vaše naređenje izdato bataljonima VII Krajiške brigade da se povuku sa dosadašnjeg zadatka, bez obzira na sva naređenja koja bi dobili ma kojim drugim putem osim preko vas[3], potpuno je pogrešno i protivi se osnovnim principima našeg komandovanja i odnosa pretpostavljenih i potčinjenih. Vi nemate prava da tako naređujete kada znate da postoji viši pretpostavljeni štab, koji je u ovom slučaju Vrhovni štab, koji ima prava i dužnost da izdaje naređenja svagda i u svim prilikama, bilo posredno bilo neposredno, i koja[4] pretstavljaju najvišu komandu za sve naše borce, za sve naše jedinice.

U buduće klonite se ovakvih naređenja, koja mogu negativno uticati na disciplinu, red i komandne odnose u našoj vojsci.

2) Vi ste dotičnim naređenjem, bez obzira na situaciju na pravcu Jajce—Mrkonjić Grad, povukli odnosne bataljone, što je takođe u osnovi taktički pogrešno. Nijedna se taktička situacija ne sme posmatrati jednostrano, kao što ste vi u ovom slučaju uradili.

Po naređenju ovoga štaba, ta udarna grupa sastavljena js od dva bataljona VII vaše Brigade i dva bataljona III Divizije sa zadatkom da zatvara važan i za nas osetljiv pravac Jajce—Mrkonjić Grad, s tim da bude pod našom neposrednom komandom.[5] To je bilo poznato tome štabu.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22—5, k. 2.
*** Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 213.**
' Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 213 i 217.
[4] Misli se: naređenja.
[5] Vidi dok. br. 8 ove knjige i tom IV, knj. 8, dok. br. 164.

Obzirom na moralno stanje tih bataljona, koje ste izneli u vašem dopisu, mi smo se složili sa vama da se ti bataljoni povuku u cilju hitnog formiranja i organizovanja VII Krajiške brigade.

3) Imajte u vidu da će za najkraće vreme dva bataljona III Divizije, koja su sada ostala na pravcu Jajce—Mrkonjić Grad, biti upućena u svoju diviziju. Prema tome, vi ćete primiti na sebe zadatak da sa jednom brigadom, odnosno odgovarajućom snagom, zatvarate pravac Jajce—Mrkonjić Grad i suzbijete svaki pokušaj eventualnog prodora neprijatelja prema našoj slobodnoj teritoriji. Naročito vam napominjemo da je u ovoj taktičkoj situaciji ovaj pravac veoma osetljiv za vaše jedinice koje su angažovane prema Sanskom Mostu, odnosno prema Bronzanom Majdanu. Eventualni prodor neprijatelja ovim pravcem brzo bi ugrozio pozadinu svih vaših jedinica koje se sada nalaze na desnoj obali Sane.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT
Tito

(M.P.)

VRHOVNI ŠTAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE
25 -XII-942.g.
u 10 čas.

Strogo poverljivo

ШТАБУ I БОСАНСКОГ КОРПУСА

Primili smo vaš izveštaj od 23 -XII-tek.god.

1/ Vaše naredjenje,izdato bataljonima VII Krajiške brigade,da se povuku sa dosadašnjeg zadatka bez obzira na sve naredjenja koja bi dobili ma kojim drugim putem osim preko vas,potpuno je pogrešno i protivi se osnovnim principima našeg komandovanja i odnosa pretpostavljenih i potčinjenih. Vi nemate prava da tako naredjujete,kada znate da postoji viši pretpostavljeni štab,koji je u ovom slučaju Vrhovni Štab,koji ima prava i dužnost da izdaje naredjenja svagda i u svim prilikama,bilo posredno bilo neposredno, i koja pretstavljaju najvišu komandu, za sve naše borce,za sve naše jedinice.

U buduće,klonite se ovakvih naredjenja,koja mogu negativno uticati na disciplinu,red i komandne odnose u našoj vojsci.

2/ Vi ste dotičnim naredjenjem,bez obzira na situaciju na pravcu Jajce - Mrkonjić-Grad,povukli odnosne bataljone,što je takodje u osnovi taktički pogrešno. Nijedna se taktička situacija ne sme posmatrati jednostrano,kao što ste vi u ovom slučaju uradili.

Po naredjenju ovoga štaba,ta udarna grupa sastavljena je od dva bataljona VII vaše brigade i dva bataljona III Divizije sa zadatkom,da zatvara važan i za nas osetljiv pravac Jajce - Mrkonjić-Grad,stim da bude pod našom neposrednom komandom. To je bilo poznato tome štabu.

Obzirom na moralno stanje tih bataljona,koje ste izneli u vašem dopisu,mi smo se složili sa vama da se ti bataljoni povuku u cilju hitnog formiranja i organizovanja VII Krajiške brigade.

3/ Imajte u vidu,da će za najkraće vrijeme dva bataljona III Divizije,koja su sada ostala na pravcu Jajce-Mrkonjić-Grad,biti upućena u svoju diviziju. Prema tome,vi ćete primiti na sebe zadatak da sa jednom brigadom,odnosno odgovarajućom snagom,zatvarate pravac Jajce - Mrkonjić-Grad i suzbijete svaki pokušaj eventualnog prodora neprijatelja prema našoj slobodnoj teritoriji. Naročito vam napominjemo,da je u ovoj taktičkoj situaciji,ovaj pravac veoma osetljiv za vaše jedinice,koje su angažovane prema Banskom Mostu,odnosno prema Bronzanom Majdanu. Eventualni prodor neprijatelja ovim pravcem,brzo bi ugrozio pozadinu svih vaših jedinica,koje se sada nalaze na desnoj obali Sane.

S M R T F A Š I Z M U - S L O B O D A N A R O D U !

VRHOVNI KOMANDANT,

ВРХОВНИ ШТАБ

BR. 51

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG HRVATSKOG NOU KORPUSA O ORGANIZACIONOJ STRUKTURI VRHOVNOG ŠTABA I O NAČINU DOSTAVLJANJA POŠTE POJEDINIM OTSECIMA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE
25-XII-942

ŠTABU I HRVATSKOG KORPUSA

U prilogu dostavlja se pregled reorganizacije Vrhovnog štaba, koja je nedavno izvršena po odluci Vrhovnog komandanta NOV i PO Jugoslavije.[2]

U buduće svu poštu slati neposredno odnosnim otsecima adresujući je na sledeći način: na primer: „Vrhovnom štabu NOV i POJ — za Ekonomski otsek ili Tehnički otsek" itd.

Svu poštu namenjenu za Operativni i Obaveštajni otsek Vrhovnog štaba dostavljati na adresu s oznakom i to za Operativni otsek: „za OP—O", a za Obaveštajni otsek: „za OB—O".

Sva pošta adresovana Vrhovnom štabu je poverijive prirode i mora biti spakovana — a pismo dostavljeno u zatvorenoj koverti.

Priloženi pregled je dokumenat strogo poverljive prirode, ne sme pasti u ruke neprijatelju.

Prijem potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.) Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba
Terzić

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23/2—5, k. 2, ili pod reg. br. 9/6, k. 103.

Jedan primerak originala nalazi se i u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 17510. Taj primerak je bio dostavljen Antifašističkom veću narodnog oslobođenja Jugoslavije.

[2] Reorganizacija Vrhovnog štaba uglavnom je bila završena dc sredine decembra 1942 god. Zbog toga se prilog o kojem je ovde reč ne objavljuje, jer se bitno ne razlikuje od dok. br. 34 (promenjen je samo naziv Pozadinskog otseka i dopunjeni su zadaci Obaveštajnog otseka u pogledu koordinacije rada).

BR. 52

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25 DECEMBRA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SVI ŠTABOVI USTROJE OPERACISKE I OBAVEŠTAJNE DELOVODNE PROTOKOLE[1]

VRHOVNI STAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE
25-XII-942

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Počev od 1 januara 1943 g. svi štabovi: glavni štabovi, štabovi zona, korpusa, divizija, brigada i samostalnih odreda vodice obavezno operaciski i obaveštajni delovodni protokol.

U operaciski delovodnik zavoditi sva naređenja, zapovesti, izveštaje operativnog karaktera, tj. što se odnosi na operacije, organizaciju i formaciju vojske, nastavu, obuku trupa.

U obaveštajni delovodnik uvoditi sva naređenja i izveštaje koji se odnose na obaveštajnu službu.

Akta u dotične delovodnike zavoditi hronološkim redom, tj. po redu pristizanja pošte, odnosno izdavanja naređenja.

Na svakom aktu ima biti broj delovodnika sa datumom zavoda, odnosno razvoda, i ispred broja oznaka, i to za one spise koji prolaze kroz operativni delovodnik — „OP" a za one koji se zavode u obaveštajni — „OB".

Delovodnici i dokumenti su strogo poverljive prirode.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba
Terzić

(M.P.)

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—5, k. 2.

Slično naređenje dostavljeno je i svim ostalim samostalnim štabovima (vidi dokumente zavedene u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 24/1—3, k. 1493 i 9/1 — l/I, k. 418).

BR. 53

DIREKTIVA POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE NOP ODREDA HRVATSKE ZA FORMIRANJE ČETVRTE I PETE DALMATINSKE NOU BRIGADE[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

Položaj

Juče sam se sastao sa drugom Starim[2] u Bihaću i prodiskutovali smo po svim pitanjima koja Vas interesuju i uopšte o situaciji u Dalmaciji.

Po mišljenju druga Starog situacija u Dalmaciji je takva da bi bilo štetno i suviše rano zalagati naše snage i razbijati utvrđene neprijateljske garnizone, gde možemo imati samo veliki broj mrtvih i ranjenih, čime vojnički i politički slabimo naše udarne snage. Talijani još uvek nisu napustili garnizone u Dalmaciji koji mogu biti vrlo važni za nas; naprotiv, oni su u njima skoncentrisali veći broj jedinica. Ukoliko ustaše zaposedaju ispražnjene garnizone, po našem mišljenju to nije tako opasno, jer se oni do sada nisu pokazali aktivni ako nemaju okupatorske podrške. Naš najopasniji neprijatelj jesu i ostaju četnici: dok su ustaše politički onemogućeni, dotle četnici mogu naći tu i tamo izvesne podrške. Stoga je naš glavni zadatak u ovom periodu da ih razbijamo svuda gde god se oni pojave. Prema podatcima Vaše obaveštajne službe zapažena je jača koncentracija četničkih snaga u Kninskoj Krajini i u Lici. Mi u Lici imamo jednu ličku diviziju[3] koja je dobila zadatak da razbija koncentracije četnika na tome području. Trenutno u Kninskoj Krajini imamo vrlo siabe snage koje bi mogle da se uhvate u koštac sa prilično jakim četnicima.

Stoga je potrebno da preduzmete sledeče mere:

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi **Vojnog** istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36—1, k. 2. Sačuvana je **i kapija** originala. Ona se nalazi u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 4413.

[2] Odnosi se na druga Tita.

[3] Misli se na Šestu diviziju Prvog hrvatskog NOU korpusa.

U Severnoj Dalmaciji treba što pre formirati V Severnodalmatinsku brigadu pod komandom druga Milica[4]. Ova Brigada, prema Vašem[5] mišljenju, ne bi mogla da dejstvuje niti da se održi kao celina, odnosno kao cela Brigada, ali bi bilo vrlo korisno da se na toj prostoriji objedini dejstvo partizanskih snaga pod jednu komandu i budno prati kretanje i rad četničkih snaga, kao i svih ostalih neprijateljskih snaga. Za sada ima uslova da ova Brigada dejstvuje po bataljonima i zato je treba što pre formirati. Ovu Brigadu treba formirati i stoga što se na ovoj prostoriji oseča prisustvo jačih četničkih snaga, dok mi na pravcu Knin—Grahovo—Drvar imamo svega jedan slabi bataljon[6] Vaše Zone. Četnici su podigli glave u rejonu Srba i zato smo bili prinuđeni da iz Grahova prebacimo u Srb bataljon IX Ličke brigade[7]. Kako je pravac Knin—Grahovo—Drvar za nas vrlo važan, to je neophodno potrebno da u rejonu Grahovn imamo jače snage nego što je jedan bataljon.

Obaveštajnu službu na sektoru Severne Dalmacije pojačajte, jer nas u ovoj situaciji naročito interesuje područje Kninske Krajine zbog prisustva tih četnika. U slučaju da Talijani evakuišu Knin i ustupe ga četnicima ili četnicima i ustašama, mi ćemo upotrebiti sve raspoložive snage da razbijemo četnike i zauzmemo Knin, kako bismo onemogućili četnicima da uspostave svoju vlast na ovom sektoru i terorom izvrše mobilizaciju srpskog življa kao što su to učinili u Crnoj Gori.

Formiranje V Brigade treba izvršiti u Grahovu i kako se koji bataljon formira tako ga uputiti na prostorije gde to potrebe borbe zahtevaju. U tom cilju u Grahovo treba uputiti raspoloživo oružje i municiju i odmah uputiti druga Milića sa tim zadatkom. Obaveštajne izveštaje sa tog sektora trebalo bi da prima drug Milić i po jedan primerak da upućuje neposredno nama u Petrovac. Bilo bi zgodno da Stab V Brigade ostane izvesno vreme u Grahovu, kako bismo preko njega mogli što bolje da pratimo razvoj događaja u Severnoj Dalmaciji.

[4] Peta dalmatinska NOU brigada je formirana početkom februara 1943 god. U njen sastav su ušli: Dinarski, Kninski i Primorski udarni bataljon. Prvi komandant nije bio Maks Baće-Milić, već Vojin Popović-Sator (vidi tom V, knj. 11, dok. br. 111, 112 i 121).

[5] Verovatno omaška; treba da piše: našem.

" Reč je o Dinarskom bataljonu Severnodalmatinskog NOP odreda. Ovaj bataljon je bio formiran oko 10 septembra 1942 god. na Dinari. Prilikom formiranja Druge dalmatinske NOU brigade, u njen sastav je ušla većina tadašnjeg njegovog ljudstva (240 boraca). Dejstvujući na svom terenu, on se nanovo -popunjavao novim borcima, dok nije 9 februara 1943 kompletan ušao u sastav Pete dalmatinske NOU brigade.

[7] Vidi dok. br. 49.

Broj: 36-2-1
Br. 2

Na pravcu Bimj-Obrovac-Vagaj treba formirati jedan makar slabiji zamestalni bataljon ili u sastavu III Dalmatinske Brigade, kao njen peti bataljon. Ovaj bataljon imao bi zadatak da izvidja neprijateljske snage u Biljanskom garnizonu i zatvara pravac Bimj-Obrovac-Vagaj-Divne. Mi za sada nemamo nameru da napadamo na Bimj niti Imotski bar prema ovoj situaciji dok Italijani drže jače snage u Mostaru. Na području Srednje Dalmacije treba što bolje učvrstiti vojnički i politički III Brigadu i staviti joj u zadatak da na tom području što jače razvije svoju delatnost.

Na području Južne Dalmacije formirati IV Dalmatinsku Brigadu u što kraćem roku. Za komandanta ove Brigade postavićete druga Savu Drljevića do sada komandanta II bataljona IV Proleterske Brigade /Grnegorske/. Štabu II Proleterske Brigade naredjenje je da Vam odmah stavi na raspoloženje druga Savu Drljevića. Ovoj Brigadi stavite u zadatak da dejstvuje kao celina i da razbija slabije neprijateljske posade koje se nalaze van garnizona Imotski i ometavajući neprijatelju saobraćaj na komunikaciji Mostar-Imotski i Imotski-Ljubuški. Ova Brigada treba da bude u tesnoj vezi sa jedinicama II Proleterske Divizije.

Jačina bataljona Vaših Brigada ne bi trebala da bude veća od 200 ljudi ako u svom sastavu nemaju mitraljeski vod. Sa mitraljeskim vodom brojno stanje svih bataljona ne bi trebalo da prelazi jačinu od 225 ljudi, u protivnom veće brojno stanje otežalo bi snabdevanje i vojno-politički rad, dok borbeni zadatci ne zahtevaju jače jedinice.

U Livanjskom području nastojati da se formira Livanjski područni bataljon, koji će preuzeti obezbedjenje gradova na ovom području i pozadinski ustanova, kao i da obezbedi sprovedjenje naredne vlasti.

Kako vidite Vaši zadatci u ovom periodu su vrlo veliki i mnogobrojni i Vi ih svakako nećete moći ostvariti tako brzo kako to potrebe zahtevaju, a po gotovu bez naše pomoći i pomoći Štaba II Divizije. Mi ćemo nastojati da Vam sa svoje strane ukažemo svu potporu u pogledu naoružanja i municije kao i u pogledu kadrova. Vaše zahteve u pogledu kadrova predao sam drugu Marku i on će Vam izaći u susret po mogućstvu što pre. Štabu Korpusa naredjenje je da Vam uputi tražene drugove i ja ću urgirati da Vam ih on u što kraćem roku uputi. Vi ste do sada primili od nas 500 pušaka, a od Štaba II Divizije oko 400 pušaka i iz Vajca 120, što ukupno iznosi oko 1.000 pušaka. Nastojaćemo da Vam i u buduće šaljemo puške i ostale pešadijske naoružanje kako bismo zadovoljili potrebe Vaše Zone.

Treba da nastojite da se ove naoružanje ravnomerno raspodeli na gore navedene jedinice koje treba da formirate. Ako bi izvesan broj boraca pod tim jedinicama ostao bez pušaka mogu se naoružati bombama i kamana a kasnije će dobiti puške bilo od nas bilo iz akcija svojih jedinica.

Srbima iz okoline Kninske Krajine, koji su tražili da formiraju svoje jedinice treba im to dozvoliti i uzimati ih na terenu i staviti ih na raspoloženje Štabu II Proleterske Divizije za popunu svojih formacija. Smatramo da će u sastavu II Proleterske Brigade imati mogućnosti da se prevaspitaju, a njihovo otsustvo onemogućiće četnicima da im, ovi eventualno, mobiliši i upotrebe za svoje ciljeve.

Govorio sam sa drugom Mostom o drugu Miri Višiću i on mi je rekao da će ga odmah uputiti, kao i ostale Dalmatince koji se nalaze u njihovim jedinicama na osnovu traženja druga Marka.

Drug Ljubiša neka ostane još izvesno vreme u Vašoj Zoni dok ne budemo formirali artiljerijsku školu za niži komandni kadar. Što se tiče komande mjesta Glamač drugovi Marko i Crni su rekli da po tom pitanju napišete jedan izveštaj u kome ćete dati detaljno obrazloženje za odvajanje ovoga sreza od Livanjskog područja.

Suvišno ljudstvo koje se bude prijavljivalo za partizanske odrede stavite na raspoloženje Štabu II Proleterske Divizije.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

25 decembra 1942

Za Vrhovni Štab,

Veljko

Na pravcu Sinj—Obrovac—Vaganj treba formirati jedan, makar i slabiji, samostalni bataljon ili u sastavu III Dalmatinske brigade, kao njen peti bataljon[8]. Ovaj bataljon imao bi zadatak da izviđa neprijateljske snage u Sinjskom garnizonu i zatvara pravac Sinj—Obrovac—Vaganj—Livno. Mi za sada nemamo nameru da napadamo na Sinj niti Imotski, bar prema ovoj situaciji dok Talijani drže jače snage u Mostaru. Na području Srednje Dalmacije treba što bolje učvrstiti vojnički i politički III Brigadu i staviti joj u zadatak da na tom području što jače razvije svoju delatnost.

Na području Južne Dalmacije formirati IV Dalmatinsku brigadu u što kraćem roku[9]. Za komandanta ove Brigade postavićete druga Savu Drljevića, do sada komandanta II bataljona IV Proleterske brigade (crnogorske). Štabu II Proleterske brigade[10] naređeno je da Vam odmah stavi na raspoloženje druga Savu Drljevića. Ovoj Brigadi stavite u zadatak da dejstvuje kao celina i da razbije slabije neprijateljske posade koje se nalaze van garnizona Imotski, otežavajući neprijatelju saobraćaj na komunikaciji Mostar—Imotski i Imotski—Ljubuški. Ova brigada treba da bude u tesnoj vezi sa jedinicama II Proleterske divizije.

Jačina bataljona Vaših brigada ne bi trebala da bude veća od 200 ljudi ako u svom sastavu nemaju mitraljeski vod. Sa mitraljeskim vodom brojno stanje ovih bataljona ne bi trebalo da prelazi jačinu od 225 ljudi; u protivnom, veće brojno stanje otežalo Si snabdevanje i vojno-politički rad, dok borbeni zadatci ne zahtevaju jače jedinice.

U Livanjskom području nastojati da se formira Livanjski područni bataljon, koji će preuzeti obezbeđenje gradova na ovom području i pozadinskih ustanova, kao i da obezbedi sprovođenje narodne vlasti.

Kako vidite, Vaši zadatci u ovom periodu su vrlo veliki i mnogobrojni i Vi ih svakako nećete moći ostvariti tako brzo kako to potrebe zahtevaju, a pogotovu bez naše pomoći i pomoći Štaba II Divizije. Mi ćemo nastojati da Vam sa svoje strane ukažemo svu potporu u pogledu naoružanja i municije kao i u pogledu kadrova. Vaše zahteve u pogledu kadrova predao sam drugu Marku i on će Vam izaći u susret po mogućstvu što pre.

[8] Treća dalmatinska NOU brigada je u to vreme još uvek imala tri bataljona (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 28 i 88 i knj. 11, dok. br. 83).

[9] Četvrta dalmatinska NOU brigada je formirana 7 januara 1943 god. u s. Sošić (sektor pl. Biokovo), od Biokovskog NOU bataljona. Brigada je imala četiri bataljona. (O njenom formiranju opširnije vidi tom V, knj. U, dok. br. 47.)

[10] Omaška; treba da piše: divizije (vidi dok. zaveden u Istoriskom arhivu CK SKJ por* reg. br. 2524).

Štabu korpusa naređeno je da Vam uputi tražene drugove i ja ću urgirati da Vam ih on u što kraćem roku uputi[11]. Vi ste do sada primili od nas 500 pušaka, a od Štaba II Divizije oko 400 pušaka i iz Jajca 120, što ukupno iznosi oko 1.000 pušaka. Nastojaćemo da vam i u buduće šaljemo puške i ostalo pešadijsko naoružanje kako bismo zadovoljili potrebe Vaše Zone.

Treba da nastojite da se ovo naoružanje ravnomerno raspodeli na gore navedene jedinice koje treba da formirate. Ako bi izvestan broj boraca po tim jedinicama ostao bez pušaka, mogu se naoružati bombama i kamama, a kasnije će dobiti puške bilo od nas, bilo iz akcija svojih jedinica.

Srbima iz okoline Kninske Krajine koji su tražili da formiraju svoje jedinice treba to dozvoliti i uzimati ih sa terena i staviti na raspoloženje Štabu II Proleterske divizije za popunu svojih formacija. Smatramo da će u sastavu II Proleterske brigade[12] imati mogućnosti da se prevaspitaju, a njihovo otsustvo onemogućiće četnicima da ih, eventualno, mobilišu i upotrebe za svoje ciljeve.

Govorio sam sa drugom Kostom o drugu Miri Višiću[13] i on mi je rekao da će ga odmah uputiti, kao i ostale Dalmatinca koji se nalaze u njihovim jedinicama na osnovu traženja druga Marka.

Drug Ljubiša[14] neka ostane još izvesno vreme u Vašoj Zoni dok ne budemo formirali artiljerijsku školu za niži komandni kadar. Sto se tiče Komande mesta Glamoč, drugovi Marko i Crni su rekli da po tom pitanju napišete jedan izveštaj u kome ćete dati detaljno obrazloženje za odvajanje ovoga sreza od Livanjskog područja.

Suvišno ljudstvo koje se bude prijavljivalo za partizanske odrede stavite na raspoloženje Štabu II Proleterske divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

25 decembra 1942

Za Vrhovni štab,
Veljko

[11] Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje Štaba Prvog bosanskog NOU korpusa.

[12] Verovatno treba da piše divizije.

[13] Poginuo na Ozrenu, kod Doboja (u istočnoj Bosni), posle Pete neprijateljske ofanzive, kao zamenik političkog komesara bataljona.

[14] Ljubiša Urošević

BR. 54

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA NAPAD NA KUPRES[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Položaj

Juče sam bio u Bihaću i sastao se sa drugom Starim. Upoznao sam ga detaljno sa radom Divizije za vreme mog bavljenja kod Vas, sa njenim operacijama i perspektivama za budući rad Vaše Divizije. Drug Stari se složio sa tim da se Kupres likvidira pošto sam ga upoznao sa stanjem neprijateljske posade u Kupresu i situacijom na terenu Kupreškog bataljona, samo smatra da bi trebalo učiniti sve da gubitci našega ljudstva budu što manji. U tom cilju sam preduzeo sve mere da oklopni automobil bude što pre gotov. Noćas je stigao auto „Opel-Blic" iz Slunja, koji je neobično podesan da se sa njega uzmu gume i odgovarajući delovi za osposobljenje oklopnog automobila. Mi ćemo dati i jednoga šofera kojeg smatramo da će biti dovoljno sposoban da manevruje u borbi oklopnim automobilom. Ako Vi smatrate da on ne bi odgovorio uslovima zato što nije služio u oklopnim jedinicama, možete ga zameniti podesnijim.

U Bihaću sam se sastao sa Glavnim štabom Hrvatske i od komandanta druga Rukavine[2] zatražio sam da Vam za likvidaciju Kupresa stavi na raspoloženje svoje dve tankete. On je obećao da će ih poslati čim bude završena izvesna prepravka na njima. Oklopni automobil će biti gotov najkasnije 26-og do mraka, a možda će biti gotov i 26-og do 6 časova. U svakom slučaju mi ćemo ga odmah uputiti vozom do Mliništa a odatle suvim do Livna. U Livnu ga prihvatite i montirajte na njega teški mitraljez i ostala oruđa, jer onaj šofer koji ga je sproveo iz Livna nije pronašao mitraljez koji je ranije stajao na oklopnom

[1] Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2383.

[2] Ivan Rukavina

automobilu. U slučaju da tenkovi ne stignu, Vi pristupite likvidaciji Kupreškog garnizona i bez ovih[3].

Po likvidaciji Kupreškog garnizona zadržite se izvesno vreme na toj prostoriji dok ne konsolidujete prilike i što više popunite svoje jedinice ljudstvom sa te prostorije. Drug Stari se složio sa tim da Nedeljko sa svojim bataljonom uđe u sastav II Proleterske brigade[4], a IV Proletersku brigadu popuniti prilivom novog ljudstva sa toga terena.

Po likvidaciji Kupreškog garnizona, II Dalmatinsku brigadu ostaviti na prostoriji Donji Vakuf—Kupres—Gornji Vakuf —Bugojno sa zadatkom da priveže neprijateljske snage za sebe, odnosno za garnizone Donji Vakuf—Bugojno—Gornji Vakuf, da ugrožava komunikacije u dolini Vrbasa i održava vezu sa Zijametom[5] i Prozorskim bataljonom[6] i, ukoliko to prilike dozvole, da prebaci jedan bataljon na prostoriju Zijameta sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciju Travnik—Donji Vakuf i mobilise ljudstvo za borbu na toj prostoriji.

Uhvatite vezu još sada sa Prozorskim bataljonom i stavite mu u zadatak da prikupi što detaljnije podatke o neprijateljskim snagama u Prozoru, Konjicu, Rami i Jablanici.

Sto se tiče likvidacije Kupreškog garnizona, drug Stari se složio s time da se za njegovu likvidaciju treba da izvrše što detaljnije pripreme i da se on likvidira tehničkim sredstvima, a ne grudima naših boraca. Obezbeđenju ove operacije treba pokloniti punu pažnju. U direktnom napadu na Kupres treba da učestvuju jedan bataljon II Proleterske brigade, jedan bataljon II Dalmatinske brigade i Kupreški bataljon. Težište napada živom snagom treba da bude preko Cardačice, dok težište tehničkim sredstvima treba da bude preko Pogane Glavice. Artileriska priprema može početi u 15 časova, tako da se za vreme dana osmotre oslonci neprijateljske odbrane i ovi razbiju posrednim i neposrednim dejstvom artileriskih oruđa. Ovom operacijom treba da rukovodi Stab divizije.

[5] Napad na Kupres je izvršen noću 28/29 decembra 1942 god., ali bez uspeha. Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 225, 251 i knj. 9, dok. br. 18.

[4] Kupreški bataljon Trećeg krajiškog NOP odreda, o kojem je ovde reč, čiji je komandant bio Nedeljko Manojlović, nije ušao u sastav Druge proleterske brigade, već je i dalje ostao u sastavu svog Odreda. Početkom januara 1943 god. preformiran je u Blagajski i Vukovsko-ravanjski bataljon, koji su poslužili kao jezgro za formiranje Devete krajiške NOU brigade (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 31, 41 i 103).

[6] Na geografskoj karti piše: Zjamet.

• O novoformiranom Prozorskom bataljonu Trećeg krajiškog NOP »dreda vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 30 i 77.

Sto se tiče perspektiva Vaših daljih operacija, drug Stari stoji na gledištu da za izvesno vreme treba da zastanemo sa razbijanjem utvrđenih neprijateljskih garnizona, već da se posveti pažnja omasovljenju Divizije, njenoj vojničkoj i političkoj konsolidaciji. Jer, kako on kaže, „vreme radi za nas". Likvidacija Imotskog garnizona u ovom periodu, dok je talijanski garnizon u Mostaru još dosta jak, ne bi bila podesna. Uostalom, mi bismo se kod Imotskog tukli sa ustašama, koji su politički likvidirani i za nas u budućnosti ne pretstavljaju nikakvu opasnost. Međutim, četnici tu i tamo imaju izvesna uporišta u krajevima gde je stanovništvo izmešano. Prema izvesnim podatcima obaveštajne službe IV Operativne zone primećena je izvesna koncentracija izvesnih četničkih snaga u Kninskoj Krajini i u Lici. U Lici raspolažemo dovoljno jakim snagama za njihovu likvidaciju čim izgube uporište u talijanskom okupatoru. Međutim u Kninskoj Krajini ne raspolažemo takvim snagama koje bi bile u stanju da se odupru toj četničkoj koncentraciji. U slučaju da Talijani evakuišu Knin i prepuste ga četnicima, mi ćemo tu koncentrisati sve raspoložive snage i sva tehnička sredstva da ih razbijemo i potpuno uništimo. Stoga bi Vaša Divizija trebala da bude odmorna i spremna da može izvršiti jednu ovakvu operaciju kad se za to ukaže povoljan vojno-politički momenat.

Dalmatinskoj Operativnoj zoni ukažite svu pomoć kako u pogledu naoružanja tako i u pogledu organizacije, da može formirati III[7], IV i V Brigadu, kao i da konsoliduje prilike na Livanjskom području, tako da kad Vi napustite tu teritoriju, da ona može sopstvenim snagama primiti na sebe operativne zadatke koji joj se nameću.

Štabu IV Operativne zone naređeno je da Vam stavi na raspoloženje ljudstvo za popunu i omasovljenje Divizije[8]. Ukoliko Vam bude moguće uhvatite vezu sa Hercegovinom i ukoliko je to moguće popunite i odatle svoju Diviziju. Danas sam Vam uputio 12 Krajišnika koji su do sada bili u Glavnom štabu Hrvatske kao posluga Haubičkog diviziona. Rasporedite ih u artileriske jedinice svoje Divizije[9], a u slučaju da Haubički divizion

[7] Treća dalmatinska NOU brigada Četvrte operativne zone NOF odreda Hrvatske bila je formirana još 12 novembra 1942 god. (vidi tom V, knj. 9, dok. br. 35). Verovatno se ovde misli na njeno omasovljenje l^er je još uvek imala samo tri bataljona.

P Vidi dok. br. 53.

*** Druga proleterska divizija imala je tada u svom sastavu samo jednu brdsku bateriju (ne računajući minobacačka oruđa 81 mm, koja su se nalazila po brigadama).**

Vrhovnog štaba ne bude imao dovoljno ljudstva, onda ih tamo rasporedite[10].

IV Proleterska brigada, prema izjavi druga Starog, zaslužila je proletersku zastavu i ova će joj biti dodeljena čim se za to bude pružila prilika, kao i svima njenim bataljonima.

Kako vidite, kroz celo naređenje govorio sam o II Proleterskoj, IV Proleterskoj i II Dalmatinskoj brigadi. Ovako sam ih obeležavao zato što je drug Stari rekao da brigade moraju zadržati svoje stare nazive koje su nosile pre ulaska u sastav Divizije.

Druga Savu Drljevića, do sada komandanta [Drugog bataljona] IV Proleterske brigade, stavite na raspoloženje Štabu IV Operativne zone, s tim da ga postavi za komandanta IV Dalmatinske brigade.

Sve ranjenike Vaše Divizije pošaljite u odeljenje Centralne bolnice u Glamoč. Divizija neće čuvati ranjenike u svojoj posebnoj bolnici sve dotle dok postoje mogućnosti da se ovi evakuišu u Centralnu bolnicu.

U Livanjsko područje uskoro će doći drug Ribar, pretsednik Antifašističkog veća, sa nekoliko članova istog. O danu njihovog dolaska blagovremeno ćemo Vas izvestiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

25 decembra 1942 g. Za Vrhovni štab,

[10] Haubički divizion Vrhovnog štaba NOV i POJ formiran je u drugoj polovini novembra 1942 god. u rejonu Glamoča. Pri formiranju imao je dve baterije sa po dva oruđa (haubice 100 mm, M. 14/19). Odmah je pridat Drugoj proleterskoj diviziji da podrži njena ofanzivna dejstva u pravcu Imotskog i, zatim, u pravcu Knina.

Divizion je u dva maha popunjavan: prvi put krajem januara 1943 sa tri oruđa (haubice 100 mm) i slušaocima Artiljeriske škole Vrhovnog štaba, rasformirane u Bosanskom Petrovcu usled neprijateljske ofanzive, a drugi put u drugoj polovini februara 1943 (po oslobođenju Prozora) sa još četiri oruđa (takođe haubice 100 mm); time je narastao na četiri baterije.

Podržavajući Glavnu operativnu grupu divizija Vrhovnog štaba Haubički divizion je uspešno dejstvovao jednovremeno na tri pravca: prema Gornjem Vakufu (kasnije Prozoru), Konjicu i Donjoj Jablanici Orijentacija mu je bila da se po oslobođenju Konjica prebaci na Boračke Jezero i, dalje, ka Nevesinju. Međutim, Konjic nije zauzet, pa je noću 8/9 marta Divizion preformiran, a haubice uništene. Preformirani Divizion je imao jednu bateriju (četiri oruđa) brdskih topova i dve čete artiljeraca. Uskoro je (kod Kalinovika) Haubički divizion ponovo počeo da se obnavlja, dobivši dve haubice, dok je brdska baterija izvučena iz njegova sastava i priključena Trećoj NOU diviziji. Ali je počela Peta neprijateljska ofanziva, pa Divizion nije uspeo da se razvije, već je rasformiran 28 maja 1943, posle veoma napornog marša pravcem: Miljevina—Brod na Drini — s. Bastasi — Zlatni Bor — Papkov Dol—Uzlup — Uništa — D. i G. Meštrovac — Slatina — Bobovo — Glibaći — Ograđenica — Tepca.

BR. 55

NAREDBA ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 25 DECEMBRA 1942 GOD. KOJOM SE REGULIŠE UPOTREBA RADNE SNAGE 1 PREVOZNIH SREDSTAVA ZA JAVNE RADOVE I POTREBE NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE[1]

OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Broj 106
25-XII-1942 g.

NAREDBA

O UPOTREBI NARODNE RADNE SNAGE I PREVOZNIH SREDSTAVA

Izvjesni narodno-oslobodilački odbori žale se da im naredbe za dostavljanje radne snage ili prevoznih sredstava za potrebe vojske dolaze sa raznih strana, katkad i od lica koja im se čine nepozvana za to. Isto tako dešava se da nema koordinacije u tim naredbama, te sa nekoliko strana jednovremeno stigne više traženja radne snage i prevoznih sredstava, tako da je odborima teško da na vrijeme odgovore tim zahtjevima ili čak ta traženja prelaze postojeće mogućnosti njihovog sela ili opštine.

Da se ubuduće ovo ne bi ponavljalo, da ne bi bilo suvišnog opterećivanja naroda ovom obavezom i da bi se unio takav red u tu obavezu kako bi teret njen bio pravično raspodijeljen, ima se obaveza davanja radne snage i prevoznih sredstava vršiti prema odredbama ove naredbe.

1. Kao organi narodne građanske vlasti, seoski i gradski narodno-oslobodilački odbori dužni su izvršivati naređenja svojih viših instanca, tj. svojih opštinskih i sreskih N.O. odbora kao i Izvršnog odbora Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, odnosno njegovih pojedinih otsjeka.

2. Narodno-oslobodilački odbori dužni su također da do krajnih granica mogućnosti izlaze u susret operativnim trupama Narodno-oslobodilačke vojske kada se one nalaze na njihovom terenu ili prolaze njime. Za ovo mora najviši štab ili komanda dotičnih trupa izdati propisno trebovanje kao i urednu potvrdu o primljenim sredstvima ili upotrijebljenoj radnoj snazi.

[1] Original, umnožen na geštetneru, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—11, k. 1491.

I. VOJNO — TEHNIČKI (JAVNI) RADOVI.

3. Što se tiče narodne radne snage i prevoznih sredstava i alata koji se povremeno mobilišu za vojno-tehničke (javne) radove, propisuje se slijedeći postupak:

Tehnički otsjeci pri komandama područja u sporazumu i po odobrenju Tehničkog otsjeka Vrhovnog štaba traže od sreskih N.O.O. radnu snagu, pri čemu se tačno i konkretno označuje za kakav posao, za koliko dana rada (ne računajući vrijeme za putovanje do mjesta rada), da li i koliko hrane treba ponijeti itd. U slučaju potrebe mogu se i imenom označiti pojedina lica koja treba da budu mobilisana za određeni posao.

Sreski odbor na osnovu ovih trebovanja i izvještaja seoskih i opštinskih odbora vodi evidenciju zaposlenja stanovništva na javnim radovima.

U trebovanjima za radnu snagu mora se označiti koga dana tražena radna snaga mora biti na poslu, na kom mjestu i kome da se javi.

Naređenje sreskog odbora — seoskim i opštinskim — za mobilizaciju radne snage treba upućivati kao hitnu poštu.

Po završetku rada svaki pojedinac treba da donese svom seoskom ili opštinskom odboru potvrdu od rukovaoca o ispunjenju svoje dužnosti.

Potrebe u radnoj snazi za druge svrhe, a u djelokrugu komande mjesta, podmirivaće direktno opštinski ili seoski odbor u sjedištu komande mjesta, ali o utrošku radne isnage obavijestiće svoj sreski odbor.

Prikupljanje radne snage u vrlo velikim količinama, radi čega za jedno radno mjesto treba skupiti ljudstvo sa teritorije nekoliko sreskih N.O.O., smije se vršiti samo po naređenju Otsjeka Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini, koji će u tu svrhu uputiti direktna naređenja sreskim N.O. odborima, a u sporazumu i prema trebovanjima Tehničkog otsjeka V. Š.

4. U hitnim slučajevima može se vršiti mobilizacija radne snage od strane komande mjesta, komande područja ili štabova operativnih jedinica, pri čemu nalog za to dobivaju seoski ili opštinski odbori direktno od njih, ali moraju *po izvršenju naloga* obavijestiti sreski odbor, koji će sve dostaviti Otsjeku V. Š. za vojne vlasti u pozadini. Naravno da i o takvim mobilizacijama sreski odbor mora voditi evidenciju, kako bi i tu bili prikupljeni statistički podatci o zaposlenju stanovništva, koji su potrebni radi pravilne raspodjele tereta.

Svi nalozi za mobilizaciju radne snage moraju biti pismeni.

5. Sreski N.O.O. vodiće evidenciju raspoložive radne snage po strukama i podnosiće svakog prvog i 15-og u mjesecu izvje-

staje Otsjeku V. Š. za vojne vlasti u pozadini i Tehničkom otsjeku V. S.

Isti postupak za traženje radne snage kao za tehničke otsjeke pri komandama područja važi i za uprave željezničkih pruga i industrijskih preduzeča, ali uvijek u sporazumu i po odobrenju Tehničkog otsjeka V.S.

Mobilizacija pojedinih stručnih lica (željezničara svih struka. inžinjera, tehničara, uopšte svih specijalista) za izvršenje izvjesnih zadataka privremenog ili stalnog karaktera naređivaće isključivo Otsjek V.S. za vojne vlasti u pozadini na osnovu referata Tehničkog otsjeka V.Š.

II. PREVOZNA SREDSTVA.

6. Naloge za dostavljanje jahaćih i tovarnih konja, kola i saonica sa zapregom ili bez nje, za privremenu potrebu vojske, mogu N.O.O. primiti i to:

seoski N.O.O. od svog opštinskog N.O. odbora;

opštinski N.O. odbori od svog sreskog N.O. odbora i od nadležne komande mjesta, koja će o tom izvijestiti sreski N.O. odbor;

sreski N.O. odbori od nadležnih komandi područja i komandi mjesta;

svi N.O.O. od operativnih jedinica preko nadležne komande mjesta ili u hitnom slučaju direktno. Jedinica koja ta sredstva traži mora za to imati pismeno ovlašćenje (naređenje) od štaba svoje brigade ili odreda ili od štaba samostalno operišućeg bataljona.

7. Svako vojno lice koje ma od koje pozadinske komande ili ma od kojeg N.O. odbora traži neko prevozno sredstvo mora za to imati uredno pismeno ovlašćenje od svoje nadležne komande (viših štabova ili štabova bataljona), ili od pozadinskih vojnih komandi.

8. Vojni kuriri imaju prvenstvo za sva prevozna sredstva, koja će se naznačiti u njihovim posebnim legitimacijama, koje važe kao opšte ovlašćenje za njih kad putuju službenim poslom.

9. Svaka vojna komanda ili lice koje uzme na privremenu upotrebu neko prevozno sredstvo od N.O.O. mora potpisati da je dotično sredstvo primilo i lično odgovara za njegovu pravilnu upotrebu, očuvanje i vraćanje na završetku roka za koji je sredstvo uzeto. To lice nema prava, osim u slučaju dokazane više sile, takvo sredstvo držati dulje no što iznosi rok za koji je sredstvo dobijeno, niti smije ići na dalji put nego što je bilo određeno prilikom uzimanja toga sredstva.

10. Mjerodavno tijelo za mobilisanje prevoznih sredstava za prenos vojne spreme i drugih vojnih potreba, za evakuaciju, za

vojne radionice, bolnice itd. jeste Ekonomski otsjek V.Š., koji ta sredstva traži preko Otsjeka za vojne vlasti u pozadini ili njegovih organa, a u slučaju hitnosti i direktno od N.O. odbora, s tim da o upotrijebljenim sredstvima izvijesti odmah Otsjek V.S. za vojne vlasti u pozadini i nadležni sreski N.O. odbor.

11. Za prevoz ranjenika prevozna sredstva mogu mobilisati posredno ili direktno od N.O. odbora i naroda operativne trupe i uprave bolnica. Na svim prevoznim sredstvima ranjeni i bolesni vojnici imaju prvenstvo.

12. Samo za prevoz ranjenih i bolesnih vojnika kao i za prevoz hitno potrebne municije može se neko sredstvo koje je već zaposleno drugim teretom rastovariti i upotrijebiti bez obzira na ranije dati zadatak.

13. N.O. odbori koji uzimaju od naroda prevozna sredstva dužni su strogo voditi računa o pravičnoj raspodjeli tereta ove obaveze na narod. Oni moraju voditi knjigu o vršenju te obaveze, tako da se uvijek zna čija su sredstva, koliko puta za koji posao i za koji rok bila upotrijebljena i na koga dolazi red.

14. Svako prevozno sredstvo koje neko vojno ili drugo lice dobije od N.O. odbora mora biti snabdjeveno putnim listom na kome će biti naznačena vrsta sredstva, ko je vlasnik, od koga je N.O. odbora dobijeno, u koju svrhu, za koje vrijeme i gdje se ono i kome ima povratiti. U putni list unosi se i opis životinje.

15. Izdajući naloge za radnu snagu i prevozna sredstva bilo u koju opravdanu svrhu, operativne i pozadinske vojne komande dužne su strogo voditi računa da se narod ne opterećuje izlišno, da opterećivanje bude ravnomjerno i pravično raspodijeljeno, da teret ne podnose stalno ista mjesta koja su blizu putu ili u neposrednoj blizini pozadinskih komandi.

16. Komande područja izradiće uz pomoć komandi mjesta i sreskih N.O. odbora plan o davanju narodne radne snage i prevoznih sredstava dotične opštine i odrediti u kome pravcu i do koje tačke imaju ići radnici ili prevozna sredstva dotične opštine, a od koje dalji rad i sredstva daju druge opštine. One će odrediti i u kojim slučajevima prevozna sredstva imaju izvršiti cijeli put do krajnje tačke bez pretovara (kada je brzina transporta važna, te ne smije biti zadržavanja na pojedinim etapama, relejima).

Ova naredba stupa na snagu s njenim obnarodovanjem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Otsjek, šef
Janko

BR. 56

UPOZORENJE SEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 25 DECEMBRA 1942 GOD. NA BUDNOST PREMA ČETNICIMA KOJI SE PREDAJU VOJNOPOZADINSKIM KOMANDAMA I NARODNIM ODBORIMA[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. br. 136
25.XII.1942 godine

SVIMA KOMANDAMA PODRUČJA

Udarci koje je naša N.O. Vojska zadala neprijatelju u poslednje vreme izazvali su i raspadanje četničkih formacija. Samari koje je izdajnička izbeglička vlada počela dobijati u inostranstvu zbog laganja o Draži Mihailoviću kao vođi borbe protiv okupatora u Jugoslaviji gone tu vladu i Dražu da menjaju taktiku. Iz uhvaćenih četničkih pisama može se ustanoviti da sada četnici imaju direktive da se predaju partizanima, da polože oružje, odnosno da se mire sa partizanima i da se uvlače u njihove redove.

Stvarno je u poslednje vreme učestalo predavanje četnika i ponude s njihove strane da se predadu ili da stupe u našu vojsku.

Imamo i takav slučaj da je jedan nudio da se vrati u svoje selo i preda oružje, s tim da više neće biti četnik, i vratio se, ali samo u nameri da iz sela učestvuje sa ostalim banditima koji se nisu predali u atentatu na seoski N.O.O. i našu železničku prugu.

Prema tome nameće se maksimalno povećanje budnosti i oštrine pogleda svima našim vojnim vlastima u pozadini, kao i N.O.O. i seoskim stražama, da svi dobro imaju na umu zadnje namere onih koji se predaju. Treba komande područja ili mesta koje pregovaraju sa četnicima koji žele da se predadu, dobro da ispitaju svaki slučaj. Razume se, predaju treba primiti i uzeti im oružje garantujući im život ukoliko se ne radi o ne-

Prepis iz decembra 1942 god., otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 117n3, 6—A, Takođe se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br > nalazi jedan primerak upućen Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa

kome koji zaslužuje smrtnu kaznu. Ali im ne treba davati slobodu kretanja izvan mesta koje im odredi da žive i treba ih imati pod budnom paskom kao i sva ona lica koja se s njima druže, koja im dolaze u kuću ili kojima oni idu u kuće, kako oni ne bi produžili održavati veze s četnicima iz drugih mesta.

Treba ih ozbiljno upozoriti da ne smeju terati svoju četničku propagandu i ništa ni rečima ni delom da ne preduzimaju protiv linije naše nar. oslob. borbe, jer će se u tom slučaju smatrati kao neprijatelji. Treba pojačati politički rad u njihovim selima, a naročito obaveštajna služba treba da na sve njihove pokrete i rad motri i brzo izveštava o svemu što zapazi. Treba ići linijom njihovog ubeđivanja i privlačenja našoj borbi.

O svima slučajevima ponude predaje i razgovora dužne su komande mesta hitno izveštavati svoje komande područja, a ove ovaj otsek. U petnaestodnevnim izveštajima redovno se osvrtati na ovo pitanje.

S. F. - S. N.

Sef otseka
Janko, s.r.

P. d.[2]
Otpremljeno svim jedinicama

S. F. - S. N.

4/1.1943. Barba

[2] **Sledeči tekst je dopisan mastilom, latinicom.**

BR. 57

NAREĐENJE ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 26 DECEMBRA 1942 GOD. DA SVI KOMANDANTI PODRUČJA PRIPREME IZVEŠTAJE O PROBLEMIMA SVOJIH PODRUČJA I PRISUSTVUJU ZAJEDNIČKOJ KONFERENCIJI U BIHAĆU[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. broj 137
26. XII. 1942 g.

Štabu I Bos. korpusa
radi informacija[2]

SVIMA KOMANDAMA PODRUČJA

Svi komandanti područja pozivaju se da na dan 15 januara 1943 g. dođu u Bihać na konferenciju koja će se održati u ovom otsjeku sa zadatkom ujednačavanja i poboljšanja rada u svima pozadinskim vojnim vlastima. Detaljniji program konferencije saopštiće vam se naknadno.

Po svoj prilici održaće se u isto vreme i konferencija predsednika i sekretara sreskih nar.-osi. odbora, a u vezi s tim i zajednička konferencija komandanata područja sa njima.

Datum i mesto konferencije ima se smatrati ***strogo poverIjivim.***

Komandanti područja neka se pobrinu da njihov izostanak od posla za nekoliko dana zbog ove konferencije ne naškodi normalnom radu njihovih komandi.

Neka komandanti odmah počnu sa pripremanjem materijala o položaju i problemima svojih područja koji će izneti na konferenciji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef otseka
Janko

(M. P.)

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/1—20 I, k. 407—A.

U Istoriskom arhivu CK SKJ, ipod reg. br. 1172, nalazi se primerak originala koji je bio upućen Komandi Mrkonjićkog područja, a u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 48—7, k. 110. depeša slične sadržine, upućena Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku.

' **Dopisano mastilom, ćirilicom.**

BR. 58

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA IZVRŠENJE NAPADA NA KUPRES POSLE TEMELJITIH PRIPREMA[1]

VRHOVNISTAB
N.O.P. i DOBR. VOJ. JUG.
26/XII-1942 g.
Petrovac
u 20,30

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Jedna brigada[2] III divizije napala je noćas 15 43 63 33 74[3] i prelazi u 76 78 79 44 65 74 15[4] sa zadatkom da ugrozi 33 43 55 69 79 67 69[5] sa severa.

Odložite napad na 31 43 62 63 74 64« za 28/XII i izvršite temeljito pripreme. Poslaćemo veću količinu ručnih bombi. To vam poručuje drug Stari.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za [Vrh.] štab
Veljko

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2519.

U naređenju su imena mesta šifrovana brojevima, prema tablici u kojoj su slova bila zamenjena dvocifrenim brojevima.

[2] Odnosi se na Prvu dalmatinsku NOU brigadu (vidi tom IV, knj 8, dok. br. 221).

[3] Turbe

[4] Zijamet

[5] Bugojno

[6] Kupres

BR. 59

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU SEDME KRAJIŠKE NOU BRIGADE DA OBAVESTI ŠTAB PETE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI KOD MRKONJIĆ GRADA[1]

ŠTABU VII BRIGADE

Primili smo vaš izvestaj od 26/XII u 14^{53} časova[2].

Nemamo veze sa Štabom V divizije. Uputite hitno kurira sa istim izveštajem i obavestite ga[3] o situaciji na sektoru Mrkonjić Grad, jer je taj pravac poveren vašoj Diviziji i vi ste stavljeni pod njihovu komandu.

Nas bar jednom dnevno obaveštavajte o situaciji.

S. F. — S. N.

26/XII u 15^{15}

Za Vrh. štab
Veljko

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2523.

[2] Ovaj izveštaj, koji je u celini prepisao Pavle Ilić, doslovno glasi:
„Stab VII kr. brig.
26'XII-942 g.
14-53
Mrkonjić Grad

VRHOVNOM ŠTABU

Jutros oko 8,30 je četnička banda napala na Mrkonjić Grad. Napad je usledio preko Rogolja, kuda je išao bat. VII brigade u sastav svoje brigade. Borba je trajala oko 2 sata, te je nepr. proteran u pravcu Manjače. Taj bataljon progoni ih dalje. Drugi napadni pravac bio je prekc Grabeža pravo na grad i taj napad je odbijen i nepr. beži. Nepr. raspolaže sa 2 bacača, 2 teš. mitraljeza, nekoliko puškomitr. i oko 300 strelaca. Dva naša bataljona dobila su naređenje od Štaba V divizije da krenu u sastav svoje brigade. Jedan je zadržan po zadatku III divizije a drugi je bio jutros napadnut, te usled ovakve situacije obadva su bataljona zadržata na ovoj prostoriji do vašeg daljeg naređenja. O ovome molim da se izvesti Stab V divizije.

SF. — SN.

Komanda VII bi.
Marjanac"

U produžetku izveštaja Pavle Ilić je napisao i odgovor, odnosno naređenje koje se ovde kao dokumenat objavljuje. No, pošto se izveštaj i naređenje nalaze na istom polutabaku to su u Istoriskom arhivu CK SKJ zavedeni pod istim brojem (2Ö23).

[3] Odnosi se na Stab Pete NOU divizije.

BR. 60

GOVOR VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA 27 DECEMBRA 1942 GOD. NA PRVOM KONGRESU ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE[1]

GOVOR NA PRVOM KONGRESU OMLADINE JUGOSLAVIJE

Drugovi i drugarice, omladino Jugoslavije! Predajem vam pozdrav u ime Vrhovnog štaba naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

Omladina Jugoslavije pokazala je još davno prije rata, na djelu, kako neizmjerno mrzi fašizam. Kada se sjena fašističke nemani nadvila nad sve narode Evrope, omladina Jugoslavije bila je u prvim redovima stvaranim za odbranu od ogromne fašističke opasnosti, za odbranu nezavisnosti naše zemlje. Hiljade mladih jugoslovenskih mladića i djevojaka bilo je bačeno, zbog te svoje ljubavi prema domovini i zbog mržnje prema nasilju i neprijateljima našeg naroda, u jugoslovenske tamnice i glavnjače. Bacili su ih oni reakcionarni tipovi koji su doveli naš narod do katastrofe aprila mjeseca prošle godine. Kad je fašistička neman zarila svoje krvave pandže u tijelo naše domovine, naše Jugoslavije, omladina je bila prva koja je, na poziv Komunističke partije, zajedno sa svim narodima Jugoslavije, ustala da brani, uprkos strahovitoj nadmoći neprijatelja, svoju domovinu. Ali, kao što znate, tu našu vojsku nije imao tko voditi, jer su na čelu vojske u koju je narod slao svoje sinove — bili izdajnici.

Kad je naša zemlja porobljena, omladina je opet bila prva koja je na ulicama Zagreba, Beograda i drugih krajeva naše zemlje, uprkos strahovitom teroru fašističkih osvajača, po bijelom danu, javno palila neprijateljske kamione, palila fašističke novine itd. Životi naših mladih boraca padali su za slobodu dok još nisu imali pušku u ruci.

[1] Prvi kongres Antifašističke omladine Jugoslavije održan ie u Bihaću od 27—29 decembra 1942 god. Kongresu je prisustvovalo 365 delegata skoro iz svih krajeva Jugoslavije.

Govor Vrhovnog komandanta prvi put je u celini objavljen u „Omladinskoj borbi", organu Saveza komunističke omladine Jugoslavije, br. 4—5, za decembar 1942 i januar 1943, a u izvodu je donesen i u „Borbi" br. 33, od 3 januara 1943 god. Kasnije je u mnogim krajevima naše zemlje na razne načine umnožavan sa ostalim materijalima sa Prvog kongresa Antifašističke omladine Jugoslavije.

Redakcija ga ovde preštampava iz knjige: Josip Broz-Tito, Borbi Ka oslobođenje Jugoslavije 1941—1945, Kultura, Zagreb, decembra 194"?

I kada je Komunistička partija, od prvog dana porobljavanja naše zemlje i napada na bratski Sovjetski Savez, pozvala narod na odbranu naših golih života, naše drage domovine Jugoslavije, omladina je pošla prva da puni naše male partizanske odrede, koji su postepeno rasli u sve veće i veće jedinice, i danas čine oslobodilačku armiju. S ponosom možemo konstatirati da u našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima ima 70—75 procenata boraca iz mlade generacije naših naroda.

U ovoj teškoj i nadčovječanskoj, nejednakoj borbi naši omladinci pokazali su da su dostojni sinovi naših slavnih predaka. Pokazali su bezbrojne primjere herojstva i požrtvovanosti, samoprijegora u raznim teškim i krvavim borbama.

Naši omladinci i omladinke bili su najprivlačnija meta za krvavu izdajničku kamu četnika Draže Mihailovića i ostalih izdajica; najprivlačnija meta za ustaške krvnike, koji su u omladini gledali najvećeg svog neprijatelja. I s pravom su omladinu smatrali svojim neprijateljem. Fašistički plaćenik Pavelić u Hrvatskoj, kao i fašistički sluga Nedić, nisu mogli da ukalupe omladinu Jugoslavije u svoje fašističke kalupe, da je zatruju i povedu na put krvi i suza, put uništavanja svih tekovina čovječanstva, na put borbe protiv naše velike sovjetske braće. Omladina Jugoslavije je prva u Evropi — i mi se time ponosimo — rekla fašističkim osvajačima: ne, mi ćemo ostati tu u našoj Jugoslaviji, da se borimo protiv vas, koji ste na silu i protiv naše volje došli u našu zemlju.

Ja mogu potvrditi činjenicu da je omladina naših naroda dostojno prošla slavni put od 19 mjeseci nadčovječanske i krvave borbe. Iz naših 16-godišnjih omladinaca, 19-godišnjih mladića, izrasli su heroji kakvih je rijetko bilo u historiji naših naroda.

I čovjek se pita: šta je to što je nosilo našu omladinu u ovim teškim danima, uprkos svim teškoćama, uprkos svim naporima i žrtvama? — To je bila ona neizmjerna mržnja protiv fašizma, koja je tinjala i odgajala se u srcima naše omladine još mnogo prije rata, jer je jugoslavenska omladina i prije gledala u fašizmu svog najvećeg neprijatelja. To je bila neizmjerna ljubav kojom je zadojena naša omladina prema velikoj sovjetskoj zemlji; to je bila ona velika ljubav prema svojoj slobodi i slobodi i nezavisnosti svojih naroda; to je bila neodoljiva želja, riješenost omladine da se bori za jednu bolju i sretniju budućnost, za ljepši život no što ga je imala u prošlosti. — To su bili faktori koii su našu omladinu pokretali i pokreću naprijed i samo naprijed. Rezultat je jasan: mi danas na oslobođenom teritoriju

možemo držati historijski Prvi antifašistički kongres omladine Jugoslavije.

Ovaj kongres ima ogromno značenje za našu mladu generaciju. On je manifestacija snage naše omladine, on je smotra vaših snaga. Ovim kongresom treba da se još više učvrsti jedinstvo koje se iskovalo u procesu naše divovske borbe, jedinstvo svih mladih sinova i kćeri naših porobljenih naroda. Ovim kongresom treba da se još više učvrsti bratstvo između svih naroda Jugoslavije, jer je Komunistička partija oduvijek gledala u omladini nosioca tog bratstva i jedinstva — i nije se prevarila.

Pred nama, mladi drugovi, stoje još velike i teške zadaće. Mi još uvijek imamo mnogo neprijatelja. Ali naša borba već ide pravcem koji jasno pokazuje da će konačna pobjeda biti naša i naših saveznika. Vi sami znate da je herojska Crvena armija, posljednjih dana, zadala strahovite udarce njemačkim i ostalim fašističkim psima, koji su došli da porobe veliku zemlju sreće i zadovoljstva, zemlju neizmjernih mogućnosti mlade generacije. Fašistički psi htjeli su da razore zemlju mladih, ali su se baš tu prevarili. Naišli su na mladu generaciju sovjetskih naroda, koja se bori s nečuvenim herojstvom i koja danas, po snježnim stepama, goni fašističke osvajače. Danas je perspektiva naše pobjede jasna. Ali baš sada se pojavljuje sve više unutarnjih neprijatelja naše mlade generacije: raznih četnika Draže Mihailovića, raznih kukavica, koje su se skrivale po mišjim rupama, a sada su izišle da spasavaju što se spasiti može. Svi su se oni slizali s okupatorom i hoće da zabodu nož u leđa našoj do sada pobjedonosnoj borbi protiv okupatora. Svima njima pomaže izbjeglička, izdajnička vlada u Londonu. Naša mlada generacija ima svog krvnog neprijatelja ne samo u fašizmu nego i u onim reakcionarnim izdajicama koji su i prije ovog rata svim mogućim sredstvima kočili razvitak naše mlade generacije i htjeli da od nje stvore oruđe za porobljavanje naroda Jugoslavije i za socijalno ugnjetavanje radničke klase Jugoslavije. Pred nama su teške zadaće, jer se radi o borbi protiv podmuklog i rafiniranog neprijatelja, koji hoće da zavede našu omladinu i da zavadi brata s bratom. I na vama, na omladini je da pomrsi račune svih izdajnika! Ja mislim da nema nijednog među vama koji bi zaželio da se povrati ono što je bilo. Mlada generacija lije svoju krv za slobodu i nezavisnost svojih naroda, ona lije svoju krv za bolju budućnost i neće osvojene tekovine dati nikakvim izbjeglicama iz Londona ili ma kome drugom. Mi ne bismo bili dostojni tekovina današnje borbe ako ih ne bismo znali čuvati.

Mogu podvući ovu činjenicu: omladina Jugoslavije, u toku ovog rata i ove teške borbe, stekla je, zajedno sa svim ostalim

borcima naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, pred licem čitavog naprednog čovječanstva, ime kakvo još nikad nije imala naša vojska u historiji naših naroda. Ogromna je zasluga naše mlade generacije što je naša vojska osvjetlala lice pred čitavim naprednim svijetom.

Mogu podvući činjenicu da su mladi u dosadašnjoj borbi pridonijeli mnogo da narodi Jugoslavije postanu kod naroda Sovjetskog Saveza voljeni. Na nas narodi Sovjetskog Saveza gledaju s ponosom, kao na svoju krvnu braću, braću po oružju. Junačka omladina Sovjetskog Saveza gleda na našu mladu generaciju, omladinu Jugoslavije, kao na svoju braću. To je najveća čast koju smo mi postigli u toku ovoga rata.

Ja sam uvjeren, drugovi i drugarice, da ćete vi, kako u redovima naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, tako i na radu u pozadini i na okupiranom teritoriju, raditi poslije ovog kongresa s udesetorostručenim snagama, da bi pobjeda nad neprijateljima naših naroda i naše mlade generacije bila što brža i potpunija. Ja sam uvjeren da ćete vi, drugovi i drugarice, borci naših legendarnih brigada, s udesetorostručenim snagama uništavati naše najveće neprijatelje, njemačke i talijanske fašističke horde, ustaške i nedićevske bande i bande Draže Mihailovića. Ja sam uvjeren da vaša ruka neće zadrhtati kada vaša puška treba da pogodi makar i najbližeg vašeg rođaka koji je prešao u izdajničke redove.

Ja želim, drugovi i drugarice, da ovaj vaš kongres donese takve plodove i rezultate kakve očekuju naši narodi, naša omladina. kao i demokratske snage svijeta. To znači: bratstvo, jedinstvo svih rodoljuba i mlade generacije Jugoslavije u borbi za konačno uništenje fašističkih pasa.

Ja vas pozdravljam i želim uspjeh u vašem radu.

Da živi mlada generacija Jugoslavije!

Da živi naša herojska Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije!

Da živi junačka bratska omladina Sovjetskog Saveza!

Da živi herojska Crvena armija!

Da živi veliki vođa i strateg drug Staljin!

Smrt fašizmu!

BR. 61

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE DA RAZBIJE ČETNIKE U STRMICI I ZAŠTITI PRAVAC BOSANSKO GRAHOVO-DRVAR[1]

v. STAB
27/XII-1942
12,15 č.
Petrovac

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

Komanda područja Drvar izvestila je danas da su u Strmici primečene jače koncentracije četnika. Ovi su napali noćas jednu četu Dinarskog bataljona i iznenadili je u košarama na Jelinom Polju. Det.[alje] o toku borbe još nemamo.

Hitno uputite druga Milića u Grahovo sa naređenjem da od raspoloživih snaga u Severnoj Dalmaciji formira brigadu u Grahovu[2], sa zadatkom da se četničke snage na tome sektoru razbiju i proteraju iz Strmice, naročito ako su je Talijani napustili, i zaštiti pravac Grahovo—Drvar.

U slučaju da je dr.[ug] Milić na terenu, pozvati ga hitno da dođe sa ljudstvom, a dotle uputite u Grahovo druga Ljubišu[3] sa raspoloživim ljudstvom i oružjem. Sve snage na tome pravcu biće pod njegovom komandom, do dolaska dr. Milića. Komandi područja Drvar naređeno je da prikupi što više naoružanih boraca i uputi ih u Grahovo.

Treba brzo raditi. Izvestite me šta ste preduzeli još u toku današnjeg dana.

S.F. — S.N.

Za Vrh. štab, Veljko

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2520.

Naređenje je upućeno kao telefonska depeša, i istog dana, u 13,30 časova, primljeno u Štabu Četvrte operativne zone (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 25/1—1, k. 1492) U potpisu je, pri kucanju depeše u Štabu Četvrte zone, omaškom napisano: Vlatko, umesto: Veljko.

[2] Odnosi se na Petu dalmatinsku NOU brigadu.

[3] Ljubiša Urošević, tada načelnik Štaba Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske.

BR. 62

UPOZORENJE ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 27 DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDAMA PODRUČJA NA ISKLJUČIVU KOMPETENCIJU VRHOVNOG ŠTABA ZA MOBILIZACIJU RADI POPUNE JEDINICA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI

Pov. broj 148 Kdi Mrkonjićkog područja[2]
27. XII. 1942 g.

SVIMA KOMANDAMA PODRUČJA

Predmet: mobilizacija ljudstva.

Štabovi nekih brigada i divizija N.O. Vojske obraćaju se neposredno komandama područja ili komandama mesta sa zahtevom da na svojoj teritoriji vrše mobilizaciju ljudstva za popunjavanje njihovih jedinica, i to ne putem dobrovoljnog prijavljivanja, nego putem opšteg ili pojedinačnog pozivanja pojedinaca na vojnu dužnost. Jedna brigada čak je sama pozivala spiskom direktno ili preko opština ili preko jedne komande mesta određene pojedince u svoje bataljone, a da o tome nije komandu područja ni izvestila. Bio je slučaj da ni sama komanda mesta nije bila upoznata s tim radi čega se pozivaju pojedinci, nego je jednostavno dobijala naređenje da ih uputi bataljonu, a kako se to desilo za vreme akcije, komanda je pretpostavljala da se radi o hitnoj radnoj mobilizaciji.

Ovakve mere nepravilne su ne samo zbog toga što su politički nepripremljene, nego i zbog toga što štabovi pojedinih jedinica uopšte nemaju pravo, kao što ga nemaju ni pozadinske vojne vlasti, da naređuju mobilizaciju ljudstva. Naredbe o mobilizaciji ljudstva može izdavati isključivo Vrhovni štab NOV i POJ, odnosno njegov Operativni otsek.

Stavljajući vam ovo do znanja izveštavamo vas da će uskoro po tome pitanju izaći naredba Vrhovnog štaba, koja će i vama biti dostavljena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.) Šef Otseka
Janko

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1174.**
*** Dopisano mastilom.**

BR. 63

OBAVEŠTENJE SEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 27 DECEMBRA 1942 GOD. OPERATIVNOM OTSEKU VRHOVNOG ŠTABA O PREPADIMA ČETNIKA KNINSKE KRAJINE NA TERITORIJU DRVARSKOG PODRUČJA[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. br. si.
27 XII 1942, 13.« h-

OPERATIVNOM OTSEKU VRHOVNOG ŠTABA

Komanda Drvarskog područja javila nam je danas u 9 i 30 da je jedna četnička banda krenula od Strmice na našu teritoriju u dva pravca i to na Jelino Polje i Tiškovac, da je kod Jelinog Polja dočekana od jednog dalmatinskog bataljona[2] a kod Tiškovca od naše straže. Bilo je puškaranja i banditi su vraćeni nazad. Komanda područja poslala je kao pojačanje našoj straži 60 stražara iz Petrovca i Drvara.

Ista komanda javlja danas u 12 i 30 da se, prema izveštaju Komande mesta Grahovo, u Plavnom nalazi hiljadu dvesta četnika, da su streljali osam naših pristalica i hoće da napadnu Gornji i Donji Tiškovac. Na Jelinom Polju razbili su jednu našu četu, verovatno iz Dinarskog bataljona, zarobili jednog ranjenog druga, a druga dvojica takođe se nisu javili. Naši su na Jelinom Polju uhapsili jednu četničku familiju koju sprovode za Drvar. Drug Veljko je dao direktivu da se javi banditima u Strmici da ćemo sve streljati ako ne vrate naše zarobljenike. Pojačanje od šezdeset drugova koje je poslala Komanda područja ima dva automatska oruđa.

Dostavljamo vam prednje s molbom da po mogućnosti naredite nekoj jačoj jedinici u blizini tog kraja da tu bandu likvidira, jer sa postojećim snagama tamo to nije moguće učiniti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef Otseka
(M. P.) **Ciča** Janko

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2486.**
[2] **Odnosi se na Dinarski bataljon Severnodalmatinskog NOP odreda Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske.**

Preduzeto:[3]

1) 2 bataljona iz Hrvatske upućena za Srb i Tiškovac[4].
2) Dinarski bataljon pojačan sa 80 boraca — sada ima ***220*** boraca.
3) Formira se V dalmat. .brigada u Grahovu — sa zadatkom: dejstvo prema Kninskoj dolini[5].

BR. 64

OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA O SASTAVU I NAORUŽANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA U SANSKOM MOSTU I BANJOJ LUCI[1]

VRHOVNI STAB
N.O.V. I P. ODR.
JUGOSLAVIJE
27/XII —1942 g.
15 čas.

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Iz pouzdanih izvora obaveštajne službe u Sanskom Mostu dobili smo jedan originalan izveštaj komandanta hrvatskih snaga u Sanskom Mostu, kojim obaveštava Zagreb o stanju naoružanja i municije kod svojih trupa. Izveštaj glasi:

,,Municije ima kod svakog borca po 100 met. a u rezervi svega 15 sanduka po 1200 metaka.

Kod II bojne ima 10 strojopušaka i 2 strojnice; kod III bojne 7 strojopušaka i 1 strojnica; kod V bojne 6 strojopušaka,

[3] **Sledeči tekst je naknadno dopisan crvenom olovkom.**

[4] **Verovatno se odnosi na Prvi i Drugi udarni bataljon Ličkog NOP odreda.**

[5] **Vidi dok. br. 53.**

[1] **Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istor'skog instituta JNA, pod reg. br. 25—1, k. 5.**

3 strojnice i 1 bacač. Kod domobranske bojne Sanski Most: 16 strojopušaka, 2 strojnice i 2 bacača. Domobranska bojna Banja Luka 7 strojopušaka i kod ustaške satnije 7 strojopušaka.

Svi ostali delovi su samo sa puškama".

Prema prednjem preduzmite odgovarajuće mere.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrh. štab
Veljko

BR. 65

INSTRUKCIJA SEFA TEHNIČKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD DECEMBRA 1942 GOD. O ORGANIZACIJI I ZADACIMA TEHNIČKIH OTSEKA PRI KOMANDAMA PODRUČJA[1]

INSTRUKCIJA

za organizaciju i rad tehničkog otsjeka pri komandi područja

1. Tehnički otsjek komande područja organizuje i izvodi građevinske, mašinske i elektrotehničke radove na teritoriji komande, koje zahtijevaju interesi vojske i stanovništva. Ovamo spadaju prije svega radovi na opravci i održavanju puteva, zatim opravka, ako je potrebno, i izgrađivanje zgrada za stanovanje vojske, uopšte restauracija popaljenih naselja, popravka i održavanje vodovoda, električnih instalacija za rasvjetu naselja itd.

2. Sef tehničkog otsjeka komande područja treba da je građevinski inženjer ili tehničar ili stručni majstor, koji će pribaviti sebi dovoljan broj stručnog pomoćnog osoblja.

3. Sav tehnički i organizacioni rad tehničkog otsjeka komande područja stoji pod direktnom kontrolom Tehničkog oi-

[1] **Prepis originala (od decembra 1942), otkucan na pisaćoj mašini latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg br. 3—3, k. 6—II.**

sjeka Vrhovnog štaba, od kojega će on dobivati instrukcije pri rješavanju pojedinih tehničkih problema, projekte za izvođenje itd.

4. Za obezbjeđenje mogućnosti izvođenja predviđenih radova dužnost je tehničkog otsjeka K.P.[2] da stvori svoj tehnički magazin u koji će prije svega prikupiti razni materijal koji se nađe na teritoriji područja, a poslije će ga popunjavati na osnovu trebovanja iz centralnog magazina T.O.V.Š.[3] Isto tako tehnički otsjek K.P. treba da stvori i manju radionicu sa odeljenjima bravarskim, kovačkim i stolarskim.

5. Tehnički otsjek K.P. dužan je organizovati proizvodnju i prikupljanje osnovnog građevinskog materijala, kao: građe svih vrsta (kreča, pijeska, cigle itd.), ukoliko za to postoje mogućnosti na njegovoj teritoriji. Ono što on sam ne bi mogao pribaviti dobiće od T. O. V. Š.

6. U svojoj djelatnosti teh. otsjek K.P. treba da je inicijativan; treba da se dobro upozna sa potrebama i mogućnostima na svojoj teritoriji, da paralelno sa podmirivanjem najnužnijih potreba momenta stvori jedan opšti plan za poboljšanje stanbenih, saobraćajnih (tu se podrazumijeva opravka puteva), higijenskih itd. prilika na svojoj teritoriji.

7. Željezničke pruge, ukoliko se one nalaze na teritoriji komande područja, ne spadaju u djelokrug rada teh. otsjeka K. P.

8. Prikupljanje radne snage vršiće teh. otsjek K. P. na način kako je to propisano od strane upravnih vlasti.

9. Djelatnost tehničkog otsjeka K. P. ne smije da se ograniči samo na radove u varoši, nego on mora, kako dodjeljivanjem materijala tako i davanjem savjeta, pa i direktnim izvođenjem nekih radova, doprinijeti što bržem i higijenskijem izgrađivanju popaljenih sela.

10. Teh. otsjek K.P. treba u punoj saradnji sa sreskim N.O.O. biti obaviješten o količini i vrsti raspoložive radne snage na njegovom terenu.

11. Veza teh. otsjeka K. P. sa T. O. V. S. treba da je kontinuelna, za što, sem obavještenja koja će se slati T. O. V. S. od slučaja do slučaja, svakog 1-vog i 15-tog u mjesecu slati izvještaj o radovima i namjerama na svom području.

12. Teh. otsjek K. P. može eventualno i sam da izradi pojedine projekte za svoje radove, ali uvijek će svoj projekat podnijeti T. O. V. Š. na odobrenje. To se naročito odnosi na projekte mostova.

[2] **Komande područja**

[8] **Tehničkog otseka Vrhovnog štaba**

13. Naročitu pažnju treba obratiti na organizaciju brze intervencije u smislu popravke puteva ili čišćenja istih od snijega. Zato treba stvoriti izvjesnu količinu rezervnog alata u magazinu otsjeka i organizovati brzo prikupljanje radne snage iz obližnjih sela. Naročito je to važno u zimsko doba. Na mjestima gdje se obično stvaraju veliki nameti treba napraviti drvene ralice za stočnu vuču i uvijek [imati] spremne stočne zaprege čim nastane nevrijeme.

Sva odgovornost za neprolaznost puteva na teritoriji komande područja pada na šefa teh. otsjeka K. P., a naročito ako je u pitanju prolaz vojnih transporta ili vojne pošte.

14. Iako služba na izgrađivanju telefonskih linija ne spada u direktan zadatak teh. otsjeka K. P., otsjek ima dužnost da pruži partiji linijaša pomoć u smislu nabavke radne snage i prevoznih sredstava.

15. U naročitu dužnost stavlja se otsjeku briga oko opravke, održavanja i čak eventualnog izgrađivanja domova kulture, i to kako u varošima tako i u selima, gdje će za tu svrhu najčešće adaptirati školsku zgradu ili neku drugu veću.

Ako se ukaže potreba izgrađivanja nove zgrade za dom kulture, onda o tome treba obavijestiti T.O.V.Š.

16. Svuda gdje komanda područja nađe za shodno ili gdje za to dobije naročito naređenje, teh. otsjek K. P. dužan je opraviti i osposobiti zgradu za smještanje prolaznih jedinica. U njoj mora biti uređena kuhinja i kreveti za spavanje.

(M. P.)

Ing. Vlado s. r.

BR. 66

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD DECEMBRA 1942 GOD. KOMANDANTU LIČKOG NOP ODREDA ZA RAZBIJANJE ČETNIKA U REJONU SELA PLAVNO[1]

Komandantu partizanskog odreda Srb[2]

Četnici se koncentrišu na prostoriji: Knin — Strmica — Plavno sa namerom da napadnu na G. i D. Tiškovac i Stožište i verovatno produže ka Drvaru.[3]

Prikupite svoje snage, uhvatite dodir sa njima i napadnite ih najpodesnijim pravcem u Plavnu.

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2526.

Na istom polutabaku Pavle Ilić je mastilom prepisao izveštaj Komande Drvarskog područja od 28 decembra 1942, a u produžetku obavestio o merama koje je u vezi s tim izveštajem preduzeo. Doslovni teksl glasi:

„Komanda područja
Drvar
28/XII — 942 g.
19,30 č.

VRHOVNOM ŠTABU

Izvešteni smo da se u s. Plavno koncentrišu do 1000 četnika. U Strmici ih ima 4—500, dok ih u Kninu ima 2—3000 — Crnogoraca i Hercegovaca. Talijani evakuišu Strmicu i Knin i skidaju čak i mesingane brave sa vagona šumske pruge.

Izgleda da nameravaju predati vlast četnicima.

Komandant
Gojko

Na osnovu toga preduzete i potencirane sledeče mere:
1.) Upućena depeša part, odredu u rejonu Srba.
2.) Upoznat k-t Grah. bataljona sa preduz. merama.
3.) K-tu područja naređeno da mobilise sve naoružane sa svoje teritorije i da u sastavu Dinarskog bataljona zatvore pravac Strmica—Grahovo—Drvar, na položajima: Jelino Polje—Stožište."

Iako ovo naređenje nema datuma, Redakcija pretpostavlja da je ono usledilo u toku noći 28/29 decembra 1942 god., tj. odmah po primitku izveštaja komandanta Drvarskog područja.

[2] Odnosi se na Prvi i Drugi bataljon Ličkog NOP odreda, kod kojih se tada nalazio Torhica Popović, komandant Odreda. Ovi bataljoni su se nalazili u rejonu Srb—Gornji Tiškovac, a imali su zadatak da dejstvuju na komunikaciju Knin—Gračac.

[3] Italijani su sve četničke snage prikupljali da ih upotrebe u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi.

Na pravcu Strmica — Grahovo nalazi se Dinarski bataljon, uhvatite vezu sa njime.

Vi ste stavljeni pod komandu druga Ljubiše Uroševića, koji će 30/XII doći u Grahovo, sa zadatkom da objedini dejstvo svih snaga na tome pravcu i zatvori pravac Strmica — Drvar, odn. Plavno — Srb.[4] On će raditi po direktivama V. S.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za V. S.
Veljko

BR. 67

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 29 DECEMBRA 1942 GOD. O USTROJSTVU I NADLEŽNOSTI VOJNIH SUDOVA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

Štabovima narodno-oslobodilačkih udarnih brigada
Štabovima partizanskih odreda
Komandama mesta
Komandama područja

U svrhu stvaranja jednoobraznog sudovanja na čitavoj oslobođenoj teritoriji, kao i kod pokretnih jedinica Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, obrazuju se vojni sudovi. Obrazovanje ovih sudova vrši se savezno sa članom 8. Statuta proleterskih N. O. U. brigada,[2] dok se sastav sudova, koji je predviđen u navedenom članu Statuta, menja na sledeći način:

1) Kod narodno-oslobodilačkih (proleterskih) udarnih brigada obrazuju se stalni vojni sudovi koji se sastoje od tri lica i to: a) političkog komesara brigade, b) komandanta jednog ba-

*** Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 50.**

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—6, k. 6—II.

[ä] Vidi tom II, knj. 1, str. 134—137.

taljona, v) jednog borca. Drugove pod b) i v) predložiti će štab brigade štabu divizije, koji može da potvrdi predložene drugove ili da ih otkloni.

Nadležnost vojnog suda kod N. O. U. brigada prostire se na sva zločina dela koja izvrše borci, vojni i politički rukovodioci te brigade. Od toga se izuzimaju ona dela koja izvrše pripadnici brigade u slučaju dužeg izbivanja iz brigade (na pr. kao ranjenici, na otsustvu, ako su određeni na koju naročitu dužnost izvan sastava brigade), u tom slučaju biti će za njih nadležan redovni vojni sud pozadinske vojne komande, koji je nadležan na teritoriji gde je zločino delo izvršeno.

Nadalje se nadležnost stalnog vojnog suda kod N. O. U. brigada proteže na sva zločina dela izvršena od civilnih lica ili neprijatelja, ako su ova dela izvršena na položaju ili za vreme borbe protiv pripadnika te brigade, ili ako se brigada nalazi odvojena od oslobođene teritorije.

2) Drugi odeljak člana 8. Statuta proleterskih N. O. U. brigada menja se u ovome: U slučaju da koji bataljon deluje samostalno izvan sastava svoje brigade i bez neposredne veze sa njom, formiraće se vojni sud bataljona od tri lica, koji sačinjavaju: a) politički komesar bataljona, b) komandir jedne čete, v) jedan borac. Drugove pod b) i v) predlaže štab bataljona a potvrđuje štab brigade.

Nadležnost vojnog suda kod bataljona ista je kao i nadležnost vojnog suda kod brigade, a prestaje u času kada se bataljon povrati u sastav svoje brigade.

3) Kod pozadinskih vojnih vlasti osnivaju se sudovi saobrazno naredbi o obrazovanju pozadinskih vojnih vlasti. Ti sudovi sastoje se prema tome od: a) zamenika komandanta područja, b) komandanta mesta na čijem je području (teritoriji) zločino delo izvršeno i v) jednoga borca sa teritorije te komande mesta. Člana vojnog suda pod v) predlaže komanda mesta komandi područja, koja po svojoj uviđavnosti potvrđuje ovaj predlog.

Nadležnost ovih vojnih sudova, koji se sastaju prema ukazanoj potrebi u komandi mesta na čijoj je teritoriji zločino delo izvršeno, obuhvata sva dela zločine prirode koja su na teritoriji odnosne komande mesta izvršena, kao i ona dela koja viši vojni sud naročito stavlja u nadležnost tih sudova.

4) Svi vojni sudovi moraju imati svog islednika. Za islednika treba postaviti otresitog i odlučnog druga, koji je ranijom svojom borbom ili sudelovanjem u narodno-oslobodilačkoj borbi dokazao svoju odanost prema današnjoj borbi, te pruža garantiju da će ovu odgovornu dužnost savesno ispunjavati. Islednike

kod brigada postavlja štab divizije na predlog štaba brigade, a kod komande mesta komanda područja na predlog komande mesta.

Dužnost drugova vojnih islednika sastoji se u tome što će oni na pismenu ili usmenu prijavu, ma sa čije strane ona dolazila, odmah povesti postupak radi istraživanja prijavljenoga zločina. Oni će u prvom redu sa još jednim članom vojnog suda rešiti pitanje da li se ima osumnjičeno lice zadržati u zatvoru ili ne. Treba paziti na to da se građani ne hapse na osnovu neproverenih podataka, ali se mogu po potrebi privesti radi saslušanja. U slučaju da islednik reši da osumnjičeni ima biti zatvoren, on će se truditi da što pre prikupi sve potrebne podatke, kako bi slučaj u što kraćem roku bio zreo za donašanje presude.

Prilikom vršenja istrage islednik ima dužnost da pribere što tačniji i podrobniji materijal o prijavljenom zločinu. Kada se u toku isleđenja pokaže da je u pitanju zločin špijunaže ili petokolonaštvo, islednik će odmah o tome obavestiti obaveštajni otsek i komisiju za suzbijanje pete kolone i čekati da primi uputstva od njih. Kod isleđivania zločina koji su u vezi sa prošlogodišnjim pokoljem nad pravoslavnim stanovništvom ili zločina okupatora, ustaša i četnika protiv pripadnika naše vojske ili civilnih lica, dužnost je islednika da prikupi što potpunije podatke (vreme, mesto, imena lica koja su izvršila zločine, imena i broj žrtava) o tim zločinima, jer su ovi podaci dragoceni propagandni materijal u našoj narodno-oslobodilačkoj borbi, a pored toga i historijski materijal od ogromne važnosti, koji će također poslužiti kao materijal za kažnjavanje fašističkih krivaca, izazivača svih ovih zverstava i zločina, prema noti Sovjetske vlade. U tu svrhu potrebno je sastaviti opširne i tačne zapisnike, koje će potpisivati preslušana lica i islednik. Zapisnike o ovakvim slučajevima dostaviti odmah Vojnosudskom otseku [Vrhovnog štaba],

U svim ostalim slučajevima islednik sastavlja samo kratak zapisnik u koji unaša samo bitne činjenice koje se odnose na učinjeno delo.

Kad je istraga završena, islednik će o tome odmah obavestiti nadležni vojni sud, a u slučaju kada misli da treba prekinuti istragu, prekinuti će je u sporazumu sa još jednim članom suda.

4) Vojni se sudovi osnivaju također kod partizanskih odreda. Oni su sastavljeni od a) političkog komesara odreda, b) komandanta jednog bataljona i v) jednoga borca. Drugove pod b) i v) postavlja viši vojni sud na predlog štaba odreda. Nadležnost ovih vojnih sudova ista je kao i brigadnih vojnih sudova.

ништвом или злочина окупатора, усташа и четника против припадника наше војске или цивилних лица, дужност је истраживача да прикупи што потпуније податке (време, место, имена лица која су извршили злочине, имена и број жртава) о тим злочинима, јер су ови подаци драгоцени пропагандни материјал у нашој народно-ослободилачкој борби, а поред тога и хисторијски материјал од огромне важности, који ће такође послужити као материјал за кажњавање фашистичких криваца, изазивача ових зверства и злочина према нити Совјетске владе. У ту сврху потребно је саставити опширне и тачне записнике, која ће потписивати преслушана лица и истраживач. Записнике о оваквим случајевима доставити одмах војно-судском отсеку.

У свим осталим случајевима истраживач саставља само кратак записник у који унаша само битне чињенице, које се односе на учињено дело

Кад је истрага завршена, истраживач ће о томе одмах обавестити надлежни војни суд, а у случају када мисли да треба прекинути истрагу прекинути ће је у споразуму са још једним чланом суда.

4) Војни се судови оснивају такође код партизанских одреда. Они су састављени од а) политичког комесара одреда, б) команданта једног батаљона и в) једнога борца. Другове под б) и в) поставља виши војни суд на предлог штаба одреда. Надлежност ових војних судова иста је као и бригадних војних судова.

5) Чим је ствар дозрела за одлуку, а то је онда када је истрага завршена, војни суд ће одредити унапред рочиште (дан суђења), на које ће позвати сва потребна лица. Сви чланови суда морају бити присутни за све време суђења. Поступак је усмен, а о најважнијим стварима саставити ће се кратки записник. Истраживач ће присуствовати суђењу као референт, али он нема право гласа. Суд може наредити да се поновно преслушају сведоци, који већ испитани у току истраге. Ако суд то нађе за потребно може суђење проглсити јавним. Ако су више лица окривљена за исто кривично дело или ако су њихове кривице у међусобној вези, суд ће у правилу судити свима заједнички и донети једну пресуду.

Након што је расправа завршена чланови суда одлучују о томе да ли је ствар зрела за пресуду или не. Ако мисли да је ствар дозрела изрећи ће пресуду, у противном случају одредити ће потребне допуне и одржати поновно суђење. Расправом руководи код судова покретних јединица члан суда политички комесар, а код позадинских војних судова члан суда замјеник команданта подручја. Сви чланови суда имаду једнако право гласа. У случају да им се мишљења не подударају важи оно што закључи већина, но онај члан суда који је остао у мањини мора обавезно своје образложено одвојено мишљење доставити вишем војном суду.

6) Кад војни суд донесе смртну пресуду дужан одмах пресуду са образложењем и истраживачким материјалом доставити вишем војном суду. Од ове дужности изузимају се само бригадски, батаљонски и одредски војни судови кад су без везе са вишим војним судом и ако осуђени није припадник народно - ослободилачке војске. У свим другим случајевима смије се смртна казна извршити тек након потврде вишег војног суда.

7) Смртна казна врши се стрељањем а у нарочито тешким случајевима вешањем, одмах након пријатка сагласности вишег војног суда а најкасније 12 сати након тога. О извршеној казни има се одмах обавестити виши војни суд.

8) Сви војни судови дужни су сваког месеца послати војно-судском одсеку извештај о своме раду у протеклом месецу, као и о свим прекинутим истрагама.

Шло

Fotokopija druge stranice dokumenta br. 67

5) Čim je stvar dozrela za odluku, a to je onda kada je istraga završena, vojni sud će odrediti unapred ročište (dan suđenja), na koje će pozvati sva potrebna lica. Svi članovi suda moraju biti prisutni za sve vreme suđenja. Postupak je usmen, a o najvažnijim stvarima sastaviti će se kratki zapisnik. Islednik će prisustvovati suđenju kao referent, ali on nema pravo glasa. Sud može narediti da se ponovno preslušaju svedoci koji [su] već ispitani u toku istrage. Ako sud to nađe za potrebno može suđenje proglasiti javnim. Ako je više lica okrivljeno za isto krivično delo ili ako su njihove krivice u međusobnoj vezi, sud će u pravilu suditi svima zajednički i doneti jednu presudu.

Nakon što je rasprava završena, članovi suda odlučuju o tome da li je stvar zrela za presudu ili ne. Ako misle da je stvar dozrela, izreći će presudu, u protivnom slučaju odrediti će potrebne dopune i održati ponovno suđenje. Raspravom rukovodi kod sudova pokretnih jedinica član suda politički komesar, a kod pozadinskih vojnih sudova član suda zamenik komandanta područja. Svi članovi suda imaju jednako pravo glasa. U slučaju da im se mišljenja ne podudaraju važi ono što zaključi većina, no onaj član suda koji je ostao u manjini mora obavezno svoje obrazloženo odvojeno mišljenje dostaviti višem vojnom sudu.

6) Kad vojni sud donese smrtnu presudu, dužan [je] odmah presudu sa obrazloženjem i islednim materijalom dostaviti višem vojnom sudu. Od ove dužnosti izuzimaju se samo brigadski, bataljonski i odredski vojni sudovi kad su bez veze sa višim vojnim sudom i ako osuđeni nije pripadnik narodno-oslobodilačke vojske. U svim drugim slučajevima sme se smrtna kazna izvršiti tek nakon potvrde višeg vojnog suda.

7) Smrtna kazna vrši se streljanjem, a u naročito teškim slučajevima vešanjem, odmah nakon primitka saglasnosti višeg vojnog suda, a najkasnije 12 sati nakon toga. O izvršenoj kazni ima se odmah obavestiti viši vojni sud.

8) Svi vojni sudovi dužni su svakoga meseca poslati Vojnosudskom otseku izveštaj o svome radu u proteklom mesecu, kao i o svim prekinutim istragama.

Tito

BR. 68

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABOVIMA OPERATIVNIH JEDINICA ZA DOSTAVLJANJE PODATAKA O MORNARIČKOM OSOBLJU[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
29 - XII - 942 g.

ŠTABU I HRVATSKOG KORPUSA

Po priloženom obrascu dostavite podatke mornaričkog osoblja — bivših mornarskih oficira, podoficira i mornara, koji se sada nalaze u vašoj jedinici.

Imajte u vidu da se, prema ukazanoj potrebi, to ljudstvo može pozvati u sastav naših mornaričkih odreda.

Prilog obrazac.[2]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika štaba,
Terzić

IME JEDINICE

Red. br.	PREZIME i IME	Čin i grana (iugo-slov. oznake)	Rodno mesto datum	Gde ga je zatekao prevrat	Kratak opis njegovog rada u N. o. B. kao i opiis njegovih moralnih i političkih osobina

[1] Naređenje je bilo dostavljeno svim operativnim jedinicama neposredno potčinjenim Vrhovnom štabu (vidi dok. zaveden u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 2966). Redakcija ovde objavljuje primerak upućen Štabu Prvog hrvatskog NOU korpusa.. To je original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom. Nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 1/1-1, k. 420.

[2] Obrazac je takođe otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom. Jedan primerak nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/2—1, k. 420.

BR. 69

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 30 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA DA SMENI DELOVE TREĆE NOU DIVIZIJE I PREUZME OBEZBEĐENJE PRAVCA JAJCE-MRKONJlC GRAD[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
30-XII-942 g.

ŠTABU I BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA

Obzirom na razvoj situacije u dolini Vrbasa, vi ćete sa jednom brigadom, odnosno odgovarajućom snagom, smeniti dva bataljona III Divizije[2] koji su do sada bili prema Jajcu i preuzeti na sebe zadatak zatvaranja pravca Jajce—Mrkonjić Grad, istovremeno čisteći levu obalu Vrbasa od raznih četničkih bandi.

Ovu smenu izvršiti do 3 januara 1943 g. neizostavno, tako da već 4 januara ujutro odnosni bataljoni III Divizije krenu u sastav svojih brigada.[3]

Ovo naređenje je već usmeno saopšteno komandantu Korpusa drugu Kosti, prilikom njegovog bavljenja u ovome Štabu.

Izvršenju ovoga naređenja pristupite odmah i o tome nas pismeno, odnosno telefonskim putem izvestite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,
Tito

(M. P.)

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—5, k. 2.**

[2] **Odnosi se na Prvi bataljon Pete (crnogorske) i Prvi bataljon Desete (hercegovačke) NOU brigade. Oni su, zajedno sa dva bataljona iz Trećeg krajiškog NOP odreda, sačinjavali privremeno formiranu Operativnu grupu Jajce — Mrkonjić Grad (vidi dok. br. 8 i 50 ove knjige i tom IV, knj. 8, dok. br. 104).**

[3] **Treća NOU divizija bila je obaveštena o naređenju za smenu ovih njenih bataljona (vidi dok. zaveden u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 2385).**

BR. 70

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30 DECEMBRA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA UPUĆIVANJE SLUSALACA NA KURSEVE VOJNE ŠKOLE NOV I POJ[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
30-XII-942 g.

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Prema odluci Vrhovnog komandanta, predavanja u vojnoj školi za nove slušaoce nižeg i višeg kursa imaju otpočeti tačno 10 januara 1943 g.

Predavanja za niži i viši kurs trajaće 30 radnih dana.

Na nižem kursu slušaoci se spremaju za dužnosti komandira četa, dok se na višem kursu slušaoci pripremaju za dužnosti komandanata bataljona, odnosno brigada.

Prema tome, vi ćete na niži kurs uputiti svega 10 kandidata, a na viši kurs svega 5 kandidata.

I za niži i za viši kurs određeni drugovi treba da budu odabrani iz vaše jedinice, tj. koji su dosadašnjim vojnopolitičkim radom i razvojem to zaslužili i koji obećavaju mogućnost daljeg razvoja i usavršavanja u komandovanju i vođenju jedinica.

Drugovi određeni za slušaoce pomenutih kurseva imaju da ponesu sa sobom: oružje, odijelo i obuću, veš, sve lične potrebe kao: pribor za umivanje, brijanje, čišćenje odijela i obuće. Takođe da ponesu sa sobom i ćebad — ako istim raspolažu. Ukoliko neko od određenih drugova raspolaže nekim vojničkim knjigama — vojničke sadržine, kao i sveskama za pisanje, neka ih takođe ponese sa sobom.

Određeni drugovi imaju biti u Bihaću najdalje 8 januara do mraka neizostavno. Zakašnjenja ne smije biti.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 122.

U desnom gornjem uglu dokumenta dopisano je u Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku sledeće:

„Broj op. 1

Primljeno dne 1 I 1943".

Slična naređenja su upućena i ostalim operativnim jedinicama (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4/1—6, k. 407—A).

Sa drugovima određenim na označene kurseve dostaviti i propratno pismo sa opštim podacima, kao i karakteristiku o dosadašnjem njihovom radu i držanju u našoj borbi, kao i o njihovim sposobnostima za pojedine zadatke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab
zamenik načelnika štaba,
Terzić

P. S.[2]
Štabu IV op. zone naređeno je neposredno koliko slušalaca da uputi.

(M. P.)

BR. 71

OBAVESTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O SITUACIJI NA VAŽNIJIM OPERATIVNIM PODRUČJIMA[1]

[VRHOVNI] STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
30-XII-942 g.

ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE

Primili smo sve vaše dopise koje ste nam poslali poslednjih dana.

Već tri dana sa vama imamo i neprekidnu radio-vezu.

Što se tiče vaših zadataka, ostaje u važnosti i dalje direktiva Vrhovnog komandanta koja vam je dostavljena 20. XII. 1942 g.[2]

[2] **Sledeći tekst dopisan je mastilom, latinicom.**

[1] **Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 2384.**

[1] **Vidi dok. br. 43.**

Ćudi nas da još niste primili novu radio-stanicu koju smo vam poslali preko III Divizije po drugu Slobodanu.[3] Odgovorite nam najhitnije da li ste i kad ste primili ovu stanicu.

Situacija na našim domaćim frontovima je sledeća:

Situaciju kod III Divizije poznajete i nećemo vam je mnogo iznositi. Ona se uglavnom nalazi na komunikaciji Travnik — D. Vakuf — Bugojno.

II Divizija nije uspela likvidirati Kupres.[4] Nije imala nekih naročitih žrtava. Sada se nalazi na prostoru Livno — Sujica — Duvno, gde se odmara posle višednevnih napornih borbi.

I Bosanski korpus nalazi se sa svojim glavnim snagama na međuprostoru Vrbas — Sana, bliže: na kumunikaciji Banja Luka — Prijedor, a pomoćnim snagama na komunikaciji Prijedor — Novi. Jedna njegova novoformirana brigada (VIII Krajiška) nalazi se oko Cazina, prema Dvoru i Kostajnici.

Hrvatske divizije nalaze se jednim delom u dolini Kupe, prema Petrinji — Glini i Karlovcu, a jednim delom u Lici, gde se sada koncentrišu jače ustaške snage. Već je formirana i Slavonska divizija.[5] Na Zumberku nalaze se jače naše snage, koje vezuju za sebe garnizone sa one strane Kupe kao i garnizone između Zagreba i Krškog.

U Sloveniji se situacija povoljno razvija za nas, već se formiraju nove brigade i formiraju se nove jedinice.

U Dalmaciji se takođe formiraju nove brigade.

Prema dobivenim podacima od izvesnih kurira, situacija u Hercegovini je odlična, dok je u Crnoj Gori relativno povoljna.

Na Istočnom frontu Rusi dalje nadiru prema Rostovu i njihova se ofanziva nastavlja nesmanjenom žestinom.

Vezu sa nama održavajte redovno preko Mrkonjić Grada. Nastojte da vam radio-stanica bude uvek ispravna i da budete sa nama stalno u radio-vezi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba,

[3] **Slobodan Nakićenović**
[4] **Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 18.**
[5] **Četvrta divizija Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, vidi tom V, knj. 10, dok. br. 45.**

BR. 72

OBAVEŠTENJE SEFA TEHNIČKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30 DECEMBRA 1942 GOD. ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE O STALNOM REDU VOŽNJE NA PARTIZANSKOJ PRUZI DRVAR—MLINIŠTA[1]

IV OP. ZONI

Livno

Od 1. I. 1943 g. stupa na snagu red vožnje na želj. N. O. V. Drvar — Mliništa. Ovaj red vožnje neće se mijenjati i niko ne može tražiti da voz čeka transport bolesnika i ranjenika. Oni treba da se kreću prema stanici Mliništa, s obzirom na red vožnje na pruzi. Na stanici postoji prihvatište za ranjenike i prolaznike.

Detaljno obavješt. dobitćete pismeno.

Voz broj 12 stiže sa Mliništa u Drvar u 10,30 sati.

Voz br. 11 polazi za Drvar sa Mliništa u 14,25.

Za Tehn. ot. V. Š.
Ing. Vlado[2]

30/XII/1942

[1] **Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12—6, k. 1490—B.**
[2] **Vladimir Smirnov**

BR. 73

KRATKO UPUTSTVO O NOĆNIM NAPADIMA NA NASELJENA MESTA SASTAVLJENO U VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DECEMBRA 1942 GODINE[1]

NAPAD NA NASELJENA MJESTA NOCU

Velika zimska ofanziva Crvene armije na Istoku i ofanziva Anglo-Amerikanaca u sjevernoj Africi prisilile su okupatora da smanji oružane snage u našoj zemlji. Uglavnom ostavio je svoje plaćenike ustaše i četnike i jedan mali dio svojih snaga, da bi osigurao nesmetano prebacivanje svojih snaga glavnim željezničkim prugama i putevima na razne fronte.

Okupator i njegove sluge zavukli su se u naseljena mjesta koja su dobro utvrdili bunkerima, mitraljeskim gnijezdima i rovovima ograđenim bodljikavom žicom i minskim poljima. Okupator još uvijek raspolaže dovoljnim brojem automatskog oruđa i brojnom artiljerijom, tenkovima i avijacijom.

Naša je dužnost da okupatora i njegove plaćenike što prije uništimo i protjeramo iz naše porobljene zemlje, da oslobodimo još neoslobođena mjesta i gradove. Time ćemo najviše doprinijeti konačnom uništenju fašističkih porobljivača.

Da bi taj zadatak što lakše i sa što manje žrtava izvršile, naše jedinice redovno se služe noćnim napadima na utvrđena mjesta. Noćne borbe u mnogome olakšavaju našim hrabrim borcima zauzimanje takovih mjesta. To dokazuje da naši borci raspolažu visokom sviješću i visokim borbenim moralom.

Noćnim napadom postižemo iznenađenje kod neprijatelja, izbjegavamo ubitačnu vatru, koju bi preko dana trpili, i pod snažnim naletom jurišača padaju i najbolje branjena mjesta.

PRIPREMA ZA NAPAD

Za noćne napade potrebna je tajnost i temeljita i svestrana priprema, od čega zavisi i uspjeh napada. Prethodna priprema sadrži: izviđanje naseljenog mjesta i pravca kretanja, prikupljanje podataka o neprijatelju i njegovom rasporedu, izrada plana za napad i izdavanje zapovijedi.

Izviđanje ima za cilj: da se rukovodioci, ako je moguće i jurišači koji imaju izvršiti napad, upoznaju sa zemljištem i mjestom koje se napada i utvrđenim objektima koje neprijatelj brani;[2] da uočavaju pravce kojima će nastupati, dokle će se

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 37—5, k. 2. Uputstvo je bilo namenjeno u prvom redu slušaocima kurseva Vojne škole NOV i POJ.

[2] Reči: „i utvrđenim objektima koje neprijatelj brani" dopisane su mastilom, latinicom.

kretati kolonom i na kom će se mjestu razviti u streljački stroj; da se upoznaju s preprekama prirodnim i vještačkim koje stoje na putu i s mjestima gdje bi mogli naići na minska polja.

Komandiri četa i komandanti bataljona obavezno moraju nacrtati skicu zemljišta i mjesta i u nju unijeti sve detalje, kao: zgrade gdje je neprijatelj, mjesto bunkera, mitraljeskih gnijezda, rovova i žičanih prepreka. Moraju uočiti povezanost odbrambenog sistema neprijatelja i najslabije točke obrane.

Odrediti mjesta gdje će se postaviti naši teški mitraljezi i bacači i stvoriti plan vatre.

OBAVJEŠTAJNA SLUŽBA

Pored detaljnog izviđanja, mora svaki rukovodilac i borac biti upoznat s jačinom i rasporedom neprijateljske posade, njenim naoružanjem i rasporedom automatskog oružja. Te podatke redovno dobijamo od naše informativne službe, ali ih treba provjeriti i na licu mjesta. Ako tih podataka nemamo, treba uhvatiti kojeg mještanina i tražiti od njega podatke koji su nam potrebni. Zadržati ga [kao] taoca do zauzimanja mjesta i provjeriti točnost izvještaja.

PLAN ZA NAPAD

Plan za napad treba proučiti na sastanku, prije polaska u akciju, sa svima rukovodiocima, po mogućnosti i vodnicima. On sadrži slijedeća pitanja:

— Cilj napada, važnost zauzimanja mjesta. Cilj treba jasno i određeno postaviti, da ne bude nikakvog dvoumljenja.

— Izvršiti podjelu snaga za napad, zadatak i pravac kretanja svake jedinice. Rezerva je mala, a može da je i nema. Ako će se napad produžiti i preko dana, onda je potrebna.

— Sat početka napada od velike je važnosti za uspjeh akcije. Sve jedinice moraju s napadom početi jednovremeno. Tu ne smije biti propusta, mora se točno proučiti koliko je potrebno vremena da jedinice dođu na svoja mjesta i da napad bude jednovremen.

— Veza. Veza u toku napada, a naročito noću, vrlo je teška, ali zbog same noći od velike je važnosti, i veza se mora osigurati najmanje sa dva sredstva koja nam stoje na raspoloženju. Po padu pojedinih otpornih točaka u mjestu, odmah moraju biti obaviještene sve jedinice koje vrše napad, što će podići moral i borbenost kod drugih jedinica.

— Zauzimanje otpornih točaka. Po zauzimanju otporne točke (zgrade, bunkera), jedinica koja je izvršila svoj zadatak dužna je samoinicijativno produžiti napad na susjedni objekat koji se još brani. Ne dati neprijatelju vremena da se ponovno sredi, već iskoristi demoralizaciju koja je kod njega nastala i koja se odmah dalje prenaša. O produženju napada na susjedni

objekat odmah izvijestiti jedinicu kojoj se pomaže i svoj viši štab, jer u noći moglo bi doći do zabune.

— U slučaju da neprijatelj u toku napada preduzme protivnapad, što se u borbama događalo, na tu točku skoncentrisati vatru svih automatskih oruđa i artiljerije i neprijatelja u njegovoj namjeri suzbiti, a potom naše jedinice treba da odmah produže sa napadom.

— Postupak po zauzimanju mjesta; mjere koje se moraju odmah preduzeti. Jedan dio teških mitraljeza odmah postaviti na položaj u samome osvojenom mjestu; jedinice u rezervi da zauzmu vatrene položaje u mjestu, pa ako bi neprijatelj pokušao s protivnapadom, dočekati ga i uništiti. (To možemo očekivati ako je neprijatelj pobjegao.) Dalje treba pretražiti sve zgrade, pohapsiti petokolonaše i narodne izdajice.

— U slučaju da se u toku noći ne zauzme mjesto, treba voditi računa da jedinice ne ostanu u svanuće na brisanom prostoru, već ih na vrijeme povući u zaklon. Unaprijed predvidjeti da li će se napad produžiti danju, ako se u toku noći nije uspjelo zauzeti mjesto, ili će se odstupiti.

Na osnovu ovako razrađenog plana izdati zapovijed za napad.

Za vršenje noćnog napada, borci i rukovodioci treba da koriste slijedeća iskustva:

— Otvaranje vatre i glasno približavanje sa povikom ,,juriš" pogrješno je i ukoliko to postoji kod naših jedinica treba iskorijeniti. Iznenađenje, kao glavni činilac noćne borbe, u tom slučaju potpuno bi otpalo.

— Jedinice za napad moraju biti prikupljene i tako prikupljeno moraju se približiti objektu koji napadaju. Približavanje treba vršiti nečujno i neprimjetno (po snijegu koristiti bijele ogrtače) i ubacivanjem bombi u puškarnice i prozore neprijatelj će biti iznenađen i pokoleban. Taj momenat iskoristiti i pozvati neprijatelja na predaju ili ga uništiti.

— Mitraljezi, bacači i artiljerija treba da su postavljeni na položaju, pripravni za otvaranje vatre, prema unaprijed stvorenom planu vatre. Plan vatre sastavlja štab jedinice koja rukovodi napadom (bataljon, brigada ili divizija). U planu vatre predvidjeti u kome će se slučaju otvoriti vatra i na koje ciljeve. Vatra iz teških oruđa načelno se noću ne otvara.

— Ako je napad zaustavljen neprijateljskom vatrom, koncentrisati vatru iz svih oruđa na dotičnu točku, onemogućiti točnost neprijateljeve vatre i time stvoriti mogućnost borcima za produženje napada.

— U slučaju da napad ne uspije, najjačom vatrom iz svih oruđa tući nepriiateljske položaje i tako omogućiti borcima povlačenje bez većih žrtava.

BK. 74

UPUTSTVO ZA ODBRANU OD NAPADA BORNIH KOLA SASTAVLJENO U VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DECEMBRA 1942 GODINE[1]

UPUTSTVO ZA ODBRANU OD BORNIH KOLA

I.

Opći podatci o bornim kolima

1) Svima borcima i rukovodiocima Narodno-oslobodilačke vojske je dobro poznato šta su borna kola i kakvu opasnost predstavljaju.

Neprijatelj, raspolažući na našem ratištu većim brojem bornih kola, nastoji da ih iskoristi što bolje, štedeći i podržavajući svoju pješadiju. Naše, pak, jedinice nastoje da se odbrane od napada i djelovanja bornih kola služeći se sredstvima kojima raspolažu. Ova su sredstva često nedovoljna i skromna, a katkad ih jedinice ne primjene dobro niti potpuno, zbog čega dolazi do iznenađenja i upada bornih kola u našu dublju pozadinu i onda kad bi se to moglo spriječiti.

2) *Cilj* je ovom uputstvu da sredi do sada stečena iskustva u borbi protiv bornih kola i pruži ih našim jedinicama u razumljivom obliku, koji će omogućiti rukovodiocima da uvijek poduzmu sve one mjere odbrane od bornih kola koje odgovaraju situaciji.

3) Ovo uputstvo daje samo *opće smjernice* organizacije odbrane od bornih kola, jer je nemoguće predvidjeti sve slučajeve koji mogu nastupiti.

4) *Borna kola su moćno tehničko borbeno sredstvo, koje djeluje redovno ofenzivno.* Ona se mogu kretati i izvan puteva, često i po strmim nagibima, a mogu savlađivati razne zemljišne i ostale prirodne i vještačke prepreke.

Ako se borna kola dobro i pravilno upotrijebe, može im odoliti samo dobro organizirana i dobro izvedena odbrana. Glavni je cilj ove odbrane izbaciti borna kola iz pokreta i borbe bilo tako da ih zaustavimo pomoću kakve prepreke, bilo da ih pogodimo vatrenim oružjem u osjetljiva mjesta i uništimo ih, odnosno onesposobimo — neutraliziramo, izazvavši požar, eksploziju ili oštećenje.

[1] Original, umnožen na geštetneru, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 35—5, k. 2.

5) Odbrana od bornih kola može se pravilno organizirati samo onda kada branilac dobro poznaje tehničke osobine bornih kola koja se mogu pojaviti protiv njegove jedinice i balističke osobine naoružanja tih kola, taktiku bornih kola, tj. način njihove borbe, vrijednost i upotrebljivost sredstava koja mogu služiti za odbranu.

6) *Postoji više tipova bornih kola,* sa raznim naoružanjem, brojem posade, tehničkim i balističkim osobinama. Naše-jedinice imale su i imaju prilike boriti se protiv bornih kola od svega nekoliko tona težine i lako naoružanih, kao i protiv teških i najtežih bornih kola — od 60 i više tona.

Laka borna kola teška su do 10 tona i naoružana jednim do dva mitraljeza, ili jednim malim topom do 47 mm, ili jednim mitraljezom i jednim malim topom.

Srednja borna kola su težine od 20—30 tona. Imaju jači oklop od lakih kola i veći broj oružja (mitraljeza i lakih topova). Neka srednja borna kola imaju i top većeg kalibra, od 75 mm.

Teška borna kola imaju preko 30 tona. Danas imade kola teških 70 i više tona. Ova su kola dugačka do 10 m, široka 3—4 metra, a oklop im može biti debeo preko 100 mm. Naoružanje je mješovito i sastoji se obično iz jednog topa kalibra oko 75 mm, sa nekoliko mitraljeza. Posada im broji više ljudi (oko 10).

Srednja, a naročito teška borna kola imadu veliku moć rušenja i sposobna su za savlađivanje većih prepreka. Njihov je oklop vrlo čvrst i treba imati specijalna oruđa i zrna da ga probiju. Najmoderniji tipovi bornih kola imadu oklop iz naročitog čelika čija je tvrdoća velika, a time raste i otporna moć oklopa protiv raznih vatrenih sredstava koja branilac može upotrijebiti.

Osmatranje iz kola redovno se vrši kroz proreze na gornjem dijelu oklopa, ili pomoću optičkih sprava. Razumljivo je da su ti prorezi i sprave vrlo osjetljiva mjesta kola.

Oklop kola redovno je najdeblji sprijeda i pozadi, tanji sa strana, a najtanji na gornjem i donjem dijelu trbuha kola.

Naoružanje je obično smješteno u tornjeve (kupole), koji se mogu potpuno okretati (360 stupnjeva). Srednja i teška borna kola, pored oružja smještenih na tornju, imadu i oruđa na bočnim stranama koja gađaju kroz puškarnice oklopom zaštićene.

7) Nijemci upotrebljavaju u borbi protiv naše vojske pored lakih i srednjih tipova, slijedeće tipove teških bornih kola: „Tiger", „Pancer", „Mark 3", „Mark 4".

Tehnički podaci o ovim bornim kolima u prilogu.[2]

[2] **Redakcija nije mogla pronaći ovaj prilog.**

II.

Taktička upotreba bornih kola

8) Upotreba bornih kola je obično ovakva:

a) Laka borna kola upotrebljavaju se za izviđanje i neposredno praćenje pješadije, otvarajući joj prolaze kroz manje prepreke i boreći se u tijesnoj vezi sa njom.

b) Srednja borna kola riješavaju iste zadatke kao i laka, a mogu se upotrijebiti i za samostalno prodiranje u dublju pozadinu.

c) Teška borna kola vrše izviđanje, krče put lakim i srednjim kolima i pješadiji pri napadu na jače utvrđene položaje. Vode borbu sa protivnikovim bornim kolima, lome protivnikovu protivoklopnu odbranu, vrše dublje prodiranje u pozadinu protivnika (protiv štabova, rezervi; komunikacijskih središta), sama ili zajedno sa lakim i srednjim kolima.

9) *Iznenadna pojava* pred protivnikom težnja je svih jedinica bornih kola, jer na taj način moralno djeluju na protivnika i lako prodiru u dubinu njegovog rasporeda.

10) Borna kola formirana su u veće i manje jedinice, koje su samostalne ili se pridaju pješadiji. U borbama na našem ratištu imamo obično posla sa jedinicama bornih kola koje su pridate pješadiji.

Naročite prilike koje vladaju na našem ratištu nametnule su neprijatelju način taktičke upotrebe bornih kola. On je prisiljen da skoro svakoj pješadijskoj jedinici i koloni u nastupanju ili odstupanju, svakoj posadi u većim uporištima, trupi koja osigurava pojedino komunikacijsko središte i raskrsnicu, pridaje po nekoliko bornih kola. Isto tako, neprijatelj koristi borna kola u borbi, napadu i odbrani, upućujući ih u prvom redu na krila, bokove i pozadinu naših jedinica.

Pored toga neprijatelj koristi odjele bornih kola za napade iz pojedinih svojih uporišta u okolna mjesta radi pljačke, teroriziranja i izazivanja panike.

Najzad borna kola služe neprijatelju kao pokretna rezerva u većim uporištima.

11) Iz naprijed iznijetog se vidi da se borna kola mogu upotrijebiti u svima taktičkim radnjama:

a) *U službi izviđanja* borna kola šalju se naprijed praćena pješadijom na kamionima, biciklistima ili motociklistima. Borna kola služe kao oslonac pješadiji i kreću se od oslonca do oslonca otklanjajući prepreke i otpor neprijatelja vlastitim sredstvima [1] uz pomoć pješadije dok god je to moguće.

Teška borna kola, pa i jače naoružana srednja kola, mogu se zaletiti daleko ispred svoje pješadije, izbiti na neku važnu točku

i držati je do dolaska pješadije. Na taj način borna kola mogu dobiti ulogu izviđačko-zaštitničkih odreda.

b) *U službi osiguranja* neprijatelj primenjuje borna kola koristeći ih u prvom redu u sastavu prethodnice, da bi slomio protivnički otpor za vrijeme hvatanja dodira i prethodničke borbe. Koristi ih i u zaštitnici, kao i pri osiguranju u mjestu.

c) *U napadu* neprijatelj koristi borna kola sa težnjom da pomoću njihovom djeluje prema osjetljivim točkama našeg rasporeda pojavljujući se iznenada. Ako neprijatelj ima dovoljno bornih kola razvit će ih na širem frontu i po dubini.

Neprijatelj često nastoji da bornim kolima potpomogne svoju pješadiju na glavnom pravcu napada. To će, međutim zavisiti od zemljišta.

Pojava bornih kola na osjetljivim pravcima i točkama braniočevog položaja, naročito prema krilima, bokovima i pozadini, pretstavlja najveću opasnost ako odbrana od bornih kola nije pravilno predviđena i organizirana.

Polazni položaj je linija sa koje borna kola polaze u napad. Tehničke pripreme za napad vrše borna kola na tzv. *pripremnom položaju,* koji načelno treba da bude izvan dohvata braniočeve divizijske artiljerije.

Na našem ratištu borbe se često vode na važnijim putevima i pored njih, u susretu, pa će se neprijateljeva borna kola morati da razviju za borbu iz marševske kolone, težeći pri tom da odmah zauzmu širi front, kad god zemljište dopušta, zaštićujući razvoj i pokrete vlastite pješadije.

U gonjenju borna kola nalaze veliku upotrebu, što je razumljivo.

d) *U odbrani* neprijatelj koristi u širokom opsegu borna kola (odbrana jače i slabije utvrđenih položaja, naseljenih mjesta, komunikacijskih pravaca, čvorova i raskrsnica čitavih područja).

Jedinice bornih kola služe neprijatelju u odbrani i kao pokretna rezerva, koju šalje tamo gdje je potrebno.

e) *U izvlačenju iz borbe* glavni je zadatak bornih kola: da pješadiju što bolje pomognu u najtežim trenutcima, tj. u trenutcima prekida borbe i otkačivanja od neprijatelja. Borna se kola zalažu na onim pravcima i točkama gdje napadač najjače pritište i vrše kratke i brze protivnapade.

f) *Ako se borba vodi oko šuma,* postupak je uglavnom slijedeći:

U napadu borna se kola šalju da što prije izbiju na prednji rub šume i tako olakšaju pješadiji ulazak u šumu. Ako postoje kroz šumu putevi, prosjeci i prolazi, a drveće je rijetko te kola mogu proći kroz nju, ili je drveće toliko tanko da ga kola mogu pregaziti, onda se kola upućuju kroz šumu najpogodnijim pravcima, štiteći vlastitu pješadiju. Treba, međutim, paziti da se kola

ne zalete u šumu i ne zaglave na kakvoj prepreci koja bi ih zaustavila.

Ako napadač raspolaže većim brojem bornih kola, onda jedan dio kola ostavlja izvan šume, da bi spriječio djelovanje braniočeve rezerve koja se nalazi izvan šume.

Pri odbrani šume borna se kola postavljaju dijelom u šumi iza pješadijskog rasporeda, na točkama zgodnim kao polazni položaji za vršenje kratkih i brzih udara i za potpomaganje pješadije, a dijelom ostaju izvan šume (raspored zavisi od oblika i vrste šume, taktičke situacije i broja bornih kola koja stoje na raspolaganju).

g) *U borbama oko naseljenih mjesta* postupak je načelno ovaj:

Pri napadu borna se kola mogu korisno upotrijebiti za savlađivanje i uklanjanje prepreka na rubovima i u unutrašnjosti naseljenog mjesta, upadajući u mjesto naglo najpogodnijim pravcima, čim artiljerija i teška oruđa pješadije unište ili neutraliziraju braniočeva protivoklopna sredstva. Pješadija prati — slijedi — borna kola, braneći ih pri tom od bliskih prepada, zasjeda i protivoklopnih oruđa koja bi još djelovala.

Borna kola, pojedince ili u skupinama, upućuju se pojedinim ulicama, djelujući vatrom na žive ciljeve i gnijezda otpora, hitajući do jedne unaprijed određene linije (poprečne ulice u koje udaraju pojedine ulice kojima se kreću borna kola, trgovi na koje izvode pojedine ulice). Na toj se liniji borna kola mogu prikupiti i urediti, a potom produžiti pokret i djelovanje do slijedeće poprečne linije, odnosno do suprotnog ruba naseljenog mjesta.

Ako napadač raspolaže većim brojem bornih kola, korisno je jedan dio zadržati izvan naseljenog mjesta, da bi se spriječio zahvat braniočeve rezerve, koja bi se nalazila izvan naseljenog mjesta.

TJ odbrani naseljenih mjesta borna se kola koriste kao i pri odbrani u šumi.

Jedinice Narodno-oslobodilačke vojske često vode borbu oko naseljenih mjesta, pa je potrebno uvijek potanko proučiti sva pitanja o upotrebi i odbrani od bornih kola, za sve faze borbe.

12) Naše jedinice i naši borci stajali su nebrojeno puta nasuprot ovim čeličnim nemanima — bornim kolima, pokazujući sjajne primjere lične hrabrosti, odlučnosti i hladnokrvnosti. Često su puta naši borci ručnim bombama i benzinskim flašama onesposobljavali ili neutralizirali neprijateljeva borna kola. Protivoklopni topovi uspješno su djelovali uvijek kada su bili dobro postavljeni, blagovremeno upotrijebljeni, kada je zrno palo pravilno na oklop ili osjetljivo mjesto kola i kada je zrno bilo dovoljno moćno da probije oklop kola. Prepreke na zemljištu bile

su korisne uvijek kada su bile izrađene i postavljene na vrijeme i pravilno, tj. kada su odgovarale tipu bornih kola koja je neprijatelj upotrijebio. Iznenađenje je bilo moguće samo u slučaju kada obavještajna i osmatračka služba i veze nisu bile dobro organizirane.

Međutim, vatrena sredstva kojima za sada raspolažu naše jedinice za odbranu od bornih kola skromna su kako po broju tako i po moćnosti udara i probojnosti, jer naši protuoklopni topovi ne mogu probiti oklop teških tenkova, koje neprijatelj često upotrebljava, ali mogu oštetiti i takve tenkove, naročito njihova gusjenice.

Prepreke na zemljištu, prirodne i vještačke, teško se mogu uspješno upotrijebiti na onim pravcima, mjestima i prostorijama gdje neprijatelj može borna kola razviti izvan puteva. Pored toga, izradom prepreka često se priječi kolski promet na nekom putu na kojemu postoii mogućnost pojave bornih kola. Najzad, prepreke na zemljištu vrijede potpuno samo ako se mogu braniti vatrenim sredstvima.

Ovo su velike poteškoće pri organizaciji odbrane od bornih kola.

Međutim, od ogromne je važnosti naći uvijek riješenje za sve poteškoće, i organizirati odbranu od bornih kola tak;o da možemo računati na uspjeh. U prvom redu je glavno — spriječiti svako iznenađenje. Zato treba razviti telefonsku mrežu u svima pravcima kuda mogu naići tenkovi.

III.

Organizacija odbrane od bornih kola

13) Svi rukovodioci dužni su poduzeti sve moguće i odgovarajuće mjere odbrane od bornih kola u svakoj situaciji, na području svoga djelovanja, i odgovorni su za pravilnost i blagovremeno izvođenje ovih mjera.

14) Sve odbrane od bornih kola sastavni su dio plana rada svakog štaba, odnosno rukovodilaca, za taktičku radnju koju dotična jedinica ima izvršiti. Zbog važnosti pitanja tieba im pokloniti najveću pažnju.

15) ***Sto je plan rada?*** To je predviđanje upotrebe svih snaga i sredstava neke jedinice u borbi, sa ciljem da se omogući najbolja moguća suradnja snaga i borbenih sredstava u svakom razdoblju borbe. Drugim riječima, u planu rada iznosi se način na koji se misli izvršiti dobiveni zadatak.

U okviru općeg plana rada neke jedinice, plan odbrane od bornih kola je određivanje i predviđanje upotrebe svih borbenih i ostalih sredstava koja mogu sa izgledom na uspjeh poslužiti za tu odbranu.

16) Situacije u kojima se mogu nalaziti naše jedinice veoma su raznolike, kao što su raznovrsni zadaci koji im mogu pasti u dužnost. Tako napr.:

Divizija (brigada, odred) može se nalaziti u stavu očekivanja na jednoj oslobođenoj prostoriji, sa zadatkom da nadzire ovu prostoriju i spriječi neprijatelju prodor na nju.

Na ovakvu prostoriju vodi obično nekoliko puteva sa neoslobođene teritorije, odnosno od najbližih neprijateljevih uporišta. Na ovim putevima pojačat će se[3] svakako borna kola ako neprijatelj bude pokušao kakav pothvat protiv dotične oslobođene teritorije. Svi pravci — putevi neće biti jednake važnosti, a možda neprijatelj neće ni djelovati na svima pravcima.

Na takvoj oslobođenoj prostoriji imade uvijek točaka — mjesta, raskrsnica i užih prostorija do kojih ne bi trebalo da neprijatelj dopre bornim kolima, ili u najmanju ruku ne bi se smio pojaviti iznenadno i neočekivano.

Kada se neprijatelj pojavi na jednom ili više pravaca koji vode na tu prostoriju, naše jedinice (divizija, brigada, odred) djeluju prema situaciji i zahvataju u borbu, prema planu svojih rukovodilaca, one pravce i zone gdje je najpogodnije i najkorisnije.

Dužnost je rukovodilaca koji komanduju na takvoj prostoriji da na vrijeme procijene i predvide sve mogućnosti upada neprijateljevih bornih kola i organiziraju službu osmatranja, javljanja i samu odbranu od bornih kola.

Drugi slučaj: Jedinica (divizija, brigada, odred) može biti razvijena za borbu, za napad ili odbranu.

Napad naše jedinice može biti munjevit i iznenadan, po načelima čisto partizanskog djelovanja, ponekad opet mora se napad vršiti na neprijatelja koji je unaprijed zauzeo i utvrdio položaj, pa se napada po točno predviđenom planu. U prvom slučaju naše jedinice poslije munjevitog udara mogu se brzo ukloniti — povući ili prebaciti na neki drugi pravac, pa opasnost od neprijateljevih bornih kola nije velika. U drugom slučaju opasnost je daleko veća, jer je jedinica vezana za određene pravce napada, a napad se često ne može izvršiti u jednom potezu, već po etapama i načelima normalnog vođenja borbe.

U odbrani naša se jedinica može boriti za dobitak u vremenu, koristeći za vođenje borbe zemljište po dubini. S druge opet strane, zadatak može zahtijevati izvršenje odsudne odbrane na nekom položaju, unaprijed izabranom, i po mogućnosti utvrđenom.

[3] **Omaška; treba da piše: pojavit će se.**

U prvom slučaju jedinica može lakše izbjeći opasnost od bornih kola nego u drugom, pa će prema tome prilagoditi mjere odbrane od njih.

Pri kretanju (nastupnom, odstupnom, bočnom maršu, izviđanju) i pri zadržavanju na mjestu — *stanovanju* često postoji opasnost iznenadne pojave i pothvata neprijateljevih bornih kola iz njegovih obližnjih uporišta.

17) *Pravilno procijeniti pravce djelovanja bornih kola u svakoj taktičkoj situaciji, predvidjeti na vrijeme mjere odbrane i sprovesti ih u život, to je važna dužnost rukovodilaca.*

18) *Za izradu plana rada potrebno je:* pravilno cijeniti uslove zemljišta za rad bornih kola, pravilno cijeniti namjere neprijatelja, poznavati osobine neprijateljevih bornih kola. prirodu i mogućnosti vlastitih sredstava odbrane; na osnovi toga odrediti svakom odbranbenom sredstvu pravilno mjesto i zadatak, predvidjeti službu osmatranja, javljanja i veze i spriječiti svako iznenađenje.

19) *Sredstva za odbranu od bornih kola* su *aktivna i pasivna.*

Pod aktivnim sredstvima razumijevamo oruđa i borbena sredstva svih vrsta glavnih rodova vojske (pješadije, konjice, artiljerije i avijacije, kao i jedinica bornih kola). Cilj je upotrebe ovih sredstava uništenje ili barem neutraliziranje neprijateljevih bornih kola *(neutralizirati* znači onesposobiti ili izbaciti iz borbe borna kola na kraće ili duže vrijeme).

20) *U aktivna sredstva spadaju:*

a) *Protivoklopna oruđa*

Oruđa ove vrste kojima naše jedinice do sada raspolažu jesu kalibra 37—47 mm. Ona imaju veliku početnu brzinu, veliku brzinu gađanja, a njihova zrna jaku probojnu moć protiv oklopa lakih i srednjih bornih kola, naročito na manjim udaljavanjima - ispod 1000 m.

Protiv novih modela teških bornih kola, koja imaju debeo oklop od naročite vrste čelika, probojna moć zrna ovih oruđa nije dovoljna.

Ova oruđa gađaju neposredno.

b) *Protivoklopni mitraljezi*

Imade specijalnih mitraljeza za gađanje bornih kola, sa probojnim zrnima (pancirnim). Kalibar ovih oruđa je obično 15—20 mm.

Naše jedinice nemaju još u svom naoružanju u dovoljnom broju takvih specijalnih oruđa, već se služimo raznim oruđima, kao što su:

Protivavionski mitraljez talijanskog porijekla, kalibra 20 mm, koji se može koristiti i za gađanje bornih kola. Horizontalno polje djelovanja mu je 360°, a vertikalno od minus 10° do plus 80°.

Talijanski teški mitraljez „Breda", kalibra 8 mm, ima naročitu municiju za gađanje bornih kola sa tanjim oklopom. Ova je municija na vrhu plavo obojena.

Talijanski protivavionski mitraljez „Breda", kalibra 15 mm, može se upotrijebiti za gađanje bornih kola sa tanjim oklopom, ako imade probojnu municiju. Može se pokušati gađanje i sa običnom municijom, na bliskim daljinama.

Protivavionski mitraljez „Zbrojovka", kalibra 15 mm, može se upotrijebiti za gađanje bornih kola sa tanjim oklopom, naročito sa probojnom municijom.

Talijanski teški mitraljez „Fiat", kalibra 8 mm, može se koristiti za gađanje bornih kola pod uslovima istim kao i „Breda" 8 mm.

Načelno, mitraljezi koji se upotrebljavaju za gađanje bornih kola treba da koriste *probojna zrna.* Tada su u stanju probiti manji oklop, debljine 10—20 mm, na manjim udaljenjima (do najviše 500 m) pri pravilnom padu zrna.

Ovi se mitraljezi redovno upotrebljavaju u prednjim pješadijskim linijama protiv malih i brzih bornih kola.

Pored mitraljeza, koji se mogu koristiti za odbranu od bornih kola, postoje i protivoklopne puške kalibra 12—20 mm, čija je probojna moć manja od mitraljeza istog kalibra.

c) Obični pješadijski topovi kalibra 37 mm. Ako ih ima, mogu se koristiti i za odbranu od bornih kola sa tankim oklopom. Gađanje treba vršiti pancirnim (probojnim) zrnima, na manje daljine (500 m).

d) *Teški bacači* mogu neposredno gađati borna kola ako raspolažu pancirnim bombama.

e) *Artiljerijska oruđa*

Za gađanje bornih kola mogu se, načelno, koristiti ova oruđa:

a) Na većim daljinama, pri posrednom gađanju, djeluje se koncentracijom vatre ili organiziranjem stalnih zaprečnih gađanja.

Za gađanje lakih bornih kola mogu se upotrijebiti poljski topovi 75 i 80 mm, haubica oko 100 mm, dugački top 105 mm, sa udarnim granatama.

Ova oruđa vrše gađanja bornih kola u okviru svojeg općeg zadatka.

Za gađanje teških bornih kola mogu se upotrebljavati: haubica oko 100 mm, 150 mm, (149, 152), 155 mm, kao i dugački topovi 105 mm, sa udarnim granatama.

Ova oruđa vrše gađanja bornih kola u okviru svojeg općeg zadatka (tj. potpomaganje odbrane, odnosno napada).

b) *Na manjim daljinama (ispod 1000 m),* u nedostatku specijalnih protivoklopnih oruđa, mogu se upotrijebiti za blisku borbu sa bornim kolima — neposredno djelujući — ova artiljerijska oruđa: brdski i poljski topovi sa pancirnim (probojnim) i polupancirnim granatama.

Ova oruđa moraju se posebno odvojiti za gađanje bornih kola i ne mogu se koristiti u okviru općeg zadatka artiljerije.

Treba odmah napomenuti da sadašnje stanje naše divizijske artiljerije i uslovi pod kojima se vode borbe, u većini slučajeva, još neće omogućavati potpuno ovakvu upotrebu artiljerije. U prvom redu ovo otežava širina fronta, koja je velika, i teška preglednost zemljišta; ljudstvo i starješine nisu potpuno izvježbani i za ovakve zadatke; artiljerije imamo malo i odvajanje za specijalne zadatke ide na štetu općeg zadatka; imamo malo odgovarajuće municije, ili je uopće nemamo. *Ipak, kad god je moguće, a opasnost od bornih kola je velika, treba nastojati uvući u plan odbrane od bornih kola i artiljerijska oruđa.*

Mjesta — prostorije na koje treba pripremiti koncentracije vatre ili stalne zaprečne baraže određuje trupni komandant, pošto izvrši procjenu situacije i ustanovi pravce na kojima se može očekivati zahvat bornih kola.

Cijeneći opasnost od bornih kola, trupni komandant rješava i pitanja odvajanja pojedinih oruđa za gađanje bornih kola neposrednim djelovanjem.

f) *Ručne bombe*

Ove bombe, u većem broju (tri do pet bombi) vezane tako da se jednovremeno rasprsnu, mogu probiti tanji oklop (oko 5 mm), a naročito mogu oštetiti gusjenicu.

Bombe se mogu baciti i sa nadvišavajućih tačaka na gornje dijelove oklopa bornih kola.

Upotreba ručnih bombi teška je i nesigurna protiv bornih kola koja se brzo kreću.

g) *Borbena sredstva avijacije*

Avioni mogu djelovati protiv bornih kola svojim mitraljezima i automatskim topovima (oko 20 mm kalibra), sa specijalnom pancirnom municijom. Pored toga mogu baciti na borna kola i svoje bombe.

h) *Vlastita borna kola* su, razumije se, odlično pokretno i vatreno sredstvo za borbu protiv neprijateljevih bornih kola.

ako su takve težine i naoružanja da se mogu upustiti u borbu sa neprijateljem sa izgledom na uspjeh.

i) *Upotreba benzinskih flaša* poznata je našim jedinicama.

j) *Bacači plamena* mogu se upotrijebiti samo sa najbližih daljina (15-40 m).

Napomena:

a) U uputstvu su nabrojena uglavnom sva aktivna sredstva bez obzira da li njima raspolažu naše jedinice.

b) Pri gađanju bornih kola vatrenim sredstvima treba težiti da zrna padnu na oklop što povoljnije — pod pravim uglom ili što bliže pravom uglu.

21) *Pasivna sredstva odbrane od bornih kola.* To su sve pripreme[4] i vještačke prepreke, koje se postavljaju u cilju da zaustave borna kola. ili ih natjeraju na skretanje drugim pravcima gdje će se lakše napasti i oštetiti. Ima prepreka koje mogu i same oštetiti borna kola (mine).

a) *Prirodne prepreke su:*

— Stjenovito i ispresijecano planinsko zemljište i ljuti krš sa škrapama i velikim vrtačama. Upotreba bornih kola na ovakvom zemljištu moguća je samo na putevima i neposredno uz puteve.

— Vodeni tokovi, rijeke i kanali su najbolje prirodne prepreke, ako su dovoljno duboke i široke i ako su im obale dovoljno strme. Vrijednost prepreke zavisi od tehničkih osobina bornih kola koja neprijatelj upotrebljava. Treba imati na umu da će neprijatelj nastojati da za prijelaz koristi gazove ako ih ima.

— Močvare su dobra prirodna prepreka ako je sloj blata tako mekan i dubok da će borna kola upasti u nj i da neće moći da se dalje kreću.

— Guste šume sa jakim stablima (debljine preko 60 cm) onemogućavaju pokret bornih kola, a ako stabla nisu toliko jaka, a šuma je gusta, onda se otežava i usporava pokret bornih kola.

— Prirodni nagibi utječu na mogućnost kretanja bornih kola. Kod većine bornih kola nije moguće kretanje po nagibima strmijim od 45° uz brdo, a 60° niz brdo. Međutim, ima specijalnih bornih kola za kretanje u planini koja mogu savladavati i veće nagibe.

Prirodne prepreke treba koristiti što više. Osnov za niihovu upotrebu je poznavanje tehničkih osobina neprijateljevih bornih kola i do sada stečeno bogato iskustvo naših jedinica. Nikad ne treba precijeniti vrijednost neke prirodne prepreke, jer to može imati velikih posljedica, kao i štetnih. Bolje je prirodnu pre-

[4] **Verovatno treba da niše: prirodne.**

preku pojačati vještačkom, kad god ima vremena i mogućnosti, ako takva prepreka ne izgleda potpuno sigurna.

b) *Vještačke su prepreke:*

— mine i minska polja;

— mine sa električnim paljenjem;

— rovovi, koji moraju biti dovoljno široki, duboki i strmi da budu prepreka;

— klopke — jame potpuno pokrivene i maskirane;

— nasipi i zemljani zasjeci mogu se korisno upotrebljavati na neravnom zemljištu;

— prepreka od koso postavljenih stubova. Stubovi moraju imati najmanje 30 cm promjera. Međusobno rastojanje oko 2 metra, a odstojanje 2 do 2.50 m. Stubovi su ukopani u zemlju za 2—3 m, a dio stuba nad zemljom je visok obično jedan do 1.50 m i nagnut u stranu odakle se očekuje pojava bornih kola. Ukoliko su stubovi niže iznad zemlje, utoliko se lakše maskiraju:

— barikade;

— rušenje puteva i mostova vrši se kada je to neophodno potrebno. Rušenje puteva, kad se vrši, ima se izvršiti temeljito, da zaista pretstavlja prepreku.

Napomena: Naprijed su nabrojene vještačke prepreke koje su u stanju podići i organizirati naše jedinice, obzirom na sredstva i prilike.

Pored ovih prepreka ima i drugih, kao što su: poplave, zamke od užadi i žice, zasjeka, krstila, mreže od žice, zidovi od betona i drvenih stabala, betonirane mine.

22) Poznavajući dobro vatrena sredstva kojima raspolaže neka naša jedinica za odbranu od bornih kola, cijeneći pravilno vjerovatne pravce pojave ovih i prirodne prepreke koje se isprečuiu na tim pravcima, cijeneći pravilno značenje i mogućnost primjene vještačkih prepreka, poznavajući osobine neprijateljevih bornih kola i opasnost koja od njih prijeti, rukovodioci će uvijek moći poduzeti odgovarajuće mjere odbrane.

23) *Hladnokrvnost vlastite pješadije* pri pojavi bornih kola je od presudne važnosti za ishod borbe. Pješadija u svome borbenom poretku imade često svoj borbeni zadatak od kog je ne smije smesti pojava bornih kola, makar ona prošla kroz raspored pješadije.

24) *Artiljerija je veoma osjetljiva* na napade bornih kola pošto nema vlastite samoodbrane. Zbog toga će često mjesto — položaj baterija morati biti izabran tako da se opasnost iznenadnog upada bornih kola u raspored artiljerije što više smanji.

25) *Jedan primjer izrade plana rada za organizaciju odbrane od bornih kola:*

Uzmimo da je jedna divizija od tri brigade dobila zadatak da na pogodnom položaju zatvori jedan pravac i spriječi neprijateljev prodor na oslobođeni teritorij. Divizija ima, dakle, da organizira odbranu po planu.

Na izabranom položaju izvršit će se raspored snaga, po otsjecima, odredit će se posade otsjeka, divizijska rezerva, prostorije i zadatak divizijske artiljerije.

Procijenit će se svi mogući pravci kojima bi se mogla pojaviti neprijateljska borna kola, obzirom na zemljišne prilike, i donijeti zaključak koji su pravci najvjerovatniji i najopasniji i kud izvode na samom položaju — da li na krilo, centar, bokove ili pozadinu. Procijene se najprije sve prirodne prepreke na tim pravcima, donese odluka o njihovoj vrijednosti i upotrebi i o tom da li ih treba dopuniti kakovim radovima.

Donosi se odluka gdje treba podići vještačke prepreke i kakove; ovo se najprije radi na komunikacijama koje izvode prema našem položaju.

Štab divizije određuje ulogu i upotrebu u odbrani od bornih kola za slijedeća vatrena sredstva; divizijsku artiljeriju i protuoklopna oruđa, odnosno ona artiljerijska oruđa divizijske artiljerije koja budu odvojena za neposredno gađanje bornih kola.

Divizijska artiljerija, ako raspolaže odgovarajućom municijom i ako je ljudstvo dobro izvježbano, koristi se u odbrani od bornih kola posrednim gađanjem (a može se dogoditi da gađa neposredno ako se borna kola iznenadno pojave prema rasporedu artiljerije). U slučaju da se divizijska artiljerija koristi za odbranu od bornih kola, čemu treba težiti, onda štab divizije u svojoj početnoj zapovjesti daje artiljeriji od prilike ove odredbe: *Divizijska artiljerija postavit će se na prostoriji. . . . . Zadatak: potpomaganje odbrane na cijelom frontu, a naročito prema lijevom (desnom) otsjeku. U cilju odbrane od bornih kola pripremiti vatrene koncentracije na: raskrsnicu X, točku Y itd, udarnim granatama.*

Da bi divizijska artiljerija mogla na vrijeme izvršiti te potrebne koncentracije protiv bornih kola, mora biti savršeno uređena veza i javljanje.

Na sličan način štab divizije određuje osnovni zadatak protivoklopnim oruđima i onim artiljerijskim oruđima koja budu izdvojena iz divizijske artiljerije za neposredno gađanje bornih kola iz prednjih linija, a mjesto na terenu treba ovim oruđima da odredi komandant otsjeka, obzirom na svoj vlastiti plan vatre.

Odredivši ulogu divizijske artiljerije u odbrani od bornih kola, ulogu protivkolskih oruđa i, naročito, odvojenih artiljerijskih oruđa, ***štab divizije je odredio i sastavio svoj plan vatre odbrane od bornih kola.***

Pored toga, štab divizije je dužan dati uputstvo komandantima otsjeka kako da oni dopune po štabu divizije predviđenu odbranu svojim sredstvima.

Međutim, nije dovoljno predvidjeti samo aktivno i pasivno sredstvo odbrane, već treba ustanoviti i postupak pješadije u slučaju prodora bornih kola, imajući na umu zadatak cijele jedinice u dotičnoj taktičkoj situaciji.

Sličan je postupak štabova u drugim taktičkim situacijama.

26) Bit će slučajeva, pored sve opasnosti, da se neće moći blagovremeno poduzeti mjere odbrane od bornih kola, pa će pri njihovoj pojavi neka naša jedinica morati da se ukloni u stranu od pravca nadiranja bornih kola.

Ukoliko budu svi rukovodioci poklanjali potrebnu pažnju ovom za nas toliko osjetljivom pitanju, ovakvi će slučajevi biti sve rjeđi.

U prilog: pregled tehničkih osobina teških njemačkih tenkova i protivoklopnih topova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 75

POZDRAV VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 1 JANUARA 1943 GOD. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU NOV I POJ POVODOM NOVE GODINE[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
1-1-1943 g.

SVIM BORCIMA, KOMANDIRIMA, KOMANDANTIMA I POLITIČKIM KOMESARIMA NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE VRHOVNI STAB N.O.V. I P.O.J. ČESTITA:

Srećnu Novu godinu

Uvjereni smo da će godina 1943 biti godina naše konačne pobjede nad omraženim fašističkim osvajačima i njihovim domaćim slugama. Sa tim uvjerenjem, drugovi borci, komandiri, komandanti i polit, komesari, mi nastavljamo našu borbu u ovoj godini još energičnije, još upornije, nanoseći što silnije udarce fašističkim okupatorima i njihovim domaćim slugama, ustašama i četnicima. Prema tome, naprijed, drugovi, u susret novim pobjedama, uprkos svih teškoća, u susret našoj konačnoj pobjedi, pobjedi za slobodu i srećniju budućnost naših naroda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

U ime Vrhovnog štaba NOV i POJ
vrhovni komandant
Narodno-oslobodilačke vojske i
partizanskih odreda Jugoslavije
Tito
(TITO, s. r.)
(M. P.)

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 52—1, k. 10—A. U istoj arhivi nalazi se još nekoliko primeraka originala (vidi dokumente zavedene pod reg. br. 1/1—8, k. 4OT—A; 38—3, k. 1491; 2/1—7, k. 420: 6—1 k. 10).**

Pozdrav je objavljen i u „Borbi" br. 34, od 10 januara 1943 (vidi Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije, tom I, knj. 2 str. 358).

BR. 76

PREDNACRT UREDBE O ORGANIZACIJI POŠTANSKOG I TELEFONSKO-TELEGRAFSKOG SAOBRAĆAJA NA OSLOBOĐENOJ TERITORIJI IZRAĐEN U VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ 1 JANUARA 1943 GODINE[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br
1 januara 1943 god.
POLOŽAJ

U R E D B A
o
ORGANIZACIJI POŠTANSKOG I TELEGRAFSKO-TELEFONSKOG SAOBRAĆAJA NA OSLOBOĐENOJ TERITORIJI

Opšte odredbe. — **1.** Ustanove poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja organi su Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. 'ŬT ničkom i disciplinskom pogledu potčinjene su neposredno referentu poštanskog i) telegrafsko-telefonskog saobraćaja Tehničkog otseka Vrhovnog štaba, a terijalnom pogledu — u pogledu snabdevanja — komandama mesta u kojima se nalaze. '

2. Ustanove i organi poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja imaju zadatak:

— da organizuju brzu, blagovremenu, tačnu i sigurnu poštansku i telegrafsko-telefonsku vezu na svojim područjima;

[1] Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 13.

Ovaj prednacrt je sastavio Pavle Ilić, pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba, i predao ga na uvid Otseku Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini i Tehničkom otseku Vrhovnog štaba. Trebalo je da ovi stručno rediguju prednacrt i na osnovu toga pripreme konačni tekst za uredbu i pravilnik poštanskom i telegrafsko-telefonskom saobraćaju. Međutim, ostvarenje ovog zadatka je sprečila neprijateljska ofanziva koja je otpočela 20 januara 1943 godine.

— da obezbede prvenstvo u saobraćaju operativnim naređenjima i izveštajima;
— da obezbede uzajamnu vezu organa pozadinskih vlasti i ovih sa otsekom Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini;
— da onemoguće prisluškivanje telefonskih razgovora na telefonskim linijama i da budno motre da se u ovu službu ne uvuče osoblje koje bi bilo u neprijateljskoj obaveštajnoj službi;

— da sa povećanjem saobraćajnih sredstava i učvršćivanjem redovnog saobraćaja organizuju civilnu poštu kad to prilike dozvole; i

— da dostavljaju realne predloge Tehničkom otseku Vrhovnog štaba o nedostacima i unapređenju poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja na svome području.

3. Organizacija poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja treba da bude tako sprovedena da se telegrami i pošta zadržavaju na pošti samo toliko dok se razvrstaju, što ne sme ni u kom slučaju trajati duže od jednog do dva časa. Brzina prenosa pošte od jedne pošte do druge ili od jedne relejne stanice do druge mora biti ravna brzini najbržeg prevoznog ili prenosnog sredstva kojim se raspolaže.
4. Između pojedinih organa i ustanova poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja mora postojati tesna saradnja i uzajamno potpomaganje, kao što treba da postoji i saradnja između poštanskih organa i organa narodne vlasti.
5. Sve komande mesta i narodno-oslobodilačke vlasti dužne su da stave na raspoloženje jahaće konje i brža prevozna sredstva za kurire i prenos vojne pošte, naročito hitne.
6. Referent saobraćaja Tehničkog otseka Vrhovnog štaba u saobraćajnom redu vožnje motornih i železničkih vozova regulisaće koja će od njih prenositi poštu.

7. U osoblje poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja računa se upravno osoblje pošta, telegrafisti, telefonisti, linijaši za kontrolu i opravku telefonskih linija i kuriri relejnih stanica.

8. Pomoćnici šofera na motornim vozilima i vozovođe vozova predviđenih po redu vožnje da prenose poštu odgovorni su za prijem, prenos i predaju pošte.

Skelet poštanske i telegrafsko-telefonske mreže. —

9. Osnovna direktisa poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja na oslobođenoj teritoriji je Karlovac—Slunj—Bihać—Bosanski Petrovac—Ključ—Jajce—Travnik—Sarajevo.

Ovo je u suštini kičma našeg poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja.

10. Osnovnu direktisu presecaju glavne poštanske i telegrafsko-telefonske linije i to:

— Sisak—Topusko—Velika Kladuša—Slunj—Senj;

— Kostajnica—Bosanski Novi—Bihać—Lipko Petrovo Selo—Korenica—Ucjbina—Donji Lapac—Gračac—Obrovac—Zad^r^/

— Bosanska Dubica—Prijedor—Sanski Most — Ključ—Petrovac—Drvar—Grahovo—Knin—Šibenik;

— Bosanska Gradiška—Banja Luka—Jajce—Bugojno—Livno—Sinj—Split, i

— Slavonski Brod—Doboj—Zenica—Sarajevo—Konjic—Mostar—Metković.

Ove linije sa još nekoliko paralelnih osnovnoj direktisi, koje se samo delimično nalaze na oslobođenoj teritoriji, čine skelet telegrafsko-telefonskog saobraćaja i njegov temelj za dalje izgrađivanje poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja.

Poštanske ustanove. —

11. Na važnim raskrsnicama telegrafsko-telefonskih linija i čvorovima komunikaci-

ja, a prema njihovoj važnosti i saobraćajnom prometu, organizuju se glavne pošte, pošte i relejne stanice.

12. Glavne pošte uspostavljaju se načelno po jedna na teritoriji jedne komande područja, u mestima gde se sustiče više komunikacija i telegrafsko-telefonskih linija. Glavne pošte na oslobođenoj teritoriji formiraće se u Slunju, Bihaću, Bosanskom Petrovcu, Ključu, Jajcu (privremeno u Mrkonjić Gradu), Livnu i Udbini.
13. Pošte se formiraju na važnim komunikaciskim pravcima, u varošima i varošicama gde su sedišta sreskih narodno-oslobodilačkih odbora i u vojnom pogledu naročito važnim raskrsnicama, i to na području: Slunj [...][2]
14. Relejne stanice formiraju se kod mesnih narodno-oslobodilačkih odbora i postavljaju se na glavnoj komunikaciji koja prolazi kroz dotičnu opštinu.

    Relejna stanica radi pod kontrolom narodno-oslobodilačkog odbora a u tehničkom i disciplinskom pogledu potčinjena je upravniku glavne pošte dotičnog područja.

    Narodno-oslobodilački odbor odrediće jednog odbornika koji će omogućiti rad relejne stanice i snositi odgovornost za njeno funkcionisanje.
15. Na teritoriji jedne komande područja sve pošte i relejne stanice potčinjene su u tehničkom i disciplinskom pogledu upravniku glavne pošte dotičnog područja. Upravnik glavne pošte odgovoran je direktno referentu poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja Tehničkog otseka Vrhovnog štaba za poštansku i telegrafsko-telefonsku službu na svome području.
16. Teritorija poštanske i telegrafsko-telefonske službe glavne pošte poklapa se sa

*** U dokumentu je ovde ostavljen slobodan prostor da bi se naknadno dopisali nazivi mesta u kojima bi trebalo uspostaviti pošte.**

teritorijom komande područja na kome se nalazi. Granice područja propisuje Otsek Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini.

17. Osoblje poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja postavlja Vrhovni štab na predlog Tehničkog otseka.

Formacija pošta i zadaci —

18. Glavna pošta ima:
— upravnika pošte,
— poštanski odeljak,
— telefonsku centralu,
— telegraf,
— linijašku ekipu,
— telefonskog mehaničara, i
— potreban broj poštanskih kola sa konjskim zapregama i izvestan broj jahaćih konja.

19. Upravnika pošte određuje Vrhovni štab na predlog Tehničkog otseka Vrhovnog štaba. On mora raspolagati izvesnom stručnom spremom i sposobnostima za izvršenje dodeljenog mu zadatka.
Dužnosti upravnika glavne pošte jesu:
— da dovodi u sklad poštansku i telegrafsko-telefonsku službu na svome području;
— nastoji da se kretanje poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja na njegovom području izvršava po opštem planu koji projektuje Tehnički otsek Vrhovnog štaba;
— stara se o unapređivanju i održavanju poštanskog i telegrafsko-telefonskog materijala i linija na svome području;
— stara se o stručnom usavršavanju poštanskog osoblja;
— snosi odgovornost za neispravan rad svakog svog potčinjenog organa;
— daje predloge o opštem unapređivanju i usavršavanju poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja na svome području;
— stara se o urednom materijalnom snabdevanju svojih organa;
— prikuplja statističke podatke o poštanskom i telegrafsko-telefonskom saobra-

ćaiu i u obliku izveštaja dostavlja ih svakog 1 i 15 u mesecu Tehničkom otseku Vrhovnog štaba;

— podnosi dnevni telefonski izveštaj o stanju telefonskih linija na svome području referentu poštanskog i telegrafsko-telefonskog saobraćaja Tehničkog otseka Vrhovnog štaba;

— petnaestodnevno obilazi pošte svoga područja;

— ličnom intervencijom obezbeđuje brzinu važnih tranzitnih operativnih razgovora;

— vaspitava osoblje u cilju sprečavanja telefonskih razgovora;

— reguliše rad relejnih stanica i odredi pravac njihovog kretanja, kao i dužinu etapa na svome području; i

— u slučaju bolesti ma kog poštanskog službenika zamenjuje ga.

20. Poštanski odeljak ima:

— jednog službenika za prijem, razvrstavanje i otpremanje pošte, i

— jednog službenika za raznošenje pošte komandama i ustanovama u gradu.

21. Poštanski odeljak vodi poštansku primopredajnu knjigu u koju zavodi svu primljenu poštu i predatu poštu sa datumom, adresom i potpisom primaoca, odnosno predavaoca.

Ova knjiga nosi naziv: „Poštanska primopredajna knjiga pošte (relejne stanice) u Bihaću".

Ona ima sledeče rubrike:

Prispela		Poslato		Ko šalje — kome šalje	Predao	Primio
Datum	[illegible]	Datum	[illegible]			
14 I 43	12,30	14 I 43	g 2	Vrhovni štab br. 72 Glavnom štabu Hrvatske	Aleksić Marko	Jović Ranko
					1	

22. Veći broj pisama koja polaze iz jedne komande upućena drugoj komandi ili ustanovi, a prolaze kroz veći broj poštanskih instanca, pakuje se u jedan paket, a na njega se lepi spisak pisama u paketu, odnosno sadržaj paketa. Svako pismo navedeno u spisku zavodi se posebno u poštansku primo-predajnu knjigu sa brojem komande koja šalje. Postupak je isti kao sa preporučenim pismima.
23. Pošta koja stiže od boraca sa fronta njihovim porodicama u pozadini, i obratno, ne zavodi se u poštanske knjige posebno, već kao ukupan broj. Njihovu cenzuru vrše štabovi brigada.
24. Sve komande i ustanove predaju poštu poštama po svojim ekspedicionim knjigama. Sva službena pisma iz pojedinih komanda moraju biti snabdevena brojem delovodnog protokola dotične komande.
25. Telefonsku centralu poslužuju tri telefonista u toku 24 časa. Služba na telefonskim centralama traje neprekidno.
    Upravnik pošte reguliše njihovo dežurstvo u sporazumu sa telefonistima.
26. Služba primanja i predaje depeša ne sme se vršiti na telefonskoj centrali, niti to / čini dežurni telefonista, već se depešć' primaju i predaju u telefonskoj kabini od strane upravnika ili poštanskog službenika.
27. Onaj koji prima depeše dužan je uvek da ponovi predavaocu depeše primljenu depešu.
28. Prisluškivanje razgovora na centralama od strane dežurnih telefonista smatra se kao špijunaža i kažnjava se odgovarajućom kaznom. To isto važi i na telefonima. Ova odredba otštampana staviće se iznad svake telefonske centrale kao opomena.
29. Telegraf poslužuju tri telegrafista na smenu; njihova služba traje neprekidno.
30. Uvođenjem telegrafa na glavnim poštama depeše će se predavati samo telegra-

fom. Telefonske depeše se ne smeju primati na poštama gde postoje telegrafi.

31. Linijašku ekipu obrazuju tri linijaša stručnjaka za podizanje i opravku telegrafsko-telefonskih linija.
32. Dužnost linijaške ekipe je održavanje i opravka telegrafskih i telefonskih linija na rejonu svoje pošte.
33. Tačne granice delatnosti linijaških ekipa glavne pošte i pojedinih pošta jednog područja propisuje upravnik glavne pošte dotičnog područja.
34. Linijaška ekipa dužna je da u svako doba najbržim raspoloživim prevoznim sredstvima dođe do mesta prekida telefonske linije i otkloni kvar.

    Za linijaške ekipe ne postoji radno vreme, već se radi kako to prilike zahtevaju.
35. Povremeno obilaze linije na svome rejonu i budno motre da se neprijateljski špijuni ne ukopčavaju na ove.
36. Linijaške ekipe usavršavaju liniju na svome rejonu.
37. Telegrafsko-telefonski mehaničar glavne pošte vrši opravke svih centrala i aparata na teritoriji celoga područja. Njegovo sedište je u mestu glavne pošte.
38. Pošta se prevozi, načelno, poštanskim kolima sa konjskom zapregom. U slučaju da na izvesnim relacijama postoji stalna vožnja motornim kolima ili železničkim vozovima, onda se koriste ovi.
39. Broj poštanskih kola određuje se za svaku poštu posebno prema broju pravaca, računajući za svaki pravac dužine 20—30 kilometara po dvoja kola sa konjskom zapregom i jednog jahaćeg konja, a za pravce do 15 kilometara jedna kola sa konjskom zapregom i jednim jahaćim konjem.
40. Upotrebu poštanskih kola vrši upravnik pošte samo za prevoz pošte i kurira. Prevoženje se vrši po redu vožnje koji propisuje referent saobraćaja Tehničkog otseka Vrhovnog štaba.

41. Ishrana, smeštaj i održavanje voznog parka spada u dužnost narodno-oslobodilačkog odbora dotičnog mesta, pod nadzorom komande mesta.
42. U prvo vreme za uspostavu poštanskog saobraćaja koristiće se mobilisana prevozna sredstva i konji a postepeno će se zameniti kupljenim.
43. Kola sa konjskom zapregom mobilišu se redom i njihova upotreba traje sedam dana.
44. Mobilizacija i briga o planskom obavljanju mobilizacije prevoznih sredstava spada u dužnost prvenstveno sreskih narodno-oslobodilačkih odbora i komandi područja.
45. Najveće opterećenje poštanskih kola ne sme preći 300 kilograma, da bi se obezbedila maksimalna brzina kretanja.
46. Obezbeđenje prenosa pošte spada u dužnost komande mesta dotične pošte. Ona prema prilikama procenjuje jačinu obezbeđenja i snosi odgovornost za to.
47. Poštanskim kolima ide redovno jedan poštanski kurir, koji prima torbu sa poštom na ličnu odgovornost.
48. Na glavnoj tranzitnoj liniji utvrđuje se / sledeći raspored relejnih stanica poštara skih kola:
    Slunj, Ličko Petrovo Selo, Bihać, Vrtoče, Bosanski Petrovac, Oštrelj, Mliništa, Glamoč, Livno, odnosno Mrkonjić Grad.
    Grafikon kretanja — prilog 1.[3]
49. Prenos pošte od glavne tranzitne linije u pobočnim pravcima regulisaće upravnik glavne pošte na svom području na sličan način kao što je to urađeno na glavnoj tranzitnoj liniji.
50. Pošte imaju po formaciji:
    a) Upravnika, sa pravom upravljanja poštanskom i telegrafsko-telefonskom službom na prostoriji sreza na kome se nalazi njegova pošta.

' **Redakcija nije uspela pronaći ovaj prilog.**

Njegove su dužnosti slične dužnostima upravnika glavne pošte samo na teritoriji njegove pošte. U tehničkom i disciplinskom pogledu potčinjen je upravniku glavne pošte dotičnog područja.

Na pošti vrši dužnost službenika poštanskog odeljka glavne pošte,

b) Jednog pismonošu, sa dužnostima pismonoše glavne pošte,

v) Telefonsku centralu, sa tri telefonista čije su dužnosti iste kao i telefonista centrale glavne pošte.

g) Linijašku ekipu, koja ima tri linijaša sa dužnostima istim kao i linijaška ekipt glavne pošte.

d) Potreban broj poštanskih kola sa konjskom zapregom i jahaćih konja, čiji bro; određuje upravnik glavne pošte u sporazumu sa komandantom dotičnog područja.

51. Konjanici kuriri prenose samo hitnu poštu od Vrhovnog štaba operativnim jedinicama i obratno, i kad je zbog nevremena ili porušenih komunikacija nemoguć prolaz poštanskih kola.

52. Otsek za vojne vlasti u pozadini organizuje povremeno kurseve za osposobljavanje novih kadrova za poštansku i telegrafsko-t.elefonsku službu.

53. Teritorijalnu podelu glavnih pošta kao i sprovođenje u život cele ove uredbe izvršiće Otsek Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini.

54. Ova uredba stupa na snagu od dana njenog potpisa.

BR. 77

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 2 JANUARA 1943 GOD. O DODELJIVANJU NOVČANE POMOĆI SIROMAŠNOM STANOVNIŠTVU KOZARE[1]

dana 2-1-1943 god.
časova

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
Br. **I**

N A R E D B A

Na osnovu rešenja Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije određeno je da se izda iz vojnih sredstava ovoga Štaba 1,000.000 kuna (jedan milion kuna) kao pomoć siromašnom stanovništvu Kozare.

Ovaj se novac ima podeliti u prvom redu najsiromašnijim porodicama koje su postradale od okupatorske i ustaške ofanzive. Pomoć će određivati naročito za to određena komisija u zajednici sa narodno-oslobodilačkim odborima i putem seoskih zborova, koji će u svakom pojedinom slučaju određivati količinu date pomoći.

Ovo naređenje izvršiti odmah i spisak primalaca pomoći sa vlastitim potpisima dostaviti ovome Štabu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Vrhovni komandant
Narodno-oslobodilačke vojske i
partizanskih odreda Jugoslavije,
TITO

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. '5092.

BR. 78

IZVEŠTAJ VLADIMIRA POPOVIĆA OD 2 JANUARA 1943 GOD. POVERENIŠTVU CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE U ZAGREBU O BORBAMA PRVE SLAVONSKE NOU BRIGADE I O FORMIRANJU ČETVRTE HRVATSKE NOU DIVIZIJE[1]

Dragi drugovi! Primili smo svu vašu poštu, koju ste poslali preko svih navedenih kanala. To znači da se svi ti kanali i dalje mogu upotrebljavati. Mi za sve njih nismo znali, jer ih drug Brzi[2] nikom nije predao kada je otputovao. Zbog toga sam morao pronalaziti novi kanal, preko koga smo dobili vašu posljednju poštu. Taj kanal je najpodesniji, jer je to najkraća veza. Veza preko Bjelovara nije najsigurnija, niti je brza, zato može otpasti. Ja sam sve poduzeo da drugovi posvete punu pažnju uspostavljanju redovnih i stalnih veza s vama i da te veze služe isključivo za prenošenje zvanične pošte i materijala.

Nakon part, vojnog savjetovanja[3], koje je donijelo vrlo dobre rezultate, naročito glede podizanja borbene sposobnosti i aktivizacije Slavon. brigade[4], održali smo šire part, savjetovanje, na kome su bili prisutni svi OK i veći broj KK.[5] Savjetovanje je trajalo 2 i pol dana: 25, 26 i 27-XII. Svi su drugovi neobično zadovoljni sa rezultatima savjetovanja, jer su na njemu zaista mnogo naučili. Nikada se ranije ovdje nije održavalo nikakvo savjetovanje, pa su drugovima mnoga pitanja, pol. i org., bila nejasna. Drugovima nije bilo jasno kako se treba rukovoditi na nov način. Ratni tempo nije provodila ni jedna part, org. Ni jedna org. nije iskoristila povoljne legalne uslove rada. Napr. na području 15 oslobođenih sela jednog okruga postojao je do nedavno samo jedan jedini partijac. Slično je i sa ostalim antif. organizacijama. No, u posljednje vrijeme, nakon održanja sastanka sa svim OK, stanje se znatno izmijenilo. Na ovim sektorima, u svim krajevima, osjeća se daleko veća živost. Popu-

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Hrvatske. Njegov snimak nalazi se u mikroteci Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. H. 17/7—16.

Dokumenat je na više mesta slabo čitljiv ili oštećen. Redakcija je ta mesta označila trima tačkama ili dopunila u uglastim zagradama.

[2] Pavle Gregović

[3] Savetovanje je održano u drugoj polovini novembra 1942 (vidi tom V, knj. 9, dok. br. 107).

[4] Prva slavonska (Dvanaesta hrvatska) NOU brigada je formirana 11 oktobra 1942 (vidi tom V, knj. 8, dok. br. 56 i knj. 9, dok. br. 45).

[5] kotarskih (sreskih) komiteta

nili smo skoro sve OK — da bi faktično mogli rukovoditi. Formiranjem Inicijativnog odbora AFZ, počeli su po svim okruzima i kotarevima nicati odbori. Isto je i sa SKOJ-em i SMG[8]. No. tempo u radu osjeća se naročito na [vojnom] sektoru. Slavonska je brigada od mog dolaska, tj. od part, vojnog savjetovanja, izvršila do danas sljedeće akcije:

29-XI-42. Akcija na pruzi *Voćin—Čač[inci],* Zaplijenjeno: 4 [p.mit.], 2 TM, 3 ručna mitraljeza, 2 laka minobacača sa 45 mina, 40 pušaka, ... i druge ratne spreme. Zarobljeno: 39 domobrana, 1 oficir. Neprijatelj je imao ...tva. Na našoj strani nije bilo gubitaka[7].

6-XII-42. Akcija na *Podravsku Slatinu:* [8 p.mitr.], 3 ručna mitralj., 70 pušaka, 10.000 metaka. Zarobljeno: 60 domobrana sa 4 oficiʳra. Posle završšene akcije naše su se snage povukle[8].

11-XII-42. Akcija na *Voćin:* 16 [p.mitr.], 1 teš. mitralj., 190 pušaka, 50.000 metaka; zarobljeno: 176 domobrana sa 7 oficira. [Neprijatelj je imao] 20 mrtvih. Grad je oslobođen, a s njim i 15 okolnih sela[9]. Kasnije pronađeno [u gradu još] mnogo ratne spreme.

20-XII-42. Akcija na *Orahovicu:* 11 [p.mitr., 120 pušaka], 1 ručni mit., 15.000 metaka. Zarobljeno: 70 domobrana i 20 ustaša. TNepr. je imao 30] mrtvih[10]. Mjesto je oslobođeno.

26-XII-42. Akcija na *Orljavac:* [8 p.mitr.], 5 ruč. mitr., 59 pušaka, 30.000 metaka. Zarobljeno: 15 Njemaca, kultur, [mrtvih 1371 njemač. vojnika i oficira. Zaplijenjeno: 2 laka minobacača i 50 Tmina], te mnogo ratne spreme[11]. Ove akcije je uglavnom izvela samo [brigada, ali i obal odreda su takođe bila/ aktivna, tako da su se i jedan i drugi [povećali za poslje^dnji mjesec dana na po 250 pušaka.

29-XII. Formirali smo diviziju [od XII bri]gade, 3 bat. i?, slavonskih odreda, te od 2 kalnička i jednog moslavač[kog bataljolna[12]. Na Kalničkom sektoru ostao je 1 bataljon u jačini od oko 200 ljudi sa 5[p.mitr.] (Strok[13] i Horvat[14]). Na teritoriji Moslavine ostalo je oko 150 naoružanih boraca ... sa štabom odreda. Kada smo formirali diviziju stigao je izvještaj iz Mosla-

" Savezom mlade generacije

[7] Verovatno se odnosi na borbe Prvog i Drugog bataljon? Prve slavonske (Dvanaeste hrvatske) NOU brigade 3 decembra 1942 (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 15).

[15] Vidi tom V, knj. 10, dok. br. 47.

[9] Vidi tom V, knj. 10, dok. br. 43 i 47.

[10] Vidi tom V. knj. 10, dok. br. 48, 77 i 80.

[11] Vidi tom V, knj. 10, dok. br. 81 i 86.

[12] Opširnije o formiranju Četvrte NOU hrvatske divizije vidi tom V, knj. 10, dok. br. 46, 66, 68 i 68 i knj. 11, dok. br. 37 i 80.

[13] Izidor Štrok, tada komandant Kalničkog NOP odreda.

[14] Josip Horvat, tada politički komesar Kalničkog NOP odreda.

vine [da je u] odred stiglo oko 100 pretežno hrvatskih omladinaca. Ovi bat., koji ulaze u sastav [divizije], sve do juče nisu bili na okupu, jer je bila uslijedila neprijateljska ofenziva[15], koja je [to sp]riječila. Sada nam javljaju da su svi bat. na putu da uđu u sastav svojih brigada. [Jed]na brigada divizije (slav. brigada) ima oko 900 naoružanih boraca, a ostale dvije po [500]—600 boraca. Za kom. divizije postavili smo druga Drapšina[16], koji će sigurno zadovoljiti. Komesar je Jefto Šašić, ranije sek. OK N. Gradiška, najbolji sekret. OK u Slavoniji. ... Perin zamjenik je M. Jerković[17], koji [je] ranije bio pozvat od nas da bi ga postavili za zamjenika kom. II zone. Kako je već [prošlo] dugo otkako smo ga pozvali, smatram da su to pitanje drugovi riješili i [bez] njega, a ovdje je neophodno potreban. No, pitanje imenovanja štaba diviz. i štabova brigada uredićemo kad se ja vratim. Objasnio sam drugovima da je ovo što sam ja napravio privremeno, tako da eventualne izmjene neće na drugove negativno djelovati. — Formiranje diviz. je od ogromnog vojnog i polit, značaja. Priliv novih boraca je masovan na cijelom području. Vršimo masovnu mobilizaciju. Mobilizacioni centri su prepuni. Omladina željno čeka (i muška i ženska) da primi oružje. Ovdje postoje ogromne rezerve u ljudstvu i u hrani. Nigdje danas, nakon posljednjih uspjeha i povoljne međun. i unutarnje situacije, nisu tako povoljni uslovi za mobiliz. kao u ovim krajevima. Mi ćemo to, naravno, do maksimuma iskoristiti. Sve antif. org. postaju svjesne toga. U vezi s tim naglim porastom pokreta moramo uložiti maksimum truda na učvršćenju i jačanju u prvom redu part. org. — Divizija je u stanju osvojiti velike količine oružja, jer neprijatelj na ovom sektoru nema mnogo iskustva u borbi protiv nas. Ona će usmjeriti svoju aktivnost prema glavnoj pruzi i prema zapadu. Približavaće se vama da bi pospješila mobiliz. Hrvata, kako bi onemogućili novi manevar neprijatelja u vezi s izdajničkom rabotom HSS-ovskih prvaka. Uvjeren sam stoga da okup. neće uspjeti, u širim razmierama, mobilizirati HSS-ovske pristaše u borbi protiv nas, već, naprotiv, da ćemo ih mi mobilizirati u borbi za slobodu hrvatskog naroda.

Na part, savjetovanju bili su prisutni i čl. OK Čazma i OK Bielovar. sa po nekim čl. KK-ta. Detaljno smo s niima govorili, poslije savjetovanja, o svim problemima na njihovom terenu. Da bi razbili uskogrudost i sektaštvo, a po negdje i

[15] Radilo se o dejstvima delova 717 nemačke pešadiske divizije i 8 domobranske pješačke pukovnije (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 160 i knj 11, dok. br. 125 i 131).

[16] Petar Drapšin, narodni heroj

[17] Mate Jerković

oportunizam, da bi se drugovi što brže naučili rukovoditi na nov način, da bi sproveli ratni tempo u radu org. — riješili smo da OK Čazma, koji do sada nije uopće posvećivao pažnje razvitku part. org. u vojsci, uspostavi svoje sjedište kod Štaba odreda[18], te da provede široku mobilizaciju, jer za to postoje povoljni uslovi. Oni su do sada usko gledali na razvitak pokreta, živeći i radeći pod teškim ilegalnim uslovima, jer su dosta mladi i neiskusni. OK-u Čazma pripojen je kotar Garešnica, koji je pripadao OK-u Virovitica. On će im u prvo vrijeme poslužiti kao baza, jer se tamo pokret najbolje razvija, i pružiti perspektivu razvitka pokreta i u drugim kotarevima tog okruga. OK nije djelovao kao rukovodstvo, već je svaki drug iz OK imao „svoj" kotar. Inače, drugovi su dobri i požrtvovani. Nadam se da će zadovoljiti. Jedino mi se čini da ste prebrzo uzdigli drugaricu Seku[19] (sekr. MK SKOJ-a Zgb.), koja je ušla u biro OK Čazma. Ja sam se složio da ona ostane, upozoravajući je na njene nedostatke, a vi ćete kontrolisati kako se razvija. Drug Ćuk[20], sek. OK, ostavio je na mene dobar utisak. ... Iz OK Čazma poslat je u OK Bjelovar drug Stari[21], jer smo druga Bijelog[22], koji se uopće nije snalazio, a koji je inače dobar drug, povukli u agitprop pri ovom Povjeren.[23] radi održavanja pol. kurseva. Uredili smo da na part, kurseve ovdje dolaze drugovi iz OK Č.[24] i OK Bjelofvar], Bjelov. je slab i kvalitativno i brojčano. Kad se vratim poslaćemo im Grgu[25] ... Uz pomoć Kalničkog odreda nji[ma je] moguće uspostaviti dosta solidan centar u nekim srpskim selima, gdje nema [njem.] vojske,-o čemu oni do sada nisu vodili uopće računa. Pisao sam drugfo-

[18] Odnosi se na Moslavački NOP odred Druge operativne zone VNOV i PO Hrvatske.

[19] Paula Martinčić-Seka

[20] Vinko Jeđut-Ćuk, bravarski radnik, zbog aktivnosti u radničkom pokretu, pre rata je više puta hapšan i osuđivan. Jula 1941 pri bekstvu iz ustaškog logora u Kerestincu, lakše je ranjen i prebačen u zagrebačku bolnicu. Odatle je uspeo pobeći. Ilegalnim vezama se prebacio za Moslavački »NOP odred.

Poginuo je u proleće 1943, kao član OK KP za Bjelovar, pri jednom ustaškom napadu na selo Žabno. Naime, tom prilikom je Žabno bilo iznenada opkoljeno i partizanska četa prinuđena da se pod borbom probija. Pri otstupanju je bila ostavljena partiska arhiva iz koje bi neprijatelj saznao dragocene podatke u vezi sa tim krajem. Da do toga ne bi došlo, Jeđut se povratio i izneo arhivu iz sela, ali je bio teško ranjen. Poslednjim naporima je dotrčao do položaja čete i dao arhivu.

[21] Stjepan Kenđel-Sijedi

[22] Ivan Božičević-Bijeli

[23] Povjerenstvo Centralnog komiteta KP Hrvatske za Slavoniju.

[24] Čazma

[25] Grga Jankez

vima iz Kalni]čkog odreda[26] da im stave na raspoloženje jedan vod boraca sa njihovog [sektora, koji će] im omogućavati rad i oospješiti svojom aktivnošću mobilizafciju sa njijhovog područja. Ne smijemo više dozvoliti da nam pada kadar, pa [se zbog toga dogo]dilo da tako postupim. Osim toga, to će im omogućiti da djeluju kao [rukovodstvo koje] će imati svoj centar i u kom će se za prvo vrijeme nalaziti ... kasnije, kad se uspostave svi KK, i više njih. — Dobro bi bilo, ako [pribavite legitimacije, da se oba okruga s vremena na vrijeme obilaze, naročito [kada bude bilo] savjetovanje ili plenarni sastanak. — Podrobnije o svim [ovim pitanjima] izvijestiće vas drugovi.

Na sastanku sa drugovima ... Varaž. OK. Sjedište [im] može da bude kod Šta[ba Kaln. odreda]. Čim prije popunite to rukovodstvo. Ako bude Odred dejstvovao [onako kako] smo se dogovorili, prema uslovima koji tamo vladaju, za [kratko vrijeme po]krenuće se i hrvat, mase Zagorja. Ne smije se više dozvoliti da samo ... [i] Kalniku bude jedina baza Odreda. On mora svojom aktivno[šću zaoštravati] odnose Zagoraca i ustaške strahovlade, a to će postići ako bude vršio akcije ... i tamo se zadržavao i po mogućstvu branio, te povlačio sa sobom [u prvom] redu omladinu. Uz pomoć OK Varaž. povedite o tome strogo računa. Ka[lnički] odred pored toga, po mom nalogu, uspostaviće izravno vezu s vama, [pored slan]ja svojih izvještaja Štabu II zone.

Jučer sam primio vaš opširan izvještaj. U prvom redu moram pohvaliti vašu urednost i nastojanje da nam pružite [što više] podataka, kako bi dobili pravilan uvid u stanje na tom području. Ali [moram] vas također upozoriti da, usljed strahovito teških ilegalnih uslova rada, ne ocjenjujete situaciju samo iz te perspektive, jer bi to moglo uticati na razvitak pokreta u tim krajevima. Nigdje danas više nije potrebnije napajati naše članstvo i mase našim ogromnim pol. i vojničkim uspjesima, postignutim u posljednje vrijeme nego u tim krajevima. Nigdje se više, od naših rukovodilaca u prvom redu, nego tamo ne traži da budu spretni, dovitljivi i elastični u radu. Vi ste postigli lijepe rezultate u sređivanju part, org., naročito u Zgb. Njeno učvršćenje i jačanje, putem kojim ste pošli, ostaje i dalje vaš glavni zadatak, a uporedo s tim us[pos]tavijanje i omasovljenje svih ostalih antif. organizacija — u prvom redu SKOJ-a... Čuvajte org. i ne dozvolite da iko padne u ruke neprijatelja. Sve one drugove-ce, kojima prijeti neposredna opasnost hapšenja, šaljite u našu vojsku. Drugi važan zadatak, koji se pred vas postavlja, jeste pitanje masovne mobilizacije. Iako su u posljednje vrijeme postignuti izvjesni uspjesi u tom pogledu, mi,

[2]® **Redakcija nije uspela pronaći ovo pismo.**

s obzirom na situaciju, ne možemo biti zadovoljni sa dosadašnjim rezultatima. Popularizirajući široko naše vojno-polit. uspjehe, koji su, kao što ste obaviješteni, od međunarodnog značaja, ukazujući stalno na četničku opasnost i neminovan skori slom Hitlera (popularizirajući stanicu „Slob. Jugoslav.'¯), zaoštravajući odnose i na [kon]kretnim ekonomskim pitanjima, zavodeći ratni tempo u radu part. org. pod [ile]g. uslovima, — vršite, drugovi, jer je to moguće, najmasovniju mobilizaciju za Nar.-oslob. vojsku. U prvom redu masovna mobilizacija iz tih krajeva, a naročito iz Zgb., razbiće nov manevar okupatora koji ide za tim da kolebljive pristaše HSS-a, preko njihovih izdajničkih vođa, mobilizira u borbi protiv nas, protiv hrvatskog naroda. Radite, dalje, intenzivno na tome da što prije uspostavite našu vojnu org. u Zgb-u, prema uputama koje sam dao drug. Lepi[27] i drugu Peri[28]. Posvetite specijalnu pažnju učvršćenju veza naročito s domobranskim garnizonima, kako bi i na taj način ubrzali raspad te vojske.

Primio sam i dopis koji vam je uputio Štab II zone. ... a vi sa svoje strane nastojte svim silama da veza između vas i njih bude što redovitija. Pitanja koja ne spadaju u vašu nadležnost rešavaće s njima GŠ.

Dobio sam i legit.; mnogo vam hvala na staranju, iako ovog puta neću imati potrebe da je koristim, jer sam uspio izgraditi, uz pomoć drugova, direktne pješačke i brze veze sa GŠ i CK. Kurir sad stiže za 7 dana, a upotrijebili smo za to toliko drugova da svakih 5 dana dobijamo i šaljemo poštu. Zao mi je što do vas ne mogu ovog puta doći.

Sa radom i sa kadrom ovdje, za protekli mjesec dana, možemo biti zadovoljni, jer su zaista postignuti vidni uspjesi. Povjerenstvo je mlado, no drugovi su vrlo odani, požrtvovani i poletni. Uz našu pomoć, nadamo se da će zadovoljiti.

U vezi s aktivizacijom part. org. i vojske, izbili su na površinu razni nepart. elementi, koji su nafstojali] da u samom početku podmetnu klip novom povjerenstvu. ...

Pet drugova sov. oficira [prebacilo se na o]vaj teren, jer se prema Zumberku, kako izjavfljuju drugovi] iz Kal. odreda, nisu mogli probiti. Ne mogu vam opi[sati oduševljenje] koje je nastalo kod svih nas tim povodom. Došli su iscrpfeni, ali] za 10 dana silno su se popravili. Koristimo njihfova iskustva.] Narod je oduševljen. Za koji dan poći će sa mnojm. Stavljeno je u] zadatak Kaln. odredu da uz vašu pomoć, te pomoć ... oslobode i druge, ukoliko se nije izmijenilo nešto nakon [oslo-

[27] **Lepa Perović**
[28] **Pero Dožet**

bođe]nja ove petorice. Pričali su mi o pismu koje im je Slav[ko[21)] upujtio. Ovo vrijeme odmora koriste za učenje našeg jezika.

Javljajte se češće! Čuvajte [se jer] vaši životi ne pripadaju samo vama. Želim vam mnogo uspjeha u radu.

S.F. — S.N.

2/1-43

Drug[arski k]om. pozd.
Vlado[30]

P.S. Krenuću odavde po svoj prilici 5-1-43.
Nedavno su izvršene tri jače diverzije na glavnoj pruzi[31]. Uništene su 2 lokomotive i nekoliko transportnih vagona. Prije par dana poslali smo 3 grupe, od kojih svakog časa očekujemo izveštaj. Vašu šifru nisam mogao dešifrirati, jer mi niste dali ključ. Ukoliko ti stanovi budu podesni i u buduće, ključ mi pošaljite vašom redovnom poštom za CK.

[28] Ivo Marinković-Slavko
[50] Vladimir Popović
[31] Vidi tom V, knj. 10, dok. br. 77 i knj. 11, dok. br. 6.

BR. 79

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O POSTUPKU SA ZAROBLJENIM DOMOBRANIMA I SA PLENOM ZADOBIJENIM PRI OSLOBOĐENJU TESLICA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
3-1-1943 g. *Radio-depeša*

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Domobrane ne puštati, već one koji hoće da se bore sa nama zadržati, a ostale sprovesti III Diviziji, koja ih ima sprovesti do Mrkonjića [Grada], gdje će ih prihvatiti Krajišnici[2].

Sav zaplijenjeni novac poslati nama, za vas zadržite 20 od sto.

Dio plijena u oružju, i municiji naročito, dajte III Diviziji, a ostatak pošaljite nama preko III Divizije.

Kao delegata ovoga štaba za raspodjelu i prihvat plijena upućujemo Miloša Radovića.

(M. P.)

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 14.

[2] Te domobrane zarobile su jedinice Prve proleterske divizije u borbama za oslobođenje Teslića. Bilo ih je preko 1200, sa 38 oficira među kojima i komandant garnizona. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 4, 16, 22, 42, 43, 175, 176 i 177.

BR. 80

PREDLOG ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 3 JANUARA 1943 GOD. EKONOMSKOM OTSEKU VRHOVNOG ŠTABA ZA DONOŠENJE PROPISA O ISHRANI RADNIKA ZAPOSLENIH NA VOJNIM RADOVIMA[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
P. broj 184
3 I 1943 g.

Privredno-finansijskom otseku
Izvršnog odbora AVNOJ
radi informacije

SEF OTSEKA
Janko

EKONOMSKOM OTSEKU V. Š.

Smatramo da je krajnje vreme i neophodno da se jednom opštom naredbom vašeg otseka reši pitanje ishrane radnika zaposlenih na vojnim radovima i u vojnim radionicama, bilo da su radnici stalni ili da se mobilišu samo za neko vreme. Smatramo da bar stalno zaposlene radnike u raznim vojnim preduzećima ne treba upućivati za ishranu N.O. odborima, nego da se hrane iz vojnih sredstava kao obveznici koji vrše svoju dužnost. Isto tako treba rešiti da iz istih sredstava dobijaju 50%> sledovanja oni članovi radnikove porodice koje dotični radnik inače izdržava.

Propis koji budete izdali u tom pogledu treba da dostavite svima komandama područja i to: Glavnom štabu Hrvatske za područja: Ličko, Kordun, Banijsko, Primorsko-goransko i Zumberačko, Upravno-pozadinskom otseku Operativnog štaba IV Zone za područja: Splitsko i Livanjsko i Štabu I Bosanskog korpusa za područja: Bihaćko, Podgrmečko, Mrkonjićko, Drvarsko i Jajačko. Jedan primerak dostavite i nama kao i Izvršnom odboru AVNOJ[2].

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—4, k. 6—A.

Dokumenat je napisan na četvrtini tabaka, pa se usled nedostatka prostora, u desnom gornjem uglu nalazi utisnut pomoćni štambilj (za potpis) i potpis.

[2] U vezi s ovim predlogom Moše Pijade, Vrhovni štab je 8 januara regulisao ovo pitanje (vidi dok. br. 95).

BR. 81

UPUTSTVO EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3 JANUARA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO ZA HRVATSKU O ORGANIZACIJI VOJNO-TEHNICKE SLUŽBE I O SNABDEVANJU JEDINICA UBOJNOM OPREMOM[1]

VRHOVNI STAB
N.O.V. I P.O.J.
EKONOMSKI OTSJEK
SEKCIJA I

3 januara 1943 g.

GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[2]

Po naređenju Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, svaki štab brigade treba imati i odrediti po jednog majstora za puškara brigade, koji će voditi računa o naoružanju bataljona u brigadi, imati uvijek jasan pregled brojnog stanja ljudstva i cjelokupnog naoružanja po bataljonima. On treba vršiti povremeno pregled oružja, popravljati manje kvarove, otklanjati zastoje i prikupljati neispravno oružje koje ne može on opraviti i upućivati [ga] preko rukovaoca divizije—korpusa na opravku u radionice. U pogledu svih podataka i potreba stajaće u vezi sa rukovaocem ubojne opreme pri štabu divizije. On će ujedno biti i član intendanture brigade.

Svaki štab divizije ima odrediti po jednog dobrog druga (po mogućnosti puškara ili nekog koji poznaje sve vrste našeg naoružanja) za rukovaoca ubojne opreme pri štabu, tj. pri intendanturi štaba, kao njezinog člana. Ovaj rukovalac ima voditi računa o brojnom stanju i naoružanju brigada koje su u sastavu divizije i uvijek imati jasan pregled o tome. Svaki štab divizije može imati izvjesnu, ali ne veliku količinu municije, već onoliko koliko je najpotrebnije za izvjesne akcije, a da se može lako transportovati. Prilikom pokreta on će biti sa tim zadužen, za što će biti odgovoran štabu divizije, štabu korpusa i sekciji za naoružanje pri Glavnom štabu. Raspodjelu rezervi za izvjesne akcije jedinicama vršiće po naređenju štaba divizije. On ima voditi materijalnu knjigu u koju će uvesti brojno stanje ljudstva i naoružanje po brigadama i bataljonima, kao i rezerve koje on ima na čuvanju.

Štabovi korpusa imaju takođe odrediti po jednog rukovaoca ubojne opreme, koji će biti član intendanture korpusa, sa duž-

[1] Prepis iz januara 1943 god., otkucan na pisaćoj mašini, latinicom nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—3, k. 13.
[2] Umesto „Jugoslavije" treba da piše: Hrvatske.

nostima istim kao i rukovalac pri štabu divizije, s tim što će on voditi računa o naoružanju divizije i što će biti pretpostavljeni rukovaocima pri štabovima divizija. Štabovi korpusa mogu imati i ručni magacin ubojne opreme, koji će služiti kao rezerva, a koji takođe ne može biti obiman i glomazan, već ono što je najnužnije i najpotrebnije za predstojeće akcije, a da se može u slučaju pokreta lako transportovati. On ima isto voditi materijalnu knjigu i stajaće pod nadležnošću svoga štaba i sekcije za naoružanje pri Glavnom štabu, kao i pod Ekonomskim otsjekom Vrhovnog štaba — sekcijom za naoružanje.

Šef sekcije za naoružanje pri glavnim štabovima treba biti lice koje dobro poznaje sve vrste naoružanja i municije, važnost istoga i potrebe jedinica za tim. On je član ekonomskog otsjeka. Ima voditi materijalnu knjigu i imati jasan pregled cjelokupnog brojnog stanja ljudstva i naoružanja svih jedinica, kao i rezervi koje ima on, štabovi korpusa i divizija. Za ovo imaju se odmah tražiti pregledi od štabova korpusa i divizija i odrediti vrijeme za podnošenje periodičnih izvještaja, a promjene koje se stiču prilikom akcija i zauzeća pojedinih mjesta imaju se prikupljati odmah. Pored toga, treba imati jasan pregled svih radionica za izradu i opravku ubojne opreme i voditi nadzor nad radom istih.

Molim vas da nam što prije dostavite pregled po sljedećem obrascu, tj. po priloženom obrascu,[3] a docnije svakog prvog u mjesecu da dostavljate ovakav pregled. U slučaju promjena u brojnom stanju i naoružanju, dostavite nam ih odmah.

Ako im,ate automatskog oružja njemačkog ili jugoslovenskog porijekla u svojim magacinima (naročito puškomitraljeza), dostavite nam nekoliko^jer proleterske jedinice prilično oskudijevaju sa tim oruđima. Mi ćemo vama slati potrebe ukoliko sa istima raspolažemo i vidimo iz pregleda sa čim oskudijevate. Povećavajte proizvodnju ratnog materijala i opravku istoga u vašim radionicama. Mi imamo centralnu vojno-tehničku radionicu, takođe i livnicu,[4] pa bi bilo potrebno da se koordinira rad, a to ćemo uraditi, što će jedan naš član poći da obiđe sve radionice na vašem području, ili jedan vaš doći ovamo. To ćemo se već sporazumjeti.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Ekonomski otsjek Vrhovnog štaba
šef I sekcije,
(M.P.) Momčilo Poleksić v. r.

[3] **Vidi prilog ovom dokumentu. (Prilog je u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA zaveden pod reg. br. 12—1, k. 105.)**

[4] **Vidi dok. br. 2—5, k. 13 u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA**

P R E G L E D

BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA JEDINICA N.O.V. I P.O. NA PODRUČJU GL. ŠT. ZA HRVATSKU

na dan..... januara 1943 godine

Redni broj	Jedinica			Brojno stanje ljudstva	Topova					Bacača		Mitraljeza			Puškomitralj.				Pušaka				Revolvera				Bombi					Dalje otvoriti rubrika koliko je potrebno.
					Haub. 100 m/m (mun.)	polj. topova 75 m	brd. top. 75 m/m	brd. topova 65 m/m	protiv tenk. 37 m	teških	lakih	jugosl.	talijan.	njemač.	jugosl.	talij.	njemač.	itd.	jugosl.	talij.	njemač.	itd.	model 9 m/m	model 7.65 m/m	model 8 m/m	itd.	partiz.	jugoslov. defanziv.	talij.	njemač.	itd.	
	N. korpus	N. divizija	N. brigada																													
		N. divizija																														

Napomena: Ispod svake cifre oružja staviti u zagradi količinu municije za odgovarajuće oruđe, ili posebno [dati] pregled za municiju, kako je zgodnije.

Uvesti i one partizanske jedinice i grupe koje nijesu u sastavu divizija. Dakle, unijeti za sve jedinice vašeg područja. Sličan obrazac pošaljite i jedinicama koje će vama dostavljati preglede.

S drugarskim pozdravom,

(M. P.)

Za E.O.V.Š.
M. Poleksić

BR. 82

OBAVEŠTENJE SEFA TEHNIČKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA O MALIM REZERVAMA POGONSKOG MATERIJALA ZA SNABDEVANJE MOTORNIH VOZILA[1]

VRHOVNI STAB NOV I POJ
TEHNIČKI OTSEK

ŠTABU I BOSANSKOG NOU KORPUSA

Položaj

Pošto sva pitanja u vezi sa eksploatacijom motornih vozila spadaju **u** nadležnost ovog otseka, Ekonomski otsek VŠ ustupio je nama vaš dopis od 23-XII-42, u kojem vi tražite benzin za teretna kola.

Sav raspoloživi benzin, a to je vrlo neznatna količina, uzet je od strane VŠ za snabdevanje putničkih automobila VŠ i od te količine ne bi se moglo ništa odvojiti. Mi, štaviše, nemamo mnogo ni nafte i ceo naš automobilski saobraćaj, verovatno, skoro sasvim će biti ukočen.

Obaveštavamo vas da smo preduzeli korake, i na dobrom smo putu, da organizujemo kupovinu benzina i nafte na neoslobođenoj teritoriji Dalmacije i čim nam počne pristizati benzin, odmah ćemo i vama odvojiti izvjesnu količinu, samo, naravno, ne možemo vam odrediti vreme kada ćete ga dobiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.) **Ing. Vlada** S.

4. I. 43.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 121—21, k. 407—A

BR. 83

UPUTSTVO ŠEFA VOJNOSUDSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4 JANUARA 1943 GOD. KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA O KRITERIJUMU PRI IZRICANJU VOJNOSUDSKIH KAZNI[1]

VOJNO-SUDSKI OTSEK
NOV I POJ
4 januara 1943

KOMANDI PODRUČJA DRVARSKOGA

Drvar

Vaš uput od 29. XII. 42., br. pov. 37, predao mi je Otsek za vojne vlasti u pozadini narešenje.

Radi se o krivicama izvršenim od partizana Vukobrat Obrada i Srdić Jandre,[2] te partizana Jević Drage.

Potrebno je da se principijelno razmotre ovi slučajevi. Dakle, radi se o sitnim krađama koje su izvršili pojedini partizani koji su bili određeni da čuvaju vojničku imovinu. Razumljivo je da su to velike i teške greške, ali vi i sami navodite da se sa ovim drugovima nije radilo politički, jer nije bilo, navodno, političkih radnika. Prema tome se ne može, niti sme, izreći stroga kazna, a najmanje smrtna kazna. Po mom mišljenju veliki deo krivice pada na komandu mesta i komandira partizanske straže. Ako oni nisu u stanju da u roku od nekoliko meseci vaspitno utiču na drugove iz part,[ižanske] straže, to znači da oni svoju službu ne vrše dobro, već da se aljkavo odnose prema njoj. Žalosna bi mi vojska bili da nismo u stanju da prevaspitamo jednog sirovog čoveka, koji je pod uticajem starih, još nesavladanih navika izvršio neke sitne krađice. Mi smo u tom pravcu već pokazali ogromne rezultate. Pravilnim radom u našim brigadama veliki deo drugova već se je potpuno ili većim delom oslobodio rđavog nasleđa iz ranijeg društva. Prema tome, dužnost je rukovodilaca da sve svoje brige posvete preobražavanju ljudi, njihovom vaspitavanju i oplemenjivanju. Mi se moramo iz osnove razlikovati od stare buržoaske vojske. Naše kazne nemaju karakter odmazde — kazne, nego vaspitni karakter. A najstrožiju — smrtnu kaznu pnmenjujemo samo tada kad je krivac učinio neko vrlo teško đelo

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—6, k. 13.**

[2] **Umro od pegavog tifusa aprila 1943 god. u partizanskoj bolnici u s. Ljeskovici, kod Drvara.**

protiv naše borbe ili našeg naroda, a nema izgleda da bi ga se moglo prevaspitati.

U ovome slučaju ne poznajem partizane koji su izvršili ove krivice. No bez obzira na to izgleda mi da je i kazna tri meseca najtežeg rada na izgradnji pruge i gubljenje partizanske časti suviše stroga. Vi to možete, svakako, bolje prosuditi, jer poznajete ljude o kojima se radi, ali ja bih bio mišljenja da se ti drugovi, ako su mlađi ljudi, pošalju u brigadu, gde će, usled intenzivnijeg polit, rada i jače razvijene drugarske svesti, verovatno osloboditi se svojih grešaka. Razumljivo je da se u tom slučaju mora obavestiti polit, komesar dotične brigade da se naročito bavi ovim drugovima.

Drugovi, lako je izricati kazne, ali teško je prevaspitati ljude. A naša zadaća u prvome redu je popravljanje, prevaspitavanje. Komandir straže u čijoj se jedinici često dogode takovi slučajevi nije nikakav komandir, on nije udovoljio dužnosti koja mu je poverena.

Za politički nerad nema nikakove isprike. Svaki komandant mesta, komandir part, straže mora se starati da se u stražama stalno politički i vaspitno radi. Broj krivica koje su izvršene od pripadnika jedinice koja mu je poverena također su merilo za taj njegov rad.

Rukovodite se prema tome tim načelima i uveren sam da će rezultat biti bolji i korisniji za narodno-oslobodilačku borbu nego kad bi strogo, nemilosrdno kažnjavali. Što ne znači da i mi nećemo biti strogi i nemilosrdni kad treba.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vojno-sudski otsek,
Vlatko'

[3] **Vladimir Velebit**

BR. 84

UPUTSTVO ŠEFA GRAĐEVINSKE SEKCIJE TEHNIČKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4 JANUARA 1943 GOD. O ZADACIMA TEHNIČKOG OTSEKA PODGRMECKOG PODRUČJA[1]

Prepis

TEHNIČKI OTSEK VRH. ŠTABA
GRAĐEVINSKA SEKCIJA
S. Benakovac - 4/1-43

KOMANDI PODRUČJA

Podgrmeč

Uz Instrukciju za organizaciju i rad tehničkog" otseka komande područja[2] dostavljaju vam se i sledeča objašnjenja kao i zadatci koje treba T.O.K.P. *Podgrmeč* da obavi:

*1) Tehnički otsek komande područja ('T.O.K.P^*

Prema odluci Vrhovnog štaba svaka komanda područja treba da obrazuje svoj tehnički otsek (T.O.K.P.) prema pomenutoj Instrukciji.

Prema tačci 2 Instrukcije: „Šef tehničkog otseka komande područja treba da je građevinski inženjer ili tehničar ili stručni majstor, koji će pribaviti sebi dovoljan broj stručnog pomoćnog osoblja." Broj ovog osoblja treba da je najnužniji. Ko će sve ući u otsek odluku će doneti komanda područja, koja u krajnjoj liniji snosi odgovornost za primanje ljudi na posao. Potrebno je da šef otseka bude dobar organizator, da po mogućstvu poznaje na teritoriji komande područja ljude, naselja i prilike u njima.

Prema tačci 3 Instrukcije: „Sav tehnički i organizacioni rad T.O.K.P. stoji pod direktnom kontrolom Tehničkog otseka Vrh. štaba (T.O.V.Š.) — odnosno pod njegovom Građevinskom sekcijom — od koje će dobivati instrukcije pri rešavanju pojedinih tehničkih problema, kao i projekte za izvođenje i dr." A prema tač. 12 Instrukcije: „T.O.K.P.[3] može eventualno i sam da izradi pojedine projekte za svoje radove, ali uvek će svoj projekat podneti T.O.V.Š. na odobrenje. To se naročito odnosi na projekte mostova."

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—5, k. 13.

Raspis slične sadržine upućen je i ostalim komandama područja.

[2] Vidi dok. br. 65.

[3] Od skraćenice T.O.K.P. u prethodnoj rečenici pa dovde dopisano je zelenim mastilom.

Prema tačci 6 Instrukcije: „U svojoj delatnosti T.O.K.P. treba da je inicijativan; treba da se dobro upozna sa potrebama i mogućnostima na svojoj teritoriji; da paralelno sa podmirivanjem najnužnijih potreba momenta stvori jedan opšti plan za poboljšanje stanbenih, saobraćajnih (tu se podrazumeva opravka puteva), higijenskih itd. prilika na svojoj teritoriji."

Za izvođenje kakvih krupnih tehničkih poslova T.O.K.P. treba da najpre traži odobrenje od T.O.V.S. Tehnički otsek komande područja obavljaće uvek i najpre poslove za potrebe naših bolnica i vojske a onda za građanstvo. Najvažniji je posao uvek opravljati i održavati u ispravnom stanju sve puteve i objekte na njima a onda i drugo. *Naravno, ovo se odnosi samo na one puteve i objekte na njima za koje komanda područja nalazi da se mogu, trebaju ili moraju osposobiti za saobraćaj.*

Uopšte sve stvari treba da sprovodi i organizuje šef T. O. K. P., koji snosi i punu odgovornost za eventualno neizvršenje zadataka stavljenih mu u dužnost.

2) *Brza opravka puteva i njihovo održavanje u ispravnom' stanju.*

Prema tačci 1 Instrukcije: „T.O.K.P. dužan je da na teritoriji K.P. organizuje i izvodi radove na brzoj opravci i održavanju puteva."

A kako prema tačci 9 Instrukcije: „delatnost T.O.K.P. ne sme da se ograniči samo na radove u varoši", to znači da je najvažniji i jedan od prvih zadataka T.O.K.P. da prvenstveno van gradskih naselja *puteve stalno održava u ispravnom stanju.* Dakle, prema tačci 13 Instrukcije: „Naročitu pažnju treba obratiti na organizaciju brze intervencije u smislu opravke puteva ili čišćenja istih od snega." Zato treba stvoriti izvesnu količinu rezervnog alata u magacinu otseka i organizovati brzo prikupljanje radne snage iz obližnjih sela. Naročito je to važno u zimsko doba. Na mestima gde se obično stvaraju veliki nameti treba napraviti drvene ralice za stočnu vuču i uvek imati spremne stočne zaprege, čim nastane nevreme. „Sva odgovornost za neprolaznost puteva na teritoriji K.P. pada na šefa T.O.K.P., a naročito ako je u pitanju prolaz vojnih transporta ili vojne pošte." Da bi se ovaj najvažniji zadatak izvršio pravilno i na vreme trebalo bi još odmah sazvati sve pretsednike N.O.O. iz sela kroz koja prolaze važniji putevi, kao i pretsednike N.O.O. obližnjih sela pored puteva, na jednu konferenciju i staviti im u dužnost: da u slučaju prekida saobraćaja na važnijim putevima — cestama usled elementarnih nepogoda (zavejavanje puta snegom, nanos usled provale oblaka, oburvavanje kosina itd.), da u ataru svoje opštine, na mestu gde je nastao prekid saobraćaja usled pomenutih

elementarnih ili kojih drugih nepogoda ili prepreka, imaju sa radnom snagom iz svoje opštine, a ako zatreba, i sa radnom snagom iz susednih opština, u najkraćem roku obaviti opravku puta radi uspostavljanja saobraćaja. Obavljanje ovoga posla neće biti teško, pošto ljudi znaju na koji se deo puta, koji prolazi kroz njihov atar, nagomilavaju snežni nameti, oburvava zemlja itd. U vezi ovoga nužno je da pretsednici N.O.O svakoga dana, naročito za vreme zimskih dana, odrede po jednog čoveka koji će biti dužan da dva puta dnevno prođe deo puta koji prolazi kroz njihovo naselje (ili pored njihovog naselja) i da konstatuje u kakvom je stanju, pa da u slučaju kad isti počinje da biva neispravan odmah izvesti pretsednika N.O.O., a ovaj da preduzme hitne mere za njegovu opravku. Naravno, dodeljivanjem ovih zadataka pretsednicima N.O.O. šef T.O.K.P. ne skida sa sebe odgovornost. Naprotiv, šef T.O.K.P. dužan je i lično da izlazi na teren, a nekada i sam da organizuje posao i rukovodi njime na licu mesta. Da bi se posao mogao sigurno izvesti, potrebno je da i T.O.K.P. odmah izradi veći broj ralica za čišćenje snega i da pribavi drugi potreban alat i da ga razdeli N.O.O. pored puteva ili u blizini istih. Poslove na opravci puteva treba izvoditi tako da se za vreme rada saobraćaj na istima ne obustavlja. Da bi se u svako doba mogao nesmetano da obavlja saobraćaj, prvenstveno preko automobilskih puteva, a onda i kolskih, to je šef T.O.K.P. dužan da najhitnije pribavi preko komandi mesta, preko partizanskih straža i N.O.O. podatke o tome u kakvom se stanju nalaze svi putevi na teritoriji K.P., a naročito automobilski. T. O. K. P. treba uvek tačno da zna na kome je kilometru oštećen put i objekti na njemu (mostovi, propustni potporni zidovi), kako i u kom obimu. Jer samo na ovaj način T.O.K.P. će moći da zna za koje se vreme jedan put može osposobiti za saobraćaj, i sa kolikom radnom snagom, materijalom, alatom i prevoznim sredstvima. T.O.K.P. je takođe dužan da unapred napravi plan odakle će se u danom momentu (kada se naredi hitna opravka izvesnog puta) sigurno snabdeti radnom snagom, materijalom, alatom i prevoznim sredstvima. Da bi se T.O.K.P. uvek brzo orijentisao i znao koji sve putevi pripadaju njegovoj K.P. treba da izradi ili nabavi skicu celokuDne teritorije područja sa naznačenjem svih naselia i puteva. T.O.K.P. svakoga momenta treba da zna kojim se putevima može. treba ili mora održavati saobraćaj, a koji putevi ne smeju biti u ispravnom stanju. Naročito T.O.K.P. treba da ie upoznat i sa putevima koji vezuju našu oslobođenu teritoriju sa neprijateljskom, da bi mogao, kada to eventualno narede vome vlasti, brzo izvesti rušenje tih puteva i objekata na njima. Naročito u ovom slučaju T.O.K.P. treba posao da izvede u određenom roku.

čuva straža. T.O.K.P. takođe treba da preuzme sve tehničke magacine bivših državnih i opštinskih ustanova i sve privatne građevinske i tehničke magacine (ili radnje sa tehničkom robom) narodnih neprijatelja. T.O.K.P. Podgrmeč treba hitno da organizuje evakuaciju najvažnijeg tehničkog materijala iz Blagaja u centralni tehnički magacin T.O.V.Š. (Drvar) i da organizuje dalja čuvanje ostatka tehničkog alata i materijala u Blagaju, kao i čuvanje železničkog materijala u [Bos.] Krupi i na drugim mestima na teritoriji K.P. Materijal iz Blagaja slati po sprovodniku a radnu snagu i prevozna sredstva uzeti na način kako je to Pozadinski otsek Vrhovnog štaba propisao naredbom o upotrebi narodne radne snage i prevoznih sredstava.

6) PROIZVODNJA I PRIKUPLJANJE OSNOVNOG GRAĐEVINSKOG MATERIJALA.

Prema tačci 5 Instrukcije: „T.O.K.P. dužan je organizovati proizvodnju i prikupljanje osnovnog građevinskog materijala, kao građe svih vrsta (kreča, peska, cigle, itd.), ukoliko za to postoje mogućnosti na njegovoj teritoriji. Ono što T.O.K.P. sam ne bi mogao pribaviti dobiće od T.O.V.Š." — Naravno, T.O.K.P. je posle dužan da preko vojnih straža sprovede i čuvanje proizvedenog ili prikupljenog materijala i da spreči njegovo raznošenje. Radi toga potrebno je da T.O.K.P. kod svakog većeg skladišta raznog građevinskog materijala odredi po jednoga druga, koji će pomenuti materijal izdavati samo na osnovu odobrenja T.O.K.P. — Tehnički otsek K.P. treba odmah da preduzme mere za izradu drvenog ćumura i pečenje kreča, ako za to postoje mogućnosti. A T.O.K.P. Podgrmeč treba u Krupi i po drugim naseljima da organizuje prikupljanje pleha i dr. građevinskog materijala iz popaljenih i napuštenih kuća. Takođe da u Krupi organizuje čuvanje drvene građe u krugu bivše pilane i žel. materijala, cementa, crepa i drugog na železničkoj stanici.

Građevinski materijal T.O.K.P. upotrebljavaće za izradu novih i opravku i prepravku postojećih arhitektonskih, građevinskih i drugih objekata, i to najpre za potrebe naših bolnica i vojske, za organizaciju pasivne zaštite, a onda će ga narodu davati radi obnavljanja popaljenih naselja i drugih njegovih nužnih potreba.

7) SAKUPLJANJE ELEKTRIČNOG MATERIJALA I ORGANIZOVANJE MAGACINA ELEKTRIČNOG MATERIJALA.

Po svim mestima na teritoriji područja gde ima električnih centrala — kod istih obrazovati po jedan magacin električnog materijala. Postaviti magacionera, uvesti magacinsku knjigu i

izvršiti popis celokupnog raspoloživog električnog materijala. Sav električni materijal koji se nalazi rasturen i razbacan ovde-onde po raznim intendantskim i drugim magacinima ili kod izvesnih dugova, sakupiti i preneti u magacin pri električnoj centrali. Uvesti ga u knjige i izdavanje vršiti samo na osnovu odobrenja T.O.K.P. — Takođe sprečiti i raznošenje električnog materijala sa instalacije iz napuštenih bivših državnih, opštinskih i drugih javnih zgrada i iz napuštenih kuća narodnih neprijatelja. Sef centrale ili gradske mreže dužan je da preduzme mere da sve takve zgrade obiđe i naredi da se sav sitni električni materijal: sijalice, fasunzi, štekontakti, prekidači, zvonca i dr. skine i prenese u magacin električne centrale i da o ovome izvesti šefa T.O.K.P. a ovaj da posle izvesti T.O.V.S. — Električni materijal, po odobrenju šefa T.O.K.P., izdavati jedino za potrebe naše vojske i bolnica. T.O.K.P. Podgrmeč da organizuje prikupljanje električnog materijala u Krupi i po drugim popaljenim naseljima.

i

8) SAKUPLJANJE BENZINSKIH BTJRADI I SLIČNO.

Na celokupnoj teritoriji komande područja sakupiti na određena mesta svu limenu burad (bačve) za transport ulja, lizola, benzina i dr., takođe sakupiti i sve kante od gasa, zejtina i dr. Takođe prikupiti sve vrste pleha, bilo da je isti upotrebljavan ili ne, i smestiti ga u magacin T.O.K.P. — O svemu na kraja izvestiti T.O.V.S. i bez odobrenja istoga, ni za vreme sakupljanja buradi i dr. ni posle toga, ne uzimati ih niti ih upotrebljavati ma za kakve svrhe to trebalo.

9) ODRŽAVANJE ELEKTRIČNIH INSTALACIJA U ISPRAVNOM STANJU.

Wmr

Električne centrale kao i mrežu i druge električne objekte po svim mestima na teritoriji K.P. (gde ih ima) dužan je T.O.K.P., shodno tačci 1 Instrukcije, da stalno drži u ispravnom stanju. A postarati se da ga i druga važnija mesta dobiju. Sa svetlom zadovoljiti najpre potrebe bolnica (naročito odeljenja gde se vrše operacije i gde su smešteni teški ranjenici i bolesnici), vojske, kulturnih domova i drugih naših ustanova, a onda i građanstva. Nastojati na svaki način da i ulice budu osvetljene. U oslobođenim mestima gde se zateknu ispravne električne centrale i električna mreža truditi se da grad (naselje) i dalje dobija svetio (po mogućnosti u istom obimu kao i ranije). A oštećene centrale i mrežu osposobiti brzo za upotrebu. U slučaju da potrošnja ulja za centralu bude velika, preduzeti mere da se vreme rada centrale smanji. A pre nego se rezerve ulja sa-

svim smanje obratiti se za iste T.O.V.Š. Održavanje centrale, mreže i drugih električnih objekata u ispravnom stanju obavljati sa najpotrebnijim brojem osoblja, a suvišno osoblje otpustiti. Obratiti pažnju da kod centrale ne bude sabotaže, a naročito prekidanja rada centrale za vreme radioemisija „Slobodne Jugoslavije", sovjetskih radio-stanica i drugih savezničkih. Od svih rukovalaca električnih centrala sa teritorije K.P. da T.O.K.P. odmah zatraži u dva primerka detaljan izveštaj o centrali, mreži i drugim električnim objektima. Po jedan primerak poslati T.O.V.Š., a dptigi da zadrži T.O.K.P. Izveštaj treba da sadrži podatke: o vršfC jačini i stanju centrale, o potrošnji maziva, ulja i drugog za 24 časa rada, o električnoj mreži — u kakvom se stanju nalazi, o broju zaposlenih kod centrale i na mreži, kao i potrebama centrale i dr.

10) ODRŽAVANJE VODOVODNIH I KANALIZACIONIH INSTALACIJA U ISPRAVNOM STANJU.

Vodovodne instalacije kao i sve objekte na njima svuda na teritoriji K.P. (gde ih ima) dužan je T.O.K.P. prema tačci 1 Instrukcije održavati u ispravnom stanju. Naročito voditi računa o rezervoarima vode, da ko vodu u njima ne zagadi. Zato ih zaključati i po mogućnosti postaviti čuvara kod istih. Ako u kome naselju nema dovoljno vode za stalnu potrošnju, to svakoga dana u određeno vreme obustaviti vodu i ne dozvoljavati da se upotrebljava za pranje rublja i si., već samo za piće i kuvanje. Starati se da naše bolnice i vojska uvek imaju obilnu količinu vode za piće i kuvanje, kao i za druge potrebe. Ako u blizini bolnice nema zdrave pijaće vode, nastojati da se, ako je to moguće, iskopaju bunari. U oslobođenim naseljima sprečiti raznošenje vodovodnog materijala i alata kao i izvesnih sitnih metalnih delova sa kućnih vodovodnih instalacija iz napuštenih bivših državnih, opštinskih i drugih javnih zgrado, kao i iz napuštenih kuća narodnih neprijatelja. T.O.K.P. dužan je da kome od vodovodnih instalatera stavi u dužnost da preduzme mere da sve takve zgrade obiđe i naredi da se sve slavine za vodu (pipe) i drugi sitni materijal skinu i prenesu u magacin T.O.K.P. i da posle o ovome podnese izveštaj T.O.V.Š. — Ovaj materijal posle izdavati za potrebe jedino naših bolnica i vojske.

Takođe je T.O.K.P. dužan da održava u ispravnom stanju i svu gradsku kanalizacionu mrežu i objekte na njoj, zatim sve kanalizacione instalacije i objekte na njima po svim bolničkim i drugim zgradama gde je smeštena vojska, onda u kulturnom domu i po drugim našim ustanovama.

11) ORGANIZOVANJE TEHNIČKE RADIONICE.

Prema tačci 4 Instrukcije: „T.O.K.P. treba da stvori i manju radionicu sa odeljenjima bravarskim, kovačkim i stolarskim." Radi ovoga potrebno je da T.O.K.P. preko komandi mesta, preko partizanskih straža i N.O.O. dozna i stvori spisak raznog alata za obavljanje svih tehničkih poslova, a koji se nalazi po magacinima T.O.K.P., u pojedinim privatnim radionicama i kod pojedinaca, kao i spisak sveg raspoloživog stručnog osoblja, kao što su bravari, kovači i stolari, kao i zidari, tesari, moleri, limari, kalajdžije, električari, instalateri vodovoda i kanalizacije, firmopisci i drugi, i sa kakvim alatom raspolažu.

Uzimanje stručnog i pomoćnog osoblja za rad u ovim odeljenjima teh. radionice T.O.K.P, kao i za druge tehničke poslove privremene ili stalne prirode, T.O.K.P. će vršiti u svemu po „Naredbi o upotrebi narodne radne snage i prevoznih sredstava".

Radionica treba da ima komandira, polit. kom. i da se u njoj organizuje politički rad — to je dužnost drugova koji rade po političkoj liniji. Voditi računa da u radionici na radu ne bude sabotaže.

12) PILANE.

Potpadaju pod industrisku sekciju T.O.V.S.

13) OBNAVLJANJE POPALJENIH NASELJA.

Prema Instrukciji, tačka 1 i 9, i ovo je jedan od glavnih zadataka T.O.K.P. i zato ovom pitanju T.O.K.P. treba da pokloni punu pažnju. U tom cilju treba da brzo pokupi podatke o svim popaljenim naseljima na teritoriji K.P. i da preduzme mere za obnavljanje istih davanjem narodu osnovnog građevinskog materijala, kao i davanjem saveta, pa i direktnim izvođenjem radova.

14) ZELEZNICKE PRUGE I MOSTOVI

Prema tačci 7 Instrukcije: „Zelezničke pruge, ukoliko se one nalaze na teritoriji K.P., ne spadaju u delokrug rada T.O.K.P.", već direktno pod T.O.V.S. - Prema tome preduzimanje opravke železničkih pruga i objekata na njima, a naročito opravku železničkih mostova kao i kolskih, vrši samo T.O.V.S., tj. samo T.O.V.S. na osnovu potrebe i zahteva Vrhovnog štaba odlučuje da li se neka pruga i objekti na njoj, kao i železnički mostovi i kolski, imaju opraviti: U slučaju da na teritoriji K.P. postoji ispravna železnička pruga i vozni park, to se isti ni sa čije strane ne smeju stavljati u saobraćaj. Ako se pak ukaže nužna i neodložna potreba da se izvesne vojne je-

dinice imaju hitno prebaciti vozom, to odobrenje zatražiti od T.O.V.Š.

Po ovome pitanju dužnost je T.O.K.P. samo da preko vojnih vlasti organizuje čuvanje voznog železničkog parka (naročito ispravnih železničkih lokomotiva) kao i železničkog materijala i alata.

15) ARHITEKTONSKI RADOVI.

Prema tačci 1 Instrukcije: „T.O.K.P. dužan je da organizuje opravku, a ako treba i izgrađivanje zgrada za stanovanje." Sto konkretno znači da je T.O.K.P. dužan da na teritoriji K.P. za potrebe naših bolnica, vojske, dečjih domova, kulturnih domova, domova narodnog zdravlja, narodnih ambulanti i svih drugih naših ustanova — izvesne postojeće zgrade preuredi za njihove potrebe, ili da ih prepravi, ili da izvrši izvesna dozičiivanja i nadziđivanja, ili da ih samo osposobi za stanovanje i rad,\ ili pak da izgradi nove zgrade. Za izvršenje ovoga zadatka u obzir dolazi obavljanje sledećih radova: zemljanih, zidarskih, drvodeljskih, pokrivačkih, limarskih, kamenarskih, stolarskih, bravarskih, farbarsko-molerskih, raznih inštalaterskih (kanalizacija, vodovod, osvetljenje, radioantene) i dr., onda nabavka peći, nabavka potrebnog nameštaja (ormara, stolova, stolica, kreveta i dr.). Zato je T.O.K.P. dužan da vodi spisak svih zanatlija pobrojenih struka i si. kako bi u slučaju hitnih poslova mogao brzo da oganizuje i obavi posao. U vezi sa ovim potrebno je da T.O.K.P. uvek zna sa kakvom vrstom alata i građevinskog materijala raspolaže po svojim magacinima, ili sa kakvim alatom raspolaže sve stručno i pomoćno osoblje na teritoriji K.P.

16) DOM KULTURE.

Prema tačci 15 Instrukcije: „U naročitu dužnost stavlja se T.O.K.P. briga oko opravke i održavanja i čak i eventualnog izgrađivanja domova kulture, i to kako u varošima tako i u selima." Za to bi T.O.K.P. trebao odmah da se preko komandi mesta, partizanskih straža i N.O.O. informiše na celokupnoj teritoriji K.P.: a) koja naselja imaju dom kulture, a koja ga nemaju, i b) da li po naseljima gde nema doma kulture ima školske zgrade ili kakve druge veće javne ili privatne zgrade, u kakvom su stanju i da li se mogu prepraviti ili opraviti za dom kulture. Ovako prikupljene podatke treba T.O.K.P. da prouči, kako bi na traženje nadležnih mogao brzo u nekom naselju da izvesnu zgradu osposobi za kulturni dom.

17) ZGRADA ZA SMESTAJ PROLAZNIH JEDINICA.

Prema tačci 16 Instrukcije: „Svuda gde K.P. nađe za shodno ili gde za to dobije naročito naređenje, dužan je T.O.K.P. opraviti i osposobiti zgradu za smeštanje prolaznih jedinica. U njoj

mora biti uređena kuhinja i kreveti za spavanje." Ovo je takođe jedan od prvih i najvažnijih zadataka T.O.K.P. Stoga treba odmah u svim mestima na teritoriji komande područja — gde je to potrebno — osposobiti jednu ili više zgrada za smeštaj naših prolaznih jedinica. Po gradovima i većim mestima bolje da zgrada nije u užem centru zbog neprijateljskog napada iz vazduha. Zgrada treba da ima ispravne peći, krevete (ili dušeme), svetio, kuhinju, drvo za ogrev, veće sudove za vodu, kao i veću količinu slame ili sena. Kad sve bude pripremljeno, zgradu treba zaključati i ključ od iste predati komandi mesta, koja time zgradu prima na čuvanje.

18) ORGANIZACIJA PASIVNE ZAŠTITE OD NEPRIJATELJSKOG NAPADA IZ VAZDUHA.

T.O.K.P. dužan je da odmah u sedištu komande područja, po svim bolnicama, sedištima dečjih domova, komandi mesta, kao i po svim drugim važnim mestima na teritoriji K.P. izvede organizaciju pasivne zaštite od neprijateljskog napada iz vazduha, tj. a) da organizuje službu osmatranja i objavljivanja opasnosti iz vazduha, b) da izradi rovove i izvrši ojačanje podrumskih prostorija ispod svodastih betonskih tavanica i v) da organizuje ostale razne službe u cilju zaštite stanovništva od neprijateljskog napada iz vazduha.

Nalaženje potrebnog materijala, radne snage i prevoznih sredstava, kao i obavljanje pomenutih poslova ima da izvrši pod svojim nadzorom T.O.K.P.

Ovo sprovođenje organizacije pasivne zaštite potrebno je radi zaštite stanovništva od iznenadnog neprijateljskog napada iz vazduha. A sa političke strane ovaj poduhvat pružiće koristan efekat samim tim što ranije neprijateljske i nenarodne vlasti u ovom pogledu ništa nisu bile preduzele.

Ovu organizaciju T.O.K.P. izvešće prema uputstvu[5] i skicama koje se prilažu[6].

19) NAFTA, RAZNA ULJA I SL.

Svim vrstama ulja, onda naftom, gasom, benzinom, špiritom i sličnim raspolaže samo T.O.V.S. i on daje odobrenje za potrošnju pobrojanog goriva. T.O.K.P. uvek treba da nastoji da na teritoriji komande Dodručja pronađe nabrojano gorivo i o tome da izvesti T.O.V.S.

20) NOVAC SE NE SME IZDAVATI NI ZA MATERIJAL NI ZA RADNU SNAGU.

Radi izvođenja tehničkih poslova na teritoriji K.P.. T.O. K.P. ne sme plaćati radnu snagu, bila ona stručna ili ne-

[5] **Verovatno se odnosi na dok. br. 119.**
[6] **Redakcija nije uspela pronaći ove skice.**

stručna, već istu ima dobavljati na način kako je to propisano od strane Pozadinskog otseka Vrhovnog štaba (Naredba o upotrebi narodne radne snage i prevoznih sredstava). Takođe T.O.K.P. ne srne kupovati za novac ni građevinski materijal niti što drugo. U slučaju pak da T.O.K.P. nema kakvog materijala ili alata, a potreban mu je, ima ga zatražiti od T.O.V.Š., a ako ga ovaj nema, onda u tom slučaju treba da zatraži od T.O.V.Š. prethodno odobrenje da isti može kupiti, kao i objašnjenje odakle će novac dobite. Ako T.O.V.Š. kupovinu nekog materijala, alata ili čega drugog kao neophodnu odobri, to će T.O.K.P. od kupca zatražiti priznanicu (notu) na izdatu sumu novca i priznanicu posle dostaviti onome od koga je novac za kupovinu dobio.

21) NABAVKA RADNE SNAGE I PREVOZNIH SREDSTAVA.

Prema tačci 8 Instrukcije: „prikupljanje radne snage vršiće T.O.K.P. na način kako je to propisano od strane naših upravnih vlasti", tj. po propisima Naredbe o upotrebi narodne radne snage i prevoznih sredstava. Takođe na osnovu iste naredbe T.O.K.P. dobavljače i potrebna mu prevozna sredstva. Radnu snagu sa sela ne uzimati za radove po gradovima. Kod T.O.K.P., kao i na terenu, ne stvarati glomazni radni aparat. Pri samom T.O.K.P. treba da postoji stalan tehnički aparat od nekoliko ljudi najpotrebnijih, a na terenu samo privremeni aparat i to za ono vreme dok se izvestan posao ne obavi. Na pojedinim poslovima mogu biti zaposleni samo oni ljudi koji te poslove rade i samo dok poslovi traju. Za rukovođenje i nadzor nad tehničkim poslovima na terenu uzeti prvenstveno naše fizički slabije drugove. Samo u slučaju da među našim drugovima ne bude ljudi sposobnih za stručni tehnički nadzor nad izvesnim poslovima a izvršenje zadatka zahteva takav nadzor, onda se može uzeti i koji stručnjak iz građanstva, ali samo za vreme dok se posao ne dovrši. Ovo uposlenje pojedinih stručnih lica za rad ili za nadzor takođe obaviti u svemu po pomenutoj naredbi, a svu nepotrebnu i suvišnu radnu snagu treba odmah otpustiti. Za političku ispravnost ljudi koji budu na radovima zaposleni T.O.V.Š. ne snosi nikakvu odgovornost.

Prema tačci 10 Instrukcije: „T.O.K.P. treba u punoj saradnji sa sreskim N.O.O. biti obavešten o količini i vrsti raspoložive radne snage na njegovom terenu." A obzirom na to da je svaki sreski N.O.O. dužan prema pomenutoj naredbi „da vodi evidenciju raspoložive radne snage po strukama i podnosi svakog prvog i petnaestog o tome izveštai Pozadinskom otseku i T.O.V.Š.", to T.O.K.P. treba od svih sreskih N.O.O. na teritoriji K.P. da traži da i njemu dostavljaju po jedan primerak ovih izveštaja.

Takođe T.O.K.P. od sreskih N.O.O. treba radi evidencije da povremeno traži spiskove: 1) kola konjskih sa zapregom, 2) kola volovskih sa zapregom, 3) saonica sa zapregom, 4) kola konjskih bez zaprege, 5) kola volovskih bez zaprege, 6) saonica bez zaprege, 7) tovarnih konja sa samarima, 8) jahaćih konja sa sedlom, 9) tovarnih konja bez samara, 10) jahaćih konja bez sedla, 11) samara i 12) sedala.

22) POZIV DA SE VOJSCI POVRATI ODNETI MATERIJAL I ALAT.

Pošto je u mnogim mestima iz raznih magacina odnet od nepoznatih lica mnogi dragoceni alat i materijal, to T.O.K.P. preko vojnih pozadinskih vlasti, kao i preko sreskih N.O.O. (ili opštinskih N.O.O.) da zatraži da svi oni koji su pobrojano odneli (a naročito alat) — da ga povrate T.O.K.P.

23) ČUVANJE IMOVINE RAZNIH BIVŠIH TEHNIČKIH DRŽAVNIH < SAMOUPRAVNIH NADLEŠTAVA I PRIVATNIH PREDUZECA.

T.O.K.P. je dužan da se odmah po oslobođenju izvesnoga grada ili mesta postara preko vojnopozadinskih vlasti da se: po svim bivšim tehničkim državnim i samoupravnim nadlestvima ili po privatnim građevinskim preduzećima sačuvaju svi tehnički elaborati (projekti, planovi, skice i si.), razni geodetski i drugi instrumenti, sprave za snimanje i merenje, stručne knjige, pisaće mašine, mašine za računanje, razni kancelariski materijal i dr., a naročito katastarski planovi, regulacioni i nivelacioni planovi. Zato kancelarije ovih nadleštava treba odmah zaključati i po mogućnosti organizovati stražu preko vojnopozadinskih vlasti ili preko N.O.O. — Ovaj posao treba obaviti savesno i nastojati da se po prednjem postupi iz razloga što se katastar i izvesni drugi važni tehnički elaborati rade godinama, pa bismo — ako bi isti ovde — onde bili uništeni — bili prinuđeni da se koliko sutra, prilikom izgradnje u našoj zemlji, vraćamo na pojedinim sektorima i za po nekoliko godina unazad umesto da idemo unapred. Takođe T.O.K.P. treba da organizuje i čuvanje pomenutog i na već oslobođenoj teritoriji K.P., ukoliko se na istoj nalazi koje od pomenutih tehničkih nadleštava ili preduzeća.

24) IZRADA DEZINFEKCIONIH APARATA I POKRETNIH TUŠEVA.

T.O.K.P. dužan je da uz manju radionicu sa odeljenjima bravarskim, kovačkim i stolarskim (vidi tačku 11 ovog objašnjenja) stvori i jedno limarsko odeljenje, koje će za potrebe bolnica, domova narodnog zdravlja i drugih sanitetskih ustanova kao i za potrebe vojske da izradi dezinfekcione aparate (kombinacija od drvenih buradi i limenih buradi od ulja — debljine 1 mm), računajući da je jedan takav aparat dovoljan za pedeset ljudi da u toku jednog dana mogu ispariti svoju odeću.

Odobrenje za upotrebu pomenutih limenih buradi tražiti uvek od T.O.V.Š. — Takođe T.O.K.P. dužan je na traženje naših sanitetskih vlasti da organizuje i izradu pokretnih tuševa. T.O.K.P. je dužan da zgrade za smeštaj prolaznih jedinica snabde potrebnim brojem ovih dezinfekcionih aparata.

25) IZRADA LIMENIH PREDMETA ZA POTREBE SANITETA I VOJSKE.

U svojoj radionici T.O.K.P. dužan je da organizuje za potrebe našeg saniteta i vojske izradu, pored ostalog, i sledećeg: udlaga metalnih i drvenih, proteza, metalnih kutija za sterilnu gazu, nosila, limenih kanti, limenih korita, pljuvaonica, kaz^nap peći (četvrtaste od limenih tabli sa vojničkih kreveta, a okrugle od limenih buradi od karbida) i dr.

Prerađeni i neprerađeni limeni materijal za izradu pomenutih predmeta T.O.K.P. može trošiti iz svojih magacina samo po prethodnom odobrenju T.O.V.Š. (vidi tačku 9 ovoga objašnjenja).

26) REDOVNO SLANJE IZVEŠTAJA TEHNIČKOM OTSEKU VRH. ŠTABA.

Prema tačci 11 Instrukcije veza T.O.K.P. sa T.O.V.Š. treba da je kontinuelna, zato osim obaveštenja koja će se slati T.O. V.S. — od slučaja do slučaja i svakog prvog i petnaestog u mesecu, treba slati i izveštaj o radovima i namerama na svom području. Naravno, ova veza i saradnja treba da je iskrena i najdrugarskija, a izveštaji sasvim tačni — naročito oni o stanju magacina.

27) OBAVESTAVANJE KOMANDI MESTA, PARTIZANSKIH STRAŽA, BOLNICA I DR. O OBRAZOVANJU T.O.K.P.

T.O.K.P. treba odmah na teritoriji K.P. da obavesti sve komande mesta, partizanske straže, bolnice i dr. koji treba to da znaju: 1) da je kod K.P. osnovan T.O.K.P. i da će on obavljati sve tehničke poslove u okviru Instrukcije za organizaciju i rad T.O.K.P., i to na celokupnoj teritoriji K.P., i da se svi drugi tehnički otseci (saobraćajni i slični ovima — tehničke prirode), ako eventualno postoje pri kojoj komandi mesta na teritoriji K.P., imaju ukinuti, i 2) da je i pri Komandi Podgrmečkog područja ukinut saobraćajni otsek.

NAPO MENA:

Svuda u tekstu ovog objašnjenja namesto naziva: Pozadinski otsek Vrhovnog štaba N.O.V. i P.O.J. treba staviti: Otsek Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sef građevinske sekcije.
Ing. Ziva M. Đorđevie

BR. 85

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 6 JANUARA 1943 GOD. O FORMIRANJU KOMISIJE ZA PREGLED BOLNICA I OPORAVILIŠTA NOV I POJ NA PODRUČJU BOSNE, LIKE I KORDUNA[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
Br. 15

Dana 6-1-1943 god.

N A R E D B A

Određujem da se obrazuje komisija od 4 lica koja će imati za zadatak da obiđe sve bolnice i oporavilišta Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije na teritoriji Bosne, Like i Korduna. Ovu komisiju sačinjavaju:

1). Mijat Vuletić, član Ekonomskog otseka pri Vrhovnom štabu N.O.V. i P.O.J.,
2). Sredoje Urošević, komandant II bataljona II Prolet. N.O.U. brigade,
3). Anđa[2] Kusturić, borac II Prolet. N.O.U. brigade,
4). Dr. Kraus[3].

Ova komisija ima za zadatak da ispita po bolnicama i oporavilištima sanitetske, prehranbene, higijenske i druge prilike. Dalje, ona ima za dužnost da sakupi razne pritužbe, ako ih ima, kod ranjenika i da na osnovu svega toga podnese iscrpan izveštaj ovome Štabu.

Rad ove komisije ima odmah otpočeti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant
Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije,
Tito

Šalje se:
1). Referentu saniteta pri V.S.
2). Štabu I Bos. korpusa
3). Štabu IV Operativne zone
4). Glavnom štabu Hrvatske.

(M. P.)

Primljeno ***na znanje.***

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JiNA, pod reg. br. 7/1—9, k. 407—A. U istoj arhivi je sačuvana i kopija originala, pod reg. br. 4—10, k. 1491.
[!] Omaška; treba da piše: Mara.
[1] Herbert Kraus

BR. 86

NAREĐENJE SEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 6 JANUARA 1943 GOD. O PRIPREMAMA ZA IZRADU MOBILIZACISKIH SPISKOVA[1]

OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. broj 200 *Hitno!*
6-1-1943 g.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE
ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE
KOMANDAMA PODRUČJA drvarskog, podgrmečkog, bihaćkog, mrkonjićkog, jajačkog

S obzirom da ćete uskoro imati da na teritoriji svakog područja izvršite popis ljudstva i izradite mobilizacione spiskove, — o čemu ćete dobiti ovih dana potrebne naredbe i materijale[2], — treba prethodno biti konačno načisto u pogledu podjele područja na srezove (kotare) i ovih na opštine, treba dakle tačno znati koji su kotari u području, koje opštine spadaju u koji kotar i koja sela i zaseoci u koju opštinu.

Molim vas stoga da smjesta preduzmete potrebne korake da se izrade nahitnije spiskovi opština i sela, a po mogućstvu da se tušem na pauspapiru izrade mape područja sa granicama kotara i opština, ubilježavajući u mape što veći broj sela. Sek neka budu obilježena crnom tačkom, sjedišta opština kružićem, kotarsko mjesto tačkom i krugom oko nje. Mapa svakog područja neka bude izrađena u razmjeri 1 : 200.000. Ako nemale mogućnosti, ovaj će otsjek te mape kopirati i umnožiti u potrebnom broju primjeraka za potrebe naših viših komandi i nadleštava.

Molim vas da ovo neizostavno i najhitnije uradite te da nam i mape i spiskove sela, opština i kotara najhitnije dostavite u jednom primjerku.

Upozoravamo unapriied na potpunu tajnost svih poslova u vezi sa spremanjem mobilizacionih spiskova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ŠEF OTSJEKA
(M. P.) Jank«

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—11, k. 1491.
[2] Vidi dok. br. 98, 101 i 110.

BR. 87

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA UREDNO VOĐENJE LISTE I KNJIGE GUBITAKA[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
6-1-1943

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Odmah po prijemu ovoga naređenja vaše jedinice vodice sledeče knjige i to:

a) Osnovna jedinica — čete i baterije: jedinični spisak (u koji uneti sve podatke o pojedinim borcima), knjigu ranjenih i bolesnih, knjigu otsustvujućih i listu gubitaka.

Listu gubitaka voditi po priloženim obrascima[2].

Liste se gubitaka sastavljaju odvojeno za poginule i umrle od rana, za umrle od bolesti, za ranjene, [za nestale,] zarobljene i odbegle neprijatelju. Ove se liste podnose posle svake borbe u najkraćem roku, posle 3—5 dana najdalje.

b) Štabovi bataljona, brigada, divizija i korpusa i glavni štabovi vodiče: knjigu gubitaka, koja je istog obrasca kao i navedene liste gubitaka, tj. sadrži u sebi po nekoliko listova po navedenim obrascima liste gubitaka.

Pored ovoga, pomenuti štabovi vode i pregled gubitaka, po priloženom obrascu koji se dostavlja[3]. Pregled gubitaka, kao i knjiga gubitaka vode se na osnovu dostavljenih lista gubitaka od strane štabova osnovnih jedinica.

Napred navedene su knjige dokumenti trajne vrednosti i podaci za istoriju, te se zato moraju brižljivo i sa najvećom tačnošću voditi i čuvati.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9/2—9. k. 407—A.

Naređenje je, sem Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa, dostavljeno još i glavnim štabovima NOV i PO za Hrvatsku i za Sloveniju, Prvoj i Drugoj proleterskoj i Trećoj NOU diviziji, kao i Operativnom štabu Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske (vidi dokumente zavedene u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 7—1, k. 10 i 11—3, k. 1491, i dok. zaveden u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije pod reg. br. A/43—5967).

[2] Vidi priloge (1—4) koji se daju uz ovaj dokumenat. Originali ovih obrazaca (priloga) zavedeni su u arhivi Voinog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 7/4—1, 7/5—1, 7/6—1, 7/7—1, 7/3—1, k. 10.

[3] Vidi prilog br. 5.

Odmah posle svake akcije, odnosno svakih 10 dana, dostavljače ovome Štabu vaš štab pregled gubitaka vaše jedinice po priloženom obrascu.

Prilog: obrasci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba.
(M. P.) **Terzić**

[Prilog br. 1]

LISTA GUBITAKA
Poginulih i umrlih od rana
... čete, ... bataljona, ... brigade

Red. broj	Zvanje	PREZIME, IME OČEVO I IME	Mesto rođenja (mesto, opština, srez)	Kad i na kom položaju			Gde je sahranjen (mesto i oznaka)	Naknadni podaci i ispravke	Overa polit. komesara	Primedba
				poginuo	ranjen	umro				
1.										
2.										

... 1943

Polit.komesar, Komandir,

[Prilog br. 2]

LISTA GUBITAKA
Umrlih od bolesti
... čete, ... bataljona, ... brigade

Red. broj	Zvanje	PREZIME, IME OČEVO I IME	Mesto rođenja (mesto, opština, srez)	Umro (kad i gde)	Od koje bolesti	Gde je sahranjen (mesto i oznaka)	Naknadni podaci i ispravke	Overa polit. komesara	Primedba

... 1943 g.

Polit.komesar, Komandir,

[Prilog br. 3]

LISTA GUBITAKA
RANJENIH
... čete, ... bataljona, ... brigade

Red. broj	Zvanje	PREZIME, IME OČEVO, I IME	Mesto rođenja (mesto, opština, srez)	RANJEN						Da li je još kojl put ranjen i od čega	Koliko rana dobio	Gde je upućen na lečenje	Naknadni podaci i ispravke kao: ozdravio i vratio se u komandu, onesposobio potpuno, ograničeno, umro, itd.	Primedba
				Teže ili lakše	Puščanim ili mitraljeskim zrnom	Od topovskog zrna	Od ručne bombe	Od aviona	Čim drugim					

... 1943.

Polit.komesar, Komandir,

[Prilog br. 4]

LISTA GUBITAKA
NESTALIH, ZAROBLJENIH I ODBEGLIH NEPRIJATELJU
... čete, ... bataljona, ... brigade

Red. br.	Zvanje	PREZIME, IME OČEVO I IME	Mesto rođenja (mesto, opština, srez)	Nestao — kada i gde	Zarobljen kada i gde	Predao se neprijatelju — kada i gde	Naknadni podaci i ispravke	PRIMEDBA

... 1943

Polit.komesar, Komandir,

[Prilog br. 5]

PREGLED GUBITAKA ... DIVIZIJE

Datum borbe	KOMANDA	Poginulo					Ranjeno					Nestalo					Primedba
		komandanata	pol.komesara	komandira	boraca	Svega	komandanata	komandira	pol. komesara	boraca	Svega	komandanata	komandira	pol. komesara	boraca	SVEGA	
1943	I brigada																
	II brigada																
	III brigada																
	SVEGA:																

Politkom, Komandant,

BR. 88

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 JANUARA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE ZA ODREĐIVANJE STALNIH KURIRA ZA VEZU SA VRHOVNIM ŠTABOM[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
6-1-1943 g.

VRLO HITNO

GLAVNOM ŠTABU SLOVENACKE

Kao stalne kurire pri Vrhovnom štabu odmah odredite tri odabrana borca, koji će redovno prenositi poštu između nas i toga Štaba.

Za ove kurire odredite hrabre, svesne i neustrašive borce, mlađe ljude, koji su sposobni za najveća fizička naprezanja.

Pred polazak dobro ih opremite odelom i obućom. Isti moraju biti naoružani.

Ove kurire uputite za Vrhovni štab odmah čim dobijete ovo naređenje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba,
Terzić

(M. P.)

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. A'43—5966.

Naređenje je dostavljeno i ostalim operativnim jedinicama NOV i POJ (vidi u Vojnom istoriskom institutu JNA dok. zavedene pod reg br. 4/1—7, k. 407—A i 9/1—3, k. 1491).

BR. 89

GOVOR VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA 7 JANUARA 1943 GOD. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU ČETVRTE (KRAJIŠKE) DIVIZIJE PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA[1]

DRUGOVI I DRUGARICE

BORCI, KOMANDIRI, KOMANDANTI I POLITIČKI KOMESARI NAŠE HEROJSKE NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE

DRUGOVI KRAJIŠNICI,

Meni je neizmjerna čast i ja osjećam veliku radost da vas mogu pozdraviti u ime Vrhovnog štaba N.O.V. i P.O. Jugoslavije. Odavno smo već zajedno, odavno mi je bila želja da vas vidim ovako na okupu, kao danas. Mi smo došli u Bosansku Krajinu sa braćom Srbima i Crnogorcima da se zajedno sa vama borimo i uništimo neprijatelja i oslobodimo narod u cijeloj Bos. Krajini.

Mogu reći da sam bio iznenađen, ali i ponosan, da ste vi, sinovi dostojni vaših junačkih predaka, ostali na vašoj rodnoj grudi i borili se tako uporno za slobodu svog napaćenog naroda. Mrski neprijatelj je htio da istrijebi sve Srbe u Bosni i počeo je od Krajišnika. Vi ste se digli na ustanak skoro goloruki, osvajali ste u borbi oružje koje i sada imate, i na taj način vi ste spasili srpski narod u Bosanskoj Krajini od pokolja i zvjerstva neprijatelja. A šta bi bilo da niste uzeli puške u ruke? Tijela vaših sestara, majki i drugarica, vaše djece, punila bi jame i bosanske gudure. Ali ne samo to — vi ste postigli velike pobjede

[1] Govor druga Tita prilikom smotre Četvrte krajiške NOU divizije, 7 januara 1943, u s. Pravoslavnoj Jasenici, bio je najpre stenografski zabeležen, a zatim otkucan na pisaćoj mašini, latinicom. Prvi primerak tog otkucanog originala nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA zaveden pod reg. br. 2—1, k. 12. Redakcija ga ovde objavljuje. (Govor je, u znatno skraćenom obliku, objavljen u „Borbi" br. 35, od 17 januara 1943. Odatle je docnije preštampavan.)

Smotri su prisustvovali i dr Ivan Ribar (koji je, posle druga Tita takođe održao govor), Vlado Zečević, Đuro Pucar i Košta Nad. Druga Tita je pozdravila Danica Medan, kao pretstavnica Antifašističkog fronta žena, i predala mu dar, a okupljeni narod priredio je zajednički ručak. Za vreme ručka drug Tito je, na traženje naroda, još dvaput govorio Ovi govori su zabeleženi samo u izvodu (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 4—1, k. 12), pa ih zbog toga ne objavljujemo. Posle ručka drug Tito je uzeo učešća u narodnom veselju kojom prilikom je. na opšte traženje, još jedanput govorio (vidi dok. br. 91).

i uspjehe u toj borbi, vi ste svojom borbom zadivili cio svijet. Vi ste znali da razlikujete krivce od nedužnih, vi ste znali da odvojite krvnika Pavelića i njegove ustaše od poštenog hrvatskog naroda — i to je takođe jedna velika vaša zasluga u današnjoj borbi. Svi narodi danas čvrsto stoje u bratskoj zajednici i zato se uspjesi i postižu. Pitam ja vas, da li bismo mi mogli izdržati 19 mjeseci, kada ne bismo imali bratstvo i jedinstvo naroda, zar bismo pobrali ovakve uspjehe kakve smo postigli bez toga? Ne bismo, jer bi nas neprijatelj razjedinjene savladao brzo. A eto mi danas vidimo puške, topove, mitraljeze koje ste vi sami u borbi zaplijenili od neprijatelja i nanijeli fašističkim okupatorima velike udarce, nanijeli ste udarce okupatorima koji su imali paklene namjere da potpuno istrijebe naše narode.

Drugovi i drugarice, mi smo u našoj oslobodilačkoj borbi imali jake neprijatelje — okupatore i njihove ustaške i nedićevske sluge, ali mi smo dobili još jednog opasnog neprijatelja u licu Draže Mihailovića i londonske izbjegličke vlade. Ovi neprijatelji unijeli su razdor u redove jednog dijela boraca za slobodu, u redove naroda Crne Gore, Hercegovine, Bosne itd. i poveli ih na krivi put, na put službe okupatorima, krvnim neprijateljima naših naroda. Međutim, većina poštenog naroda nije pošla za njima i ona se i danas bori protiv okupatora i njegovih pomagača. I šta se dogodilo? Mi smo pobjeđivali i vanjskog i unutarnjeg neprijatelja. Ruka nije zadrhtala ni kada je trebalo obračunati i sa rođenim ocem, ako je on prišao izdajnicima, četnicima.

Vi ste u isti čas shvatili da je vaša borba samo jedan dio velike borbe na čijem čelu stoji Sovjetski Savez i njegova herojska Crvena armija. I poslije ovih naših velikih pobjeda mi vidimo ko će pobijediti. Mi smo se digli kada je. osim Sovjetskog Saveza, cio svijet drhtao pred njemačkom imperijalističkom silom. Mi smo takoreći jurišali na nebo. jurišali smo protiv sviju sila koje su se okomile na našu porobljenu zemlju. A danas, danas je perspektiva za nas jasna — mi ćemo pobijediti jer smo narasli u veliku vojsku, jer nas napaja zajednički duh bratstva i jedinstva, zajednička vjera u pobjedu Crvene armije i u našu pobjedu.

Danas kad slavimo Božić na oslobođenoj teritoriji, mi vidimo, drugovi, da ga slavimo pod mnogo boljim uslovima nego prošle godine, a uvjereni smo duboko da i idući Božić neće biti u ovakvim uslovima kao danas. Vi ćete ga slaviti pod još boljim uslovima, vi ćete ga slaviti slobodni na svojoj slobodnoj grudi.

Dok mi ovdje proslavljamo ovaj praznik, tamo na sjeveru, na Kavkazu, Crvena armija uništava fašističku ratnu mašinu. Fašistički osvajač osjeća već da su njegovi dani izbrojani. To

više nije fraza, činjenica je da je njemačka armija već djehmično u rasulu. Ona pobijeđena bježi glavom bez obzira. Kod Dona, u pravcu Rostova, idu crvenoarmejci da im presijeku armiju na Kavkazu. Na Centralnom frontu Crvena armija juri prema latvijskoj granici i nije daleko čas kada će i ova hitlerovska armija biti otsječena od svoje baze — Njemačke. Tako mi vidimo da samo Sovjetski Savez daje odlučan otpor fašizmu između svih vojnih sila saveznika. Sovjetski narodi ustali su kao jedan da pobijede osvajačku fašističku Njemačku i njene trabante. Šta je to što je omogućilo ovu silnu pobjedu nad fašističkom ratnom mašinom, pobjedu kakvu nikad niko nije zapamtio? Prvo, pobjeda je moguća zato što na čelu te borbe stoji genijalni vođa i strateg, drug Staljin. Drugo, što tu borbu vodi herojska Boljševička partija. Treće, zato što se kroz 25 godina stvaralo bratsko jedinstvo naroda na jednoj šestini zemljine kugle. Četvrto, zato što je Crvena armija — armija naroda, koju on svim silama pomaže u pozadini. 'Eto, to su faktori koji su omogućili da osvajački fašizam doživljava sve veće i teže poraze i da propadne u najskorije vrijeme.

I kod nas ne bi bilo pobjeda i uspjeha da se u redovima Narodno-oslobodilačke vojske nisu borili Srbi, Hrvati, Slovenci, Muslimani, Crnogorci, Hercegovci itd. i da se ti redovi svaki dan ne popunjavaju novim borcima. Vi ste, drugovi, vojska naroda, i vi imate častan zadatak — ne samo da uništavate unutrašnje i spoljne neprijatelje, već svuda gdje budete prolazili, u svakom selu, da širite bratstvo među narodima, jer je to bratstvo veliki zalog za našu konačnu pobjedu nad fašizmom.

Drugovi i drugarice, mi se danas ne borimo samo za uništenje fašističkog osvajača već i za našu srećniju budućnost. Među vama nema nikog, u Krajini nema čovjeka koji bi želio da se povrati ono što je bilo. Mi danas lijemo svoju dragocjenu krv da iz nje procvjeta srećnija budućnost za naša buduća pokoljenja. Mi smo pokoljenje koje pati, ali mi smo ti koji našim potomcima stvaramo bolji i srećniji život.

Narod je stvorio svoju vojsku da mu ona ostvari mir za uvijek. A to će biti samo onda ako se narod i dalje bori i ako zadrži vlast u svojim rukama. Mi nećemo nikada dozvoliti da se ikada povrate na vlast oni tipovi koji bi naše sinove i kćeri opet poveli na ratnu klanicu za svoje interese.

Mi imamo pred sobom još teških borbi, ali, vjerujte meni, drugovi, mi smo najteže prošli. Fašizam osjeća da mu idu zadnji dani i u svom bijesu on će sve pokušati. Ali, mi ćemo ga pobijediti. Mi ćemo na njegovim kostima stvarati našu budućnost, nove gradove i sela, naša će zemlja procvati. I vi nećete pustiti pušku iz ruke dok to ne bude ostvareno. .

Ja vas pozivam da se dalje borite isto tako uporno protiv svih neprijatelja, gdje god vas bude vodio Vrhovni štab, da se borite protiv narodnih izdajica, da se borite za mir i sretnu našu budućnost.

Da živi naša Narodno-oslobodilačka vojska!
Da žive naši junački Krajišnici!
Da živi naša herojska Kozara!
Da živi Sovjetski Savez!
Da živi herojska Crvena armija!
Da žive naši saveznici!

SMRT FAŠIZMU!

BR. 90

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA PRENESE KOMANDANTU TREĆE NOU DIVIZIJE NAREĐENJE ZA DEJSTVO NA PRUZI ZENICA-ŽEPCE[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
7-1-1943

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br
8-1.....1943 g

Radio-depeša

ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE

Nemamo vezu sa Perom. Hitno mu saopštite naše naređenje da se angažuje na pruzi Zenica—Zepče.[2] Uskoro ćemo uputiti jednu krajišku brigadu u dolinu Vrbanje.[3]

Poslato u 10 časova.

[1] Radiogram, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—7, k. 14. (Četvrtasti štambilj u desnom gornjem uglu originala, sa datumom: 8 januar, označava da je tog dana naređ^n'e stavljeno u arhivu Vrhovnog štaba.)

[2] O dejstvima Treće NOU divizije u vezi s ovim naređenjem vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 33, 44, 48, 57, 82, 86 i 87.

[3] Vrhovni štab NOV i POJ imao je nameru da u srednju Bosnu kao pojačanje tamošnjih snaga, uputi Prvu krajišku brigadu Četvrte NOU divizije. Kasnije je odustao od ovoga, pa je Prva krajiška NOU brigada i dalje dejstvovala jugozapadno od Banje Luke, na prostoriji između Sane i Vrbasa.

BR. 91

GOVOR VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA 7 JANUARA 1943 GOD. NARODU PODGRMECKOG KRAJA[1]

BRACO I SESTRE,

Ja vam predajem pozdrav Vrhovnog štaba, čestitam vam božične praznike i Novu godinu i želim da iduće godine provedete u još boljim uslovima nego što ih danas provodite. Ovaj Božić slavimo u znaku borbe, ali i duboke vjere i sigurnosti u pobjedu ove pravedne narodno-oslobodilačke borbe. Ja sam radostan što se baš danas nalazim kod vas, u Bosanskoj Krajini, koju ste vi svojim herojstvom sačuvali od krvnika naših naioda. Prolazeći kroz Podgrmeč ja nisam vidio popaljenih kuća, a to je veliki rezultat vaše borbe da sačuvate svoje gole živote, svoja sela i domove. Ja sam isto tako uvjeren da ste vi spremni da pomognete i ostalim krajevima naše zemlje da se oslobode, da pomognete Srbima, Hrvatima i ostalim našim narodima da na svojim popaljenim domovima, da na zgarištima izgrade nove domove i bolji i srećniji život.

Drugovi i drugarice, ja sam radostan što mogu da vidim vašu ogromnu ljubav i povjerenje prema našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci, prema našem velikom savezniku — Sovjetskom Savezu. Ja vam kažem da niko nije pokazao toliko požrtvovanje i ljubav prema ovoj našoj borbi kao vi. Ja gledam vaše žene kako iznose i poklanjaju svoje rukotvorine našoj vojsci, rukotvorine koje su one radile uz svjetlost lojanica. Recite mi, drugovi, koja je armija doživjela tako nešto u našoj zemlji osim naše? Tako jedinstvenog bloka fronta i pozadine nikada nije bilo u historiji naših naroda. A to je veliki zalog za našu pobjedu.

Danas vam mogu reći, drugovi, da se možete nadati da idući Božić možete provesti mnogo bolje nego danas. Naša herojska Crvena armija danas goni, goni, goni i goni neprijatelja. Fašistički bandit trpi poraz za porazom, on propada. Ogromne snage sovjetske pozadine digle su se radeći noć i dan, žrtvujući sve da pobieda bude što skorija, a Crvena armija svakodnevno zadaje neizlečive udarce njemačkom okupatoru.

Drugovi i drugarice, vi ste stub i temelj naše Narodno-oslobodilačke vojske u ovom sudbonosnom času, vi ste u pr-

[1] Ovaj govor druga Tita u Pravoslavnoj Jasenici bio je najpre stenografski zabeležen, a, zatim otkucan na pisaćoj mašini, latinicom. Rećakciia objavljuje prvi primerak tog otkucanog originala koji se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 12.

vim redovima boraca za osvetu nečuvenih zvjerstava i krvološtava nad našim narodima. Neka nikad ne ugasne vaša mržnja prema krivcima za ta zločinstva, budite osvetnici svojih sestara i braće, zvjerski ubijenih. Drugovi Krajišnici, budite ponosni što se nalazite u prvim redovima borbe za slobodu, kako u vojsci, tako i u pozadini.

Ovaj veliki praznik koji su praznovali vaši očevi, djedovi i pradjedovi vaši, vi danas praznujete sa vjerom u bolju budućnost, jer mi smo izvršili prvi zadatak: spriječili smo neprijatelja u njegovoj perfidnoj namjeri da posvađa naše narode, spriječili smo međusobni pokolj naroda. Spriječili smo njemačkog osvajača, koji ustaše upotrebljava kao oruđe, da pomoću njih istrijebi sve Srbe. Spriječili smo da okupator pomoću četnika istrijebi Hrvate i Muslimane, spriječili smo ih, jer smo mi svi skupa Slaveni. Mi, Slaveni, jesmo sastavni dio naše braće Rusa, naroda kome danas odaju priznanje svi narodi svijeta, pa makar se to mnogo i ne svidjelo raznim reakcionerima u nekim zemljama. I mi smo ponosni da smo se do danas tako uspješno borili rame uz rame sa bratskim Sovjetskim Savezom.

Narodi Jugoslavije, blagodareći svojim legendarnim partizanima. čija djela zadivljuju čitavi svijet, poznati su ne samo u bratskom Sovjetskom Savezu već i u čitavom svijetu. Sta bi bilo od hrvatskog naroda da hrvatski partizani ne peru sramotu koju su nanijeli ustaše njegovom imenu? Sta bi bilo od srpskog. slovenačkog i drugih naroda Jugoslavije da nisu ustali u borbu protiv okupatora, da se nisu okupili najbolji sinovi naroda Jugoslavije koji se bore za našu čast i slobodu? Sta bi bilo od nas da mi nismo kovali jedinstvo i bratstvo naroda, da nismo kovali jedinstvo fronta i pozadine? Njemački fašistički okupator uspio bi u svojoj zločinačkoj namjeri da nas potpuno istrijebi.

Mi. drugovi, imamo pred sobom još teške zadatke i borbe. Ali mi danas imamo već našu Narodno-oslobodilačku vojsku, izraslu iz naroda, čedo naroda, koju on čuva. hrani, odijeva i obuva. Naša vojska nema magacina, vojnih liferanata, ali ona ima svoju monolitnu pozadinu. Naš front je jedinstven i on je zaloga za našu konačnu pobjedu. I mi idemo smjelo naprijed u buduće, nove borbe, oslanjajući se na snagu, jedinstvo i bratstvo naroda, da zadamo što veće i konačne udarce njemačkom fašističkom osvajaču.

Pozivam vas danas da se ne date zavesti ni od koga, a najmanje od onih koiih nigdje nije bilo onda kada su naše narode klali, ubijali, pljačkali i palili nam kuće i ognjišta. Gdje su bila onda ta gospoda, kada je ustaški nož klao našu djecu, žene, sestre, majke i očeve? Oni su pobjegli sramno u London i druge zemlje a narod je ostao sam sa svojom sudbinom. Našem na-

rodu oni više nisu potrebni. Naš je narod znao da se sam bori i pobjeđuje u najtežim danima svoje historije, pa će znati da bez njih sobom i upravlja kad uništi svoje neprijatelje.

BR. 92

NAREĐENJE ŠEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7 JANUARA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE ZA DOSTAVLJANJE IZVEŠTAJA O STANJU SANITETSKE SLUŽBE[1]

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
7-1-1943

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENACKE
(Za referenta saniteta)

Zadatak međusobnog povezivanja svih snaga naše NO borbe odnosi se jednako i na naš sanitet. U cilju što češće izmene stečenih iskustava, u cilju što pravilnijeg rasporeda naših sanitetskih kadrova nalaže se kao neophodna potreba postavljanje jedinstvenog rukovodstva i nad sanitetom.

To rukovodstvo ostvareno je, ima već duže vremena, nad čitavom oslobođenom teritorijom, nad čitavom Narodno-oslobodilačkom vojskom.

Jedino, do sada još uvek, ne znamo ništa o sanitetu Slovenije.

Zbog toga nalaže se kao najhitnija potreba da postavite jednog referenta saniteta pri vašem štabu, ukoliko takav već nije postavljen, koji će poslati izveštaj po ovim pitanjima:

a) Spisak lekara (sa podacima o stručnoj spremi);
b) Brojno stanje ranjenika i bolesnika;
v) Kretanje zaraznih bolesti;
g) Organizacija saniteta u vojsci;
d) Tekući problemi saniteta.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef Sanitetskog otseka
(M.P.) Dr Gojko Nikoliš

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. A/43—5968.**

BR. 93

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 8 JANUARA 1943 GOD. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOV I POJ DA IZVODE BORBENA DEJSTVA POD NAJNEPOVOLJNIJIM USLOVIMA ZA NEPRIJATELJA, ČUVAJUĆI SOPSTVENU ZIVU SILU KAO NAJVEĆU DRAGOCENOST[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
Br....44
8-1-1943

Strogo poverljivo

ŠTABU I BOSANSKOG NOU KORPUSA

U poslednjim operacijama, krajem prošle godine izvesne naše jedinice imale su teške i osetne gubitke. Naročito su bili ogromni gubici u starešinskom kadru. Iznosimo, radi primera, gubitke I Bosanskog korpusa u bojevima oko Bihaća, Bosanskog Novog i Sanskog Mosta. Tako je I Krajiška brigada u tim bojevima imala 448 boraca izbačenih iz stroja, od kojih 93 mrtva, II Krajiška brigada imala je 338 izbačenih iz stroja, od kojih 91 mrtav (od ovih 62 borca pripadali su komandnom kadru), IV Krajiška brigada imala je 77 mrtvih i 97 ranjenih (od kojih jedan komandant bataljona i 3 zamenika komandanata bataljona).

Takođe, osetne gubitke imale su i sledeče jedinice: I Hrvatski korpus u operacijama oko Dvora i Novog i II Proleterska divizija u bojevima oko Livna.

Ispitujući stvarne uzroke ovakvih teških gubitaka, ovaj Stab došao je do sledečih zaključaka:

1) Slabo i nedovoljno vođenje računa i brige o ljudima. Nadležni štabovi i rukovodeći drugovi uopšte pri projektovanju i izvođenju operacija nisu nastojali da postavljene zadatke izvršavaju sa minimumom žrtava. Drugim rečima, pretpostavljeni štabovi nisu dovoljno ispitali sve uslove za izvršenje dobivenog

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4/3—1, k. 7.

Ovo naređenje je dostavljeno štabovima Prve i Druge proleterske i Treće NOU divizije, Prvog bosanskog i Prvog hrvatskog NOU korpusa. Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske i glavnim štabovima NOV i PO za Hrvatsku i Sloveniju.

zadatka i prema tome nisu donosili najcelishodnije i najrealnije odluke da se zadaci izvršavaju u potpunosti i sa što manje žrtava.

2) Pripreme za operacije redovno nisu bile temeljito i svestrano izvršene u duhu vladajuće situacije, tj. kako je to nalagala vrsta i težina postavljenog zadatka.

3) Samo upravljanje i rukovođenje u odnosnim bojevima i borbama, kako viših tako i nižih starešina, nije bilo na zavidnoj visini. Naročito se ispoljilo nesnalaženje komandovanja u situacijama kada se operacije, usled nepredviđenih neprijateljskih otpora, nisu razvijale po projektovanom planu, već je trebalo, saobrazno razvoju situacije na bojištu, vršiti pregrupisavanje snaga, odnosno prenositi težište borbe sa jednog mesta na drugo i na taj način ispoljiti gipkost i elastičnost, brzo snalaženje i blagovremeno odlučivanje u komandovanju. U takvim prilikama obično se ostalo tvrdoglavo i uporno pri ranije donetom planu, pre početka borbe, čije je izvršenje zahtevalo nesrazmerne žrtve.

4) Projektovane operacije nisu bile koordinirane, tj. nije bilo između angažovanih jedinica u borbi sadejstva, saradnje i saglasnosti u radu, niti je bila zastupljena jednovremenost akcije. Usled ovoga, pojedine jedinice bile su prinuđene da trpe znatno više gubitaka nego što bi inače imale da je bila obezbeđena veza i jednovremenost dejstva.

5) Slabi i nepotpuni podaci o jačini i rasporedu neprijatelja. Nije se poklonila dovoljna pažnja službi obaveštavanja i izviđanja: o jačini, rasporedu i namerama odnosnih neprijateljskih snaga, i to kako pre početka akcije tako i u toku izvođenja borbi. Usled ovoga je situacija u momentu angažovanja izvesnih jedinica bila nejasna, nerasvetljena i neizvesna. Angažujući iedinice na ovakav način i starešine su bile iznenađene organizovanim neprijateljskim otporima, a usled čega je ljudstvo bilo izloženo znatnim gubicima.

6) Slaba i nedovoljna obučenost trupa. Mlade i neiskusne jedinice, bez borbenog iskustva i rutine i bez prethodne obuke, uvođene su odmah, neposredno, u teške zadatke, gde su, usled nepoznavanja savremene borbe i modernih borbenih sredstava uopšte, slabo se snalazile i zbog toga bile izložene vrlo teškim gubicima.

Ovakvi teški i izlišni gubici naših jedinica, uglavnom prouzrokovani napred iznetim činjenicama, u znatnoj meri su oslabili borbenu sposobnost i vrednost ovih jedinica za buduće zadatke.

Nije potrebno naglašavati kolike su teškoće u pogledu popunjavanja naših jedinica ljudstvom u kadrovima naročito.

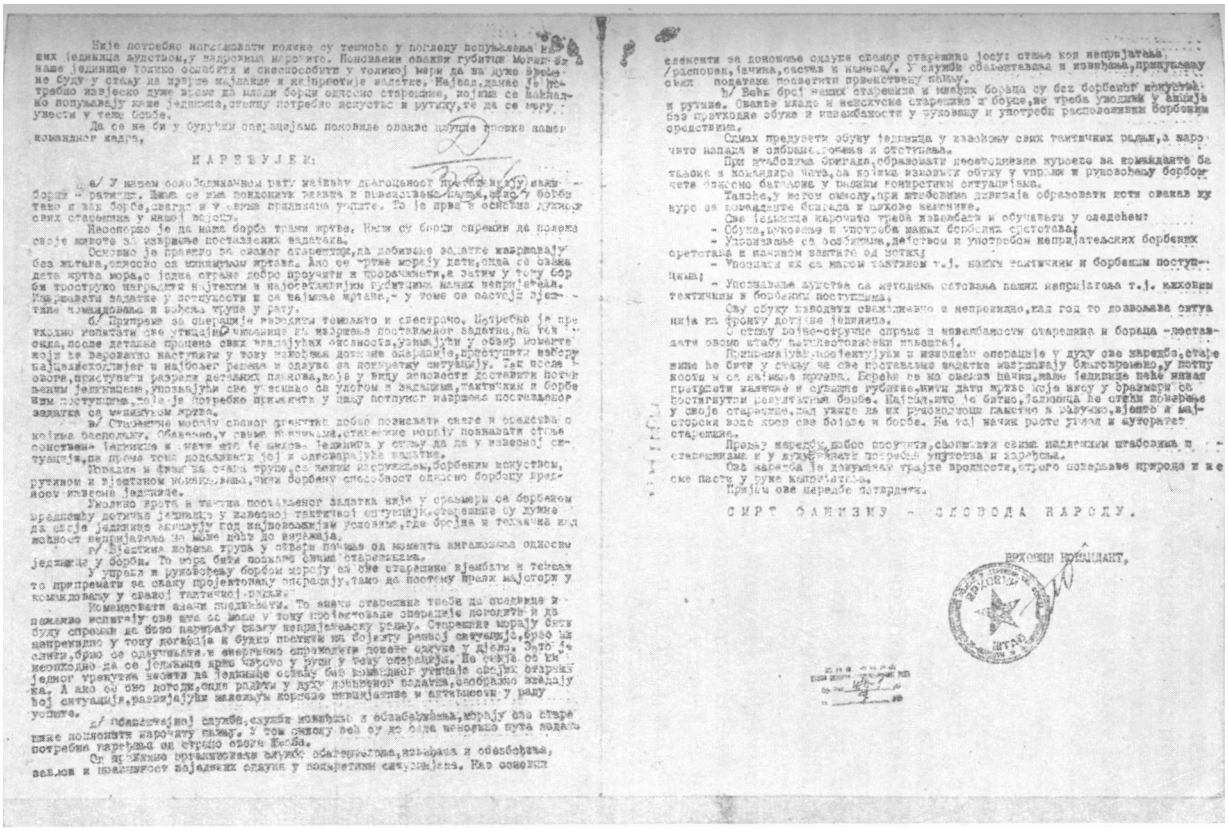

Fotokopija druge i treće stranice dokumenta br. 93

Ponovljeni ovakvi gubici mogli bi naše jedinice toliko oslabiti i onesposobiti u tolikoj meri da za duže vreme ne budu u stanju da izvrše najlakše i najprostije zadatke. Najzad, danas je potrebno izvesno duže vreme da mladi borci, odnosno starešine, kojima se naknadno popunjavaju naše jedinice, steknu potrebno iskustvo i rutinu, te da se mogu uvesti u teže borbe.

Da se ne bi u budućim operacijama ponovile ovakve krupne greške našeg komadnog kadra,

N AREĐUJE M:

a) U našem oslobodilačkom ratu najveću dragocenost pretstavljaju naši borci — ratnici. Njima se ima pokloniti glavna i prvenstvena pažnja, kako u borbi tako i van borbe, svagda i u svima prilikama uopšte. To je prva i osnovna dužnost svih starešina u našoj vojsci.

Neosporno je da naša borba traži žrtve. Naši su borci spremni da polože svoje živote za izvršenje postavljenih zadataka.

Osnovno je pravilo za svakog starešinu, da dobivene zadatke izvršava bez žrtava, odnosno sa minimumom žrtava. Ako se žrtve moraju dati, onda se svaka.data žrtva mora, s jedne strane, dobro proučiti i proračunati, a zatim u toku borbi trostruko nagraditi najtežim i najosetljivijim gubicima naših neprijatelja. Izvršavati zadatke u potpunosti i sa najmanje žrtava, — u tome se i sastoji veština komandovanja i vođenja trupa u ratu.

b) Pripreme za operacije izvoditi temeljito i svestrano. Potrebno je prethodno ispitati sve uticajne činjenice na izvršenje postavljenog zadatka, pa tek onda, posle detaljne procene svih vladajućih okolnosti, uzimajući u obzir momente koji će verovatno nastupiti u toku izvođenja dotične operacije, pristupiti izboru najcelishodnijeg i najboljeg rešenja i odluke za konkretnu situaciju. Tek posle ovoga pristupiti razradi detalinih planova, koje u vidu zapovesti dostaviti potčinienim jedinicama, upoznajući sve učesnike sa ulogom i zadacima, taktičkim i borbenim postupcima, koje je potrebno primeniti u cilju potpunog izvršenja postavljenog zadatka sa minimumom žrtve.

v) Starešine moraju svakog trenutka dobro poznavati snage i sredstva kojima raspolažu. Obavezno, u svima nrilikama starešine moraju poznavati stanje sopstvene jedinice i znati šta je njihova jedinica u stanju da da u izvesnoi situaciji, pa prema tome dodeljivati joj i odgovarajuće zadatke.

Moralna i fizička snaga trupe, sa nienim naoružam'em. borbenim iskustvom, rutinom i veštinom komandovanja. čini borbenu sposobnost, odnosno borbenu vrednost izvesne jedinice.

Ukoliko vrsta i težina postavljenog zadatka nije u srazmeri sa borbenom vrednošću dotične jedinice u izvesnoj taktičkoj situaciji, starešine su dužne da svoje jedinice angažuju pod najpovoljnijim uslovima, gde brojna i tehnička nadmoćnost neprijatelja ne može doći do izražaja.

g) Veština vođenja trupa u stvari počinje od momenta angažovanja odnosne jedinice u borbi. To mora biti poznato svima starešinama.

U upravi i rukovođenju borbom moraju se sve starešine vežbati i temeljito pripremati za svaku projektovanu operaciju, tako da postanu pravi majstori u komandovanju u svakcj taktičkoj radnji.

Komandovati znači predviđati. To znači: starešine treba da predvide i pažljivo ispitaju sve šta se može u toku projektovane operacije dogoditi i da budu spremni da brzo pariraju svaku neprijateljsku radnju. Starešine moraju biti neprekidno u toku događaja i budno pratiti na bojištu razvoj situacije, brzo misliti, brzo se odlučivati i energično sprovoditi donete odluke u delo. Zato je neophodno da se jedinice drže čvrsto u ruci u toku operacija. Ne sme se ni jednog trenutka desiti da jedinice ostanu bez komandnog uticaja svojih starešina. A ako se ovo dogodi, onda raditi u duhu dobivenog zadatka, saobrazno vladajućoj situaciji, razvijajući maksimum korisne inicijative i aktivnosti u radu uopšte.

d) Obaveštajnoj službi, službi izviđanja i obezbeđivanja moraju sve starešine pokloniti naročitu pažnju. U tom smislu već su do sada nekoliko puta izdata potrebna naređenja od strane ovoga Štaba.

Od pravilno organizovane službe obaveštavanja. izviđanja i obezbeđenja zavisi i pravilnost pojedinih odluka u konkretnim situacijama. Kao osnovni elementi za donošenje odluke svakog starešine jesu: stanje kod neprijatelja (raspored, jačina, sastav i namera). U službi obaveštavanja i izviđanja, prikupljanju ovih podataka posvetiti prvenstvenu pažnju.

đ) Veći broj naših starešina i mlađih boraca su bez borbenog iskustva i rutine. Ovakve mlade i neiskusne starešine i borce ne treba uvoditi u akcije bez prethodne obuke i izvežbanosti u rukovanju i upotrebi raspoloživim borbenim sredstvima.

Odmah preduzeti obuku jedinica u izvođenju svih taktičkih radnji, a naročito napada i odbrane, gonjenja i otstupanja.

Pri štabovima brigada obrazovati desetodnevne kurseve za komandante bataljona i komandire četa, sa kojima izvoditi obuku u upravi i rukovođenju borbom četa, odnosno bataljona u raznim konkretnim situacijama.

Takođe, u istom smislu, pri štabovima divizija obrazovati isti ovakav kurs za komandante brigada i njihove zamenike.

Sve jedinice naročito treba izvežbati i obučavati u sledečem:

— Obuka, rukovanje i upotreba naših borbenih sredstava;

— Upoznavanje sa osobinama, dejstvom i upotrebom neprijateljskih borbenih sredstava i načinom zaštite od istih;

— Upoznati ih sa našom taktikom, tj. našim taktičkim i borbenim postupcima;

— Upoznavanje ljudstva sa metodama ratovanja naših neprijatelja, tj. njihovim taktičkim i borbenim postupcima.

Ovu obuku izvoditi svakodnevno i neprekidno, kad god to dozvoljava situacija na frontu dotične jedinice.

O stanju vojno-stručne spreme i izvežbanosti starešina i boraca — dostavljati ovome Štabu petnaestodnevni izveštaj.

Pripremajući, projektujući i izvodeći operacije u duhu ove naredbe, starešine će biti u stanju da sve postavljene zadatke izvršavaju blagovremeno, u potpunosti i sa najmanje žrtava. Boreći se na ovakav način, naše jedinice neće nikad pretrpeti izlišne i suvišne gubitke, niti dati žrtve koje nisu u srazmeri sa postignutim rezultatima borbe. Najzad, što je bitno, jedinice će steći poverenje u svoje starešine kad uvide da ih rukovodioci pametno i razumno, vešto i majstorski vode kroz sve bojeve i borbe. Na taj način raste ugled i autoritet starešina.

Prednju naredbu dobro proučiti, saopštiti svima nadležnim štabovima i starešinama i u duhu iste izdati potrebna uputstva i naređenja.

Ova naredba je dokumenat trajne vrednosti, strogo poverljive prirode i ne sme pasti u ruke neprijatelja.

Prijem ove naredbe potvrdite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT
Tito

(M. P.)

BR. 94

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 8 JANUARA 1943 GOD. O IZMENAMA I DOPUNAMA RANIJE NAREDBE VRHOVNOG ŠTABA O USTROJSTVU I ZADACIMA VOJNIH VLASTI U POZADINI[1]

VRHOVNI STAB NOV I POJ
8 januara 1943 g.

NAREDBA O OBRAZOVANJU I USTROJSTVU VOJNIH VLASTI U POZADINI

Naredba Vrhovnog štaba NOV i POJ od septembra 1942 g. 0 obrazovanju pozadinskih vojnih vlasti[2] menja se i glasi:

Naredba Vrhovnog štaba NOV i POJ o obrazovanju i ustrojstvu vojnih vlasti u pozadini

U cilju savlađivanja svih zadataka narodno-oslobodilačke borbe u pozadini naše vojske i radi usklađivanja rada građanskih 1 vojnih vlasti, ima se na oslobođenoj teritoriji sprovesti organizacija vojnih pozadinskih vlasti preko Otseka Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini i ovakvih otseka kod glavnih štabova NOV i PO Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Slovenačke, Srbije, Vojvodine i Crne Gore. Usled specijalnih vojno-političkih uslova i radi olakšanja i ubrzanja rada nižih organa vojnih vlasti u pozadini, ovlašćuju se glavni štabovi da mogu u pojedinim svojim oblastima formirati oblasne otseke za vojne vlasti u pozadini. Tako se Glavni štab NOV i PO Hrvatske ovlašćuje da formira takav otsek za Dalmaciju pri Štabu IV Operativne zone, za Slavoniju pri Štabu III Operativne zone, a Glavni štab NOV i PO Hercegovine i Bosne osnovaće takav oblasni otsek pri Štabu I Bosanskog korpusa.

Otseci za vojne vlasti u pozadini kod glavnog štaba podređeni su Otseku Vrhovnog štaba za v. v. u p. Oblasni otseci podređeni su otsecima kod glavnih štabova. Komande područja, komande mesta i postaje partizanskih straža, kao izvršni organi vojnih vlasti u pozadini, odgovorne su za svoj rad otsecima kod glavnih štabova, odnosno oblasnim otsecima.

[1] **Original, umnožen na geštetncru. latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—4, k. 6—A. U istoj arnivi nalazi se još nekoliko primeraka ovog naređenja, umnoženih na različit način (vidi dokumente zavedene pod reg. br. 4^5—4, k. 6—A; 1—2 k. 12: 3-1, k. 109-A: 1-1, k. 127; 1-1, k. 176; 1-20/1, k. 407-A; 1-2, k. 1624 i 3—2, k. 1624).**

[2] **Vidi tom II, knj. 6, dok. br. 8.**

A. Ustrojstvo vojnih vlasti u pozadini

1. Otsek V. Š. za v. v. u p. organizuje, rukovodi i kontroliše sve organe vojnih vlasti u pozadini oslobođene teritorije. Njegova je uloga direktivna, instruktivna i kontrolna. Ove svoje zadatke vrši preko otseka za v. v. u p. kod glavnih štabova, preko kojih izdaje naređenja opšte naravi svima organima vojne vlasti u pozadini.

Radi povećanja ekspeditivnosti u radu, Otsek V. Š. za v. V. u p. održavaće neposrednu vezu sa oblasnim otsecima po sporazumu sa nadležnim štabovima i uz njihovo obavezno obaveštavanje i savetovanje sa njima.

Komande područja šalju izveštaje u dva primerka i to jedan za glavni ili operativni štab i jedan za Otsek pri Vrhovnom štabu. Svi organi vojnih vlasti u pozadini, u slučaju naročite potrebe i hitnosti stvari, dužni su izvršiti naređenje Otseka V. Š. za v. v. u p. i odgovarati njegovim zahtevima i kada iste dobiju neposredno od njega.

Otseci kod glavnog štaba ili oblasni mogu između sebe saobraćati preko Otseka V. Š. ili neposredno uz obavezno obaveštenje Otseka V. S. Komande područja i komande mesta mogu takođe saobraćati međusobno neposredno u slučaju hitne potrebe, uz obavezno obaveštavanje o tome nadležne više komande.

2. Teritoriju svake komande područja, kao i podređenih im komandi mesta i njihovo sedište određuju otseci kod glavnih štabova ili oblasni otseci. Broj postaja partizanskih straža, njihovu jačinu, rejone i sedišta određuju komande područja uz saglasnost otseka kod glavnih štabova ili oblasti.

3. Na čelu Otseka V. S. za vojne vlasti u pozadini stoji šef Otseka koji za svoj rad odgovara Vrhovnom štabu NOV i POJ. Za sve poslove raznih otseka V. štaba koji se izvršuju preko komandi područja i komandi mesta i postaja partizanskih straža ili preko organa ostalih otseka V. Š. koji se postavljaju pri komandama područja i komandama mesta, šef Otseka za vojne vlasti u pozadini održavaće stalnu vezu i saradnju sa šefovima nadležnih otseka.

Na isti način kao u Otseku V. 5. ima se organizovati rad i otseka kod glavnog štaba ili oblasti.

4. Na čelu komande područja stoji komandant područja kojega postavlja nadležni pokrajinski ili oblasni otsek za v.v. u p. Komandant područja potpisuje sva naređenja za svoje područje. Pored komandanta nadležni otsek postavlja i zamenika i pomoćnika komandanta, te dodeljuje komandi područja na službu potreban broj lica, prvenstveno drugova i drugarica koji su manje sposobni za borbenu liniju usled rana, bolesti, manje izdržljivosti. Za otsek komande područja kojima oni rukuju, potpisuju

akta pomoćnik i zamenik komandanta, a zamenik i pomoćnik komandanta mogu potpisivati namesto komandanta samo u njegovom otsustvu. Niko drugi od lica zaposlenih u komandi ne može potpisivati akta ni rukovati pečatom komande.

5. Kao svoje organe komanda područja ima svoje komande mesta i partizanske straže, a seoske straže, koje formiraju narodnooslobodilački odbori, stoje takođe pod kontrolom nadležne komande mesta, koja ih za određeni zadatak može pripojiti najbližoj partizanskoj straži.

Komande mesta u pozadini postavljaju se samo u većim mestima ili važnim čvorovima. Svaka komanda mesta ima komandanta, zamenika komandanta i pomoćnika komandanta, kao i drugo pomoćno osoblje.Komandanta, zamenika i pomoćnika i ostalo pomoćno osoblje u komandi mesta postavlja nadležni otsek za v. v. u p.

6. Komande mesta ustanovljavaju se u svakom novoosvojenom gradu ili važnijem mestu od strane štaba koji rukovodi operacijama na tome sektoru, dajući potrebno osoblje iz svojih operativnih jedinica dok otsek za v. v. u p. ne bude u mogućnosti da u tim komandama postavi stalno osoblje.

7. Različni otseci glavnih štabova, odnosno Vrhovnog štaba, kao: ekonomski, tehnički, sanitetski, vojnosudski, obaveštajni, pri komandama područja i komandama mesta stvaraju svoje otseke u kojima oni postavljaju potrebno osoblje. Ovi otseci po komandama područja i mesta stoje pod direktnim rukovođenjem i kontrolom šefova svojih otseka pri glavnom, odnosno Vrhovnom štabu, ali njihov rad stoji i pod kontrolom nadležnog otseka za v. v. u p. i nadležne komande područja.

8. Pri svakoj komandi područja obrazuje se vojni sud područja sa imenom dotičnog područja (npr. Vojni sud Bihaćkog područja). Ovi sudovi rade prema propisima koji su za vojne sudove propisani od Vrhovnog štaba NOV I POJ.[3]

9. Svaka komanda područja ima svoj politički otsek i sanitetski otsek. Političkim otsekom rukovodi pomoćnik komandanta, ekonomskim otsekom rukovodi zamenik komandanta ili lica koja odredi Ekonomski otsek V. Š., odnosno glavnog štaba, kao svoje organe pri komandi područja, a ostali otseci obrazuju se prema potrebi i po rešenju ostalih otseka V. štaba. Pomoćnik komandanta područja, kao šef političkog otseka svoje komande, može za izvesne poslove primati direktive i neposredno od šefova pojedinih otseka Vrhovnog, odnosno glavnog štaba koji tim poslovima rukovodi.

10. Na važnijim tačkama, raskršćima itd., gde i ukoliko postoji potreba za to, ustanovljavaju komande područja postaje

[3] **Vidi tom II, knj. 1, str. 114—115.**

partizanskih straža, koje su podređene komandi mesta na čijoj se teritoriji postaja nalazi. Komandira partizanske straže, njegovog zamenika, vodnike i desetare određuje komandant mesta, koji vrši i prijem stražara u službu, uz potvrdu komandanta područja.

11. Otseci za v. v. u p. pod glavnim štabom ili oblasti mogu pri komandama područja postavljati instruktore i kontrolore koji će u datom području pomagati u cilju poboljšanja rada u komandi područja i u komandama mesta. Isto tako otsek postavlja instruktore i kontrolore, vojne i političke, pri komandama mesta sa dužnošću da poučavaju i kontrolišu partizanske straže.

12. Stupajući na službu partizanski stražari polažu partizansku zakletvu, ukoliko to nisu učinili pre stupanja u ovu službu. Za njih važe svi propisi i disciplina Narodno-oslobodilačke vojske. Njihove krivice sude vojni sudovi područja, kao i krivice svih lica zaposlenih u aparatu pozadinskih vojnih vlasti. Disciplinske kazne stražarima izriče komandant mesta ili, na njegov predlog, komandant područja. Disciplinske kazne za osoblje komandi područja izriče nadležni otsek za v. v. u p. a njihove krivice sudi viši vojni sud kod Vojnosudskog otseka V. S.

13. Komande područja nose naziv prema mestu svoga sedišta ili kraja, npr. Komanda Livanjskog područja ili Komanda Ličkog područja.

Komande mesta nose naziv prema mestu gde se nalaze, npr. Komanfda mesta Cazin.][4]

Postaje partizanskih straža nose isto tako naziv prema svome sedištu, npr. Postaja partizanske straže Mliništa.

14. Svi drugovi i drugarice zaposleni kod pozadinskih vojnih vlasti nose na kapama crvenu petokraku zvezdu na zelenom petouglom polju čiji se uglovi poklapaju sa vrhovima zvezde. Kao specijalne oznake nosi komandant područja na levom rukavu manju petokraku crvenu zvezdu na odgovarajućem petouglom zelenom polju a ispod nje tri uspravne zelene pruge, komandant mesta dve, a komandir straže jednu. Zamenici komandanta i komandira, kao i pomoćnici, nose iste znake, ali sa položenim crtama. Kontrolori i instruktori nose na rukavu petokraku crvenu zvezdu oko koje je zelen krug, s tim da politički instruktor ima na zvezdi izvezen srp i čekić.

B. Dužnost pozadinskih vojnih vlasti.

15. Zadaci pozadinskih vojnih vlasti jesu:

a. Mobilizacija ljudstva za NOV I POJ kao i za pozadinske vojne dužnosti," raspoređivanje na pozadinske vojne dužnosti za borbenu liniju onesposobljenih drugova i drugarica.

[4] **Pri umnožavanju je, usled tehničke omaške, kraj rečenice ispušten.**

b. Staranje o bezbednosti i redu na teritoriji svoje nadležnosti, borba protiv pete kolone, izdajstva, panikerstva i sabotaže, protiv špijunaže i svakog oblika služenja neprijatelju, konfiskacija imovine narodnih neprijatelja, evidencija narodnih neprijatelja i sumnjivih lica, hapšenje, isledivanje krivice po pomenutim delima i izvršenje presuda vojnih sudova i komisije za borbu protiv pete kolone.

c. Staranje o ishrani, snabdevanju i smeštaju operativnih trupa i pozadinskih vojnih organa, rukovanje i kontrola vojnih magacina, po uputstvima Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba.

d. Obrazovanje vojnih radionica i slagališta i rukovanje njima, ukoliko ne rukuje njima neposredno Ekonomski otsek ili Tehnički otsek Vrhovnog štaba.

e. Organizovanje javnih radova po uputama Tehničkog otseka V. S.

f. Organizovanje sanitetske vojne službe u pozadini po uputstvima Sanitetskog otseka V. Š.

g. Regulisanje i kontrola saobraćaja po uputstvima Tehničkog otseka V. S.

h. Organizovanje obaveštajne službe po uputstvima obaveštajnog otseka V. S.

i. Organizovanje tesnog dodira i saradnje sa NO odborima i pomaganje NO odbora.

j. Kontrolisanje kretanja građana i vojnika u pozadini, izdavanje legitimacija i propusnica.

k. Obezbeđivanje bolnica, nadleštava, saobraćajnih linija, vojnih magacina itd.

1. Evakuisanje i obezbeđivanje ratnog plena.

lj. Zaštita stanovništva od ubistva, pljačke, nasilja i paljevine.

16. Komandant područja odgovoran je za rad svih organa vojne vlasti u području, za brza i tačna sprovođenja naredaba Vrhovnog štaba i nadležnog glavnog štaba, za održavanje reda i bezbednosti i za pravilan drugarski odnos svih organa vojne vlasti prema narodu.

Zamenik komandanta zastupa komandanta u njegovom otsustvu i rukovodi ekonomskim otsekom.

Pomoćnik komandanta rukovodi borbom protiv pete kolone kao organ komisije Vrhovnog štaba i organizuje obaveštajnu službu.

Na sličan način kao u komandi područja organizovan je rad i u komandi mesta.

Politički instruktori, koje nadležni pokrajinski ili oblasni otsek za v. v. u p., delegira stalno ili privremeno komandama područja, komandama mesta i postajama partizanskih straža, brinu

se za političko izgrađivanje celokupnog osoblja pozadinskih vojnih vlasti na poverenom im sektoru.

Vojni instruktori partizanskih straža brinu se za dalje vojničko vaspitanje partizanskih straža, za učvršćivanje njihove discipline i za njihovo što veće osposobljavanje za specijalnu službu koju vrše.

Partizanske straže jesu oružani organi koji stoje pod neposrednom komandom komande mesta.

18. Dužnosti partizanskih straža jesu:

a. Vršenje svih poslova koji se odnose na mobilizaciju ljudstva u svome rejonu; u ovom cilju prikupljaju podatke za mobilizacione spiskove i spiskove onesposobljenih, ranjenih, bolesnih, poginulih i umrlih partizana i partizana prevedenih na pozadinsku službu.

b. Kontrolišu kretanje pojedinih vojnika u pozadini vodeći o tome naročitu knjigu.

c. Obilaze povereni rejon, čuvaju na njemu red i bezbednost, zaštićuju stanovništvo od ubistva, pljačke, nasilja i paljevine, kontrolišu elemente neprijateljske narodno-oslobodilačkoj borbi, učestvuju — po naredbi komandanta područja ili šefa otseka za v. v. u p. — u proganjanju narodnih neprijatelja i izvan granica svoga rejona ili i svoga područja.

d. Staraju se o prihvatu, smeštaju i snabdevanju prolazećih trupa.

e. Kontrolišu i obezbeđuju sve vrste saobraćajnih linija i čuvaju i obezbeđuju vojne objekte u pozadini.

f. Izdaju stanovništvu svoga rejona propusnice za kretanje prema postojećim propisima. Sva lica bez propisnih isprava ili sa falsifikovanim ispravama i sva sumnjiva lica, bila ona građanska ili vojna, sprovode nadležnoj komandi mesta. Vrše po naredbi pretpostavljenih uviđaje, pretrese i hapšenja, a u slučaju hitnosti vrše to i po sopstvenoj inicijativi.

g. Organizuju obaveštajnu službu i službu veze u svom rejonu.

h. Kontrolišu rad seoskih straža koje određuje opštinski NO odbor i koje se po naredbi komandanta mesta, a u slučaju hitne potrebe i po naredbi komandanta postaje, mogu priključiti partizanskoj straži za izvršenje nekog određenog zadatka.

i. Pomažu narodno-oslobodilačkim odborima i poverenicima u sprovođenju naredaba vojne vlasti i odluka samih NO odbora.

Otsek za v. v. u p. izradiće sva potrebna uputstva za rad svih svojih područnih organa.

8 januar 1943 god.

Vrhovni komandant NOV i POJ
Tito

BR. 95

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 8 JANUARA 1943 GOD. O ISHRANI, SNABDEVANJU I MATERIJALNIM REZERVAMA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE I O VOĐENJU EVIDENCIJE[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 45
8-1-1943 g.

N A R E D B A

O ISHRANI NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE, MOBILISANOG LJUDSTVA U VOJNIM RADIONICAMA, NA VOJNIM RADOVIMA I PRATILACA-SPROVODNIKA RAZNIH PREVOZNIH SREDSTAVA

1. Sva hrana, odeća, obuća i ubojna sprema koja se nalazi u magacinima komandi područja, komandi mesta, kao i kod svih ostalih komandi i ustanova, stoji pod kontrolom Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije koji može sa njom raspolagati i vršiti povremene rasporede prema stvarnim potrebama celokupne NOV i POJ.

2. Operativni štabovi mogu vršiti rasporede hrane za potrebe do 10 dana na teritoriji koja stoji pod njihovom neposrednom kontrolom, i o tome izveštavati Ekonomski otsek Vrhovnog štaba NOV i POJ.

3. Operativni štabovi ne čuvaju kod sebe hranu više od 3—4 dana. Komande područja vrše neposredni nadzor svih magacina na svojoj teritoriji. U tu svrhu zastupnici komandanata obilaze jedanput mesečno sve magacine.

4. Svima članovima Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i mobilisanim radnicima u vojnim radionicama pripada kao dnevni obrok hrane i to:

[1] Overen prepis originala od januara 1943, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—4, k. 13. U istoj arhivi je očuvano još nekoliko primeraka ove naredbe, koji su na razne načine umnoženi (vidi dok. zaveden pod reg. br. 9—5, k. 753 i 2—1, k. 109—A).

	A. Bolesnicima i ranjenicima		B. Svim ostalim
a[2]	Hleba	500 grama	500 grama
	ili		
	Dvopeka	250 grama	250 grama
b	Mesa svežeg		
	Goveđeg	300 grama	250 grama
	ili		
	Goveđeg	300 grama	250 grama
	ili		
	Svinjskog	250 grama	200 grama
	ili		
	Suvog	200 grama	150 grama
V	Pasulja	170 grama	150 grama
	ili		
	Pirinča	120 grama	100 grama
	ili		
	Geršle	120 grama	100 grama
	ili		
	Griza	120 granja	100 grama
	ili		
	Makarona	120 grama	100 grama
	ili		
	Rezanaca	120 grama	100 grama
	ili		
	Krompira	500 grama	400 grama
	ili		
	Kupusa	500 grama	400 grama
	ili		
	Brašna	100 grama	100 grama
g	Masti	10 grama	10 grama
	ili		
	Ulja	10 grama	10 grama
	ili		
	Loja	10 grama	10 grama
	Soli	15 grama	10 grama
	Paprike	1 gram	1 gram
	Luka	10 grama	10 grama
d	Kafe konzervirane sa šećerom	20 grama	
	ili		

[2] **Mala slova, koia označavaju pojedine kategorije artikala, dopisao je zelenim mastilom Mitar Vujović. Njih nema na primercima naredbe umnoženim na šapirografu.**

	Caja	3 grama	
	ili		
	Kafe	**10** grama	
	Šećera	20 grama	
	ili		
	Brašna	**10** grama	**10** grama
	Masti	10 grama	**10** grama
	Soli	5 grama	5 grama

ili

Suve hrane

đ	Hleba	500 grama
	Suvog mesa	250 grama
	ili	
	Pekmeza	200 grama
	ili	
	Sira	200 grama
e	Duvana	10 grama
	ili	
	Cigareta	10 kom.

Napomena uz ovu tablicu:

I. Izrada hleba vršiče se u vojnim pekarama u veličini od po jedan kilogram i to:

pšenični za bolesnike i ranjenike, kao i ostale kojima lekarske komisije propišu ovaj hleb,

mešani u srazmeri do 30% zobi i do 70% kukuruza i ječma za sve ostale.

Preporučuje se izrada hleba sa krompirom, koji dodavati mesto kukuruza u srazmeri do 15%.

II. Od pomenutih artikala a) b) v) g) d) đ) i e) pripada dnevno kao sledovanje hrane po jedan ili više artikala, tako da se ukupno dnevno sledovanje ne prekorači i da se izdaju tri obroka hrane (doručak, ručak i večera).

III. Utornikom i subotom izdaje se smanjeni obrok u mesu 50% od pripadajuće količine. Radi poboljšanja ishrane u ove dane pripada preko sledovanja još i 10 grama masti i 50 grama brašna.

IV. Kod svih bolnica — odeljenja, ako broj osoblja prelazi 15, sprema se odvojeno hrana kako je tablicom B predviđeno.

V. Za ljudstvo za koje lekarske komisije propišu lakšu hranu, neka se ista sprema od artikala koji se trebuju iz magacina po zasebnim trebovanjima, prema brojnom stanju ljudstva.

Preporučuje se da se ovakvo ljudstvo grupiše u jednoj kuhinji, sem bolničkih, pri komandi mesta.

VI. Ishrana ljudstva privremeno mobilisanog za izvršenje raznih radova, kao i sprovodnika — pratilaca prevoznih sredstava ako radovi traju preko 2 dana, vrši se iz NOF[3] preko narodno-oslobodilačkih odbora.

Do dva dana ishrana ovog ljudstva treba da bude od svojih kuća. Ovo važi i za stoku.

VII. Komande područja obezbediće sve bolnice na svojim teritorijama sa potrebnim brojem krava za mužu, kojima osigurati zimnicu.

VIII. Ishrana operativnih jedinica ima se i dalje vršiti na terenu prema direktivi Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 septembra 1942 god.,[4] s tim da se tablice pridržavaju kada hranu izuzimaju iz magacina komandi područja i komandi mesta.

5. O svim primanjima i izdavanjima hrane, odeće, obuće, naoružanja i ubojne spreme dužni su magacioneri i intendanti jedinica voditi knjigu (primanja i izdavanja), koja mora u svako doba pretstavljati pravo stanje u magacinu.

Intendanti i magacioneri vode ove knjige i to:

a. Za naoružanja i ubojnu spremu ,

b. Za hranu (ljudsku i stočnu), ogrev, osvetljenje i duvan,

v. Za odeću i obuću,

g. Za pečenje hleba, i

d. Za klanje stoke.

Ove knjige zaključuju se i to:

u komandama područja svakog 1, 10 i 20 u mesecu, i o stanju magacina dostavlja se izveštaj Ekonomskom otseku Vrhovnog štaba, po obrascu koji je dostavljen komandama područja sa pismom br. služb, od 14 decembra 1942 godine[5], i

u intendanturama operativnih jedinica svakog 1 u mesecu, pa se o stanju intendantura i o stanju naoružanja, ishrani i odeći dostavlja izveštaj Ekonomskom otseku V. S. do 5 u mesecu, za protekli mesec.

Ova naredba stupa na snagu od dana obnarodovanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT
N.O.V. I P.O.J.
TITO s.r.

Da je ovaj prepis veran originalu TVRDI

SEF OTSEKA
M. Vujović

[3] **Narodnooslobodilačkog fonda**
[4] **Vidi tom II, knj. 6, dok. br. 38.**
[5] **Redakcija nije uspela pronaći ovo pismo.**

BR. 96

IZVEŠTAJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA-TEMPA OD 8 JANUARA 1943 GOD. O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U SRBIJI[1]

CK KPJ

Dragi drugovi,

Još uvijek nijesam otputovao iz Beograda[2]. Provala na kanalu spriječila me u tome. Preduzete su mjere da se ponovo uspostavi kanal, te da već jednom otputujem. Nadam se da ću moći poći kroz 5—6 dana.

Politička situacija u Srbiji karakteriše se masovnim prelaskom narodnih masa na našu stranu uprkos ogromnih napora Draže Mihailovića i njegovih bandi da mase pridobije za sebe. To mu unekoliko uspijeva oko Krag.[3], Jagodine, Ćuprije — to jest u onim mjestima gdje nema naše Partije, odn. part.fiske] organizacije. Okupator je raspustio Pećančeve četničke odrede i ima namjeru da stvara veću Nedićevu vojsku (korpuse). Pećanac je izdao proglas u kome poziva četnike da se vrate kućama i predadu svoje oružje ukoliko koji neće da pređe u Nedićevu državnu stražu (Nedićevu vojsku). Ovi raspušteni Pećančevi četnici neće da se predadu već prilaze Dražinim oficirima i žive po selima. Kad Njemci dođu, oni pobjegnu iz sela, a kad dođe Nedićeva državna straža onda oni zajedno sa njom pljačkaju, ubijaju partizanske simpatizere itd. Osim toga, Njemci odlaze iz Srbije na Istočni front[4]. Na njihova mjesta dolaze Bugari[5]. Tako su ovih dana Bugari okupirali Čačak, Kraljevo, Užice i dr., dok su Njemci otišli na Istočni front.

Iz samih ovih činjenica možete zaključiti koliko je situacija u Srbiji dobra i stalno se poboljšava. Naime, Njemci u većini odlaze iz svih gradova Srbije; Bugari dolaze na njihova mjesta. (Napomena: bugarska vojska je nesigurna za okupatora, što se vidi iz činjenice da Bugari ne smiju upotrijebiti vojsku za borbu

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKT, pod reg. br. 5042.

[1] Svetozar Vukmanović-Tempo bio je upućen u Makedoniju kao delegat Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi tom II, knj. 6, dok. br. 181).

' Kragujevca

* Odnosi se na 717 diviziju i 7 SS diviziju „Princ Eugen", ali nisu upućene na Istočni front, nego su iz zapadne Srbije prebačene u Bosnu i Hrvatsku radi učešća u operacijama „Vajs" (Četvrtoj i Petoj neprijateljskoj ofanzivi).

[5] Odnosi se na 9 bugarsku diviziju, koja je svoje okupaciono područje proširila na zapad — do Drine, preuzimajući taj prostor od 717 i 7 SS divizije.

protiv partizana -u Makedoniji, nego samo žandarme; dalje, Bugari stalno mijenjaju garnizone i premještaju ih iz jednog mjesta u drugo; bugarske vlasti svakodnevno strijeljaju i hapse **vojnike** i oficire bugarske vojske; čitav jedan puk bugarske vojske bio je spreman da se odmetne u šumu kod Kruševca, naši su bili uhvatili vezu sa njima, ali su Bugari brzo ga preselili čim su [to] osjetili[6]. Iz ovoga se jasno vidi kako je oportunistička linija bugarskih drugova zahvatila^ maha među njima). Raspušteni četnički odredi jako demoralisani pljačkom i nasiljima. Državna straža takođe demoralisana i prezrena od naroda. Kad se tome doda da seljaci traže partizane i priželjkuju našu vlast, vidi se jasno kako se situacija u Srbiji razvila u našu korist. Pa zašto onda, zapitaćete, naši odredi u Srbiji su još uvijek malobnojni? Razlog tome je u prvom redu zastrašenost od represalija. A bilo je i oportunističkog shvatanja pojedinih štabova odreda (Šumadiski) koji su vraćali ljude natrag iz razloga **što** ne mogu, kako oni tvrde, da se pobrinu za smještanje tolikog broja ljudi preko zime. Oni ne vide da će najlakše obezbijediti zimnicu *samo i jedino* ako se što brže povećaju i pretvore se u pravu vojsku. No po ovom pitanju je PK intervenisao na vrijeme pravilno[7]. Ja lično mislim da je situacija u Srbiji. Makedoniji i Kosmetu takva da ćemo ubrzo imati pravu vojsku i bez dolaska naših snaga.

Htio sam da vam izložim i još jednu stvar za druga Mihaila. A to je: potrebno bi bilo da mu pošaljete zamjenu a on da dođe tamo, jer, stvarno, pod ovim uslovima dosta je bio u Beogradu. On bi vam i sam o tom govorio ali mu je nezgodno.

Na kraju sve vas mnogo pozdravlja

»Ji 8

8 jan. 1943 god.

Beograd

' Ovde se radilo o sledečem: Gligorije Diklić-Budni, organizacioni sekretar Okružnog komiteta KPJ za Kruševac, bio je, preko jednog poručnika bugarske vojske — komandira čete (Redakcija mu nije mogla saznati pravo ime), usoostavio vezu sa nekoliko bugarskih vojnika-komunista. Okružni komitet KPJ za Kruševac napisao je i umnožio jedan letak na bugarskom jeziku, upućen bugarskim vojnicima, i preko ove veze rasturio ga, u prvom redu, među onim vojnicima koji su obezbeđivali prugu Stalać—Kraljevo. Takođe je, preko ovog poručnika, dobiveno za Rasinsko-kruševački NOP odred nekoliko sanduka municije i ručnih bombi. Radeći na pripremi svoje čete za dezerterstvo iz bugarske vojske i priključenje Rasinsko-kruševačkom NOP odredu, ovaj poručnik je bio otkriven. Od okupatorskog bugarskog prekog vojnog suda osuđen je na smrt i streljan. Imao je junačko držanje, nije otkrio nijedan ilegalni kanal, iako je znao za tri punkta u Kruševcu, preko kojih je održavana veza.

Posle sedam dana čitava jedinica je prebačena na drugi teren.

[7] Vidi tom I, knj. 4, dok. br. 63 i knj. 5, dok. br. 1.

[8] Svetozar Vukmanović-Tempo

BR. 97

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE ZA UPUĆIVANJE POPUNE TRINAESTOJ PROLETERSKOJ BRIGADI „RADE KONCAR" I DOSTAVLJANJE IZVEŠTAJA O JAČINI, RASPOREDU I ZADACIMA POTČINJENIH JEDINICA[1]

VRHOVNI STAB
8/1 - 1943 g.
12 č.

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

Glavni štab Hrvatske naredio je da mu se upute 300 ribara i radnika za popunu XIII prolet. brigade „Rade Končar". Ovi drugovi moraju biti boljeg kvaliteta, kako bi mogli odgovoriti zahtevima i potrebama proleterske brigade.—

Puškomitraljeze nemamo. Što smo imali — poslali smo Štabu Dinarskog bataljona. Nastojte da drugovi za školu što pre stignu, kako to ne bi bilo na uštrb nastave[2].

Pošaljite nam brojno stanje i naoružanje svih jedinica koje su sada pod vašom komandom, kao i gde [se] nalaze i sa kakvim zadacima. U ovaj spisak treba da uđu i najmanje samostalne jedinice (punktovi).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrh. štab
Veljko

[1] **Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—1, k. 7.**

[2] **Odnosi se na slušaoce Trećeg kursa Vojne škole Vrhovnog štaba NOV i POJ. Kursevi su otpočeli 11 januara 1943 god. u Bosanskom Petrovcu, a trebalo je da se završe 15 februara; međutim, usled Četvrte neprijateljske ofanzive, nastava je prekinuta krajem januara, a slušaoci vraćeni u svoje jedinice.**

BR. 98

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9 JANUARA 1943 GOD. O IZRADI MOBILIZACISKIH SPISKOVA VOJNIH OBVEZNIKA[1]

VRHOVNI STAB NOV I POJ
Br. . . . . .
9 januara 1943 godine

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PAR [TIZANSKIH ODREDA]
JUGOSLAVIJE
Br. 80
17 I 1943 g.

NAREDBA O IZRADI SPISKOVA OBVEZNIKA NOV I POJ.

U vezi naredbe VS NOV i POJ od 1/XI 1942 godine o stvaranju NOV kao redovne vojske[2], i s obzirom na mnogo puta i na razne načine izraženu želju stanovništva svih vjera i narodnosti da sa oružjem u ruci uzmu aktivnog učešća u narodno-oslobodilačkoj borbi i na potrebu brzog uništenja neprijatelja i konačnog narodnog oslobođenja,

naređujem

da Otsjek Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini odmah pristupi izradi spiskova vojnih obveznika Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

U spiskove će se uvesti svi muški stanovnici od navršene 18 godine do navršene 45 godine starosti na cijeloj oslobođenoj teritoriji Jugoslavije, kao obveznici prvog poziva. Ovo je obaveza za sve muško stanovništvo, a od žena uvešće se u spiskove samo one, istih godina, koje se dobrovoljno same prijave za prijem u redove boraca NOV i POJ.

U posebne spiskove imaju se obavezno uvesti omladinci od 17 i 18 godina starosti, kao omladinski poziv, a omladinke samo one koje se dobrovoljno jave.

Spiskovi imaju biti gotovi u najkraćem roku.

Otsjek Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini izradiće pravilnik po kome će se vršiti izrada spiskova[3],

r Ova naredba stupa na snagu današnjim danom.

9 januara 1943 godine Vrhovni komandant NOV i POJ
(M.P.)

[1] Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—1, k. 7. Cetvrgsti štambilj u desnom gornjem uglu kopije, sa datumom: 17 januar aknadno je utisnut i verovatno označava da je tog dana naredba stavbna u arhivu Vrhovnog štaba.

[2] Redakcija nije uspela pronaći ovu naredbu.

[3] Vidi dok. br. 101.

BR. 99

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 9 JANUARA 1943 GOD. O REORGANIZACIJI VOJNE ŠKOLE NOV I POJ[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
Br... 43...
9-1-1943

Koncept[2]

ŠTABU VOJNE ŠKOLE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ

Po ukazanoj službenoj potrebi obrazuje se Štab Vojne škole Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

Štab Vojne škole sačinjavaju:

Komandant: drug Savo Orović;

Politkom: drug Milentije Popović;

Pomoćnik komandanta: drug Vojislav Đokić;

Referent za nastavu: drug Milan Lah.

Štab škole upravlja i rukovodi celokupnom nastavom kod slušalaca u školi. On razrađuje nastavne programe i planove, dostavlja ih ovome Štabu na pregled i odobrenje i po istima izvodi nastavu kod slušalaca.

Štab škole je neposredno potčinjen i odgovoran za svoj rad Vrhovnom štabu.

Kao organ za izvođenje nastave kod slušalaca postoji pri Štabu škole nastavnički kadar, koji izvodi nastavu u duhu odobrenih nastavnih planova, a pod rukovodstvom Štaba škole. Nastavnički kadar neposredno je potčinjen i odgovoran za svoj rad Štabu škole.

Izvršenju ove naredbe pristupiti odmah.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,

[1] Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—1, k. 7.

* Dopisano crvenom olovkom.

BR. 100

NAREĐENJE SEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 9 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA DA ORGANIZUJE VOJNOPOZADINSKU SLUŽBU NA OSLOBOĐENOJ TERITORIJI ZAPADNE BOSNE[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA **VOJNE VLASTI U POZADINI**
Broj 114
9 januar 1943 g.

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Položaj

U prilogu šaljem naredbu druga Vrhovnog komandanta o obrazovanju i ustrojstvu vojnih vlasti u pozadini od 8 januara 1943 god.[2] Ovom naredbom izmenjena je ranija, septembarska naredba o organizaciji vojnih vlasti u pozadini.

Kako ćete iz naredbe videti, dužan bi bio Glavni štab za Bosnu i Hercegovinu obrazovati kod sebe otsek za vojne vlasti u pozadini. Kao i drugi glavni štabovi, ima i on ovlašćenje da u oblastima, prema potrebi, formira takve otseke. Momentano nije moguće ići tim redovnim putem, pa ćete vi kod vašeg štaba formirati taj otsek, koji će imati pod svojom komandom područja na oslobođenoj teritoriji zapadne Bosne. (Za sada su obrazovana područja: Drvarsko, Podgrmečko, Bihaćko, Mrkonjićko i Jajačko).

Opštenje našeg Otseka sa komandama područja i ostalim organima vojne vlasti u pozadini vršiće se, po pravilu, preko otseka pri glavnim štabovima; u vašem slučaju — preko otseka koji ćete vi formirati. Da bi se mogla sprovesti organizacija rada prema novoj naredbi, potrebno je da što pre pristupite obrazovanju toga otseka. Dok on ne bude mogao preuzeti rukovođenje podređenim organima, mi ćemo nastaviti kao dosad izveštavajući vas o urađenom, ali vas molimo da sa organizacijom požurite. Pošto će 15 ovog meseca u Bihaću biti održana konferencija komandanata područia sa cele slobodne teritorije, bilo bi dohro da pošaljete vašeg delegata, ili. što bi bilo najbolje, da pošaljete onog druga koji će biti šef vašeg otseka za vojne vlasti U pozadini.

[1] **Original, otkucan na t>isaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoe istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/6-201, k. 407-A.**
[2] **Vidi dok. br. 94.**

Priloženu naredbu gledaćemo da što pre umnožimo kako bi je što pre dobile sve komande područja i mesta i sve partizanske straže.

Podrobnija uputstva za unutrašnju organizaciju otseka i rada po komandama i u postajama partizanskih straža doći će naknadno posle pomenute konferencije komandanata područja.

Molimo vas za izveštaj o učinjenom po ovoj stvari.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

SEF OTSEKA
Janko

BR. 101

PRAVILNIK O IZRADI SPISKOVA VOJNIH OBVEZNIKA PROPISAN OD OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI 9 JANUARA 1943 GODINE[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. broj 2
9/1/1943 g.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE

PRAVILNIK O IZRADI SPISKOVA OBVEZNIKA NOV I POJ

Na osnovu naredbe Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 9 januara 1943 god.[2] propisuje se slijedeći pravilnik za izradu spiskova obveznika prvog i omladinskog poziva NOV i POJ[3].

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—4, k. 6—A. U istoj arhivi nalazi se još i nekoliko primeraka pravilnika umnoženih na geštetneru zajedno sa naredbom Vrhovnog komandanta o izradi mobilizaciskih spiskova vojnih obveznika (vidi reg. br. 6''2—4, k. 6—A i 2'1—20/1, k. 407—A).**

[2] **Vidi dok. br. 98.**

[3] **Otsek Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini dao** je **formular za izradu spislka obveznika kao mobilizaciski obrazac br. 1. Redakcija nije uspela da ga pronađe.**

Izrada spiskova ima se izvesti na slijedeći način:

1) Otsjek Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini pri**premiće** sav potrebni materijal, obrasce, spiskove, pozive itd. i dostaviće taj materijal otsjecima za vojne vlasti u pozadini pri glavnim štabovima, uz potrebna uputstva. Ti otsjeci dostaviće taj materijal podređenim komandama područja.

2) Komande područja zadržaće materijal koji je za njih određen, a materijal određen komandama mjesta i regrutnim komisijama dostaviće podređenim komandama mjesta, koje će odmah pristupiti izradi spiskova preko kotarskih (sreskih) narodno-oslobodilačkih odbora, a gdje njih nema — preko opštinskih N.O. odbora ili, ako njih nema, preko seoskih N.O. odbora.

3) Nadležni N.O. odbor opštine, grada ili sela, ako nema opštinskog, popuniće u spisku sve rubrike od broja 1 do 13 zaključno. Kad svrši spisak, nadležni odbor uputiće spisak sa izvještajem u zapečaćenoj koverti nadležnoj komandi mjesta. Spiskovi će biti posebno za prvi poziv (A), a posebno za omladinski poziv (B). Isto tako praviće se posebni spiskovi za žene koje se dobrovoljno jave, takođe posebno za oba poziva. Nadležni N.O. odbor odgovara za potpunost i tačnost spiskova. U spiskove se imaju uneti sva lica odgovarajućih godišta bez obzira na njihovu fizičku kondiciju, pošto će regrutna komisija iza toga ocijeniti ko je sposoban a ko nesposoban za vršenje vojne dužnosti.

4) Odmah po prijemu opštinskih spiskova, nadležna komanda mjesta obrazovaće regrutnu komisiju u koju ulaze: pomoćnik komandanta, jedan lekar, jedan partizan koga odredi komanda područja i jedan pretstavnik N.O. odbora. Komanda mjesta objaviće koga će dana komisija vršiti pregled obveznika, a na pregled će se dolaziti po opštinama. Komisija će raditi u sjedištu komande mjesta. Rezultat pregleda svakog obveznika komisija će uvesti u spisak obveznika (rubrika broj 14), kao i u vojni list[4] koji će komisija izdati svakom pregledanom, bilo da ga nađe sposobnim za borca ili neborca, ili nesposobnim privremeno ili stalno. Ovaj vojni list mora svaki iz godišta koje podleže obavezi uvijek pri sebi nositi, jer mu taj list služi kao dokaz pred vlastima da se prijavio, da je uveden u spisak i da je pregledan. Ovaj list je obveznik dužan pokazati kad god to od njega vlasti zatraže. Ko ga ne pokaže podleže sumnji da nije prijavljen, te će biti priveden vlastima pod sumnjom izbjegavanja vojne dužnosti.

5) Po izvršenom pregledu komisija će spiskove sa izvještajem u zapečaćenoj koverti uputiti nadležnoj komandi područja, koja će srediti spiskove i unijeti u niih podatke o rasporedu ni osnovu uputstava glavnih štabova, odnosno štabova zona ili kor-

[4] **Vidi prilog br. 1 uz dok. br. 110.**

pusa. Na osnovu tih podataka pozivaće komande područja obveznike na vršenje vojne dužnosti kada to naredi Vrhovni štab ili glavni štabovi, bilo za cijela godišta ili za pojedince, koji će se zvati ličnim pozivom.

6) Na osnovu dobivenih spiskova, komande područja izradiće knjigu obveznika[5] po opštinama i po godištima i u nju unijeti sve podatke iz dobijenih spiskova kao i podatke o rasporedu obveznika u razne jedinice.

7) Sve komande uvešće poseban povjerljiv djelovodni protokol za svu korespondenciju koja se odnosi na izradu spiskova, mobilizaciju i kontrolu obveznika.

8) Komande područja izradiće pregled brojnog stanja popisanih obveznika[6] sa rubrikama: sposobni za borce, sposobni za neborce, privremeno nesposobni, stalno nesposobni, vjera, narodnost, služili ili nisu služili vojsku. Ti pregledi imaju biti izrađeni po opštinama i godištima i imaju se dostaviti otsjecima za vojne vlasti u pozadini pri glavnim štabovima, koji će ove spiskove-preglede dostaviti Otsjeku Vrhovnog štaba za vojne vlasti u pozadini.

9) U koje će se jedinice upućivati ljudstvo iz neke opštine, kotara (sreza) ili područja naredićе odnosni glavni štabovi blagovremeno.

9 januara 1943 godine

Za Otsjek Vrhovnog štaba
za vojne vlasti u pozadini
SEF OTSJEKA
Janko

(M.P.)

[5] **Formular za ustrojstvo knjige obveznika bio je dat kao mobilizaciski obrazac br. 3. Redakcija nije uspela da ga pronađe.**

*** Vidi prilog br. 4 uz dok. br. 110.**

BR. 102

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA UPUĆIVANJE MORNARIČKOG OSOBLJA SEKCIJI ZA RATNU MORNARICU[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE *Koncept*[2]
Br. 22
9-1-1943

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Po odluci Vrhovnog komandanta, odmah stavite na raspoloženje Štabu IV operativne zone (Sekciji za ratnu mornaricu) sledeće drugove iz vaše III (II dalmatinske) brigade, i to:

1. Sretena Miljaka, iz I bataljona (bivši podnarednik mašinske grane);
2. Branka Boru, desetara iz III čete IV bataljona (bivši kaplar palubne grane);
3. Roku Rokova, politkoma III č. IV bat. (biv. morn.[ar.] miner, grane);
4. Ljubu Gorčina, III četa IV bat. (biv. morn, minerske grane);
5. Boška Bana, III četa III bat. (svršio stručnu podoficirsku školu u Šibeniku);
6. Antu Pletikosu, desetara III bat. (biv. mornar palubne grane);
7. Antu Dumanića, iz II bat. (biv. mornar artileriske grane);
8. Marka Filipovića, iz III bataljona (bivši strojar).

Napred imenovani drugovi su bivši mornari, odnosno stručnjaci za mornaričku službu i zadatke na moru uopšte, zato su neophodno potrebni Štabu IV operativne zone radi formiranja mornaričkih odreda na Jadranu[8].

Imenovane drugove odmah razrešiti dužnosti i staviti na raspoloženje Štabu IV operativne zone.

Izvršenju ovoga naređenja pristupite odmah neizostavno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab.
zamenik načelnika Štaba
(M.P.) Terzić, s.r.[4]

[1] **Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—1. k.** [1]0 **Naređenja slične sadržine upućena su i ostalim operativnim štabovima.**
[2] **Dopisano crvenom olovkom, latinicom.**
* **Vidi tom V, knj. 10, dok. br. 82 i 89.**
[4] **Potpisao se crvenom olovkom.**

BR. 103

NAREĐENJE ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV 1 POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 9 JANUARA 1943 GOD. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA I VOJNO-POZADINSKIM USTANOVAMA DA ODREDE KANDIDATE ZA TELEGRAF-SKO-TELEFONSKI KURS PRI TEHNIČKOM OTSEKU VR-HOVNOG ŠTABA[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. broj 206
9-1-1943 g.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE
ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA
DIREKTNO KOMANDAMA PODRUČJA Drvar, Pod-
grmeč, Bihać, Mrkonjić, Jajce[2]

Tehnički otsek Vrhovnog štaba ima nameru da otvori što pre jedan kurs za telefoniste-telefoniskinje. na kome bi se za kratko vreme izvestan broj drugova i, naročito, drugarica osposobio za rad u našim telefonskim centralama. To treba prvenstveno da budu omladinke i omladinci, privrženi narodno-oslobodilačkoj borbi, valjani i pouzdani, vredni i poverljivi. Za sada je za kurs potrebno tridesetak mladića i devojaka.

Molimo vas da sa vaše teritorije odaberete izvestan broj kandidata za ovaj kurs i da nas o rezultatu što pre izvestite. Ovu stvar smatrajte vrlo hitnom[3].

S.F. — SN!

ŠEF OTSEKA
Janko

(M.P.)

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom- nala7i se u arhivi Vojnog istoriskog instituta .TNA, pod reg. br. 2—11, k. 1491.**

* Navedena područja dopisao je Moša Pijade mastilom, latinicom.

[3] **Za kurs su bile izvršene sve pripreme, ali on nije održan, zbog početka neprijateljske ofanzive.**

BR. 104

ULOGA BOSANSKE KRAJINE U NARODNO-OSLOBODILACKOJ BORBI" - ČLANAK VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD JANUARA 1943 GODINE[1]

ULOGA BOSANSKE KRAJINE U NARODNO-OSLOBODILACKOJ BORBI

Već 19 mjeseci u Bosanskoj Krajini traje narodni ustanak svom žestinom i dapače sve se više razvija. Može se reći da je ustanak u Bosanskoj Krajini do sada bio uspješniji no što je to u mnogim drugim krajevima. Oslobođena je najveća teritorija, oslobođeno je mnogo gradova, vođene su bitke velikih razmjera, razbijane su velike neprijateljske snage, iako je često neprijatelj bio nadmoćniji kako brojčano tako i u tehnici. U Bosanskoj Krajini postoji oslobođena teritorija gdje neprijateljska pogana noga u toku čitavog oslobodilačkog rata nije uspjela da stane. Šta je to što je narod i borce Bosanske Krajine učinilo tako upornima i tako izdržljivim u ovoj narodno-oslobodilačkoj borbi? To je, prvo, zbog toga što su okupatorski plaćenici — ustaše od samog početka podvrgli srpski živalj u Bos. Krajini zvjerskom istrebljivanju, jer je pokolj srpskog stanovništva bio masovniji no u drugim krajevima. Drugo, zbog toga što je bolje nego u ma kojoj drugoj pokrajini, osim Like možda, bila povezana fronta sa pozadinom, jer narod Bosanske Krajine u pozadini. naročito žene i omladina, čini nadčovječanske napore da pomogne svojim borcima na frontu. Treće, zbog toga što je kroz ovaj dugotrajni proces borbe sve više i više sazrijevala svijest, ne samo kod boraca nego i kod čitavog naroda Bos. Krajine, da je ta njihova borba sastavni dio općenarodnog ustanka u svim zemljama Jugoslavije i da ju je potrebno, uprkos svih žrtava i teškoća, dovesti do pobjedonosnog svršetka. Četvrto, zato što podlim izdajničkim četnicima nije uspjelo da unesu razdor u redove krajiških boraca, kao što im je to uspjelo u Istočnoj Bosni, u Crnoj Gori, Srbiji, Hercegovini i u drugim krajevima. Narod Bos. Krajine je na vrijeme prozrio njihove izdajničke namjere, uvidio je njihovo bratimljenje sa najvećim krvnicima srpskog naroda — ustašama. Peto, zbog toga što su u toku ove velike oslobodilačke borbe došle do punog izražaja one vrline junaštva koje su vjekovima rešile slobodarski narod Bos. Kra-

li" [1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 181, k. 12. Članak je napisao drug Tito oko 10 januara 1943 godine.

jine. Šesto, zbog toga što Komunistička partija u Bos. Krajini ima dubokog korijena u narodu, što je dala u Krajini takve legendarne junake kao što je bio Solaja[2], Stojanović[3] i mnogi drugi, koji su dali svoje živote za slobodu i sreću svoga naroda. — Evo, to su razlozi zašto ustanak u Bos. Krajini nije bio ugušen, već se naprotiv sve više razvija.

Narod Bos. Krajine nije se dao zavesti na krivi put od raznih četničkih plaćenika da svoju osvetničku mržnju usmjeri protiv čitavog hrvatskog i muslimanskog naroda, već je, naprotiv, dobro znao razlikovati ustaške zlikovce od ostalog nedužnog svijeta, kao što znade razlikovati i četničke razbojnike od pravih srpskih rodoljuba. U srcima krajiških boraca rasla je i svakim danom sve više raste mržnja, ali samo protiv pravih neprijatelja naroda, protiv talijanskih i njemačkih okupatora, protiv krvoločnih ustaša i mrskih četničkih izdajnika. Baš .i tome se i izražava visoka svijest krajiških boraca, što njihovo ubojito oružje podjednako pogađa sve neprijatelje naroda — njemačke i italijanske okupatore, ustaške zlikovce i četničke izdajnike. Može se kazati da takva dosljedna borba koju vode Krajišnici protiv svih neprijatelja naroda baš i remeti sve planove njemačkih osvajača i londonskih izbjeglica koji idu za tim da otupe oštricu narodnog ustanka, da izazovu bratsko krvoprolića i da na isti način, kao što su to u Crnoj Gori, Hercegovini i drugim krajevima, ponovo porobe narod, nad kime treba da vlada kundak bivših jugoslovenskih žandara, koji su danas najbolji čuvari okupatorskih interesa.

Kada su naše proleterske brigade došle na teritoriju Bos. Krajine, narod ovih krajeva pokazao je divne primjere bratske požrtvovanosti i ljubavi prema svojoj braći iz Srbije i Crne Gore, čije je ranjene borce on sa radošću prihvatio da ih neguje i da im pomogne na onom malom parčetu oslobođene teritorije koja je tada postojala. Bratska pažnja prema svojoj srpskoj i crnogorskoj braći imala je to dejstvo da su se naši slavni borci proleterskih brigada osjećali ovdje kao kod svoje kuće i za vjernost vratili vjernošću, boreći se već 7 mjeseci rame uz rame sa svojim krajiškim drugovima i oslobađajući gradove i sela od mrskog okupatora i njihovih slugu. Ta samoprijegorna borba boraca naših proleterskih brigada koji se bore daleko od svoje rodne grude izaziva još veću ljubav i vjernost kod svoje braće u Bos. Krajini koja je već danas isto tako spremna da sutra,

[5] Simo Šola.ia, narodni heroj, komandant Drugog bataljona „Iskra" i zamenik komandanta Trećeg krajiškog NOP odreda. Pnginuo u napadu na Kuores 11'12 avgusta 1942 (vidi tom IV, knj. 6, dok. br. 109).

® Dr Mladen Stojanović, narodni heroj, komandant Drugog krajiškog NOP odreda. Ubili ga četnici 31 marta 1942 (vidi tom IV, knj. 4 dok. br. 48).

ako to ustreba, zajedno sa svojom srpskom i crnogorskom braćom pođe da se bori u Srbiji ili Crnoj Gori za oslobođenje svoje porobljene braće.

Uloga Bosanske Krajine u ovom današnjem velikom oslobodilačkom ratu ima ogroman značaj. Upornost i dosljednost Krajišnika u ovoj borbi daje primjer i ostalim krajevima naše zemlje da isto tako odlučno i uporno nastave svoju borbu protiv okupatora i svih izdajnika. Krajiški borci zauzimaju u redovima naše narodno-oslobodilačke borbe jedno od prvih mjesta, kako po svome junaštvu, tako i po svojoj izdržljivosti. Naše krajiške brigade izvršavaju bez pogovora i najteže zadatke, dokazujući time da su prava narodna vojska. Prava vojnička disciplina u krajiškim brigadama svakoga dana sve se više učvršćava i uvjeren sam da će skoro i u tom pogledu Krajišnici zauzeti jedno od prvih mjesta u našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Takvi borci, koji su prošli legendarnu epopeju Kozare, koji su sa tim svojim junaštvom zadivili čitavi svijet, koji su tim svojim junaštvom ulili novu vjeru narodima ostalih krajeva naše zemlje u nepobjedivost našeg narodnog ustanka, koji su dokazali kakva je čuda narod sposoban učiniti kada je on jedinstven i riješen da do posljednje kapi svoje krvi brani svoju slobodu, nezavisnost, svoju čast. takvi borci imaju sve kvalifikacije jedne nepobjedive i disciplinovane narodne vojske. Takvi borci neće nikada dozvoliti da se u njihovim redovima nalaze elementi koji bi sramotili njihovu čast pravih narodnih vojnika i boraca za veliku stvar narodnog oslobođenja.

Isto tako divne primjere kakve pokazuju naši krajiški borci na frontovima, pokazuju i naša krajiška omladina i naše krajiške žene u pozadini. Zar nije divan primjer junaštva i upornosti naša krajiška poljoprivredna brigada, koja noć i dan ispod vatre neprijateljskih kuršuma izvlači hranu za naše borce, za naše ranjene? Zar nije divan primjer naših krajiških žena koje na svojim zgarištima rade i vode brigu da što više pomognu našim borcima na fronti, koje ogroman dio tereta u pozadini nose na svojim plećima? To su pravi primjeri kakva treba da bude naša Pozadina. Voiska koja ima takvu pozadinu, koja ima takvu omladinu i takve žene mora biti nepobjediva.

Ja sam uvjeren da će Bosanska Krajina nastaviti tim putem. da će i u daljnoj borbi pokazati istu takvu upornost i istrainost kao što je to pokazala do sada. Ja sam uvjeren da će u ovoi velikoi narodno-oslobodilačkoj borbi, gdie se pišu najslavnije stranice istorije naših naroda. Bosanska Krajina — nježna narodna vojska i njezina pozadina — dati sve od sebe da se ova velika borba dovede do konačne pobjede.

TITO

BR. 105

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10 JANUARA 1943 GOD. NAČELNIKU VRHOVNOG ŠTABA O NAČINU DALJEG DEJSTVA JEDINICA NOV I PO SLOVENIJE I OBAVEŠTENJE O SITUACIJI NA OSTALIM OPERATIVNIM PODRUČJIMA JUGOSLAVIJE[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
10-1-1943

NAČELNIKU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
DRUGU ARSI JOVANOVICU

1) Primili smo sve vaše izveštaje[2] što ste slali iz Slovenije na adresu Vrhovnog komandanta.

Mi se slažemo sa merama organizacije naših vojnih formacija koje ste vi preduzeli u Sloveniji.

Sada je neophodno potrebno da se sa celokupnim slovenačkim snagama preduzmu ofanzivne akcije, prvenstveno na neprijateljske komunikacije.

Obzirom na vrstu naoružanja sadašnjih slovenačkih snaga, za sada se treba ograničiti samo na likvidaciju manjih neprijateljskih uporišta duž komunikacija, rušenja objekata na komunikacijama i uništenje — razbijanje bele garde.

Pokloniti osobitu pažnju stvaranju slobodne teritorije i to kako u Dolenjskoj, tako i u Notranjskoj i Gorenjskoj, odnosno Štajerskoj. To omogućuje i raspored naših snaga, kao i osobine planinskog terena koji okružava Ljubljansku kotlinu sa svih strana.

2) Mi ćemo vam uputiti za dva—tri dana jedan teški bacač, 1 laki bacač i 1 teški mitraljez sa municijom.

3) Situacija na ostalim našim operativnim područjima je sledeća:

I i III Divizija dejstvuju na međuprostoru između Vrbasa i reke Bosne. Ove dve divizije potpuno su očistile ovaj deo Bosne, tj. centralnu Bosnu od neprijateljskih uporišta, tako da neprijatelj za sada drži samo posade u dolini Vrbasa i u dolini Bosne, dok su komunikacije između garnizona u dolini ovih reka potpuno presečene i sva ustaško-četnička uporišta likvidi-

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. A'43—5969, a niegov sr--mak u mikroteci Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/56—57. SI

[2] Verovatno se odnosi na dokumenat zaveden u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 15147 i na dok. br. 24 ove knjige.

rana. Dejstvo ovih divizija naročito se uspešno ispoljilo na komunikaciji Sarajevo—Brod, gde su neprijatelju naneti teški gubitci i pruga onesposobljena više puta za saobraćaj. Takođe veza Travnika sa D. Vakufom je potpuno prekinuta, te su na taj način neprijateljski garnizoni u dolini Vrbasa izolovani, pošto je veza Banja Luka—Prijedor prekinuta od strane krajiških jedinica.

II Divizija, posle likvfdacije Livna, Duvna i Šujice, odmara se u Livanjskom Polju i čeka novi zadatak.

I Bosanski korpus dejstvuje na prostoru Vrbas—Una, pravcem prema severu, blokirajući Sanski Most i Prijedor i uništavajući komunikaciju između neprijateljskih garnizona koji su u dolini Une sa onima u dolini Vrbasa.

I Hrvatski korpus, sa jednom divizijom, nalazi se na prostoru Kostajnica—Sunja—Petrinja—Glina, odakle dejstvuje na komunikaciju Zagreb—Beograd, gde je poslednjih dana ova divizija postigla velike uspehe[3].

Dve brigade hrvatskih jedinica (IV i XIII) posle likvidacije Krašića, gde su uništile dve ustaške bojne (33. i 35.), oslobodile su 6 opština na Zumberku i sada pristupaju likvidaciji neprijateljskih uporišta na prostoru Karlovac—Jastrebarsko—Samobor[4].

Jedna hrvatska divizija već nekoliko dana vodi uspešne bojeve u Lici, na pruzi Gračac—Gospić, sa jačim talijansko-četničko-ustaškim snagama[5].

U Slavoniji je formirana Slavonska divizija od tamošnjih snaga[8], koje izvode akcije na prostoru Zagorje—Moslavina—Bilo Gora.

U Gorskom Kotaru naše jedinice imaju i dalje inicijativu u svoiim rukama i izvode uspešne akcije na pruzi Ogulin—Sušak[7].

U Dalmaciji formiraju se još dve brigade i to jedna u južnoj i jedna u severnoj Dalmaciji[8]. Dalmatinske jedinice izvode

*** Odnosi se na Sedmu NOU diviziju (vidi tom V, knj. 10, dok. br. 42 i 91 i knj. 11, dok. br. 7, 9, 22 i 31).**

*** Opširnije o ovim borbama Četvrte (Prve kordunaške) brigade Osme NOU divizije i Trinaeste brigade „Bade Končar" Druse ooerativne zone NOV i PO Hrvatske vidi tom V. knj. 11. dok. br. 1, 5. 15, 17, 22 i 38.**

*** Onširnije o ovim borbama Šeste NOU divizije vidi tom V, kn], 10, dok. br. 73 i knj. 11. dok. br. 8, 9 i 139.**

" Odnosi se na Četvrtu hrvatsku NOU diviziju, koja je formirana od Dvanaeste (Prve slavonske). Šesnaeste (Druge slavonske) i Sedamnaeste (Treće slavonske) NOU brigade.

7 Odnosi se na dejstva jedinica Pete operativne zone NOV i PO Hrvatske. Opširnije o ovim dejstvima vidi tom V, knj. 10, dok. br. 97, H3 i 166, kao i knj. 11, dok. br. 9, 14 i 34.

*** To su bile Četvrta i Peta dalmatinska brigada Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske.**

akcije na komunikacije i manja neprijateljska uporišta u primorskom pojasu.

Mornarički odredi naše ratne mornarice već su postigli svoje prve uspehe na moru u vodama južne Dalmacije, gde su zaplenili 5 neprijateljskih manjih brodova i 16 vagona hrane[9]. Sada imamo i mornaričke odrede i ratnu luku Podgoru, odakle naše jedinice izleću na pučinu i love neprijateljske brodove. Mi nastojimo svim silama da što bolje opremimo i naoružamo naše mornaričke jedinice.

Prema najnovijim podacima, koje smo dobili ova dva poslednja dana, neprijatelj priprema [novu] ofanzivu [na] našu slobodnu teritoriju...[10] formacije iz Hercegovine i Istočne Bosne. Neprijatelj vrši pripremu za ovu ofanzivu već nekoliko dana, veoma brižljivo, sa jačim borbenim sredstvima, naročito u artiljeriji i avijaciji.

Mi smo preduzeli sve mere da suzbijemo ovu neprijateljsku ofanzivu, koja je poslednja fašistička ofanziva, kako nam izgleda, protivu nas.

Situacija u Srbiji, prema poslednjim podacima, izgleda da je povoljna, jer tamo se nalazi nekoliko odreda, koji izvode uspešne akcije na komunikacije[11].

Situacija je u Crnoj Gori nepoznata i nejasna. Izgleda da je tamo još jak četnički teror. Poslali smo kurire za Crnu Goru sa potrebnim materijalom i uputstvima za rad.

Situacija u Hercegovini izgleda da je nešto povoljnija nego u Crnoj Gori.

Situacija na Istočnom frontu vam je poznata pošto imate radio i verujem da znate da se sovjetska ofanziva i dalje nastavlja s nesmanjenom žestinom i to sa opštim pravcem prema Rostovu.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba,
(M.P.) **Terzić**

P.S.

Drug Lola[12], koji dolazi tamo, upoznaće vas sa ovdašnjom vojno-političkom situacijom.

[9] Opširnije o ovome vidi dokumente u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA zavedene pod reg. br. 3—1, k. 7, 3—2, k. 1491 i 7—2, k. 1491.

[10] Dokumenat je na danjoj ivici oštećen.

[11] Opširnije o dejstvima partizanskih NOP odreda u Srbiji u to vreme vidi tom I, knj. 4 i 5.

[12] Ivo Ribar-Lola

BR. 106

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 11 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE ZA AKTIVNO DEJSTVO ČETVRTE DALMATINSKE NOU BRIGADE KA IMOTSKOM, PROLOŠCU I STUDENCIMA[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
11-1-1943 ***Telefonska depeša***

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

Najhitnije naredite vašoj IV Brigadi da se ofanzivno angažuje prema Imotskom, Prološcu i Studencima[2].

VRHOVNI KOMANDANT
TITO, s.r.

(M.P.)

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Isto-Tiskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 3751.

*** Četvrta dalmatinska NOU brigada nalazila se tada na Biokovu (vidi tom V, knj. 11, dok. br. 47).**

BR. 107

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 11 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA ROKIRANJE GLAVNIH SNAGA U PRAVCU BOSANSKOG GRAHOVA[1]

t

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
11-1-1943 *Telefonska depeša*

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Rokirajte odmah srpsku i crnogorsku brigadu[2] u zapadni dio Livanjskog Polja, na prostor: Crni Lug—Sajković—Bastasi.

Haubički divizion takođe rokirajte na Grahovo.

Štab vaše divizije da bude oko Grahova, odakle ćete preuzeti pod svoju komandu i tamošnju kombinovanu brigadu[1]. Cim stignete, oko Grahova preduzmite izviđanje neprijatelja.

Na pravcu Imotski—Duvno ostavite vašu Dalmatinsku brigadu[4].

Naredite Kupreškom bataljonu[5] da čvrsto drži u šahu kuprešku posadu.

Izvršenju ovog naređenja pristupite odmah.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT
TITO, s.r.

(M.P.)

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 6917.

[2] Odnosi se na Drugu i Četvrtu proletersku brigadu, koje su se tada nalazile na prostoru Duvno, Kupres, Livno.

[3] To je bila privremena formacija, u koju su ulazili Dinarski, Primorski i Drvarski bataljon i Tiškovačka četa. Njihova dejstva objedinjavao je Ljubiša Urošević u svojstvu komandanta. Ova kombinovana brigada dejstvovala je na sektoru Bosanskog Grahova, zatvarajući pravac Knin—Strmica—Bosansko Grahovo.

[4] Odnosi se na Drugu dalmatinsku NOU brigadu.

[5] Odnosi se na Vukovski bataljon. Od njega su kasnije formirana dva bataljona: Vukovski i Blagajski, koji su zatim ušli u sastav Trećeg krajiškog NOP odreda kao Drugi i Treći bataljon (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 31).

BR. 108

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 12 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU ŠESTE (ISTOCNOBOSANSKE) BRIGADE ZA OFANZIVNA DEJSTVA I INTENZIVAN POLITIČKI RAD U ISTOČNOJ BOSNI[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 68
12 I 1943 g.

Strogo poverljivo

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTAZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
12-1-1943 g.

ŠTABU VI PROLETERSKE N.O.U. BRIGADE

Istočna Bosna

Već dugo vremena nemamo od vas nikakvih izveštaja. Ne poznajemo situaciju kod vas, niti razvoj vojno-političkih prilika u istočnoj Bosni, gde se vi već toliko dugo vremena nalazite. Iznenađuje nas da niste nastojali da uspostavite vezu sa nama i da nas redovno o svemu izveštavate, iako ste za to imali mogućnosti. Takođe, mi nismo uopšte upoznati sa stanjem vaše brigade, niti izvedenim akcijama, kao ni uspostavljenim operativnim vezama susednih vam, odnosno sadejstvujućih ostalih naših partizanskih jedinica.

Dakle, mi uopšte ne poznajemo stepen razvoja narodno-oslobodilačke borbe na teritoriji istočne Bosne.

Vi ste bezuslovno trebali dostavljati nam redovno sva obaveštenja i izveštaje sa teritorije istočne Bosne. To je vaša osnovna dužnost. Takvi vaši propusti, koji u stvari pretstavljaju veoma krupne greške, negativno će se odraziti na interese naše borbe uopšte, a naročito na situaciju u istočnoj Bosni, kojoj mi poklanjamo osobitu pažnju.

Direktiva za vaš dalji rad sastoji se u sledečem:

1) Odmah pristupite mobilizaciji snaga u istočnoj Bosni i formiranju novih jedinica. Mobilizaciju trebate vršiti na dobro-

[1] Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se U arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—1, k. 7. Četvrtasti štambilj u desnom gornjem uglu kopije naknadno je utisnut, verovatno kao oznaka da je dokumenat stavljen u arhivu Vrhovnog štaba.

voljnoj bazi, mobilišući prvenstveno omladinu. Mobilizaciji radnika posvetiti prvenstvenu pažnju. Vi znate da u Varešu, Zenici i Olovu, kao i u ostalim rudnicima i tvornicama istočne Bosne, ima nekoliko hiljada radnika. Vi ste već trebali do sada sa ovim radnicima čvrsto se povezati, privući ih k sebi i organizovati ih u vojne jedinice. To sada, svakako, bezuslovno izvršite.

Vaša brigada treba da se pretvori u diviziju i to u najkraćem roku. Mi smatramo da ste već i do sada imali povoljnih uslova da brojno ojačate vašu brigadu, odnosno da uvećate broj naših vojnih jedinica na teritoriji istočne Bosne.

2) Vi trebate oživeti borbu u istočnoj Bosni i razbuktati narodni ustanak do najvećeg stepena. Na tom terenu vi ste jedina naša viša operativna jedinica, koja je za sada u stanju ovo da postigne, mobilišući mase, organizujući ih u vojne jedinice, a zatim izvodeći neprekidne operacije.

Zato vi trebate odmah, sa celokupnim snagama na teritoriji istočne Bosne (svima odredima i diverzionim grupama), preduzeti ofanzivne operacije sa ciljem da se likvidiraju sva neprijateljska uporišta u istočnoj Bosni i to kako okupatora tako i ustaško-četničkih bandi. Prema okupatoru svoje dejstvo upraviti prvenstveno na komunikacije — njegove glavne saobraćajne arterije, i to sa vašom brigadom na pruzi Sarajevo—Brod, kao i na veze u dolini reke Spreče i reke Krivaje. Sa ostalim vašim jedinicama upraviti svoje dejstvo prvenstveno na komunikaciju Sarajevo—Višegrad, kao i na ona uporišta neposredno severno od ove komunikacije.

Imajte u vidu da na pruzi Sarajevo—Brod dejstvuje naša I i III Divizija, i to Prva proleterska divizija na delu između Zepča i Doboja, a III na delu između Zenice i Zepča. Sa ovim našim divizijama, ukoliko već niste uspostavili vezu trebate je neizostavno, najhitnije uspostaviti i istu neprekidno održavati.

Vaše akcije koje preduzmete u duhu ove direktive treba da se karakterišu: bezobzirnim ofanzivnim duhom, smelošću, drskošću i nasrtljivošću, izvodeći ih brzo, iznenadno i neodoljivo, u vidu prepada i zaseda, težeći da se neprijatelju nanesu što veći gubitci, kao i da se dođe do plena, naročito u oružju i municiji.

Samo akcijama vi ćete osloboditi mnoga naselja, stvoriti slobodnu teritoriju, organizovati na istoj narodnu vlast, a koja će vam poslužiti kao baza za širenje borbe u sve strane.

3) Planskom i smišljenom političko-propagandnom radu među narodnim masama posvetiti osobitu pažnju. Pred narodom nastupati kao pravi narodni oslobodioci i zaštitnici. Svagda i na svakom koraku suzbijati četničko-ustaški uticaj na mase i u klici

ugušiti svaki pokušaj ovih bandi da formiraju neke vojne jedinice, odnosno formacije.

4) Vezu sa našim jedinicama sa one strane Drine, tj. u Srbiji i Sandžaku, kao i sa onima u Sremu, morate uspostaviti i neprekidno održavati. Takođe, sa ovim jedinicama vi trebate uspostaviti i operativnu vezu i koordinirati rad vaših susednih jedinica, naročito sa onima u dolini Drine.

Situacija kod naših ostalih operativnih jedinica je sledeća:

I Proleterska divizija i III Udarna divizija nalaze se u centralnoj Bosni, između Vrbasa i reke Bosne, gde su likvidirale i očistile mnogobrojna neprijateljska uporišta, kako od okupatora tako i od ustaško-četničkih bandi. Sada se I Proleterska divizija angažuje na pruzi Sarajevo—Brod, i to na delu između Zepča i Doboja, dok se III Divizija angažuje na pruzi između Zenice i Zepča. Sa ovim našim divizijama vi trebate bezuslovno uspostaviti vezu i stupiti sa njima u neposredni lični dodir.

Vezu sa ovim divizijama najbolje ćete i najbrže uspostaviti ako rokirate vašu brigadu bliže pruzi Sarajevo—Brod i ugrozite neprijateljska uporišta na ovoj pruzi sa istočne strane, oslanjajući se pri tome bilo na planinu Ozren i Ravan planinu, bilo na Tvrtkovac i Zvijezdu planinu.

Neprijatelj još drži garnizone u dolini Vrbasa, ali je veza ovih garnizona kako sa zapadom tako i sa istokom potpuno prekinuta, tako da su sada izolovani i otsečeni.

Jedinice I Bosanskog korpusa potpuno su očistile prostor između Vrbasa i reke Sane, kao i između Sane i Une i sada se njihove glavne snage nalaze na neprijateljskoj komunikaciji Banja Luka—Prijedor—Novi.

Jedinice II Proleterske divizije, posle uspešne likvidacije Livna, Duvna i Sujice, nalaze se u Livanjskom Polju pred novim zadatkom.

Jedinice I Hrvatskog korpusa orijentisane su jednim delom na donji tok Kupe, prema Petrinji, Sisku i Glini. Ove jedinice izvode veoma uspešne akcije na komunikaciji Zagreb—Beograd. Jedan deo jedinica I Hrvatskog korpusa nedavno je očistio Zumberak i sada dejstvuje prema Samoboru i Jastrebarskom. Jedna hrvatska divizija izvodi uspešne akcije u Lici, na pruzi Ogulin—Gospić—Gračac.

Slovenačke brigade, posle izvršene reorganizacije snaga, vode uspešne bojeve u svima oblastima Slovenije. Takođe, u Slavoniji tamošnje naše jedinice izvode uspešne akcije u Zagorju, oko Moslavačke Gore i Bilo Gore, presecajući neprijateljske komunikacije i likvidirajući mnogobrojna neprijateljska uporišta.

U Dalmaciji formirane su još dve brigade (pored ranije tri formirane brigade), koje izvode uspešne akcije u svima krajevima Dalmacije, kao i na ostrvima. Naši mornarički odredi već izvode smele akcije na moru i već su postigli krupne rezultate.

Sada se sve naše jedinice nalaze u pokretu, u ofanzivnim operacijama, na svima pravcima, gde vode žestoke bojeve sa okupatorom i četničko-ustaškim bandama.

Odmah, čim dobijete ovo naređenje, dostavite nam sledeče izveštaje: operativni — o izvedenim akcijama vaše brigade i susednih vam jedinica, organizacijski — o stanju vaše brigade (moralno stanje, komandni kadar, broj, jačina, sastav, naoružanje, znanstvena sprema i izvežbanost trupa, zdravstveno stanje, stanje ishrane, odeće i obuće), obaveštajni izveštaj — u duhu našeg naređenja za organizaciju obaveštajne službe, koje smo vam dostavili početkom decembra meseca prošle godine. U obaveštajnom izveštaju iznesite nam podrobno vojno-političke prilike u Sremu, Srbiji i Sandžaku.

Ove izveštaje dostavite nam najhitnije, bilo preko I ili III naše Divizije, bilo ranije uspostavljenom partijskom vezom preko Sarajeva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT

(M.P.)

BR. 109

IZVEŠTAJ EDVARDA KARDELJA OD 12 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U TOKU I PO ZAVRŠETKU LETNJO-JESENJE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE 1942 GOD. U SLOVENIJI[1]

Dragi Tito! 12. I. 1943.

Šaljemo druga Angela,[2] koji će vam dati podrobni izveštaj o vojnom i političkom stanju u Sloveniji. Pošto ovde vrlo slabo stojimo sa kadrovima, molimo da ga ***što pre*** vratite natrag sa svim potrebnim uputima i materijalima.

Malo pre nego što je došao ovamo drug Arsa, napisali smo opširne izveštaje, koje prilažemo.[3] Sada kada smo od Arse približno videli — a delimično i od Boštjana,[4] koji je bio kod vas — kako vi gledate na položaj kod nas, ovi izveštaji sasvim ne odgovaraju na sva vaša pitanja, zato ću ja na ovom mestu potcrtati nekoliko pitanja, a ujedno odgovoriti i na Tvoje pismo koje je doneo Arsa.[5]

1. Još nekoliko reči o ofanzivi u prošlom letu. Nema sumnje da je bilo propusta sa naše strane u toj ofanzivi — kao i uopšte u našem radu — i te smo propuste mi sami utvrdili, pa i javili Tebi. No, ti propusti nikako nisu bili presudne važnosti i zbog toga držim da si nas Ti unekoliko suviše oštro „okrcao".[6] Naša linija je bila ovakva: U Notranjskoj su naše trupe dale žestoki otpor i samo na tom sektoru palo je okolo 1000 Italijana. Naši su u otporu na položajima čak suviše dugo istrajali, zbog čega

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5802 (a kopija originala u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, pod reg. br. 295).

[2] Ivan Maček-Matija, tada komandant Glavnog štaba NOV i PO za Sloveniju.

[3] Odnosi se na vojni izveštaj Glavnog štaba NOV i PO za Sloveniju, politički izveštaj Borisa Kidriča (tada političkog komesara Glavnog Štaba) i izveštaj Edvarda Kardelja, (vidi dok. 24).

[4] Jože Bradeško

[5] Ovo pismo druga Tita, od 16 novembra 1942, sačuvano je u originalu i nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 15064. Redakcija ga nije objavila zbog toga što uputstva i odluke u njemu, zasnovani na netačnim informacijama o stanju u Sloveniji, nisu bili sprovedeni u život. Tek kad je iz pomenutih izveštaja Kardelja i ostalih dobio celovitu sliku o stvarnom stanju u Sloveniji, drug Tito se složic sa radom Glavnog štaba, odnosno CK KP Slovenije.

® iskritikovao

ih je neprijatelj i uspeo ogromno nadmoćnim snagama da opkoli tako čvrsto, da su se u celini probila samo dva bataljona, dok su se ostali bataljoni probijali po četama, i čak vodovima. Jedan bataljon je kod toga bio skoro u celini razbijen. Njegovo ljudstvo je bilo mlado i politički neučvršćeno, zato se velik deo toga bataljona prijavio okupatorima. Od ostalih jedinica bio je taj procenat relativno vrlo malen, skoro beznačajan. Mi smo nešto naučili u prvom delu talijanske ofanzive, pa smo zato odmah počeli sve ostale trupe da koncentrišemo. Dok su Italijani vodili ofanzivu u Notranjskoj, mi smo ih ostalim trupama tukli u bokove i kod toga bilo je ubijeno najmanje 500 Italijana. Kad se težište ofanzive usmerilo na Dolenjski sektor, naše su trupe bile već koncentrirane, stvorene su bile prve dve brigade i onda su te brigade tako manevrirale da nisu došle u neposredan kontakt sa neprijateljem. Mi smo tako napravili zbog toga što nismo hteli dopustiti da naše jedinice, donekle već moralno pokolebane rezultatima ofanzive u Notranjskoj, budu razbijene od ogromne nadmoći neprijatelja. To nije bio nikakav kukavičluk, nego smišljen taktički manevar. Mi ne bi ništa postigli ako bi tih naših 1500 partizana bacili u žestoke sukobe sa 30—40.000 Italijana, nego bi samo imali velike gubitke. Pokazalo se to kao pravilno. Osnovne gubitke smo imali u Notranjskoj (gde smo i neprijatelju zadali vrlo teške gubitke, a naši su se notranjski partizani herojski borili), dok smo u Dolenjskoj te gubitke izbegli. Treba kod toga potcrtati samo još to da smo nastradali mi sami, tj. CK, IOOF i deo GŠ sa nekoliko desetina partizana. Protiv nas je jurišalo 20.000 Italijana i bili smo potpuno opkoljeni i na kraju razbijeni u 2 dela. Imali smo i nekoliko gubitaka u ljudstvu i partijskom kadru, no u osnovnom smo se nekako izvukii. Tu nemamo čega da krijemo — došli smo u takav položaj po našoj sopstvenoj krivnji. Trupe smo — koncentrirajući ih — poslali sa našeg sektora, jer smo očekivali na naš sektor žestok udarac neprijatelja, a mi smo sa odlaskom zakasnili, pomalo i zbog toga što smo unekoliko potcenjivali mogućnosti italijanske ofanzive u čišćenju takvog velikog šumskog masiva kao što je Kočevski Rog. Takođe smo imali gubitke u našim radnim bataljonima (nenaoružanim), koji su se jednim delom predali okupatorima (bili su sastavljeni od vrlo lošeg ljudskog sastava, naročito od ‚spašenih" iz jednog zaustavljenog vlaka upućenog za koncentracioni logor u Italiji, među kojima je bio čitav niz belogardistički raspoloženih itd.). Pušaka smo izgubili oko 170. — To su bili svi gubici u ljudstvu i oružju. Držim da je to za vojsku od 3.000 boraca, protiv koje je pošlo u ofanzivu 6 neprijateljskih divizija, ipak *pobeda.* utoliko više kada je ta vojska ostala na svom terenu. Još što se materijalnih gubitaka tiče: izgubili smo prilično

hrane, nešto spreme, nešto od radionica, jednu manju bolnicu itd. Svakako su to osetljivi gubici, no ja mislim da je bilo pored takve ogromne nadmoćnosti neprijatelja nemoguće taj materijal spasti. Materijal su posakrivali *sav* po podzemnim bunkerima, no pošto se to vršilo suviše nekonspirativno, mnoga su skladišta Italijani otkrili. No, i pored toga se očuvalo mnogo materijala. Pisao sam vam da nam je propala najbolja bolnica, u vrednosti nekoliko miliona. Ustvari se kasnije pokazalo da to nije tačno: bila je spasena sve do poslednjeg zavoja. Danas ta bolnica opet potpuno funkcioniše. Takođe se pokazalo i za mnoga druga skladišta da su ostala čitava.

Kada ovako proceniš položaj — a ne onako kao što je to prikazao u svojoj panici Iks — onda sumnjam da ćeš i dalje tako oštro da kritikuješ događaje na našem sektoru u vreme ofanzive. Ja tvrdim — i siguran sam da u tome ne preterujem — da ne bi u takvim prilikama i sa takvim snagama nikakav vojnički stručnjak mogao da postigne bolje rezultate, bar ne bitno bolje. Naš se komandni sastav držao — može se reći — vrlo dobro i svojom političkom svešću držao je partizane na okupu i u najtežim okolnostima. Bile su tu, naravski, i iznimke. Sa vojničke strane, u mnogim pojedinostima taj je sastav i podbacio, no tu svoju nedoraslost, zbog početništva u vojnim iskustvima, nadoknadio je u velikoj meri političkom svešću (skoro čitav komadni sastav kod nas je *partijski).*

I u političkom pogledu rezultati nisu negativni po nas, iako — razume se — masovnim nastupom bele garde položaj se za nas iz temelja promenio. Ti pišeš u svom pismu da se čudiš kako posledice nisu bile teže, obzirom na postojanje OF. Ustvari je baš postojanje OF omogućilo da smo tu veliku neprijateljsku ofanzivu preodoleli. Da nije bilo OF, mi bi danas bili — jednako kao u Srbiji i Crnoj Gori, te Hercegovini — potisnuti iz zemlje i nalazili bi se možda sa svega dve brigade kod vas. Zahvaljujući postojanju OF naša vojska je tako srasla sa narodom, da danas ne samo može da se razvija i raste pored guste mreže belogardističkih postojanki[7] (bele garde ima danas oko 3.000, no besprekidnom nasilnom mobilizacijom još raste), nego je ponovo potisnula i belu gardu i okupatore u defanzivu, a na proleće ima sve uslove da podigne jedan nov borbeni polet čitavog naroda, mnogo silniji nego što je bio onaj u prošloj godini.

2. Posle ofanzive okupatora, koja je trajala od 15 jula do kraja septembra (i, naravski, postajala sve slabija, tako da je u konačnim operacijama u Dolenjskoj bilo svega oko 20.000 oku-

[7] **posada**

patora i nešto malo bele garde),[8] počeli smo sa reorganizacijom. Za nas je to bilo najteže vreme, kada smo morali tek učvršćivati naše trupe, koje su bile skoro nesposobne za takve ozbiljnije akcije, a osim toga bio je silno razbijen naš partijski, omladinski, OF-ovski i ostali aparat na terenu, razbijene naše tehnike, tako da smo ostali i bez literature, osim onoga što nam je dala Ljubljana. Taj smo reorganizacioni period nekako završili krajem novembra, kada su već počele ozbiljnije neke akcije naših trupa, a i partijski i OF-ovski aparat uspeli smo, bar u osnovnom, opet staviti u pokret. Naša namera — pre nego što je došao Arso — bila je da stvorimo samo jednu jaku brigadu od oko 800 boraca, a da ojačamo odrede, jer smo mišljenja da nama još dugo neće biti moguće da pređemo na takve operacije i na takvu taktiku kakva je vaša. Mi ćemo svakako skoro do kraja ostati partizani, jer to od nas traže i prilike (terenske) i neprijateljski pritisak. No, složili smo se odmah sa Arsom da se umesto toga sve četiri brigade podignu do broja 500 i preko, a da odrede smanjimo na najmanji potrebni broj od nekoliko četica, koje će imati specifične terenske dužnosti. Time držim da su stvari pravilno postavljene i već su pošle dobrim putem. Da smo se u reorganizaciji relativno dugo zadržali uzrok je, pre svega, u razvitku političkih prilika kod nas posle okupatorske ofanzive. Otvoreni sporazum bele garde i mihailovićevaca sa Italijanima i pojava krupnijih naoružanih belogardističkih odreda tražili su intenzivni politički rad isto tako u masama kao i u vojsci. Mi smo mogli postići prve veće akcione uspehe naših trupa tek pošto smo i na samom terenu položaj okrenuli u našu korist. Ranije, usprkos našeg pritiska, akcije su se rasplinjavale u sitnicama. No, mislim da smo zaista uspeli i u vojsci i na terenu. Mislim da ćemo na proleće biti daleko sposobniji podići masovni talas borbe u svim pokrajinama Slovenije nego što smo bili u prošloj godini. Glavno je da smo očuvali živu snagu i da smo ostali na čitavom terenu — to smatram za krupnu našu pobedu. Mi sa akcijama, naravski, ne odgađamo na proleće. Izdali smo naređenje da treba naša vojska da bude aktivna i kroz čitavu zimu.[9] Nekoliko krupnijih akcija u poslednje vreme[10] dokazuje da će naše čete ispuniti naše upute. No, pravi polet očekujem regde krajem februara i u početku marta, naročito u Primorju, Gorenjskoj i Štajerskoj.

•> Ofanziva je trajala do 4 novembra 1942, s tim što je cd 1 oktobra težište njenog dejstva preneseno na zonu s obe strane reke Kupe i duž železničke pruge Fužine—Delnice—Vrbovsko—Ogulin—Karlovac—Zdenčina, a od 20 oktobra na sektor Gorjanci (vidi tom VI, knj. 4. dok. br. 181).

[9] Vidi tom VI, knj. 4, dok. br. 103 i 107.

[10] Vidi tom VI, knj. 4, dok. br. 109, 123, 131 i 143 i knj. 5, dok. br. 38, 102 i 106.

3. Sve te stvari sam podrobnije izlagao — iako se radi već o prošlosti — jer sam iz Arsinog stava zaključio da niste imali prave pretstave o položaju kod nas. Priznajem da smo u tom pogledu najviše krivi mi, jer nismo uložili dovoljno napora da bi došli pošto-poto u redovne veze sa vama. No, bili smo u vrlo teškom položaju, dosta daleko od hrvatske granice, raskomadan teren itd., pa nikako nismo uspeli da uspostavimo nešto stalnije [veze]. Resili smo u novembru da neko od nas ide k vama. No, bili smo svi tako zaposleni da se nismo nikoga usudili da pustimo od sebe za tako dugačko vreme. Sada, kada je tu Arsa, možemo da oslobodimo tek za izvesno vreme Matiju, tj. Angela.

Sa Arsom smo u početku, kada je došao, imali nekoliko sukoba. Držim da je on apsolutno prekoračio punomoćja koja ste mu vi dali ili ste premalo objasnili njegove dužnosti i položaj ovde. Osim toga je i opći njegov stav prema prilikama u Sloveniji bio takav da je morao da izazove odmah i naš sukob sa saveznicima.[11] Rezultat je takav da umesto da učvrsti ugled Vrhovnog štaba kod naših saveznika, on mu je naneo štetu, a osim toga se i sam prilično onemogućio.

Prvo. Njegovo ponašanje bilo je u samom početku kao nekakvog jugoslovenskog inspektora, koji nije mogao da sakrije veliku važnost svoje uloge. Njegov stav je bio stav apsolutnog potcenjivanja sviju dosadašnjih rezultata, što ga je u samom početku dovelo u sukob sa našim kadrovima. Ja, koji sam Arsu kod vas upoznao kao vrlo skromnog čoveka, nikako nisam mogao da shvatim takvo njegovo ponašanje.

Drugo. No, gornje ne bi nanelo takvu štetu da se nije od samog početka počeo da meša u politička pitanja. Počeo je da napada OF, da uvodi znakove srpa i čekića, da se nepravilno ponaša prema našim saveznicima itd. Jednom rečju, počeo je uveliko da prenosi bosanske prilike i da povlađuje svojim sektaštvom našim sektašima, koje smo mi uspeli u toku i posle ofanzive ipak od njihovog sektaštva da izlečimo.

Treće. A što je bilo u našem odnosu sa saveznicima najgore, — a konačno i prema nama, prema CK sasvim nepravilno, — on se nama pri svom dolasku uopšte nije javio, nego je odmah, bez našeg znanja i pristanka, počeo da postavlja i da menja kadrove, da reorganizira vojsku itd. Ti si u njegovom ovlaštenju jasno podvukao da ima sve te mere da izvrši u saglasnosti sa nama i sa OF, no on se toga nije držao, izgovarajući se da je bilo do nas suviše daleko, da bi zbog toga reorganizacija se razvukla još 14 dana itd.

[11] Odnosi se na pripadnike onih građanskih partija i grupa koje su uključene u Osvobodilnu frontu.

Četvrto. Kada je konačno ipak došao k nama, počeo je nama da drži sektaške lekcije o politici, o OF i šta ti ja znam sve, na čemu smo se — razume se — oštrije sukobili i rekao sam da ima on samo da se bavi vojskom, a da se ne petlja u naše političke prilike.

Njegovo ponašanje je izazvalo prvi naš vanredno oštar sukob sa IO OF. Svi do poslednjeg su nastupili protiv njegovog ponašanja, štaviše, napravili su iz toga principijelno pitanje: nameštanje i promene u vojsci, koje je Arsa napravio bez spo razuma sa IO, oni smatraju za krnjenje nacionalnih prava, kršenje samoodređenja naroda, ponavljanje jugoslovenske prakse. Iako oni primaju jedinstvo vojske naroda Jugoslavije, traže da se promene vrše uz njihovu saglasnost. Mi u tom pogledu sa njima nikada nismo imali sukoba, jer smo ispunjavali to njihovo formalno pravo da se saglase s opštim promenama koje bi nastupile. Oni se vojskom nisu ranije bavili, jer su kod nas stvari tako postavljene da je vojska u našim rukama u celini. Njihova su u vojsci samo 2 pomoćnika politkomesara (koji nisu članovi štaba!), koji formalno i u vojsci pretstavljaju jedinstvo OF... No u vezi sa Arsinim postupanjem oni su pitanje postavili načelno: da li ima IO pravo da se saglasi sa opštim merama u vojsci ili ne. Mi smo pokušavali da stvar u diskusiji privedemo na praktično tlo, tj. na činjenicu da se tu ne radi o formi, nego o tome da li su te mere pravilne ili ne. Oni su priznali da su mere pravilne, pozdravili su pomoć VŠ u kadrovima itd., ali smatraju da je Arsino postupanje kršenje nacionalnih prava slovenačkog naroda. Posle toga mi smo morali stvari postaviti tako kao što su ustvari bile, tj. objasnili smo im i pokazali ovlaštenje koje si Ti dao Arsi, tj. da on ima da postupi u saglasnosti sa IO i CK, i mi smo morali priznati da je Arsa postupio u suprotnosti sa Tvojim ovlaštenjem. Pošto su se oni Tvojom formulacijom potpuno zadovoljili, mi smo na taj način pitanje rešili, no Arsin položaj je politički ovde postao nemoguć, jer u njemu niko od saveznika više ne gleda pravo lice Vrhovnog štaba, nego samo još bivšeg jugoslovenskog oficira koji nešto ume u vojnim pitanjima — to mu već po prvim njegovim merama svi priznaju — ali koji je pokušao da uvede neke stare metode u gledanju na slovenački narod. Ti, koji vrlo dobro znaš specifičnu slovenačku nacionalnu osetljivost, koja je rezultat vekovnog nacionalnog ugnjetavanja, razumećeš vrlo dobro zašto su baš naši saveznici toliko istrajni na nekim tekovinama naše nacionalno-oslobodilačke borbe i zašto toliko jašu na nekim formalnostima. Kod njih još nema toliko vere u Kompartiju, da se ipak ne bi bojali da se iza Arsinog postupanja ne krije pokušaj „sa juga" da se opet okrnje nacionalna prava slovenačkog naroda. Da bi Ti suština njihovog stava bila još jasni-

ja, neka dodam da su *sve mere* koje je Arsa sam proveo, a mi, tj. CK, samo ih donekle ispravili, bile primljene i pozdravljene bez diskusije. Radilo se, dakle, stvarno o njihovom *saglašavanju kao vlasti,* kao organa nacionalno-oslobodilačke borbe slovenačkog naroda.

0 tim pitanjima ću još na drugom mestu da govorim. Možda, najverovatnije je čak da će Kocbek i Rus sada Tebi formalno postaviti to pitanje. Ja Te molim da Ti zauzmeš isti stav kao mi. Ti potcrtaj nužnost jedinstva vojske, kako bi mogla da se odlučnije i uspešnije bori protiv neprijatelja, ali dodaj da VŠ, naravski, priznaje pravo pretstavništvu naroda da saodlučuje u svim tim pitanjima, te da je Arsa prekoračio ovlaštenje koje si mu Ti dao.

1 konačno još moje mišljenje u vezi sa Arsom. Držim da ste vi njemu dali i suviše obimna ovlaštenja, odnosno da mu niste dovoljno oštro postavili kako ima on ta ovlaštenja da iskorišćava. Ti si imao Arsu pred očima takvog kakav je on dole bio. No, zaboravio si da je Arsa mlad član Partije, a k tome bivši oficir. A funkcija načelnika je danas u velikoj meri i politička funkcija kada Ti njega šalješ na drugi teren. Priznajem da nam nije bilo ugodno — opet sa formalne strane — što si njemu dao nalog da stvori GS Slovenije, jer ne mogu da verujem da Ti ozbiljno veruješ da će Arsa bolje znati da proceni kadrove nego što to mi možemo, koji, prvo, te kadrove poznajemo, a drugo, jer imamo ipak partijski kriterij za ocenjivanje kadrova, dok Arsa nema nikakvog, što sam video od prvog dana njegovog dolaska ovamo.

4. Sada su Arsine greške, učinjene odmah pri njegovom dolasku, ispravljene, nažalost u velikoj meri na račun njegova autoriteta kao načelnika VS. Stvar je, doduše, ostala u IO, no mi smo posle njega morali da menjamo srpove i čekiće i još neke vojne mere, št.o takođe nije ugodno. Sto se tiče kadrova koje je on doveo, držim da je sve u redu pošlo. U početku, kada su došli, delili su u većini Arsino gledanje na stvari kod nas. No sada su to mišljenje temeljito promenili, jer su se sami suočili sa teškoćama na terenu i videli uspehe koje su naši partizani postigli. Danas oni daju izjave o tome da je to najbolji narod, najsvesniji, da se za njega isplati umreti — kaže jedan Crnogorac, da su naši partizani takvi borci kako oni nikada nisu očekivali itd., a čude se naročito tome kako smo mi mogli posle italijanske ofanzive da ostanemo, na terenu i da sačuvamo naše snage na samom terenu itd. Odmah je između njih i naših kadrova na terenu nastao vrlo drugarski odnos, brzo su se uživeli u naše prilike i kod njih nema nijednog takvog slučaja kao sa Arsom. Njihova će nam pomoć biti od najveće koristi i već se oseća. Naša vojska, u koju oni unose vaša iskustva, postaje čvršća, udarnija, disciplinovanija, sa više vojničkog držanja itd. Kod

nas je još uvek vladala u vojsci prilična „demokracija civilista", koju smo mi tek sporo mogli da savladamo, jer je sve to zavisilo od vaspitavanja kadrova, no sada pomoću došlih drugova stvar će ići brže i bolje. I sama iskustva iz ratovanja vrlo će nam mnogo pomoći i već su nam pomogla.

Za sada smo mi te kadrove rasporedili u većini kao zamenike komandanata ili načelnike štabova, kako bi se najpre srodili sa ljudstvom i pokazali svoje sposobnosti, jer njihovo postavljanje na komandna mesta unapred ne bi bilo zdravo za odnos sa našim partizanima, pa i u pogledu jezika itd. No, oni drugovi od njih koji se budu istakli, moći će brzo da se uzdignu i na komandna mesta. Sa Arsom smo i u tom pitanju imali sukoba, jer je on njih sve hteo da postavi za komandante, a da pre toga uopšte nije upoznao naše kadrove. Jasno je da bi takvo postupanje imalo dve greške u sebi: 1. da ubiješ u našim partizanima onu samosvest da oni mogu i iz svojih vlastitih redova da daju komandante i komandire, a 2. da nepravedno postupiš sa našim komandnim sastavom, koji je komunistički proveo partizane kroz veliku neprijateljsku ofanzivu i kroz vanredno teške prilike — iako vojnički ne uvek sasvim vesto — i zadržao ih na okupu, a sada, kada je vojska reorganizovana i spremna za nove borbe, da ga skidaš i time mu izraziš nepoverenje koje nije zaslužio. Takav odnos prema kadrovima bio bi sve drugo samo ne pravilan i komunistički. Zato na Arsin predlog — osim u jednom slučaju (Šaranović kao komandant zone, a sa kursom da ga privučemo u GŠ) — nismo pristali i pokazalo se da smo pravilno učinili. Na toj bazi razvio se srdačan drugarski odnos i u buduće podizanje tih drugova na komandna mesta neće imati nikakvih prepreka.

Mi smo sada potpuno uredili odnose i sa Arsom, koji je u međuvremenu i uvideo mnogo štošta što ranije nije video, počeo je čak da shvaća i OF, da se čak njom oduševljava, i ubeđen sam da će u buduće stvari poći bolje sa njim nego što su počele. Ima, doduše, još uvek tendenciju da automatski prenosi iskustva iz Bosne i na naš teren, no to sada nije više opasno, jer je počeo brzo da shvaća specifične prilike.

5. Reorganizacija u vojnom pogledu udešena je, po mom mišljenju, pravilno. Angelo će vam usmeno obrazložiti kako je to učinjeno i kakva je sada raspodela snaga. Mi smo sami spremali sličnu reorganizaciju, naročito zbog toga što nam je bilo jasno da su brigade brojčano premalene. Hteli smo stvoriti jednu veću brigadu, kao što su vaše, a sa ostalim snagama bi ojačali odrede, koje bi više koncentrirali, tako da bi ih čvršće mogli imati u rukama. Arso je stvorio brigade od po 500 ljudi, dakle manje od naših namera, no ja mislim da će biti to dobro, jer će ipak moći da prilično kontrolišu teren, a osim toga će brzo

da rastu novom mobilizacijom. Nadamo se da ćemo ih ojačati naročito mobilizacijom u Gorenjskoj i Dolenjskoj, a donekle i iz Primorja i Štajerske (iako ćemo osnovne mobilizirane snage da zadržimo na njihovom terenu). U Štajerskoj smo mi ostavili odrede, no međutim su — bez nas — stvorili dve manje brigade od po 300 ljudi i tamo. Mi ih sada — kada su stvorili — nećemo opet raspuštati, nego ćemo tražiti od njih da ih novomobiliziranim snagama popunjavaju bar do broja 500. U Gorenjskoj i Primorju smo ostavili odrede, dok se stvari ne promene. Primorski, Gorenjski i Dolomitski odred smo povezali Alpskom zonom. Čini mi se da je ta formacija i suviše glomazna i da ćemo je morati kasnije opet reorganizovati, no za sada neka tako ostane. Drugove koje je doveo Arsa za sada smo rasporedili samo u Dolenjskoj i Notranjskoj zoni, jer su prilike na ostalim sektorima i suviše teške da bi se oni mogli tamo da snalaze. Kasnije, kada će tamo stvar uzeti većeg razmaha, raspodelićemo ih po čitavoj zemlji. Uostalom, u Gorenjskoj i Štajerskoj naši su kadrovi — zbog besprekidne teške borbe sa Nemcima — u stručnom vojničkom pogledu na dosta velikoj visini i mislim da će moći da izvrše i nove zadatke koji se pred njih postavljaju u vezi sa razvitkom događaja.

Brojčani odnos naših snaga reći će vam Angelo. Da imamo više oružja, mogli bi mobilizirati i više. Sada na proleće mobiliziraćemo sve, čak u formi prisilne mobilizacije (ljudi na terenu, koji su potpuno naši, hoće sami takvu formu, jer su onda represalije nad njihovim porodicama sa strane neprijatelja lakše), pa ćemo nešto raspodeliti u naše brigade i odrede, a ukoliko ih bude više nego što mi možemo da zadržimo, poslaćemo vama, pa ih vi možete da naoružate i za izvesno vreme zadržite u vašim formacijama. To ćemo, naravski, učiniti onda ako ne budemo u stanju da ih sami naoružamo i zadržimo. U Gorenjskoj je sada naša mobilizacija već počela — jer i Nemci pokušavaju da mobilizuju za Istočni front. Naši se nadaju da će od prve klase, koja je sada pozvata od Nemaca u vojsku, dobiti većinu u partizane, jednim delom čak naoružane. U tom slučaju bi se naš Gorenjski odred povećao za nekoliko stotina. Veliki priliv mi očekujemo i u Primorju, gde se partizanske čete sve više pojačavaju — ali veoma slabo stoje sa oružjem. Uopšte su kod nas mobilizacijske mogućnosti veće od mogućnosti naoružanja, pa ćemo zato suvišak — ukoliko ga bude — morati poslati vama, ako ga možete naoružati.

U pogledu razvitka u proletnim mesecima, sve od februara dalje, mi smo veliki optimisti i držimo da ćemo našu vojsku bitno povećati. Prednost položaja u kome smo mi danas je ta [aa] smo, usprkos silnog pritiska neprijatelja i velikih gubitaka,

zadržali se na svojim položajima u čitavoj Sloveniji, proširili svoj vojnički i politički uticaj na Primorje (i čak Furlaniju, u našu vojsku počeli su već u priličnom broju da dolaze Italijani i Furlani, što možeš javiti Ercoliju[12] i delimično na Korušku. Raspored naših snaga, koje se nalaze apsolutno u svim delovima Slovenije (osim u okupiranom od Mađara Prekomurju), sada je takav da možemo da utičemo svuda i da možemo da prihvatimo i da rukovodimo narodni ustanak svuda gde budu objektivni uslovi sazreli. Kod Arse bila je u početku izvesna tendencija koncentrirati po bosanskom uzoru, no brzo je i on uvideo da to mi ovde ne bi smeli da uradimo zbog političke podele Slovenije i zbog toga što smo mi ovde ipak — ne Bosna — nego zaštitnica Bosne, tj. sektor koji ima da pomaže razvitku naših centralnih snaga u Bosni i Hrvatskoj, ali koji sam nije u stanju — zasada! — da na isti način razbija neprijatelja. Naša je zadaća — koliko ja to razumem — da mi sa našim snagama i našim uticajem prodiremo sve dublje u neprijateljsku teritoriju, da vršimo politički uticaj, da razbijamo jedinice neprijatelja na pragu njegove sopstvene kuće, ali mi ne smemo da za sada pomišljamo na nekakav trajniji i čvršći oslobođeni teritorij, jer ćemo se time samo koncentrirati i dati neprijatelju mogućnost — zbog naših objektivnih prilika, komunikacija, blizine osnovnih rezervnih trupa neprijatelja, političke važnosti terena itd. — da nas razbije. Zato ćemo mi pored brigada još dugo morati ostavljati i odrede, manje doduše, koji će ostajati na svom terenu bez obzira na kretanje brigada i koji će kontrolisati teren i vršiti potrebne diverzantske akcije, kako bi sprečavali koncentrične udare neprijatelja na naše jedinice. Prodiskutiraj dobro sa Angelom naše prilike. Videćeš kako su guste postojanke neprijatelja i kako su malene naše teritorijalne mogućnosti manevriranja. Mi se, dakle, možemo da održimo samo onda *ako će nas biti svuda, po čitavoj Sloveniji.* Naravski, kada nam se vi budete približili tako da ćemo moći da napravimo povezani oslobođeni teritorij od Ljubljane pa do Crne Gore, onda će se položaj promeniti. No. dok su na našoj hrvatskoj granici takve prilike kao sada, tj. dok je tamo neprijatelj jak, tako dugo mi moramo ostati kod dosadašnje taktike. I Arsa se s time složio.

6. Vojnička vrednost bele garde je za sada vrlo malena i naša borba protiv nje u otvorenim bitkama uvek se svršavala pobedom za nas, čak kod njihove velike premoći. No, po italijanskom uzoru jako su se utvrdili u pojedinim čvrstim zgradama, opasali žicom, bunkerima itd., i u tim tvrđavama dosta su izdržljivi, usprkos toga što je većina prisilno mobilizovana i

[12] **Palmiro Toljati**

čak se sa simpatijama odnosi prema nama. U poslednje vreme naši su uspeli da razbiju nekoliko takvih njihovih tvrđavica i da pobiju i zarobe čitave posade bele garde i Italijana, no osnovne njihove postojanke još se drže. Nama bi veoma bilo potrebno teško oružje, bacači mina, a naročito neki mali topic. Ako nam vi iole možete da pomognete, onda nas poduprite bar sa dva ili tri bacača i — što bi bilo još bolje — malim topićem, čime bi se položaj za nas ovde bitno promenio, jer bi belu gardu silno moralno pokolebali čim bi im razbili jednu ili dve od njihovih osnovnih pozicija. Znam, reći ćeš — kao što je nekada govorio naš Blagojević — da se bacači i topovi nađu „na trasi". No, svakako držim, ako se radi o tome da ubrzate proces našeg rasta — a time ćemo, bogme, ozbiljno rasteretiti naše centralne snage u Bosni i Hrvatskoj — onda bi nam jednim takvim „podarkom" napravili vanredno veliku pomoć, koja bi mogla bitno da izmeni položaj kod nas. Kada sam već spomenuo našu pomoć vama držim potrebnim još jedanput naglasiti da neprijatelj pridaje našem sektoru vrlo veliku važnost i drži tu relativno vrlo velike snage. Jučer smo saznali — mada sasvim nije provereno, ali je skoro sigurno — da su u Dolenjskoj protiv naših brigada operirale prvi put na *talijanskom* teritoriju i nemačke snage (i jedni i drugi imali su velike gubitke, no podataka još nemamo).[13] Sama ta činjenica najbolje dokazuje koliko se neprijatelj trudi da bi nas ugušio. Karakteristično je da je n.pr. u novembru, tj. posle neuspeha italijanske ofanzive protiv slovenačkih partizana, smenjen sa svog položaja komandanta armijskog korpusa (IX) general Robotti,[14] a početkom decembra i šef generalštaba u Ljubljani general Gallo[15]. Imamo tačne podatke da su im prebacivali neuspeh u akciji protiv partizana i obmanjivanje Vrhovne komande, jer su joj javili da je partizanski pokret u Sloveniji potpuno uništen. Sada je na mesto Robottija došao general Gambara,[16] šef talijanskog ekspedicionog zbora u Španiji (za vreme građanskog rata), zagriženi neprijatelj komunista, koji je počeo naročitu taktiku. Dao je beloj gardi i mihailovićevcima vrlo velike koncesije, kako bi definitivno stvorio kod nas dva tabora i tako našao za okupatore masovnu bazu. Do sada mu politički to nije uspelo u većoj meri, no držim da je konačni rezultat zavisan pre svega od naših vojnih uspeha. Mi računamo da će biti

13 **Vest o prelasku nemačkih snaga preko demarkacione linije i njihovom sadejstvu s italijanskim snagama protiv Prve, Druge i Treće slovenačke brigade, koje su tada dejstvovale u Dolenjskoj, bila je netačna. Radilo se samo o izviđačkoj delatnosti manjih patrola nemačkih graničnih jedinica.**

14 **Mario Roboti (Robotti)**

15 **Anibale Galo (Annibale Gallo)**

16 **Gastone Gambara**

Gambara opasniji protivnik od Robottija. Sve vreme dok je on tu, Italijani na Dolenjskoj vrše ofanzivne operacije protiv naših koji se — izgleda — dosta vešto drže, stalno napadajući slabije neprijateljske pozicije. Prema jučerašnjim vestima, stiglo je u Ljubljanu pojačanje posade (italijanske) od 4.000 vojnika, koji će biti upotrebljeni za pojačavanje operacija protiv nas. Italijanska taktika je sada takva kao nemačka, tj. iskorišćavaju svoju prednost u komunikacijama i komunikacijskim sredstvima. Stvorili su — poput Nemaca — veću manevarsku jedinicu, motorizovanu, koja se prebacuje, prema potrebi, jako brzo svojim kamionima. Naoružana je automatskim oružjem dosta jako, osim toga bacačima i brdskom artiljerijom. Podupire ih stalno nekoliko aviona. Te snage na terenu pojačavaju lokalnim snagama i rezervama iz Ljubljane i tako su u operacijama vrlo brzi. Kod naših cesta i gustih komunikacija njihovo prebacivanje sa severa na jug ili istoka na zapad traje svega nekoliko sati. Na taj način mogu vrlo brzo da intervenišu. Takva taktika onemogućava našim snagama dulje opkoljavanje pojedinih njihovih utvrđenih pozicija. Uspeh moraju postići u jednoj noći, ili bar, ako angažuju dve brigade istovremeno, još jedan dan i drugu noć — ako naše zasede izdrže neprijateljske napadaje čitav dan, a posle se obično moraju povući, jer postaje neprijateljeva premoć i suviše velika. Sada je sneg i zima (kod nas tek od Nove godine dalje, a pre smo imali tako milu i krasnu jesen i zimu, kakvu još ne pamtim), pa je i neprijatelju teže da se prebacuje po komunikacijama, zato bi baš sada bilo vreme za naše razbijanje neprijateljskih utvrđenih tačaka. Baš zbog toga sam gore i zamolio da nam ustupite — ako iole možete — neki topić ili bacač mina.

Nemci jednako rade. Oni nemaju mnogo snaga u Štajerskoj i Gorenjskoj. Vojnika skoro uopće nema. Postoje samo dosta jake formacije žandara, policije, gestapoa i SS. Brojčano te snage nisu velike, napadaje vrše obično sa snagom 300, 500, a maksimalno do 2.000 ljudi. Napadaju naše čete pojedinačno. Ukoliko se naši skoncentrišu, Nemci povlače svoje snage sa terena koji su naši napustili i tako pojačavaju svoju manevarsku jedinicu te vrše manevre za opkoljavanje većih naših jedinica. Kada su osetili koncentraciju nekih većih naših snaga, doveli su trupe iz Koruške i Austrije neverovatno brzo i bacili ih na naše snage. U takvom položaju i kod postojanja relativno malog broja naših snaga na tom sektoru, mi nismo mogli postupiti drukčije nego da smo morali čete da držimo prilično dekoncentrirane. Držim da će se sada, ukoliko će uspeti naša mobilizacija, i u tom pogledu popraviti naš položaj. Mi ćemo u tom slučaju formirati jednu čvrstu veću jedinicu, osnovu buduće brigade, koja će manevrirati po čitavom gorenjskom terenu, a osim

nje ćemo na pojedinim sektorima zadržavati odrede, čete, koje će svojom aktivnošću sprečavati mogućnosti nemačke koncentracije, sprečavati im da onako „ekonomički" kao do sada upotrebljavaju svoje male snage i da njima zadaju partizanima ozbiljne gubitke.

Karakteristična je za Nemce još jedna forma borbe protiv nas. Letos je gauleiter Rainer rekao: „Partizanštinu ću da razbijem partizanštinom." I stvarno su se uskoro posle toga u našim brdima pojavili takozvani „krivi, lažni partizani". Obučeni su u civil, dobro naoružani, u malim četicama i desetinama, sastavljeni od gestapoa, izdajica, žandara, partizanskih dezertera, belogardista itd., jednom rečju, svakojakih propalica. Ti banditi drže usred šuma zasede protiv naših patrola, kurira, manjih odeljenja itd., provociraju civilno stanovništvo kao „partizani", vrše špijunski posao, prethodnice su većih nemačkih vojnih jedinica itd. Njihov broj doduše nije takav da bi pretstavljao neku vojnu opasnost za nas, no ipak je njihova pojava napravila nesigurnima čak i šumske staze i puteve i jako ugrožava naročito naše veze. Ranije, dok smo na tom terenu slabo stajali u pogledu organizacije OF, ti su nam banditi napravili dosta štete. Sada terenske organizacije OF, kojih ima preko 100 i preko kojih je organizovana i obaveštajna služba, vrše dosta dobar pregled nad kretanjem tih bandita. I ovoga se puta pokazalo da sve ovakve mere postanu za neprijatelja bez vrednosti ako su partizani organizaciono povezani sa narodom, tj. ako na terenu postoje organizacije OF na koje se partizani u svim pitanjima mogu obraćati.

U Štajerskoj je opet osnovni neprijatelj takozvani Wehrmannschaft, sastavljen većinom od prisilno mobiliziranih Slovenaca, ali sa čvrstim jezgrom gestapovaca i „nemčura" (tj. domaćih slovenačkih izdajnika). Tom formacijom Nemci su dugo vremena sa uspehom napadali i čak razbijali neke naše jedinice u štajerskoj. Ta formacija moguća je bila samo zbog naše političke slabosti u Štajerskoj, ili bolje, zbog naše *organizacione* slabosti. Wehrmannschaft je bio za Nemce pouzdana vojska tako dugo dok mi nismo bili u stanju da podignemo narodne mase u Štajerskoj iz duboke utučenosti u koju ih je bacio strašni fašistički teror (streljano na hiljade talaca, razbijene i poubijane čitave naše partijske organizacije, većina naših rukovodećih kadrova itd.). Pod uticajem spoljnopolitičkih promena, uspeha naše vojske u Ljubljanskoj pokrajini i naših centralnih snaga u Bosni, počela je da raste u masama vera u slom Hitlerove tiranije, što i našim organizacijama i aktivistima dalo mogućnosti da su postigli izvesne veće uspehe u organizacionom pogledu KP i OF. Time je i Wehrmannschaft postao vrlo nepouzdan elemenat i,

prema poslednjim izveštajima sa tog sektora, Nemci imaju sa Wehrmannschaft-om sve više muke i u izgledu je da će ga morati likvidirati, kao što su ga već ranije morali likvidirati u Gorenjskoj.

7. Oprema i prehrana naših partizana za sada nije još neko važno pitanje. U obući doduše imamo poteškoća, no ipak ne preteranih. No, u vezi sa perspektivama prilične mobilizacije s jedne strane, a s druge strane u vezi sa pomanjkanjem hrane, koja se već pojavljuje kod seljaka u nekim predelima, verovatno će nastupiti veće poteškoće. No, obzirom na potporu masa koju daju partizanima, izgleda ipak da u tom pogledu ozbiljne krize ne treba da očekujemo. Za sada je prehrana dobra, čak vrlo dobra. Problem je jedino u jednostranosti te hrane, zbog čega smo imali nekoliko primera avitaminoze. Držim da ćemo moći voćem (organizovaćemo i sa Primorjem transport limuna i narandži) donekle pomanjkanje vitamina da sprečimo. Uostalom, te su pojave bolesti za sada samo na nemačkom teritoriju. — Što se odela tiče, nekako su se partizani obukli — uglavnom zahvaljujući postojanju bele garde! No vojska nam je sada postala mnogo šarenija nego u prošloj godini, kada je skoro većina već bila prilično „uniformirana". Nadamo se da ćemo u proleće moći da joj damo i neki jedinstveniji spoljni lik, što u moralnom pogledu svakako prilično utiče.

8. U pogledu perspektive naše borbe:

a.) U Ljubljanskoj pokrajini verovatno ćemo sada na proleće podići sve četiri brigade[17] na broj od 600—700, a neke možda i više. Istovremeno ćemo donekle — bar naše mišljenje je takvo — povećati broj odreda, koji će na takav način moći da obezbede kretanje brigada i da spreče koncentraciju neprijateljskih snaga. To, naravski, važi sve dotle dok ne oslobodimo čvrsto bar jedan sektor našeg teritorija.

b.) Najveću nadu polažemo u razvitak prilika u Primorju, gde se nadamo da ćemo u proleće udvostručiti sadašnji broj partizana, a možda još više. Verovatno je čak da će se baš tu regrutirati glavna naša snaga u ovoj godini (ovo područje ima oko pola miliona stanovnika Slovenaca, a Ljubljanska pokrajina samo 300.000). U tom slučaju ćemo i tamo moći da formiramo jednu ili dve brigade.

c.) U Gorenjskoj očekujemo već u toku januara i februara velik priliv u partizane. Izveštaji partijskih funkcionera govore da se 80% vojnih obveznika sprema da ide u partizane, umesto na Istočni front. Nadam se da će bar priličan deo tih snaga stvarno biti za nas mobiliziran. U tom slučaju tu bi dobili jedan

[17] **To su brigade „Tone Tomšič", „Matija Gubec", „Ivan Cankar"** i **„Ljubo Sercer".**

vrlo jak odred sa osnovnim manevarskim jezgrom, koji ćemo, eventualno, pretvoriti i u brigadu, ako bi brojčano dovoljno porastao. Pošto se tu i politički rad počeo ugodno razvijati, mi se nadamo čak mogućnosti podizanja opšteg ustanka, koji bi nam dao vrlo velika pojačanja.

d.) U Štajerskoj je za sada položaj još uvek dosta neodređen, usprkos jasnih činjenica koje govore o priličnim našim političkim uspesima. No, teško je reći da li ćemo i tu postići slično čemu se nadamo u Gorenjskoj, jer je tu nemački pritisak najžešći. U svakom ćemo slučaju forsirati da se sadašnje njihove „brigade"[18] podignu bar do broja 500 i da se istovremeno na terenu razviju manje jedinice, koje će diverzantskim i sličnim akcijama sprečavati neprijatelja da se koncentriše.

Sve u svemu, gledamo u ovu godinu sa puno optimizma i nade da ćemo moći ove godine da formiramo čvrstu i dosta jaku vojsku, sa kojom ćemo moći i vama bitno da pomognemo. Ukoliko Hrvati budu pojačali svoj pritisak na liniju Sušak—Karlovac, a naročito, u vezi sa tim, na sektor Kupe, Zumberka i Gorskog Kotara, onda će nastupiti mogućnost sjedinjavanja našeg teritorija između Ljubljane i Kupe sa vašim oslobođenim teritorijem, što bi, naravski, bilo od prvoklasne političke važnosti.

9. Na kraju, a u vezi sa svim tim pitanjima, još nekoliko napomena o našoj taktici. Molim Te da nam u tom pogledu odgovoriš, kako bi mogli mi tu zaista da vodimo jedinstvenu liniju. Između nas i Arse je, naime, došlo u početku do nekih manjih nesuglasica baš u vezi sa taktikom. Uglavnom se ta pitanja tiču sledečih stvari:

a.) *Pitanje odreda.* Naše je mišljenje da mi nipošto ne bi smeli da likvidiramo odrede dok ne sazru stvarni uslovi za to, a ti će da sazru onda na nekom teritoriju kada ćemo taj teritorij moći da donekle kontrolišemo samim akcijama naših brigada, tj. kada ćemo stvarno brigadama moći da zaštitimo izvesnu oslobođenu teritoriju. Dok smo, međutim, mi i sa svojim brigadama još partizani, dok nemamo ni komadića istinski oslobođenog teritorija — kao što je sada u suštini kod nas stanje — onda treba na terenu pored brigada ostavljati i manje odrede koji će svojim akcijama sprečavati slobodno kretanje neprijatelja, izvršavati diverzantske akcije, sprečavati koncentraciju neprijatelja itd. Vaša uredba o uređenju područja[19] kod nas još ne može da se sprovede, pošto slobodnog područja nema. Angelo će Ti na karti ob-

[w] Misli se ustvari na Kamniški, Moravski, Kozianski. Savinjski i Pohorski batalion, koji su tada dejstvovali na području Štajerske operativne zone Glavnog štaba NOV i PO za Sloveniju (vidi tom VI, knj 4, dok. br. 138).

[19] Vidi dok. br. 8.

jasniti kako stvari kod nas izgledaju. Arsa je hteo likvidirati sve odrede, no mi na to nismo pristali. Tako su ostali mali odredići od 60—120 ljudi. Praksa je odmah pokazala, n. pr. u Notranjskoj, gde je u odredu ostalo svega 60 ljudi, da su se odmah posle reorganizacije belogardisti i Italijani ojačali i mobilišu tamo gde ranije uopšte nisu imali pristupa. To će se, naravski, moći sprečiti, no ja mislim da bi se u buduće morali pridržavati na našem teritoriju principa da se odredi ne likvidiraju pre nego se samirn akcijama brigada stvori čvrsto terensko uporište tim brigadama. Inače će biti posledica samo ta da će na našu koncentraciju odgovoriti neprijatelj svojom sopstvenom koncentracijom, a da se u takvom slučaju na našoj teritoriji, prepletenoj komunikacijama, mi nećemo moći meriti sa neprijateljem, to je potpuno očito. Nas može da spase i da omogući naše održanje na terenu samo kombinacija brigada i odreda. Bar za sadašnje vreme. Držim da u suprotnom slučaju dajemo neprijatelju mogućnost da nas uništi ili bar potera sa našeg teritorija, što bi u političkom pogledu bilo jednako kao u Srbiji i Crnoj Gori. Naš cilj nije samo taj da neprijatelju nanosimo što teže udarce, nego i taj da se održimo na položajima. Ako nas sve sateraju u Bosnu, onda će im i tamo biti lak posao sa nama. Molim Te da nam po tom pitanju pismeno odgovoriš.

b.) *Pitanje stvaranja oslobođene teritorijalne baze.* Arsino mišljenje je da je naša glavna zadaća da negde u Dolenjskoj pošto-poto stvorimo oslobođenu bazu na koju će se naše trupe opirati. Mi držimo da kod sadašnjeg odnosa snaga to ne može da bude naš glavni cilj, jer bi se mi time sami strpali u jedan džep u kome bi nas okupatori mogli da razbiju. Pitanje oslobođenog teritorija je za sada kod nas pitanje naše opšte akcije. U proleće mi smo za 14 dana imali u svojim rukama čitavu Dolenjsku i Notranisku i oslobađali su zemlju ne samo partizani nego i naše terenske organizacije na čelu naroda. Zadaća naših snaga je za sada, po mom mišljenju, ta da sistematskim akcijama uništavaju neprijateljsku snagu i tim svojim akcijama vrše što veći politički uticaj na mase, do takvog stepena kada će opšti rezultati naše vojne i političke akcije omogućiti stvaranje oslobođenog terena bar na jednom sektoru. Za sada smo još preslabi da bi mogli pomišliati na to da samo našom vojnom snagom možemo da oslobodimo i da držimo komad zemlje. To bi bilo i politički pogrešno, jer bi onda čitavu ostalu teritoriju prepustili političkom i vojnom uticaju neprijatelja. Primer sa Bosnom tu ne može da izdrži, jer je i naše centralno oslobođeno područje u Bosni istovremeno rezultat *partizanske* akcije po ostalim zemljama Jugoslavije. Bez te akcije ne može se zamisliti oslobođeno područje u Bosni. Drugim recima, suviše brzo forsiranje prelaženja naše vojske na na-

šem terenu u regularnu vojsku, koja će da vodi frontalnu borbu sa neprijateljem u zaštitu svojih osvojenih područja, bilo bi za nas štetno u svakom pogledu. Da smo se mi mogli politički da održimo na čitavom terenu Slovenije, da smo mogli i vama, a naročito Hrvatima, ponuditi stvarnu vojnu pomoć, to je — po mom mišljenju — u prvom redu rezultat činjenice da smo uspeli i vojnički dejstvovati svuda. Treba naše snage posmatrati kao sastavni deo opšte naše NOVJ, a ne kao posebnu jedinicu, pa će se videti da su zadaće naše slovenačke vojske posebne. Ja sam ubeđen da ćemo mi time što ćemo se kao partizani pošto-poto (naravski, ne po cenu suviše velikih gubitaka žive snage) održati na ovdašnjem terenu i vezati za sebe okupatorske snage kudikamo više koristiti vama nego ako bi veštački forsirali preranu koncentraciju sviju naših snaga, čime bi pre ili kasnije bili potisnuti iz Slovenije, i došli bi k vama možda sa 3.000 čvrsto organizovanih boraca, ali — bez naroda. Jednom rečju, moje je mišljenje da je naša osnovna zadaća održati živu snagu i održati se na terenu, a taktiku udešavati prema tim ciljevima. Dosta nam je Srbije, dosta nam je Crne Gore i Hercegovine, da bi isti proces doživeli i u Sloveniji. A da je za naše kasnije borbe ostajanje na terenu od prvenstvene važnosti, to je još pogotovo činjenica o kojoj se ne može sporiti. Ako mi hoćemo uspešno posle da ratujemo protiv londonaša,[20] nama su potrebne u vojničkom pogledu 2 stvari:

a.) jedna centralna jaka vojska, koja će se moći da prebaci prema potrebi u koju bilo pokrajinu Jugoslavije. Takva je sada naša vojska u Bosni i Hrvatskoj, i tu vojsku moramo svim snagama potpomoći i održati, te povećati;

b.) stvoriti u Srbiji, Crnoj Gori, Sloveniji itd. dovoljno jake vojske, koje će kombinirati partizanski rat sa akcijama brigada, divizija itd. i koje će biti dovoljno jake da u vreme kraha fašizma spreče koncentraciju londonaške vojske, koja će se sigurno hteti da sastavi od sviju mogućih sadašnjih formacija: nedićevaca, mihailovićevaca, ustaša, domobrana, bele garde, a verovatno i od izvesnih formacija sadašnje okupatorske vojske.

Upravo zbog toga je moje ubeđenje da mi moramo našu taktiku udešavati tako kako ćemo se održati. Činjenica da smo se održali usprkos italijanske ofanzive sa 60.000 Italijana i nemačke istovremene ofanzive sa 20.000 Nemaca ulila je u partizane veliko poverenje i u taktiku koju je provodio GS i sam VS. Ako bi zbog forsiranja suviše brze koncentracije pretrpeli suviše velike gubitke, odnosno ako bi čak morali da napustimo pojedine teritorije, to bi imalo i u moralnom pogledu štetne posledice.

[80] **Odnosi se na pristalice izbegličke jugoslovenske vlade.**

Uostalom, i praksa zadnjeg vremena je to pokazala. Naše dve brigade, koje su operirale sa ciljem da osvoje neku osnovnu bazu, u tim su borbama postigle velike uspehe, ali da su se konačno ipak — po partizanski — morale sa terena povući.[21]

c.) *Pitanje oblika rukovodstva GŠ* (i CK, naravski, jer se to ne može odvajati). Angelo će da Ti objasni gde se mi nalazimo i u kakvim uslovima. Istina je, naš je položaj tu dosta težak, no jedino nam on nudi takav centralni položaj sa koga možemo da imamo pregled nad svima pokrajinama. Arsa drži da bi mi trebali da budemo u Dolenjskoj. No, kada smo mi tamo bili, izgubili smo veze sa svim pokrajinama, osim Dolenjske i Notranjske. Sada se međutim zbivaju odlučujuće stvari u Primorskoj i Gorenjskoj. Mi držimo da je naša zadaća: ne rukovoditi detaljima operacija u Ljubljanskoj pokrajini, nego opštim rastom naših snaga u Sloveniji. Zato za sada naše rukovodstvo mora da pruža naročito pomoć onim sektorima koji se sada razvijaju i daće prevagu budućim događajima na našem području. Štabovi naših zona, naročito u Dolenjskoj i Notranjskoj, dovoljno su jaki da mogu da rukovode konkretnim operacijama, naročito sada kada su pojačani drugovima koje si Ti poslao. A mi moramo svu pažnju posvetiti sistematskom podizanju naših borbenih snaga u drugim pokrajinama. I o našim perspektivama porazgovaraj sa Angelom.

10. — Na kraju još u pogledu našeg Gl. štaba. Ja sam Ti u tom pogledu već javio naše slabosti... Kad Arsa pođe odavde, mi mislimo da povučemo u GŠ Šaranovića, i to ili kao načelnika štaba ili kao zamenika komandanta. Porazgovaraj o tim stvarima još sa Matijom. Petra[22] ćemo kao politkomesara morati što pre da smenimo sa nekim drugim, jer nam je i suviše potreban na drugim sektorima. Dali smo ga za politkomesara samo privremeno, u vreme najteže krize, kako bi svojim autoritetom što više pomagao rešavanju teškoća. Sada to više neće biti potrebno, pa ćemo biti u stanju da postavimo nekog drugog druga. Ja držim da bi takav štab — pored naše saradnje i pomoći — mogao da radi. Ja se nadam da ćeš se i Ti složiti kada upoznaš detalje našeg položaja. Ubeđen sam da će Matija s našom pomoći svoju funkciju, bar u osnovnom, moći da obavlja. A posle ćemo videti. U borbama ljudi rastu, i ako će se neko od naših mlađih komandanata dovoljno podići, mogli bi ga kasnije dati na komandno mesto. Naglašavam u vezi sa time samo još to da komandant apsolutno mora biti Slovenac, jer je to političko pitanje, nacionalna tekovina u vreme oslobodilačke borbe, koja igra u našem ugledu

[21] Tada je pokušano da se na području Dolenjske operativne zone stvor', slobodna teritorija (vidi tom VI, knj. 4, dok. br. 143.
[22] Boris Kidrič

u masama upravo neverovatno veliku ulogu. Moći će se takve stvari potcenjivati tek na kasnijim etapama borbe, kada će se mase ubediti da njihove nacionalne pravice nisu okrnjene ako je komandant druge nacionalnosti. Tu treba zaista ići postepeno, kao što su i boljševici išli postepeno u revoluciji 1917 i građanskom ratu.

PARTIJA I OPSTA POLITIČKA PITANJA

O podrobnostima o stanju Partije i OF izveštavaju Peter i Janez[23] u svojim izveštajima. Ja se zato u ta pitanja neću upuštati. Napominjem da su njihovi izveštaji skoro već donekle zastareli i da smo naročito u poslednjim nedeljama svuda napravili vrlo osetljive korake unapred. Zaustaviću se samo na nekim konkretnim pitanjima.

Prvo, znam da ste se sigurno ljutili na nas, jer nismo učestvovali ni na jednoj od velikih antifašističkih manifestacija na vašem teritoriju (ženska konferencija, omladinski kongres, AVNOJ, naučnici itd.).

Mi smo prvu vašu poštu dobili oko 22 decembra, a u toj pošti sva vaša pisma od oktobra dalje, čak jedno pismo od hrv. GŠ od kraja septembra. Praktički nam je, dakle, bilo posle toga nemoguće ispuniti vaše zahteve. Sto su veze tako slabo funkcionisale sa vama krivo je stanje koje je doskora vladalo kod nas. Mi smo glavnu brigu posvetili unutarnjoj izgradnji, te izgradnji tehnike i tako su nam veze vrlo loše funkcionisale. Osim toga, nismo uspeli uspostaviti trajnijih veza sa Hrvatima. Naši kuriri su padali u belogardističke zasede, slabo smo stajali baš na graničnim predelima. a osim toga smo, i mi sami, zbog našeg sadašnjeg položaja, donekle izgubili pregled situacije na samoj hrv.-slov. granici. Nismo ni znali gde ste vi. da li vas je uopće moguće naći itd. Priznajemo da smo pogrešili što nismo intenzivnije nastojali da se veza pošto-poto redovnije uspostavi, no imajte ipak unekoliko u vidu da smo baš u ovo vreme morali da se borimo sa ofanzivom i njezinim posledicama.

Sada da dodirnem ove sektore:

Omladina. Na tom sektoru nas je okupator najviše pogodio. Najviše gubitaka smo pretrpeli tu. Naš naibolji omladinski aktiv delimično je u internaciji, delimično je pobijen, delimično u partizanima. Sam PK SKOJ-a bio je razbijen.[24] Sa niegovim ponovnim uspostavljanjem mi smo unekoliko zakasnili, zato se zapravo tek u decembru stvar okrenula opet na belie[25]. Povukli

[23] **Boris Krajger**

[24] **Vidi primedbu br. 41 uz dok. br. 24.**

[25] **U novi Pokrajinski komitet SKOJ-a za Sloveniju ušli su Stane Kavčič, Ivan Gorjup i Vilma Bebler. Za sekretara je izabran Stane Kavčič, radnik.**

smo nešto mlađih kadrova iz Partije i vojske i držim da će sada ići. Naročito u pitanju sekretara PK držim da smo imali spretnu ruku i smatram da će se Lola[20] potpuno na njega moći da osloni (radnik, ima 23 god.). Poslaćemo vam ga na izveštaj čim se još malo uvede u posao i dobije čitav pregled.

Loline primedbe u pitanju Saveza radne omladine potpuno su ispravne i mi smo počeli grešku ispravljati još pre njegovog pisma (isto kao i po ženskoj liniji). U vreme oslobođenog teritorija pokazalo se, naime, da omladinska OF nije dobro održavala stanje u omladini, jer je pokušavala da potpuno kopira OF, da dakle skoro nasilno stvara iz omladine „pretstavnike" katoličke, soc. dem., komun., nacion. omladine itd. A ustvari je omladina bila potpuno jedinstveni i traženje „pretstavnika" raznih struja samo bi je politički diferenciralo, što bi nesumnjivo bilo na štetu našeg političkog uticaja na omladinu. Zato smo sproveli kroz IO OF zaključak da se stvara jedinstven omladinski savez iste širine kao ranija omladinska OF, ali da se odbori tog saveza stvaraju ne po političkoj pripadnosti omladine, nego prosto po opštcj aktivnosti (dakle nikakav paritet itd., što donekle vlada u odborima OF — okružnim i višim).

Pod uticajem poleta omladinskog pokreta na terenu (oslobođenom), gde se naročito naglašavala uloga radne omladine, mi smo onda stvorili Savez *radne* omladine. No ubrzo se pokazalo da smo pogrešili, zato smo već u oktobru prošle godine Savez *radne* omladine pretvorili u Savez *slovenačke* omladine. Razvijamo ga sada pomoću omladinskih antifašističkih konferencija na terenu. Imajte pri tome u vidu da mi nemamo oslobođene teritorije i zato se čitav taj rad vrši u nekakvoj polulegalnoj formi, tj. sama organizacija je nelegalna, ali se njezin rad vrši prilično masovno. U nekim predelima Dolenjske, gde neprijatelj ima najmanju kontrolu, formirane su i čete „Dece slobode" (pionira). Sa razvitkom naše borbe i sve većom našom kontrolom nad teritorijem nesumnjivo će se povećati zamah omladinskog rada.

Sa radom među ženama stoji slično. O tome vas je izvestio u svom referatu i Janez. Sada izlaze dva ženska lista[27] i izgleda da će rad na antifašističkim ženskim konferencijama uspešno da se razvija. Delegatkinje u Gl. odbor AFZ poslaćemo vam na početku proleća, kada će se i rad na ovom sektoru unekoliko pojačati.

U agitaciji i propagandi stajali smo sve od avgusta do decembra loše. Ofanziva i nastup bele garde, koji je bio vezan sa čitavim nizom provala na neoslobođenoj teritoriji (izgubili smo u Ljubljani već dve najmodernije štamparije pod zemljom), prili-

[28] **Ivo Ribar-Lola**
[27] **Vidi primed'bu br. 42 uz dok. br. 24.**

čno su nam razlabavili tehniku, kao i transport. Sve do decembra mogli smo opskrbiti teren sa vrlo malo literature. Nismo bili u stanju dovoljno popularizirati uspehe na Istočnom frontu i kod vas, što se je svakako odrazilo u relativno sporom procesu savlađivanja straha koji je nastao u vreme ofanzive. Sada smo uglavnom, uspeli tehniku opet rasporediti na terenu tako da sada prilično dobro ide i ići će ako budemo mogli da rešimo pitanje hartije, koje imamo vrlo malo. Sada smo se orijentirali na Primorje i Italiju. Tamo smo poslali Lojza da organizuje nabavu potrebnog materijala. Do sada smo, zbog slabih veza, slabo mogli sarađivati u vašoj centralnoj štampi, no nadam se da će u buduće biti bolje. Mi bi veoma želeli da i vi nama što češće pišete, a naročito bi dobro bilo ako bi se Ti obratio jednom specijalnom dnevnom zapovešću na slovenačke partizane, kako bi između komandanta i njih bio postignut veći dodir. Mi smo, naime, zbog slabih veza unekoliko zaostali u pogledu stapanja sve naše vojske u celinu, pa bi sada bilo potrebno to jedinstvo što više cementirati. Ovdašnji partizani nisu osetili živog kontakta sa VŠ, što se u buduće može i mora osigurati.

Sa radio-vezom bilo je dosada slabo. Naši su, zbog teškoća transporta iz Ljubljane, neverovatno dugo odugovlačili sa izgradnjom aparata. Sada imamo gotova dva i danas počinju probe. Pošto Arsa nije doneo sobom kompletnu šifru (kome ju je Pajo[28] navodno dao ovde niko ne zna, mi je nismo primili), potrebno je da se dogovorite sa Matijom. A mi ćemo međutim uhvatiti možda vezu sa Dedom[29] i preko njega ćemo se dogovoriti za vreme početka.

Ako su vam potrebni klišeji itd. za vašu štampu, dajte Angelu slike i fotografije, pa ćemo mi u našoj cinkografiji izraditi klišeje za vašu i našu upotrebu. Naročito bi bilo dobro da nam pošalješ neku Tvoju bolju sliku od one koja je bila objavljena u „Borbi". Napravićemo dobar kliše za vas, za Hrvate i za nas. Pošaljite i fotografije i slike drugih junaka partizanskog rata.

Što se veza tiče, dogovori se sa Angelom. Ja smatram da je najbolje da se uspostavi stalna direktna patrola između nas i vas, sastavljena iz dva dela, tako da bi mogla što brže saobraćati. Dobro bi bilo da u tom pogledu izdaš i naređenje Hrvatima.

Pozdravi sve drugove oko Tebe. Nadam se da ćemo se na početku proleća videti, jer — ako se slažeš — nameravam doći (kad prođe sneg) k vama na razgovor.

Drugarski i srdačno Te pozdravlja

Bevc

(M.P.)

" **Pavle Savić**
19 **Kominternom**

P.S.[30] Sto se tiče Arse, ne treba ga udariti direktnom kritikom, jer bi ga kao mladog partijca suviše udarila. Mi smo sada s njim u dobrom odnosu. Tvoje stanovište pošalji u pozitivnoj formi.

BR. 110

UPUTSTVO ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 12 JANUARA 1943 GOD. O NAČINU POPUNE MOBILIZACISKIH DOKUMENATA[1]

OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Mob. pov. br. 5.
12. I. 1943 g.

UPUTSTVO

za pravilno popunjavanje mobilizacijskog materijala u duhu „Pravilnika o izradi spiskova obveznika NOV i POJ", Mob, br. 2 od 9. I. 43.[2]

1.) U spiskove obveznika[3] imaju se uvesti sva odgovarajuća lica po godištima i po azbučnom redu.

Popunjavanje spiska obveznika vršiće se po slijedećem:

Sledeči tekst je dopisan olovkom.

[1] Original, umnožen na geštetneru, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6/12—II, k. 6—A.

Uputstvo je dostavljeno glavnim i operativnim štabovima, a na teritoriji Prvog bosanskog NOU korpusa i svim komandama područja. Zajedno sa uputstvom dostavljen je čitav materijal u vezi sa mobilizacijom i jedno propratno pismo, čija kopija originala doslovno g'asi:

»OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. broj 4
12 (I) 1943 g.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE
ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE
KOMANDAMA PODRUČJA DRVARSKOG, PODGRMECKOG, BIHAĆKOG, MRKONJICKOG I JAJACKOG

U prilogu šaljemo naredbu druga Vrhovnog komandanta o izradi spiskova obveznika NOV i POJ, radi njenog sprovođenja u život. Uz nju

a) u obrazac, odnosno spisak „A" uvodiće se sva lica prvog poziva, tojest muški od navršene 18 do 45 godine, počev od najmlađeg godišta;

b) u obrazac „B" uvodiće se sva lica omladinskog poziva, prvo oni od 17 pa oni od 18 godina;

c) u obrazac „C" uvode se sve žene koje se dobrovoljno jave u redove boraca.

U rubriku 1. spiska obveznika redaju se redom brojevi od 1 pa na dalje. Između pojedinih godišta treba ostaviti bar po pet brojeva radi eventualnog naknadnog upisivanja.

U rubriku 2. upisati prezime i ime obveznika i eventualni njegov nadimak, a ispod toga cijelo očevo ime u zagradi.

U rubriku 3. upisati vrijeme rođenja po novom kalendaru.

U rubriku 4. unaša se prvo zavičajno mjesto a ispod njega mjesto stanovanja. Prema tome, ako neko lice i nije zavičajno u toj opštini: činovnici, izbjeglice, bilo da su sa slobodne ili neoslobođene teritorije treba uvesti u spiskove obveznika te opštine na čijoj teritoriji sada žive. Zasebnim aktom nadležna komanda mjesta izvijestiće opštinu dotičnog, ako se nalazi na oslobođenoj teritoriji, gdje je uveden, gdje je pregledan od strane regrutne komisije i rezultat pregleda, kao i raspored, kako bi njegova nadležna opština mogla voditi evidenciju i uneti podatke u svoje spiskove obveznika.

vam šaljemo pravilnik o izradi tih spiskova koji smo mi izradili na osnovu pomenute naredbe, kao i detaljna uputstva za popunjavanje formulara mobilizacionog materijala. Taj se materijal sastoji[1]

1. Iz formulara spiska obveznika koji će popunjavati opštinski NO odbori i regrutne komisije.

2. Iz formulara vojnog lista.

3. Iz formulara knjige obveznika.

4. Iz formulara poziva za obveznike.

5. Iz formulara knjige poziva.

6. Iz formulara statističkog pregleda popisanih obveznika.

Taj materijal šaljemo vam u posebnom paketu. Ukoliko nije sve išpartano i rubricirano, uredite to sami prema našim obrascima, a ukoliko za poneki materijal dajemo samo jedan obrazac, molimo da ga vi umnožite.

Molimo da odmah pristupite svima nužnim predradnjama, konačno izradi i razdiobi materijala, riješenju pitanja ljekara za regrutne komisije, a naravno i političkoj pripremi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.) SEF OTSEKA
Janko"

[2] **Vidi dok. br. 101.**

[3] **Redakcija nije uspela pronaći formular prema kojem je trebale sastavljati spiskove obveznika. On je bio propisan kao mobilizaciski obrazac br. 1, a imao je 15 rubrika.**

U rubriku 5. zanimanje se kategoriše prema stručnosti, na pr.: zemljoradnik, bravar, šofer, učitelj, profesor srednje škole, pješadiski kapetan, financijski činovnik itd.

U rubriku 6. — na pr.: katolik, pravoslavni, musliman, mojsijevac itd.

U rubriku 7. — Srbin, Hrvat itd.

U rubriku 8. — oženjen, neoženjen, udovac ili rastavljen.

U rubriku 9. uvesti svu zakonitu i nezakonitu djecu brojno.

U rubriku 10. imovno stanje kategorisati sa: imućan, srednje imućan i siromašan. NO odbor cijeniće prednja stanja prema posjedu zemlje, stoke i broja članova familije, zadruge.

U rubriku 11. kategorisati sa: pismen ili nepismen.

U rubriku 12. označiti sa: jeste ili nije, na pr.: jeste vazduhoplovni aktivni narednik, ili pješadiski rezervni podnarednik, ili artiljeriski kapetan u rezervi, ili pješadiski redov u rezervi, ili pješadiski redov iz kadra, ili nije otslužio kadrovski rok.

U rubriku 13. uvesti na pr.: puškom, teškim mitraljezom, ili nišandžija na topu 80 mm, ili poslužilac na haubici 105 mm itd.

U rubriku 14. regrutne komisije unosiće sposobnost: sposoban za borca, sposoban za neborca, ili stalno nesposoban, ili privremeno nesposoban. Kod privremeno nesposobnog unijeti i primjedbu kada treba da se ponovo javi na pregled.

2. Komande mjesta popunjavaće „vojne listove"[4] po mob. obrascu br. 2, uzimajući podatke iz spiskova obveznika pojedinih opština i dostaviće ih regrutnoj komisiji za popunu ocjene sposobnosti, pa potom, pošto vojni list ovjeri komanda mjesta svojim pečatom i potpisom, isti dati naslovniku na upotrebu. Naslovnik je dužan vojni list stalno nositi pri sebi i na svaki zahtjev vlasti ga pokazati.

3. Regrutne komisije unosiće ocjenu sposobnosti u spisak obveznika (u rubriku 14.) i u vojne listove.

4. Komande područja ustrojiće knjige obveznika po mob. obrascu br. 3[5], uzimajući podatke iz spiskova obveznika po opštinama i godištima od rubrike br. 1 do broja 14 i uneće raspored pojedinaca u rubriku br. 15, po uputstvima koje budu dobili od glavnih štabova, ili štabova zona ili korpusa. Rubriku br. 15 („Primjedba") popunjavati olovkom, na pr.: pozvat 13 II, ili javio se na poziv tada i upućen u jedinicu tada i tada.

Pozivanje vršiće se bilo za cijela godišta bilo za pojedince, a prema odluci Vrhovnog štaba ili glavnih štabova. Ako se budu pozivali pojedinci, pozivaće se ličnim pozivom po mob. obrascu

[4] Vidi prilog br. 1. (Original, umnožen na geštetneru, latinicom nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6/4—4 k. 6—A.)

[5] Redakcija nije uspela pronaći ovaj obrazac.

br. 4[6]. Pozvati potpisaće revers da mu je poziv uručen. Reverse vratiti komandama područja za arhivu. Ako je pozvati nepismen, onda će na mjesto potpisa staviti otisak kažiprsta desne ruke, a ono lice koje uručuje poziv potpisaće se ispod otiska prsta i time ovjeriti da je poziv stvarno uručen onom kome treba.

Ako lice koje se poziva nije kod kuće, već je privremeno otsutno, onda poziv predati nekom punoljetnom članu familije ili zadruge i na reversu potpisaće se onda dotično lice kako je regulisano po prethodnom stavu.

Ako pozvato lice nije kod kuće i stalno se je otselilo u neku drugu opštinu, onda se treba na reversu staviti primjedba gdje se je otselilo, kako bi se moglo tragati za istim.

Komandant područja dostavljače pozive preko komandi mjesta, partizanskih straža ili NO odbora tako blagovremeno da se posao oko saopštenja može na vrijeme obaviti i pozvani blagovremeno javiti tamo gdje treba.

Svaki upućen poziv uvešće se u komandi područja u naročitu knjigu poziva prema mob. obrascu br. 5[7].

5. Komande područja, po završenom radu oko pripreme, izvršenih pregleda regrutne komisije, rasporeda vojnih obveznika, izradiće i popuniti pregled po mob. obrascu 6/A, 6/B, 6/C[8] i dostaviti nadležnom otsjeku za vojne vlasti u pozadini koji će te preglede dostaviti ovom Otsjeku.

6. Rad oko mobilizacionih poslova mora teći brzo i povjerljivo. Sve komande i NO odbori ustrojiće mobilizacione djelovodne protokole i u njih uvoditi svu prepisku koja se odnosi na mobilizaciju. Na svakom aktu stavljati oznaku: mob. pov. br...

Za radove oko mobilizacije odrediti povjerljiva lica, a nadležne starješine vojnih komandi i NOO snose lično punu odgovornost za ispravan rad oko mobilizacionih poslova.

Sef Otsjeka
JANKO

[8] **Vidi prilog br. 2. (Original, umnožen na geštetneru, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—4, k. 6—A.)**

[7] **Vidi prilog br. 3. (Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6/14-4,** k. ©—A.)

[' **Vidi priloge br. 4, 5 i 6. (Originali, otkucani na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalaze se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6/17—4, 6/15—4, 6/16—4, k. 6—A.)**

[Prilog br. 1]

NARODNO-OSLOB. VOJSKA I PARTIZANSKI ODREDI JUGOSLAVIJE

<table>
<tr><td>Broj spiska</td><td colspan="2" rowspan="2">VOJNI LIST</td><td>List izdat dne</td></tr>
<tr><td>BROJ LISTA</td><td>POZIV</td></tr>
<tr><td colspan="2">Prezime, ime
i očevo ime</td><td>Godište
Zanimanje</td><td>Zavičajno mjesto
opština i kotar</td></tr>
<tr><td colspan="2">Vjera</td><td rowspan="3">Sadašnje mjesto
boravka
(tačna adresa)</td><td rowspan="3">Ocjena komisije</td></tr>
<tr><td colspan="2">Narodnost</td></tr>
<tr><td colspan="2">Bračno stanje</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ima li djece?</td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3">Komandant mjesta</td></tr>
<tr><td colspan="2">Je li služio vojsku?
Rod oružja i čin</td><td>Svojeručni potpis</td></tr>
</table>

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Ovaj vojni list služi imaocu kao dokaz da se prijavio, da je uveden u spisak obveznika i da je pregledan od komisije.

SVE z A FRONT!

Obveznik je dužan ovaj list imati uvijek pri sebi i pokazati ga na zahtjev vlasti. Kad ga ne pokaže, pod-**fege** sumnji da nije prijavljen, te će biti priveden vlasti pod sumnjom da izbjegava vojnu dužnost.

Kad obveznik bude pozvat na vršenje svoje vojne dužnosti, bilo opštim pozivom njegovog godišta ili ličnim pozivom, dužan je ovaj list predati komandi mjesta kojoj se javlja, te s nastupom u jedinicu do-bija vojničku legitimaciju.

J Svaka zloupotreba sa ovim vojnim listom, prepravljanje, dodavanje ili falsifikovanje kažnjava se najstrožije.

SVI NA FRONT!

Obrazac 2.

[Prilog br. 2]

NARODNO-OSLOBODILACKA VOJSKA I PARTIZANSKI ODREDI JUGOSLAVIJE

Broj poziva

dne.....1943

Broj spiska.

POZIV

Obveznik

(prezime, ime, očevo ime) ...

sa stanom u . opština___.

ima se javiti na dan. . . . . .1943 u

sati kod radi upućivanja na vojnu dužnost. Izbjegavanje primanja poziva i nedolazak na poziv kazniće se kao dezerterstvo.

Poziv ima obvezniku

Komandant područja

uručiti_

REVERS

Danas.....1943 g. u.....sati primio sam poziv broj. . . . s tim da se javim na vojnu dužnost na dan.....1943 u. . . .sati u moju komandu.

Poziv primio
(potpis)

Mob. obrazac broj 4

[Prilog br. 3]
Mob. obrazarac 5

KOMANDA PODRUČJA
KORDUN

KNJIGA POZIVA

Redni broj poziva	Datum poziva	Prezime, ime i očevo ime	Godište	Broj spiska	Pozvat za dan	Primedba
				1		

[Prilog br. 4]

Mob. obrazac br. 6/A

KOMANDA PODRUČJA

mob. broj
1943 g.

OTSJEK. . . . . za v.v. u pozadini

OTSJEKU VRHOVNOG ŠTABA za v.v. u pozadini

Na osnovu podataka regrutnih komisija u našem području upućujemo vam slijedeći

PREGLED BROJNOG STANJA POPISANIH OBVEZNIKA

SVEGA UVEDENO U SPISKOVE	
A. PRVOG POZIVA	
B. OMLADINSKOG POZIVA	
C. ZENA DOBROVOLJACA	

Od toga broja nađeno je: P O Z I V

		A.	**B.**	**C.**	**Svega**
SPOSOBNIH	**ZA BORCE**				
	ZA NEBORCE				
NESPOSOBNIH	**PRIVREMENO**				
	STALNO				

SPOSOBNIH BORACA IMA
po vjeri:

PRAVOSLAVNIH				
KATOLIKA				
MUSLIMANA				
SLUŽILI VOJSKU				
NISU SLUŽILI				

[Prilog br. 5]
Mob. obrazac 6/B

P O D R U Č J E

PREGLED VOJNIH OBVEZNIKA
po godištima, pozivima i po nađenoj sposobnosti

GODIŠTE	POZIV											
	PRVI				Omladinski				Žene dobrovoljci			
	sposobni		nesposobni		sposobni		nesposobni		sposobne		nesposobne	
	borci	neborci	privremeno	stalno	borci	neborci	privremeno	stalno	borci	neborci	privremeno	stalno
1927												
1926												
1925												
1924												
1923												
1922												
1921												
1920												
1919												
1918												
1917												
1916												
1915												
1914												
1913												
1912												
1911												
1910												
1909												
1908												
1907												

P O D R U Č J E
B I H A Ć K O

[Prilog **br.** 6]
Mob. *obrazarac bi 6/C*

P R E G L E D B O R A C A P O O P S T I N A M A I P O V J E R I

Kotar	OPŠTINA	POZIV								
		A			B			C		
		Prav.	Kat.	Musl	Prav.	Kat.	Musl.	Prav.	Kat.	Musl.
BIHAĆ	I. BIHAĆ									
	II. LOHOVSKA BRDA									
	III. GOLUBIĆ									
	IV. RIPAČ									
	V. KLIŠEVIĆ									
	VI. MUSLIĆI									
	VII. IZAČIĆ									
	VIII. GATA – ILIDŽA									
	IX. ZALOŽJE									
	X. POKOJ									
	XI. JEZERO									
	XII. ZAVALJE									
CAZIN										

BR. I11

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O DEJSTVU PRVE KRAJIŠKE BRIGADE PETE NOU DIVIZIJE NA PRUZI PRIJEDOR-BANJA LUKA[1]

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam današnju poštu. Za sada nema ništa naročito novo. Jedinice I Krajiške brigade, kod Omarske, na pruzi Prijedor—Banja Luka, razbile su ustaške snage i presekle prugu na nekoliko mesta[2].

Ja sam napisao naređenje za VI Brigadu, koje Vam šaljem na pregled i potpis[3].

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

12-**1**-1943 g. **TERZIC**
u 16,30 čas.

[1] **Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 28—2, k. 7—A.**
[2] **Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 51 i 205.**
[3] **Vidi dok. br. 108.**

BR. 112

RASPOREDI RADA ZA TRECi VIŠI I NIZI KURS VOJNE ŠKOLE NOV I POJ, DOSTAVLJENI 12 JANUARA 1943 GOD. NA UVID I ODOBRENJE VRHOVNOM ŠTABU[1]

UPRAVA VOJNE ŠKOLE
VRHOVNOG ŠTABA NAROD. OSLOB. V. I POJ
Broj službeno
12 januara 1943 godine

Dostavlja rasporede
za viši i niži kurs.

VRHOVNOM ŠTABU Narodno-oslobodilačke vojske i POJ

U prilogu pod 2 dostavljaju se rasporedi rada za viši i niži kurs ove škole na uviđaj[2].—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Mil. Popović

Komandant,
Savo J. Orović

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi **Vojnog** istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—2, k. 7—A.

[2] Raspored rada za viši kurs zaveden je u arhivi Vojnog istoriskog instituta JINA pod reg. br. 27/3—2, k. 7—A, a za niži kurs pod reg. br 27/2—2, k. 7—A. Oba su otkucana na pisaćoj mašini, latinicom.

R A S P O R E D R A D A

VOJNE ŠKOLE N.O.V. I P.O.J. ZA III VISI KURS U VREMENU od 11 JANUARA DO 15 FEBRUARA 1943 GODINE

Datum	DAN	PRE PODNE				POSLE PODNE				Primedba
		Od 8—9	9—10	10—11	11—12	14—15	15—16	16—17	17—18	
11/I	Ponedeljak	Otvaranje kursa prigodnim govorom Komandanta škole i upoznavanje slušalaca sa redom i radom u školi.		TAKTIKA Uvod u taktiku. Vidovi borbe. Napad i odbrana i ostali elementi; osiguranje, veza, manevar. Uloga rukovodioca.		TOPOGRAFIJA Potreba izučavanja karata.		SLUŽBA VEZE O vezi uopšte. Način ostvarenja veze.		
12/I	Utorak	TAKTIKA Vojska kao elemenat borbe; karakteristika glavnih rodova vojske i ostalih borbenih sredstava.		TOPOGRAFIJA Osnovni pojmovi iz računa i geometrije.		SLUŽBA VEZE Sredstva za vezu.		FORTIFIKACIJA Pojam i važnost.		
13/I	Sreda	SLUŽBA VEZE Električna sredstva za vezu.		TAKTIKA Pomočni rodovi vojske. Komandovanje; obaveštavanje; izveštaji; veza i prepiska.		TOPOGRAFIJA Razmera karata. Opis busola i kurvimetra.		NAORUŽANJE Opšti pojam. Podela naoružanja.		
14/I	Četvrtak	SLUŽBA VEZE Električna sredstva za vezu.		TAKTIKA Kretanje, putovanje i marševanje. Marševski poredak. Kretanje u planini.		FORTIFIKACIJA Probojnost zrna.		TOPOGRAFIJA Orijentacija pomoću svih sredstava. Orijentacija karte.		
15/I	Petak	SLUŽBA VEZE Prosta sredstva za vezu.		TOPOGRAFIJA Merenje daljina.		TAKTIKA Stanovanje, bivakovanje, logorovanje, kantonovanje, stan. u fort. objektima.		NAORUŽANJE Taktičke osobine automatskih oruda.		
16/I	Subota	TAKTIKA Pribavljanje podataka; izvidanje; nasilno izvidanje.		FORTIFIKACIJA Organizacija oslone tačke.		TOPOGRAFIJA Pretstavljanje zemljišta horizontalama. Ekvidistancija.		NAORUŽANJE Taktička upotreba protivkolskih topova.		
18/I	Ponedeljak	TOPOGRAFIJA Apsolutna i relativna visina.		TAKTIKA Obezbeđenje u kretanju.		POLITIČKO VASPITANJE		SLUŽBA VEZE Svetlosna sredstva za vezu.		
19/I	Utorak	TOPOGRAFIJA Azimuti; dekilnacija; mjerenje azimuta na zemljištu i karti busolama.		NAORUŽANJE Taktička upotreba puške i pištolja.		TAKTIKA Obezbeđenje na mestu.		FORTIFIKACIJA Streljački zakloni.		
20/I	Sreda	TAKTIKA Rukovanje i upotreba vatre. Lična i komandantska hrabrost.		SLUŽBA VEZE Izbor mesta centra veze i ose veze.		TOPOGRAFIJA Odredivanje stajnih tačaka na karti i čitanje terenskih formacija sa karte.		FORTIFIKACIJA Streljački zakloni za desetinu.		
21/I	Četvrtak	TOPOGRAFIJA Iznalaženje nagiba zemljišta.		SLUŽBA VEZE Organizacije veze u četi, bataljonu i brigadi.		TOPOGRAFIJA Rešavanje taktičkih zadataka Proračun vremena za marševanje.		TAKTIKA Izdavanje i pisanje zapovesti za sve taktičke radnje.		
22/I	Petak	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ KRETANJA				TAKTIKA Napad — podilaženje. — Tok napada.		SLUŽBA VEZE Organizacija veze u diviziji.		
23/I	Subota	TAKTIKA Odbrana — aktivna i pasivna. Tok odbrane.		SLUŽBA VEZE Telegrafija.		POLITIČKO VASPITANJE		FORTIFIKACIJA Udešavanje zemljišnih predmeta i utvrdivanje na mestu.		
25/I	Ponedeljak	TOPOGRAFIJA Kretanje sa busolom na zemljištu.		NAORUŽANJE Ručne bombe.		REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ KRETANJA				
26/I	Utorak	SLUŽBA VEZE Bežična sredstva za vezu.	NAORUŽANJE Taktička upotreba teškog mitraljeza.	FORTIFIKACIJA Saobraćajnice; trase; lažni objekti.		TAKTIKA Gonjenje		POLITIČKO VASPITANJE		
27/I	Sreda	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ KRETANJA.				TAKTIKA Otstupanje.		POLITIČKO VASPITANJE		
28/I	Četvrtak	NAORUŽANJE Taktička upotreba bacača mina.		POLITIČKO VASPITANJE		TOPOGRAFIJA Čitanje karte praktično na terenu.		FORTIFIKACIJA Maskiranje.		
29/I	Petak	TAKTIKA Noćne borbe i karakteristika.		FORTIFIKACIJA Zakoni za aut. oruda i bacač.		NAORUŽANJE Taktička upotreba oklopnih kola		TOPOGRAFIJA Pripreme za krokiranje. Priprema za izradu panoramskog snimka.		
30/I	Subota	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ KRETANJA				SLUŽBA VEZE Optička sredstva	FORTIFIKACIJA Skloništa.	POLITIČKO VASPITANJE		

Datum	Dan	PRE PODNE				POSLE PODNE				Primedba
		Od 8—9	9—10	10—11	11—12	14—15	15—16	16—17	17—18	
1/II	Ponedeljak	POLITIČKO VASPITANJE		TOPOGRAFIJA Izrada skice		TAKTIKA Borbe u planini. Karakteristika.		TOPOGRAFIJA Kopiranje i uveličavanje karata.		
2/II	Utorak	TAKTIKA Borbe oko reka. Nasilni prelaz. Odbrana reke.			FORTIFIKACIJA Žičane prepreke.	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ OBEZBEĐENJA				
3/II	Sreda	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ OBEZBEĐENJA				TAKTIKA Borbe oko naseljenih mesta. Napad i odbrana.		SLUŽBA VEZE Zvučna sredstva.		
4/II	Četvrtak	FORTIFIKACIJA Mine.		TOPOGRAFIJA Izrada krokla — praktično.		TAKTIKA Borba u šumama. — Napad i odbrana.		SLUŽBA VEZE Održavanje veze pomoću aviona.		
5/II	Petak	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ BORBE.				NAORUŽANJE Načela protivavionske odbrane.		FORTIFIKACIJA Maskiranje		
6/II	Subota	TAKTIKA Borba oko tesnaca. Napad i odbrana.			FORTIFIKACIJA Drvene i betonske prepreke.	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ BORBE.				
8/II	Ponedeljak	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ BORBE.				TOPOGRAFIJA Izrada itinerera praktično.		SLUŽBA VEZE Signalne stanice.		
9/II	Utorak	TAKTIKA Partizansko ratovanje. Odbrana oslobođene teritorije.			FORTIFIKACIJA Održavanje fortifikaciskih objekata u ispravnom stanju.	NAORUŽANJE Raspored mitraljeske i prateće čete.		POLITIČKO VASPITANJE		
10/II	Sreda	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ BORBE.				TOPOGRAFIJA Izrada skice.		TAKTIKA Ponavljanje.		
11/II	Četvrtak	NAORUŽANJE Ponavljanje.	FORTIFIKACIJA Ponavljanje.	POLITIČKO VASPITANJE		REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ BORBE.				
12/II	Petak	REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA IZ BORBE.				TOPOGRAFIJA Izrada panoramskog snimka.		POLITIČKO VASPITANJE		
13/II	Subota	SLUŽBA VEZE Brza borbena signalizacija brojevima.		FORTIFIKACIJA Ponavljanje.		REŠAVANJE TAKTIČKIH ZADATAKA.		TAKTIKA Kaznene ekspedicije nepri-		

Napomena: 14 i 15 februara održavaju se dvodnevni ispiti.

Politički komesar:
Mil. Popović

Komandant.

(M. P.)

R A S P O R E D R A D A

VOJNE ŠKOLE N.O.V. I P.O.J. ZA III NIŽI KURS U VREM ENU OD 11 JANUARA DO 15 FEBRUARA 1943 GODINE

Datum	Dan	PRE PODNE				POSLE PODNE				Primedba
		Od 8—9	9—10	10—11	11—12	14—15	15—16	16—17	17—18	
11/I	Ponedeljak	Otvaranje kursa prigodnim govorom Komandanta škole i upoznavanje slušalaca sa redom i radom u školi. —		RATNA SLUŽBA: Uvod u ratnu službu. Glavni rodovi vojske i ostala borbena sredstva. —		P. E. P. — STROJEVA OBUKA: Podela i razbroj desetine, voda i čete. —		NAORUŽANJE: U opšte. —	FORTIFIKACIJA: Značaj i podela. —	
12/I	Utorak	RATNA SLUŽBA: Pomočni rodovi vojske. —		SLUŽBA VEZE: O vezi uopšte. —		P. E. P. — STROJEVA OBUKA: Okretanje i pozdravljanje. —		NAORUŽANJE: Opis pušaka. —	NASTAVA GAĐANJA: Osnovna znanja. —	
13/I	Sreda	FORTIFIKACIJA: Probojnost zrna. —		TOPOGRAFIJA: Potreba izučavanja karte. —		POLITIČKO VASPITANJE. —		RATNA SLUŽBA: Stanovanje, karakteristike, vrste. —		
14/I	Četvrtak	NASTAVA GAĐANJA: Obuka u nišanjenju. —		RATNA SLUŽBA: Izvidanje — vrste, karakteristika, rad. —		P. E. P. — BORBENA OBUKA: Obuka strelca. —		SLUŽBA VEZE: Sredstva za vezu. Ljudstvo. —		
15/I	Petak	NASTAVA GAĐANJA: Obuka u okidanju i pomeranju nišanske tačke. —		P. E. P. — BORBENA OBUKA: Obuka bojnih patrola. —		TOPOGRAFIJA: Topografski znaci. —		RATNA SLUŽBA: Kretanje uopšte. Putovanje. —		
16/I	Subota	FORTIFIKACIJA: Zakloni strelca. —		TOPOGRAFIJA: Razmere karata. —		SLUŽBA VEZE: Materijalna sredstva za vezu. —		POLITIČKO VASPITANJE. —		
18/I	Ponedeljak	P.E.P. — STROJEVA OB.: Puščane radnje. —		RATNA SLUŽBA: Marševanje. Nastupni marš. —		P. E. P. — BOR. OBUKA: Obuka saveznika. —		NAORUŽANJE: Opis puškomitraljeza 7,9 mm M. 37 i taktička upotreba. —		
19/I	Utorak	P. E. P. — STROJEVA OBUKA: Paljbe. —		NASTAVA GAĐANJA: Plan vatre. Uprava i rukovanje vatrom. —		TOPOGRAFIJA: Opis busole i kurvimetra. —		SLUŽBA VEZE: Rad brzom borbenom signalizacijom. —		
20/I	Sreda	NAORUŽANJE: Puško-mitraljez »Breda«. —		RATNA SLUŽBA: Marševanje. Ostupni marš. —		TOPOGRAFIJA: Orijentacija pomoću svih sredstava. Orijentacija karte. —		POLITIČKO VASPITANJE. —		
21/I	Četvrtak	P. E. P. — BORBENA OBUKA: Napad desetine. —				SLUŽBA VEZE: Brza borbena signalizacija. —		RATNA SLUŽBA: Marševanje. Bočni marš. —		
22/I	Petak	P. E. P. — BORBENA OBUKA: Odbrana desetine. —				P. E. P. — STR. OBUKA: Doček i paradni marš. —		TOPOGRAFIJA: Prikaz zemljišta horizontalama, ekvidistancija, apsolutna i relativna visina. —		
23/I	Subota	FORTIFIKACIJA: Saobraćajnice. —		RATNA SLUŽBA: Prestraže uopšte. Stalne prestraže. —		P. E. P. — BOR. OBUKA: Ponavljanje pređenog. —		NAORUŽANJE: Opis teškoga mitraljeza »Š«. —		
25/I	Ponedeljak	P.E.P. — BORB. OBUKA: Odbrana od bornih kola. —		TOPOGRAFIJA: Odredivanje stajnih tačaka. Čitanje terenskih formacija. —		NAORUŽANJE: Opis mitraljeza »Breda«. —	POLITIČKO VASPITANJE. —		SLUŽBA VEZE: Održavanje veze avionom. —	
26/I	Utorak	P. E. P. — BORBENA OBUKA: Napad vodom. —				RATNA SLUŽBA: Pretstraže. — Marševske i bojne. —		NASTAVA GAĐANJA: Obuka u nišanjenju teškim mitraljezom. —		
27/I	Sreda	FORTIFIKACIJA: Udešavanje zemljišnih predmeta za odbranu. —		RATNA SLUŽBA: Napad, karakteristike; gonjenje. vrste. —		TOPOGRAFIJA: Azimut, deklinacija i merenje azimuta na karti. —			FORTIFIKACIJA: Traverze i lažni zakloni. —	
28/I	Četvrtak	NASTAVA GAĐANJA: Obuka u nišanjenju i okidanju topom. —		RATNA SLUŽBA: Odbrana — karakteristika Odstupanje.		SLUŽBA VEZE: Žična i električna sredstva za vezu. —		POLITIČKO VASPITANJE. —		
29/I	Petak	NAORUŽANJE: Opis ručnih bombi. —		TOPOGRAFIJA: Kretanje pomoću busole na zemljištu — praktično. —		RATNA SLUŽBA: Borba u susretu. —			FORTIFIKACIJA: Strelјački zakloni za desetinu i vod. —	
30/I	Subota	SLUŽBA VEZE: Zvučna sredstva za vezu. —		POLITIČKO VASPITANJE. —		P. E. P. — BORBENA OBUKA: Odbrana voda. —				
	Ponedeljak	NAORUŽANJE: Opis pištolja. —		RATNA SLUŽBA: Borba u naročitim prilikama. Borba oko naseljenih mesta .—		TOPOGRAFIJA: Merenje daljina na zemlji i karti.	FORTIFIKACIJA Mine. —		NASTAVA GAĐANJA: Obuka u gađanju bacačem. —	
2/II	Utorak	NAORUŽANJE: Opis topa. —		RATNA SLUŽBA: Borbe u šumi, planini i noćne borbe. —		TOPOGRAFIJA: Iznalaženje nagiba zemljišta i proračun vremena za marševanje. —		POLITIČKO VASPITANJE. —		

Datum	Dan	PRE PODNE				POSLE PODNE				Primedba
		Od 8—9	9—10	10—11	11—12	14—15	15—16	16—17	17—18	
3/II	Sreda	NASTAVA GAĐANJA: Obuka u gađanju ručnim bombama i gađanje aviona —		FORTIFIKACIJA: Klopke. —	TOPOGRAFIJA: Pripreme za krokiranje. —	P. E. P. — BORBENA OBUKA: Napad čete. —				
4/II	Četvrtak	FORTIFIKACIJA: Prepreke od žice. —		RATNA SLUŽBA: Borbe oko reka; nasilan prelaz i odbrana reke. —		TOPOGRAFIJA: Izrada itinerera — praktično. —		NAORUŽANJE: Opis bacača mina M. 31 —		
5/II	Petak	P. E. P. — BORBENA OBUKA: Odbrana čete. —				SLUŽBA VEZE: Organizacija veze u bataljonu. —		POLITIČKO VASPITANJE. —		
6/II	Subota	FORTIFIKACIJA: Zaseke. —		RATNA SLUŽBA: Rešavanje taktičkih zadataka. —		TOPOGRAFIJA: Izrada skice — praktično —		P. E. P. — BORBENA OBUKA: Ponavljanje. —		
8/II	Ponedeljak	NASTAVA GAĐANJA: Ocena otstojanja. —	FORTIFIKACIJA: Skloništa. —	POLITIČKO VASPITANJE. —		TOPOGRAFIJA: Izrada krokija — praktično. —		P.E.P. — STR. OBUKA: Poredci bataljona. —		
9/II	Utorak	P. E. P. — BORBENA OBUKA: Bataljon u napadu				RATNA SLUŽBA: Uloga bornih kola u napadu i odbrani. —		NAORUŽANJE: Ponavljanje. —		
10/II	Sreda	NASTAVA GAĐANJA: Školska gađanja. —		RATNA SLUŽBA: Rešavanje taktičkih zadataka. —		TOPOGRAFIJA: Izrada panoramskog snimka — praktično. —		SLUŽBA VEZE: Ponavljanje. —		
11/II	Četvrtak	NASTAVA GAĐANJA: Ocena odstojanja — praktično. —		RATNA SLUŽBA: Način partizanskog ratovanja. —		TOPOGRAFIJA: Kopiranje i uveličavanje karte. —		POLITIČKO VASPITANJE. —		
12/II	Petak	P. E. P. — BORBENA OBUKA: Odbrana bataljona. —				RATNA SLUŽBA: Odbrana oslobođene teritorije. —	FORTIFIKACIJA: Ponavljanje. —	NASTAVA GAĐANJA: Bojna gađanja. —		
13/II	Subota	P. E. P. — BORBENA OBUKA: Ponavljanje celokupnog gradiva. —		SLUŽBA VEZE: Ponavljanje. —		TOPOGRAFIJA: Ponavljanje predenoga. —		RATNA SLUŽBA: Snabdevanje s hranom i municiom. Sanit. i veter. služba. —		

Napomena: 14 i 15 februara održavaju se dvodnevni ispiti.

Politički komesar:
Mil. Popović

(M. P.)

Komandant:
Savo J. Orović

BR. 113

PREDLOG ŠEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU ZA PREDUZIMANJE MERA RADI SUZBIJANJA EPIDEMIJA ZARAZNIH BOLESTI

Objavljen u Zborniku dokumenata sanitetske službe u Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, knj. 1, dok. br. 59, str. 122-124.

BR. 114

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O VAŽNIJIM MOMENTIMA SA POJEDINIH OPERATIVNIH SEKTORA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 71
13.1.1943 g.

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Za sada nema ništa naročito novo.

Štab I Bosanskog korpusa izvestio me je u sledečem:

1) Jedinice IV Krajiške brigade potpuno su razbile četničke snage u Manjači (Drenovića i Radića). Tom prilikom je ubijeno 57 četnika, 11 je ranjeno a 30 zarobljeno. Naše jedinice nisu imale gubitaka.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 30—2, k. 7—A. U desnom gornjem uglu originala četvrtasti štambilj je naknadno utisnut.

2) Nemci su napustili Mrakovicu (kod Prijedora). Neprijateljski garnizon u Prijedoru porušio je sve mostove oko Prijedora, jer se boji napada na Prijedor od naših snaga koje se sada nalaze u Kozari.

3) U Prijedoru, u garnizonom zatvoru, nalazi se uhapšenih 640 domobrana. Jedinice Bosanskog korpusa uhvatile su oko Sane jednog neprijateljskog agenta, koji je poslat iz Banje Luke s namerom da širi panikerske vesti u našoj pozadini o tobožnjoj njihovoj ofanzivi i njihovim snagama. Po izjavi ovoga agenta, više njih je upućeno iz Banje Luke u našu pozadinu sa ovakvim zadatkom.

Izvestio me je Ekonomski otsek da su u selu Vrtoče kod jednog seljaka pronašli 156 granata za haubicu i 220 protivtenkovskih granata. Ovu municiju je ovaj seljak još od evakuacije Bihaća zadržao u svome stanu i do sada ovo nije nikome prijavio, dok ga nisu seljaci odali.

Glavni štab Hrvatske me je izvestio da oni 14.1, noću, preduzimaju napad na Gračac[2]. Danas ćemo im uputiti oko 40 granata za haubicu, za ovu akciju.

Sinoć su stigli u Petrovac 630 domobrana-zarobljenika. Po mišljenju šefa saniteta druga dr Gojka, ovi domobrani treba da izdrže 14-todnevni karantin, uskupno, pošto postoji sumnja da nose pegavac[3]. Mi smo već preduzeli mere u tom smislu.

Sa ostalih pravaca nema nikakvih novosti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

13-1-1943 Terzić
u 10 čas.

[2] **Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 42, 51 i 102.**
[3] **Vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe u Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, knj. 1, dok. br. 59.**

BR. 115

DOPUNSKI IZVJEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA PODRUČJU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO ZA HRVATSKU[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 70
13.1.1943 g.

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Primio sam poštu koju ste mi poslali u rad. Odmah ću postupiti po Vašem naređenju za uspostavljanje veze sa mornaričkim oficirima Hrvatske ratne mornarice[2].

Ovamo nema ništa naročito novo.

Drug Veljko[3] me je sada izvestio da one četničke snage oko Knina, po naknadno dobivenim i proverenim podacima od ob. organa iz Knina, iznose svega oko 2.000 četnika — Hercegovaca.

Drug Vladić, komandant Hrvatske[4], izvestio me je sada da su ustaše izvršile ispad iz Karlovca sa jednom bojnom i povratile selo Skakavac, koje se nalazi 12 km udaljeno od Karlovca. U ovom selu bile su naše neznatne snage — meštanska obezbeđenja. Takođe, drug Vladić me je izvestio da su njihove brigade u pokretu prema severu, ka Baniji, u duhu onog naređenja koje je primio na sastanku u ovome Štabu.

Štab I Bosanskog korpusa izvestio me je da su streljali onoga agenta koji je uhvaćen na njihovom području i širio ustašku propagandu. Verovatno da su ga saslušali detaljno, pošto smo im za to izdali naređenje preko telefona.

Danas u 16 časova uputio sam kamion sa granatama haubi^ kim, protivtenkovskim (ove je dao Štab korpusa Glavnom štabu Hrvatske), jednim teškim bacačem sa 66 mina i 400 metaka mi-

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 29—2, k. 7—A. U desnom gornjem uglu originala četvrtasti štambilj je naknadno utisnut.

[2] Vidi dok. br. 116.

[3] Pavle Ilić

[4] Odnosi se na Ivana Rukavinu, tada komandanta Glavnog štaba NOV i PO za Hrvatsku.

traljeske municije, kalibra 15 mm za Glavni štab Hrvatske. Jedan veći deo ove municije biće još večeras transportovan za Korenicu, za VI Diviziju, koja sutra 14.1, noću, izvodi napad na Gračac. Ovaj je kamion još prekjuče poslao G. štab Hrvatske.

Novih podataka sa ostalih pravaca dejstva naših jedinica nema.

Šaljem Vam radio-vesti sa poštom.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

13-1-1943 Terzić
u 17^{30} čas.

BR. 116

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13 JANUARA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO ZA HRVATSKU DA USPOSTAVI VEZU SA JEDNOM GRUPOM DOMOBRANSKIH OFICIRA KOJI ZELE DA PRISTUPE NARODNOOSLOBODILACKOM POKRETU[1]

VRHOVNI STAB
N.O.V. I P.O. JUGOSLAVIJE
13-1-1943 14. I. 1943

GLAVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O. HRVATSKE

Štab IV Operativne zone danas nam je dostavio sledeči izveštaj:

„U Split je došao kapetan korvete Ante Gatin[2], član stožera hrvatske ratne mornarice u Zagrebu, sa zadatkom da uspostavi vezu između grupe od šezdesetak hrvatskih oficira iz Zagreba i partizana. U Zagrebu nije mogao uhvatiti vezu. ier nije imao povjerenje u svakoga, kao ni naši drugovi u njih. Zato je došao

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15—1. k. 107.

Datum u gornjem desnom uglu naknadno je utisnuo Glavni štab NOV i PO za Hrvatsku.

[2] Umro 1951 godine.

u Split (jer mu je sin od brata u partizanima, a i sam brat pomaže N.O.P.)[3] da uspostavi vezu. Ali kako mu je u Splitu bio za petama talijanski špijun Stipinović, nije mogao da u potpunosti uredi stvar sa organizacijom u Splitu, već je rekao da će poslati u Split svoga zamjenika, manje upadnog. On je ostavio i lozinku da ga se u Zagrebu može posjetiti u Gundulićevoj ulici br. 3 (Zapovjedništvo Hrvatske mornarice). Lozinka je: „Da li su stigli oni spiskovi sa Visa?", odgovor je: „Jest, oni su ovdje."

Isti kaže da je njegova grupa voljna preći partizanima. Među njima ima i intendanata, koji raspolažu materijalom, i oni bi mogli da ga prema našim uputstvima nama dostavljaju".

Vrhovni Komandant je naredio da odmah preduzmete sve mere za uspostavljanje veze sa kapetanom Gatinom i ostalim oficirima koji žele prići nama. U tom cilju vi ćete preko naše organizacije u Zagrebu učiniti sve da se ova veza uspostavi i da se ovi oficiri što pre privedu na našu stranu.

Ovom pitanju poklonite osobitu pažnju i blagovremeno nas obavestite o postignutim rezultatima.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba.

(M.P.)

[a] **Odnosi se na Iva Gatinu. Njegov sin zove se Zivko.**

BR. 117

UPUTSTVO CENTRALNOG KOMITETA SKOJ-a OD 14 JANUARA 1943 GOD. O ORGANIZACIONOJ STRUKTURI I OSNOVNIM ZADACIMA SKOJ-a U VOJSCI[1]

ORGANIZACIJAMA SKOJ-a U VOJSCI

Kroz čitavo vrijeme borbi, kroz sve faze razvitka naše vojske, od prvih diverzionih grupica pa do sadanje već potpuno moderne vojske, veliki, a u mnogim jedinicama i pretežni dio vojske sačinjavali su omladinci. Bili su prvi kada je trebalo jurišati na bunkere, kada je trebalo izdržati najveće marševe. U najtežim momentima, preko mnogobrojnih „Igmana" i „Treskavica", omladina je davala neprekidno, jedan za drugim, nebrojene dokaze o odanosti svetoj borbi za slobodu naših naroda, nepokolebljivoj riješenosti da u njoj istraje do kraja, pa ma šta se desilo. U vatri borbe, kroz najveće napore, skovalo se i raslo jedno novo pokoljenje, pokoljenje heroja, onih mnogobrojnih junaka sa Kozare, Kupresa i ostalih mnogobrojnih poprišta borbe.

Stvaranjem naših vojnih formacija, prelaskom na jedan novi način borbe protiv fašizma, na oružanu borbu, pred koju[2] su se postavili novi, do tada nepoznati zadaci. SKOJ je trebao ovdje, u novim uslovima i na novi način da postane borbeni rukovodilac omladine, da bude ono čvrsto jezgro u četi koje će biti najbolji oslonac i pomoćnik vojnoj komandi. Usred napornih marševa, svakodnevnih krvavih borbi SKOJ je morao da nađe vremena, da nađe pogodne forme kako da u masu omladinaca unese svijest o našoj borbi, da ostvari i učvršćuje oružano bratstvo svih naših naroda — jedan od najvažnijih uslova naše pobjede. Trebalo je naći mogućnosti i načina da se od neukih mladića stvore prekaljeni borci vični svakoj vrsti oružja, za koje neće ni beton ni bodljikava žica biti nikakva prepreka. Usred najžešćih okršaja trebalo je naći načina da se podigne opšti nivo znanja omladinaca i da se stvore ne samo odani borci danas nego i sposobni graditelji novoga — sutra.

[1] Prepis originala (od januara 1943 god.), otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/1-8, k. 1977.

[2] Omaška; treba da piše: SKOJ-em. To se vidi i iz jednog drugog Prepisa (takođe iz 1943 god.), očuvanog u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 1559.

Postavljen pred sve te zadatke, SKOJ je još jedanput pokazao svoju životnu snagu, časno je riješio i ovaj zadatak, pored svih nesnalaženja i tu i tamo trenutnih lutanja. Uporedo sa razmahom vojne organizacije, istina sa malim zakašnjenjem, razvijala se i skojevska organizacija. Kada je naša vojska narasla u bataljone, i skojevska organizacija učinila je veliki korak naprijed, povezujući samostalne četne grupe (aktive) stvaranjem bataljonskih komiteta SKOJ-a. Bataljonski komiteti su ondje gdje su od početka pravilno radili dali nov zamah skojevskom radu. Međutim nisu svuda bataljonski komiteti odmah odgovarali svome zadatku, a u novoformiranim brigadama oni se još ni danas ne osjećaju kao rukovodstva koja pomažu četnim grupama (aktivima), postavljaju im zadatke i kontrolišu njihov rad. Mnogo više su oni skup sekretara od kojih se svaki interesuje za svoju četu. Taj nedostatak treba što prije otkloniti na slijedeći način: bataljonski komitet treba da sačinjavaju sekretari četnih grupa i sekretar bataljonskog komiteta, koji nije vezan ni za jednu grupu, kako bi se mogao naći svuda, posvetiti se radu u cijelom bataljonu. U bataljonskom komitetu treba izvršiti podjelu rada po sektorima, razvijati ga u bataljonskom opsegu, što znači: organizovati bataljonske priredbe, predavanja, konferencije i drugo. Ali razvijajući ovaj rad treba neprekidno paziti na to da zbog njega ne trpi rad u četi, već da se međusobno dopunjava. Osjećaj odgovornosti ne samo za rad svoje grupe (aktiva) već i za cjelokupan skojevski rad u bataljonu mora da se razvije kod svakog člana komiteta. Svaki član komiteta mora da odlazi na skojevske sastanke drugih četa, i to ne samo kao gost, već kao rukovodilac koji dolazi da kontroliše i pomogne rad.

Ali, svakodnevno se razvija naša vojska. Ona je već davno narasla u brigade, divizije, pa i u korpuse. Danas ponovo naše skojevske organizacije zaostaju iza razvitka naše vojske. Brigada, kao jedna jedinstvena vojna cjelina koja nastupa jedinstveno u vršenju vojnih zadataka, zahtijeva i jedinstveni rad SKOJ-a — jedinstveno rukovodstvo. Mnogobrojnim bataljonskim organizacijama nije moguće više direktno rukovoditi. Dosada taj problem jedinstvenog rukovodstva rješavao se savjetovanjima Tnal zajedničkim sastancima svih bataljonskih komiteta u brigadi. Međutim sada su svi uslovi sazreli i nameće se neodložna potreba — stvaranje brigadnih komiteta. Oni treba da budu sastavljeni od sekretara bataljonskih komiteta.

Neki naši drugovi, koji se nisu mogli snaći u novim prilikama, prenijeli su u vojsku stare oblike koje je skojevska organizacija imala u uslovima ilegalnog rada i time stvorili zbrku u organizaciji. Stvarana su razna „jezgra", odgojne grupe, dije-

lieni su skojevci na aktiviste i neaktiviste, i svim tim mnogobrojnim formama stvorili su pometnju iz koje nisu mogli isplivati. Kao rezultat takve komplikovane situacije bilo je svođenje čitavog rada na održavanje mase sastanaka jednih te istih ljudi, samo u različitim formama. Međutim naša organizacija u vojsci je prosta. Osnovni i jedini oblik organizacije u vojsci, pored brigadnih i bataljonskih komiteta, jeste skojevska grupa (aktiv) u četi. Van nje nikakvih drugih skojevskih organizacija nema i ne treba da bude. Grupa je u isto vrijeme radno i vaspitno tijelo. Ona mora da rukovodi cjelokupnim životom omladine u četi i da vaspitava mlade komuniste. Negdje su naše organizacije poprimile isključivo vaspitni karakter — pretvorile su se u kružoke koji su imali isključivo zadatak da na rijetkim sastancima pročitaju po koji letak. Time je i SKOJ prestao da bude živa organizacija koja rukovodi radom i borbom omladine, što je u daljnjoj liniji srozalo ugled SKOJ-a u očima mladih boraca. Na dnevni red svojih radnih sastanaka, koji se moraju redovno održavati, grupa stavlja konkretne stvari iz života čete i o njima donosi odluke. Grupa, u saglasnosti sa dobivenim direktivama, stvara plan po svakom sektoru rada, daje određene zadatke svakom svom članu.

Rad naših organizacija u vojsci otežan je pokretima i borbama. Ali naša vojska najveći dio vremena provodi u pokretu i u borbi. Prekinuti rad za to vrijeme znači ne odgovoriti zadacima i stvarno likvidirati SKOJ. SKOJ mora u vrijeme pokreta i borbi da radi, da se pokaže kao organizator i rukovodilac. Ni tada sastanci ne smiju izostati, makar kratki i samo po jednom pitanju sazvani. Ali oni se moraju održavati, organizacija mora da živi i radi uvijek.

Treba se osloboditi shvatanja da je cio rad sadržan u sastancima. Sastanci pretstavljaju samo dio rada, koji služi za to da se pretresu iskustva, donose odluke šta treba raditi između sastanaka.

SKOJ je organizacija komunističke omladine, koja ima zadatak ne samo da bude organizator i rukovodilac omladine u borbi već i vaspitač i stvaralac novih kadrova komunista za našu Partiju. Iz redova SKOJ-a treba da niknu nove hiljade mladih partijaca. Negdje naši drugovi to nisu shvatili, već su se poplašili da bi komunistička izgradnja skojevaca mogla štetiti liniji narodno-oslobodilačke borbe, pa su je potpuno zapostavili. Izgradnja komunista, pripremanje novih kadrova našoj Partiji ostaje još uvijek jedan od najvažnijih zadataka SKOJ-a.

SKOJ je masovna organizacija komunističke omladine. Vrata SKOJ-a ne smiju biti zatvorena masi poštenih mladih boraca u našoj vojsci koji se osjećaju vezani za ciljeve naše Par-

tije i koji su spremni da rade na sprovođenju naše linije. Treba težiti tome da svaki omladinac u brigadi bude skojevac. Ali pogrešno je smatrati da svaki omladinac koji uđe u brigadu automatski treba da postane član SKOJ-a. Do stupnja kada će svi mladi borci u brigadi biti skojevci dolazi se upornim radom m uzdizanju i vaspitanju omladine. Pogrešno su radili oni drugovi koji su SKOJ stvarali prostim upisivanjem u članstvo svih boraca koji nemaju više od 25 godina ili su na četnim sastancima pitali ko hoće da uđe u SKOJ. O prijemu svakog novog člana treba da rješava sastanak grupe (aktiva).

Naučiti se rukovođenju, to je zahtjev koji se danas postavlja pred sve naše komitete. Znati uvijek šta se hoće da uradi i imati sistem u radu. Od svih problema koji se u jednom momentu postavljaju za rješavanje vidjeti onaj najvažniji, koji treba postaviti na prvo mjesto, ali tako da se rješavanje ostalih problema ne zapostavi, već da se i manje važni programi svršavaju vezujući ih za one najvažnije. U tome se naši komiteti ne snalaze uvijek. Tako na pr. u nekim brigadama, vodeći borbu protiv pljačkaških pojava, naši su drugovi potpuno zapostavili rad po ostalim sektorima. A trebalo je, naprotiv, aktivizirati rad po svim sektorima i dati im karakter borbe protiv pliačke. Treba osigurati stalnu kontrolu i pomoć nižim rukovodstvima i grupama (aktivima). Treba razviti kod svakog člana komiteta svijest o odgovornosti za cjelokupan rad po Tsvakoml sektoru toga komiteta. Naučiti se pravilnom shvatanju direktiva, ne uzevši direktive šablonski, prosto ih prenoseći onako kako su došle, već uvijek pronaći naiboliu formu u kojoj se ove mogu sprovesti, prilagoditi ih uslovima svoje brigade.

Naučiti se organizovanju i rukovođenju utakmice — to je novi veliki zadatak koji se pred nas postavlja i od čijeg rješenja zavisi da li će naš rad krenuti krupnim koracima napriied i dali mnogo veće rezultate. Do sada je o udarničkom takmičenju često govoreno. Ali je ono retko organizovano i [pravilno! postavljeno. Brigadni i bataljonski komiteti moraju takmičenje postaviti ne samo kao takmičenje uopšte, već kao takmičenje koje ima određeni oblik, gdje se zna ko se s kime takmiči, u čemu se takmiči, gdje se objavljuju i prate rezultati, gdje postoji neki način na koji će se vidno ubilježiti onaj koji je pokazao najbolje rezultate, bilo pojedinac ili neka jedinica. Objavljivanje rezultata može se vršiti preko bataljonskih ili brigadnih listova, preko četnih i bataljonskih konferencija. Takmičenje treba postaviti kao potstrek za pojačanje rada na sektorima koji slabije stoje ili u vezi sa rješavanjem pitanja od osobitog značaja. Sistem takmičenja se mora savladati tako da postane sistem rad i.

PODJELA RADA I ZADACI

Da bi se rad uspješnije odvijao dijeli se na sektore i svaki se dodjeljuje jednom ili više drugova da po njemu prvenstveno rade. To ne znači da svaki treba da radi samo po svome sektoru i da ga se ostalo ne tiče. Naprotiv, treba raditi i pomagati svuda gdje god se može. Važno je pravilno izvršiti podjelu rada, to jest obuhvatiti sve sektore i dati svaki sektor onome kome će najviše odgovarati, koji će imati najviše sposobnosti za njega.

Vojnički rad. Način i sredstva borbe svakim danom se komplikuju. Mi već danas vodimo moderni rat sa gotovo svim rodovima oružja. Sve to iziskuje od naših boraca mnogo više znanja i vještine da iskoriste sve što može da im pruži oružje kojim raspolažu, da bi nanijeli neprijatelju najveću moguću štetu, a pri tom da izbjegnu sve nepotrebne žrtve. Taj zadatak mora SKOJ da rješava. Nije više dovoljno učiti omladince samo rukovanju automatskim oružjem. To mora da se zna, ali to nije sve. Danas se treba učiti borbi i principu dobrovoljno zasnovanoj voisci[3]. Treba učiti omladince rukovođenju jedinicama, stvarati oficire buduće opštenarodne vojske. Treba koristiti iskustva stečena u svakoj akciji i učiti postojeću vojnu literaturu.

Politički rad. Naša vojska je politička vojska. Ona ima određene političke ciljeve koji uslovljavaju način borbe. Svijest naših boraca o opravdanosti tih ciljeva za koje se borimo čini onu snagu koja nas je održala u najtežim časovima neprijateljskih ofanziva. Tu svijest treba podizati i učvršćivati, naročito kod novih boraca, koji dolaze u brigade sa oduševljenjem, ali bez jasnih pojmova i bez potrebne svijesti. Veliki zadatak koji stoji pred SKOJ-em u vojsci je u tome da od tih oduševljenih mladića stvori svijesne i nepokolebljive borce za pravednu stvar naših naroda, koji će bez kolebanja, čvrsto držeći pušku, ići do kraia i koji će znati da jednom već izvojevanu slobodu brane i očuvaju. Već danas, slobodi koja se u krvi rađa prijete, između ostalih, izbiegličkі banditi iz Londona. Pribiraju se već razne protuve. koie su do sada prespavale u mišiiim rupama, a sada, pred perspektivom bliskog sloma fašizma, izlaze iz mraka i pripremaju se da ugrabe plodove napora i krvi najboljih sinova

[3] Iz nekih drugih prepisa vidi se da je originalni tekst drukčije glasio. Tako. n'ipr. u jednom prepisu (bez datuma), koii se nalazi u Istoriskom arhivu CK SKJ, ova rečenica i tekst do kraja pasusa doslovno glase:

„Danas treba da se uči i borba protiv tenkova i pravljenje modernih zaklona. U našoj principijelno dobro zasnovanoj vojsci treba omladina da se uči i rukovodjenju sa jedinicama, da se podižu oficiri buduće opštenarodne vojske, da se koristi iskustvo svake akcije, da se uči vojna literatura koju imamo." (Vidi dok. zaveden u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1559.)

naših naroda. Spremaju se da ponovo zajašu na narodnu grbaču i da vrate ono staro — samo još u gorem obliku.

Najmoćnije oružje naše pobjede, bratstvo omladine svih naroda Jugoslavije, treba stvarati, treba još više učvršćivati. Ono mora da se manifestuje svuda, na svakom koraku. Brigade, koje su sastavljene od boraca iz raznih krajeva naše zemlje, treba da budu uzor oružanog bratstva, međusobne ljubavi i povjerenja.

Svaki omladinac u brigadi mora da bude sposoban ne samo da se junački bori već da na svakom mjestu brani liniju narodno-oslobodilačke borbe, da zna svakom reći ko mu je prijatelj a ko neprijatelj, da zna da je neprijatelj isti, makar kakovu košulju obukao, da je isti u Srbiji kao i u Hrvatskoj, u Bosni kao i u Sloveniji. U vezi sa tim treba kod svakog omladinca učvrstiti riješenost da se bori na svakom terenu, svuda gdje to naš Vrhovni štab bude naredio. Predavanja, referati, prorada materijala naših štabova i Partije treba da služe ovome cilju. U diskusijama koje organizuju politički komesari, skojevci moraju biti najaktivniji učesnici.

Kulturno-prosvjetni rad. Teško je naslijeđe koje su nam u ovom pogledu ostavili reakcionarni režimi bivše Jugoslavije. U naše brigade dolaze omladinci koji ne samo da stoje na vrlo niskom stupnju kulturnog razvitka, već su jednim dijelom nepismeni. Tu, u našim brigadama, oni treba da nauče ono što kod svojih kuća nisu mogli. Zadatak koji stoji pred našom organizacijom u vojsci jeste što brže raditi, koristiti svaki minut slobodnog vremena, na položaju ili na odmoru, da bi se što prije nadoknadilo ono što je bez naše krivice propušteno. Rad je obiman i raznovrstan.

Pjevački horovi u mnogim brigadama postoje samo u riječi. Oni pjevaju dvije — tri pjesme, a pošto se ne organizuju priredbe i javni nastupi, nema ni potstreka za učenje novih pjesama. Treba razlikovati hor koji vježba i priprema pjesme za priredbe od pjevanja u četi, koje treba organizovati svuda i u kojem učestvuje čitava četa. Diletantske sekcije u mnogim brigadama ne postoje, a ima dosta brigada u kojima one postoje, ali uvijek nastupaju s jednim te istim programom. Program mora da bude svaki put drugi — novi. Materijala, skečeva, recitacija itd. nema u velikom izboru, ali ga ima, često puta propada u torbama nekih drugova. Njega treba tražiti i po mogućnosti umnožavati i u međusobnom dodiru brigada mijenjati. Ono što nedostaie treba da bude napisano od samih vojnika, stvari iz svakidašnjeg života. Nepismenost treba likvidirati. Ne bi smjelo da se nađe ni iedan omladinac poslije mjesec dana života u brigadi koji ne bi znao da čita i piše. Zidne, džepne novine su sektor djelatnosti na kojem može da učestvuje sva omladina.

To je već pokazalo iskustvo nekih brigada gdje je na zidnim novinama sarađivalo 90% omladinaca. Predavanja treba organizovati po planu, unaprijed odredivši koja će se predavanja držati. Pri određivanju predavanja treba uvijek imati u vidu stepen razvitka omladinaca i odrediti predavanja koja su najpotrebnija i koja će davati najviše koristi. Bilo je brigada koje su držale predavanja bez plana i takvih koje omladinci nisu u stanju da shvate. To treba izbjeći.

Kulturno-prosvetni rad na terenu. Organizacije SKOJ-a i Ujedinjenog saveza omladine Jugoslavije po selima su vrlo mlade, bez iskustva u radu. Njima treba pomoći. Nije dosta ako se na javnom opštem zboru u selu pojavi govornik ispred omladine. Nije dosta ni to ako se održavaju čisto omladinske konferencije. Potrebno je povezivati se sa organizacijama na terenu, pomagati im u radu. Tamo gdje naša vojska oslobađa nove krajeve, a tih organizacija nema, treba ih stvarati. Ovaj rad koristiće drugovima u vojsci jer će im osigurati svestraniji razvitak. U tu svrhu treba upoznati sve članove SKOJ-a sa formama rada i zadacima organizacija na terenu. Proučavati materijal u vezi s tim, naročito članke u „Omladinskoj borbi".

Vojno-obavještajna služba. Ovaj sektor rada je često nepravilno shvaćen. Smatralo se je da drug'koji po tom pitanju radi treba da pazi na sve greške svojih drugova, tako da su njega počeli izbjegavati smatrajući ga nekim špijunom. Međutim, nije zadatak druga koji po ovome radi da pazi na greške drugova, koje treba svi u drugarskoj kritici da ispravljaju, već da ukazuje, što je uostalom i zadatak svakog drugog skojevca, da prikuplja podatke o djelovanju i kretanju neprijatelja.

Gore su nabrojena nekolika sektora rada koji su najosnovniji. Ali za podjelu rada ne možemo imati šablon koji bi važio uvijek i u svim prilikama. Način na koji će se podijeliti rad zavisi od zadataka koji se u jednom momentu pred nas postavljaju i od broja članova koje imamo. Naveli smo nekoliko sektora rada koji se u različitim uslovima mogu raščlanjivati ili kojima se može dodati još i neki drugi sektor.

14 januara 1943 g.

CENTRALNI KOMITET
SAVEZA KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE

BR. 118

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O PRETSTOJEĆEM NAPADU TREĆE NOU DIVIZIJE NA NEPRIJATELJSKO UPORIŠTE ZEPCE[1]

VRHOVNI STAB

ŠTABU I DIVIZIJE

Pera javlja da on ne može prije 17. o.m. napasti Zepče[2] radi teškoća puta.

Neprijateljska ofanziva nije započela i vjerovatno neće tako skoro početi, kako nam javljaju iz Zagreba[3].

14-1-1943 g.

[1] **Kopija radiograma, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u** arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, **pod reg. br.** 8—15. k. 14—A.

* O borbama za oslobođenje Zepča vidi tom IV. knj. 9 dok. br. 86, 87, 197 i 205.

' Redakcija nije uspela pronaći ovo abaveštenje. Ono se pokazalo kao netačno, jer je neprijateljska ofamiziva ubrzo otpočela (vidi tom V. knj. 11, dok. br. 62, 64 i 168).

BR. 119

UPUTSTVO SEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 14 JANUARA 1943 GOD. POZADINSKIM VOJNIM USTANOVAMA O ORGANIZOVANJU AKTIVNE I PASIVNE ODBRANE OD NAPADA IZ VAZDUHA[1]

OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
za vojne vlasti u pozadini
Broj 128
14. I. 1943 g.

Odbrana od vazdušnih napada

SVIMA KOMANDAMA PODRUČJA

Postoji mogućnost da će neprijatelj, u svom bijesu što gubi na svim frontovima, što se fašizmu izmiče tlo ispod nogu, početi sa bombardovaniem naših gradova i sela na oslobođeno! teritoriji.

Da bi se izbjegle nepotrebne žrtve, potrebno je organizovati protivavionsku odbranu naših gradova i sela.

S obzirom na naše stanje, treba prvenstveno pristupiti slijedećem:

1) Organizovati službu uzbune prema mjesnim prilikama, ustanoviti znake uzbune (sirenom, crkvenim zvonima itd.), kao i postupak za vrijeme uzbune. Načelno, svaki građanin treba da

[1] Original je otkucan na pisaćoj mašini, latinicom. Redakcija objavljuje primerak koji se nalazi u Istoriskom arhivu CK SK Bosne i Hercegovine. Upućen je štaibu Prvog bosanskog NOU korpusa sa sledećim propra tnim aktom.

»OTSJEK VRHOVNOG ŠTABA
za vojne vlasti u pozadini
Broj 128
14. I. 1943 g.

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

šaljemo u priloigu uputstva. koja smo izdali za pozadinu — za odbranu od vazdušnog napada.
Vama radi informacije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU I

Šef otsjeka
Janko"

zna gdje mu je mjesto za vrijeme uzbune, tako da ide odmah na svoje mjesto, da ne bude nesporazuma i paničarstva.

Za ovaj cilj potrebno je *održati predavanje* o postupku za vrijeme uzbune, kao i *održavati probe.* Probe se mogu održati tek onda pošto se stanovništvo prethodno obavijesti.

2) Organizovati službu osmatranja. Odrediti osmatrače neba, koji će sa nekog uzvišenja osmatrati kretanje aeroplana i javljati opasnost trubom ili telefonom, kako bi se onda mogao dati znak za uzbunu. Ovdje se preporučuje da se za ovu dužnost odrede ljudi koji su služili u vazduhoplovstvu ili su bistriji i inteligentni.

3) Iskopati zaklone za zaštitu od bombardovanja i mitraljeza. Zakloni mogu biti otkriveni i pokriveni. Bolji su pokriveni. Potrebno je prethodno iskopati otkrivene zaklone, pa onda postepeno ih pokrivati. Zakloni (rovovi) kopaju se za 20 do 30 ljudi. Znači, više zaklona i raštrkano. Ovim se smanjuje opasnost većih gubitaka (žrtava) odjednom. Zakloni da budu podalje od kuća. U većim gradovima izbjegavati javne trgove i blizine velikih (visokih) kuća. Načelno: po parkovima, pokraj manjih kuća.

Zakloni se kopaju ovako:

Kopati rovove u cik-cak liniji pod uglom od 120 stepeni, dubine 2 metra, širine 0,80 metara. Na dnu rova treba napraviti slivove radi vode. Iskopanu zemlju treba sa jedne i druge strane rova podjednako nabaciti, tako da pravi zaklon sa strana. Ovakav jedan zaklon štiti od parčadi bombe, mitraljiranja i vazdušnog pritiska. Dok pri direktnom padu bombe, usljed cik-cak linije, rov štiti ostale gdje nije bomba pala. Na jednom i drugom ulazu u rov treba urezati stepenice u samoj zemlji.

Ovakve rovove treba poslije pokriti i time se osigurati i od direktnog pogodka.

Pokrivanje se vrši ovako:

Kada se iskopa rov po prethodnom, treba naslagati u jednom pravcu grede-balvane profila 0,50 metara i iste privezati jedne za druge jakom žicom ili klamfama. Slijedeći red balvana dolazi unakrst i on se povezuje. Onda se sve to pokrije zemljom u debljini 1 metar.

Kod svakog rova treba da ima kanta sa vodom pomiješanom sa sasma razrijeđenim krečnim mlijekom, kao predostrožnost protiv bojnih otrova. Za ovo upotrebljava se bojna maska i naročita hemiska sredstva. Pošto mi to za sada još nemamo, to je korisno da se krpa umoči u ovaj vrlo slabi rastvor krečnog mlijeka i pritisne na nos i usta, a pokvašenu krpu sa čistom vodom na oči.

4) Lica koja se nađu van naselja treba da postupe ovako:

Odmah se skloniti van puta u hladovinu, jaruge, voćnjake, gume itd., a ako nema vremena za to, onda leći. Konje iz kola odmah ispregnuti i razjuriti ih sa mjesta.

Načelno, avijatičar lakše vidi pokrete nego mirovanje.

5) Organizovati, prema mjesnim prilikama i mogućnosti, aktivnu odbranu protiv opasnosti iz vazduha.

Mitraljeze postaviti tako da kose unakrst. Upotrijebiti probojna zrna.

Mitraljezima ne gađati preko 700 metara visine. Mitraljeze postavljati na uzvišenja.

Pojedinačno puškama se ne gađaju aeroplani, već samo plotunima, i to do 300 metara visine.

a) *Nišaniti treba ovako:*

Ako aeroplan leti u pravcu strijelca, podignuti cijeli nišan i gađati u elisu.

b) Ako aeroplan leti od strijelca, spustiti nišan i gađati ispod točkova.

c) Ako aeroplan defiluje pored strijelca, onda ocijeniti visinu lijetanja, koliko ima stotina metara. Za svaku stotinu metara gađati jednu dužinu ispred elise; napr. ako aeroplan leti na visini 200 metara, gađati za dvije dužine aeroplana ispred elise.

Komandanti područja dostaviće izvještaje šta su i kako organizovali pasivnu i aktivnu odbranu od napada iz vazduha.

Zakloni se imaju obavezno kopati. Za zaklone se mogu koristiti podrumi jakih kuća (zidanica) sa jakim podrumskim traverzama.

Kada se budu iskopali rovovi i stanovništvo bude priučilo na korišćenje istih, kao i disciplinovalo u postupcima prilikom uzbune, opasnost će se svesti na najmanju mjeru.

Na osnovu ovih uputstava komande područja, komande mjesta izradiće proglase na narod i prema mjesnim prilikama propisati i sprovesti mjere za odbranu bez odlaganja. Preduzeti sve mjere da se po danu izbjegnu velika gomilanja ljudi. Pijace premjestiti na mjesta gdje se svijet može skloniti.

Iz Otsjeka Vrhovnog štaba
za vojne vlasti u pozadini

BR. 120

PREDLOG ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU ZA FORMIRANJE NIŽEG ARTILJERISKOG KURSA I OBAVEŠTENJE O PRIKUPLJANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA LINIJI ZDENCINA-PISAROVINA[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 72
14. I. 1943 g.

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam današnju poštu sa radio-vijestima.

Naročitih novosti nema. Pored ostale pošte, šaljem Vam pismo druga Škorpika[2], šefa sekcije naše ratne mornarice, koje meni piše, a koje je karakteristično u pogledu njegovog dosadašnjeg rada i daljih namjera.

Kod Jesenica[3] predao se jedan italijanski oficir sa jednim vojnikom, pošto je tamošnja italijanska posada u uvjerenju da je opkoljena sa svih strana.

Imamo telefonsku vezu sa svima našim jedinicama u sve piavce i od istih nema nikakvih naročitih novosti.

Moje je mišljenje da trebamo što prije obrazovati jedan artiljeriski kurs u Petrovcu za komandire i vodnike naših baterija. Taj kurs bi trebao da traje od 30—40 radnih dana. Ja sam danas razgovarao sa drugom Veljkom[4], pa je i on istog mišljenja kao i ja. Nastavnika imamo — 3 bivša aktivna artiljeriska oficira, koji su vrlo dobri i koji bi mogli uspješno voditi ovaj kurs. Na kurs bi pozvali oko 60 slušalaca ukupno iz svih naših jedinica. Molim Vas, kakvo je Vaše gledište po ovome pitanju?[5]

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 31—2, k. 7—A. Četvrtasti štambilj u desnom gornjem uglu originala naknadno je utisnut.

[2] Velimir **Skorpik**

[s] Odnosi se na Ličku Jesenieu.

[4] Pavle Ilić

[5] Drug Tito se s ovim složio, pa su i slušaoci bili pozvani. Međutim, kurs nije završen, jer je neprijatelj u Četvrtoj ofanzivi uspeo da ugrozi Bosanski Petrovac. Krajem januara 1943 kurs je rasformiran, a slušaoci upućeni u sastav Haubičkog divizioma Vrhovnog štaba.

Sada, baš ovog momenta, izvijestio me je drug Bakarić* telefonskom šifrom da je u Zdenčinu (između Jastrebarskog i Zagreba) stiglo oko 3.000 Njemaca. Takođe, isti me izvještava da je jedna lovačka ustaška bojna stigla u Pisarovinu i da je postavila svugdje zasjede na prolazima, kao i da je uhvatila tri partizana sa jednim puškomitraljezom. Pored ovog, drug Bakarić me je izvijestio da su ustaše, pošto su opljačkali Skakavac, isti napustili i ponovo se vratili u Karlovac.

Drugih novosti nema.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

14-1-1943 g. **Terzić**
u 18 časova

BR. 121

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O VAŽNIJIM DOGAĐAJIMA SA POJEDINIH OPERATIVNIH SEKTORA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 76
15 I 1943

V R H O V N O M K O M A N D A N T U

Druže Stari,

Primio sam poštu koju ste mi poslali. Odmah ću postupiti u duhu Vašeg naređenja, koje se odnosi na obrazovanje artiljeriskog kursa u Petrovcu[2]. Za ovaj kurs Veljko i ja predvideli smo

*** Vladimir Bakarić**

[1] Original, otkucan na nisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 32—2, k. 7—A. Četvrtasti štambilj u desnom gornjem uglu originala naknadno je utisnut.

*** Vidi dok. br. 120.**

za nastavnike bivše artiljeriske oficire: Gavrilčenka[3], Ljubišu Uroševića i Branka Obradovića. Oni su sposobni da vode uspešno ovaj kurs i da osposobe pozvane slušaoce za dobre komandire baterija i rukovaoce vatre u borbi.

Sto se tiče predloga druga Skorpika, ja sam već ranije, pre 20 dana, poslao naređenje svim našim jedinicama da dostave spisak bivših mornara, kako bi ih stavili na raspoloženje Sekciji za ratnu mornaricu.[4] To ću sada ponovo obnoviti.

Situacija na našim frontovima je sledeća:

1) Glavni štab Hrvatske (drug Bakarić i drug Vladić) izvestio je: Drug Tempo zdravo stigao do Mihajla.

Prema izveštajima iz Zagreba, ustaši još trube o njihovoj ofanzivi, u kojoj će, navodno, sudelovati 11.000 četnika. Pavelić je izdao letak u kome poziva narod da javi sve što zna o partizanskim snagama, u cilju obaveštavanja i prikupljanja podataka 0 nama.

Sto se tiče „Vražje divizije", ona ima nemački kadar, dobro je odevena i naoružana. Ona je za sada raspoređena između Sunje i Siska jednim delom, a jednim delom između Siska 1 Zagreba.[5]

Iz jednog neutralnog poslanstva u Zagrebu, dati su podaci našim ljudima da Englezi ne žele u Tunisu da ponove nemačke greške kod Denkerka, već hoće dobro da pripreme operaciju u cilju potpunog uništenja Nemaca, a da zatim odmah upadnu u Italiju.

Glavni štab Hrvatske dao nam je sledeče podatke o radiostanici Draže Mihailovića:

Talasna dužina: 79,2, pozivni znak: — J.I.G.
Talasna dužina: 77,5, pozivni znak: — K.C.
Talasna dužina: 77 , pozivni znak: — B.N.
Talasna dužina: 78,2, pozivni znak: — K.N.
Talasna dužina: 78 , pozivni znak: — M.K.
Talasna dužina: 81,6, pozivni znak: — M.L.
Talasna dužina: 78 , pozivni znak: — J.E.S.

Molim Vas, ove tehničke podatke dajte drugu Veljku Dragićeviću, kako bi mogao i on hvatati Dražinu radio-stanicu, iako ona radi sa šifrom.

Akcija na Gračac nije uspela usled provale oblaka, to jest bila je velika kiša, koja je u vidu bujice ispunila neke potoke oko grada, tako da pojedini bataljoni nisu mogli uopšte preći. Jedan bataljon je izvršio zadatak i uspeo da zarobi 60 četnika, 3 teška mitraljeza i jedan teški bacač. Naše jedinice u ovoj ak-

[3] **Aleksej Gavrilčenko**
[4] **Vidi dok. br. 68.**
[5] **Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 39 i 64.**

ciji imale su 3 mrtva i nekoliko ranjenih. Verovatno je da će hrvatske jedinice obnoviti napad na Gračac, čim se za to ukaže prilika[6].

2) Štab I Bosanskog korpusa me **je** izvestio da su jedinice **V Divizije** oštetile vodovod za Banju Luku i onesposobile ga za funkcionisanje. Sada je Banja Luka bez vode za piće. Po izve**štajima** od Banje Luke, u tamošnjem garnizonu se nalaze neznatne neprijateljske snage. Štab neprijateljskih snaga iz Banje **Luke** prešao je u Bosanski Brod, a štab iz Siska prešao je u **Zagreb.**

3) Drug Veljko me je izvestio danas u sledečem:

Javljaju od Grahova da je pre dva dana u Strmici bio veliki zbor četnika. Na tom zboru, pored ostalih, govorio je i poručnik Božović (onaj isti oficir koji je nedavno pisao komandantu Dinarskg bataljona Gančeviću[7] jedno pismo u kome mu odgovara na poziv ovoga o razmeni zarobljenika). Pored ostaloga, poručnik Božović je rekao: „Nemamo razloga da se borimo protivu partizana; da nije bilo partizana, danas ne bi bilo ni Srba." Posle ovoga on je odmah uhapšen i sproveden za Knin.

Četnici-Hercegovci, koji su došli u Kninsku kotlinu, slabog su morala i izjavili su mnogi od njih sledeče: „Mi nećemo da se borimo protivu partizana, jer gde god partizani napadnu, oni svugde probiju."

Pored ostale pošte, šaljem Vam i dva pisma druga Koče, koja su starijeg datuma, tj. pisana su pre akcije na Teslić[8].

Baš sada me je izvestio Glavni štab Hrvatske da su od Gline pokušale neprijateljske snage prodor prema slobodnoj teritoriji i to u tri kolone. Sve tri kolone bile su suzbijene i vraćene nazad sa osetnim gubitcima. Naše jedinice zadobile su i izvestan plen[9]. Detaljan izveštaj poslaće se naknadno.

Drugo, sa ostalih pravaca, nema ništa novo.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

15/1 u 18 *čas.* Terzić

[6] **Opširnije o borbama za Gračac vidi tom V, knj. 11, dok. br. 42. 51 i 102.**

[7] **Anđelko K. Gančević**

[8] **O borbama za Teslić vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 16, 22, 42, 43, !75, 176 i 177.**

[9] **Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 54, 56 i 150.**

BR. 122

PISMO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPJ DRUGA TITA OD 16 JANUARA 1943 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU O NAJVAŽNIJIM ZADACIMA PARTISKIH ORGANIZACIJA U SRBIJI[1]

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU

Dragi drugovi,

Primili smo partijske i vojne izveštaje i ostale partijske dokumente zaključno sa novembrom mesecom. Izveštaji iz Srbije, Makedonije, Vojvodine, Kosova i Metohije, kao i dokumenti bratske bugarske Partije, odlično su nam poslužili za upotpunjavanje naših dosadašnjih vrlo oskudnih obaveštenja o političkom stanju u navedenim pokrajinama. Ali, da bi naša obaveštenja još više upotpunili, neophodno je potrebno da nam u buduće, redovno i što češće, šaljete detaljnije podatke o organizacionom stanju naših partijskih organizacija. Na osnovu takvih izveštaja bićemo još više u mogućnosti pružiti vam još veću političku pomoć. Naša udaljenost od vas nije i ne sme biti zapreka za održavanje redovnih veza. Sa svoje strane sve smo učinili u cilju učvršćivanja tih veza. Postojeće mogućnosti treba iskoristiti za izmenu što više partijskog i drugog materijala. Mi ćemo vam slati ovim putem ne samo pisma nego, obavezno, bar po jedan primerak od svih naših izdanja.

Između ostalih partijskih materijala poslali smo vam 8 o.m. i „Proleter" br. 16. Po važnosti članaka i problema koji se postavljaju pred Partiju na ovoj etapi borbe, ovaj broj je od ogromnog značaja. U njemu je iznesena linija CK, kritika rada, nedostataka i slabosti partijskih organizacija, kako ranije tako i u poslednje vreme. Stoga je potrebno da sav materijal koji vam šaljemo, a u prvom redu „Proleter", temeljno proradite u svima našim partijskim organizacijama i prema njemu izvršite eventualne ispravke u liniji vašeg rada i načinu postavljanja pojedinih pitanja. Pri tome vam skrećemo pažnju naročito na članak **„Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe".** Ako niste u mogućnosti štampati ceo

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Srbije, pod reg. br. 2466. (U ovom arhivu, pod reg br. 5186, nalazi se i kopija originala.)

Proleter" za vaše potrebe i za potrebe vaših suseda, onda vam preporučujemo da štampate pojedine važnije članke u pojedinim brošurama. Ovo učinite samo u slučaju da baš ne možete štampati ceo „Proleter".

U ovom pismu dodirnućemo samo neka pitanja iz vaših poslednjih pisama.

1,— Iz vaših izveštaja vidi se velika aktivnost četnika i pristalica izbegličke londonske vlade. Ali, budući da se ta njihova aktivnost ne ispoljava u borbi protiv okupatora, već naprotiv, preko službe okupatoru, u učvršćivanju svojih pozicija, vama se pruža odlična mogućnost za raskrinkavanje njihove izdajničke politike. Političku borbu protiv četnika, protiv Draže Mihailovića i protiv izbegličke izdajničke vlade iz Londona potrebno je povesti još šire i snažnije. Prema svima agentima okupatora — četničkim bandama, raznim vojvodama, oficirima i nedićevsko-ljotićevskim plaćenicima treba postupiti isto onako kao i prema okupatoru. Na tome pitanju može se, naročito danas, povesti uspešna kampanja u narodu i ostvariti jedinstvo svih rodoljubivih snaga u stvarnoj i nepoštednoj borbi protiv okupatora i svih njihovih slugu. Nezadovoljstvo srpskih masa, opljačkanih od okupatora, izgladnelih i izloženih strahovitom teroru i progonima, ide nam na ruku.

Držanje dragoljubovaca[2] ne treba da vas zbunjuje. Kao i svi građanski političari i oni su neodlučni, kolebljivi i skloni demoralizaciji u teškim situacijama. Ali to se ne bi moglo reći za sve pristalice voćstva, za ljude iz naroda. Držanje u borbi i junačka smrt Dragoljubovog pristalice seljaka Radoja Krstića treba da nas još više postakne na učvršćivanju jedinstva odozdo.

Dizanje nekih mostova u vazduh od strane dražinovca majora Keserovića jeste najobičniji manevar i jeftino reklamerstvo. U stvari sve je to sračunato na blagonaklonost nemačkih okupatora prema njemu, koji tu postoji samo radi partizana i njihove stvarne borbe protiv okupatora. Pooštreni kurs Nemaca protiv izvesnih četničkih delova treba posmatrati na liniji međusobne konkurencije raznih četničkih grupa s jedne strane i Nedića i Ljotića s druge strane. Prema obaveštenjima kojima mi raspolažemo. Nemci svuda nastoje aktivizirati četnike u borbi protiv nas. Stoga je nužno i putem naše propagande i s oružjem u ruci nemilosrdno razbijati četničke bande i osujetiti svaki pokušaj uspostavljanja njihove civilne vlasti.

2,— Jedan od najvažnijih zadataka koji stoji danas pred našim organizacijama u Srbiji jeste: učvršćenje naše Partije, budno čuvanje njenih redova od svih pokušaja provokatora i

[2] **Pristalice Dragoljuba Jovanovića, vođe levog krila zemljoradničke stranke u Srbiji.**

tuđih elemenata da je iznutra razbiju, zatim, popularizacija i dosledno sprovođenje naše pravilne političke linije. Prva i glavna briga PK treba da bude: jačanje već postojećih, obnavljanje i stvaranje partijskih organizacija tamo gde još ne postoje. Užice Čačak i Kraljevo treba što pre partijski obuhvatiti. U tim okruzima, nesumnjivo, pretrpeli smo najosetljivije gubitke u kadrovima. Ali za dva meseca rada na toj bivšoj slobodnoj teritoriji ostavili smo duboki koren u narodu. U tim okruzima i danas ima komunista i članova Partije, nepovezanih i neaktiviziranih. Njih treba pronaći, povezati i otpočeti sa planskim radom, uz potrebnu opreznost i čuvanje kadrova. ***Naše partijske organizacije u Srbiji moraju biti u svakom pogledu sposobne da organizaciono obuhvate sve one koji simpatiziraju Narodno-oslobodilačku borbu i koji su spremni da makar nešto učine za istu.***

3.— Iz vaših izveštaja vidi se da još niste uspeli učvrstiti beogradsku partijsku organizaciju, koja je stalno izložena udarcima neprijatelja putem većih ili manjih provala. To pitanje treba odlučno postaviti. Učvršćenju partijske organizacije i njenom daljem razvitku treba prići, sem ostalih organizacionih i političkih mera, i čišćenjem svih sumnjivih i nedovoljno proverenih članova. Na rukovodeća mesta treba uzimati Partiji najodanije i najproverenije kadrove. Slažemo se s vašom konstatacijom da je beogradska mesna organizacija uvek bila i ostala „nepresušni izvor kadrova". Utvrđujući tu činjenicu mi dodajemo: beogradska organizacija bila je i mora ostati jedna od najboljih škola za podizanje partijskih kadrova, primer akcione sposobnosti, herojskog držanja pred klasnim neprijateljem, i širokih mogućnosti mobilizacije masa, te velikih finansijskih sredstava.

4.— Pošto ne raspolažemo potrebnim podacima o organizacionom stanju, rasporedu vaših kadrova i stanju partijskih foruma, to nam nije moguće dati savete i predloge u tom pravcu. Ali se već sada može postaviti kao nužno pojačanje PK. Predlažemo da po mogućnosti dođe drug Ćora[3] na rad u PK. Što se tiče dolaska kod vas nekoga odavde, imaćemo u vidu vaše predloge. Drug Tempo vam je verovatno dosta pomogao prilikom svog prolaska kroz Beograd. Očekujemo vaše predloge o podizanju novih drugova na viša rukovodeća mesta.

U narednom izveštaju, pored ostalog, javite nam i sledeče:

a) brojno stanje partijskih organizacija u Srbiji, socijalni sastav posebno za svaku organizaciju, po mogućnosti broj ćelija i koliko je mesta partijski obuhvaćeno;

b) stanje (broj i socijalni sastav) partijskih rukovod-

[3] Moma Marković

stava: MK, SK i OK, po mogućnosti navesti imena nama poznatih rukovodećih drugova; i

r c) to isto učiniti i za beogradsku organizaciju, s tim da se iz izvestaja vidi jačina pojedinih rejona, broj industrijskih ćelija i svih ostalih.

5 — Vaši uspesi u obnavljanju i stvaranju novih partizanskih odreda u Srbiji veoma su obradovali i nas i sve borce iz srpskih brigada. Uvereni smo da ćete svim snagama raditi na njihovom jačanju i da ćete ih pametno voditi kroz ove teške zimske dane, pripremajući ih za nastupajuće događaje, koji se već munjevitom brzinom razvijaju i u svakom pogledu povoljno za nas.

Sto se tiče Glavnog štaba za Srbiju, za sada Vam možemo predložiti drugove: Bradonju[4], Peru Stambolića i Miloša Minića. Ukoliko imate nekih izmena ili dopuna, javite nam ličnosti što pre.

Povodom sukoba iskrslih oko pitanja razbijanja Suvoborskog odreda od strane nadmoćnijeg neprijatelja[5], vi niste pokazali odlučnosti u raščišćavanju razmimoilaženja između rukovodećih drugova valjevske partijske organizacije i druga Seljaka[6]. Posledice te neodlučnosti i sporosti bile su duge prepiske, razne komisije, potrebna i nepotrebna ispitivanja i saslušavanja, neumesne intervencije, što je sve išlo na štetu rada i aktivnosti drugova i čitave valjevske organizacije. Po svemu tome mi smo dali ocenu u „Proleteru". Ali smatramo za potrebno i ovom prilikom naglasiti da drug Seljak nije zaslužio isključenje iz Partije i da s njim i dalje treba računati kao sa ozbiljnim partijskim radnikom. Gde i kako ćete ga zaposliti — to je vaša stvar. Ukoliko pitanje Suvoborskog odreda nije još likvidirano, treba ga brzo i energično likvidirati.

Ovom prilikom šaljemo vam 100.000 dinara za vaše i vaših suseda potrebe. Sada ne raspolažemo nekim vrednostima.

Iskoristite stan u Zemunu koji smo ovih dana predali drugovima u Zagrebu. Budite oprezni i nemojte slati na tu adresu nesigurne drugove.

Javite nam da li još govori lažna partizanska stanica „Ravna Gora", vreme i talasnu dužinu.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.) Tito

16 januara 1943 godine

[4] Radivoje Jovanović
[5] Vidi tom I, knj. 3, dok. br. 57, 62, 83, 93, 94, 133, 140, 144 i 164.
[6] Mirko Tomić

BR. 123

PISMO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPJ DRUGA TITA OD 16 JANUARA 1943 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA VOJVODINU, POKRAJINSKOM POVERENSTVU KPJ ZA BANAT I OKRUŽNOM KOMITETU KPJ ZA SREM

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 6, dok. br. 71, str. 240—243.

BR. 124

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 16 JANUARA 1943 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA MAKEDONIJU KOJIM SE UKAZUJE NA NEDOVOLJNU ŠIRINU PLATFORME NARODNOOSLOBODILACKE BORBE U MAKEDONIJI

Objavljeno u Zborniku, tom VII, knj. 1, dok. br. 54, str. 173—182.

BR. 125

OBAVEŠTENJE VLADIMIRA POPOVIĆA OD 16 JANUARA 1943 GOD. OPUNOMOĆSTVU CK KP HRVATSKE U ZAGREBU O SITUACIJI NA PODRUČJU TREĆE OPERATIVNE ZONE HRVATSKE[1]

Dragi drugovi, usljed neprijateljske ofenzive na Baniju i Kordun onemogućen je prelaz preko Save. Prema iskazu dvojice čl. KK[2] Kostajnica, ofenzivu su poduzele 2 njemačke divizije[3], sa legionarima i ustašama, na liniji Dubica—Karlovac. Uz sve napore, od 7 — 12-og nije mi pošlo za rukom da se prebacim preko Save.— Sinoć sam stigao u Štab Moslavačkog odreda. Ovdje je i OK[4]. Dobro sam došao drugovima, jer nemaju dovoljno iskustva u radu. Javite mi hitno da li sada imate vezu s G.Š.[5] i da li se vašom pomoću mogu prebaciti.

Ako radi Vazduh, zamolite ga da odmah javi Titu, da je ovdašnja divizija[6], nakon uspješnih bojeva kod Voćina, pošla na glavnu prugu, gdje će izvršiti jednu ili dvije jače akcije[7], a po mogućnosti i udariti s leđa neprijateljske snage koje vrše ofenzivu na Baniji. Nakon tih akcija, divizija će krenuti na zapad, u hrvatske krajeve[8]. U mnogim hrvatskim selima u ovim krajevima uopće nema neprijateljskih snaga, niti ikakvih nepr. organizacija. Nažalost, mnoga od tih sela nisu ni pod našom kontrolom. Uslovi za mobilizaciju su veoma povoljni, samo se do sada naši drugovi nisv niti trudili da provedu mobilizaciju, ili, po njihovom, nije bilo drugova, niti snaga koje bi to izvršile. Isto tako treba javiti da se ja u određeno vrijeme nisam mogao

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Hrvatske, a fotosnimak originala u mikroteci Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. H. 17/67—68.

* Kotarskog komiteta

® Reč je o 7 SS diviziji „Princ Eugen" i 369 legionarskoj diviziji. One su tada još vršile koncentraciju svojih snaga, a ofanzivna dejstva su otpočela noću 19/20 januara 1943.

[4] Odnosi se na Okružni komitet Čazma.

[5] Reč je o Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku.

[6] Odnosi se na Četvrtu hrvatsku NOU diviziju, formiranu krajem decembra 1942 god. od Dvanaeste (Prve slavonske), Šesnaeste (Druge slavonske) i Sedamnaeste (Treće slavonske) hrvatske NOU brigade.

[7] O dejstvima Četvrte hrvatske NOU divizije na komunikaciji Beograd—Zagreb, koja su otpočela 23 januara 1943 god., vidi tom V, knj. 11. dok. br. 65, 72, 79, 80, 85, 86, 93, 94, 100, 104, 118, 181, 185, 186 i 220.

[8] Četvrta hrvatska NOU divizija je početkom februara 1943 god. pošla u Bilo Goru i Moslavinu (vidi tom V, knj. 13, dok. br. 31).

prebaciti zbog neprijateljske ofenzive, te da se momentano nalazim u Moslavini. Naravno, isto javite u G.Š. ako imate vezu.

Ne znam da li ste dobili moju poštu, no, ako jeste, čudi me zašto „Slob. Jugoslav." nije objavila uspjehe koje su postigle naše jedinice u Slavoniji, kada je Vazduh obećao prenošenje. Ne znam na bazi čijih je izvještaja „S1. Jug." javila one gluposti o Podravskoj Slatini i to baš u vrijeme kada ste vi imali tačne podatke od mene o toj akciji[9]. Ako Vazduh ne može, ili neće da javlja ono što mu se da, onda mu nemojte ništa ni predavati, jer neko mora snositi odgovornost za onakve lažne izvještaje. To i njemu možete reći.

6-og I- divizija je vršila akciju na Voćin, gdje je ponovo upala banda u jačini od oko 400 vojnika (legionera i ustaša). U bunkerima optočenim bodljikavom žicom, nastanili su se u starom gradu na brdu iznad samog mjesta. Zadatak je bio vrlo težak, ali htjeli smo oprobati ovdašnje snage u jurišu na bunkere i utvrde. Borba je trajala 6 dana. Neprijatelj je svakog dana slao jaku pomoć sa svih strana, ali su uvjek bili odbijeni uz velike gubitke. Sudjelovala je avijacija, artiljerija i tenkovi. XVII brigada je zarobila dva tenka i jedan kamion, ali ih je morala zapaliti, izvlačeći iz njih mitraljeze, jer nije u brigadi bilo nikog ko bi znao upravljati tenkovima. Neprijatelj s grada se je nastojao probiti, ali je uvek odbijen uz velike gubitke. Ostali su bez vode i hljeba i tek u 7-om kontrajurišu naši su osvojili grad. Zarobljeno je preko 200 živih neprijateljskih vojnika i oficira. Komandant neprijateljske posade bio je neki pravoslavni pop, koji nije dao vojnicima da se predaju. Stab divizije, na čelu s Drapšinom[10] i Sašićem[11], vrlo dobro je rukovodio operacijom, a partizani su položili ispit. Naročito su se istakli borci XII brigade, na čelu koje je Vicko Antić i Vlado Janić. Zorobljeno je mnogo oružja i municije.

Dok se ovdje nalazim, htio bih se sastati s nekim od vas dvoje[12]. Prema izjavi Ćuka[13], nema teškoća da neko od vas dođe ovamo. Čekat ćemo od 21 do uključivo 25-og 1-43. Ako ideš pješke, za slučaj da je negdje prekinuta veza, treba postupiti na sljedeći način: u Sesvetama treba tražiti sina onog gostioničara (Lakuš Filip), gdje je Slavko bio s Ćukom. Sin će pronaći automobil, kojim ćete se odvesti do Poljana, a dalje bi preko veze išli pješke. Soferu treba reći da vas odveze na isto mjesto gdje je odvezao Ćuka.

* O napadu na Podravsku Slatinu vidi tom V, knj. 10, dok. br. 45 i 47.

[10] Petar Drapšin, tada komandant Četvrte NOU divizije.

[11] .Tefto ftašić, tada politički komesar Četvrte NOU d'viziie.

[12] Odnosi se na Ivu Marinkovića-Slavka i Ivana Krajačića-Stevu.

[13] Vinko ,Teđut-Ćuk

Ako imate dobre legitimacije, onda bi neko od vas mogao ići vlakom do stanice ***Deanovac ili do Popovače,*** gdje vam je zgodnije, i to popodnevnim ili ***večernjim*** vlakom. Na izlazu iz stanice čekaće drug, koji će u lijevoj ruci imati „Hrvatski narod", ali se „H" neće vidjeti. Treba ga pitati: „Molim vas, gdje ovdje mogu dobiti masti?" Odgovor: „Na Gariću." Ista lozinka važi za obadvije stanice, nek se neko od vas skine tamo gdje mu bude zgodnije. Drugovi će vas čekati od 21 do uključivo 25-og. Ako iz bilo kakvih razloga niko od vas ne bi mogao doći, onda me hitno o tome obavjestite, jer ako se ne bi otvorio put preko Save, ja bih do vas došao, ukoliko bih tim putem mogao produžiti za G.Š.

Mnogo drug. komun. poz.

S.F. — S.N.

16.1.43 **Vlado**

P.S. Pošaljite mi po kuriru sapuna, četkicu za zube, kalodont, rupčića, kolonj. vode i dr. sitnica.

Ako vam treba novaca, javite mi!

BR. 126

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O VAŽNIJIM AKCIJAMA NA SEKTORU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 77
16 I 1943 g.

VR HOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam današnju poštu sa radio-vestima.

U toku današnjeg dana nije bilo nekih naročitih događaja. Sada me je obavestio Štab I Bosanskog korpusa u sledečem:

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi **Vojnog** istoriskog instituta JNA, **pod** reg. br. 33—2, k. 7—A. Četvrtasti štambilj u desnom gornjem uglu originala naknadno je utisnut.

Jedinice V Krajiške divizije na dan 15.1. tek. g. suzbile su neprijateljski pokušaj prodora iz Jajca ka Banjoj Luci. Neprijatelj je bio pokušao da se probije sa 70 domobrana, 300 Nemaca i nešto ustaša. Posle 6-točasovne borbe kod Magaljdola bio je suzbijen i primoran da se povuče ka Jajcu. Neprijatelj je imao više mrtvih i ranjenih. Naše jedinice nisu imale gubitaka. Ovom prilikom naše jedinice propustile su jednu retku šansu da zarobe 50 Nemaca, koje su bili opkolili. Ali, koristeći maglu, Nemci su se jednim delom izvukli a jedan je deo pobijen[2].

Jedinice IV Krajiške divizije porušile su prugu Novi—Kostajnica i Novi—Prijedor i to: prvu u dužini od 3 kilometra. Prilikom tih akcija zarobili su jednog njemačkog oficira i jednog domobranskog satnika...

Ja sam izdao potrebno naređenje za obrazovanje, odnosno upućivanje slušalaca na artiljeriski kurs, koji će početi 25 ov. meseca u Petrovcu. Takođe sam naredio štabovima naših jedinica da upute mornare, ukoliko ovima raspolažu, Štabu IV Operativne zone.

Što se tiče depeše II Proleterske divizije, ja ću njima poslati večeras telefonsku šifrovanu depešu i objasniti im dalji rad.

Šaljem Vam četničku i domobransku arhivu, koju je zaplenila I Proleterska divizija. Takođe Vam dostavljam nemačke novine sa jednim ratnim ilustrovanim žurnalom — fašističkim

O akciji kod Gračaca[8], odnosno kod Jasenica[4] dao sam danas telefonom kratke podatke drugu Crnom.

Drugih naročitih novih momenata nema.

Do sada je stiglo u Petrovac oko 650 domobrana — zarobljenika sa 38 oficira.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

16-1-1943 g. Terzić
u 17 č

[2] O dejstvima Pete NOU divizijie vidi još i torn IV, knj. 9, dok. br 74. Borba kod Magaljdola vođena je, verovatno, 13, a ne 15 januara 1943.
[3] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 42, 51 i 102.
[4] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 55, 143 i 154.

BR. 127

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 17 JANUARA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO ZA HRVATSKU DA KOD CELOKUPNOG VOJNOG SASTAVA NA SVOJOJ TERITORIJI ORGANIZUJE OBUKU RASPOZNAVANJA I ZAŠTITE OD BOJNIH OTROVA[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
Br. 3
17-1-1943 g.

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

i

Kao što je poznato tome štabu, neprijatelj je, početkom ovog mjeseca, upotrijebio bojne otrove u borbi protiv naših jedinica kod Orahovice u Slavoniji. Tom prilikom mi smo imali osjetne žrtve[2].

Vjerovatno je da će neprijatelj i u budućim okršajima sa nama primjenjivati bojne otrove.

U cilju odbrane i zaštite naših jedinica od ponovne upotrebe bojnih otrova od strane naših neprijatelja,

PROPISUJEM:

(***„Uput za zaštitu od bojnih otrova",*** koji se dostavlja u prilogu[3].

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 7—1, k. 7.

[2] Obaveštenje o upotrebi bojnih otrova kod s. Orahovice dobio je Vrhovni štab 14 januara 1943 god. iz Zagreba. Sern toga, tih dana je i Pavelić izdao jedan letak koji je pozivao na opštu borbu protiv partizana. U tom letku se pretilo da će u borbi protiv jedinica NOV biti upotrebljena „sva moguća sredstva koja poznaje ratna tehnika" (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 34—2—a, k- 7—A). O ovome su odmah obaveštene potčinjene jedinice (vidi dokumente u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA zavedene pod reg. br. 2—1, k. 14 i 3/1—19, k. 407—A).

Proveravajući tačnost ovog obaveštenja, Redakcija nije mogla ustanoviti ništa što bi sa sigurnošću potvrdilo stvarnu upotrebu bojnih otrova °d strane neprijatelja. Zbog toga su navedeni dokumenti izostavljeni Ovde treba naglasiti još i to da obaveštenje nije poteklo od operativnih jedinica, pa su svi izgledi da je neprijatelj upotrebio neka specijalna artiljeriska zrna, ali ne otrovna.

fj" [3] Ovo uputstvo je sastavio i za potpis Vrhovnog komandanta NOV * POJ pripremio Velimir Terzić, zamenik načelnika Vrhovnog štaba. Ono Je dostavljeno svim višim štabovima Narodnooslobodilačke vojske Jugo-

Ovaj uput trebate dobro proučiti, razraditi i umnožiti u vašim jedinicama, tako da ga ima bar svaka četa, odnosno baterija

U duhu ovoga uputa preduzeti odmah izvođenje nastave i obuke kod svih starješina i boraca vaših jedinica.

Ovaj uput je dokumenat trajne vrijednosti i povjerljive prirode, te ne smije pasti neprijatelju u ruke.

Prijem potvrdite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant,
M.P. Tito

[Prilog]

UPUT

ZA ZAŠTITU OD BOJNIH OTROVA

I. OPSTI POJAM

Pod imenom „bojni otrovi" podrazumevamo ona hemijska tela koja u vidu gasa, pare, prašine ili kapljica napadaju sva živa bića, sa težnjom da ih trenutno otruju i onesposobe za duže ili kraće vreme ili da im umanje borbenu moć na taj način što kod pojedinaca izazivaju suzenje, gušenje, rane na koži, kijanje povraćanje, pa čak i smrt.

a) ***Trenutno trovanje*** izazivaju oni bojni otrovi koji napadaju važne organe živog bića kao što su: srce, mozak, pluća itd. Oni ulaze kroz organe za disanje (nos i usta) ili otvorenu ranu na telu živoga bića i čim dopru do ovih važnih organa, zaustavljaju im rad i živo biće odmah umire.

b) ***Onesposobljavanje*** izazivaju oni bojni otrovi koji napadajući pluća, kožu, oči, organe za varenje i druge delove tela, sprečavaju njihov pravilan rad — ranjavaju ih, te je živo biće bolesno i mora da se leči duže ili kraće vreme u bolnici.

v) ***Umanjivanje borbene moći*** izazivaju oni bojni otrovi koji smetaju borca u radu. Oni u vidu pare ili vrlo fine prašine nadražuju osetljive organe na živom biću kao što su: nos, grlo, oči itd., teraju mu suze na oči tako da borac mora da zažmuri ili ga draže da kija, kašlje pa čak i povraća. Ovako napadnut, borac ne može dobro da nišani, gađa, osmatra, niti ma šta drugo da radi.

slavije, zajedno sa naređenjem sličnim ovom koje je upućeno Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku. U arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA sem primerka koji se ovde objavljuje, nalazi se još jedan primisrak uputstva, takođe original, upućen Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa (vidi dok. br. 6—1, k. 407—A).

Boji[1]! otrovi upotrebljavaju se za vreme rata uporedo sa ostalim porbenim sredstvima. Oni imaju tu osobinu što mogu da se nalaze? svuda, jer su pomešani sa vazduhom i sa njim prodiru čak i u pajdublje i najjače zaklone. Dakle, i tamo gde je borac bio zaštićen i od najjačih artileriskih zrna, bojni otrovi ga pronalaze i napadaju.

Bojici otrovi mogu da nanesu vrlo velike gubitke, a naročito onda ako je neprijatelj nespreman i nema čime da se od njih zaštiti.

Za ličnu zaštitu od bojnih otrova postoje maske. Maske mogu biti za ljude i za stoku.

Pošto neprijatelj za vreme rata može da napadne bojnim otrovim;[1] i mirne građane, to se i njima za vreme rata izdaju maske. Ovaj će napad neprijatelj najčešće izvesti otrovnim avionskim bombama.

Isto onako kao što štitimo živa bića, moramo da zaštitimo od bojnih otrova i hranu, vodu i sve metalne delove na oružju i raznim mašinama.

Hrana se štiti pomoću naročitih džakova i mušema.

Voda se najbolje štiti ako se uvek nalazi u zatvorenim sudovima.

Oružje, municija i ostala ubojna sprema štiti se brižljivim čuvanjem i detaljnim čišćenjem posle svakog napada bojnim otrovima.

Ranjenim od bojnih otrova treba odmah ukazati pomoć i što pre ih uputiti u bolnicu, gde se mogu sa uspehom izlečiti. Uspeh lečenja zavisan je od blagovremenog ukazivanja pomoći, i od toga kako se bolesnik za vreme lečenja pridržava saveta i uputstava lekara.

II. OSOBINE BOJNIH OTROVA

Bojne otrove delimo prema njihovom obliku, načinu dejstva i vremenu trajanja.

a) Prema svom obliku bojni otrov može biti čvrst, tečan i gasovit.

b) Prema načinu dejstva koje bojni otrovi ispoljavaju na živa bića, njih smo podelili na:

1) Suzavce
2) Kijavce
3) Zagušijivce
4) Plikavce i
5) Prave otrove.

1) ***Suzavci.*** Dejstvuju na oči i izazivaju jako suzenje.

2) ***Kijavci.*** Izazivaju kijanje, glavobolju, povraćanje i jaku uzrujanost.

3) ***Zagušljivci.*** To su oni bojni otrovi koji napadaju pluća, izazivajući kašalj, gušenje, pljuvanje krvi, pa i smrt.

4) ***Plikavci.*** Dejstvuju na kožu stvarajući opekotine, plikove i rane koje vrlo teško zarašćuju.

5) ***Pravi otrovi.*** Oni deluju na nervne centre (srce i mozak) i obično izazivaju u trenutku smrt.

Gore nabrojana dejstva neki od bojnih otrova ispoljavaju odmah, i takvi nazivaju se ***otrovi trenutnog dejstva,*** dok drugi dejstvuju podmuklo — zadocnelo, ispoljavajući svoje dejstvo tek posle nekoliko sati, pa i dana, posle trovanja, — takve bojne otrove nazivaju ***otrovi sa zadocnelim dejstvom.***

v) Prema vremenu trajanja, bojne otrove podelili smo na kratkotrajne i dugotrajne.

Kratkotrajni su oni otrovi koji vrlo brzo iščezavaju i razilaze se po vazduhu. Ovakvi bojni otrovi brzo gube otrovnu moć i opasnost od njih traje najviše nekoliko časova.

Dugotrajni su oni otrovi koji se vrlo dugo zadržavaju u vazduhu ili na zemljištu. Opasnost od ovakvih bojnih otrova preti po nekoliko dana, pa i nedelja.

Bojni otrovi najduže se zadržavaju po rupama, rovovima, levkovima od granata, udoljama, u gustoj i visokoj travi, u šumama i uopšte na onim mestima gde vetar slabo duva.

Koliko će se bojni otrov zadržati, zavisi još i od vremena: sunce, jak vetar, kiša, močvare i velike vodene površine vrlo rđavo utiču na bojne otrove, te se vreme njihovog trajanja pod ovakvim okolnostima znatno smanjuje.

III. OPIS NAJPOZNATIJIH BOJNIH OTROVA

Hlor

Prema svom obliku ovaj je otrov gas zeleno-žute boje.

Prema načinu dejstva: zagušljivac sa trenutnim dejstvom.

Prema vremenu trajanja: kratkotrajan.

Miris hlora potseća na trulo lišće, voće ili pokošeno seno.

Napadnuti hlorom oseća u prvom momentu stezanje u grlu, gušenje, a zatim dolazi jak kašalj, pljuvanje krvi, pa i smrt.

Veća količina hlora trenutno ubija — truje, a ako nije bilo dovoljne količine, borac je onesposobljen — ranjen i mora da se leči.

Preko zemljišta koje je trovano hlorom može se bezopasno preći tek posle nekoliko časova, no ako je zemljište obraslo gustom i visokom travom treba čekati i više.

F ozg en

Ovaj otrov je prema svom obliku gas zelenkaste boje.

Prema načinu dejstva — zagušljivac sa zadocnelim dejstvom.

Prema vremenu trajanja: kratkotrajni.

Fozgen je vrlo otrovan, 15 puta otrovniji od hlora.

Miris fozgena potseća na pokošeno seno.

Otrovani fozgenom u prvom momentu oseti malo stezanje u grlu i gušenje, ali čim izađe na čist vazduh oporavi se i veruje da mu nije ništa, — tek nekoliko časova docnije nastaje teško disanje, kašalj, iznemoglost i docnije nastupa smrt. Smrt utoliko nastupa brže ukoliko se je zatrovani posle trovanja duže kretao i zamarao.

Preko zemljišta koje je trovano fozgenom može se bezopasno preći tek posle nekoliko sati.

Cijanovodonična kiselina

Cijanovodonična kiselina prema svom obliku je gas bezbojan.

Prema načinu dejstva: pravi otrov sa trenutnim dejstvom.

Prema vremenu trajanja — kratkotrajni.

Miris ovoga otrova potseća na gorak badem.

Deluje na nervne centre bilo da je trovanje nastalo disanjem, hranom ili dodirom na otvorenoj rani.

Preko zemljišta zatrovanog cijanovodoničnom kiselinom može se bezopasno preći tek posle 2—3 sata.

I p e rit

Prema svom obliku ovaj je otrov gusta — zejtinjava tečnost žute ili mrke boje.

Prema načinu dejstva: plikavac sa zadocnelim dejstvom. No, ako je tečnost pretvorena u maglu putem eksplozije ili nekim drugim načinom, pa se ova magla udiše, dejstvo iperita je ubrzano, gotovo trenutno.

Prema vremenu trajanja — iperit je dugotrajan.

Iperit napada kožu, na kojoj se posle napada na nekoliko sati prvo pojavi svrab i crvenilo, potom zapaljenje kože, koja se isklobuča — pojave se plikovi. Ovi se plikovi pocepaju i pretvore u rane koje vrlo teško fzarastajul.

Miris iperita potseća na slačicu ili crni luk.

Zemljište zatrovano iperitom, ako nije očišćeno, ostaje zatrovano po nekoliko dana, pa i nedelja.

Iperitom se može zatrovati: zemljište, stanovi, hrana, voda itd.

Arseni

Ovi su otrovi većinom čvrsti, koji napadaju u vidu vrlo fine prašine.

Prema načinu dejstva: on je kijavac sa trenutnim dejstvom.

Prema vremenu trajanja — dugotrajan.

Zatrovani arsenima oseća jak nadražaj u nosu i grlu, prisiljen je na kijanje i kašalj, a često puta i na povraćanje, oseća jaku glavobolju i uopšte je jako uzrujan. Inače, dejstvo im je prolazno i bez posledica.

Arseni uneseni hranom ili vodom u čovečji organizam vrlo su opasni, — mogu da izazovu oboljenje, pa i smrt.

Preko zemljišta zatrovanog arsenima može se bezopasno preći tek posle 10—12 časova.

B enzil b r o mi d

To je bezbojna tečnost koja se pretvara u paru i napada na oči.

Prema načinu dejstva — suzavac sa trenutnim dejstvom.

Prema vremenu trajanja — dugotrajan.

Napadnuti ovim otrovom oseća jako peckanje u očima, koje usled toga suze u tolikoj meri da borac ne može da gleda.

Dejstvo ovog otrova je prolazno i bez posledica.

Ovaj otrov može se upotrebljavati i za mirnodopske vežbe.

Sem ovih gore navedenih otrova, neprijatelj može u ratu upotrebiti nov nepoznati otrov, sa sasvim drugim i nama nepoznatim osobinama, te zato treba biti vrlo oprezan.

IV. KAKO NEPRIJATELJ MOZE UPOTREBITI BOJNE OTROVE

Bojne otrove neprijatelj može upotrebiti na sledeća tri načina:

a) gađanjem — zrnima ili bombama koji su napunjeni bojnim otrovima,

b) puštanjem otrovnih talasa i

v) trovanjem zemljišta.

Otrovna zrna ili bombe

Otrovnim zrnima ili bombama gađanja se vrše iz topova, rovovskih oruđa, bacača otrova, i pomoću avionskih, ručnih i tromblonskih bombi.

Otrovna zrna mogu biti napunjena tečnim, gasnim i čvrstim bojnim otrovima. Za razliku od ostalih zrna, otrovna zrna obojena su (sa spoljne strane) zelenom bojom; kakav se otrov nalazi u zrnu — poznaje se po krstovima koji su obeleženi preko zelene boje.

Pri eksploziji zrna, otrov izlazi i obrazuje u vazduhu sumaglicu od gasovitog otrova ili od otrovne prašine, ili pak u vidu kiše prska po zemljištu.

Neprijatelj izbacuje obično jednovremeno po nekoliko stotina otrovnih zrna, te je opasnost od njih vrlo velika, a naročito onda ako nas pad zrna zatekne bez maske u zaštitnom položaju.

Otrovnim zrnima se (naročito) može zatrovati i velika prostorija zemljišta. Zrna za trovanje zemljišta obično su napunjena iperitom, jer je on tečnost i kao takav u vidu kiše prska, a kako je dugotrajan, to se na zemljištu vrlo dugo zadržava.

Otrovni t al a si

Veliku količinu otrovnog gasa ili otrovne prašine koju vetar nosi po površini zemljišta u pravcu u kome duva — nazivamo ***otrovni talas.***

Otrovni talasi mogu biti: gasni otrovni talasi i talasi od vrlo sitne prašine.

a) Gasne otrovne talase sačinjavaju oblaci bojnih otrova koji se kreću pomoću vetra. Ove talase kreće vetar po zemlji, jer su teži od vazduha.

Neprijatelj stvara ove otrovne talase na taj način što iz svojih prednjih linija jednovremeno otvori veliku količinu čeličnih boca, u kojima se otrov nalazi u tečnom stanju. Čim otrov izađe na čist vazduh pretvara se u gas, gde ga vetar dohvati i nosi u pravcu u kojem duva.

Vetar za nošenje otrovnih talasa treba da duva u pravcu ka neprijatelju i da ne bude jači od 3—4 metra u sekundi.

Napad otrovnim talasima vrlo je opasan onda ako nas neprijatelj iznenadi sa talasom i talas nas zatekne bez maske u zaštitnom položaju.

Gasni talasi mogu biti vidljivi i nevidljivi.

Vidljivi su oni talasi koji pored otrova sadrže i veštačku maglu, koja služi da otrovni talas oteža, da se talas ne bi brzo> podigao u vis. Ovakav talas jasno je vidljiv.

Nevidljivi su oni talasi čije se prisustvo okom ne može lako otkriti, nego se raspoznaju po mirisu, koji daje otrov od kog je sastavljen dotični otrovni talas.

Za gasne talase upotrebljavaju se otrovi: hlor i fozgen.

b) Talase od sitne prašine neprijatelj stvara na taj način što iz nekoliko stotina sudova u vidu lonaca, u kojima se napravi vatra, preko vatre pospe komade čvrstog otrova koje se usled toplote pretvara u finu sitnu prašinu. I ova prašina teža je od vazduha. te je vetar nosi u pravcu u kome duva po površini zemUe.

Za ove talase upotrebljavaju se otrovi: arseni.

Trovanje zemljišta

Neprijatelj može zatrovati zemljište tečnim iperitom pomoću raznih naprava, sa težnjom da zatruje što veću prostoriju gde misli da će se vojska zadržavati, kao što su: putevi, mostovi, mesta gde će se vojska odmarati (zastanci i odmorišta), voda, hrana itd.

Prskanje iperita ne zahteva naročito složene sprave. On se može jednostavno politi i najobičnijim sudovima. Pogodne sprave su naročito udešene prskalice kao što su:

1) Automobilske ili sa konjskom vučom cisterne za polivanje ulica.

2) Obično bure sa slavinom i izbušenom rešetkom za prskanje. Ovo se bure postavi na obična kola koja se kreću po zemljištu, a za to vreme slavina otvori.

3) Avion u kome se nalazi sud sa iperitom koji pod pritiskom izlazi u vidu kiše i prska po zemljištu. Prskanje avionima ima nezgodnu manu što prilikom prskanja avion mora nisko da leti te je izložen napadu od strane neprijatelja.

Napomena: Pored gore izloženih poznatih bojnih otrova i načina napada, u budućem ratu treba se nadati da će nas neprijatelj napasti sa nama još nepoznatim otrovima.

Zbog ovoga treba da budemo spremni, te da taj napad hladnokrvno dočekamo kao i da imamo puno vere u naše stručnjake, koji će brzo naći zaštitu protiv takvih bojnih otrova.

V. UTICAJ ATMOSFERSKIH I TOPOGRAFSKIH PRILIKA NA OTROVNE NAPADE

Uspešnost svakog otrovnog napada prvenstveno zavisi od atmosferskih, a zatim i od topografskih prilika. Atmosferske prilike imaju otsudni značaj pri upotrebi bojnih otrova. Mi nalazimo mnogo primera iz prošlog imperijalističkog svetskog rata, kada potpuno pripremljeni otrovni napad nije mogao biti izveden u nužnom momentu samo zbog toga što atmosferske prilike nisu bile povoljne za izvršenje toga napada. Nemci, koji su prvi u prošlom svetskom ratu upotrebili bojne otrove, docnije su pisali kako često puta pripremljeni otrovni napad nije mogao biti izveden u nužnom momentu zbog nepovoljnog vetra.

Pešadija mora biti uvek i na svakom položaju upoznata sa opasnošću od bojnih otrova i odmah ispitati sve mogućnosti njihove upotrebe. Ispitati mogućnost upotrebe bojnih otrova znači, pored ostaloga, proučiti sve atmosferske i zemljišne uslove pod kojima je moguć otrovni napad.

Ta okolnost, da bojni otrovi ne mogu biti primenjivani kad se to želi, znatno olakšava borbu protivu njih.

Prema tome, vrlo je važno upoznati se, bar u kratkim i nužnim crtama, u kom stepenu ti faktori utiču na taktičku primenu bojnih otrova u borbi. Naročito je ovo potrebno za naše starešine, radi što uspešnije organizacije zaštite od bojnih otrova.

A. Atmosferske prilike

Od atmosferskih prilika, koje najviše imaju uticaja na uspešnu upotrebu bojnih otrova, od najvećeg su značaja ove:

1) Temperatura vazduha;
2) Pravac vetra;
3) Brzina vetra;
4) Vlažnost vazduha;
5) Atmosferski taloži.

1. Temperatura vazduha

Temperatura vazduha veoma osetno utiče na primenu bojnih otrova. Kako je poznato, temperatura vazduha nije ravnomerna u toku celog dana.

Vazduh u prizemnim slojevima atmosfere zagrejava se toplotom koju ispušta zemljina površina, usled čega se sloj vazduha koji je neposredno nad njom zagreje jače nego drugi slojevi koji su na izvesnom udaljenju od zemlje; na taj način on gubi svoju pređašnju težinu i postaje lakši, te počinje da se penje u visinu. Tako nastaju vertikalna strujanja vazduha odozdo naviše, tako zv. konvekciona strujanja vazduha. Zagrejani sloj vazduha diže se odozdo naviše te sobom nosi i gasni oblak obrazovan bilo otrovnim talasom bilo od rasprsnuća otrovnih zrna, odnosno bombi. Usled dizanja jednog dela gasa u visinu, njegova koncentracija na izvesnom cilju znatno opada, a time se smanjuje i otrovna moć oblaka.

Konvekciona strujanja naročito su nepovoljna za puštanje gasnih talasa, jer gasni oblak pri izlasku iz sudova u zagrejani vazduh vrlo brzo se širi u visinu pri svome kretanju u pravcu neprijatelja. Opiti izvršeni u ovome pogledu pokazali su da gasni talas već na otstojanju od 100—200 metara od mesta puštanja dostiže visinu od 5—10 metara. Jasno je da će uz ovakve prilike gasni talas kad dostigne neprijateljski položaj biti vrlo slabe koncentracije.

Ovde treba dodati da stepen rasplinjavanja gasnog oblaka usled konvekcionog strujanja vazduha zavisi još i od brzine vetra: pri slabom vetru rasplinjavanje gasnog talasa mnogo je veće nego pri jakom vetru.

Konvekciona strujanja vazduha dešavaju se u sunčane dane i leti; prema tome, žarko leto i sunčani dani nisu povoljni za puštanje gasnih talasa, a naročito u vremenu od 12 sati pa do zalaska sunca.

Naprotiv, hladni su dani, a naročito noći, počev od zalaska pa do izlaska sunca, kada nema konvekcionog strujanja, najpovoljniji za izvršenje puštanja gasnih talasa, jer tada, za vreme svoga kretanja, gasni oblak se ne širi u visinu, pa prema tome on će da sačuva svoju otrovnu koncentraciju kad stigne do cilja (do rovova, rezervi itd.).

Zato su za vreme minulog svetskog rata otrovni napadi pomoću puštanja talasa većinom se izvodili u hladne dane, noću ili u praskozorje. Ako pregledamo istoriju gasnih napada, videćemo da su svi gasni napadi puštanjem talasa bili izvršeni, kako sa strane Nemaca tako i sa strane saveznika, u hladne dane ili noću između 12 i 2 sata ili pred svanuće ujutru.

Ova okolnost vrlo je važna za starešine, jer je noću i u hladne dane verovatnoća za gasni napad veća, te prema tome se povećava i služba opreznosti.

Što se tiče rasturanja gasova u visinu zbog difuzije, to je ovo rasturanje poznato, kako je to pokazalo iskustvo, te ono nije od nekog naročitog praktičnog značaja.

Pri upotrebi gasova pomoću zrna, uspeh gađanja takođe je u zavisnosti od temperature vazduha. Pri visokoj temperaturi gasni oblak obrazovan od rasprsnuća zrna vrlo se brzo diže u visinu i rasplinjava u vazduhu, dok je zadatak gasnog gađanja da se oblak što duže zadrži na površini zemlje gde se nalaze ciljevi. Pri niskoj temperaturi gas obrazovan pri rasprsnuću zrna više vremena ostaje na površini zemlje, gde najviše napunjava sva niska mesta: rovove, zaklone, saobraćajnice itd.

Prema tome, najpovoljnije vreme za gasno gađanje je noć, hladan ili maglovit dan, praskozorje.

Ovom prilikom mi opet nailazimo na jednu bitnu razliku između gasnog i vatrenog oružja: naime, efikasnost savremenog vatrenog oružja jako opada u noći ili po magli; naprotiv, dejstvo bojnih otrova efikasnije je baš noću ili u maglovito vreme. Ovu okolnost starešine treba takođe da imaju u vidu pri izvođenju službe opreznosti u trupama.

Na dejstvo bacača otrova konvekciona strujanja vazduha nemaju znatnog uticaja, ali ovde vrlo niska temperatura vazduha nije povoljna zbog toga što je gas koji se upotrebljava u tim bacačima fozgen, a ovaj se p.ri niskoj temperaturi vrlo lagano isparava, te se ne može postići potrebna koncentracija na cilju.

Pri upotrebi bojnih otrova pomoću bacača mina, visoka temperatura vazduha vrlo nepovoljno utiče, jer gasni oblak obrazovan od rasprsnuća pojedinih otrovnih mina vrlo se brzo rastura u visinu i tako ne donosi korist.

Što se tiče uticaja temperature vazduha na trajnost otrovnog dejstva pojedinih bojnih otrova na zemljištu na koje su ba-

čeni, treba imati u vidu da je trajnost otrovnog dejstva utoliko manja ukoliko je temperatura okolnog vazduha viša. Visoka temperatura vazduha ubrzava isparavanje gasova, usled čega zatrovana atmosfera postaje bezopasna za trupe kroz vrlo kratko vreme posle upotrebe. Međutim, taktika zahteva da otrov što duže ostaje nad ciljem.

Kod gađanja otrovnim zrnima pri niskoj temperaturi, napr. po zimi, atmosfera ostaje opasna po borce duže vreme.

U prilog ovome tvrđenju navešćemo jedan primer iz prošlog svetskog rata sa primenom ksilibromida od strane Nemaca. Ovaj gas ima vrlo malu isparljivost na niskoj temperaturi. U januaru mesecu 1916 g. Nemci su upotrebili ovaj gas na Istočnom frontu protiv ruskih trupa, ali gas nije imao nikakvog dejstva, jer usled niske temperature okolnog vazduha nije se ispario. Naprotiv, primena toga gasa na Zapadnom frontu, u istom ratu, pri većoj temperaturi, dala je dobar rezultat.

Za vreme građanskog rata u Rusiji, na Severnom frontu, a na položaju kod Arhangelska, engleska gasna zrna nisu dala dobre rezultate zbog veoma niske temperature vazduha.

Zavisnost isparavanja, pa prema tome i koncentracije gasova, od temperature još se očiglednije vidi na primeru sa iperitom iz ove tablice:

Temperatura okolnog vazduha	Količina pare iperita potrebna da se zasiti 1 kubni metar vazduha
14°C	345 miligrama
17°C	404
18°C	422
19°C	433
20,5°C	541
22°C	719
39°C	2980

Dakle, pri smanjivanju temperature vazduha sa 30°C na 14°C isparljivost iperita znatno pada 2635 (2980-345 = 2635) miligrama zgušnjava se u tečnost, pa prema tome i koncentracija pare iperita u vazduhu znatno opada.

Zavisnost isparljivosti gasova od temperature vazduha iskorišćava se napr. za trovanje vojničkog odela i spreme gasovima koji se slabo isparavaju pri niskoj temperaturi; zatrovano odelo uneseno u tople prostorije postaje izvor trovanja za okolinu.

Iskustvo iz svetskog rata pokazuje bezbroj primera kada je vojničko odelo, otrovano po hladnom vremenu, izlučivalo otrovnu paru kada su vojnici ušli u tople prostorije, a da nisu znali za to, i na taj način posada tih prostorija udisala sa vazduhom i otrovni gas.

O ovoj okolnosti sve starešine treba da vode računa, a naročito sanitetski organi pri lečenju zatrovanih gasom.

2. Pravac vetra

Pravac vetra igra najveću ulogu pri otrovnim napadima uopšte, a pri upotrebi gasova puštanjem talasa on igra presudnu ulogu, pošto taj način primene gasova potpuno zavisi od pravca vetra, jer, kako je već rečeno, puštanje gasnih talasa vrši se iz sopstvenog položaja, otkuda ga vetar ima da dotera do neprijatelja.

Dakle, vetar je ta snaga koja upravlja gasom i prenaša ga iz sopstvenog položaja u neprijateljski. Nema li vetra ili njegov pravac nije povoljan, nije moguć ni otrovni napad puštanjem talasa.

Pod vetrom razumemo kretanje vazduha u vertikalnom ili horizontalnom pravcu. Za taktičku upotrebu gasova važno je samo prizemno kretanje vazduha u horizontalnom pravcu.

Razmotrimo opet prvo uticaj pravca vetra na uspeh otrovnih napada puštanjem talasa.

Za uspešno izvođenje otrovnih talasa pre svega vetar treba da duva u pravcu neprijatelja; najpovoljniji bi bio pravac onoga vetra koji duva upravo na front neprijatelja, a što se ustvari vrlo retko dešava na položaju. Prema tome, puštanje talasa obično se vrši i pri drugim pravcima vetra, ali u izvesnim granicama uslova. Granice uslova treba da su ne manje od 30°—45° sa linijom sopstvenih rovova. U slučaju kada pravac vetra sačinjava sa linijom sopstvenih trupa ugao manji od 30°—45°, to je puštanje gasnih talasa opasno po sopstvene trupe, jer u tom slučaju gas može da dospe u sopstvene rovove ili u susedne delove položaja te tako da potruje vlastite trupe.

Pri suprotnom vetru isključeno je puštanje gasnih talasa, što je veoma važno da znaju trupe, jer to smanjuje njihovu opreznost koja jako zamara vojnike.

Pri upotrebi otrova pomoću zrna, pravac vetra ima manje značaja, prvo zbog toga što tačke koje obasipaju se gasom obično se nalaze na dovoljnoj udaljenosti od mesta gađanja, te u slučaju povratka gasa usled promene pravca vetra ne postoji opasnost po sopstvene trupe, a drugo još i zbog toga što su ciljevi koje artiljerija i avijacija obasipaju gasom obično odvojeni, više ili manje, topografskim pregradama, koje sprečavaju povratak gasa u slučaju eventualne promene pravca vetra.

Čak u izvesnim slučajevima gađanje otrovnim zrnima vrši se i pri suprotnim i bočnim vetrovima, što nije slučaj sa puštanjem gasnih talasa.

Ali, ipak, pri gađanju otrovnim zrnima treba voditi računa o otstojanju sopstvenih trupa od tačaka koje se tuku otrovnim

zrnima. Ovo otstojanje menja se u zavisnosti od pravca vetra. Ako se ciljevi na koje se predviđa otrovno gađanje nalaze na vrlo velikom otstojanju od sopstvenih trupa i kada još između ciljeva i sopstvenih trupa postoji ispresecano zemljište, to pravac vetra u ovom slučaju ne igra nikakvu ulogu pri gasnom gađanju. Ako se ciljevi za otrovno gađanje nalaze u blizini sopstvenih trupa, a pored toga zemljište je ravno, to se gađanje otrovnim zrnima može vršiti sa preduzimanjem izvesnih mera predostrožnosti po sopstvene trupe. Ove mere predostrožnosti, s obzirom na pravac vetra, ogledaju se u ovome: Ako vetar duva u pravcu neprijatelja, to se gađanje, koje je bezopasno po sopstvene trupe, može vršiti na onim tačkama koje se nalaze na otstojanju 250—300 metara od sopstvenih trupa. Ako vetar duva od neprijatelja u pravcu sopstvenih trupa, to se mogu gađati ciljevi na otstojanju ne manjem od 300—1.800 metara (prosečno 1.000 metara).

Ovom prilikom treba dodati: Ako u trupi gasna disciplina stoji na potrebnoj visini, a pored toga trupa raspolaže dobrim maskama, to se napadačeva pešadija može nalaziti čak i u neposrednoj blizini mesta padanja otrovnih zrna.

Za vreme prošlog imperijalističkog svetskog rata, napr.. nemačke jurišne trupe kretale su se neposredno za baražnom vatrom u kojoj je bilo 50 od sto otrovnih zrna od celokupne količine upotrebljene municije.

3. Brzina vetra

Brzina ili jačina vetra ima znatnog uticaja na upotrebu bojnih gasova, bez obzira na način vršenja njihovog napada. Naročito od jačine vetra zavisi uspeh puštanja gasnih talasa.

Iskustvo iz prošlog svetskog rata, a zatim mnogobrojni opiti izvršeni posle rata, dali su izvesne granice jačine vetra u kojima je moguć uspešni otrovni napad.

Suviše jak vetar brzo raskida otrovni talas ili otrovni oblak, obrazovan pri eksploziji otrovnog zrna, usled čega se smanjuje efikasnost otrovnog dejstva. Zatim, jak vetar sprečava silaženje gasa u niska mesta, jer talas može da preskoči neprijateljske rovove, saobraćajnice i ostala razna udubljenja, a da ih ne napuni gasom, što je baš suprotno od cilja puštanja otrovnih talasa. Pored toga, pri jakom vetru obično se obrazuju vazdušni virovi na rovovima, usled čega se manja količina gasa spušta u njih; ovi virovi naročito su nepovoljni za otrovno gađanje.

Suviše slab vetar pri puštanju talasa može da ne dotera gas do neprijatelja, a sem toga slab vetar obično nije stalan, tj. često menja svoj pravac i zbog toga može da povrati gas i u sopstvene rovove.

U minulom svetskom ratu bilo je slučajeva vraćanja gasa u sopstvene rovove. Tako su napr. 25 jula 1915 g. na Istočnom frontu, kod Osovca,[4] Nemci pustili gas pri slabom vetru, a sami su krenuli u napad odmah pozadi talasa; odjednom je vetar iznenadno promenio svoj pravac okrenuvši se u stranu nemačkih pozicija, te je tako potrovao veliki broj njihovih ljudi (poginulo je 1.000 vojnika).

Pored toga, pri organizaciji puštanja otrovnih talasa, treba voditi računa i o stalnosti vetra. Za što uspešnije izvođenje napada, zahteva se da vetar duva u potpuno utvrđenom pravcu, da je stalne, tj. nepromenljive jačine. Vetar sa povremenim udarcima često menja svoj pravac i jačinu, a neočekivane promene pravca vetra, kako je već spomenuto, raskidaju gasni talas na pojedine delove, usled čega ostaju tačke zemljišta neobavijene gasom. Na takvim tačkama neprijatelj može da izbegne dejstvo gasa.

Dakle, vetar sa jakim udarcima potpuno isključuje otrovni napad talasima.

Prema tome, za izvođenje otrovnih napada pomoću puštanja talasa, najpovoljnija je brzina vetra 2—4 metra u sekundi i da je stalne, nepromenljive jačine.

Pri gađanju otrovnim zrnima, jačina vetra ne igra takvu ulogu kao i pri puštanju talasa, ali je, ipak za dobijanje što boljeg rezultata potrebno voditi računa o jačini vetra, pošto je gasni oblak obrazovan pri eksploziji zrna obično malo postojan i gust, pa prema tome podložan dejstvu i najslabijeg vetra, a naročito pri upotrebi zrna sa kratkotrajnim gasovima (fozgen, cijanovodična kiselina i dr.).

Zato. pri upotrebi zrna sa kratkotrajnim gasovima, uspeh od gađanja može se imati ako se vrši pri jačini vetra od 1 — 2 metra u sekundi ili čak pri potpunoj tišini.

Na ciljeve koji se nalaze u šumi gađanje se može vršiti i pri većoj brzini vetra, tj. 3 — 5 metara u sekundi, jer u tom slučaju šuma sprečava brzo razilaženje gasa.

Gađanje zrnima sa dugotrajnim gasom (napr. iperit) može dati uspeha ako se gađa pri brzini vetra ne većoj od 5 — 6 metara u sekundi.

Navedene norme jačine vetra vrede za gađanje na one ciljeve koji se nalaze na nepokrivenom, odnosno golom zemljištu. Na ciljeve koji se nalaze na pokrivenom zemljištu, gađanje se može vršiti i pri većoj brzini vetra, jer takvo zemljište sprečava brzo rasturanje gasa.

Uopšte, što se tiče upotrebe otrovnih zrna, treba uvek imati

[4] **Odnosi se na varoš Osowiec.**

na umu da uspeh dejstva biće veći ako se gađa pri slabijoj brzini vetra.

Sto se tiče bacača gasova, brzina vetra ne igra skoro nikakvu ulogu. Gađanje iz bacača gasova može se vršiti pri svakoj jačini vetra, jer se gasni oblak ovde obrazuje ne na sopstvenom položaju, kao što je to slučaj kod otrovnih talasa, već neposredno na neprijateljskim pozicijama. Cak se dejstvo bacača gasova može izvoditi kao i gađanje otrovnim zrnima i pri suprotnom vetru; samo u tom slučaju treba upozoriti sopstvene trupe na pripravnost radi eventualne zaštite zbog relativno malog dome.ta bacanja gasova (800 — 3.000 metara).

Ono što je rečeno za bacanje otrova vredi uglavnom i za bacače mina pri gađanju otrovnim minama. Ali u tom slučaju brzina vetra ima više značaja za uspeh dejstva bacača mina. Gađanje pri jakom vetru neće dati povoljne rezultate, zbog toga što svaki udar vetra odmah razređuje gasni oblak, obrazovan pri eksploziji pojedinih mina.

Dakle, iz svega napred navedenog može se zaključiti da upotreba bojnih otrova zavisi od izvesnih granica brzine vetra, a van tih granica neće se imati uspeha od otrovnih napada.

Na osnovu stečenog iskustva iz svetskoga rata i opita izvršenih posle rata, ustanovljene su granice maksimalne i minimalne jačine vetra između kojih je moguć otrovni napad sa najboljim uspehom.

4. Vlažnost vazduha

Vlažnost vazduha ima znatnog uticaja na uspešnu primenu gasova. Uzmimo prvo u razmatranje slučaj otrovnih talasa.

Pre svega, vlažnost vazduha utiče na boju otrovnog talasa. Kako je poznato, prelaz otrovnih tečnosti u gas skopčan je sa apsorbiranjem velike količine toplote; prema tome, pri izlasku otrovne tečnosti iz sudova, okolni vazduh se znatno ohlađuje. Usled brzog i velikog ohlađivanja vazduha, vodena para vazduha zgušnjava se u sitne kapljice magle. Blagodareći magli u gasnom oblaku nevidljivi gasni talasi dobijaju belu boju i postaju nevidljivi.

Takav je slučaj sa puštanjem tečnog hlora iz sudova. Obično hlorni oblak na suvom vazduhu ima žuto-zelenu boju, ali izlazeći iz sudova hlorni oblak, usled zgušnjavanja vodene pare koja je u vazduhu, dobiva belu boju.

Ovom prilikom treba spomenuti i to da je bela boja hlornog talasa, puštenog prvi put kod Ipra, dovela u zabunu engleske i francuske trupe. Englezi su pogrešno pretpostavili da su Nemci namerno maskirali žuto-zelenu boju hlora veštačkim dimom.

Ova pretpostavka navela je Engleze na misao o praktičnosti primene veštačkog dima za sakrivanje trupa od neprijateljskog ugleda.

Ta okolnost, da otrovni talas pod uticajem vlage vazduha postaje neprovidan, ima svoje dobre i rdave strane; sa jedne strane vidljiv oblak povećava moralno dejstvo na trupe napadnog otseka, a sa druge strane smanjuje elemenat iznenađenja, koji je vrlo važan u otrovnoj taktici, jer pruža braniocu mogućnost da blagovremeno uoči otrovni talas i da blagovremeno obavesti svoje trupe radi preduzimanja zaštitnih mera.

Po meri, pak, kretanja belog gasnog talasa, on se postepeno zagreva, te na izvesnoj daljini dobiva svoju prirodnu boju, ali kada u vazduhu ima dovoljno vodene pare, to će i na ćelom putu svoga kretanja ostati zamagljen.

Kako je uveče i noću, pri vedrom nebu, količina vlage u vazduhu obično veća nego danju, to će gasni talas pušten noću ili posle zalaska sunca biti uvek zamagljen i obojen belo.

Obrazovanje magle u talasu povećava se još usled ohlađivanja zemlje i trave, što biva obično uveče i noću.

Što se tiče gasnog gađanja, to vlažnost vazduha ne sprečava uspešnu upotrebu otrovnih zrna.

Vlažnost vazduha ima još naročiti značaj u zaštiti protivu gasova. Pri suvom vazduhu, gas ne deluje na metalne delove oruđa (pušaka, mitraljeza, topova), telefonskih aparata i optičkih sprava. Ali pri vlažnom vazduhu, ovi delovi oruđa i aparata brzo se pokrivaju rđom. te mogu sprečiti pravilan rad tih aparata i oruđa.

Zato treba oruđe i ostale aparate, ako je to moguće, omotati u zaštitno platno ili blagovremeno podmazati uljem.

5. Kiša i magla

Jedan od glavnih uslova koji se traže od bojnih otrova za njihovu uspešnu upotrebu u borbi jeste taj da oni budu što otporniji i što postojaniji prema vodi, tj. da se ne raspadaju u dodiru sa njom na neotrovne produkte.

Postoji, međutim, izvestan broj gasova vrlo važnih u taktičkom smislu, a koji podležu dejstvu vlage, što opet smanjuje njihovu taktičku vrednost.

Kiša. Kiša uopšte, a naročito sitna i trajna, apsorbira deo gasa smanjujući tako njegovu otrovnu koncentraciju; jaka kiša, pored toga, pre vremena pritiskuje čestice gasa ka zemlji i na taj način brzo očišćava vazduh od gasova, čineći atmosferu bezopasnom po borce, što nije u interesu napadača.

Prema tome, puštanje otrovnih talasa neće imati uspeha ako se ono vrši po jakoj i trajnoj kiši ili po jakoj magli.

Slaba kiša, mada apsorbira deo gasa, ipak ne smeta puštanju talasa. Ima jedna dobra strana puštanja talasa po slaboj kiši, a to je što kiša otežava osmatranje zemljišta i na taj način donekle povoljno utiče na iznenadnost otrovnog dejstva.

Slaba magla ne sprečava puštanje otrovnih talasa.

Pored mehaničkog dejstva, voda deluje i hemijski na neke vrste gasova, smanjujući efikasnost njihovog dejstva. Tako se> napr., fozgen pod uticajem vode brzo raspada na solnu kiselinu i ugljeni dioksid, tj. na jedinjenja koja nemaju svojstva bojnih gasova i koja nisu opasna po organizam.

Pri gađanju gasnim zrnima po jakoj kiši, ista rastura otrovni oblak obrazovan pri eksploziji zrna i time umanjuje njegovo fiziološko dejstvo.

Vrlo gusta magla nije povoljna za gađanje otrovnim zrnima.

Pri upotrebi bacača otrova, jaka kiša i magla znatno utiču na koncentraciju, jer glavna vrsta otrova koji se primenjuje u ovim bacačima je fozgen, a koji se, kako je već rečeno, raspada pod uticajem vode na neotrovne produkte.

B. Topografske prilike

Topografske prilike imaju značaja u otrovnoj taktici u tom smislu što bojni otrov, budući teži od vazduha, ima težnju da se spusti u razna udubljenja (rovove, vrtače, udolje, blindaže itd.), koja na taj način postaju opasnija nego ravno zemljište.

Pored toga, konfiguracija zemljišta može da menja pravac kretanja otrovnog oblaka. Dakle, oblik zemljišta ili olakšava ili otežava izvođenje otrovnih napada.

Kao i atmosferske prilike, oblik zemljišta različito utiče na uspeh napada, što zavisi od načina tehničke primene gasova: napr. zemljište koje je nepovoljno za puštanje talasa (šume, jaruge i t. si.) može biti vrlo povoljno za gađanje otrovnim zrnima, i obrnuto.

Prilikom razmatranja topografskih uslova nailazimo na jednu od naročitih osobina bojnih gasova, a koja se sastoji u tome što svi oni prirodni ili veštački zakloni koji štite borca od vatre ne moraju da ga štite i od gasova.

Od topografskih prilika koje najviše imaju uticaja na uspeh otrovnih napada jesu ove:

1) Uzvišenja;
2) Udubljenja;
3) Šume;
4) Stvor tla;
5) Vodene površine.

1. Uzvišenja

Uzmimo najpre slučaj puštanja otrovnih talasa. Površina zemljišta utiče na pravac kretanja talasa, na njegovu koncentraciju i na ravnomernost rasprostiranja gasa na zemljištu.

Otrovni talas, ako na putu svoga kretanja naiđe na kakvu zemljišnu prepreku koja ima strme nagibe, a koju talas ne može da obiđe, on počinje da se diže nad tom preprekom i preko grebena se spušta po obratnom nagibu, ali ne vertikalno, već koso, pod izvesnim uglom, na koji način pozadi prepreke nastaje izvestan mrtav ugao. Koncentracija gasa u tom slučaju biće različita na raznim tačkama te prepreke: ona je jača sa prednje strane nego sa zadnje.

Pozadi pregrade koncentracija gasa biće vrlo slaba zbog rasturanja i gubitka dela gasa pri njegovom prelasku preko grebena; na podnožju pregrade, u prvi momenat, gasa sasvim neće biti. Ovaj nenapadnuti prostor biće tim veći što je pregrada viša. Na takvim nenapadnutim tačkama neprijatelj može da se spasi od dejstva gasa u prvi momenat, dok ne pređe jaka koncentracija. Ali, usled vihorovih strujanja vazduha, što obično tamo biva, i taj nenapadnuti prostor kroz izvesno vreme biće napunjen gasom.

Na grebenu uzvišice koncentracija gasa biće još slabija zbog jačeg strujanja vazduha, koji rastura talas pri njegovom prelasku preko grebena.

Ovako se ponaša talas u slučaju kada je pravac vetra upravan na pregradu. U slučaju kada vetar duva koso na pregradu. pod izvesnim uglom. tada se otrovni talas ne penje na greben i ne prelazi preko njega, već se kreće uzduž pregrade u onu stranu koja sa pravcem vetra sačinjava tupi ugao.

Pri slabom vetru, u vedro veče i u vedroj noći, otrovni talas, čak i pri upravnom pravcu vetra, zadržava pregrade i on se širi u levu i desnu stranu ne prelazeći preko iste.

U slučaju kada zemljišna prepreka ima neki prekid, napr. uski tesnac. prolaz itd., to otrovni talas pri svome nailasku na prepreku glavnom svojom masom navaljuje u taj prekid.

Ako za vreme kretanja otrovni talas naiđe na kakvu prepreku, odnosno uzvišicu (brežuljak, ćuvik itd.) koja ima blage nagibe, to talas. u zavisnosti od brzine vetra, može da se kreće po nagibu uzvišice naviše.

Opažanja iz prošlog svetskog rata i izvršeni naročiti opiti u ovom pogledu pokazuju da kada se vrši puštanje gasa rano ujutru, pri vedrom nebu i pri brzini vetra od 2 metra na sekundi, to se otrovni talas diže u visinu po nagibu. U ovom slučaju koncentracija gasa na nagibu neće biti manja od one na ravnom zemljištu, ali po meri približavanja talasa ka grebenu

ona će se ipak smanjiti usled jačeg strujanja vetra na grebenu. Opitima bilo je takođe ustanovljeno da je na grebenu uzvišenja visokog 18 — 20 metara koncentracija gasa dva puta slabija nego u njegovom podnožju.

Iz svih ogleda i opažanja izlazi jedna praktična pouka: da u slučaju kada je potrebno napasti talasom neprijatelja koji se nalazi na nagibu uzvišica, tada se treba koristiti jačinom vetra koji nije nikako manji od 2 metra u sekundi.

Po danu, pri vedrom nebu i suncu, mogu se napasti otrovnim talasom ciljevi koji su na visinama sa strmijim nagibima, jer u tom slučaju vazduh se diže u visinu i potpomaže kretanje talasa po nagibu odozdo naviše.

Uzvišice i prepreke koje nisu široke po frontu, kao napr. pojedini brežuljci, ćuvici, zidovi i t. si., otrovni talas pri svome nailasku obilazi po stranama, ne dostižući greben. Na takvim grebenima, koji nisu napadnuti gasom, neprijatelj može da se sakrije od dejstva gasova, što je češće bilo primećeno za vreme minulog rata; pored toga, sa takvih tačaka neprijatelj svojom mitraljeskom vatrom može sprečiti kretanje napadačevih trupa.

Prema tome, sve one tačke u rejonu dejstva gasova koje nisu zahvaćene talasom potrebno je istovremeno obasuti gasom pomoću bacača otrova ili otrovnim zrnima, te aerobombama.

Na osnovu svega iznetog za otrovne talase može se izvesti zaključak da oni neće naći širu primenu na onim ratištima koja obuhvataju brdovito zemljište, što nam takođe pokazuje i svetski rat.

Jedan primer u prilog ovome je brdoviti italijanski frone, na kome ni jedan talas za vreme rata nije pušten; međutim otrovna zrna i bacači gasova bili su korišćeni u ogromnoj količini od strane obeju ratujućih država.

Za upotrebu gasova pomoću bacača brdoviti teren je takođe vrlo pogodan.

Ručne otrovne bombe takođe nalaze veću primenu na brdovitom zemljištu.

2. TJ d u.b ljenja

Svi bojni gasovi, kako je već rečeno, teži su od vazduha. Prema tome, otrovni talas koji prolazi iznad rovova, saobraćajnica, jaruga, vrtača i t. si. spušta se u njih, gde se zadržava duže vreme. Na «zadržavanje gasova u njima povoljno utiče i to što u udubljenjima obično nema vetra.

Koncentracija gasa u niskim mestima obično je veća nego na ravnom zemljištu, ali ovo zavisi opet od širine i dubine udubljenja, kao i od atmosferskih prilika.

U hladno vreme, u veče i pri slabom vetru, talas u većoj količini puni niska mesta, zbog opšteg strujanja težeg vazduha

sa viših tačaka ka nižim. Otrovni talas, spušten u udubljenja, kreće se uzduž njegovog dna, nezavisno od glavnog pravca vetra koji je iznad udubljenja.

Noću i u praskozorje, a naročito kada je još vreme tiho, u niskim mestima vazduh je obično hladniji i gušći nego na površini, zbog čega talas koji je lakši može da prođe iznad tih niskih mesta, a da ih pri tom ne napuni gasom u potrebnoj količini.

Opitima je ustanovljeno, a i iz iskustva prošlog svetskog rata poznato, da u slučaju kad se vrši puštanje gasa kroz jedan sat posle zalaska sunca, talas prolazeći iznad uskih jaruga ne dostiže do samoga dna.

U levkovima od zrna ili bombi, u rovovima, saobraćajnicama, bunkerima, dolinama, vrtačama i ostalim niskim mestima, gas se zadržava duže ili kraće vreme u zavisnosti od jačine vetra.

Rovovi u prednjim borbenim linijama, zemunice, doline i blindaži, u kojima je zimi vazduh obično topliji nego spolja, vrlo se lako napunjuju gasom, zbog toga što hladan i težak otrovni talas istiskuje topao i lak vazduh iz tih prostorija.

Naprotiv leti, pri vrućem vremenu, gas ulazi u ove prostorije veoma sporo, jer je vazduh u njima hladniji i teži od onoga na površini zemljišta, zbog čega on sprečava ulazak talasa koji je lakši.

Sto se tiče uticaja niskih mesta na upotrebu otrovnih zrna ili otrovnih mina, to uopšte sva niska mesta, kao napr. doline, jaruge, rovovi, kaverne, saobraćajnice, vrtače, blindaži itd., vrlo su podesna za otrovno gađanje, jer u svima tim mestima otrov se duže vreme zadržava zbog svoje težine i otsustva vetra u njima.

Zbog toga su artileriski položaji vrlo izloženi dejstvu gasova, jer su mesta gde se obično plasira artilerija niska radi sakrivanja od neprijateljskog ugleda.

Na osnovu napred iznetog, trupe treba da vode računa o tome da su sva niska mesta vrlo opasna u pogledu gasa. Takva mesta, prilikom nastupanja ili kretanja, treba obilaziti po stranama ili ih prelaziti pod maskom.

3. Šume

Suma je vrlo važan faktor u taktičkoj upotrebi gasova, o čemu treba voditi strogo računa pri njihovoj upotrebi. Važno svojstvo šume leži u tome što se gas zadržava u njoj mnogo duže vremena nego na nepokrivenom terenu. Pored toga su vrlo zgodni ciljevi za otrovno gađanje — bombardovanje.

Ovde ćemo najpre razmotriti značaj šuma za napad sredstvom puštanja otrovnih talasa.

Gusta i visoka šuma sprečava duboko prodiranje talasa; otrovni oblak kad dostigne šumu diže se iznad nje i produžava kretanje nad šumom.

Pozadi šume otrovni oblak se spušta, ali ne vertikalno, već koso i pod izvesnim uglom, tako da pada na nekom malom otstojanju od položaja ivice. Koncentracija gasa u ovom slučaj **J** biće vrlo slaba, jer se je veći deo gasa razišao za vreme kretanja talasa, jedan deo gasa se je zadržao u šumi, dok je jedan deo apsorbovan lišćem.

Dubina prodiranja otrovnog talasa u šumi zavisi od njene gustine i od meteoroloških uslova. Ako je šuma gusta i vetar slab, gas prodire na malu dubinu i u maloj koncentraciji.

Noću, pri vedrom vremenu, gas prodire dublje nego danju, pošto su noću opšta strujanja vazduha upravljena sa golog zemljišta u šume.

Izvršenim u ovom pogledu opitima je ustanovljeno da ujutru i po danu otrovni talas prodire u šumu na dubinu od 100 do 150 metara, a uveče i noću, pri vedrom vremenu i slabom vetru, na dubinu od 300 — 400 metara. Prema tome, neprijatelj koji se nalazi u gustoj šumi, na otstojanju 500—600 metara oi ivice, neće biti pogođen otrovnim talasima.

Koncentracija gasa koja prodre u šumu manja je od one koja je na otkrivenom zemljištu, a po meri prodiranja u šumu ona se smanjuje još više.

Ako je šuma retka i bez lišća, otrovni talas prodire u nju na veću dubinu, ali prilikom svoga kretanja u dubinu šume, deo gasa se diže u visinu između retkih drveća, usled čega koncentracija gasa postepeno pada.

Ako za vreme prodiranja u šumu otrovni talas naiđe na neku poljanu, put, prošek i t. si., otrovni oblak navaljuje u njih. Uz to, gas po prosekama, putevima i dr. prodire na vrlo velikoj dubini. Prodiranje gasa duž tih puteva usledićе čak i pri vetru koji duva pod izvesnim uglom u pravcu šume.

Velike poljane koje se nalaze u šumi vrlo se brzo napunjavaju gasom usled strujanja vazduha odozgo na niže.

Ako vetar duva pod nekim uglom u pravcu šume, to se glavna masa talasa kreće uzduž ivica i u onu stranu koja sa pravcem vetra sačinjava tupi ugao.

Mala šuma, produvana vetrom, vrlo se brzo napunjava gasom.

U slučaju puštanja otrovnog talasa sa ivice šume, jedan deo gasa uvlači se unazad u šumu, jer u blizini ivica šume skoro uvek postoje vihorovita strujanja vazduha u pravcu unutrašnjosti šume. Pored toga, noću i uveče, pri vedrom nebu, vazduh uvek struji sa otvorenog zemljišta u šumu.

U šumarke i džbunove otrovni talas prodire mnogo dublje nego u visoke šume i zadržava se u njima vrlo dugo vremena.

Što se tiče gađanja otrovnim zrnima, to su šume, šumarci i džbunovi naročito podesni za ovo gađanje, jer se u njima gas najduže zadržava. Pored toga, uspeh gađanja gasom povećava se i stoga što se u šumama zaklanjaju baterije, rezerve, borna kola itd., što pruža dobru metu za otrovno gađanje.

Ali, ukoliko su šume pogodne za zadržavanje gasova, utoliko one mogu biti opasne i po napadača prilikom kretanja i napada kroz šumu, ako se vrši napad odmah posle upotrebe [bojnih otrova], O ovome treba voditi strogo računa, jer mogu nastradati i sopstvene trupe, a naročito valja biti oprezan pri upotrebi dugotrajnih gasova (napr. iperita), pošto njihovo dejstvo u šumama traje dugo vremena.

Pored šuma, imaju značaja za uspešnu primenu gasova i ostale kulture. Visoka gusta trava i poljski usevi (pšenica, kukuruz i si. žito) naročito su povoljni za gađanje otrovnim zrnima i za dejstvo bacačima gasova, jer se u njima gas zadržava duže vreme.

Prema tome, ciljevi nalazeći se u ovom rastinju nastradaće od gasa više nego ciljevi koji su na ravnom i otvorenom zemljištu.

Sa druge strane, opet, navedene kulture sprečavaju pomeranje gasa do neprijateljskih organizacija, ako se primenjuju otrovni talasi.

4. Stvor tla

Stvor tla od osetnog je značaja za uspeh gađanja otrovnim zrnima.

Pri gađanju otrovnim zrnima na ciljeve koji su na nekom zemljištu, na dubokom snegu ili na blatnjavom zemljištu, udarni upaljači otkazuju u većem procentu nego pri gađanju na čvrsto tlo.

Pored toga, blatnjavo i meko tlo olakšava duboko prodiranje otrovnih zrna u zemlju, zbog čega jedan deo gasa pri eksploziji ulazi u zemlju, gde ostaje neiskorišćen.

Osim toga, prskanje vodenih čestica i parčeta vlažne zemlje, pri eksploziji zrna apsorbiraju jedan deo gasa, a komadi zemlje po svom padu pritiskuju jedan deo gasa na površinu zemlje, na koji se način smanjuje njegova koncentracija na cilju.

Najpovoljniji uspeh od otrovnog gađanja ili bombardovanja biće tada kada se gađa na ciljeve koji su na suvom i čvrstom tlu.

A ako nastupi potreba da se dejstvuje i na blatnjavo zemljište, ili pri dubokom snegu, tada treba upotrebiti zrna sa tempirnim upaljačima, kako ne bi zrno prodiralo u zemlju.

5. Vodene površine

Ovde razmatramo uticaj vodenih površina na puštanje otrovnih talasa; što se tiče gađanja otrovnim zrnima, vodene Bpovršine ne igraju skoro nikakvu ulogu.

I Male reke, jezera i blata, sama po sebi, nemaju uticaja na uspešni napad talasima i ne sprečavaju rasprostiranje otrova u pravcu neprijatelja.

IT Velike vodene površine (široke reke, velika jezera, močvare) imaju uticaj na taktičku primenu otrovnih talasa u toni I smislu što se zbog neravnomernog zagrejavanja zemlje i vodene površine u toku dana stvara promenljivo kretanje vetra.

Danju vazduh struji od zemljišta ka vodenoj površini, a noću i uveče obratno: od vodene površine ka zemlji. O ovome treba voditi računa pri organizaciji puštanja otrovnih talasa, jer uveče, odmah po zalasku sunca, može nastupiti iznenadna promena vetra u pravcu vodene površine. Ujutru, sa izlaskom sunca, obratno tome: može se desiti iznenadna promena pravca vetra u pravcu kopna; prema tome, puštanje talasa može naškoditi sopstvenim trupama.

O ovome treba da vode računa trupe koje se nalaze na položaju u čijoj se neposrednoj blizini nalazi široka reka ili jezero; u takvom slučaju, te trupe naročito povećavaju mere opreznosti iza zalaska sunca i u toku cele noći.

I Ako na putu svoga kretanja otrovni talas naiđe na vodenu površinu, to se za vreme prelaza iste može desiti da se otrovni talas iznenadno digne u visinu ili se spusti naniže. Ovo se dešava opet zbog neravnomernog zagrevanja i ohlađivanja tla i vodene površine.

Tako uveče i noću, ako je nebo vedro, može se očekivati da se otrovni talas spusti pri svom prelazu sa zemlje na vodena površinu. Danju, pak, pri jakim sunčanim zracima, biva obratno: talas pri prelazu na vodenu površinu diže se u visinu. Ovo se naročito opaža pri prolazu talasa na širokim rekama.

Ako vetar duva pod izvesnim uglom na pravac reke koja ima stenovitu obalu, to otrovni talas po silasku na površinu reke takođe menja svoj pravac i kreće se uzduž nje u onu stranu koja sačinjava sa pravcem vetra tup ugao.

dotoci i potočići nemaju nikakvog značaja na kretanje [talasa.

Što se tiče apsorbovanja (upijanja) gasa od vode, to količina apsorbovanog otrova zavisi od jačine vetra: pri slabom vetru apsorbira se veća količina otrova, pri jakom vetru — f ihanja.

Prema tome, kad je potrebno da se napadne neprijatelj koji se nalazi pozadi reke, treba izvesti otrovni napad pri jačini

vetra koji nije manji od 2 metra u sekundi, i da je vetar po mogućstvu upravan na front reke.

VI. ZAŠTITA OD BOJNIH OTROVA
A. ZAŠTITA BORACA

Zaštita borca može biti lična i skupna.

Lična zaštita

Lična zaštita ima za cilj da zaštiti pojedinca od bojnih otrova.

Sredstva za ličnu zaštitu jesu sledeča:

1) Obična maska;
2) Izolujuća maska;
3) Odelo za zaštitu iperita i
4) Specijalne mere opreze, koje treba svaki pojedinac da zna kao dopunu lične zaštite.

1. Odelo za zaštitu od iperita

Za zaštitu od dejstva iperita na kožu upotrebljava se naročito odelo, rukavice i obuća, od materijala koji ne propušta iperit. Najbolju zaštitu pruža odelo u vidu radnog odela za mehaničare, koje se sastoji iz pantalona, bluze i kapuljače, a koje se navlači preko običnog odela. Izrađeno je od platna natopljenog uljem i štiti od tečnog iperita 5 sati, a od iperitne pare 50 sati.

Za zaštitu ruku upotrebljavaju se rukavice izrađene od duplog platna koje je natopljeno uljem.

Za zaštitu nogu mogu se upotrebiti čizme od gume, koje se navlače preko obuće, što je dosta teško. Bolje su obične čizme sa pendžetima od drveta, a sare od platna koje je natopljeno uljem.

Napomena: I obično odelo može da štiti od iperita, samo vrlo kratko vreme, ali ipak toliko da borac ima dovoljno vremena da može isto skinuti i poslati na dezinfekciju, ako je primetio da mu je odelo poprskano iperitom.

2. *Specijalne mere opreze kao dopuna lične zaštite*

Kao lična zaštita mogu se računati i izvesne mere opreze, koje mora preduzeti svaki čovek koji se bavi ili prolazi preko zemljišta zatrovanog bojnim otrovom. Ove mere sastoje se iz sledećeg:

a) Ne gubiti nikad iz vida da opasnost postoji sve dok se oseća i najmanji miris koji bi potsećao na otrov.

b) Ne treba očekivati da se prisustvo iperita otkrije po njegovom dejstvu, jer iako povreda tela nastupa odmah, ipak je to bez bolova, te se njegovo dejstvo može otkriti posle dužeg vremena (12, 14, pa čak i 48 časova).

v) Naročito pajačati oprezu u vreme izlaska sunca, posle noćnog bombardovanja i uopšte kada je najtoplije preko dana.

g) Obući, kad god je potrebno, naročito odelo za zaštitu od iperita.

d) Izbegavati, kad god je moguće, levkove granata, barice, zaklone, visoku travu, džbunje, jaruge i slična mesta, pošto se u ovima otrovi najduže zadržavaju.

đ) Izbegavati, po mogućnosti, svaki dodir sa zemljom (sedanje, puzanje na rukama i kolenima itd.), pa i sa običnim odelom za zaštitu od iperita.

e) Ne dirati nikako rukama predmet na koji se sumnja da je zatrovan, — služiti se kukom, mašicama, ašovom ili navući rukavice.

ž) Ne skupljati košuljice od eksplodiranih zrna, upaljača, već ih zakopati na licu mesta.

z) Ne spaljivati materijal koji je zatrovan tečnim iperitom.

i) Ne vršiti veliku nuždu na sumnjivom zemljištu,

j) Ne vršiti veliku i malu nuždu pre no što se izvrši pranje ruku, ako su bile zatrovane.

k) Prati, ukoliko je to moguće, više puta dnevno ruke, prvenstveno sapunom i toplom vodom. Najmanje jedanput dnevno ispirati oči rastvorom borne kiseline, a ako ove nema, onda čistom vodom.

1) Ne pipati bez potrebe lice rukama i ne češati se.

lj) Ljudsku i stočnu hranu koja je bila izložena napadu otrovima ne upotrebljavati dok se ne pregleda od strane starešine. Isto tako ne upotrebljavati vodu koja je bila izložena dejstvu otrova.

Skupna zaštita

Skupna zaštita ima za cilj da jednovremeno zaštiti više živih bića i materijala od napada bojnih otrova. Skupna zaštita služi kao dopuna lične zaštite. Primenjuje se onda kada trupa treba da se odmori ili nahrani i u svima slučajevima gde borac ne može nositi masku ili naročito odelo protiv iperita, a mora da se zaštiti od napada bojnih otrova.

Skupna zaštita primenjuje se naročito za zaštitu stanica za ukazivanje lekarske pomoći, mesta štabova, telefonskih centrala, osmatračnica i uopšte svuda gde je otežan rad pod maskom.

Skupna zaštita obuhvata:

1) Blagovremeno otkrivanje napada bojnim otrovima.

2) Izradu naročitih skloništa ili uređenje već postojećih za zaštitu od bojnih otrova.

3) Čišćenje predmeta i zemljišta zatrovanih bojnim otrovima.

4) Znake po kojima se poznaje da je opasnost od bojnih otrova minula.

BLAGOVREMENO OTKRIVANJE NAPADA BOJNIH OTROVA

Ovo se vrši pomoću mirisa i sluha ili pomoću naročitih sprava. Pošto većina bojnih otrova ima svoj osobeni miris, to se napad bojnim otrovima može poznati po mirisu tog bojnog otrova. Tako napr. fozgen miriše na trulo lišće, iperit na crni luk, a cijanovodonična kiselina na gorak badem.

Po sluhu se poznaje napad i to:

a) Napad otrovnim talasima poznaje se po tome što se iz neprijateljskih prvih linija čuje jak šum (šištanje) slično železničkim lokomotivama.

b) Napad otrovnim zrnima poznaje se po tome što se pri padu zrna čuje slaba eksplozija, jer otrovna zrna sadrže malu količinu eksploziva.

v) Napad bacačima otrova poznaje se po jakoj svetlosti koja dolazi iz neprijateljskih linija, a odmah zatim čuje se jaka detonacija i vrlo jak šum, koji proizvode bombe pri letu (treba znati da neprijatelj ne napada jednim bacačem, već odjednom opaljuje na stotine cevi).

Sprave

Sprave koje služe za blagovremeno otkrivanje zovu se detektori, kojih ima više vrsta, kao što su naročite lampe, koje se nalaze isturene ispred rova na 50 metara. Čim otrov dođe do lampe, plamen, koji je dotle bio žućkast, postaje zelen. Ili naročite sprave u vezi sa električnim zvoncem, koje se takođe isturaju ispred rova, pa čim ih dodirne otrov, zvone i time daju signal da je otrov naišao.

MERE ZA ZAŠTITU OD BOJNIH OTROVA U NASELJENOM MESTU

Za vreme stanovanja u naseljenom mestu treba se pobrinuti za zaštitu. Ovo se postiže na sledeći, najbrži i najlakši, način: sve prozore i vrata zatvoriti duplim, uljem impregniranim platnom, na jednom prozoru ostaviti cedilo (napunjenu kantu sa aktivnim ugljem ili zemljom crnicom), koje vezati sa ventilatorom. Na ovaj način stan je obezbeđen i uređen kao sklonište za skupnu zaštitu. Može se u nedostatku platna i cedila izvršiti

zaštita stana i pomoću mokrih ćebadi, — no ovdje je vreme trajanja zaštite vrlo malo i u tim slučajevima maska mora biti pripravna, pa čak i da se pod njom spava.

Kada vojnik dolazi spolja gde je vazduh zatrovan, pred zaklonom skida pušku sa ramena, ulazi u hodnik i tu skida ostalu spremu i predaje je na čišćenje. Maska mu pri tome ostaje na licu. Kad mu je odelo i sprema očišćena, ulazi u zaklon pod maskom i tu tek skida masku.

Sve ljudstvo u zaklonima mora uvek imati masku pri ruci.

Zaštita vode i hrane

Voda se najbolje štiti od-bojnih otrova na taj način ako se uvek nalazi u dobro zatvorenim sudovima.

Hrana: zrnasta ljudska i stočna hrana treba uvek da se nalazi u džakovima napravljenim od uljem natopljenog platna.

Furaž: seno i slama treba da budu uvek pokriveni mušemama napravljenim od uljem natopljenog platna.

ČIŠĆENJE ZEMJIŠTA I PREDMETA ZATROVANIH BOJNIM OTROVIMA

Posle svakog napada treba pristupiti uklanjanju zaostataka otrova, koji se zadržao u udubljenjima ili zatvorenim mestima, ili koji se zadržao na zemljištu, rastinju i drugim predmetima.

Čišćenje rovova. Pošto su rovovi i ostali duboki zakloni najmanje izloženi strujanju vetra, to se bojni otrovi tu najviše zadržavaju. Čišćenje rovova izvodi se najbolje na taj način kada se vazduh u njima na bilo koji način pokrene i izloži vazdušnim strujama. Ovo se najlakše postiže mahanjem ćebadi, loženjem vatre na dnu rova ili eksplozijom ručnih bombi.

Ljudstvo koje radi u rovovima mora biti zaštićeno maskom, a ako je u rovovima nakupljena velika količina otrova, onda izolujućom maskom.

Čišćenje zaklona. Otvoriti sva vrata i izložiti strujanju vetra. Ako se ne može izložiti strujanju vetra, onda stvoriti veštačko pokretanje vetra pomoću ćebadi, vatre, ventilatora itd. Čišćenje zaklona može se izvršiti i pomoću prskanja u vodi rastvorene kristalne sode (natrijum karbonata); prskanje se može izvesti pomoću običnih vinogradarskih prskalica.

Čišćenje zemljišta od iperita. Vrši se suvim hlornim krečom, koji treba usitniti i rasuti po zemljištu, a potom zbog boljeg dodira izmešati ga sa zemljom grabuljanjem. Na svakih 10 kvadratnih metara treba računati 1 kgr. hlornog kreča.

Za čišćenje zidova, plotova, treba napraviti rastvor hlornog kreča u vodi (tri dela hlornog kreča, jedan deo vode) i njime te delove premazati.

Ljudstvo koje čisti zemljište od iperita mora biti zaštićeno odelom protiv iperita.

Zemljište obraslo travom i šumom ne može se čistiti od iperita. Ovakvo zemljište treba zaobići a prilaze ka njemu zatvoriti.

Čišćenje hrane. Hrana koja je zatrovana iperitom može se osposobiti za jelo ako se najmanje jedan sat kuva u ključaloj vodi. Namirnice koje su zatrovane iperitom ne mogu se kuvati (napr. hleb), njih treba zakopati.

Čišćenje vode. Voda zatrovana iperitom osposobljava se za piće kuvanjem po nekoliko časova.

Pri pojenju stoke, zatrovanu vodu iperitom osposobiti za piće na sledeći način: po površini vode nabacati sena ili slame, pa zatim lagano odgurnuti seno u stranu, na ovaj način će se iperit koji pliva odstraniti, zatim pažljivo privesti stoku, vodeći računa da stoka ne zagazi vodu, te da nogama podigne onaj iperit koji je pao na dno.

Čišćenje furaži. Zrnastu stočnu hranu koja je zatrovana iperitom kuvati nekoliko časova u ključaloj vodi.

Ako je iperitom poprskana slama ili seno, onda gornje slojeve sa kamare skinuti i baciti, a ostatak rasprostrti na sunce i izvetriti.

Čišćenje odela. Odelo zatrovano iperitom treba dobro iskuvati u ključaloj vodi. Još je bolje uništiti iperit u dezinfekcionom aparatu, gde ga treba izložiti 20—30 minuta uticaju vodene pare na temperaturi od 120 stepeni.

Odelo zatrovano gasnim bojnim otrovima izložiti suncu i iščibukati ga. Vojnik koji čisti odelo mora da ima masku na licu.

Zatrovano rublje iperitom čisti se pranjem i kuvanjem u vodi. Dobro je na 100 litara staviti jedan kilogram kristalne sode i jedan kilogram sapuna.

Predmeti koji se ne mogu kuvati a zatrovani su iperitom t'delovi spreme koji su od kože ili lima, oružje, municija itd.) čiste se od iperita na taj način što se zatrovana mesta posipaju sitnim suvim hlornim krečom i posle stajanja od nekoliko časova operu u vodi.

Čišćenje spreme i životnih namirnica od arsena

Odelo i rublje koje je zatrovano arsenom treba razastreti na otvorenom prostoru i dobro izvetriti.

Voda i životne namirnice ako su zatrovane arsenima opasne su i ne smeju se upotrebiti.

Znaci po kojima se poznaje da je opasnost od bojnih otrova minula

Kod svakog napada bojnim otrovima treba povremeno proveravati da li je vazduh još zatrovan, kako bi se ljudstvo što pre

oslobodilo zamarajućeg nošenja sredstava lične zaštite, i kako bi se moglo pristupiti uništenju zaostataka od otrova. Ovo proveravanje može se vršiti pomoću sprava (detektora) koje su ranije opisane, a koje sprave prestaju da objavljuju prisustvo otrova (plamen lampe dobija opet svoju prvobitnu žućkastu boju, a zvonce prestaje da zvoni).

U nedostatku sprava, prisustvo otrova u vazduhu može se najlakše utvrditi po mirisu. Za ovo je dovoljno ako se kažiprst pažljivo uvuče između oboda maske i lica i pažljivo omiriše. Lica sa vrlo osetljivim čulom mirisa mogu na ovaj način utvrditi i najmanje tragove otrova u vazduhu.

Ovo raspoznavanje po mirisu ne važi za one otrove koji nemaju nikakav miris.

B. ZAŠTITA ŽIVOTINJA

Zaštita životinja potrebna je prvenstveno za konje, ratne pse i golubove pismonoše, koji prilikom ratne upotrebe mogu biti izloženi napadu bojnim otrovima.

Zaštita konja. Kod konja najosetljiviji su na bojne otrove organi za disanje i kopita. Oči i koža veoma su otporni prema bojnim otrovima.

Zaštita organa za disanje vrši se pomoću konjske maske, koja se stavlja u zaštitni položaj čim preti opasnost od otrova. Svaki konj koji se kreće na bojištu mora imati svoju masku.

Ako bi se desio slučaj da se nema pri ruci konjska maska, a neprijatelj napadne bojnim otrovima, onda na brzu ruku stvoriti mu zaštitu na sledeći način: uzeti dve zobnice i metnuti jednu u drugu, između ovih zobnica staviti strugotinu od drveta ili plevu od slame ili seno, zatim sipati vodu, da se strugotina, odnosno pleva dobro napije, te tako napravljenu masku staviti na konjsku glavu i dobro je privezati da se pripije uz glavu. U slučaju da se nemaju dve zobnice, kao ni strugotine, odnosno pleve, onda jednostavno ukvasiti jednu zobnicu i staviti je konju na glavu.

Treba znati da je vreme trajanja ovakve zaštite veoma malo, te je potrebno u tim slučajevima konja što pre skloniti iz zatrovanog vazduha.

Zaštita od ugljenmonoksida

Poznato je da se pri dejstvu mitraljeza, topova i pri eksploziji razornih zrna stvara jedan gas (usled nedovoljnog sagorevanja baruta ili eksploziva) koji se zove ugljenmonoksid. Ovaj se otrovni gas skuplja u kazamatima gde dejstvuju mitraljezi ili topovi, gde provetravanje nije dobro i čisto, te ova mesta pretstavljaju u tom slučaju opasnost za svoju poslugu.

Ugljenmonoksid je gas vrlo otrovan, bez boje, bez ikakvog mirisa i ukusa (napada krvna zrnca, sprečavajući dolazak kiseonika u krv). Napadnuti od ovoga gasa osećaju veliku glavobolju, zujanje u ušima i oči mu se zamagle, a zatim dolazi smrt. Smrt utoliko brže dolazi ukoliko je bilo više ovoga otrova u vazduhu.

Zaštita od ovoga otrova najbolje se izvodi pomoću provetravanja. No, ako se ovo ne može, onda ljudstvo snabdeti izolujućim maskama.

Pošto je ugljenmonoksid bez boje, ukusa i mirisa, to je njegovo prisustvo vrlo teško otkriti. Najbrže i najpraktičnije otkrivanje ovoga otrova vrši se pomoću malih ptica, koje se unose u zaklone i koje odmah uginu čim se ovaj gas pojavi. Količina ovoga otrova koja je ctrovala pticu nije opasna za čoveka.

Napomena: Ugljenmonoksid nije upotrebljavan od strane neprijatelja za napad, zato što je njegovo stavljanje u zrna i bombe i čuvanje i transportovanje teško, kao i zato što se u slobodnom vazduhu vrlo brzo razilazi.

Ugljenmonoksid je otrov koji se stvara, kao što je napred rečeno, bez ičije volje i od istog se treba ozbiljno zaštićivati.

V. DETALJNE MERE ZA ZAŠTITU

1. Pri stanovanju

Pri zauzimanju izvesnog mesta za stanovanje, zajedno sa konačarima treba uputiti ljudstvo koje poznaje otrovnu službu, sa zadatkom da otkrije sva ona mesta koja je neprijatelj zatrovao i da ih očisti. Ako se ne mogu očistiti, onda da ih obeleži. Obeležavanje biva na sledeći način: na jednoj tabli napisati „Zatrovano".

Mesta na koja treba naročitu pažnju obratiti jesu sledeća: stanovi za vojsku i stoku, bunari, izvori, ljudska i stočna hrana.

Kako trupa može za vreme stanovanja biti izložena napadu bojnim otrovima iz vazduha, to treba preduzeti sve mere skupne zaštite.

2. *Pri kretanju*

Suvim:

Trupe mogu biti napadnute iz vazduha ili mogu naići na zatrovano zemljište.

Ako je trupa napadnuta iz vazduha, treba je po mogućstvu ukloniti sa puta u stranu i obići sva ona mesta gde su bombe pale. Odmah dati znak uzbune radi nameštanja maske, odnosno razređivanja kolone.

Odeljenju koje se kreće ispred trupa pridodati ljudstvo obučeno u otrovnoj službi, sa zadatkom da otkrije sva ona mesta koja je neprijatelj zatrovao, očisti zatrovana mesta, kao i da vrši obeležavanje onoga što nije očišćeno.

Mesta koja će neprijatelj najverovatnije zatrovati jesu sledeča: rečni mostovi, brodovi, gazovi, tesnaci, mesta za zastanak i odmor, hrana i voda koju bi trupa upotrebila na odmoru, odnosno na zastanku.

Pri kretanju prevoznim sredstvima obratiti naročitu pažnju na ukrcnim i iskrenim stanicama (pošto se tu ljudstvo najviše zadržava), koje neprijatelj može da zatruje iperitom ili da izvrši napad iz vazduha sa gasnim bojnim otrovima. Pri prevoženju železnicom narediti da se pri prolazu sumnjivih mesta pozatvaraju svi prozori. Za prevoz automobilima ili kolima preduzeti mere iznete za kretanje suvim.

3. U borbi

Zaštita od artileriskog bombardovanja
i bombardovanja iz vazduha

Čim otpočne ma kakvo neprijateljsko bombardovanje treba namestiti masku u zaštitni položaj.

Kada se u toku bombardovanja utvrdi da neprijatelj ne upotrebljava otrovna zrna, mogu se maske skinuti i zadržati u pripravnom položaju, uvek spremne da se mogu lako namestiti. Posle bombardovanja otrovnim zrnima maske se mogu skinuti tek kada je svaka opasnost prošla.

Pred svakim skloništem za skupnu zaštitu nalazi se po jedan stražar koji na prvi znak uzbune zatvara vrata na skloništu izveštavajući ljude, koji odmah puste ventilator u rad i otpočnu prečišćavanje vazduha prskalicom.

Posle svakog bombardovanja bojnim otrovima, kada je opasnost od njih minula, pristupiti čišćenju svega što je bilo izloženo napadu.

Zaštita od napada bacačima otrova

Za zaštitu od ovog napada treba biti vrlo predostrožan; a naročito u blizini mesta pada bombe i za vreme od nekoliko sekundi po rasprskavanju bombe treba zaustaviti disanje i udaljiti se nekoliko koraka od mesta pada bombe. Na prvi znak napada, lica određena za davanje znaka uzbune daju odmah uzbunu, ne gubeći vremena oko posmatranja svetlosti koja se pojavljuje pri opaljivanju bacača.

Stražari odmah zatvaraju skloništa i daju znak uzbune ljudstvu u skloništu. Ostali, koji se nalaze po službenom poslu napolju, nameštaju masku.

Kada se utvrdi da je opasnost od otrova minula, pristupiti čišćenju rovova, zaklona, saobraćajnica itd. od zaostalog otrova.

Treba imati na umu da se skloništa ne smeju nikako napustiti dok se god ne utvrdi da zemljište nije zatrovano iperitom neprijateljskim artileriskim gađanjima, koja obično prate napad bacačima otrova. Ako se utvrdi prisustvo iperita, pristupiti odmah čišćenju zemljišta i zatrovanog materijala.

Zaštita od napada otrovnim talasima

Napadi otrovnim talasima mogući su ako su brzina i pravac vetra povoljni i ako nije kišovito vreme.

Oni se sastoje iz jednog ili više uzastopnih puštanja otrovnih talasa različitog trajanja.

Znaci po kojima se poznaje da će nas neprijatelj napasti otrovnim talasima jesu sledeći:

Prenos iz pozadine u prve linije dosta teških boca.

Postavljanje boca i nameštanje njihovih cevi.

Prema ovome, treba obratiti pažnju na sledeće:

Na prepravke grudobrana u neprijateljskim streljačkim rovovima.

Na kretanje po saobraćajnicama velikog broja ljudi koji prenose materijal.

Na metalne zvuke (udar boca, cevi itd. koje se pri spuštanju slučajno dodiruju).

Na nehotično puštanje gasova iz boca, koji se ili vidi ili oseća po mirisu.

Na ispitivanje vazduha od strane neprijatelja, koje se vrši pomoću malih balončića, a koji se vide daleko iznad neprijateljskih linija.

Kada se pusti talas od strane neprijatelja, čuje se prvo tutnjava kao od automobilskih motora, a zatim jako šištanje slično izlaženju pare iz lokomotive.

Danju se pojavljuje oblak više ili manje gust, ako je talas sa dimnom smešom ili bez iste. Noću se puštanje talasa može zaključiti jedino po svetlosnim znacima i tutnjavi i šištanju.

Kad nas je neprijatelj napao talasima treba uraditi sledeće:

Lica određena za davanje znaka uzbune, čim primete ma koji od napred navedenih znakova, daju znak uzbune.

Čim se da znak uzbune, ljudstvo koje se nalazi u prvim linijama odmah namešta masku u zaštitni položaj, a oni iz pozadine pripremaju masku za brzo nameštanje.

Ljudstvo koje nije primorano zbog službe da ostane napolju odlazi u skloništa.

Ljudstvo koje se je pre napada nalazilo u zaklonima koji nisu uređeni za zaštitu od bojnih otrova — odmah izlazi napolje i odlazi u sklonište protiv bojnih otrova.

Noću, stražari zatvaraju skloništa čim se da znak uzbune i bude vojnike u skloništu. Vojnici koji spavaju u skloništu, da ne bi bili iznenađeni napadom bojnih otrova, treba pre leganja da masku stave u pripremni položaj. Preporučuje se da na onim mestima gde je opasnost od otrova vrlo velika vojnici spavaju sa maskom, a spoljni stražari da se udvoje.

Svaka jedinica koja je napadnuta bojnim otrovima dužna je da odmah izvesti najkraćim putem i susedne jedinice.

Čišćenju se pristupa čim je opasnost od bojnih otrova minula, što treba vrlo pažljivo osmotriti, jer neprijatelj može da pusti još jedan talas, kao i zato što se u rovovima, jarugama, zaklonima, džbunju, visokoj travi, šumi itd. nalazi velika količina otrova.

Organizacija uzbune na slučaj napada otrovima

Služba osmatranja bojnih otrova treba da postoji u prvoj liniji i danju i noću. Za ovo se mogu upotrebiti postojeća stražareća odeljenja i objavnice, a ako je potrebno, postaviti i nova odeljenja tako da bude siguran prijem znakova od jednog odeljenja do drugog.

Svako odeljenje za osmatranje bojnih otrova treba da ima po jednu automobilsku sirenu ili kakav drugi zvučni signal. Po jedan vojnik iz odeljenja stalno i neprekidno motri na neprijateljske linije, kod koga se vojnika i nalazi pomenuti signal, pa čim primeti da je neprijatelj napao otrovom, odmah daje uzbunu.

Za lako i brzo prenošenje uzbune, ova odeljenja treba da budu po frontu na međusobnom rastojanju od po 200 metara, a po dubini otstojanja mogu biti i veća (300—800 metara).

Ugovoreni znaci treba da budu tako podešeni da se razlikuju od ostalih ubojnih znakova, kao i da se međusobno razlikuju (oni koji se odnose na bacače otrova, na talase ili na bombardovanje artilerijom); tako napr., za napad bacačima otrova daje se znak uzbune automobilskim velikim sirenama, kratkim piskom od po 5 sekundi, a koji se pisak češće ponavlja, a za napad talasima — lupanje u zvona, čaure itd.

Znaci se prenose po ćelom frontu i dubini, i svaka ih stanica ponavlja dotle dok ne bude sigurna da su ih prihvatile susedne stanice.

U prednjim linijama osmatrači i stražari, kao i sve osoblje koje treba da da znak uzbune, treba da su dobro upoznati sa znacima za davanje uzbune, kao i da poznaju predznake napada otrovima, te da bi se izbegla uzaludna uzbunjivanja i zamaranje trupa. Osmatrači uvek imaju masku u pripravnom položaju.

Kad se po izvesnim znacima očekuje napad, osmatrači i požarni mogu se udvojiti i u tom slučaju nameštaju masku u zaštitni položaj.

VII. PRVA POMOĆ POSTRADAL1M OD BOJNIH OTROVA

Od zaguši j i vac a

Postradalog je potrebno što pre izneti iz zatrovanog na čist vazduh, osloboditi ga spreme i raskopčati ga, sprečiti kretanje i preneti ga do najbliže sanitetske ustanove. Ako se bolesnik prenosi sanitetskim automobilima, osigurati provetravanje, da ne bi otrovi koji se isparavaju iz odela trovali vazduh i bili udisani od bolesnika.

Utopliti bolesnike što je moguće bolje. Pokriti ih toplim ćebadima i zagrejati ih flašama sa toplom vodom, toplim ciglama itd. Flaše i cigle meću se pod noge.

Pri dolasku na zavojište ovakvi se bolesnici pregledaju u ležečem položaju i posle pregleda prenose u naročita odeljenja, gde moraju ostati nepomični i ne smeju ni pod kakvim izgovorom napuštati postelju. Dalju pomoć i lečenje ukazuje lekar.

Od pravih otrova

Od cijanovodonične kiseline: najvažnije je bolesnika što pre izvući iz zatrovanog vazduha, a to je pitanje minuta. Pružiti mu veštačko disanje i dati mu da udiše kiseonik.

Osim toga, potrebno je pojačati krvotok polivanjem potiljka hladnom vodom, dalju pomoć i lečenje ukazuje lekar.

Od ugljenmonoksida: bolesnika izneti na čist vazduh i dati mu kiseonik da udiše. Vršiti veštačko disanje i masažu oko srci. Potreban je odmor, toplota, a ako je bolesnik žedan dati mu toplu kavu. Protiv glavobolje ne treba mu davati aspirin.

Od iperita

Ošišati kosu što kraće, podvrgnuti ljudstvo što pre kupanju toplom vodom i sapunom. Isprati dobro lice, glavu, oči i ruke velikom količinom vode. Premazati telo rastvorom kalijumhipermanganata 4 od sto.

Isprati usta, grlo, nos i oči rastvorom bikarbone sode (22,5 grama na litar vode). Posle kupanja dati ljudstvu čisto odelo i rublje.

Ako je koža poprskana tečnim iperitom, potrebno je ovaj iperit što pre skinuti na sledeći način:

Upijanjem pomoću čiste vate, upijaće hartije ili pomoću čiste krpe. Pri upijanju paziti da se iperit ne razmaže po koži i zbog toga češće menjati materijal kojim se briše.

Skidanjem iperita pomoću petroleuma, benzina ili špiritusa, kojim se nakvasi vata ili krpica.

Ovako očišćena koža trlja se hlornim krečom koji mora biti malo vlažan ili se premazuje hipermanganom u rastvoru.

Posle ovoga, uvek je potrebno kupanje celog tela mlakom vodom i sapunom pod tuševima.

Nežnije delove tela ispirati rastvorom bikarbone sode umesto trljanjem hlornim krečom koji nadražuje.

Ako se pokažu ozlede treba produžiti lečenje u bolnici.

Od ki j av c a

Pošto kijavci — arseni nadražuju nosnu sluzokožu, to ako se u nozdrve stavi glicerin, 1—2 od sto kokaina, nadražaj se smanjuje i kijanje se zaustavlja. Slično dejstvuje i alkohol razblažen vodom.

Ako je ovaj otrov dospeo u stomak (pijenjem zagađene vode) i ako se pokazuju znaci trovanja, potrebno je što pre očistiti stomak bilo izazivajući povraćanje — bljuvanje pijenjem tople vode i draženjem resice u grlu ili klistirajući bolesnika.

Takvom bolesniku daje se samo mlečna hrana.

Od suzavca

Lica koja su bila pod jakim dejstvom suzavca treba ukloniti od sunca i jake svetlosti i zaštititi ih od vetra i od prašine da im ova ne dospe u oči.

Oči ne treba ničim mazati, naročito je vazelin škodljiv. Ovakve bolesnike treba predati stanici za ukazivanje prve pomoći.

NAROČITE NAPOMENE

Pošto naše jedinice, za sada, nemaju maske — odnosno sredstava za ličnu niti uskupnu zaštitu, to se preporučuje sledeče:

1) Organizaciji službe izviđanja, posmatranja i javljanja pokloniti prvenstvenu pažnju.

2) Postavljanje trupa na zemljište u takav raspored koji će najbolje odgovarati situaciji u pogledu bojnih otrova, upravo kojim će se izbeći dejstvo njihovo, a ojačati što više mogućnost sopstveaog dejstva, tj. očuvati slobodu akcije.

3) Pomeranje trupa sa jednog mesta na drugo pretstavlja za naše jedinice jedino moguće sredstvo za uskupnu zaštitu.

4) Jedinice što više raščlanjavati na manje grupe i grupice i zadržavati ih samo na onim položajima, odnosno mestima gde bojni otrovi ne mogu doći do izražaja.

VIII. NASTAVA

Svaki naš borac, bez obzira na rod vojske kome pripada i ma gde bio na službi, mora da bude upoznat sa zaštitom od bojnih otrova. Sve starešine imaju prvenstvenu dužnost da odmah preduzmu obuku ljudstva svojih jedinica, kako bi ljudstvo bilo upo-

znato sa osobinama bojnih otrova i načinom njihove primene, kao i taktikom odbrane odnosno zaštite od istih.

1) ***Obuka pojedinaca.*** Ova obuka ima da obuhvati sledeče:

— Upoznati borce sa karakterističnim osobinama pojedinih bojnih otrova i primerno objasniti:

— u kakvom obliku napadaju,

— na koje organe živog bića deluju,

— kojom brzinom ispoljavaju dejstvo i

— za koje vreme preti opasnost od njih.

2) ***Obuka specijalista*** (Ljudstvo za dezintoksikaciju).

Ljudstvo koje vrši čišćenje zemljišta i predmeta od otrova treba da bude snabdeveno, po mogućstvu, običnom ili izolujućom maskom i odelom za zaštitu protiv iperita.

No mi, za sada, nismo u mogućnosti da sprovedemo obuku specijalista, jer za to nemamo potrebnih sredstava.

3) ***Obuka osmatrača bojnih otrova.*** Pošto utvrđivanje bojnih otrova može da bude po mirisu i po sluhu, to u ovom pogledu treba postupiti po sledečem:

Za utvrđivanje otrova po mirisu, izabrati one borce koji imaju najjače čulo mirisa, jer je poznato da se otkrivanje otrova najsigurnije vrši pomoću mirisa.

Pošto mi nemamo primerke otrova za praktično pretstavljanje našim jedinicama, onda primeniti sledeče improvizacije:

Za iperit: iseći nekoliko glavica crnog luka pa parčad malo izgnječiti da bolje pusti miris, zatim sud sa lukom sakriti da borci ne vide gde se nalazi, pa ih provesti pored toga mesta i narediti im da obrate pažnju mirisom. Ne zahtevati od boraca da kažu: „osećam miris crnog luka", već da po tome mirisu odmah kažu: „osećam miris iperita".

Ovako slično postupiti i za upoznavanje, odnosno osećanje po mirisu i ostalih bojnih otrova, s tim što za fozgen i hlor uzeti nekoliko kilograma jabuka i trulih krušaka, a preko njih nešto pokošenog sena, za cijanovodoničnu kiselinu uzeti jednu kutiju od konzerve i u njoj istucati nekoliko zrna gorkog pečenog badema, za arsene (čvrste otrove) — kijavce uzeti jednu kutiju od konzerve i u njoj nasuti do polovine nastruganog rena.

4) Obuci u davanju uzbune, kao i obuci telefonista, nosilaca ranjenika i kurira, posvetite osobitu pažnju.

U duhu ovog uputa preduzeti odmah izvođenje nastave po našim jedinicama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,

(M.P.) Tito

BR. 128

OBAVEŠTENJE EDVARDA KARDELJA OD 17 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O PREGRUPISAVANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA, NJIHOVOM MORALNO-POLITICKOM STANJU I NAMERAMA[1]

17. I. 1943.

Dragi Tito!

Ukratko još nekoliko opštih vojnih podataka. Imaš nekoliko toga u saopćenjima VOS-a, koje ćeš u buduće redovno da dobijaš.

1. Prema ne sasvim proverenim izveštajima, preko Ljubljane otišlo je u Italiju oko 40 hiljada Nemaca.

2. Prema nekim izveštajima, trebala je preko Zidanog Mosta i Zagreba da prođe jedna kompletna nemačka divizija za borbu protiv partizana u Bosni.[2]

3. U Ljubljani je održana sednica nemačkih i talijanskih vojnih pretstavnika, koja je donela sledeće odluke:

a) da se u Ljubljani stvori etapna tačka za nemačku vojsku;

b) da u Ljubljani stacionira 1000 nemačkih vojnika;

c) da se za nemačku vojsku isprazni belgijska kasarna i humanistička gimnazija, a za oficire hotel „Union" i Akademski kolegij.

Ne zna se da li su ti zaključci važeći samo u slučaju stvaranja fronta na Soči (Apeninima)[3] ili već sada. Veruje se da važe samo u prvom slučaju, jer za sada još nema nikakvih priprema za nemačku vojsku.

4. U Štajerskoj se mnogo govorilo o odlasku nemačkih trupa u Grčku.

5. Po pričanju italijanskog generala[4], pretsednika nemačko-talijanske komisije za razgraničavanje u Ljubljani, utvrđuje se linija Đenova—Apenini. Na toj liniji rade i bugarski vojnici. Ne zna se da li će ti bugarski vojnici ostati i u slučaju razvijanja fronta na tom sektoru.

6. Prema nekim vestima nemačkih oficira u Ljubljani. Nemci užurbano stvaraju planove za front na Soči, kao drugu etapu fronta na liniji Đenova—Apenini.

7. U Ljubljanu došlo novih 4.000 vojnika za ojačanje akcije protiv partizana.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5®04.

[2] Odnosi se na 7 SS diviziju „Princ Eugen".

[3] Verovatno se misli na otvaranje Savezničkog fronta u Italiji.

[4] Redakcija nije uspela tačno ustanoviti njegovo ime.

8. Dražin komandant za Sloveniju major Novak[5] došao j« u Ljubljanu (nalazio se nekoliko dana u Beogradu, navodno je govorio sa Dražom) s time da treba da se menja kurs: treba ponuditi partizanima saradnju, ne napadati ih, osim ako sami ne napadnu, mobilizirati, spremati se za udar po Italijanima. Očekuju ofanzivu Engleza u februaru ili na proleće. Inače se uopšte ovde primečuje unekoliko drugačija linija Dražinih ljudi nego u ostalim pokrajinama. Pošto su u velikoj manjini pred klerikalnom belom gardom, a oni su u većini „liberalci" (JNS), pomalo se boje klerikalaca i manevrišu na razne strane. (Mi im, naravski, ne dozvoljavamo da manevrišu, nego ih teramo u belogardističko korito, u kome se stvarno i nalaze).

9. Mihailovićevci naročito se grupiraju na dve tačke: oko Ljubljane i na Gorjancima. Cilj: da zaposednu Ljubljanu i Zagreb. To i otvoreno izjavljuju. Treba upozoriti Hrvate neka paze na Gorjance i neka ih čiste zajedno sa našima. Neka ne napuštaju Zumberački sektor, jer je to ofanzivni položaj ne samo za nas nego i za mihailovićevske bandite.

10. Nemci su počeli s mobilizacijom u Gorenjskoj i Štajerskoj. U Gorenjskoj imaju slabe izglede. Prema podacima ići će 80% u partizane. Već se nekoliko dana čuje sa Gorenjske besprekidna jaka paljba svim oružjem, što bi moglo da znači da su u vezi s mobilizacijom počele krupnije borbe. Za štajersku ne znamo koliko će im mobilizacija uspeti, no verovatno takođe ne sa naročitim uspehom.

11. Nemci su svojim trupama (većinom policija, žandari, gestapo, SS, Vehrmannschaft) uzeli većinu automatskog oružja. Sada su relativno slabo naoružani automatskim oružjem. Počeli su čak puške da uzimlju, što ilustrira njihovo veliko pomanjkanje u oružju. Imalo je čak slučajeva da su Nemci ostali bez municije. Dok je ranije imao skoro svaki peti Nemac automatsko oružje, sada ga nose na 20, 30 ljudi, a kod Wehrmannschafta čak na 60.

12. Gorenjska i Štajerska su u vojnom pogledu prilično ispražnjene. Vojske tako reći uopšte nema. Izgleda da se negde koncentrišu. Opaža se odlaženje Nemaca po prilici od početka decembra, a naročito u sredini decembra. Među nemačkim vojnicima vlada već prilična demoralizacija.

14. Ima kod nas već čitav niz primera da dolaze talijanski podoficiri i oficiri našim ljudima i mole ih da u slučaju italijanskog sloma budu pošteđeni njihovi životi. Znak duboke demoralizacije Italijana. Mi smo našima dali upute da zadrže te kon-

[5] Karlo Novak, komandant četničkih jedinica Dragoljuba (Draže) Mihailovića u Sloveniji.

takte, čak ako su danas bez vrednosti, kako bi kasnije mogli na njih da se opiremo protiv bele garde i mihailovićevaca, koji računaju do kraja na pomoć Italijana.

15. Prema nepotvrđenim podacima trebali bi Italijani dati **vlast** uglavnom beloj gardi, **a** njihove trupe navodno će **otići na** front. No, te vesti su dosta nesigurne, mada sasvim nisu isključene. Bela garda sada **u** masama prisilno mobilizira. Mi smo zbog toga prisiljeni uvesti izvesne mere mobilizacije, koja je upola prisilna (a ljudi je na terenu sami traže). No, do sada Italijani nisu napustili ni jedan garnizon; nasuprot, zaposeli su i neke nove. Uopšte se primećuje da su Italijani čvrsto odlučeni držati **„Ljubljansku** pokrajinu" po svaku cenu. Njihov pritisak je jak. Tu nameru potvrđuje i imenovanje generala Gambare za komandanta IX korpusa (Ljubljana), čoveka, dakle, koji je bio komandant italijanskog ekspedicionog kora u Španiji.

16. U Koruškoj su Nemci kraj železničke pruge u Celovcu obesili nekoliko železničara koji su vodili sabotažu. U Austriji je stvoren „Oslobodilački front" (Oester. Freicheitsfront) od komunista, socijaldemokrata i hrišćanskih socijalista — 4 popa su bila na konferenciji (to sigurno znaš, jer je javio moskovski radio).

17. U Italiji je prilična demoralizacija, no privremeno je fašizam uspeo da slomi dinastičku anglofilsku struju i samog kralja. Na krunskom savetu kralj je propao i odmah posle tog saveta bili su uhapšeni mnogi državni, vojni i čak fašistički funkcioneri. Smena fašističkog voćstva je na liniji likvidacije svake antifašističke, a naročito antinemačke opozicije. Mussolinijev je položaj sada postao unekoliko čvršći. No, ako bi došlo do napadaja na samu Italiju, mogao bi proces raspadanja ići brzo. Bez toga mi ne očekujemo nekakvog raspadanja i smatramo da su radiovesti obično preterane, u većini slučajeva čak neistinite. No, usprkos toga — trebao bi doći jedan jak vojnički udar, pa da se fašizam slomi. Kako se govori među Nemcima u Ljubljani, Nemci su rešeni po svaku cenu da onemoguće slom Italije.

Nezavisno od povratka druga Angela molimo da nas izveštavate o vašem stanju, kao i o svemu što bi nas sa vojničke tačke gledišta interesovalo, da se znamo i mi ravnati. I mi ćemo vam od sada slati sve podatke. Ubeđeni smo da će vam mnogi naši podaci dobro poslužiti, naročito sada kada će proraditi naš punkt u X (reci će Angelo).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Srdačne pozdrave!
Bevc
Arso

BR. 129

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU[1]

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. 84
17 I 1943 g.

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam današnju poštu.

1) Iz ob. izveštaja IV Operativne zone videćete da zaista četnici poklanjaju Dalmaciji osobitu pažnju. Mi ovakve izveštaje dobijamo već mesec dana i oni su u tom pogledu svi istovetni. Glavni četnički štabovi i svi njihovi rukovodioci nalaze se danas u Dalmaciji (sem Draže, koji je, verovatno, još u Hercegovini).

Dakle, može se zaključiti da je težište četničkog vojno-političkog rada danas preneto u Dalmaciju, gde oni nameravaju da sebi obezbede neku vojno-političku bazu za buduće događaje.

Po mom mišljenju i mi treba da poklonimo Dalmaciji osobitu pažnju. Mi smo to i do sada činili, ali moramo još više.

Moramo pripremiti i planski izvesti jednu operaciju na kninske četnike i došljake iz Hercegovine i Crne Gore, te da ih dobro potučemo i uništimo. Ovo bi trebalo izvesti u što kraćem roku, kako bi presekli u korenu njihove dalje tendencije i likvidirali ih sa dalmatinskog područja. U ovu svrhu mi bi mogli koristiti našu II Diviziju i najveći deo dalmatinskih snaga, možda i jedan deo VI Hrvatske divizije,[2] a verovatno i kompletnu.

2) Ovim ustaškim pregovaračima — parlamentarima,[3] po mome mišljenju, trebalo bi staviti do znanja da je bezuslovno potrebno da donesu originalna — zvanična punomoćja od Pavelićeve vlade, a ne ovako od nekih raznih delegata. Ovo je po-

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 8. U desnom gornjem uglu originala naknadno je utisnut četvrtasti štambilj.

[2] Šesta divizija NOVJ naziva se, ponekad, u dokumentima i Šestom divizijom NOV Hrvatske ili Prvom NOU divizijom Hrvatske.

[3] Vidi dokumente zavedene u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 16—5, k. 1491 i 5—1, k. 12.

М.Н.О. ФНЈ
ЗКН
Бр. 1/1
К. 5/10
БРОЈ 15
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
И ПАРТИЗАНСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ
24
17 I 1943 г.

ВРХОВНОМ КОМАНДАНТУ

Друже Старе,

Шаљем Вам данашњу пошту.

1/ Из ОБ. извештаја IV Оперативне зоне, видећете да заиста четници поклањају Далмацији особиту пажњу. Ми сваке извештаје добијамо већ месец дана и они су у том погледу сви истоветни. Главни четнички штабови и сви њихови руководиоци налазе се данас у Далмацији /сем Држе, који је вероватно још у Херцеговини/.

Дакле, може се закључити да је тежиште четничког војно-политичког рада, данас пренето у Далмацију, где они намеравају да себи обезбеде неку војно-политичку базу за будуће догађаје.

По мом мишљењу и ми треба да поклонимо Далмацији особиту пажњу. Ми смо то до сада чинили, али морамо још више.

Морамо припремити и плански извести једну операцију на книнске четнике и домаће из Херцеговине и Црне Горе, те да их добро потучемо и уништимо. Ово би требало извести у што краћем року, како би их пресекли у корену њихове даље тенденције и ликвидирали их са далматинског подручја. У ову сврху ми би могли користити нашу II Дивизију и највећи део далматинских снага, а можда и један део VI Хрватске дивизије, а вероватно и комплетну.

2/ Овим устаничким преговорачима - парламентарима, по моме мишљењу требало би ставити до знања да је безусловно потребно да донесу оригинална - званична пуномоћја од Павелићеве владе, а не овако од неких разних делегата. Ово је потребно у циљу да их што више задржавамо на преговорима, одуговлачимо преговоре и заваравамо, како би нам остало довољно времена за озбиљно прегруписавање снага у циљу разбијања и уништења четника. Затим, касније пошто би разбили четнике могли би се бацити целокупним снагама на усташке банде. Сматрамо, по моме мишљењу, требало би држати усташке власти у што дужој неизвесности, одуговлачећи преговоре, а све у циљу да ми добијемо у времену, било у погледу претходног напада и разбијања четничких банди, било да се одлучимо за нападнемо и елиминирамо мајесна усташка упоришта. Сматрао, онда би требало донети најцелисходнију одлуку, која је за нас у овој ситуацији најкориснија у сваком погледу.

3/ Према извештају друга Радовића, који је дошао од I и III Дивизије, друг Коча је поделио целокупни плијен са III Дивизијом. Изгледа, да су обе ове наше дивизије за сада најбоље наоружане и најбоље снабдевене од свих наших осталих јединица. Друг Коча нам је упутио 1.000 пушака, тако су ми известили. Ја мислим, да ове пушке треба дати далматинцима, пошто тако имају јаки број ненаоружаног људства и широке могућности за даљу мобилизацију.

4/ Курири из Словеније стигли су у Главни Штаб Хрватске. Они ће бити данас упућени овамо за Бихаћ. Сви курири су дошли за оруђа и то, како за тешка аутоматска оруђа, као и за бацаче. Ми сада имамо 7 тешких митраљеза систем "Бреда" и два тешка митраљеза систем "Шварцлозе". Ја мислим, да им доделимо ових 7 тешких митраљеза систем "Бреда", који су преправљени на југословенску муницију и врло добро функционишу. Само немамо муниције да им дамо, коју они такође траже. Свега имамо 20.000 метака "маузер" муниције, али то морамо држати као крајњу резерву. Ја ћу данас тражити од Штаба I Босанског Корпуса једно 10.000 метака за Словенију, те да их упутимо заједно са оним митраљезима, ако се Ви са тиме слажете. За сада немамо да им упутимо ниједан тешки бацач нити неки топ.

5/ Шаљем Вам "Упут за заштиту од бојних отрова", које треба да доставимо нашим јединицама. Ја сам се трудио да упут израдим што боље и сажетије, износећи само оно што неопходно потребно да знају наше јединице. Молим Вас, Ви га прегледајте, а затим после потписа вратите ми, како би га одмах упутио нашим трупама.

6/ Овог момента ми је јавио командант Главног Штаба Хрватске следеће:

а/ Број заробљеника код Грачаца повећао се на 170 - заробљених четника,

б/ Јединице VII Хрватске дивизије извршиле су напад на једну непријатељску колону на цести Костајница - Петриња. Том приликом је заплијењено: 2 противтенковска топа 37 мм. са муницијом, 2 противтенковске пушке, 8 - 10 аутоматских оруђа, 90 пушака, радио-станица, пољски телефони. Има више заробљеника, али се још не зна колико. Ово је само један извештај.

Сада, овога момента, друг Владо ми је допунио овај извештај у следећем: Заплењено је још: 1 тешки бацач и 2 лака бацача, са довољно мина, један "Шмајсер" са једним сандуком муниције, 2 "перц" апарата - за сигнализацију, 80 бајонета и 40 коња. Заробљено је: 30 легионара, а 30 је убијено. Наши губитци: 6 мртвих и 15 рањених.

в/ Једна бригада VIII Дивизије још води борбе око Јасенице, у циљу ликвидације талијанске посаде, која се налази на железничкој станици Јасеница.

Других нарочитих новости са наших фронтова за сада нема.

Шаљем Вам извештаје оперативе СНБ-а о совјетској офензиви код Воронежа.

С дубоким поштовањем

С друговима

ГЛАВНИ ШТАБ НАРОДНОГ ОСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА

17-I-1943

Tito

trebno u cilju da ih što više zadržavamo na pregovorima, odugovlačimo pregovore i zavaravamo, kako bi nam ostalo dovoljno vremena da izvršimo pregrupisavanje snaga u cilju razbijanja i uništenja četnika. Zatim, kasnije, pošto bi razbili četnike, mogli bi se baciti celokupnim snagama na ustaške bande. Svakako, po mome mišljenju, trebalo bi držati ustaške vlasti u što dužoj neizvesnosti, odugovlačeći pregovore, a sve u cilju da mi dobijemo u vremenu, bilo u pogledu prethodnog napada i razbijanja četničkih bandi, bilo da se odlučimo da napadnemo i likvidiramo izvesna ustaška uporišta. Smatram, o ovome bi trebalo doneti najcelishodniju odluku, koja je za nas u ovoj situaciji najkorisnija u svakom pogledu.

3) Prema izveštaju druga Radovića, koji je došao od I i III Divizije, drug Koča je podelio celokupni plen sa III Divizijom.[4] Izgleda da su obe ove naše divizije za sada najbolje naoružane i najbolje snabdevene od svih naših ostalih jedinica. Drug Koča nam je uputio 1.000 pušaka, tako su me izvestili. Ja mislim da ove puške treba dati Dalmatincima, pošto tamo ima još veliki broj nenaoružanog ljudstva i široke mogućnosti za dalju mobilizaciju.

4) Kuriri iz Slovenije stigli su u Glavni štab Hrvatske. Oni će biti danas upućeni ovamo za Bihać. Ovi kuriri su došli za oruđa, i to kako za teška automatska oruđa tako i za bacače. Mi sada imamo 7 teških mitraljeza sistem „Breda" i dva teška mitraljeza sistem „Svarcloze". Ja mislim da im dodelimo ovih 7 teških mitraljeza sistem „Breda", koji su prepravljeni na jugoslovensku municiju i vrlo dobro funkcionišu. Samo nemamo municije da im damo, koju oni takođe traže. Svega imamo 20.000 metaka „mauzer" municije, ali to moramo držati kao krajnju rezervu. Ja ću danas tražiti od Štaba I Bosanskog korpusa jedno 10.000 metaka za Sloveniju, te da ih uputimo zajedno sa ovim mitraljezima, ako se Vi sa time slažete. Za sada nemamo da im uputimo nijedan teški bacač, niti neki top.

5) Šaljem Vam „Uput za zaštitu od bojnih otrova",[5] koji treba da dostavimo našim jedinicama. Ja sam se trudio da uput izradim što bolje i sažetije, iznoseći samo ono što je neophodno potrebno da znaju naše jedinice. Molim Vas, Vi ga pregledajte, a zatim, posle potpisa, vratite mi, kako bih ga odmah uputio našim, trupama.

6) Ovog momenta mi je javio komandant Glavnog štaba Hrvatske sledeće:

[4] Po dolasku u Bosanski Petrovac, Miloš Radović je dostavio Vrhovnom štabu i pismeni izveštaj (vidi dok. br. 131).

[5] Vidi dok. br. 127.

a) Broj zarobljenika kod Gračaca povećao se na 170 zarobljenih četnika.

b) Jedinice VII Hrvatske divizije[6] izvršile su napad na jednu neprijateljsku kolonu na cesti Kostajnica—Petrinja.' Tom prilikom je zaplenjeno: 2 protivtenkovska topa 37 mm sa municijom, 2 protivtenkovske puške, 8—10 automatskih oruđa, 80 pušaka, radio-stanica, poljski telefoni. Ima više zarobljenika, ali se još ne zna koliko. Ovo je samo prvi izveštaj.

Sada, ovoga momenta, drug Vladić,[8] je dopunio ovaj izveštaj u sledečem:

Zaplenjeno je još: 1 teški bacač i 2 laka bacača, sa dovoljno mina, jedan „šmajser" sa jednim sandukom municije, 2 „gerc" aparata — za signalizaciju, 80 bicikla i 40 konja. Zarobljeno je; 30 legionara, a 30 je ubijeno. Naši gubitci: 6 mrtvih i 15 ranjenih.

v) Jedna brigada VIII Divizije još vodi borbe oko [Ličke] Jesenice u cilju likvidacije talijanske posade koja se nalazi na železničkoj stanici Jesenica.[9]

Drugih naročitih novosti sa naših frontova za sada nema.

Šaljem Vam izvanredno saopštenje SIB-a o sovjetskoj ofanzivi kod Voronježa.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Terzić

17-1-1943
U[15]../, 30 č.

' Odnosi se na Sedmu diviziju NOVJ, koja je bila formirana od Sedme (Prve banijske), Osme (Druge banijske) i Šesnaeste (Treće banijske) NOU brigade.

[7] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 54 i 56.

[R] Ivan Rukavina

* Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 55.

[10] Na ovom mestu dokumenat je malo oštećen, pa se ne može videti u koliko je časova izveštaj upućen iz Bihaća.

BR. 130

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O KAPACITETU PROIZVODNJE RUČNIH BOMBI U VOJNOTEHNICKOJ RADIONICI VRHOV NOG ŠTABA I PREDLOG DA SE NASTAVI IZDAVANJE VOJNO-POLITICKOG PREGLEDA[1]

VR[HOVNI STAB]
NARO[DNO-OSLOBODILACKE VOJ1SKE
[I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE]
Br. 88
18 I 1943 g.

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam današnju poštu.

Do sada nema nikakvih naročitih novosti sa naših frontova.

Što se tiče onog „Uputa za zaštitu od bojnih otrova"[2], ja ću ga preraditi zajedno sa drugom Pajom[3] i drugom dr Simom[4]. Pokušaćemo da damo nešto bolje i nešto konkretnije, ali će ići znatno teže, jer mi za sada nemamo nikakvih zaštitnih sredstava od bojnih otrova. Uostalom, mi ćemo učiniti što se dade, a čim budemo gotovi, odmah ćemo Vam dostaviti na pregled.[5]

Izveštavam Vas da je nedeljni kapacitet izrade ručnih bombi u našoj radionici 1.000 komada. Ja sam mišljenja da pošaljemo Slovencima oko 500 komada ručnih bombi, pored ostalog oružja koje sam naveo u prošlom izveštaju.[fi]

Drugih naročitih novosti nema.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16—1, k. 10. U desnom gornjem uglu originala naknadno je utisnut četvrtasti štambilj. (Ne raspoznaje se veći deo slova štambilja.)

[2] Vidi dok. br. 127.

> Pavle Savić

[4] Dr Sima Milošević

[5] Ova dopuna nije izvršena, jer je uskoro počela Četvrta neprijateljska ofanziva, a ni s koje strane nije potvrđena vest da neprijatelj upotrebljava bojne otrove.

[6] Vidi dok. br. 129.

Kao što znate, naš časopis „Vojno-politički pregled" ne izlazi već duže vremena.[7] Oseća se velika potreba za ovim časopisom. Rukovodeći drugovi iz jedinica neprekidno me pitaju kada će izaći. Obzirom na ostali broj časopisa i listova koji sada izlaze ja sam mišljenja da ovaj časopis treba da bude što stručniji i da raspravlja isključivo pitanja naše taktike i veštine vođenja trupa uopšte, a izuzetno može biti po jedan članak i političkog karaktera. Sličnog je mišljenja i drug Đido. Po ovom bi trebalo doneti odmah odluku, kako bi pristupili razradi članaka za novi broj ovog časopisa.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

18-1-1943 g. **Terzić**

[7] Ovaj časopis, počeo je da izlazi 20 jula 1942 pod nazivom „Nedeljni pregled". Od petog broja, koji je izašao 25 avgusta 1942, on se naziva „Vojno-politički pregled". Do oktobra 1942 izašla su još tri broja kada je časopis prestao da izlazi.

BR. 131

IZVEŠTAJ ČLANA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O EVAKUACIJI I RASPODELI PLENA SA SEKTORA PRVE PROLETERSKE I TREĆE NOU DIVIZIJE I O POTREBI POJAČANOG POLITIČKOG RADA NA PODRUČJU SREDNJE BOSNE[1]

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
- ZA EKONOMSKI OTSJEK -

Nakon izvršenog zadatka koji sam imao na sektoru I i III Divizije podnosim slijedeći izvještaj:

I

Izvještaj sa sektora III Divizije:

1. Mi smo putem radio-vijesti, kao i kurirskih izvještaja, obavještavani o tome da je III Divizija akcijama vođenim na pravcu Zepče—Turbe došla do priličnog plijena kako u odjeći tako i u ubojnoj opremi. Iz iskaza drugova Štaba pomenute divizije stvar je prikazana drukčije: plijen je bio mali (do 400 pari odijela i cipela), a ubojna oprema je takođe mala (do 400 pušaka, koje pomenuta divizija zadržava za svoje potrebe i potrebe komandi mjesta radi eventualnog naoružanja novomobilisanih boraca). Plijen je, istina, bio veliki, ali je najvećim svojim dijelom izdijeljen narodu, jer je vremenski razmak za koji su naše jedinice držale Turbe i druga mjesta bio vrlo kratak, tako da nije imalo vremena za evakuaciju, već samo za brzu razdiobu zaplijenjenog materijala. Od pomenute divizije za slobodnu teritoriju nije bilo materijala za evakuaciju. Mada oskudijevaju sa eksplozivom (isti im je potreban za rušenje mostova), obećali su poslati za potrebe naše radionice manju količinu, pod uslovom ako istu pronađu kod svoje Dalmatinske brigade.

II

Izvještaj sa sektora I Divizije:

1. Padom Teslića jedinice I Divizije došle su do slijedećeg plijena:

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—4, k. 13.

a. 11 topova (od kojih manji broj neispravnih).
b. 4 bacača.
c. Mnogo automatskog oruđa i preko 100 strojnica.
d. 1.300 pušaka.
e. 400.000 metaka puščane municije.
f. 1.000 granata za haubice.
g. 1.000 bombi za bacače.
h. 60 sanduka protivkolske municije.
i. 7 sanduka municije „Pito".
j. 23 sanduka ručnih bombi.

2. Broj zarobljenika penje se preko 1.200. Od pomenutog broja njih 800 upućeno je sa sprovodnicima za slobodnu teritoriju; ostali su se razbjegli, predali oružje i neopaženo, za vrijeme opšte gužve i meteža koji je vladao pri ulasku naših jedinica u Teslić, uspjeli da umaknu. Neki od zarobljenika prilikom sprovođenja kroz sela odvajali su se, ostajali kod seljaka, koji su im skidali odjela ustupajući im za ista civilna ili namirnice za ishranu. Do ovoga je došlo zbog malog broja sprovodnika, nebudnosti istih i zbog toga što je veliki broj zarobljenika pretstavljao jednu dugu i glomaznu kolonu, sastavljenu pretežno od domobrana, na koje se nije ni skretala tolika pažnja.

Direktiva V. Š. da se svi zarobljenici u uniformi sprovode za slobodnu teritoriju nije u ovoj situaciji ispunjena. Borci I Divizije poskidali su odjeću sa svih zarobljenika, ustupili im svoju, ali je napravljena teža greška pri sprovodu zarobljenika usput, jer su usputne straže i komande mjesta (Kotor Varoš) ponovo skidale sa istih ranije zamijenjenu im odjeću, što je pružalo vrlo ružnu sliku pred mjesnim građanstvom. Komanda mjesta u Kotor Varoši čak je pokušala puštati zarobljenike kućama, u koju svrhu je napravila priličan broj objava, te sam isto spriječio. Predlažem: da se u buduće svi zarobljenici sprovode uz pratnju dovoljnog broja partizana, kojima bi rukovodio jedan energičan odgovoran drug koji bi se znao suprotstaviti ovakom neodgovornom radu usputnih partizanskih straža i komandi mjesta.

3. Direktive Vrhovnog štaba o tome: da se svi zarobljenici sprovode na slobodnu teritoriju, ne skidajući im odjeću, da se za teška oruđa (haubice) i drugi materijal koji se ne može uputiti za slobodnu teritoju formiraju magacini u planinama, da se fabrike, telefonska i željeznička postrojenja ne satiru, već samo relativno uništavaju — prenio sam štabovima I i III Divizije, te su isti obećali da će prednje direktive u buduće u potpunosti sprovoditi.

4. Pored navedenog plijena, nađena je prilična količina životnih namirnica (šećera, zejtina, žita) i sve je evakuisano sem 8 vagona zobi. Evakuacija je vršena vozom, a za to vrijeme ne-

prijatelj je sa 4 bombardera tukao Teslić, kojom prilikom je stradalo vozno osoblje i građanstvo.

5. Za slobodnu teritoriju I Divizija uputiće: 1.000 pušaka i do 70 sanduka „Manliherove" municije. Obećano je nešto sapuna za bolnice i Vrhovni štab. Sav ostali plijen, po direktivi Vrhovnog štaba, podijeljen je između I i III Divizije, tako da je i III Divizija dobila priličan dio.

III

Likvidacijom četničkih bandi na sektoru Skender Vakuf—Kotor Varoš—Teslić stvorene su široke mogućnosti za politički rad među narodnim masama, kojima je i ranije partizanski život i rad prilično poznat. Četnici su vojnički stvarno razbijeni, ali njihove odbjegle vođe pokušavaju na razne načine da se povežu sa narodom i da očuvaju organizaciju. Kao konkretan primjer navodim slučaj Tode Budića, četničkog komandira i viđenog organizatora četnika u Skender Vakufu, koji se, pošto mu je izjavom naših drugova zagarantovan život, predao, ali zato i dalje okuplja mase oko* sebe i lično se populariše tako da se već i od masa i pojedinih drugova postavlja pitanje njegovog postavljanja za komandanta mjesta u Skender Vakufu. Okolnosti što je on od predaje na ovamo na riječima hvalio partizane i time tobože pokazao svoju pozitivnost nijesu dovoljne da mu se smiju povjeriti ma kakve a još manje odgovorne dužnosti u narodno-oslobodilačkoj borbi. Mišljenja sam da se svima četničkim starješinama i poznatim četnicima koji se predaju, a mi im zagarantujemo život, uskrati sloboda ličnog kretanja i da se za njih formira jedan logor. U isti bi trebalo smjestiti Toda Budića i njemu slične.

6. Krećući se po sektoru I i III Divizije imao sam prilike ostati u dužem razgovoru ili na konaku kod kulačkih elemenata ili bivših viđenih organa Jugoslavije (banskih vijećnika i si.). Nevjerovatna je i drska upornost kojom ovi pokušavaju popularisati izdajnika Dražu, a naročito Mačeka. Kod svih preovlađuje jedno isto mišljenje: da je Draža i njegova četnička grupa — grupa koja hoće političkim putem, ne prsima i borbom kao mi partizani, da dobije bitku i oslobodi narode Jugoslavije, a da **je** Maček pošteni tribun i zaštitnik hrvatskog naroda. Nije teško naslutiti, i iz njihovih riječi se nazire, da se oni sada pred završetkom narodno-oslobodilačke borbe vezuju za ljude (Mačeka i Dražu) čiji program već znaju (program zaštite njihovih gospodarstva i zelenaških interesa), a da tobože strahuju od partizana, čiji je program „u pogledu privatnog vlasništva, vjere i porodičnog morala sumnjiv". Nedostatak dovoljnog broja partijskih kadrova, ili bolje rečeno: nedostatak onih partijskih kadrova

koji bi okupili mase na ovakvim terenima, izolovali i ulili strah kulačkim i visokim činovničkim krugovima bivše Jugoslavija uzrok je, mislim, onom stavu elemenata o kojima je naprijed riječ. Naše brigade, čisteći jedan teren, prohuje kao oluje goneći neprijatelja, a naši vojno-politički rukovodioci, vodeći jedinice na dalje borbene zadatke, ostave teren mladom partijskom kadru, ne organizirajući najosnovnije ustanove u narodno-oslobodilačkoj borbi (komande mjesta i narodno-oslobodilačke odbore), ne dajući najosnovnije direktive za rad i tako se njihov uticaj malo osjeti. Prođe po nekoliko nedjelja, čak i mjesec dana, da se u pojedinim opštinama, katkad i više opština, ne održi ni jedan politički zbor. A kad se zna od kolike je važnosti brzina orijentacije masa po svim pitanjima današnjice, onda se od prednjeg ima mnogo štete. S druge strane, u pogledu obaveza (ishrana vojske sa terena, mobilizacija prevoznih sredstava pri evakuacijama i pregonu ljudske i stočne hrane) obuhvaćene su sve opštine.

7. Na ponekim mjestima (kod bivšeg banskog vijećnika iz sela Vrbanjci, srez Kotor Varoš) naišao sam na činovnike i oficire bivšeg jugoslovenskog ili ustaškog aparata. Oni su bili kao domobranski organi u ustaškoj državi, pa su ranije ili oslobođenjem njihova mjesta prešli na našu stranu i, pošto je utvrđeno da nijesu činili zločine ili su bili u svojoj dužnosti prijatelji našeg pokreta, pušteni su na slobodu, a oni su se, budući da su im kuće daleko, nastanili kod svojih prijatelja u mjestu službovanja. Mišljenja sam da bi ovakvu praksu u buduće trebalo zabraniti, a sve dosadanje slučajeve opozvati, da bi trebalo i ove organe, makar koliko da su oni pokazali naklonosti u ovoj fazi borbe prema nama, staviti u specijalne logore, gdje bi se sa njima politički radilo. Jer bi se moglo desiti da oni ranije ili kasnije postanu, budući da su intelektualci ili vojnički rukovodioci, organizatori pobuna-pučeva u pozadini, jer nije isključena mogućnost da u idućoj fazi borbe postanu oruđe kulaka i njihovih prijatelja kod kojih su namješteni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

18-1-1943
B. P.[2]

Za Ekonomski otsjek V. S.
M. Radović
(Miloš Radović s. r.)

[2] Bosanski Petrovac

BR. 132

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O BROJU ZAROBLJENIH DOMOBRANA I ČETNIKA KOJI SE SPROVODE NA OSLOBOĐENU TERITORIJU[1]

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam poštu. Naročitih novosti nema.

Jedan dio domobrana — pri sprovodu od I divizije do Mrkonjić Grada— izgleda da je pobjegao, i to oko 300—400.[2] Tako me je izvjestio drug Veljko[3]. Potrebno je Koči skrenuti pažnju da drugi put dade jače obezbjeđenje.

Danas je stiglo 76 zarobljenih četnika iz Glavnog štaba Hrvatske. Svi su oni iz Otočačkog sreza, većinom omladina. Za tri dana stiže 113 zarobljenih četnika — Hercegovaca. Treba se odlučiti šta da radimo sa njima. Moje je mišljenje da se nikako ne puštaju ni jedni ni drugi. To je prvo. Zatim, ne bih ih puštao u naše jedinice, pa makar se i dobrovoljno javili, jer četnički štabovi u posljednje vrijeme stalno daju instrukcije svojim jedinicama da nam se predaju i da se uvlače u naše jedinice u cilju destruktivnog djelanja kako u borbi, tako i van borbe. To se naročito naređuje posljednjim četničkim direktivama. Zato i tu moramo biti vrlo oprezni. ...

Šaljem relacije III divizije, koje su vrlo dobro obrađene i sređene.[4] Ovako treba da podnose sve jedinice.

Drugo, naročito, ništa novo.

S drug. pozdravom

S.F. — S.N.

18/1 u 18 č Terzić

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17—1. k. 10.

[2] Vidi dok. br. 116.

[3] Pavle Ilić

[4] Vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod feg. br. 2—4, k. V.

BR. 133

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O KONCENTRACIJI NEPRIJATELJSKIH SNAGA U ZONI DEJSTVA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA[1]

Terzić — od Štaba korpusa:[2]

Javlja Korpus o namerama [neprijateljske] ofanzive.[3]

U Prijedoru skoncentrisano 4000 Nemaca, 8 tenkova i 36 manjih oklopnih kola. Ceka se još snaga, do jedne divizije.

Namera: preduzeti ofanzivu od Sanskog Mosta, od Ljubije preko Šurkovca; od Jajca i Banje Luke prema Ključu i od Novog prema Bihaću.

Prednje će G.[lavni] ob. centar Korpusa proveriti i obavestiti.

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17—9, k. 13. Rukopis je Sretena Zujovića. On se tada nalazio s drugom Titom u Ostrošcu na Uni (u zgradi zamka), gde je, kao član Vrhovnog štaba, primao telefonske izveštaje koje je zamenik načelnika Vrhovnog štaba Velimir Terzić iz Bihaća upućivao Vrhovnom komandantu.

Dokumenat potiče, verovatno, od 18 januara 1943 god., jer je tog dana Štab Prvog bosanskog NOU korpusa dobio ovo obaveštenje od svoje Pete NOU divizije (vidi tom IV, knj. 9 dok. br. 81).

[2] Odnosi se na Prvi bosanski NOU korpus.

[3] Radilo se o poslednjim pripremama neprijatelja za Četvrtu ofanzivu. Naime, jaka Narodnooslobodilačka vojska, koja je sve brže narastala i jedinstveno oslobođeno područje (oko 45.000 km^2), koje se sve više širilo, postali su krajem 1942 značajan činilac u sklopu opšte savezničke strategije, a posebno u pogledu ugrožavanja pozicija sila Osovine na Jugoistoku. Zbog toga je Hitler, na sastanku s Pavelićem i generalpukovnikom Aleksanderom Lerom, novembra 1942 u svom Glavnom stanu u Vinici, odlučio da uništi Narodnooslobodilački pokret na teritoriji NDH, na koju je 1942 bilo preneto težište Narodnooslobodilačke borbe. Zamašnost predviđenih operacija zahtevala je, pored nemačkih i ustaških, i učešće italijanskih snaga. Stoga je 18 i 19 decembra 1942 u Rastenburgu, pod Hitlerovim rukovodstvom, održan zajednički sastanak načelnika generalštabova i ministara inostranih poslova Nemačke i Italije, na kome je pored ostalog, rešeno da se preduzmu zimske operacije radi ponovne okupacije oslobodjene teritorije u Jugoslaviji i uništenja jedinica NOV i POJ na njoj. Izvođenje operacija povereno je generalpukovniku Leru, komandantu grupe armija „E". Ovaj je, pak, 3' i 4 januara 1943, na sastanku u Rimu sa pretstavnikom italijanske Vrhovne komande generalom Ugom Kavalerom, postigao sporazum o jačini snaga i o načinu izvodjenja operacija, označenih šifrom „Vajs" (Weiss). Najzad, detalje prve od ovih operacija („Vajs I") utvrdili su 9 januara 1943 u Zagrebu general Ler i general Roata, komandant Druge italijanske armije.

BR. 134

PREDLOG ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU ZA JEDNOVREMENI NAPAD PRUGE PROLETERSKE I ŠESTE NOU DIVIZIJE NA NEPRIJATELJSKA UPORIŠTA U REJONU KNINA I NA KOMUNIKACIJI KNIN-GRACAC[1]

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Primio sam Vaše naređenje.[2] Ja sam odmah razgovarao sa komandantom Glavnog štaba Hrvatske po pitanju likvidacije Gračaca. Drug Rukavina mi kaže da u Gračacu ima oko 500 Talijana — na železničkoj stanici, kao i 1.200—1.400 četnika, većinom došljaka Hercegovaca. On smatra da snage VI Divizije ne bi mogle likvidirati u ovoj situaciji Gračac. Ja sam mu rekao da oni razmisle, prikupe podatke od Štaba divizije i da me najhitnije izveste. Takođe, drug Rukavina me je izvestio da će po podne imati sastanak u štabu i da će razmotriti ovo pitanje. Uostalom, moje je mišljenje, ako se Gračac ne može likvidirati, može se likvidirati Velika Popina i Mala Popina, odnosno četnička uporišta na pruzi Gračac—Knin, a naročito na delu oko Velike Popine i Otrića. Svakako akcije VI Hrvatske divizije treba da uslede jednovremeno na pomenuta uporišta kad i jedinica II Proleterske divizije prema Kninu, odnosno četničkim uporištima oko Knina.

U operacijama oko Knina, za likvidaciju četničkih uporišta treba da učestvuje II Proleterska divizija — sa dve brigade, Kombinovana brigada, koja se nalazi na prostoru Grahovo—Tiškovac, kao i izvesni bataljoni III Dalmatinske brigade.

Plan opericije treba uglavnom da sadrži sledeče: likvidaciju Plavna, Strmice i Golubića, kao tri najvažnija četnička uporišta, gde se ustvari nalaze i glavne četničke snage, odnosno gde bi one bile najteže pogođene. Dosadašnji način napada na Strmicu nije nam dao pozitivne rezultate, kako usled njene utvrđenosti tako i usled teškoće napada sa onih pravaca na kojima

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—1 k. 8.

[2] Redakcija nije uspela pronaći ovo naredjenje.

je do sada vršen napad. Po mojoj zamisli plan ove operacije - ofanzive izrazio bi se u sledečem grupisanju snaga:

Jedna brigada II Divizije treba da nadire pravcem: Donji Tiškovac — Plavno, gde pristupa likvidaciji ovog važnog četničkog uporišta, gde se za sada nalazi Rogatička četnička brigada, jačine 400 četnika, sa nekoliko stotina domaćih četnika. Ovoj brigadi bi se dodao i Lički odred, jačine 500 boraca, koji pretstavlja vrlo solidnu jedinicu. Posle likvidacije Plavna, glavne snage ove kolone skrenule bi ka Strmici da je napadnu iz pozadine i da na taj način olakšaju napad Kombinovane brigade, koji bi ova preduzela jednovremeno sa Derala i Stožišta. Svakako da izvestan deo ove kolone koja bi likvidirala Plavno ostao bi u Plavnom, kao na pr. Lički odred, koji bi za vreme dok se ne likvidira Strmica demonstrirao prema Benderu i prema Golubiću.

Kombinovana brigada (Dalmatinski bataljon, Primorski bataljon, Drvarski bataljon sa Tiškovačkom četom) napala bi Strmicu od severa, severo-istoka i istoka, vezujući za sebe neprijateljske snage u Strmici, dok bi glavni napad izvršila brigada od Plavnog, preko sela Momići i Komaljići, u pozadini ovih snaga.

Jedna brigada II Divizije trebala bi da pravcem Suho Polje—Vrpolje likvidira Veljuv na cesti Knin—Strmica, zatim da upadne sa istočne strane u Golubić i da na taj način likvidira ovo neprijateljsko uporište, presecajući vezu između Knina i Strmice i sprečavajući dolazak eventualnih pojačanja iz Knina, bilo za Plavno, bilo za Strmicu.

Na taj način, jednovremenim dejstvom na ova tri uporišta, mi bismo razbili glavne četničke snage, a zatim, odmah neposredno, sva okolna sela oko Knina i onemogućili im ma kakav dalji vojno-politički rad u Kninskoj kotlini.

Svakako da za vreme ove operacije treba da jednovremeno usledi i akcija III Dalmatinske brigade preko Kosova u pravcu Biskupije, tj. od juga prema Kninu.

Ovo je samo osnovna zamisao, sa kojom se slaže i drug Veljko.

Danas će drug Veljko razgovarati telefonom sa drugom Pekom, pa će nas o tome detaljno izvestiti.

Svakako da ovaj plan, do momenta izvršenja, što zavisi od rasporeda i pregrupisavanja neprijateljskih snaga, može pretrpeti izvesne izmene i korekcije.

Sto se tiče kratkog upustva za zaštitu naših jedinica od bojnih otrova, u ovoj situaciji kad nemamo ništa, ja ću to odmah obraditi i dostaviti Vam na pregled.[3]

Drugih naročitih novosti nema.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

19-1-1943 g. **Terzić**
u 14 časova

BR. 135

IZVEŠTAJ SRETENA ZUJOVIĆA OD 19 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O SITUACIJI U DALMACIJI[1]

VR[HOVNI STAB]
NAROtDNO OSLOBODILAČKE VOJ1SKE
I [PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
BR]. . . .89
19-1-1942 G.

Terzić: 17,30h 19/1/1943

Peko nije došao u Grahovo, te Veljko nije mogao da sa njime razgovara.

Terzić moli da se preko radio-stanice naredi Peku da odmah dođe hitno u Grahovo sa štabom, odakle ima direktna veza telefonom.

Ljubiša javlja iz Grahova:

1) U Strmici se smanjio broj Talijana, tako da je ostala glavna posada četnici (Ljubinjska brigada). Talijana ima oko 200 ili nešto više. Došlo je do svađe između četnika i Talijana zbog žice koju Talijani hoće da skinu i da nose sobom.

[3] Do izrade ovog kratkog uputstva, koje bi se isključivo cdnosilo na zaštitu jedinica NOV i POJ od bojnih otrova u postojećim uslovima, nije došlo, jedno zbog toga što je počela jaka neprijateljska cfanziva, a drugo zbog toga što se više ni s koje strane nije potvrdila vest o upotrebi bojnih otrova od strane neprijatelja.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta .'NA, pod reg. br. 6—1, k. 11. U desnom gornjem uglu dokumenta naknadno je utisnut četvrtasti štambilj na kojem se većina slova ne raspoznaje.

Izveštaj je Sreten Zujović napisao kao rezime telefonskih obaveštenja dobivenih od zamenika načelnika Vrhovnog štaba.

2) U Šibeniku jedna grupa Talijana (njih 20) sa kasom sa novcem hoće da se preda. Onaj talij, oficir (koji nam se predao) već je uspostavio vezu (na terenu je i pod kontrolom naših) i ova predaja smatra se kao svršena stvar.

3) Talijani evakuišu Split noću. Danju se uopšte ne kreću, da se ne primeti njihov pokret.

4) 6 Talijana sa puškomitraljezom došli su danju u Vrliku kod naših kao parlamentarci. Ima sem njih još 20 talij, vojnika sa jednim oficirom u Sinju koji će se predati.[2]

5) Kod četnika je isto stanje i isti raspored kao što je ranije javljeno.[3]

Imaju za starešine oficire iz zaroblj. logora (ne zna se da li iz Nemačke ili Italije) koji su izjavili da ne žele da se bore protivu partizana, niti da prolivaju bratsku krv. Među četnicima ima mnogo prevarenih.

6) U Dalmaciji mobilizacija ide vrlo dobro (Srednja Dalmacija), veliki priliv novih dobrovoljaca (javlja III Dalm. brigada sa Mućа).

7) Dinar na švajcarskoj berzi skočio: 80 para ravno 1 marki nemačfkoj]. Ustaška kuna se uopšte ne kotira.

Veljko je razgovarao sa stručnjacima (Mile[4] i Volođa[3]) i Terzić se slaže o premeštaju radionice (slaba veza, treba je proširiti). Prenos: na krak pruge kod Jasenovih Potoka, sa južne strane Srnetice, prema Štekerovcima. Traže mišljenje.

Osvrćući sfe na situaciju u Kninskoj kotlini [Terzić! smatra da treba požuriti sa napadom; iskoristiti ovu sutuaciju i preduzeti ono što Stari namerava.[6]

Treba Peko hitno da dođe u Grahovo i izvuče brigade.

Terzić čeka odgovor od Vrh. štaba za VI Diviziju.

Predlaže da se za operacije uputi tamo drug Veljko.

[2] Verovatno se nije radilo niti o stvarnoj predaji niti o vodjenju istinskih pregovora, a još manje o evakuaciji italijanskih snaga iz Dalmacije. Sve su to bili unapred smišljeni potezi neprijatelja, sračunati na obmanu naših jedinica i na slabljenje budnosti naših štabova za vreme koncentracije i pregrupisavanja italijanskih snaga odredjenih za pretstojeću ofanzivu.

» Vidi dok. br. 134.

' Ing. Mile Ljubičić, tada upravnik Glavne tehničke radionice Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[5] Ing. Vladimir Smirnov, tada šef Tehničkog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[8] Odnosi se na prodor ka južnoj Dalmaciji, Hercegovini i Crnoj Gori. Naime, još pre početka Četvrte neprijateljske ofanzive, Vrhovni komandant je doneo odluku o prenošenju operacija ka jugoistoku, pa je u Ostrošcu na Uni, pored opšteg rukovođenja tekućim operacijama, bio pretežno zauzet izradom aperaciskog plana za ta dejstva. Ostvarenje ove odluke Vrhovnog komandanta, iako je donesena nezavisno od neprijateljske ofanzive, znatno je ubrzao sam razvoj ofanzive.

BR. 136

•IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA 'NOV I POJ OD 19 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O KONCENTRACIJI NEPRIJATELJSKIH SNAGA U REJONIMA KARLOVCA I GRAČACA[1]

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam današnju poštu.

1) Sad baš mi javlja k-dant Hrvatske — drug Rukavina -- da je zapažena neka koncentracija južno od Karlovca, oko mesta Cerovca. Juče je hrvat. VII diviz. vodila borbe na Baniji, a izgleda da i danas vodi.[2] To su manje akcije — razbijanje nepr. ispada.

Takođe, drug Rukavina, mi reče da je dobio izveštaj od komandanta VI divizije, od pravca Gračaca, da se broj Talijana u Gračacu povećao na 7000 (skoro neverovatno?), kao i da su Talijani pojačali sve svoje posade u Lici(?). Ja sam mu naredio da se ovo najhitnije proveri.[3]

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA. pod reg. br. 5—1, k. **8.**

* Vidi tom IV. knj. 9, dok. br. 91.

[3] Radilo se o pripremama za početak Četvrte neprijateljske ofanzive. Ova ofanziva, prema neprijateljskom operaciskom planu, trebalo je da se izvede u tri operacije: „Vajs I", „Vajs II" i „Vajs III". U prvoj operaciji uništiti snage NOV i POJ na prostoriji izmedju Karlovca, Ogulina,Gospića, Knina, Ključa, Sanskog Mosta.Kostajnice i Gline; u drugoj operaciji, koncentričnim nastupanjem ka Livnu, uništiti sve preostale snage NOV i POJ na delu slobodne teritorije izmedju Bosanskog Petrovca, Bosanskog Grahova, Livna, Jajca i Ključa; u trećoj operaciji završiti „čišćenje" na preostalom delu slobodne teritorije, do zapadne granice Crne Gore, i razoružati četnike južno od Neretve — u Hercegovini i Dalmaciji. Za vreme ovih operacija treba sve muško stanovništvo koje ima preko 15 godina pohvatati i odvesti u koncentracione logore i na prinudni rad.

Operaciskim planom bilo je predvidjeno da u ofanzivi učestvuju sledeče neprijateljske snage:

— nemačke divizije: tri posadne (714, 717 i 718), 369 legionarska i sedma SS „Princ Eugen", i delovi 187 divizije;

— italijanske divizije: „Lombardija", „Re" i „Sasari";

— tri brdske domobranske brigade (dve u sastavu nemačkih divizija. a treća poseda zauzetu teritoriju Banije i Korduna) i četiri ustaško-domo'branska bataljona (u sastavu italijanskih divizija).

Detalje pojedinih operacija trebalo je utvrditi na posebnim sastancima. U vezi s tim, 9 januara 1943, na sastanku u Zagrebu, generali Ler

2) Trebate hitno javiti drugu Peku—k-tu II divizije — da dode na telefon u GrahovoT Tamo moramo požuriti. Glavno je da ih preduhitrimo u ova četiri uporišta: Strmica, Golubić, Plavno i Popina. Ja sam mišljenja da bi Veljko trebao ići tamo ili ja radi rukovođenja tim operacijama.

Drugo novo ništa.

S drug. pozdravom

S. F. S. N.

19/1 u 20 č. **Terzić**

P. S. Primio sam

kopije depeša — za I, II i III diviziju.[4]

i Roata razradili su plain prve operacije — „Vajs I". Za neposrednog komandanta nemačkih snaga i kvislinških formacija za nemačke okupacione oblasti određen je general Liters, komandant nemačkih snaga u Hrvatskoj, a za komandanta italijanskih snaga i ustaško-domobransko-četničkih formacija sa italijanske okupacione oblasti — general Glorija, komandant italijanskog Petog armiskog korpusa. U cilju koordinacije dejstva, generali Ler i Roata međusobno su izmenjali vojne misije. Operacije su imale da otpočnu 20 januara 1943. (Vidi tom IV, knj. 9 dok. br. 210, 211 i 213.)

[4] **Redakcija nije uspela pronaći ove depeše, niti tačno ustanoviti na šta** su **se odnosile.**

BR. 137

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI U ZONI DEJSTVA PRVOG HRVATSKOG NOU KORPUSA I O POTREBI DA SE ŠTO HITNIJE RAZBIJU ČETNICI U REJONU KNINA[1]

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Sada sam razgovarao sa drugom Veljkom[2] i dogovorili smo se o planu operacije prema Kninu. Drug Veljko će otputovati večeras ili ujutru za Grahovo i preuzeti komandovanje celokupnim snagama koje će učestvovati u ovoj operaciji. Mi smo detaljno razgovarali o svemu i saglasili smo se po svima pitanjima, kako i na koji način treba izvesti ovu ofanzivu. Na osnovu situacije na terenu, drug Veljko će, u duhu ovih naših razgovora, izvršiti definitivno grupisanje snaga i preduzeti ofanzivu 23 ili 24. I. naveče, što će zavisiti od stepena izvršenih priprema jedinica koje imaju učestvovati u akciji.[3] U ovoj akciji učestvovaće i VI Divizija — hrvatska, sa dve brigade, i to pravcem Velika Popina—Mala Popina—Zrmanja Vrelo—selo Zrmanja—selo Pađene, sa manevarskom ulogom, likvidirajući glavno neprijateljsko uporište Veliku Popinu, a zatim dejstvujući označenim pravcem prema Kninu, kuda su raspoređene četničke grupe.[4]

Sad sam razgovarao sa komandantom Hrvatske drugom Rukavinom i on mi kaže da se u Gračacu nalazi oko 8.000 Talijana, kao i da su od Lovinca ustaše izvršile jedan ispad prema slobodnoj teritoriji i zauzele selo Komić, gde nije bilo nekih naročitih naših snaga. Drug Rukavina smatra da možemo biti ugroženi od Gračaca i Lovinca ovim grupisanim neprijateljskim snagama i to nam stavlja do znanja, da imamo u vidu[3] Ja sam

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, nod reg. br. 8—1, k. 8.

[2] Pavle Ilić

[3] U ovoj akciji učestvovale su Druga proleterska divizija (bez Druge dalmatinske NOU brigade) i Kombinovana brigada. O rezultatima borbe vidi tom V, knj. 11, dok. br. 75, 200, 204 i 205.

[1] Usled Četvrte neprijateljske ofanzive, Šesta NOU divizija nije mogla sadejstvovati Drugoj proleterskoj diviziji (vidi tom V, knj. 11, dok. br. 167, 171, 175 i 176, knj. 12, dok. br. 89 i knj. 13. dok. br. 501.

[5] **Italijanske snage, određene za učešće u operacijama** „Vajs", **bile su** ovako koncentrisane: u rejonu Ogulina —- divizija Lombardija", na

mišljenja da koncentracija Talijana u Gračacu nije u smislu nekih ofanzivnih pokušaja, već su te snage samo na prolazu. Što se tiče ispada od Lovinca, verovatno je da mogu nešto preduzeti sa te strane, ali ne sa nekim naročitim snagama. Zato sam i naredio drugu Rukavini da ostavi jednu brigadu VI Divizije prema Gračacu, odnosno Lovincu, a da sa dve brigade ove divizije krenu prema Velikoj Poljani i dalje označenim pravcem prema Kninu. Ja mislim da je ovo najpravilnije rešenje u ovoj situaciji. Kad bi Italijani pošli iz Gračaca prema oslobođenoj teritoriji, tj. prema severu, mi smo uvek u mogućnosti da ove dve brigade VI Divizije brzo rokiramo prema severu, tj. u cilju udara sa leđa tim istim snagama koje bi pošle u ofanzivu napred navedenim pravcem. Mi ne smemo čekati da nas oni prvo napadnu ili da mi vršimo neke kordonske rasporede u cilju da zaštitimo sve, jer baš tada nećemo zaštititi ništa. Zato smatram da je ovo rešenje najcelishodnije u ovoj situaciji.

prostoru Vrhovine, Lički Osik, Lovinac — divizija „Re", a na prostoru Gračac, Zrmanja — divizija „Sasari".

Prema zapovestima generala Aleksandra Glorije, ove divizije dobile su sledeče zadatke:

— divizija „Lombardija" nastupa u dve kolone: jednom duž komunikacije Ogulin—Slunj i sadejstvuje nemačkoj Sedmoj SS diviziji „Princ Eugen", a drugom preko Plaškog. Ličke Jesenice i Drežnik Grada ka Bihaću;

— divizija „Re" koncentrično nastupa u pravcu Bihaća u tri kolone: iz Vrhovina, preko Plitvičkog Leskovca, ka Ličkom Petrovom Selu, sadejstvujući diviziji „Lombardija" delom snaga preko V. Javornika i Ličke Jesenice ka Plaškom; iz Ličkog Osika preko Bunića, ka Korenici; i iz Lovinca, preko Ploče, ka Udbini;

— divizija „Sasari" glavnim snagama nastupa pravcem Bruvno—Mazin, ka Gornjem Lapcu i Bihaću, a pomoćnim snagama, u visini s. Srba, zatvara prelaze sa gornjeg toka Une ka Gračacu i Kninu.

Glavni je zadatak ovih divizija da u zonama svog dejstva unište jedinice NOV i POJ (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 211 i tom V, knj. 11, dok. br. 151, 152 i 163).

Nezavisno od ovih zadataka, general Roata je predvideo koncentrično nastupanje četnika ka Glamoču: crnogorskih četnika od Prozora, a hercegovačkih i ličkih od Knina. Međutim, situacija se drukčije odvijala. Naime, kad je počela ofanziva, dejstva Šeste divizije Prvog hrvatskog NOU korpusa prinudila su italijansku Vrhovnu komandu da četničke snage iz rejona Knina angažuje dolinom Une, ka Kulen Vakufu, radi sadejstva diviziji „Sasari", dok četničke snage iz Crne Gore, koje su bile u prikupljanju, nije uspela brzo koncentrisati u rejonu Prozora. Kasnije, u operaciji „Vajs II", Roata je bio prinuđen da hercegovačke četnike prebaci u dolinu Neretve i da ih, zajedno s crnogorskim, ukupne jačine oko 7.000 vojnika, angažuje u bici na Neretvi. (Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 217, 218, 220, 223, 225, 226, 228, 231 i 235 i knj. 10, dok. br. 287, 295. 297 i 300.)

Drug Rukavina mi je dao podatke da se, navodno, i dalje vrši neka koncentracija oko Karlovca i južno od Karlovca, kao i da su primećeni neki konjički delovi, koji vrše izviđanja oko Korane. Sve je ovo nedovoljno provereno i ispitano. Takođe mi je drug Rukavina kazao da su popalili ustaše neka sela oko Korane — južno od Karlovca, kao i da neke naše jedinice vode borbe sa Talijanima na tome delu fronta, ali samo manje jedinice.

Za nas je sada glavno i bitno potući četničke snage oko Knina i likvidirati sav njihov dalji uticaj u Dalmaciji, a zatim izvršiti pregrupisavanje snaga i brzo se okrenuti ka severu u cilju obračuna sa ustašama. Mi moramo ovde brzo raditi, tj. razbiti četničke snage pre nego što otpočne ta dugo najavljivana ustaška ofanziva.

Drugih naročitih novosti nema.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

20-1-1943 g. **Terzić**

BR. 138

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O OTPOČINJANJU NEPRIJATELJSKIH OFANZIVNIH DEJSTAVA OPŠTIM PRAVCEM KARLOVAC-SLUNJ-BIHAC[1]

20/1/1943 (20^h)

Terzić:

Od Gl. štaba za Hrvatsku

Ustaše su počele sa ofanzivom.

Uhvaćena je zapovest za operacije pukovnika Tomaševića[2].

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—1, k. 8. Rukopis je Smetena Zujovića, koji je izveštaj Velimira Terzića primio iz Bihaća, preko telefona.

* Ivan Tomašević, zapovednik Prvog ustaško-domobranskog sektora, sa sedištem u Karlovcu. Prvi sektor, koji je obuhvatao područja Karlovca i Zumberka, bio je od 13 januara 1943 pod komandom „Više komande oružanih snaga Slovenija—Dalmacija" (vidi tom V. knj. 11. dok. br. 189).

Operacijska ideja je:
glavne operacije na Kordunu (Karlovac—Slunj i dalje prema Bihaću), demonstracije prema Zumberku (radi vezivanja naših snaga)[3].

Danas su nadirali od Karlovca u tri kolone:[4]

I kolona od Barilovića

II „ „ Tušilovića

III prugom (starom) Karlovac—Skakavac.

Zauzeli su selo Krnjak, jugo-istočno od Karlovca 12—15 km (pravac II kolone)[5].

Ne zna se jačina neprijatelja".

Izgleda da se dobro ne bore (jedna naša desetina zadržavala skoro ceo dan jednu kolonu).

Namera Gl. štaba: da sa dve brigade VIII Divizije napadne drugu kolonu, koja je najviše prodrla.

Ima zastor prema druge dve kolone.

U Glinu stalno dolaze pojačanja.

Iz Gline idu ka Topusku, u pratnji tenkova.

[3] General Liters je 12 januara 1943 naredio: da Sedma SS divizija „Princ Eugen", sa prostorije Karlovac, Petrinja, Glina, nastupa duž komunikacije Karlovac—Slunj—Bihać—Bosanski Petrovac, s tim što će se drugog dana ofanzive njeni motorizovani delovi spojiti kod s. Vrtoče sa *Uli* divizijom; da 717 divizija, iz rejona Sanski Mcsi„ s. Velagići, nastupa glavnim snagama duž komunikacije s. Velagići—Bosanski Petrovac—Bihać, s tim što će se drugog dana ofanzive motorizovani delovi spojiti kod s. Vrtoče sa Sedmom SS divizijom „Princ Eugen", a pomoćnim snagama, otpočinjući dejstvo dan kasnije, nastupati južno cd komunikacije Sanski Most—Pravoslavna Jasenica; da ojačana 369 divizija, sa linije Glina—Kostajnica, nastupa širokim frontom na jugozapad, ka komunikaciji Slunj—Bihać; i, najzad, da glavnina 714 divizije, sa linije Bosanski Novi—Sanski Most, u tesnom sadejstvu s levim krilom 369 i desnim krilom 717 divizije, nastupa u pravcu Grmeča i Bosanske Krupe-

Brzo nastupajući, Sedma SS divizija „Princ Eugen" i glavnina 717 divizije treba za dva dana da ovladaju komunikacijom Karlovac—Slunj—Bihać—Bosanski Petrovac—s. Velagići i čvrsto je zatvore, i tako preseku oslobođenu teritoriju na dva dela. Okružene jedinice NOV i POJ bile bi izložene koncentričnim napadima i počesnom uništavanju.

[4] Vidi tom V, knj. IX, dok. br. 62, 64, 68 i 84 i knj. 12, dok. br. 43 i 90.

[3] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 165 i 168.

[6] O jačini i sastavu neprijateljskih snaga vidi tom IV, knj. 9. dok. fer. 213 i 214.

BR. 139

OBAVEŠTENJE SRETENA ZUJOVIĆA OD 20 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O PRODORU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA KARLOVAČKOM PRAVCU[1]

20/1/1943 - 23^{30}

Rukavina javlja:

1) Ustaše su večeras krenuli dalje, u koloni po jedan, od sela Krnjaka. Hteli su da iskoriste mrak i prođu napred. Naši su bili nebudni. Jedan seljak ih je izvestio o pokretu, pa će zato izvršiti napad noćas s leđa.

2) U Karlovcu se peče 15000 hlebova.

3) U Baniji se danas vodile krvave borbe kod sela Mlinoge i Borojevića. Naši uništili 2 tenka. Drugih podataka nema.

4) Ustaše koje nadiru od Karlovca sva srpska sela pale i ubijaju redom sve. U hrvatskim selima pljačkaju.

5) U Gl. štabu večeras razgovaraju da li i gde treba u slučaju potrebe evakuisati stanovništvo da ne strada (Terzić misli da je najpogodniji teren Korenica—[Donji] Lapac—Bihać—Kulen -Vakuf).

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—1, k. 8. Rukopis je Sretena ^ujovića. Njemu je izveštaj, verovatno, preko telefona preneo Velimir ferzić, koji je bio u direktnoj vezi s komandantom Glavnog štaba NOV [1] PO za Hrvatsku.

BR. 140

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O OTPOČINJANJU NEPRIJATELJSKIH BORBENIH DEJSTAVA SA RAZNIH PRAVACA»

Od Terzića: 21/1/1943 ($10^{30\ h}$)

Neprijatelj je preduzeo ofanzivu i sa juga, od Gračaca i Lovinca[2].

1) Od Gračaca nadiru četnici i Talijani. Pravac ofanzive: Gračac—Bruvno—Mazin—Lapac. Na tom pravcu zauzeli su Crni Vrh i Lisac (položaji 2—3 km sev. od Gračaca).

2) Drugi pravac — ustaše i Talijani: Lovinac—Ploča—Udbina.

Vode se borbe kod Klanca (Ploča).

Očekuje se ofanziva i na pravcu Gospić—Bunić—Korenica. U tom pravcu za sada još nisu počeli ništa.

Štab VI divizije je u Udbini i sa njim se ima direktna veza. VI divizija ima jednu brigadu na pravcu Gračac—Bruvno[3]; jednu brigadu na pravcu Lovinac—Ploča—Udbina[4]; treću brigadu uputiće da zatvori pravac Gospić—Bunić[5].

Tamo nemamo više snaga.

Nadaju se da će ih zadržati.

Na pravcu od Karlovca borbe su u toku; nema nikakvih izveštaja.

Na pravcu od Banije nema izveštaja[6].

U Novom i Dvoru nema nikakvih promena.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11—1, k. 8. Rukopis je Sretena Zujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba Velimira Terzića primio iz Bihaća preko telefona.

[2] O jačini i sastavu italijanskih snaga angažovanih u operacijama „Vajs" i pravcima njihovih dejstava, kao i o jedinicama NOV i POJ koje su im se suprotstavljale, vidi tom V, knj. 11, dok. br. 69, 151, 163, 164, 165 i knj. 12, dok. br. 89.

[3] Odnosi se na Prvu hrvatsku (Prvu ličku) NOU brigadu.

[4] Tu se nalazila Deveta hrvatska (Treća lička) NOU brigada.

[6] Odnosi se na Drugu hrvatsku (Drugu ličku) NOU brigadu.

[6] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 66.

VIII (Hamdijina[7]) divizija[8] zatvara pravac Novi—Otoka—Krupa—Bihać (900 ljudi, 3 bataljona): 1 bataljon s desne strane Une, 2 s leve, na 4—5 km od Novog[9]. Stab brigade u Otoki.

Za Kozarce otišao je kurir sinoć. Trajaće 4 dana dok se ovamo pojave[10] (prema recima Poljanca).

Od Poljanca: Neprijatelji su pokušali juče ispad iz Sanskog Mosta i uspeli da uzmu Brajića Tavan i Djedovaču. Naši su ih noćas odbacili natrag[11].

Neprijatelj je pokušao prodor ka selu Tomini, Tomina Glava, Vrhpolje i posle borbe od 6[h] uspeo da zauzme Vrhpolje. Imao je gubitke 150 mrtvih, prema izveštaju kom-ta V divizije[12].

Sa zapadne (leve obale) Sane nisu uspeli ništa.

Terzić je naredio Poljancu da se ovaj pravac potpuno zatvori i neprijatelj odbaci natrag.

Neprijatelj je poseo cestu od Prijedora do S.[anskog] Mosta sa zapad, strane.

Nemci su ispraznili Jajce, rokirali se prema Peri[13] (izvještaj] Poljanca).

Od Banjaluke nikakvih znakova.

U Bihać su doterani zarobljeni četnici Hercegovci.

Naknadni izveštaj — od Rukavine:

Naši su uspeli zadržati srednju kolonu kod Krnjaka i da je malo suzbiju. Ali je neprijatelj krilnim kolonama uspeo da zauzme Vojnić (sever, kolona) i Skrad (južna). Sada nadire prema Veljunu (južna), zapadno (desnom) obalom Korane direktno prema Slunju[14].

[7] Hamdija Omanović, komandant Osme krajiške NOU brigade. Ova brigada je tada bila neposredno pod komandom Štaba Prvog bosanskog NOU korpusa.

[R] Omaška; treba da piše: brigada.

[9] Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 115, i 198.

I [10] Odnosi se na Četvrtu diviziju Prvog bosanskog NOU korpusa **Njena** Druga i Peta brigada dejstvovale su tada na Kozari, a Šesta je zatvarala pravce od Sanskoig Mosta i Prijedora ka Grmeču. Usled nastale situacije, po naređenju Vrhovnog štaba, čitava Četvrta divizija trebala **je** da se prebaci na prostoriju Slatina (Lušci Palanka), Kamengrad, Eminovci (vidi tom IV, **knj.** 9, dok. br. 90 i 100).

[11] Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 99, 100 i 101.

[12] Opširnije o ovome vidi tom V, knj. 11, dok. br. 97, 100, 101 i 105

[13] Petar Četković komandant Treće NOU divizije. Ova je divizija **tada** dejstvovala u srednjoj Bosni (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 86 i 87).

[14] Opširnije o ovome vidi tom V, knj. 11, dok. br. 68, 84, 117, 168 i 172

[1] knj. 12, dok. br. 43 i 90.

Terzić: VIII divizija se slabo snašla. Naredio da upute 1 goransku brigadu prema Plaškom[15]. Računaju da će za 3[h] biti u Slunju i uputiće je za Veljun. Nadaju se da će do večeras stupiti u borbu.

Neprijatelj nastupa tako da trupe iz dnevne borbe noću odmara, a trupe iz noćne borbe odmara danju.

Hrv. Gl. štab predviđa evakuaciju ka Drežnik Gradu—Korenici i paljenje Slunja.

Pop Vlada javlja: u selu Zlopolje nema hrane i narod gladuje. Okolna sela skupljala su za vojsku. Pita da li da se od te količine da po 3 kgr. na glavu za 5—6 dana, dok ne urede tu stvar.

BR. 141

NAREĐENJE ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 21 JANUARA 1943 GOD. KOMANDAMA PODRUČJA ZA STROGU PRIPRAVNOST, ODRŽAVANJE REDA I BEZBEDNOSTI NA OSLOBOĐENOJ TERITORIJI I NAJTEŠNJU SARADNJU SA OPERATIVNIM JEDINICAMA[1]

Strogo poverljivo![ž]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Pov. broj 228
21-1-1943 e.

SVIMA KOMANDAMA PODRUČJA

S obzirom da se može dogoditi da neprijatelj preduzme kakve ofanzivne pokrete protiv naše oslobođene teritorije, potrebno je već sada preduzeti izvesne mere opreznosti i predostro-

[15] Odnosi se na Šestu hrvatsku (Prvu primorsko-goransku) NOU brigadu Pete operativne zone NOV i PO Hrvatske (vidi tom V, kni. 12, dok. 90).

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 7—11, k. 1491.

[2] Utisnuto krupnim kliširanim slovima, ćirilicom.

žnosti u našoj pozadini, kako bi se u korenu sprečili svi pokušaji koje će neprijatelj svakako poduzimati ne bi li preko svojih agenata petokolonaša uneo u našu pozadinu uznemirenost i paniku ili čak i sabotažu.

Zbog toga naređujem komandama područja, koje će to naređenje dalje sprovesti komandama mesta i partizanskim stražama:

1. Svi organi pozadinskih vojnih vlasti moraju biti u potpunosti svesni velike odgovornosti koja na njih pada za održanje reda i bezbednosti u našoj pozadini, za očuvanje svih vojnih objekata, zgrada, bolnica, magacina, telefonskih linija, mostova itd., za održavanje morala stanovništva na visini, za sprečavanje svake panike i za onemogućenje neprijatelju da ma kakav uspeh postigne podzemnim radom u našoj pozadini.

Svi komandanti, zamenici i pomoćnici po komandama, sve osoblje zaposleno u komandama i stražama imaju biti stalno na mestu, danju i noću u pripravnosti, sposobni i spremni da svakog časa pođu na izvršenje zadatka koji se bude nametnuo. Ne sme se dogoditi da u komandama nema nikoga za vreme ručka ili večere, ili preko noći, niti da se na dežurstvu ostave neodgovorna lica, nego to uvek moraju biti rukovodeći drugovi iz komandi.

2. Budnost prema neprijatelju i njegovim agentima u našoj pozadini mora se povećati do krajnjih granica i hitno poboljšati obaveštajna služba koja će najoštrije motriti na rad pete kolone, tako da se svaka i najmanja pojava odmah uoči i preduzmu odgovarajuće mere, koje će biti oštre i bez milosti prema svima neprijateljima narodno-oslobodilačke borbe. Lica nesigurna i kolebljiva udaljavati sa dužnosti. Biti pažljiv na svaku sitnicu, i na svaku pojavu štetnu po našu borbu odmah najbrže reagirati. Naš komandni sastav mora u trezvenosti, budnosti i čvrstini prednjačiti narodu, oni moraju biti primer hladnokrvnosti i mirnoće i ne smeju pokazati ni senke kakve panike.

3. Sve naše pozadinske vojne vlasti moraju biti u tesnom neprekidnom dodiru sa operativnim štabovima na svojoj teritoriji i s njima najtešnje sarađivati, izlaziti im u susret i pomagati da se njihove naredbe i mere koje oni budu smatrali potrebnima brzo i u potpunosti izvode.

4. Preduzeti naročite mere opreznosti protiv svakog pokušaja neprijatelja da stvori zabunu i paniku u pozadini. Protiv proturača lažnih glasova i protiv sejača panike postupati po kratkom postupku, najstrožije i bez milosti, bez dugih saslušavanja. Imati uvek pred očima interese narodno-oslobodilačke borbe.

5. Pojačati straže i patrole i tačno sprovoditi već izdatu naredbu o čuvanju telefonskih linija i svih ostalih vojnih objekata[3], te bez milosti, na licu mesta, bez suđenja, streljati svakog koji pokuša da kvari linije, da kida žice, ruši stubove ili prisluškuje itd. Patrole moraju obezbediti sigurnost svih objekata.

6. Pozivati narod i sve narodne masovne organizacije na jedinstven rad i saradnju sa pozadinskim vojnim vlastima u cilju otkrivanja petokolonaša i suzbijanja njihovog eventualnog rovarenja. Svu omladinu, naročito ukoliko nije za front, mobilisati na raznim radovima i dužnostima u interesu narodno-oslobodilačke borbe. Pojačati politički rad i obaveštavanje naroda.

7. Nesigurne seoske straže, ukoliko su doista nepouzdane, razoružati na zgodan način, a oružje dati sigurnim omladincima i starijim drugovima za vršenje stražarskih dužnosti, patrola i za obezbeđenje objekata i transporata.

8. Svaka niža komanda mora svakodnevno stajati u vezi sa višom i svakodnevno je hitno obaveštavati o situaciji, naročito o svakoj važnijoj stvari u svome rejonu, a komande područja, pa i komande mesta kad je slučaj naročito važan, treba da svakodnevno obaveštavaju i ovaj otsek. Najzgodnije je da komande područja svako veče telefonom podnose ovom otseku kratak izveštaj. Ukoliko se radi o naročito poverljivim podacima davati ih šifrom.

Oni drugovi — odgovorni za rad naših komandi — koji, umesto da prednjače narodu mirnoćom i prisebnošću, budu sami padali u paniku, biće odmah uzeti na odgovornost i prema njima će se strogo postupiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

SEF OTSEKA
Janko

" Vidi dok. zaveden u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 1168.

BR. 142

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O PREDUZETIM MERAMA ZA EVAKUACIJU BIHAĆA[1]

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam današnju poštu. O novostima povremeno dajem sva obaveštenja drugu Crnom[2]. Mi smo preduzeli sve potrebne mere u gradu i okolini, kao i niz drugih potrebnih odluka u pogledu eventualne evakuacije teških stvari (žita i si.) iz grada.

[S] drug. pozdravom

S.F. — S.N.

21/1 u 13[e] **Terzić**

P.S. Imam vezu sa svim jedinicama — štabovima.

BR. 143

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O RAZVOJU SITUACIJE U ZONAMA DEJSTVA ŠESTE I OSME NOU DIVIZIJE[1]

21/1 1943 % 3h po podne

Od Terzića:

Hamdija[2] izveštava da prema najnovijim obaveštenjima sektor Novi—Dvor nije nikad imao manje snaga nego sada.

[1] **Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12—4, k. 8.**

[1] Sreten Zujović

[1] **Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog ktoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—1, k. 8. Rukopis je Sretena Zujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća, preko telefona.**

[2] Hamdija Omanović

Neprijatelj jedino manjim grupicama skijaša u belim ogrtačima noću uznemiruje naše položaje.

Tenkove u Novom su ofarbali belo. I neki vojnici dobili su bela odela.

Saobraćaj autobusima Novi — Kostajnica vrši se nesmetano.

Terzić će gledati da više zaposli naše jedinice na tom terenu.

Situacija:

Gračac — Bruvno: nema borbe. Neprijatelj, po zauzimanju Crnog Vrha, nije išao dalje.

Velike borbe vode se na pravcu Lovinac—Ploča (u Ploča Klancu)[3].

Nepr. trupe su od bersaljera, alpinaca, sa ustašama. Nemaju artiljerije, svega 2—3 bacača. Slabo su naoružani.

Poneli su hrane za tri dana. Već dva dana su napolju.

Komandant VI divizije[4] kaže da će mu mnogo koristiti naš napad na Knin[5]. Smatra da će njegova VI divizija uspeti da zadrži neprijatelja.

Pravac Karlovac—Slunj: vode se borbe kod Skrada. VIII divizija se sredila, skoncentrisala, prikupila i spremna za protivnapad[6].

Naši su imali 4 mrtva i 10 ranjenih.

Neprijatelj je imao gubitaka, ali se ne zna koliko.

Jedna od tih kolona prošla ka Vrginmostu, ide severno od Petrove Gore — ka Topusku, izgleda da hoće da se spoji sa trupama u Top. [usku] i Glini[7].

Srednju kolonu naši još uvek drže kod s. Krnjaka.

Južna je kod Skrada.

Naši spremaju kontranapad sa obe brigade[8].

Od Banije nema pokreta, nema izveštaja.

Nema znakova ni od Plaškog, ni od Ogulina.

Naše komandovanje se sredilo i situacija se izmenila u poypljnom smislu za nas.

[3] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 69 i 167.

[4] Komandant Šeste divizije Prvog hrvatskog NOU korpusa tada je bio Srećko Manola.

[5] Odnosi se na predviđeni napad na neprijateljska uporišta severoistočno od Knina: Strmicu, Plavno i Golubić (vidi tom V, knj. 11, dok br. 75).

[6] Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 43 i 90.

[7] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 6« i knj. 12, dok. br. 43 i 90.

[8] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 168 i knj. 12, dok. br. 90.

BR. 144

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA PODRUČJU LIKE, KORDUNA I BANIJE[1]

21/1/1943 ($16^{30\,h}$)

Od Terzića:

I Od Komande mesta — Glamoč:

V.S-u: Izvršićemo vaše naređenje[2]. Na teritoriji ove Komande javlja se svakog dana po nekoliko boraca. Ovih dana javilo se i javiće se preko 100 boraca. Sve ćemo uputiti u II prolet. diviziju.

Zam.kom-ta mesta
Vlado[3]

II Volođa (Smirnov) javlja da je danas po podne bombardovan Drvar. Javiće detalje.

III Četnici se povukli sa Crnog Vrha i Lisca. Vratili se u Gračac. Taj pravac je za sada bezopasan.

Na pravcu Lovinac—Ploča—Udbina (u Klancu Ploče) vode se još žestoke borbe[4].

Terzić je dao Manoli uputstva i isti se složio da skoncentriše celu diviziju, odnosno 2M> brigade i razbije na ovom pravcu neprijatelja; % brigade ostaje za zatvaranje pravca Vrhovine. Kontranapad će biti verovatno večeras.

IV Od pravca Karlovac: nije bilo jačih borbi. Posle sinoćnih borbi, obe strane zastale, sem kolone (neprij.) koja ide za Topusko.

Do mraka stiže goranska brigada[5], tako da će biti 3 brigade na karlovačkom pravcu i 3 brigade (Jakšić)[6] na banijskom.

V Talijani obustavili evakuaciju i koncentrišu se za čišćenje Gorskog Kotara (izveštaj part, organizacije iz G. Kotara).

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 14—1, k. 8. Rukopis Sretena Zujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća preko telefona.

[2] Redakcija nije uspela da pronađe ovo naređenje.

[3] Vlado Koljenšić

[4] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 69 i 167.

[5] Odnosi se na Šestu hrvatsku (Prvu primorsko-goransku) NOU brigadu (vidi dok. br. 140).

[6] Pavle Jakšić, tada komandant Sedme divizije Prvog hrvatskog NOU korpusa.

BR. 145

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O RAZVOJU SITUACIJE U ZONI DEJSTVA PRVOG HRVATSKOG NOU KORPUSA[1]

21/1/1943 (18[h]) ***öd Terzića:***

1) Rezultat bombardovanja ravan nuli[2]. Samo jedan meštanin lako ranjen u ruku. Leteli nisko, više krovova. Bombe 25—100 kg. Bombardovanje trajalo 2 sata, sem bombi i mitraljirali su.

2) Napad iz pravca Lovinac—Ploča odbijen je i neprijatelj vraćen natrag (izveštaj od hrv. korpusa i od Manole).[3]

3) Na banijskom pravcu, kod Gline, pokušali su ispad sa 1 kolonom, ali su suzbijeni kod Bijelih Voda (kod Maje) i vraćeni nazad. Vršili su ispad i od Blinja ka jugu i tu su vraćeni[4].

Sa Karlovačkog pravca ništa novo.

Marko[5] izveštava: bio je sa Momom[6] kod zarobljenih četnika, i to su seljaci od okoline Knina, samo 4 Hercegovca. Svi, sem Hercegovaca, nasilno su mobilisani na Badnji dan. Bili batinani, tučeni, hapšeni i naterani da uzmu pušku. Hoće u borbu protiv onih koji su ih batinali i naterali da uzmu pušku protiv partizana. Niko neće kući iako ih je Marko puštao. Pozivaju se na popa Miodragovića[7], koga smo nedavno zamenili (ima ih 50

[1] Original, pisan mastilom latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15—1, k. 8. Rukopis je Sretena 2ujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio u Bihaća, preko telefona.

[2] Verovatno se odnosi na bombardovanje Bihaća. Inače, neprijatelj je obimno koristio oko dvanaest eskadrila (pet italijanskih, četiri domobranske i tri nemačke) određenih za podršku snaga u operacijama „Vajs".

[3] Srećko Manola, tada komandant Šeste NOU divizije

[4] Na Baniju su vršile ofanzivu sledeće neprijateljske snage: 360 legionarska divizija (dva pešadiska i jedan art. puk), ojačana jednim pukom (ojačanim) nemačke 187 divizije, i Treći gorski zdrug (Treća domobranska brdska brigada) Prve gorske divizije. Suprotstavljali su im se Sedma NOU divizija i Banijski NOP odred. (Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 210, 213 i 214, tom V, knj. 11, dok. br. 67, 168 i 172 i knj. 12, dok. br. 6.)

[5] Aleksandar Ramković

" Momčilo Đurić

[7] Jovo Miodragović. Poginuo 14 juna 1943 god., za vreme Pete neprijateljske Ofanzive, kao član AVNOJ-a.

samo iz jednog sela). Naročito su kivni na Hercegovce, koji su im govorili da nema više partizana, da su slabi, itd.

Ovi su se sad uverili u snagu partizana i videli da postoji slobodna teritorija, itd. Marko predlaže da ih ujutru pošalje Mitru[8] u II [proletersku diviziju].

BR. 146

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O RAZVOJU SITUACIJE U ZONAMA DEJSTVA PRVOG HRVATSKOG I PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA[1]

21/1/1943 ($22^{30\,h}$)

Od Terzića:

Šesta divizija uspela je da odbije neprijatelja sa sva tri pravca. (Neprijatelj je pokušao ispad i na trećem pravcu: Gospić—Bunić)[2].

Karlovački pravac: ništa novo.

I Druga goranska brigada[3] je stigla (u Donje Primišlje, na reci Mrežnici).

Neprovereno: koncentracija u Ogulinu.

Poslat je polkom i operat. oficir iz hrv. Korpusa[4] da pomognu komandi VIII divizije.

Bakarić dobio šifr. depešu sa Banije: „Neprijatelj se naselio u niz mesta od Dvora do Zrinja[5].

Neprijatelj je počeo nastupati od Borojevića — Tremušnjak —Mačkovo Selo;

[8] Mitar Bakić, tada politički komesar Druge proleterske divizije.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16—1, k. 8. Rukopis je Sretena Zujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća, preko telefona.

[2] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 69.

[3] Odnosi se na Četrnaestu (Drugu primorsko-goransku) NOU brigadu Pete operativne zone NOV i PO Hrvatske.

[4] Politički komesar Prvog hrvatskog NOU korpusa tada je bio Većeslav Holjevac, a operativni oficir, verovatno Jovan (Jovo) Lončar.

[5] Na geografskoj karti: Zrin.

drugi pravac: od Hrastovice i Mlinoge prema Dodošima i treći pravac: iz Maje[6].

Izgleda da čiste teren. Vrše strahoviti teror nad stanovništvom.— Iz Lovče došla je jedna kolona u Zrinj".

Od pravca Dvora nema novo ništa. Tu je sada (Dvor—Novi) najmanja moguća posada.

Bosanski korpus:

Juče oko podne neprijatelj je napravio ispad iz S.fanskog] Mosta i zauzeo Brajića Tavan i Djedovaču. Naši su ih noćas u 3[h] suzbili natrag u S. M.

Danas je neprijatelj ponovo pokušao da zauzme Br. Tavan i Djedovaču sa 7 satnija, ali ih je naš jedan jedini bataljon dočekao i ponovo oterao u S. Most[7].

Sa istočne strane kolona neprij. koja je doprla do Vrhpolja napadnuta je od V divizije s levog boka, naterana u begstvo i vraćena u grad S. Most[8].

IV kozarska divizija napadala je utvrđeno mesto Knežicu u Knežpolju, ali nije mogla zauzeti, te se povukla. Neprijatelj je ovo iskoristio i napustio Knežicu[9].

Hrvati ostavili 200 vagona žita na periferiji (Žirovac) slobodne teritorije. Terzić preduzima mere da se ovo žito izvuče.

Od Veljka još nema novosti[10].

Sa Banije nema novosti. Juče su vođene borbe. Naši su napadali na Mlinoge i Borojeviće, dokle su pre neki dan ustaše prodrle.

Gl. štab misli da je namera neprijatelja da od Topuskog prodre ka Cazinu. Na tom pravcu nemamo snaga, sem jednog (slabog) odreda[11]. Ako pođu ka Cazinu, napašće ih VII divizija s leđa sa dve brigade.

Očekuju (eventualni) napad, sem od Karlovca, i od Topuskog ka Cazinu i jedan moguć krak ka Slunju.

Misle da situacija nije sigurna na jugu, zbog VI divizije[12]. Četnici su kod Gračaca izašli na položaje.

[6] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 168.
[7] Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 99 i 100.
[8] Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 97.
[8] Vidi toon IV, knj. 9, dok. br. 88 i 100.
[10] Pavle Ilić (pomoćnik načelnika Vrhovnog Štaba) tada se nalazio kod Štaba Druge proleterske divizije, radi koordinacije dejstva jedinica određenih za napad na četnička uporišta u širem rejonu Knina i na komunikaciji Knin—Gračac.
[11] Odnosi se na Banijski NOP odred Prve operativne zone NOV i PO Hrvatske.
[12] Bilo je predviđeno da dve brigade Šeste NOU diviziie napadnu četnička uporišta u rejonu komunikacije Knin—Gračac, radi sadejstva ostalim snagama pri napadu na četnička uporišta u rejonu Knina (Plavno, Strmica, Golubić i dr.).

1.

Okupacija započela sa svih strana
na našu oslobođenu teritoriju – iz Karlovca,
Petrinje, Gračaca, Gline, Banskog Moста i t.d.
Banjanke se čuju izdaleka. Pokret vrši brže.

21.I.43

Vilo

ННО. СФРЈ.
ВЈ ВК ВС
АРХИВ НАРОДНОГ ОСЛОБОЂАЊА И ПОКРЕТА
Per. 371
14 10

Fotokopija dokumenta br. 147

Potrebno im je[13] da zatvore pravac Vrhovine—Korenica i od juga Gračac—Lovinac—Udbina.

Terzić se složio da ostane cela VI divizija za te pravce (jer je [ranije] hteo da dve brigade idu za operacije kod Veljka) i bude zaštita tih pravaca koji mogu da ugroze njihovu bazu i bolnice.

BR. 147

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 21 JANUARA 1943 GOD. KOMANDANTU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O OTPOČINJANJU ČETVRTE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE[1]

1.

Ofanziva započela sa svih strana na našu oslobođenu teritoriju — iz Karlovca[2], Petrinje[3], Gračaca[4], Gline[5], Sanskog Mosta[6] itd. Ranjenike ne šalji ovamo. Pokret vršite brže.

21.1.43 **Tito**

[13] Reč je o Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—1, k. 14.

[2] S ovog pravca dejstvovala je Sedma SS divizija „Princ Eugen", a suprotstavljali su joj se Peta i Petnaesta brigada Osme NOU divizije (njena Četvrta NOU brigada — bez jednog bataljona — tada je dejstvovala zajedno sa Trinaestom proleterskom brigadom „Rade Končar" na Zumberku, tj. severno od komunikacije Karlovac—Jastrebarsko), dva bataljona Šeste hrvatske (Prve primorsko-goranske) NOU brigade i Kordunaški NOP odred. (Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 213 i 214, tom V, knj. 11, dok. br. 62, 64 i 84 i knj. 12, dok. br. 43 i 90).

[3] S linije Glina—Kostajnica nastupala je 369 legionarska divizija, ojačana jednim pukom 187 divizije i Trećom domobranskom brdskom brigadom, a suprotstavljali su joj se Sedma NOU divizija Prvog hrvatskog NOU korpusa i Banijski 'NOP odred. (Opširnije o ovome vidi tom IV. knj. 9. dok. br. 91, tom V, knj. 11, dok. br. 66, 67, 68 i 166).

[4] S ovog pravca dejstvovala je italijanska divizija „Sasari", a suprotstavljali su joj se glavnina Šeste NOU divizije Prvog hrvatskog NOU korpusa i Treći lički NOP odred. (Opširnije o ovome vidi tom V, knj. 11, dok. br. 69, 151, 152, 163 i 167, knj. 12, dok. br. 89 i knj. 13, dok. br. 50).

[5] Vidi primedbu br. 3.

[9] S ovog pravca dejstvovali su nemačka 717 divizija, 2 domobranska brdska brigada i nemački 202 tenkovski bataljon, a suprotstavljala im se glavnina Pete NOU divizije Prvog bosanskog NOU korpusa. (Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 97, 99, 100 i 101).

BR. 148

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O UPORNIM BORBAMA NA SVIM PRAVCIMA NEPRIJATELJSKOG NASTUPANJA[1]

22/1/1943 (10^h) od Terzića:

1) Na ličkom pravcu:

Šesta divizija je odbila neprijatelja na sva tri pravca. Na Klanac Ploča neprijatelj je juče napadao 3 puta. Naši drže Ploču i Klanac[2].

Kod Gračaca naši drže Crni Vrh (iste prvobitne položaje).

Na pravcu Gospić — Bunić nema promene.

2) Na Karlovačkom pravcu nema nikakvih novih promena.

Neprijatelj nije išao dalje od Skrada. Naši su ostavili jedan bataljon na frontu, dok su im sa jednom brigadom zašli za leđa, odakle će ih napasti[3].

Od s. Krnjaka neprijatelj se takođe dalje nije kretao.

3) Na Banijskom pravcu: odhijeni su na svima pravcima i neprij. snage su se povukle na prekjučerašnje baze (Glina, Maja, Blinje).

Neprijatelj je doveO 2 bojne u Šegestin, a Orahovicu (sever, od Dvora 3—5 km)[4] i Zrinj su pojačali. Verovatno tu vrše koncentrisanja za ispad Unom.

4) Bos. korpus:

Sinoć pred mrak Nemci su tenkovima uspeli da ponovo povrate Vrhpolje. Nemci su imali 50 mrtvih, naši 1 mrtvog i 5 ranjenih.

Na tom pravcu položaji su jaki i postoje uslovi za žilave odbrane po dubini.

Četvrta brigada (l bataljon) vodila je ponovo borbu sa četnicima na Maniači. Četnici su razbijeni i oterani ka Han Kola.

Jedan vod IV brigade uspeo je da kod Jajca zarobi 1 komandanta, 2 komandira i 1 vodnika — četnike[5].

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vn^-og istoriskog instituta JNA. pod reg. br. 17—1. k. fl. Rukoois ie Sretena 2ujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća. **Dreko** telefona.

[2] Vidi primedbu br. 3 *uz* dok. *br.*]4<v

[3] Zbog brzog i obuhvatnog dejstva Sedme SS divi-nie. ovai plan nije bio ostvaren (opširnije o ovome vidi tom V, knj. 12, dok. br. 90).

[4] Treba da piše: 13—15 km.

[5] Opširnije o ovcme vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 105.

Stab IV kraj. brigade izveštava da je juče bila borba jugoistočno od Jajca. Pretpostavlja se da je to borba sa **III** divizijom.

5) U Petrovcu su teškoće: 800 domobrana.

Poslaće se danas muhađen[6].

Preseliće se bolnica.

BR. 149

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O RAZVOJU BORBENIH DEJSTAVA U ZONAMA DEJSTVA PRVOG HRVATSKOG I PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA[1]

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam vesti i poštu.

Izvestio sam druga Crnog o jutrošnjoj situaciji na frontovima[2]. Takođe, o svakoj promeni i vestima uvek ga najhitnije obaveštavam.

Za sada su sve neprijateljske snage zadržane na svima pravcima Na ličkom pravcu, tj. od Gračaca i Lovinca, nisu uopšte imali nikakvih uspeha, već se nalaze na svojim ranijim polaznim položajima[3].

Na kordunskom i banijskom pravcu, tj. na pravcu od Karlovca i Gline, imali su izvesnih uspeha u pogledu napredovanja. Na pravcu od Karlovca, oni su zastali oko Skrada i Krnjaka dok su sa jednom kolonom prošli preko Vrginmosta za Topusko, u cilju sjedinjenja sa tamošnjim snagama[4]. Na banijskom pravcu, tj. od Topuskog, Gline i Petrinje, oni su i dalje u fazi koncentracije snaga i priprema. Njihovi manji pokušaji prodiranja

*** izbeglice**

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 18—1, k. 8.

*** Vidi dok. br. 148.**

' O razvoju početnih borbenih dejstava na ovom oravcu vidi tom V, knj. 11, dok.' br. 171, 175 i 176, knj. 12, dok. br. 80 i knj. 13. dok. br. 50.

[4] Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 43 i 90.

od Maje i Gline su suzbijeni i ove njihove kolone vraćene su nazad na polazne baze[5]. Verovatno je, po mojoj oceni, da će na banijskom pravcu za ova dva dana preduzeti ofanzivu jačim snagama i to kako prema Cazinu, tako, sa jednim krakom, prema Slunju. Ovo se može zaključiti po njihovim pripremama koje vrše u Topuskom, kao i oko Zrinja i međuprostora Zrinj—Dvor, gde su juče doveli neke bojne. Na banijskom pravcu mi imamo tri brigade VII Hrvatske divizije sa jednim slabijim odredom[6]. Na unskom pravcu, prema Dvoru i Novom, mi imamo novoformiranu VIII Krajišku brigadu od 900 boraca, koja je mlada jedinica, bez naročitog borbenog iskustva.

Naredio sam da ove snage na banijskom pravcu, koje sačinjavaju jednu udarnu grupu, kao i VIII Krajiška brigada na unskom pravcu, koja pretstavlja drugu udarnu grupu, budu prikupljene, da se drže čvrsto u ruci, kao i da obe grupe budu u tesnoj saradnji i sadejstvu[7]..

Izvršeni prodor neprijatelja iz Sanskog Mosta prema Vrhpolju jasno pokazuje njihove napadne tendencije u smeru Ključa. Sanski Most treba da im posluži kao baza za ofanzivne operacije. Zato na pravac Sanski Most—Ključ moramo obratiti naročitu pažnju. Za sada se na tom pravcu nalaze dve krajiške brigade, od kojih je jedna na desnoj obali Sane[8], a jedna na levoj[9], sa polovinom svoje snage prema Ljubiji. Tu su naše snage nedovoljne u ovoj situaciji, te ih moramo pojačati čim se prebace ovamo one dve brigade sa Kozare[10]. Brigade sa Kozare biće tek sutra naveče na reci Sani, tj. na njenim prelazima. Ove mi je podatke dao načelnik Štaba korpusa. Čim se ove brigade prebace, razmestićemo ih na prostoru Kamenograd—Lušci Palanka—Atilovići[11], kao jaku. manevarsku udarnu grupu, koju ćemo dalje angažovati prema razvoju situacije.

[6] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 67, 179 i 182, knj. 13, dok. br. 6, kao i dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br 31—7, k. 419.

. j..* Odnosi se na Banijski NOP odred, koji je tada bio stavljen pod komandu Štaba Sedme NOU divizije.

[7] Redakcija nije uspela da pronađe ovo naređenje. Njegovo sprovođenje u život vidi se, delimično, iz depeše Štaba Sedme NOU divizije upućene 22 januara 1943 Štabu Prvog hrvatskog NOU korpusa (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 20—5, k. 421—B).

[8] Tu je bila Sedma brigada Pete NOU divizije. Da bi se pojačala odbrana na pravcu Sanski Most—Ključ, 20 januara 1943 prebačena je na desnu obalu Sane i Prva brigada ove divizije (vidi tom IV, knj. 9. dok. br. 97).

[9] Tu je bila Šesta brigada Četvrte NOU divizije (vidi tom IV knj. 9, dok. br. 99).

[10] Odnosi se na Drugu i Petu brigadu Četvrte NOU divizije.

[11] Nije nađeno na geografskoj karti.

Od pravca Banje Luke i Jajca, za sada, uopšte nema nikakvih ofanzivnih pokušaja, niti priprema u ovom smislu.

Trebalo bi ponovo narediti I Diviziji da se sa glavnim snagama rokira bliže Banjoj Luci, da izvrši jaču demonstraciju prema Banjoj Luci, a da sa izvesnim snagama ugrozi komunikaciju Banja Luka—[Bosan.] Gradiška, i to na delu između Banje Luke i Klašnice, gde se mogu pogodno napasti neprijateljske posade duž komunikacije sa desne obale Vrbasa, sa dobrih i dominantnih položaja. Štabu III Divizije trebalo bi narediti da ponovo ugrozi i napadne komunikaciju D. Vakuf—Travnik, kao i komunikaciju Travnik—Zenica, s tim što na prvoj treba da ispolji jače dejstvo i angažuje veće snage.

Sada me je baš izvestio načelnik Štaba Bosanskog korpusa da su [neprijatelji] ponovo danas preduzeli ispad iz Sanskog Mosta prema zapadu, u pravcu Brajića Tavana i Djedovače. Borbe se vode i rezultati su još nepoznati[12]. Štab korpusa je ponovo urgirao kod Štaba IV Divizije za povratak njihovih brigada sa Kozare ovamo.

Sa drugom Veljkom sam razgovarao telefonom i on je već stigao u Grahovo. Oni vrše pripreme i otpočeće akciju u najkraćem mogućem roku[13].

Drugih naročitih novosti nema.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

22-1-1943 **Terzić**
u 12[e]

[12] Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 113 i 121.
[13] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 75.

BR. 150

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O BOMBARDOVANJU CETINGRADA I O DALJEM PRODORU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA BANIJSKOM PRAVCU[1]

Terzić: 22/1/1943 (14^{30h})

1 Bombardovan je Cetingrad oko 13^{h}.

Bombardovanje je trajalo čitav sat. U bombardovanju je učestvovalo 7 aviona, izgleda nemačkih.

Poginulo je 4 lica i nekoliko ranjenih. Poginule su dve žene — tri meštanke i jedna partizanka, kuvarica u komandi.

2 Neprijatelj je sa tenkovima izbio iz Maje na selo Klasnić, južno od Maje 6 km[2]. Naši su na položajima Vješala, južno od Klasnića (izveštaj komandanta Banij. područja iz Zirovca).

3 Za evakuisanje izbeglica sa Banije Terzić je dao pravac: Bos. Krupa. Petrovac, Drvar, Prekaja, Glamočko Polje.

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—1, k. 8. Rukopis je Sretena Zujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća, preko telefona.

[2] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 182 i tom IV, knj. 9, dok. br. 230.

BR. 151

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA GLAVNIM PRAVCIMA NEPRIJATELJSKOG NASTUPANJA[1]

22/I/-1943 (2lh)

Od Terzića:

1) Na ličkom pravcu:

Od [pravca] Gračac—Bruvno pokušali su [neprijatelji] danas ispad, ali su odbijeni; naši su zadržali svoje položaje: Crni Vrh, Lisac.

Na pravcu Lovinac—Ploča (alpinci i ustaše) uspeli su tenkovima, potpomognuti artiljerijom, da zauzmu Klanac Ploča, ali naši drže dominantne položaje (Trovrh i Vršinu). Naši pripremaju protivnapad. Tražili su municiju. Terzić im šalje 6000 metaka i 400 ručnih bombi.

Pokušali su ispad, od Vrhovina prema Saborskom, gde su zaustavljeni (ustaše i Talijani).[2]

2) Kordunski (karlovački) pravac:

Uspeli su [neprijatelji] da napreduju od Skrada do sela Zagorja, u pravcu Veljuna, posle žestoke borbe uz velike gubitke (tu su bila naša dva bataljona: 1 iz IV i 1 iz XV brigade).[3] VIII divizija se skoncentrisala prema selu Kunjaku i ostala je bočno prema neprijateljskoj koloni kod Skrada, te će na nju večeras izvršiti bočni napad.[4]

Jedna mina od bacača pogodila je kod Skrada u Štab XV brigade. Ceo štab i neki iz politodela ranjeni su teže.[5]

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—1, k. 8. Rukopis je Sretena Zujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća, preko telefona.

[2] Opširnije o razvoju borbenih dejstava u zoni Šeste NOU divizije vidi tom V, knj. 11, dok. br. 171, 175 i 176, knj. 12, dok. br. 89 i knj. 13. dok. br. 50.

[3] Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 230 i tom V, knj. 12, dok. br. 43 i 90.

[4] Do ovog napada nije došlo, jer je Osma divizija, u međuvremenu, dobila od Štaba Prvog hrvatskog NOU korpusa naređenje da se povuč? na nove položaje, u pravcu Velike Kladuše i Slunja (vidi tom V, knj. 11, dok. br. 74 i knj. 12, dok. br. 90).

[5] Tom prilikom su bili ranjeni Nikola Vidović. komandant Petnaeste NOU brigade, Branko Bekić, politički komesar (koji je uskoro podlegao ranama), i Mihailo-Miško Lubarda, član politodela (koji je takođe podlegao ranama). Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 90.

Neprijatelj je zauzeo neka sela između Vrginmosta—Cemernice—Topuskog (severna kolona od Skakavca) bez borbe. Jedna četa Banij. odreda ostala je ovoj koloni iza leđa. Isto tako ostavljene su dve čete iza leđa kolone koja je išla ka selu Krnjaku.

3) Na banijskom pravcu bez promena.

Terzić je naredio da tamo upute pomoć, komandanta korpusa,[6] a Štab korpusa da ide na karl. [ovački] pravac, da pomogne rukovođenju operacijama.

4) Između Karlovca i Sunje (oba pravca: karlovački i banijski) računa se da ima 40.000 snaga neprijatelja; na banijskom pravcu — 18.000.

Prema Terziću: ni na jednom ni na drugom pravcu naše glavne snage još nisu stupile u akciju.

5) Od Novog i Dvora bez promena.

One snage koje su došle kod Zrinja—Šegestina—Oraovice nisu se dalje pomerale.[7]

Terzić je poslao Hamdiju[8] da ide napred, da obiđe bataljone i pripremi ih za akciju.

6) Kod San. Mosta neprijatelj je ponovo danas napadao Brajića Tavan i Djedovaču. Posle žestokih borbi uspeli su da zauzmu Djedovaču i da je zadrže. Brajića Tavan nisu mogli zauzeti.[9]

Jedna kolona je pošla prema Kamengradu, ali je suzbijena i vraćena u grad.

Neprijatelj se drži u Vrhpolju.

Naređeno je komandantu V divizije da izvrši napad u njihov levi bok.

7) Od Grahova nema ništa naročito. Razgovarao je sa Veljkom. Oni će pripremiti i požuriti napad.

8) Izbeglice sa Banije uputiće se prema rečenom pravcu.[1"] Dura Pucar smatra da nije politički (!) dobro da se neki upute u Vrbljane i Jasenove Potoke, zato što je to četnički kraj (!).

9) Sutra stiže još 450 domobrana od Mrkonjić Grada.[11] U Petrovcu je teška situacija u pogledu smeštaja i ishrane. Predlaže da se rasporede po garnizonima.

[6] Odnosi se na Bogdana Oreščanina. On je tada bio načelnik Štaba Prvog hrvatskog NOU korpusa.

[7] Vidi dok. br. 148 i 149.

[8] Hamdija Omanović

[9] Vidi tom IV, kni. 9, dck. br. 113 i 230.

[10] Vidi dok. br. 150.

[11] Ove domobrane zarobila je Prva proleterska divizija u borbama u srednjoj Bosni. Oni su upućeni na raspolaganje Štabu Četvrt» operativne zone NOV i PO Hrvatske, s ciljem da se političkim radom pripreme za ulazak u jedinice NOV i POJ (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 1/25—7, k. 1491).

10) Komanda mesta u Aržanu pronašla je u selu Vinice jedan oštećeni bombarder. Izgleda da je taj avion oštećen još pri borbama kod Livna; govori se da je avion oštećen i pilot ranjen, pa ga napustio. (Čudo da ga do sada nisu videli).

BR. 152

NOTA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I IZVRŠNOG ODBORA AVNOJ-a VLADAMA SAVEZA SOVJETSKIH SOCIJALISTIČKIH REPUBLIKA, VELIKE BRITANIJE I SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA O IZDAJNIČKOJ ULOZI JUGOSLOVENSKE IZBEGLICKE VLADE I NJENOG MINISTRA DRAGOLJUBA (DRAŽE) MIHAILOVICA[1]

VLADI SAVEZA SOVJETSKIH SOCIJALISTIČKIH REPUBLIKA, VLADI VELIKE BRITANIJE I VLADI SJEDINJENIH DRŽAVA AMERIKE

Mi smo više puta saopćavali preko radio-stanice „Slobodna Jugoslavija" da vojni ministar jugoslovenske vlade u Londonu, Draža Mihailović, otvoreno sarađuje sa talijanskim vojnim okupatorskim vlastima, a potajno, preko pojedinih svojih četničkih komandanata, sarađuje sa Nijemcima i ustašama. Draža Mihailović nema nikakve regularne vojske, već ima takozvane četničke odrede koje je on, pomoću talijanske komande, organizirao u Bosni, Crnoj Gori, Hercegovini, u Lici, Srbiji itd. Naoružanje, municiju, hranu i ostale prinadležnosti, uključivši i plaće, četnici Mihailovića dobivaju od Talijana, Nijemaca i ustaša.

Izjavljujemo pred licem čitavoga svijeta — i za ovo snosimo punu odgovornost — da četnici Draže Mihailovića nisu do sada ispalili ni jednog metka protiv talijanskih okupatora, da se četnički vođe: Birčanin, Jevđević, pop Đujić, Baja Stanišić, Đu-

[1] Original, štampan na tigl-mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 33—19, k. 422. Noti su dali širok publicitet svi vidovi ondašnje štampe Narodnooslobodilačkog pokreta. Radio-stanica „Slobodna Jugoslavija" objavila ju je 23 januara 1943 godine.

rišić i ostali nalaze u Splitu, Mostaru, u Lovranu itd. pri štabovima talijanske komande, da četnici Mihailovića ratuju-na strani okupatora protiv naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda od novembra mjeseca 1941 godine, da četnici Draže Mihailovića učestvuju u svakoj ofenzivi okupatora na našu oslobođenu teritoriju pod komandom talijanskih i njemačkih oficira, da se u tom cilju transport četnika Mihailovića vrši pomoću okupatorskih automobila, vozova i brodova, kao što je to slučaj i sada, kada je u Knin i Južnu Dalmaciju dovezeno vozovima i brodovima iz Istočne Bosne, Hercegovine i Crne Gore 6000 četnika Draže Mihailovića, koji treba da učestvuju u općoj ofenzivi protiv naše slobodne teritorije, zajedno sa Nijemcima, Talijanima i ustašama. Naše čete već su se sukobile kod sela Tiškovac sa ovim četnicima. Dosada, u raznim bojevima sa okupatorima, ustašama i četnicima, mi smo zarobili hiljade četnika, mi smo zaplijenili u četničkim štabovima, kao i štabovima okupatora i ustaša, ogromnu količinu raznih dokumenata, koji nepobitno dokazuju fakte koje smo izložili o izdaji Draže Mihailovića i njegovih četnika, a koji u tome dokazuju i krivicu jugoslovenske vlade u Londonu. Mi smatramo da se ne mogu poklapati takve činjenice da jugoslovenska vlada u Londonu s jedne strane ratuje, preko svoga ministra Draže Mihailovića i njegovih četnika,, protiv Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije na strani okupatora, a na drugoj strani, u isto vrijeme, koristi se gostoprimstvom saveznika, koristi se diplomatskom podrškom sveznika.

Naša Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi dali su već desetine hiljada žrtava i svaki dan daju sve nove i nove žrtve u teškim i besprekidnim bojevima sa okupatorima, ne samo za oslobođenje naroda Jugoslavije, nego i za stvar saveznika, i prema tome imamo pravo zahtijevati od saveznika ne samo priznanje naše borbe, nego imamo pravo zahtijevati od saveznika da se oni energično zainteresiraju o slučaju jugoslovenske vlade i Draže Mihailovića.

Mi smo više puta zahtijevali komisiju saveznika da bi ona utvrdila ovdje, u Jugoslaviji, stvarno stanje i da jednom za uvijek učini kraj strašnoj prevari i zabludi svjetske javnosti.

U ime Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske
i partizanskih odreda Jugoslavije
komandant TITO

U ime Izvršnog odbora
Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije
pretsjednik dr IVAN RIBAR

МНБ. СНРЈ.
ЈВ
АРХИВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Бр. Рег. 33/19

Vladi Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Vladi Velike Britanije i Vladi Sjedinjenih Država Amerike

Mi smo više puta saopćavali preko radio-stanice "Slobodna Jugoslavija" da vojni ministar jugoslavenske vlade u Londonu, Draža Mihailović otvoreno sarađuje sa talijanskim vojnim okupatorskim vlastima, a potajno, preko pojedinih svojih četničkih komandanata, sarađuje sa Nijemcima i ustašama. Draža Mihailović nema nikakve regularne vojske, već ima tako zvane četničke odrede koje je on, pomoću talijanske komande, organizirao u Bosni, Crnoj Gori, Hercegovini, u Lici, Srbiji itd. Naoružanje, municiju, hranu i ostale prinadležnosti, uključivši i plaće, četnici Mihailovića dobivaju od Talijana, Nijemaca i ustaša.

Izjavljujemo pred licem čitavoga svijeta - i za ovo snosimo punu odgovornost - da četnici Draže Mihailovića nisu do sada ispalili ni jednog metka protiv talijanskih okupatora, da se četnički vođe: Birčanin, Jevđević, pop Đujić, Baja Stanišić, Đurišić i ostali, nalaze u Splitu, Mostaru, u Lovrani itd. pri štabovima talijanske komande; da četnici Mihailovića ratuju na strani okupatora protiv naše Narodno-oslobodilačke Vojske i Partizanskih Odreda od novembra mjeseca 1941. godine, da četnici Draže Mihailovića učestvuju u svakoj ofenzivi okupatora na našu oslobođenu teritoriju pod komandom talijanskih i njemačkih oficira, da se u tom cilju transport četnika Mihailovića vrši pomoću okupatorskih automobila, vozova i brodova, kao što je to slučaj i sada, kada je u Knin i Južnu Dalmaciju dovezeno vozovima i brodovima iz Istočne Bosne, Hercegovine i Crne Gore 6000 četnika Draže Mihailovića, koji treba da učestvuju u općoj ofenzivi protiv naše slobodne teritorije, zajedno sa Nijemcima, Talijanima i ustašama. Naše čete već su se sukobile kod sela Tiškovac sa ovim četnicima. Do sada, u raznim bojevima sa okupatorima, ustašama i četnicima, mi smo zarobili hiljade četnika, mi smo zaplijenili u četničkim štabovima kao i štabovima okupatora i ustaša, ogromnu količinu raznih dokumenata, koji nepobitno dokazuju fakte koje smo izložili o izdaji Draže Mihailovića i njegovih četnika, a koji u tome dokazuju i krivicu jugoslavenske vlade u Londonu.

Mi smatramo da se ne mogu pokopati takve činjenice da jugoslavenska vlada u Londonu, s jedne strane ratuje, preko svoga ministra Draže Mihailovića i njegovih četnika, protiv Narodno-oslobodilačke Vojske i Partizanskih Odreda Jugoslavije na strani okupatora, a na drugoj strani, u isto vrijeme, koristi se gostoprimstvom saveznika, koristi se diplomatskom podrškom saveznika.

Naša Narodno-oslobodilačka Vojska i Partizanski Odredi dali su već desetine hiljada žrtava i svaki dan daju sve nove i nove žrtve u teškim i besprekidnim bojevima sa okupatorima, ne samo za oslobođenje naroda Jugoslavije, nego i za stvar saveznika, i prema tome imamo pravo zahtijevati od saveznika ne samo priznanje naše borbe, nego imamo pravo zahtijevati od saveznika da se oni energično zainteresiraju o slučaju jugoslavenske vlade i Draže Mihailovića.

Mi smo više puta zahtijevali komisiju saveznika da bi ona utvrdila ovdje, u Jugoslaviji, stvarno stanje i da jednom za uvijek učini kraj strašnoj prevari i zabludi svijetske javnosti.

U ime Vrhovnog Štaba Narodno-oslobodilačke Vojske
i Partizanskih Odreda Jugoslavije
komandant **TITO**

U ime Izvršnog Odbora
Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Jugoslavije
pretsjednik dr. **IVAN RIBAR**

Fotokopija dokumenta br. 152

BR: 153

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE DALMATINSKE NOU BRIGADE ČETVRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE ZA NAPAD NA NEPRIJATELJSKA UPORIŠTA U REJONU KNINA[1]

VRHOVNI STAB NOV I POJ
23 januara 1943 god.
u 8.30 časova

i

ŠTABU III DALMATINSKE BRIGADE

Položaj

U toku 25-og januara ove godine izvršićemo čišćenje na prostoriji Knin—Strmica—Bender, u cilju likvidacije četnika koji su došli sa strane. U tom cilju Vaša brigada stavljena je pod moju komandu, prema naređenju vrhovnog komandanta druga Tita, i sadejstvovaće operacijama II Proleterske divizije.[2] Prema tome, sa jednim bataljonom Vaše brigade, zatvaraćete pravac Sinj—Vrlika, a dva bataljona, sa Kninskim bataljonom,[3] uzeće učešće u likvidaciji četnika na prostoriji sela Golubić. Ovi bataljoni prikupiće se u toku 24-og januara do mraka na prostoriji s. Poljice[4] i to u selima severni deo s. Male Poljice[5]—s. Mirković— s. Đurić— s. Bosnić — s. Culić — s. Vučković i s. Đukić. 25-og januara ujutro rano, u 4 časa, da krenu pravcem s. Mala Poljica—Vučja Glavica—Bosnićevi stanovi—Crnogorčevi stanovi—Sinobad stanovi—Novakovićevi stanovi—Vršić—Suho Polje (878). Ljudstvo bataljona (Kninskog i dva bataljona III brigade)[6] zaustaviti u Sinobad—Novakovića stanovi, a Stab brigade sa potrebnim obezbeđenjem, da izađe na Suho Polje, gde će se sastati sa drugom Vakom Đurovićem[7] najkasnije do 12 časova, od koga ćete dobiti naređenje za napad.

Štab III Brigade sa svoja dva bataljona i Kninskim bataljonom stavljen je pod komandu druga Vaka Đurovića, koji je

[1] Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11—1, k. 7.
[2] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 75, 200 i 204.
[3] Kninski bataljon Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske
[4] Na geografskoj karti označen je predeo Polača.
[5] Na geografskoj karti piše: M. Polača.
[6] To su bili Prvi i Treći bataljon, dok je Drugi bataljon zatvarao pravac Sinj—Vrlika.
[7] Vasilije Đurović-Vako, narodni heroj, tada zamenik komandanta Četvrte (crnogorske) proleterske brigade Druge proleterske Divizije.

određen da rukovodi akcijom čišćenja Golubića i Radljevca, kao i zatvaranja pravca Knin—Strmica.

Drug Vako Đurović delegiran je od moje strane i lično je odgovoran za postizanje i ostvarenje postavljenih ciljeva, zato po cenu najvećih napora morate izvršiti sva njegova naređenja.

Od Vašeg prikupljanja na prostoriji Novakovića stanova zavisi brzina i mogućnost izvođenja operacije, zato Vam' napominjem da tačno u označeno vreme budete na prostorijama koje sam Vam gore odredio.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA VRHOVNI STAB NOV I POJ
POMOĆNIK NAČELNIKA,
M. P.

BR. 154

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 23 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA PRESECANJE KOMUNIKACIJE BANJA LUKA-BOSANSKA GRADIŠKA I VEZIVANJE NEPRIJATELJSKIH SNAGA ZA BANJU LUKU[1]

I

Preduzmite odmah demonstracije prema Banjoj Luci i akcije na komunikaciji Banja Luka—Gradiška.[8]

23. I. 43 ' **Tito**

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—1, k. 14.

Naređenje je upućeno radiogramom. Izgleda da je i Stahn Prvog bosanskog NOU korpusa bilo upućeno slično naređenje (iako ga Redakcija nije uspela pronaći*, jer su dejstva delava Prvo* **bosanskog** NOU korpusa s leve obale Vrbasa na komunikaciju Banja Luka—Bosanska Gradiška i pritisak na Banju Luku počela jednovremeno kad i dejstva Prve proleterske divizije sa desne obale Vrbasa.

[2] O izvršenju ovog naređenja vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 120, 122, 125, 126, 129, 130 i 205.

BR. 155

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 23 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE DA DEJSTVUJE NA KOMUNIKACIJI DONJI VAKUF-TRAVNIK I OBAVEŠTENJE O TOKU ČETVRTE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE[1]

III DIVIZIJI

Odmorite malo trupe i dejstvujte neprekidno na komunikaciji D. Vakuf—Travnik.[2] Ranjene nemojte slati ovamo, jer nije sigurno. Stvorite tamo jednu bolnicu na sigurnom mjestu.

Neprijateljska ofanziva traje već tri dana, no do sada sa malo rezultata. Pravci: Karlovac—Slunj, u tri pravca, oko 15.000 Njemaca, jedan puk;[3] od Gračaca prema Lapcu i Korenici—Talijani, četnici i ustaše;[4] od Gline i Petrinje prema Bihaću — antitenkovska divizija legionera u njemačkim odijelima i [s njemačkim] oficirima;[5] od Sanskog Mosta prema Ključu.[6]

Do sada svugdje odbijeni, samo Karlovačka grupa malo napredovala.

23. I. 43.

TITO

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—1, k. 14.

[1] O dotadašnjim dejstvima Treće NOU divizije na toj komunikaciji vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 185, 188 i 196.

* Omaška; treba da piše: jedna divizija. To je bila Sedma SS divizija „Princ Eugen". Opširnije o dotadašnjim dejstvima na ovom pravcu vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 213 i 214, tom V, knj. 11, dok. br. 62, 64 68, 71, 74 i 84 i knj. 12, dok. br. 43 i 90.

[4] Opširniie o tome vidi primedbu br. 5 uz dok. br. 137 ove knjige kao i tom V, knj. 11, dok. br. 69. 151, 152, 163 i 167, knj. 12, dok. br. 89 i knj. 13, dok. br. 50.

[5] Opširnije o tome vidi primedbu br. 3 uz dok. br. 147 cve knjige kao i tom IV, kr>j. 9, dok. br. 39, 91, äl3 i 214 i **tom** V, knj. 11, dok. br. 66 67, 68 i 168.

• Opširnije o tome vidi orimedbu br. 6 uz dok. br. 147 ove knjige kao i tom IV, knj. 9, dok. br. 97, 99, 100 i 101.

BR. 156

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SUZBIJANJU NEPRIJATELJA NA GLAVNIM PRAVCIMA NASTUPANJA U LICI[1]

23/1/1943 (9.30)

1) Lički pravac: Juče je neprijatelj pokušao ispad sa tri kolone u tri pravca (prema Rudom Polju, prema Bruvnu, prema Omsici).

Sve tri kolone su suzbijene i vraćene natrag.

Na pravcu Lovinac—Ploča naši su zauzeli Klanac. Rezultat manevra (napad u pozadinu neprijatelja sinoć i noćas): 80 mrtvih Talijana; plen — 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, nekoliko desetina pušaka, municije i nešto spreme.

Na pravcu Gospić—Široka Kula—Bunić bez promena.

Isto tako od Vrhovina. Na ovome pravcu bile su za trupama pošle ustaške porodice radi pljačke i odlaska u Udbinu, ali su vraćene natrag za Gospić.

Na sektoru S. Most nema promena.

Na ban.[ijskom] pravcu nema promena.

[1] **Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—1, k. 8. Rukopis je Sretena Zujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća, preko telefona.**

BR. 157

DOPIS ŠEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA U VEZI S OTEŽANIM SNABDEVANJEM BOLNICA[1]

VRHOVNI STAB
NOV I POJ
— EKONOMSKI OTSJEK —
II SEKCIJA
Br.....82
23-1-1943 g.

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Položaj

Na teritoriji Drvarskog područja smještena je bolnica br. ***2,*** koja broji oko dvije hiljade ranjenika i bolesnika, čija je ishrana dosta slaba i jednolična. Ishrana se vrši isključivo iz magacina Komande područja i Komande mjesta i to po propisanoj tablici sljedovanja od strane Vrhovnog štaba, koja je prilično mala, tako da bi ista bila dovoljna samo onda kada bi se izdavala bar tri najosnovnija artikla dnevnog sljedovanja i to: hljeb, meso i varivo—povrće.[2] Ovoj bolnici više se ne izdaje meso jer je sva stoka poklana i utrošena za ishranu bolesnika. Mali dio mesa od zaklane stoke sušen je u bolnici Bjelaju, ali je, nepažnjom ekonoma, meso djelimično ili potpuno ukvareno, te je neupotrebljivo. U ekonomiji zaklano je 32 grla krupne stoke. Povedena je istraga i krivac će snositi odgovornost za kvar mesa.

Na teritoriji iste Komande područja, koja je, kako je poznato, najduže vrijeme slobodna, putem dobrovoljnih priloga u zadnjoj kampanji prikupljanja nije se prikupilo stoke više nego što je potrebno za jedan do dva dana za bolnicu. Ista je teritorija prilično iscrpljena, a stanovništvo je potpuno odano narodno-oslobodilačkoj borbi, što dokazuje najbolje to što se sa ove teritorije nalazi u redovima Narodno-oslobodilačke vojske preko 4.500 boraca, tako da ne bi bilo zgodno primjenjivati koji drugi način nabavke stoke sem dobrovoljnih priloga.

Iz naprijed iznijetog, moli se drugarski Štab da nas izvijesti da li može poslati Komandi drvarskog područja za ovu bolnicu, i koliko, stoke.

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 6'1—21, k. 407—A.
[2] Vidi dok. br. 95.

Po mišljenju Ekonomskog otsjeka, trebalo bi ispitati mogućnost pozajmice stoke od naroda, a naročito od izbjeglica koje nemaju mogućnosti da ishranjuju stoku, tako da im se ova stoka na proljeće vrati, jer čim snijeg okopni ukazaće se mogućnost da se stoka, ukoliko bude pozajmljena, vrati narodu. Tako isto treba ispitati mogućnost zamjene stoke za druge potrebe kojima raspolažemo.

Najzad, Ekonomski otsjek Vrhovnog štaba moli. drugarski Stab da nam da pozajmicu u novcu do jednog miliona dinara, a koji će se vratiti čim se ukaže prilika. Ovaj novac upotrijebio bi se za nabavku krompira, pasulja i drugih potreba za ishranu bolnica.

Po donosiocu ovoga akta molimo odffovor.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

SEF OTSJEKA,
M. Vujović

(M. P.)

BR. 158

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O BORBAMA NA PODRUČJU KORDUNA I BANIJE[1]

23/1/1943 - (15.15h)

Terzić: — Kao što je već javio, naši su naneli neprijatelju kod Veljuna žestok udarac. Ali je neprijatelj, pomognut žestokim bombardovanjem pomoću aviona (5 aviona), sredio se, izvršio kontranapad i potisnuo naše jedinice ka Blagaju (5—6 km od Veljuna).[2] Naši imaju velike gubitke.

Jedna kolona nastupa na pravcu Vojnić—Krstinje—Kladuša. Ovoj koloni blizu je bočno naša V brigada koja je povučena radi odmora.

Na banijskom pravcu VII brigada VII divizije žestoko je potukla jednu neprij. kolonu. Ubila je 40 i 40 legionara zarobila, kao i zadobila veliki plen.[3]

Neprijatelj pokušava da prodre pravcem Glina—Maja—Zirovac.

Na banijskom sektoru vode se dalje borbe.

Danas su bacani letci nad Krupom i Bužimom. Partizani se pozivaju na predaju, da im neće biti ništa. Iznose se porazi Crvene armije i tvrdi da Staljin laže.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 25—1, k. 8. Rukopis je Sretena Zujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća, preko telefona.

[2] Opširnije o borbenim dejstvima na ovom pravcu vidi tom V. knj 12, dok. br. 43 i 90.

[3] Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 121 i 125.

BR. 159

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O NAJVAŽNIJIM BORBENIM DEJSTVIMA NA PODRUČJU LIKE, KORDUNA I BANIJE[1]

23/1/1943 (16,15h)

Na ličkom pravcu nema naročitih novosti.

Lovinac isto tako.

Od Gračaca četnici pokušavaju prodor ka severu, ali je Manola[2] ubeden da će ih odbiti.

Karlovački pravac: Vode se borbe i dalje. Avijacija i dalje bombarduje i mitraljira i nanosi nam gubitke.

Naši su premoreni i avijacija negativno deluje. Rukavina ne veruje da ih može zadržati.

Tamo se čuje borba na pravcu Košare—Primišlje—Slunj. Tamo je jedna [primorsko-jgoranska brigada.

Došao je kurir iz Zumberka (prošao je nesmetano), podneo izveštaj da naši napadaju Jasku i Ozalj i da su jedinice XIII brigade uspele da unište voz sa 22 cisterne benzina (na pruzi Karlovac—Zagreb) i zarobile nekoliko Talijana.

Na banijskom pravcu vode se borbe. Komandant (Jakšić)[3] pita za direktivu za slučaj event, povlačenja.

Korpus (Osman)[4]: Neprijatelj u pratnji 5 tenkova zauzeo Kamengrad i probio se do Fajtovaca. Pokušava sa izvesnim jedinicama da nadire sa severa, od Starog Majdana i Zublje,[5] preko Ruškovca. Vode se neprekidne borbe. Prema neproverenim vestima, V brigada odbila neprij. od Vrhpolja.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—1, k. 8. Rukopis je Sretena 2ujovića, koji je izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba primio iz Bihaća, preko telefona.

[2] Srećko Manola. Tada je bio komandant Šeste NOU divizije.

[3] Pavle Jakšić, komandant Sedme NOU divizije

[4] Osman Karabegović, politički komesar Prvog bosanskog NOU korpusa

[5] To mesto nije nađeno na geografskoj karti; verovatno se misli na Ljubiju. Redakcija nije uspela pronaći dokumente i o pokušaju neprijateljskog prodora od Ljubije i Starog Majdana, već samo dokumente o prodoru iz Stare Rijeke u pravcu Ruškovca (k. 562). (Opširnije o tim borbama vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 113, 115, 121, 125 i 126.)

BR. 160

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 24 JANUARA 1943 GOD. ZAMENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA O USPEŠNIM BORBAMA PRVE PROLETERSKE I ČETVRTE NOU DIVIZIJE[1]

Koča javlja: 23 [ov. mj.] iz Teslića navalilo 1500 Njemaca. III Brigada ih strahovito razbila. Njemci ostavili na bojištu 200 mrtvih i. 4 oficira. Naši — 3 mrtva i 24 ranjena. Zarobljeno: 1 bacač—teški, 34 konja sa ratnom opremom. Njemce pomagalo 6 haubica i 2 aviona.[2] Kozarci[3] 21 [ov. mj.] napali Klašnice — 20 kil. od Banje Luke, prema [Bos.] Gradiški. Zarobili 2 topa i onda tukli Banju Luku i Gradišku. Intervenisale jače snage i 6 tenkova iz Banje Luke. Banja Luka—Prnjavor: 3 aviona jučer stalno bila aktivna.[4]

Večeras demonstracija sa juga na Banju Luku.[5]

24. I. 43 **Stari**

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—1, k. 14.

[2] Ovu borbu je vodila Treća krajiška NOU brigada Prve proleterske divizije protiv delova 718 nemaöke i 4 domobranske divizije. Ooširnije o tome vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 122, 128, 130 i 169.

[3] Odnosi se na deiove Druge i Pete krajiške brigade Četvrte NOU divizije.

' Opširnije o ovim borbama Četvrte NOU divizije vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 125, 127, 193 i 205.

[5] Ovu demonstraciju izvršila je Treća (sandžačka) proleterska brigada Prve proleterske divizije (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 122).

BR. 161

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA GLAVNIM OPERACISKIM PRAVCIMA[1]

V R H O V N O M K O M A N D A N T U

Druže Stari,

Situacija na našim frontovima ovoga časa je sledeča:

1) ***Na kordunskom pravcu:*** Na ovom pravcu neprijatelj nije nadirao dalje od sela Blagaja, niti je ispoljio u toku ovoga dana neku naročitu aktivnost. Izgleda da ova neprijateljska kolona, koja se prilično eksponirala, sačekuje napredovanje susednih kolona na ostalim pravcima. Danas, oko podne, neprijatelj je uspeo da zauzme Veliku Kladušu[2]. Neprijateljske snage koje su zauzele Veliku Kladušu došle su od pravca Vojnića i Vrginmosta. Iz Kladuše se neprijatelj danas nije kretao, već se utvrđivao.

Naredio sam Glavnom štabu Hrvatske još sinoć da na levoj obali Korane, oko Slunja, organizuje žilavu odbranu i zatvori pravac: Blagaj—Slunj—Rakovica. Takođe naređeno je Glavnom štabu Hrvatske da obrazuje jednu udarnu grupu od dve brigade (jednu iz VII i jednu iz VIII Divizije) prema Kladuši i da zatvori pravac [V.] Kladuša—Cazin. Po ovome je već sve postupljeno i ovi su pravci zatvoreni i grupe obrazovane u smislu ovog naređenja[3]. Napominjem da je drug Jakšić uputio prema Kladuši svoju najbolju brigadu. Ova udarna grupa prema Kladuši sastavljena je od dve brigade i biće pod neposrednom komandom druga Jakšića.

2) *Na banijskom pravcu:* U toku jučerašnjeg i današnjeg dana Jakšićeva divizija imala je nekoliko vrlo lepih uspeha. Tako je u toku današnjeg dana potpuno razbila jednu neprijateljsku kolonu, koja je pokušala da se iz Klasnića probije ka 2irovcu. Tom prilikom neprijatelj je imao preko 80 mrtvih legio-

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—1, k. 8.

[1] Ova vest, koju je javila Komanda mesta Velika Kladuša. bila je netačna. Pred nadmoćnijim neprijateljskim snagama, Peta brigada Osme NOU divizije, pošto je porušila mostove preko nabujale Gline, i tek 25 januara povukla se prema s. Šturliću (vidi dok. br. 163 ove knjige i tom V, knj. 12, dok. br. 43 i 91).

' Udarnu grupu brigada za zatvaranje ovoga pravca sačinjavale su Sedma brigada Sedme NOU divizije i Peta brigada Osme NOU divizije (vidi tom V, knj, 11, dok. br. 74, 84 i 91).

nara, zarobljeno je preko 10 legionara. Zaplenjeno je: 4 teška mitraljeza, 2 laka bacača, a uništen je jedan tenk. Jedna neprijateljska satnija, koja je pokušala da se probije ka Balincu, potpuno razbijena. Juče po podne takođe je jedna neprijateljska kolona kod Bijelih Voda razbijena i oštećen je jedan tenk. Usled žestokih udaraca ove naše divizije, neprijatelj se nije usudio da iz Gline i Topuskog prodre sa jačim snagama, niti da ispolji neku aktivnost. Izgleda da je na ovom pravcu prilično ošamućen ovim prvim udarcima od strane ove naše divizije. Na ovom pravcu ova divizija dobro radi, i dobro se sa njom komanduje, do sada je zadržala inicijativu u svojim rukama. Drug Jakšić mi je izjavio danas da je uveren da će suzbiti neprijatelja, samo ako njegov levi bok ne bude ugrožen od pravca Slunja, dolinom Korane. Za sada Jakšić ima pod svojom komandom dve udarne grupe od po dve brigade, i to: jednu, kao što sam Vam napred naveo, prema Kladuši, a drugu prema Glini i Topuskom (ostatak divizije od 2 brigade)[4].

I Kordunski i Banijski odred zašli su u pozadinu neprijatelja sa leđa[5]. Ovi odredi broje, otprilike, po 200 pušaka.

3) ***Na ličkom pravcu:*** Danas nije bilo nikakvih naročitih promena. Naše jedinice zadržale su svoje ranije položaje. Jedino od Gračaca četnici sa Talijanima napravili su jedan ispad ka Bruvnu, jednom rečnom dolinom do Deringaja. Naši su sinoć preduzeli kontranapade na ovu kolonu, ali za rezultate istih ne znam, pošto ni drug komandant divizije, sa kojim imam neposrednu vezu, nije dobio još izveštaj o rezultatu ovih akcija[8].

4) ***Na unskom pravcu:*** Na ovom pravcu, do sada, nije zapaženo nikakvo grupisanje, niti aktivnost neprijatelja uopšte[7]. Neprijateljski garnizoni Novi i Dvor su prilično mrtvi. Prema

[4] Ovu drugu udarnu grupu brigada sačinjavale su Osma i Šesnaesta brigada Sedme NOU divizije.

[5] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 84.

[6] O rezultatima ovih akcija vidi tom V, knj. 13, dok. br. 50.

[7] Prema zapovesti generala Litersa, na ovom pravcru trebalo je da dejstvuju delovi 714 nemačke divizije. Glavnina ove divizije imala je zadatak da najpre sadejstvuje 369 diviziji pri njenom nastupanju kroz Šamaricu (sprečavajući probijanje snaga NOV i POJ ka istoku i severoistoku), a zatim, posle prodora 717 divizije ka Bosanskom Petrovcu, da ovo iskoristi i pređe u napad, radi uništenja onih snaga NOV i POJ koje budu okružene u trougju Bosanski Novi—Grmeč—Sanski Most. Međutim, usled dejstva jedinica Četvrte divizije Prvog bosanskog NOU korpusa na Kozari, Prve proleterske divizije oko Banje Luke i Četvrte divizije Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske na železničkoj pruzi Beograd—Zagreb, 714 divizija, nije mogla angažovati jače snage u izvršenju dodeljenih joj zadataka. Ona je u ofanzivi mogla da angažuje samo dva bataljona (iz sastava 721 puka): jedan kod Stare Rijeke (južno od rudnika Ljubije), a drugi kod Međumajdana (zapadno od Dvoral; ostale snage morala je angažovati na obezbeđenju komunikacije Banja Luka—Bosanska Gradiška i na prostoru Nova Gradiška—Okučani.

izvesnim podacima govori se da će uskoro doći u ove garnizone neke legionarske jedinice, za šta im se pripremaju stanovi. Ovi podaci nisu provereni. Na ovom pravcu mi imamo VIII Krajišku brigadu i to sa jednim bataljonom na desnoj obali, a sa dva bataljona na levoj obali Une[8]. Za sada su ove snage dovoljne za zatvaranje ovoga pravca. Snage na ovom pravcu su u stalnoj vezi sa VII Hrvatskom divizijom.

5) ***Na sektoru Sanski Most:*** Neprijatelj je pokušao u toku jučerašnjeg dana da izvrši ispade prema zapadnoj obali Sane, u pravcu Lušci Palanke. Tako je neprijatelju uspelo da posle jučerašnje jednodnevne borbe zauzme Djedovaču i Brajića Tavan. Jedan bataljon VI Brigade sinoć je izvršio napad na neprijatelja na ovim položajima, zbacio ga sa istih i saterao u grad[9].

Na pravcu Kamengrad—Fajtovci jedinice VI Brigade izvršile su kontranapad na neprijatelja i zbacile ga sa položaja u kamengradsku kotlinu[10]. Tom prilikom neprijatelj je imao preko 60 mrtvih i više ranjenih, koje je ostavio na bojištu. Među ubijenima nalazi se i jedan bojnik, dok je njegov zamenik, po izjavi zarobljenika—ranjenika, bio teže ranjen. Ovde je zaplenjeno nekoliko automatskih oruđa i komora sa hranom i municijom. Među zaplenjenom hranom nađeno je i marmelade. Takođe neprijatelj je pokušao da se od Stare Rijeke probije ka Ruškovcu. Na ovome pravcu je suzbijen sa kontrajurišem jedne čete. I ovde je neprijatelj ostavio mrtvih i ranjenih na bojištu.

Na frontu V Divizije neprijatelj je krenuo jednom jačom kolonom od Vrhpolja ka jugu, prema Ključu[11]. Na ovom pravcu sačekao ga je jedan bataljon V Divizije i naterao na povlačenje u Vrhpolje.

Može se reći da su Krajišnici u poslednja dva dana postigli velike uspehe i svojim bezobzirnim zalaganjem i snažnim kontranapadima naneli neprijatelju velike gubitke i presekli sve njegove napadne tendencije, kako prema Ključu, tako i prema Lušci Palanki. Naročito se u ovim borbama istakla VI Brigada, koja je uspela da u toku dvodnevnih neprekidnih borbi, uzastopnim jurišima, nanese neprijatelju velike gubitke i da ga povrati nazad ka Sanskom Mostu. Naredio sam da se prebaci jedan bataljon iz V Divizije na levu obalu Sane, kao pojačanje

[8] Na desnoj obali TJne (Novska Planina) držao je položaje Prvi bataljon, a na levoj obali Une — Drugi i Treći bataljon.

[9] Ovaj protivnapad izvršio je Prvi bataljon Šeste brigade Četvrte NOU divizije.

[10] Protivnapad je izvršio Četvrti bataljon Šeste brigade.

[11] Odnosi se na 749 puk 717 nemačke divizije. Njemu su se, na pravcu Sanski Most—Vrhpolje—Ključ, suprotstavljali dva bataljona Prve i tri bataljona sedme krajiške NOU brigade (vidi tom IV, knj. 9. dok. br. 118).

24-I 43

храном нађено је и мармеладе. [illegible] непријатељ је покушао,да се од Старе Ријеке,пробије ка Рупковцу. На [illegible] правцу је сузбијен са контрајуришем једне чете. И овде је непријатељ оставио мртвих и рањених на бојишту.

На фронту V Дивизије,непријатељ је кренуо једном јачом колоном од Врхпоља ка југу,према Кључу. На овом правцу,сачекао га је један батаљон V Дивизије,и натерао на повлачење у Врхпоље.

Може се рећи,да су крајишници,у последња два дана постигли велике успехе и својим безобзирним залагањем и снажним контра-нападима,нанели непријатељу велике губитке и пресекли све његове нападне теденције,како према Кључу,тако и према Душци-Паланки. Нарочито се у овим борбама истакла VI бригада,која је успела,да у току дводневних непрекидних борби,узастопним јуришима,нанесе непријатељу велике губитке и да га поврати назад ка Санском Мосту. Наредио сам да се пребаци један батаљон из V Дивизије на лијеву обалу Сане као појачање VI Бригади,која затвара правац ка Душци-Паланки. Овај батаљон је већ стигао у састав VI Бригаде.

Оне двије бригаде са Козаре /IV Дивизија/ још нису стигле. Очекује се њихова појава у току сутрашњег дана на ријеци Сани,између Приједора и Кљаја.

Друг Коста је стигао у Штаб Корпуса и данас ми се јавио телефоном. Он је формирао IX Крајишку бригаду од јединица Купрешког батаљона,III Крајишког одреда,Вуковског батаљона и Равњанског батаљона. За сада,ова бригада броји 650 бораца,који су,по изјави друга Косте, врло добри. На том терену, куда је друг Коста прошао,је врло добро стање. Осећа се велики прилив људства у наше јединице и ускоро ће та бригада нарасти.

Друг Коста је обишао и Прозорски батаљон. Сада Прозорски батаљон броји сада 120 бораца. Ситуација у прозорској котлини је веома повољна. Овај батаљон,контролише 80 села на простору Прозор - Рама и Прозор-Крешево. На овом простору,народ свугде дочекује радо наше јединице и радо се одазива позиву у војску. Свугде је,на означеној просторији,заведена народна власт. Нарочито су нам наклоњени муслимани,који сачињавају 90%.партизане. По изјави друга Косте,на простору Прозор-Рама,односно Прозор-Крешево,може се врло брзо формирати једна добра бригада. Зато постоје сви услови,само треба још мало политички порадити и припремити ово формирање.

Што се тиче евакуације у Бихаћу,она је у потпуности извршена т.ј. евакуисано је све оно,што смо предвидели да треба евакуисати. У граду влада потпун ред и мир. Опрема и будност наших,у граду је потпуно заступљена.

Имам телефонску везу са свима нашим јединицама односно фронтовима.

Данас је Штаб IV Оперативне зоне,послао телефонску депешу да су јединице IV Далматинске бригаде,очистиле сва усташка села око Имотског и разоружале тамошње стражу састављене већином од милиционара и разних усташких група. У поменутом извештају,Штаб зоне нарочито истиче да је борац усташких јединица у Имотском врло слаб,као и да су извесни усташки главари већ евакуисали се за Мостар. Такође,у поменутом извештају,Штаб IV Оперативне зоне тражи да II Далматинска бригада /она припада II Пролетерској дивизији/, којаисе налази на правцу Дувно - Имотски,преузме чишћење села сјеверно од Имотског и да на тај начин,заједно са IV Далматинском бригадом,која би дејствовала од југа,стегну обруч око Имотског и блокирају Имотски. Заиста, оправдано је,да II Далматинска бригада изврши један јачи притисак у правцу Имотског и да ликвидира још преостала усташка села и извесна упоришта,непосредно северно од Имотског и на тај начин створи повољне политичке и војне услове,за наше дејство на томе правцу. У овом смислу,издао сам кратко наређење Штабу II Далматинске бригаде,која се налази око Дувна. Најзад, овакав поступак одговара ситуацији на нашим осталим фронтовима..

Других нарочитих промјена није било у току данашњег дана.

Нарочито напомињем следеће:

Непријатељска офензива,која је предузета на нашу територију,нема оне силине замаха нити продорне снаге,већ је карактеришеће спорост,претерана обазривост и колебљивост. Заробљенци - дезертери,које је заробила VII Дивизија,изјавили су,да они морају њих напред и јуришати,јер позади њих стоје њемачки официри и подофицири са пиштољима.

Општа ситуација на нашим фронтовима,може се рећи,да је повољна. Да није било неуспеха на кордунском правцу,т.ј. према Слуњу,ситуација би била данас много повољнија за нас. Тај неуспех је пореметио опште наше стање на фронтовима у извесној мјери,нарочито у Хрватској,према Банији.

Да главни Штаб Хрватске има резерве,или да је ми имамо,она би се ситуација могла поправити са једне- двије нове неангажоване бригаде. Сада се поново увиђа неопходна потреба и нужност да се у будуће не сме остати без резерве и то како главни штабови,односно штабови корпуса,тако исто и ми у будуће,мораћемо настојати да ми имамо бар једну дивизију у резерви а главни штабови једну до двије бригаде,јер без резерве заиста нема командовања, нити се уопште може парирати извесна ситуација на бојишту. То се сада најбоље испољава,како у Хрватској на кордунском правцу тако и код Санског Моста.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ.

24 - I - 1943.г.
УРОШ-ВЕ.

Terzić

97

Fotokopija dokumenta br. 165

VI Brigadi, koja zatvara pravac ka Lušci Palanki. Ovaj bataljon je već stigao u sastav VI Brigade[12].

One dve brigade sa Kozare (IV Divizija)[13] još nisu stigle. Očekuje se njihova pojava u toku sutrašnjeg dana na reci Sani, između Prijedora i Blagaja.

Drug Košta je stigao u Štab korpusa i danas mi se javio telefonom. On je formirao IX Krajišku brigadu od jedinica Kupreškog bataljona, III Krajiškog odreda, Vukovskog bataljona i Ravnjanskog bataljona[14]. Za sada ova brigada broji 650 boraca, koji su, po izjavi druga Koste, vrlo dobri. Na tom terenu kuda je drug Košta prošao vrlo dobro je stanje. Oseća se veliki priliv ljudstva u naše jedinice i uskoro će ta. brigada narasti.

Drug Košta je obišao i Prozorski bataljon[15]. Sada Prozorski bataljon broji svega 120 boraca. Situacija u prozorskoj kotlini je veoma povoljna. Ovaj bataljon kontroliše 80 sela na prostoru Prozor—Rama i Prozor—Kreševo. Na ovom prostoru narod svugde dočekuje rado naše jedinice i rado se odaziva pozivu u vojsku. Svugde je na označenoj prostoriji zavedena narodna vlast. Naročito su nam naklonjeni muslimani, koji sačinjavaju 90% partizana. Po izjavi druga Koste, na prostoru Prozor—Rama, odnosno Prozor—Kreševo, može se vrlo brzo formirati jedna dobra brigada. Za to postoje svi uslovi, samo treba još malo politički poraditi i pripremiti ovo formiranje.

Što se tiče evakuacije u Bihaću, ona je u potpunosti izvršena, tj. evakuisano je sve ono što smo predvideli da treba evakuisati. U gradu vlada potpun red i mir. Opreza i budnost naših u gradu je potpuno zastupljena.

Imam telefonsku vezu sa svima našim jedinicama, odnosno frontovima.

Danas, je Štab IV Operativne zone poslao telefonsku depešu da su jedinice IV Dalmatinske brigade očistile sva ustaška sela oko Imotskog i razoružala tamošnje straže sastavljene većinom od milicionara i raznih ustaških grupa[16]. U pomenutom izveštaju Štab zone naročito ističe da je moral ustaških jedinica u Imotskom vrlo slab, kao i da su izvesni ustaški glavari već evakuisali se za Mostar. Takođe, u pomenutom izveštaju, Štab IV Operativne zone traži da II Dalmatinska brigada (ova pripada II Pro-

[18] Odnosi se na Treći bataljon Prve krajiške brigade Pete NOU divizije.

[13] Odnosi se na Drugu i Petu NOU brigadu.

[14] Deveta krajiška NOU brigada ostala je direktno pod komandom Prvog bosanskog NOU korpusa. (Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 108.)

[15] Ovaj bataljon je ušao u sastav Devete krajiške NOU brigade, kao njen Četvrti bataljon.

[16] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 70 i 99.

leterskoj diviziji), koja se nalazi na pravcu Duvno—Imotski, preduzme čišćenje sela severno od Imotskog i da na taj način, zajedno sa IV Dalmatinskom brigadom, koja bi dejstvovala od juga, stegne obruč oko Imotskog i blokira Imotski. Zaista opravdano je da II Dalmatinska brigada izvrši jedan jači pritisak u pravcu Imotskog i da likvidira još preostala ustaška sela i izvesna uporišta neposredno severno od Imotskog i na taj način stvori povoljne političke i vojne uslove za naše dejstvo na tome pravcu. U ovom smislu izdao sam kratko naređenje Štabu II Dalmatinske brigade, koja se nalazi oko Duvna[17]. Najzad, ovakav postupak odgovara situaciji na našim ostalim frontovima.

Drugih naročitih promena nije bilo u toku današnjeg dana.

Naročito napominjem sledeče:

Neprijateljska ofanziva, koja je preduzeta na našu teritoriju, nema one siline zamaha, niti prodorne "tnage, već je karakteriše: sporost, preterana obazrivost i kolebljivost. Zarobljenici—legionari, koje je zarobila VII Divizija, izjavili su da oni moraju ići napred i jurišati, jer pozadi stoje nemački oficiri i podoficiri sa pištoljima.

Opšta situacija na našim frontovima može se reći da je povoljna. Da nije bilo neuspeha na kordunskom pravcu, tj. prema Slunju, situacija bi bila danas mnogo povoljnija za nas. Taj neuspeh je poremetio opšte naše stanje na frontovima u izvesnoj meri, naročito u Hrvatskoj, prema Baniji.

Da Glavni štab Hrvatske ima rezerve, ili da je mi imamo, ova bi se situacija mogla popraviti sa jednom — dve nove neangažovane brigade. Sada se ponovo uviđa neophodna potreba i nužnost da se u buduće ne sme ostati bez rezerve, i to kako glavni štabovi, odnosno štabovi korpusa, tako isto i mi. U buduće moraćemo nastojati da mi imamo bar jednu diviziju u rezervi a glavni štabovi jednu do dve brigade, jer bez rezerve zaista nema komandovanja, niti se uopšte može parirati izvesna situacija na bojištu. To se sada najbolje ispoljava kako u Hrvatskoj, na kordunskom pravcu, tako i kod Sanskog Mosta.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

24-1-1943 g. **Terzić**
u 20 čas.

[17] Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje.

BR. 162

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 25 JANUARA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVE PROLETERSKE I TREĆE NOU DIVIZIJE ZA NAPAD PRVE DIVIZIJE NA BANJU LUKU I TREĆE DIVIZIJE NA KOMUNIKACIJU TRAVNIK-TURBE-DONJI VAKUF[1]

Za I i III diviziju

Na sektoru Sanski Most, Glina i Gračac neprijatelj odbijen na polazne položaje sa ogromnim gubicima[2]. Jedino je neprijatelju uspjelo ući u Slunj... Druga divizija danas napada kninsku teritoriju, gdje se nalaze četnici iz Hercegovine i Crne Gore[3]. III Divizija neka napada Turbe—Travnik i Donji Vakuf, komunikacije, a I Divizija — Banju Luku.

Tito

25. I. 43

• 'ZiM ti

BR. 163

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O SITUACIJI NA NEPRIJATELJSKIM NAPADNIM PRAVCIMA U LICI, KORDUNU I BANIJI[1]

1. Na ličkom pravcu Manola je uništio juče 2 tenka[2]. Od Gospića i Lovinca su odbijeni[3].

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 7—1, k. 14.

[2] Vidi tom IV, knj. 9. dok. br. 132, 140 i 234; tom V, knj. 11, dok. br. 192 i 19®, knj. 12, dok. br. 89 i knj. 13, dok. br. 50.

[3] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 75.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 35—1, k. 8.

Iz sadržaja se vidi da je izveštaj pisan 25 januara 1943 godine.

[2] Odnosi se na Šestu NOU diviziju, čiji je komandant bio Srećko Manola. Na položajima u rejonu Ploče, 24 januara 1943, Deveta (Treća lička) brigada ove divizije uništila je jedan neprijateljski tenk, a dva zaplenila (vidi tom V, knj. 11, dok. br. 184 i 191 i knj. 12, dok. br. 89).

[3] Pravac Gospić—Ljubovo zatvarala je Druga (Druga lička) brigada a pravac Lovinac — G. Ploča—Udbina Deveta (Treća lička) brigada Šeste NOU divizije. Opširnije o dejstvima ovih dveju brigada vidi tem V, knj. 12, dok. br. 89.

2. Na pravcu Gračaca četnici došli do sela Bruvna, tamo naši drže dobre položaje i zadržali su ih[4]. Upućena su pojačanja od Divizije.
3. Na kordunskom pravcu neprijatelj se zadržao u Slunju i na okolnim položajima, neposredno istočno od Slunja, na levoj obali reke Korane. Prema izveštajima od jutros neprijatelj nije preduzimao nikakve pokrete u toku noći. Naše jedinice na tom položaju zauzele su predvidene položaje[5].
4. Na baniskom pravcu nema nikakvih naročitih promena. Juče po podne Jakšić je javio da je razbio jednu kolonu kod Brezovog Polja, južno od Klasnića; ubijeno je 70 legionara i uništen 1 tenk[6]. Naše snage, po predviđenom planu, preduzele su pokrete u smislu direktive od sinoć.

   U V. Kladuši nema neprijatelja, niti je neprijatelj uopšte ulazio u Kladušu. Vesti koje smo ranije dostavili bile su netačne i neistinite i pronete su od strane Komande mesta u Kladuši. U smislu sinoćne direktive imaćemo za ovaj manevar 3 brigade[7]. Ovaj manevar može uslediti tek sutra naveče. Na severu u Baniji ostala je 1 brigada[8].
5. Na unskom pravcu nema nikakvih promena. Taj pravac zatvara 8 krajiška brigada i u tesnoj je vezi sa hrvatskom, koja je ostala u Baniji.
6. Na sektoru oko Sanskog Mosta nije bilo nekih naročitih promena. Po izveštaju Koste, sa kojim je bio baš sada razgovor, naše jedinice su odbile juče neprijatelja kako kod Kamengrada tako i kod Vrhpolja, kuda su se oni pokušali probiti. **I** ovom prilikom neprijatelju su naneti teški gubitci kod Bajpovića[9], gde su uništili 1 tenk nagaznom minom.

   Poslovi oko evakuacije teku normalno.

Terzić

[4] O borbama na ovom pravcu, koje je vodila Prva brigada Šeste NOU divizije, vidi tom V, knj. 12, dok. br. 89 i knj. 13, dok. br. 50.

[5] O položajima koje je nemačka Sedma SS divizija „Princ Eugen" dostigla do 25 januara i o rasporedu naših snaga vidi tom V, knj. 11, dok. br. 91 i knj. 12, dok. br. 43 i 90.

• Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 192.

[7] Vidi dok. br. 161.

[8] Odnosi se na Šesnaestu NOU brigadu.

[9] Nije nađeno na geografskoj karti. Verovatno se odnosi na s. Bojanići.

BR. 164

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O OPŠTOJ SITUACIJI U ZONAMA PRVOG HRVATSKOG I PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA[1]

1. Na ličkom pravcu nema promena.
2. Na kordunskom pravcu od Slunja nisu dalje išli[2].
3. Juče su se pripremali za prelaz preko Gline ka Kladuši. Manjim delovima su prešli reku i očekuje se borba svakog časa severno od Kladuše.
4. Jakšićeva je grupa prikupljena na prostoru Šturlič—Tržačka Platnica, spremna da se baci bilo na onu kolonu koja kreće od Slunja ka Rakovici, bilo na onu koja bi pokušala da krene od Kladuše ka Cazinu. Ova je grupa u centralnom položaju i potpuno spremna da se ofanzivno angažuje ma u kom bilo pravcu; ona mora još ostati u stanju pripravnosti i iščekivanja dok se ne ispolji neprijateljsko napadanje na odnosnim pravcima.
5. Na sektoru V. Kladuša i M. Kladuša—Vrnograč nalazi se 16 brigada[3] od 3 bataljona. Na ovom pravcu prema 16 brigadi nije bilo nikakvih pokreta od strane neprijatelja.
6. Na unskom pravcu nema nikakvih neprijateljskih pokreta niti koncentracije. Govori se da će uskoro doći veće snage u Novi u cilju ofanzive dolinom Une ka [Bos.] Krupi i Bihaću. Tako su govorili zarobljeni legionari po izjavi Jakšića. Na ovom pravcu mi imamo svega 3 bataljona 8 brigade[4], od kojih jedan na desnoj obali Une a dva na levoj, svi orijentisani prema Novom.

[1] Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 30—1, k. 8. Izveštaj je dostavljen iz Bihaća telefonom.

[2] Izveštaji koje je Velimir Terzić tada dobio o stanju na tom pravcu nisu odgovarali stvarnoj situaciji. O tome govori i njegov izveštaj od 27 januara (vidi dok. br. 153). Naime, neprijatelj je još u toku 2ö januara zauzeo važne taktičke položaje južno od Slunja, a 26 januara, nastavljajući ofanzivna dejstva, uprkos jakim protivnapadima Petnaeste brigade Osme NOU divizije, ovladao s. Rakovicom. Opširnije o ovome vidi tom V, knj. 11, dok. br. 95, 96 i 97 i knj. 12, dok. br. 90; tom IV, knj. 9, dok. br. 236.

[3] Šesnaesta brigada Sedme NOU divizije

[4] Osme krajiške brigade Prvog bosanskog NOU korpusa

7. Na sektoru Sanski Most neprijatelju je uspelo u toku jučerašnjeg dana da sa jednom jačom kolonom ustaša i Nemaca[5] izbije do sela Eminovci, na pravcu Sanski Most—[Lušci] Palanka. Sinoć je pripremljen i izveden kontranapad na ovu nemačku i ustašku kolonu i to sa 1 bataljonom[0] I krajiške brigade i 1 bataljonom VI grmečke brigade. Posle žestoke borbe kolona neprijatelja je potpuno uništena i razbijena. U tom je okršaju uništena jedna ustaška bojna i 1 četa Nemaca. Ubijen je 1 pukovnik i više oficira. Na bojnom polju ostalo je mrtvih 500 ustaša i 150 Nemaca.

Zaplenjeno: 4 brdska topa sa nešto municije, nekoliko protivtenkovskih pušaka, 40 puškomitraljeza, 10 mitraljeza, nekoliko stotina pušaka, 1 radio-stanica i mnogo drugog materijala[7].

Držanje ovih dvaju bataljona zaslužuje pohvalu i isticanje. Naročito se u ovoj borbi istakao komandant 1 bataljona VI brigade — Milančić Miljević, koji je jurišao na čelu svoga bataljona.

Baš sad je počela borba kod V. Kladuše.

26/**1**-943 god. **Terzić**
u 9,15

[5] Odnosi se na delove Druge domobranske brdske brigade i 737 puka 717 nemačke divizije.
[6] To je bio Treći bataljon.
[7] Vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 132 i 140.

Hitno

III Gurziji.

~~Neprijatelj~~ Neprijatelj pokušava da martuga se sili strana i do sada nama nekih naročitih napjeha. Ova ofanziva je ozbiljna stvar i radi se o našoj slobodnoj teritoriji o našim rođenicima. Naše trupe daju snažan herojski otpor. Sada čujemo da se sprema ofanziva i od Kupresa. Prema tome naređujem da snjeća uputite na teritoriju Bugojno – Gornji ~~Vakuf~~ k. 3 Brgole, da prosiječe pritisak na Bugojno, a ~~Vakuf~~ eventualno zaustavite da bi na taj način spriječili ofanzivu u pravcu Livna jer je sada to mjesto i teren od životnog interesa za nas. Jednu brigadu ostavite na pravcu Jajce – Turbe ~~da~~ na tim da prosiječe pritisak na ta mjesta i suzbije prijetnju. Ovo naređenje odmah izvršite i javite mi. Tito

26-I-1943.

19

Fotokopija druge stranice dokumenta br. 161

BR. 165

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 26 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE DA GLAVNINOM SNAGA DEJSTVUJE NA PROSTORIJI BUGOJNO, GORNJI VAKUF, A POMOĆNIM SNAGAMA VRŠI PRITISAK NA KOMUNIKACIJU JAJCE-TURBE—TRAVNIK[1]

Hitno!

III DIVIZIJI

Neprijatelj pokušava da nastupa sa svih strana i dosada nema nekih naročitih uspjeha. Ova ofanziva je ozbiljna stvar i radi se o našoj slobodnoj teritoriji, o našim ranjenicima. Naše trupe daju svugdje herojski otpor. Sada čujemo da se sprema ofanziva i od Kupresa[2]. Prema tome naređujem da smjesta uputite na teritoriju Bugojno—Gornji Vakuf 2 brigade, da pravite pritisak na Bugojno, a [G.] Vakuf eventualno zauzmete, da biste na taj način spriječili ofanzivu u pravcu Livna, jer je sada to mjesto i teren od životnog pitanja za nas. Jednu brigadu ostavite na prostoriji Jajce—Turbe, s tim da pravi pritisak na ta mjesta i ruši prugu.

Ovo naređenje odmah izvršite i javite mi[3].

Tito
26.1.1943

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 34—1, k. 14.

* General Roata je bio predvideo, u vezi s operacijom „Vajs **I",** da četnici Draže Mihailovića koncentrično nastupaju od Prozora i Knina ka Glamoću. Od Prozora su imali da nastupaju crnogorski četnici, a cd Knina hercegovački i lički četnici. Ova četnička dejstva preduzela bi se nezavisno od zadataka onih italijanskih divizija koje su bile određene za učešće u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzjvi (vidi dok. br. 137, primedbu br. 5). Iz jednog izveštaja zapovedništva Šeste oružničke pukovnije NDH vidi se da se u toku 26 i 27 januara 1943 očekuje prolazak velikog broja crnogorskih četnika preko područja pukovnije (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 201). Međutim, njihov dolazak je usledio znatno kasnije — tek u drugoj polovini februara 1943, pa su tada bili upotrebljeni u borbi za Konjic i u bici na Neretvi.

[9] U vezi s ovim naređenjem Vrhovnog komandanta, Štab Treće NOU divizije prebacio je na prostoriju Bugojno, Gornji Vakuf Petu (crnogorsku) i Prvu dalmatinsku NOU brigadu, dok je na prostorjji Jajce, Donji Vakuf, Turbe — gde se dotada nalazila Divizija — ostavio Desetu (hercegovačku) NOU brigadu.

BR. 166

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O NEPOVOLJNOJ SITUACIJI U PRAVCU SLUNJA[1]

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Šaljem Vam poštu, sa novinama i sličicama naše ratne luke Podgore, koje sam dobio od druga Vicka[2].

Razvoj situacije na našim frontovima poznat Vam je iz kratkih obaveštenja koja dostavljam preko telefona. Sada, u ovom momentu, težište događaja je na slunjskom pravcu. Verujem da ćemo ih odbiti — a ako razbijemo ovu kolonu, koja je nosilac ofanzive, onda ćemo lako svršiti sa onom nepr. grupom koja nadire preko Banije.

Situacija na ostalim našim frontovima je povoljna.

Ja sam u vezi sa svima štabovima.

Drug. pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

26/1 u 23 časa **Terzić**

jsi'

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 31—1, k. 8.

[2] Vicko Krstulović

BR. 167

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 27 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA PRIKUPLJANJE DIVIZIJE NA PROSTORIJI JAJCE, DONJI VAKUF, TURBE[1]

I divizija

Neprijateljsko nadiranje sve jače. Prikupite cijelu diviziju na prostoriji Jajce—[Donji] Vakuf—Turbe. Po mogućnosti zauzeti Jajce ili D. Vakuf. Demonstracije ne vrijede. III dobila zadatak napasti Bugojno i G. Vakuf.[2] Iz Prozora spremaju Talijani i četnici ofanzivu u pravcu Ravno—Livno. To je velika opasnost za nas.

Zašto nam ništa ne javljate šta radite i šta je novo kod vas? Ovo naređenje izvršiti hitno.[3]

Naši zauzeli Strmicu, Plavno i Golubić.[4] Bihać je bombardovalo 12 aviona.

27. I. 43. **Tito**

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—1, k. 14.

[2] Vidi dok. br. 148. Usled brze izmene opšte situacije, Vrhovni komandant je odustao od zauzimanja Jajca, Donjeg Vakufa i Bugojna. Ovo je uradio zbog toga što je ocenio da bi se time znatno usporilo vreme prelaska Glavne operativne grupe divizija u protivofanzivu ka Neretvi: sem toga, čak i u slučaju potpunog uspeha, ne bi se oslobođenjem ovih mesta bitno uticalo na efikasnost izvođenja protivofanzive, a još manje na povoljan obrt opšte situacije.

[3] O izvršenju ovog zadatka vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 134, 135, 142, 145 i 150.

[4] Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 75, 200 i 204.

BR. 168

PISMO IVE RIBARA-LOLE OD 27 JANUARA 1943 GOD. EDVARDU KARDELJU KOJIM GA OBAVEŠTAVA O SVOM DOLASKU U SLOVENIJU[1]

Poljane, 27. I. 1943.

Dragi Bevc!

Znam da ćeš se iznenaditi [kada] vidiš da ti se javljam — iz tvoje Slovenije. [Jedna] muslimanska poslovica kaže: „Kad neće Muhamed bregu, ide breg Muhamedu". Tako, pošto nismo imali vesti od vas, pošto vas [nije bilo] ni na jednoj našoj velikoj manifestaciji: AVNOJ, Omladinski kongres, AF2, i pošto mi više nismo imali tačne pretstave o stanju kod vas, Stari- je odlučio da se ja vratim k vama na „opširniji razgovor". Sa mnom je i drug Rato[3], da pomogne konsolidaciji rada među omladinom kod vas i prenese nove stvari (koje smo postavili u vezi s Kongresom.) —

U Suhoru sreli smo se s Janezom[4] a u Podturnu s Angelom"'. Bili smo već i do Ajdovca kod vaših brigada. Naša je prva namera bila da skroz guramo do vas, iako smo se zapanjili kako je to daleko! Ali su nas događaji prinudili da sada promenimo naš plan:

1) Mi svi dole[6] nismo imali prave [pretstave o stanju,]... a naiočito [ne o] teškim vezama kod vas, tako [da je] Stari mislio da ćemo Rato i ja zajedno [bar] za 5—6 nedelja svršiti poslove s vama. [Sada] vidimo da je to nemoguće, i da će [trebati] mnogo više vremena.

2) Ofanziva na bosansko-hrvatski oslobođeni [teritorij] (a koji smo već dulje očekivali i imali [podataka] o njoj) očevidno će na izvesno vreme potpuno —"ekinuti veze tih krajeva sa

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SK Slovenije, a njegov fotosnimak u mikroteci Vojnog istoriskog instituta JNA pod br. 7/299—301 — SI. Dokumenat je na pojedinim mestima slabo očuvan.

[2] Tito

[3] Rato Dugonjić

[4] Boris Krajger

[5] Ivan Maček

[6] Misli se na Vrhovni štab NOV i POJ i na CK KPJ.

VS-om. Na hrv. granici ostaje 5 brigada (2 hrv.[7] i 3 vaše[8]). [Njihovu] aktivnost danas treba da odluči interes zajedničke borbe protiv ofanzive, a koje ostaju bez veze s vama i Vrhovnim. Pored toga hoću da iskoristim Valdesovog „goluba"[9] da se javim Starom — a kad dođem vama, dugo, verovatno, to neću moći.

Sve ovo navelo nas je da malo odložimo dolazak tebi. Kocbek i Rus vam se vraćaju, Angelo, Rato i ja ćemo s vašim brigadama do Suhora, [tj.] Štaba II hrv. zone. Ostaćemo tamo par dana da odredimo zadatke svih tih brigada tamo, veze itd. Zatim ćemo zajedno k vama (pošto je skoro [sigurno] da sad ni Angelo neće moći dole). Rato će iskoristiti da održi savetovanje SKOJ-a za Dolenjsku. — O svemu će ti sam opširno ispričati [Janez].

[To što] se motam po Sloveniji naporno je, ali mi nije žao, jer sam dobio sliku terena, prilika i naših kadrova. Tako će i naši razgovori biti plodniji — a imamo mnogo da pričamo. Čitao sam kod Angela tvoja pisma[10] Starom i ne slažem se baš u svemu — dakle, naoštri se za diskusiju.

Janezu sam usmeno objasnio neke stvari u vezi s mojim dolaskom. Najaktuelnije bi bilo prirediti što pre (to je poruka Starog) partijsko savetovanje.

Mnogo se radujem našem skorom viđenju i pričanju. **Po**zdravi Arsu i sve drugove tamo i spremi mi „dobar krevet i — kosilo".

Do skorog viđenja, mnogo drug. pozdrava.

Lola

[7] To su bile Četvrta brigada (bez Prvog bataljona) Osme NOU divizije-i Trinaesta proleterska brigada „Rade Končar" Pete operativne zone NOV i PO Hrvatske.

[8] To su bile NOU brigade „Matija Gubec", „Ivan Cankar" i „Ljubo **Sercer".**

° Odnosi se na ilegalnu radio-stanicu CK KPJ, koja se nalazila u Zagrebu.

[10] Vidi dok. br. 24, 109 i 128.

BR. 169

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O NEPOVOLJNOM RAZVOJU SITUACIJE NA FRONTU PRVOG HRVATSKOG NOU KORPUSA I O MERAMA PREDUZETIM U VEZI S TIM[1]

27/1

Situacija se pogoršala.

Lički pravac — naročito nema ništa, sem što su Tal. izbili na Kadin[2] Klanac (ka Plit. Jez.)[3]. Tamo je bio samo 1 bat[4]. Upućeno mu pojačanje[5].

Sinoć.[nji] izv.[eštaj] bio [je] netačan i neistinit (dva puta)[6]. Situacija je bila drukčija. XV brigada (kor.) uspela je da prođe preko s. Lipovca u pravcu Mašvine. Nepr. koji je nadirao ist.[očno od] ceste Slunj—Rakovica izvršio je prodor između s. Lipovca i Oštarskih Stanova, tu izbio na cestu i zatim nesmetano produžio ka Rakovici.[7] Slabo izviđanje i obezbeđenje, niko ga nije primetio od naših trupa koje su držale položaje od s. Jarka do Oštarskih Stanova, neposredno zapadno od ceste.[8] Ustvari neprijatelj je prodefilovao pored njihovih položaja. Već je bio sinoć oko 24h[9]. Za ovo vreme snage zapadno od puta ostale su

[1] Original,- pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 32—1. k. 8.

[2] Omaška; na geografskoj karti piše: Čudin Klanac.

* Odnosi se na severnu kolonu italijanske divizije „Re" (vidi tom V, knj. 11, dok. br. 101 i 212, knj. 12, dok. br. 89 i knj. 13, dok. br. 501.

[4] Odnosi se na Treći bataljon Druge ličke NOU brigade (vidi tom V, knj. 13, dok. br. 50).

[5] Kao pojačanje upućen je Četvrti bataljon Druge ličke NOU brigade, koji se tada nalazio u s. Turjanskom, kao brigadna rezerva (vidi tom V, knj. 13, dok. br. 50).

[r'] Vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 164.

[7] Neprijatelj je noću 2&Z7 januara ovladao i s. Rakovicom (vidi tom V, knj. 12, dok. br. 90 i tom IV, knj. 9, dok. br. 236).

[s] Zapadno od ceste Slunj — s. Rakovica dejstvovali su Prvi bataljon Četvrto brigade Osme NOU divizije i delovi Šeste NOU brigade Pete operativne zone NOV i PO Hrvatske (vidi tom V, knj. 11, dck. br 95 i knj. 12, dok. br. 90).

[9] Omaškom je izostavljeno mesto. Verovatno se odnosi na s. Rakovicu, jer je 26 januara posle podne neprijateljska kolona koja je nastupala od Slunja (između zapadne obale r. Korane i ceste Slunj — s. Rakovica) zaustavljena jakim protivnapadom Petnaeste hrvatsk= brigade Osme NOU divizije i odbačena ka Slunju; međutim, neprijateljski motorizovani delovi uspeli su da se probiju do s. Rakovice (vidi tom V, knj. 11, dok. br. 95, 96 i 97 i knj. 12, dok. br. 90).

pasivne i neaktivne, iako su imale idealne šanse da mu ugroze otstupnicu i da ga napadaju po bokovima. Umesto toga, njima je neprijatelj otsekao otstupnicu kod Rakovice. Po ranijim izveštajima Gl. š. o odlič.fnoj] situaciji, mi[10] smo uputili VII brigadu u pravcu brda Mašvine sa zadatkom da zajedno sa XV [brigadom] produži, navodno, gonjenje neprijatelja u pravcu brda Prozora. Naša prvobitna odluka je bila u pogledu angažovanja ove brigade da upravimo njeno dejstvo u pravcu od Selišća i Oštar. Stanova u cilju udara u bok ove nepr. grupe. Međutim, na osnovu ovakvih izveštaja cd strane Gi. št. (da je neprij. proteran i da ga gone), mi smo skrenuli pravac angažovanja VII brigade VII div. u pravcu Mašvine. Na osnovu izv. od Gl. š. o novostvorenoj situaciji kod Rakovice i iznenadn. prodoru nepr., doneli smo odluku da uputimo obe Jakš.fićeve] preostale brigade[11] pravcem Tržačka Raštela—s.Kršlja—s. Rakovica sa zadatkom da bočno napadnu ovu istaknutu nepr. grupu kod Rakovice, razbiju i odbace ka zapadu.[12] Takođe naredili smo VII brigadi, koja je upućena ka Mašvini, da se okrene preko Lipovca u pravcu Selišća u cilju sadejstva ovim dvema brig.[adama]. XV brigada ostala bi prema Mašvini sa zad. [atkom] da štiti desni bok ove naše udarne grupe. Ovome kontranapadu naših snaga treba da uslede i kontranapadi onih grupa koje su zapadno od ceste. Mi smo u ovome smislu poslali pismeno naređenje po kuririma konjan.[icima] preko L.fičkog] Petr. Sela i autom preko Cazina na selo Tržac—Zaloga (pošto je tel. veza sa Jakš. prekinuta).

Pitanje [je] da li će Jakšić stići. Njemu treba oko 3 sata da se angažuje kod cilja. Naređenje Starog da Jakšić rukovodi ovim operacijama[13] drugovi iz Gl. š. shvatili pogrešno...

Ne znamo gde je neprijatelj. Od sinoć, od 12 h. ne znaju [ni u Gl. štabu], niti imaju veze sa jedinicama, ostali [su] bez komandovanja i bez rezerve. Pravac Rakovica—[Ličko] Petrovo Selo ostaje otvoren i nezaštićen. Ako ovako nadire, napr. može večeras stići u Bihać. Nadamo se da će Jakšić stići.

Naređeno ie da se XVI hrv. povuče i zauzme položaj u međuprostoru Pećigrad—Cazin—Bužim, i bude tako sigurna za svoj desni bok i bude u vezi sa Jakšićem (bat. [aljonom] u selu Tržac —Sturlić).[14] Takođe i VIII kr. povučena je istoč. od Bužima a sev.

[10] Misli se na Aleksandra Ramkovića i Velimira Terzića.

[11] Odnosi se na Osmu brigadu Sedme NOU divizije i Petu brigadu Osme NOU diviziip.

[12] Ovaj bočni protivnapad na neprijateljske snage kod s. Rakovice niie izvršen, jer s^ brzo promenila situacija na cvom pravcu, pa se Udarna gima morala povući ka Bihaću.

[13] Redakcija niie usDela pronaći ovo naređenje dresa Tita.

[14] Na ovoj liniji držao je položaje jedan bataljon Sedme brigade Sedme NOU divizije.

od Otoke (nepr. je prošao Zirovac — išao ka Bužimu, Komanda pobegla).[15]

Nameće se pitanje brze likvidacije mosta, ali se ne može oštetiti kako treba. Treba mu 4—5 sati, a treba VIII [brigada] da se prebaci ovde.

Da li da se ruši most, a orijentisati trupe na Ostrožac? —

SM[18] bez podata[ka].

BR. 170

OBAVEŠTENJE OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 28 JANUARA 1943 GOD. PRIVREDNO-FINANSISKOM OTSEKU IZVRŠNOG ODBORA AVNOJ-a O OBRAZOVANJU MAKARSKOG PODRUČJA I MOGUĆNOSTIMA NATURALNE RAZMENE ŽIVOTNIH NAMIRNICA S NJIM[1]

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Broj služb.
28-1-1943 g.

PRIVREDNO-FINANSIJSKOM OTSEKU IO AVNOJ[2]

Otsjek Štaba IV Operativne zone za vojne vlasti u pozadini izvještava nas da je oslobođen jedan dio Omiškog kotara, koji sada potpada pod komandu Splitskog područja, kao i da je od oslobođenih dijelova Makarskog i Imotskog kotara obrazovano Makarsko područje.

Ekonomska situacija naroda i vojske u tome kraju dosta je teška. Narod raspolaže većim količinama ***ulja, vina i rakije,*** te se postavlja pitanje razmjene tih artikala za ***žito i meso.*** Ako momentana situacija i ne dopušta razmjenu sa žitorodnim kra-

[15] Odnosi se na Komandu mesta Zivorac.

" Sanski Most

[1] Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—4, k. 6—A.

[2] Izvršni odbor Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

jevima, držimo da bi se razmjena za meso, odn. stoku, mogla i pod ovim uslovima organizovati, pa vam ovo dostavljamo na proučavanje. Molimo vas da o datoj mogućnosti izvijestite Otsjek IV Op. zone za v. v. u p.

S.F. - S.N.

(M.P.)

BR. 171

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI U ZONI DEJSTVA PRVOG HRVATSKOG NOU KORPUSA[1]

8 kr.[ajiška] prebacila se kod Krupe.[2] Zadatak: zatvara pravac K.[rupa]—Risovac sa većim delom [snaga,] a sa manjim ostaje prema...[3] kod Nov.fog], U njenom sastavu [je] i Ban.[ijski NOP] odred. Danas do podne na tom pravcu nepr. je zauzeo Bužim i Pećigrad. Naređeno je 16 br.figadi] da se prebaci kod[4] Une, što će ona do pola noći učiniti. 1 bat. će ostati na desnoj obali Une, prema Ostrošcu, da drži most, a od ostala 2 jedan u selo Grabež, a drugi da se uputi Jakšiću. J.[akšić] je jutros u 6 bio na drvenom mostu na Uni. On će se prebaciti sa 7 i 8 brigadom i zauzeće prostor B.[ijele] Vode—Ritoč—Hrgar; ima za zadatak da zatvori pravac B.— P.[5] kao i B.[ihać]—Grmeč. Raspolaže sa 7, 8 i 16 brigadom; vezaće se sa Hamdijom[6] i preko njega sa Kočinim[7] jedi-

[1] Original, pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 42—2, k. 9—A.

Iz sadržaja se vidi da je izveštaj pisan 28 januara 1943 godine. Rukopis je nekog od članova Štaba Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba, koji je, u otsutnosti Sretena Zujovića, primio telefonski izveštaj Velimira Terzića iz Bihaća, namenjen Vrhovnom komandantu.

[2] Bosanska Krupa

[3] Redakcija nije mogla pročitati naziv mesta.

[4] Omaška; treba da piše: preko.

[5] Bihać—Petrovac (Bosanski)

[6] Hamdija Omanović

[7] Omaška; treba da piše: Kostinim.

nicama. Veliki most[8] je rušen od 6%—13 časova, oštećen je relativno dobro u dužini od oko 15 m i ne može se opraviti za 3—4 dana. Putevi se intenzivno ruše, a naročito klanci.

Terzić je juče oko 12 časova razgovarao sa komand, [antom], Hr. korpusa i ovaj mu je rekao da ga je Jak.fšić] izvestio da će napadati padom mraka; od toga vremena nije više imao vezu sa Jak.fšićem]. Jak. je vodio potpuno samostalno i nezavisno svoje akcije, bez sadejstva hr. jedinica. Terzić nije lično razgovarao sa Jak. i nema podataka o njegovim akcijama, ali će večeras razgovarati, pošto mu je ostavio tel. vezu. Naređeno je 5 hr. brigadi da zatvori pravac B.—Lapac[9], a ostalim brigadama da se postave na novim pravcima kojima, izgleda, neprijatelj teži za dalje nadiranje. Izgleda da je neprijatelj skrenuo težište svoga nadiranja ka Lici, rokirao je veće snage[10] u pravcu Drežnik Grad—Pl.[itvička] Jezera i u pravcu P. Selo[11]—Prijeboj—Korenica. Na ta dva pravca treba da se postave ostale hr. brigade[12]. Komanda Hr. korpusa izgubila je bila vezu sa [nekim] svojim jedinicama skoro čitava 4 dana, tek je juče uhvatila vezu sa 6 i 14 brigadom. Zadatak je hr. jed. da drže Korenicu, Udbinu i [Donji] Lapac i onemoguće koncentrični napad nepr.[ijatelja] upravljen prema Korenici.

Manola se dobro držao u Lici. Njegova situacija je nešto otežana situacijom na sektoru Hr. korp.[usa].

Glavna kolona neprijatelja na pravcu K,—S.—B.[13] prenela je težište sa levog na desno krilo i upravila glavni udar prema Lici a jednim krakom, možda, prema Bihaću.[14] Izgleda, prema tome, da od B.[ihaća] ne preti glavna opasnost. Mogućnost je da se ovo potvrdi kao tačno, S obzirom da se nepr. oslanja na levu obalu Une i ne zna da ćemo njenu desnu obalu braniti, a s druge strane, prenošenjem težišta na svoje desno krilo, čisti Liku i spajajući se sa Tal. i čet.fnicima] izbija na Jadr. More. Težište borbe prenosi se na Liku i sa pravca S. Most. Sa Ban.[ijskog] sektora neprijetelj obazrivo napreduje, ali će verovatno do sutra biti na Uni. Situacija na sektoru B.fosanskog] kor.[pusa] ista kao ranije.

Marko i Terzić će ujutro doći ovamo.

[8] Odnosi se na kameni most u Bihaću.
[9] Bihać — Donji Lapac
[10] Radilo se samo o dejstvu pomoćnih snaga desne kolone nemačke Sedme SS divizije „Princ Eugen".
[11] Ličko Petrovo Selo
[12] Verovatno se misli na Petnaestu brigadu Osme NOU divizije i Šestu i Četrnaestu brigadu Pete operativne zone NOV i PO Hrvatske.
[13] Karlovac — Slunj — Bihać
[14] Glavni udar neprijatelja bio je i dalje' usmeren prema Bihaću

•BR. 172

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 29 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA HITNO PREBACIVANJE DIVIZIJE IZ SREDNJE BOSNE NA PROSTORIJU GORNJI VAKUF, PROZOR[1]

I Diviziji

Naređujem najhitnije krenuti u pravcu Donji Vakuf—Prozor preko Komara. Javite se svakog dana. Talijani i četnici koncentrišu se u Prozoru i Bugojno—Kupres za napad na Livno. Dejstvovati ćete zajedno sa II i III Divizijom ofanzivno.

29. I. 1943. **Tito**

BR. 173

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 29 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE ZA DEJSTVO U PRAVCU BUGOJNA I GORNJEG VAKUFA[1]

III Diviziji

Naredio sam I Diviziji da se prikupi na prostoriji Jajce[2]. Cim stignu prve jedinice te brigade[3], vi povucite i Hercegovačku brigadu[4] i dejstvujte sa cijelom divizijom na Bugojno i [G.] Va-

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9/1—5, k. 706—A.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—1, k. 14.

[2] Vidi dok. br. 167.

[3] Omaška; treba da piše: divizije.

[4] Deseta (hercegovačka) NOU brigada se tada nalazila u zaštitnici Treće NOU divizije i dejstvovala je na komunikaciji Donji Vakuf — Turbe.

kuf. II Diviziju prikupićemo na prostoriji Tomislavgrad[3]—Ravno da zajedno sa vama uništi koncentraciju Talijana i četnika kod Prozora.[6]

Tito

29. I. 1943

BR. 174

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 29 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU DIVIZIJE DA PRIKUPI GLAVNINU SNAGA U PRAVCU PROZORA[1]

III Diviziji

Koncentrišite odmah dvije brigade prema Prozoru,[2] II Divizija kreće u tom pravcu,[3] a i Koča je dobio taj pravac.[4]

Tito

29. I. 1943

[5] Duvno

* U produžetku, Vrhovni komandant bio je još napisao: „Poslije toga, obje divizije dejstvovaće prema Hercegovini. Ovo držati u najvećoj tajnosti" — pa je obe rečenice precrtao.

Druga proleterska divizija dobila je kasnije drugi pravac dejstva — ka Posušju i Imotskom.

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11—1, k. 14.

[2] U vezi s ovim i ranijim naređenjima Vrhovnog komandanta, Treća NOU divizija orijentisala je u pravcu Prozora glavninu svojih snaga: Petu (crnogorsku) i Prvu dalmatinsku NOU brigadu. Dejstvujući u tom pravcu, ove dve brigade su noću 30/31 januara oslobodile Gornji Vakuf, ali nisu mogle odmah nastaviti dejstva ka Prozoru, usled jakih neprijateljskih protivnapada iz Bugojna. Za ovo vreme Deseta (hercegovačka) brigada nalazila se na prostoriji Donji Vakuf—Turbe (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 15, 314 i 331).

[3] Redakcija nije uspela pronaći naređenje koje je Vrhovni komandant uputio Drugoj proleterskoj diviziji.

' Vidi dok. br. 172.

BR. 175

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 29 JANUARA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVE PROLETERSKE I TREĆE NOU DIVIZIJE ZA PRIKUPLJANJE DIVIZIJA NA PROSTORIJI PROZOR-ŠĆIT-RAVNO RADI OFANZIVNOG DEJSTVA U PRAVCU NERETVE[1]

1.

I Diviziji

Naređujem:

Krenite najhitnije na Prozor sa dvije brigade, da zajednički napadnete neprijatelja sa III Divizijom. Jedna brigada, bez teške komore, neka se najhitnije prebaci na pravac Mrkonjić—Glamoč da zaštiti taj pravac, jer su svi naši ranjenici u velikoj opasnosti.[2] Ofanziva neprijatelja je sa svih pravaca i prijeti opasnost da nam kod Livna otsijeku otstupnicu. Djelujte brzo, uz puno odgovornosti. Brigada kod Mrkonjiča mora biti već sjutra prebačena.

2.

III Diviziji

Predajte ovu depešu III Diviziji:

Cijela divizija neka se najhitnije skoncentriše na prostoriji Prozor—Šćit—Ravno.

Tito

29. I. 43

[1] Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 31—13, k. 14—A i reg. br. 11—1 k. 14.

[2] Za zaštitu pravca Mrkonjić Grad—Glamoč bila je upućena Treća (sandžačka) proleterska brigada, a ostale dve brigade — Prva proleterska i Treća krajiška — upućene su ka Gornjem Vakufu (vidi tem IV knj. 9, dok. br. 157).

BR. 176

NAREĐENJE ŠEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29 JANUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA DA SE U POGLEDU EVAKUACIJE VOJNOTEHNICKE RADIONICE I MAGACINA LJUDSKE HRANE RUKOVODI VOJNOM SITUACIJOM, NE OĆEKUJUCI POSEBNA NAREĐENJA[1]

VRHOVNI STAB
NOV I POJ
— EKONOMSKI OTSJEK —
II SEKCIJA
Br. 126
29. I. 1943 g.

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Položaj

Pošto nemamo sa vama telefonsku vezu, potrebno je da nam dostavite slijedeće podatke:

1) Da li je u opasnosti vojno-tehnička radionica br. 1 u Podgrmeču?

U slučaju potrebe naredite prebacivanje ove radionice.

2) Da li vršite u potpunosti evakuaciju ljudske hrane prema vojničkoj situaciji?

Nemojte za ovo tražiti nikakvo naređenje od ovoga otsjeka, nego se upravljajte prema situaciji.

Otsjek ostaje još u Bosanskom Petrovcu i nastojte da nas izvještavate o svim važnijim promjenama.

Odgovor nam pošaljite-po kuriru.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Bosanski Petrovac
29-1-1943 u 21,10 časova

Šef otsjeka:
M. Vujović

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4'1—24, k. 407—A.

BR. 177

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30 JANUARA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO ZA HRVATSKU O SITUACIJI U ZONI DEJSTVA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA I DIREKTIVA ZA DALJI RAD GLAVNOG ŠTABA[1]

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
30-1-1943 g.

2. II. 43

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE

Situacija na desnoj obali Une je sledeča:

1) Na pravcu Bihać—Petrovac nalaze se VII Hrvatska divizija.[2] Jedan bataljon ove divizije nalazi se prema Ostrošcu.[3] Neprijatelj nije pokušao da pređe prelaze kod Bihaća i Ostrošca.

2) Prema Bosanskoj Krupi i Otoci, na desnoj obali Une, nalaze se bataljoni VIII Krajiške brigade. Neprijatelj je tamo pokušao da prodre, ali je odbijen.

3) Situacija na sektoru Sanski Most je sledeća:

Neprijatelj je uspeo da zauzme Ključ, posle žestokih žilavih višednevnih borbi. Dalje od toga mesta nije nadirao. Zadržan je jedinicama V Krajiške divizije.[4]

Na pravcu Sanski Mošt—Lušci Palanka, neprijatelj je uspeo da sa jednom kolonom od 1.000 ljudi obiđe sa severa Lušci Palanku i izbije u Majkić Japru. Ova je kolona zadržana, potpuno opkoljena i otsečena i već dva dana je kako se vrši njeno uništavanje.[5]

[1] Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—1, k. 7. Datum u desnom gornjem uglu dopisan je mastilom, kao oznaka da je tog dana obaveštenje primljeno u Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku.

[2] O povlačenju ove divizije na desnu obalu Une i o rasporedu njenih jedinica posle napuštanja Bihaća vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 160.

[3] Taj bataljon je bio iz Šesnaeste NOU brigade, a imao je zadatak da sprečava opravku porušenog mosta na Uni kod Ostrošca.

[4] Peta NOU divizija sprečila je prodor 749 puka nemačke 717 divizije u Ključ, ali je ovaj puk uspeo da ovlada raskrsnicom puteva kod s. Velagići i masivom Paunovca, pa su tako južnoj koloni 717 divizije stvoreni povoljni uslovi za nadiranje južnom stranom Podgrmeča, u pravcu Bosanskog Petrovca (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 15, 180, 183, 187 i 169>.

[5] Odnosi se na 737 puk nemačke 717 divizije. Jedinice Četvrte NOU divizije okružile su ga kod s. Benakovca, ali je on, posle nekoliko dana žestokih borbi, uz pomoć 369 legionarske divizije, uspeo da se izvuče iz okruženja (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 159 i knj. 10, dok. br. 4, 5 i 9).

Na ostalim pravcima od Sanskog Mosta prema Lušci Palanci neprijatelj je svuda zadržan i odbijen.

Neprijatelj i dalje vrši koncentraciju svojih snaga u Prijedoru i Sanskom Mostu. Po dobijenim podacima, cilj neprijateljske ofanzive je prodreti pravcem Sanski Most—Ključ—Petrovac—Drvar—Grahovo—Knin.

4) Situacija oko Knina je sledeča:

Posle likvidacije Golubića, Strmice i Plavna, naša II Divizija bila se povukla prema Livanjskom Polju, u cilju priprema za novi zadatak. Osetivši rokiranje naših snaga u ovom pravcu, četničko-talijanske snage, koje su se bile povukle u „žicu" oko Knina, izvršile su ispad i povratile Golubić, Strmicu i Plavno. Zbog slabih snaga na tome pravcu, mi smo bili prinuđeni da hitno rokiramo jednu crnogorsku brigadu na Grahovo.[0] Obzirom da neprijatelj može da ugrozi iz Plavna okolinu Srba i dalje ka severu, mi smo naredili da vaš Lički odred ostane i dalje na tom pravcu.[7]

Ne poznajemo stuaciju kod vas. Ništa nas ne izveštavate. Nemamo sa vama veze. Verovatno je da je težište neprijateljske ofanzive od Korduna skrenulo prema Lici. Cilj je ove ofanzive neprijateljskih snaga koje su nadirale Kordunom da se probiju preko Like prema Gračacu i Lovincu. Ukoliko ne budete mogli da izdržite pritisak neprijateljskih snaga, kako sa severa tako i sa juga, vi treba da nastojite da sačuvate organski sastav vaših jedinica.

Usled pritiska nadmoćnijih neprijateljskih snaga, vi ćete verovatno biti prinuđeni da raščlanite vaše jedinice na bataljone, da se povučete u planinske predele, dalje od komunikacija, odnosno, dosadašnjih vaših baza — varoši. Glavno je u ovoj situaciji sačuvati živu snagu i njen organski sastav. Pitanju ranjenika posvetite osobitu pažnju. Ranjenici ne smeju pasti neprijatelju u ruke. Iste treba da zbrinete u visoke šume, gde ima koliba i staja, a koje su nepristupačne za jače neprijateljske formacije, odnosno koje vi možete vrlo lako braniti zasedama. Pojedina sela trebate svakako zadržati pod svojom kontrolom i vlašću. Nastojati svima silama da zadržite prostoriju oko Donjeg Lapca i dalje prema grebenu Plješevice. Neprijatelj nema mogućnosti niti snage da drži svako naselje, te će vam zato biti olakšano da odmah po svršetku njegove ofanzive zauzmete mnoge svoje stare pozicije i baze koje ste imali pre ofanzive, a možda da povratite i veći deo okupirane teritorije koju ste ovom ofanzivom izgubili.

[6] Redakcija nije uspela pronaći naređenje za uoućivanje Četvrte (crnogorske^ proleterske brigade Druge proleterske divizije na sektoi Bosanskog Grahova.

[7] Redakcija nije uspela pronaći ni ovo naređenje.

Sada treba da nastojite da vaše jedinice odmorite i osvežite, izvršite potrebnu reorganizaciju i odmah da pristupite užurbanom moralno-političkom i vojno-stručnom usavršavanju, uzdizanju i jačanju vaših vojnih formacija.

Pitanju mobilizacije novoga ljudstva i popuni vaših jedinica novim snagama trebate posvetiti najozbiljniju pažnju. Vaše brigade su malobrojne. Potrebno ljudstvo za popunu vaših jedinica trebate tražiti od IV Operativne zone, koja još raspolaže dovoljnim ljudskim rezervoarom. Naročito u severnoj Dalmaciji, gde do sada skoro nije vršena nikakva mobilizacija. Zato najhitnije uputite u severnu Dalmaciju potreban broj rukovodećih drugova koji će sa drugovima sa terena izvršiti mobilizaciju i popuniti vaše jedinice. Svakako da trebate u severnu Dalmaciju uputiti neku jedinicu, u cilju uspešnijeg izvršenja ove mobilizacije.

O svemu nas redovno izveštavajte na pravcu Martin Brod—Drvar.

Takođe, radio-vezu sa nama redovno održavajte.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika štaba
Terzić

(M.P.)

BR. 178

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30 JANUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O POVLAČENJU SEDME NOU DIVIZIJE I OSME KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DESNU OBALU UNE[1]

Druže Stari,

Iz izveštaja druga Hamdije[2] vidi se da su oni[3] izbili do Une, prema [Bosan.] Krupi i Ostrošcu, što je sasvim razumljivo, pošto su se naše snage prebacile na ovu stranu.

Razgovarao sam sa drugom Kostom. On će doći večeras na konju do 16 čas., gde će uzeti sobom druga Đuru.[4] Pošto nemaju nikakvih prevoznih sredstava, ja sam im obećao auto da se prebace do nas, pošto se Košta mora odmah vratiti.[5]

Naredio sam da se odmah ruši cesta Petrovac—Bravsko.

Bombardovanje Petrovca kratko vreme, palo 3—4 bombe i nešto su mitraljirali, a zatim se udaljili.

Terzić

[1] Original, delom otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, a delom napisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 34—1, k. 8. Obaveštenje je Velimir Terzić dopisao u prepisu izveštaja komandanta Prvog bosanskog 'NOU korpusa (vidi tom IV, knj. 9. dok. br. 156).

[2] Hamdija Omanović

[3] Odnosi se na delove 369 legionarske divizije.

[4] Duro Pucar

[5] Sledeći tekst dopisan je mastilom, latinicom. Rukopis je Velimira Terzića.

BR. 179

UPUTSTVO SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD JANUARA 1943 GOD. JEDINICAMA NOV I POJ ZA BORBU PROTIV PEGAVOG I TRBUŠNOG TIFUSA[1]

Ovaj letak pročitati i prodiskutovati na svim konferencijama.

KAKO CEMO SE SAČUVATI OD TRBUŠNOG TIFUSA

Trbušni tifus je opasna zarazna bolest koja može, naročito u ratnim prilikama, nanijeti velike štete narodu i vojsci. Potrebno je da se svaki partizan, svaki funkcioner N.O.O., svaki građanin upozna sa prirodom ove bolesti i načinom borbe protiv nje.

Bolest počinje polako. Dva do tri dana bolesnik oseća umor i gubi volju za jelom. Iz dana u dan dobija sve veću vatru. Javlja se glavobolja, bolovi u stomaku i vrlo često proliv. Sve se te tegobe iz dana u dan povećavaju, dok najzad bolesnika potpuno ne obore na postelju. Glava mu je crvena, vruća. Kad isplazi jezik, vidimo da je suv i obložen. Takvo stanje, sa stalno visokom temperaturom, traje nedjeljama.

Šta je uzrok tifusa? Prouzrokuje ga sitna, prostim okom nevidljiva klica, bacil, koja kroz usta ulazi u naša crijeva, tamo se razmnožava i truje nas.

Kako se širi tifus? Tifusne klice izlaze iz bolesnika putem izmeta, mokraće i pljuvačke. Ali ima i mnogo zdravih ljudi, koji su tifus preboljeli, pa još uvijek izlučuju zarazne klice. Klice se nalaze i na koži bolesnika, njegovoj postelji, rublju i odijelu. Kad živimo u blizini bolesnika, jedemo iz istih sudova i spavamo u istoj postelji s njim, rukujemo §e s njim, razumljivo je da će klice preći na nas pa ćemo se zaraziti. Ali opasnost prijeti i kad smo podalje od bolesnika. Na primjer: ako bolesnik vrši nuždu oko kuće, a ne u nužniku, klice ostaju na zemlji i sa zemlje se prenose obućom u stanove. Djeca pužu po podu i rukama unose nečist u usta. Ili: kiša pada i nosi klice po zemlji i kroz zemlju u bunare ili česme. Ili: domaćica njeguje bolesnika i sprema hranu za zdrave, rukama prenosi klice na hranu, pa se i zdravi zaiaze.

[1] Uputstvo je umnoženo na ciklostilu, latinicom. Primeraik koji Redakcija objavljuje nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 53—7, k. 13.

KAKO ĆEMO DA POSTUPIMO PROTIV TIFUSA?

1. Prije svakog jela operi dobro ruke. Naročito ih peri poslije vršenja nužde.

2. Operi dobro porciju i kašiku koju pozajmljuješ od druga.

3. Ne vrši nuždu oko kuće, nego samo u nužniku. Nužnike posipaj gašenim krečom.

4. Ne jedi hranu koja nije dobro prokuvana. Čuvaj se nekuvanog voća, sira, kajmaka i mlijeka. Ovaku hranu dobro ispeći ili prokuvati.

5. Vodu za piće uzimaj iz čistih izvora. Bunari su vrlo često zaraženi, zato nastoj da bunarsku vodu prije upotrebe prokuvaš.

6. Tifusnog bolesnika treba izdvojiti u zasebnu prostoriju, zabraniti svaku posjetu, njegovanje povjeriti samo jednoj osobi. Bolesnikovo posuđe, posteljinu i rublje iskuvavati u lukšiji. Izmet i mokraću brižljivo iznositi u nužnik i posipati krpčom. Poslije svakog dodira sa bolesnikom i njegovim stvarima dobro operi ruke. Dok traje vatra, bolesnika treba oblagati hladnim, mokrim krpama.Davati mu da jede mlijeko, čaja i meko kuvana jaja, krompir i dobro raskuvanu kašu od sitno prosijanog brašna. Bolesnikov život je u opasnosti ako mu dadeš hljeba, mesa, kupusa, pasulja ili makar koje čvrste hrane.

7. Pazi: tri nedjelje poslije prestanka vatre bolesnik je još uvijek zarazan, zato ga se morate čuvati kao i od bolesnika.

DRUGOVI BORCI, DRŽITE SE OVIH SAVJETA!

Ne dozvolite da nam ova podmukla bolest istrgne nekoliko stotina dragocjenih života!

Pobjeda nad tifusom, to je jedna pobjeda nad fašizmom!

KAKO CEMO SE SAČUVATI OD PJEGAVOG TIFUSA

Pjegavac je opasna zarazna bolest od koje su stradale mnoge vojske u prošlim ratovima. Veliki i silni Napoleon na svom pohodu u Rusiju 1812 godine izgubio je sto hiljada vojnika od pjegavca. U Srbiji 1916 godine oboljelo je pola miliona ljudi. U Rusiji 1917—1921 godine oboljelo je 25 miliona osoba, od toga 3 miliona umrlo. U našoj zemlji ima mjesta i krajeva u kojima pjegavac stalno tinja. To su srezovi: [Bos.] Novi, Sanski Most, Jajce, Glamoč, Prozor, Rogatica, Vlasenica i drugi.

Bolest počinje iznenada. Javlja se jeza i drhtavica, pa zatim visoka vatra i glavobolja. Lice postaje zažareno, oči upaljene. Bolesnik pada u postelju. Obično četvrtog dana bolesti javlja mu se po koži ospa — crvenkaste pjegice po rukama, leđima i trbuhu.

Jezik mu postaje suv, obložen, rđaste boje kao koža. Bolesnik bunca i baca se sa postelje.

Kako se bolest prenosi? Bolest prenose uši. Bez ušiju nema ni pjegavca! Zaražena uš ubode zdravog čovjeka i svojim ubodom unese mu u krv otrovne klice. Ali zarazne su i izmetine koje uši ostavljaju po koži čovjeka. Češanjem utrljavaju se i te izmetine u krv. Kad zavlada u narodu i vojsci velika ušljivost, onda su otvoreni putevi pjegavcu. Bolest se širi nevjerovatnom brzinom. Dovoljno je da čovjeka ubode i jedna jedina uš.

Sta da se radi?

Borba protiv pjegavca, to je borba protiv ušiju.

1. Bišti se svakog jutra. Poslije toga operi dobro ruke!

2. Iskoristi svaku priliku da se okupaš i sapereš ušije otrove sa kože!

3. Ošišaj kosu do glave jer te duga kosa može stati glave!

4. Organizujte iskuvavanje rublja i parenje odijela u aparatu „partizansko bure".

5. Kuće u kojima ćete konačiti ispraznite "potpuno od domaće posteljine i svih ostalih predmeta, pa zatim operite pod vrućom lukšijom.

6. Slamu na kojoj spavaš mijenjaj što češće, podove ribaj lukšijom.

7. Bolesnika izdvojte u zasebnu prostoriju, svucite ga do gola, ošišajte sve dlake, a odijelo i rublje iskuvajte. Ako je bolesnik očišćen od ušiju, on nije više opasan za svoju okolinu. Bolesniku davati hladne, mokre obloge za sve vrijeme dok traje vatra. Bolesniku davati svaku hranu koju zaželi, ali prvih dana bolje je da hrana bude lagana i tekuća.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

JANUARA 1943 GODINE Sanitetski otsjek Vrhovnog štaba

BR. 180

POZIV VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD JANUARA 1943 GOD. NASILNO MOBILISANIM I ZAVEDENIM ČETNICIMA DA PRELAZE NA STRANU NARODNO-OSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[1]

ČETNICI !

Obraćamo se ovim svim poštenim ljudima među četnicima, svima vama koji još niste svjesni da ste gurnuti u bratoubilački rat za račun okupatora, svima vama koji gledate, a ne vidite, svima koji slušate a ne čujete, svima zavedenim, svima prevarenim i silom mobilisanim. Obraćamo vam se prije nego što bude kasno, prije nego što budete izvrgnuti uništenju od jedinica naše Narodno-oslobodilačke vojske, koja to ne želi. Naš jedini cilj je istjerivanje okupatora iz zemlje i uništenje svih izdajnika, koji su se svjesno stavili u službu vjekovnih neprijatelja našeg naroda — italijanskih i njemačkih osvajača. Obraćamo vam se prije nego što uprljate vaše ruke u bratoubilačkom ratu, koji najviše želi i koji organizuje okupator.

Već godinu i po dana srpski narod vodi najveličanstveniju i najsudbonosniju borbu u svojoj istoriji. Vodi je za svoju slobodu i nezavisnost, za svoju čast i dostojanstvo. Vodi je pod rukovodstvom Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, vodi je sa svojim junačkim jedinicama Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda.

Šta, međutim, rade vaše današnje vođe za to vrijeme? Lažu, varaju i izdaju.

Lažu neprekidno, neumorno, bezočno. Lagali su i lažu da naš narod nema snage za borbu protiv okupatora. Lagali su vas i lažu da nam naši saveznici poručuju da nije vrijeme za borbu. Naš najveći saveznik, naš najveći prijatelj, Sovjetski Savez, pozvao je sve porobljene narode u oslobodilačku borbu, pozvao je i naše narode u borbu. Naša Narodno-oslobodilačka vojska je saveznik Crvene armije, saveznik engleske i američke armije, i ona se time ponosi. Lagali su vas i lažu da su protiv okupatora. Oni su njegove sluge, a od vas su napravili njegove saveznike. Primaju pare od njega, piju zajedno sa okupatorskim oficirima, naoružavaju vas s okupatorskim oružjem, kolju hrvatsko i muslimansko stanovništvo za račun okupatora, ubijaju i muče srpske narodne borce, pripremaju pomoću okupatora svoju krvavu i pljačkašku vladu. Lažu vas da će se „Englezi iskrcati i njih dovesti na vlast", lažu, jer Englezi, iskrcali se ili ne, neće se

[1] Original, otštampan na tigl-mašini, ćirilicom, nalazi se u **arhivi** Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—1, k. 12.

miješati u unutrašnje stvari drugih naroda, jer je to osnova savezničke politike i svih ugovora između saveznika.

Varaju vas neprekidno, neumorno, bezočno. Govore vam da su partizani zaštitnici ustaša, a sami su sklopili krvavi savez sa ustaškim banditima protiv partizana, koji su cijelu ustašku državu iz temelja poljuljali i već je doveli na rub propasti. Sada im vaše vođe pokušavaju da pomognu — i zato vas dovode sa svih strana, iz Hercegovine, iz Crne Gore, iz Istočne Bosne, da ovdje, daleko od vaših kuća, ginete za interese okupatora i Pavelića, koji je poklao na stotine hiljada vaše braće, sestara i sinova. Pitajte vaše četničke vođe zašto su vas doveli, upitajte sami sebe zašto ste došli. Neće vam reći da vi svojim tijelima treba da branite prilaze okupiranom Splitu i ustaškom Zagrebu. Naša Narodno-oslobodilačka vojska ostvaruje bratstvo Srba, Hrvata i muslimana u borbi protiv okupatora, vaše četničke vođe ostvaruju bratstvo sa ustašama u borbi protiv naroda. I dok jedinice Narodno-oslobodilačke vojske oslobođavaju grad za gradom, srez za srezom, dotle vaše četničke vođe kuju zajedničke planove sa ustašama kako da ih opet povrate u Livno, Duvno, Glamoč, [Bos.] Petrovac, Drvar, Mrkonjić Grad, Bihać, Cazin, [Bos.] Krupu, Prnjavor, Tešanj, Zepče, Slunj, Korenicu, Lapac, Udbinu i u druge oslobođene varoši. Pitajte ih ko je bio u ovim gradovima i ko ih je oslobodio. Pitajte ih! Neće vam odgovoriti! Pitajte ih koliko je ustaša istrijebljeno, u krvavim borbama za oslobođenje ovih varoši. Znaju oni to — ali vam neće odgovoriti. Pitajte ih koliko su gradova i sela oslobodile „jedinice" Draže Mihailovića, njihove „jedinice". Pitajte ih — neće vam odgovoriti, jer ne mogu. Oni ne oslobođavaju, nego porobljavaju — oni su samo prethodnica okupatora.

Sta vam mogu kazati? Mogli bi vam reći koliko su muslimanskih i hrvatskih žena i djece poklali, koliko su pobili Srba, koji su bili za narodno-oslobodilačku borbu. To bi vam mogli reći, ali ako ih pitate, neće vam ni na to pitanje odgovoriti. Kriju oni pred vama svoje zločine. Prikazuju ih u drugom svjetlu! Pitajte ih ko je klao Srbe. Da li one nevine žene i djeca sa Biokova, iz Prozora, iz Foče i drugih mjesta koje su zvjerski pobili vaše vođe, ili zlikovci sa kojima vaše četničke vođe sklapaju sporazum i savez? Pitajte ih, ali upitajte i sami sebe: zar je to dostojno srpskog naroda da se u njegovo ime vrši osveta nad nevinom djecom i nemoćnim, ženama i starcima.

Pitajte ih zašto su sklopili savez sa ustašama. Neće vam odgovoriti. Varaće vas. Ali mi ćemo vam kazati. Vaše četničke vođe, izdajnici srpskog naroda, krvnici svih naroda Jugoslavije, služe svoju službu okupatoru. Okupator traži četničko-ustaški savez. On se nada da će tako moći suzbiti narodno-oslobodilačku borbu. Okupator traži, izdajnici slušaju!

Pitajte ih zašto kolju nevino hrvatsko i muslimansko stanovništvo, braću vašu. Oni vam neće odgovoriti. Ali mi ćemo vam kazati. Osnovni interes okupatora je da što više zakrvi naše narode. Na njihovoj međusobnoj borbi on može da zida svoju vladavinu. I zbog toga je naredio ustašama, što su ovi jedva dočekali, da kolju Srbe, zbog toga je naredio četnicima, što su i ovi jedva dočekali, da kolju i ubijaju Hrvate i muslimane.

Ovu naredbu okupatora vaše četničke vođe primile su objeručke. Ona odgovara njihovim željama i željama njihove izbjegličke Vlade: da na mržnji i zavadi naroda ponovo uspostave svoju staru, nenarodnu, izdajničku vlast. I ustaše su svoju krvavu ustašku vlast pokušale da zasnuju na krvi i međusobnoj mržnji naroda Jugoslavije.

Vaši vođi vas izdaju, neprekidno, neumorno, bezočno. Oni su vas doveli iz svih krajeva zemlje, iz Hercegovine, Crne Gore i Istočne Bosne, da vas bace pred naše mitraljeze i puške, topove i bacače, štedeći tako živote italijanskih i njemačkih vojnika. Guraju vas u najsramniju smrt, zbog koje će vas se vaša djeca stidjeti.

Lažu vas, varaju i izdaju!

Naša Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi zadaju sve teže udarce okupatoru i njegovim slugama. Ona čistinašu zemlju od fašističkih osvajača. Ona uništava njihove sluge. Narodni ustanak plamti u cijeloj zemlji. Danas nema više snage koja ga može ugušiti. Danas se, pod komandom Vrhovnog štaba, bore zajedno, rame uz rame, i srpski i hrvatski i slovenački i crnogorski i makedonski narod za svoju slobodu i svoju budućnost. Zajedno, složno i bratski.

Danas kada Crvena armija uništava jezgro njemačke ratne mašine, kada razbija fašističke snage, danas kada savezničke armije u Sjevernoj Africi uništavaju osovinski afrički korpus, danas kada je čas pobjede i oslobođenja blizu: osvijestite se! Još nije kasno!

Ne slušajte vaše vođe! Oni su agenti okupatora. Napuštajte vaše vođe! Oni su krvnici svih naroda Jugoslavije. Vraćajte se vašim napuštenim domovima! Vaše vođe hoće da vaši domovi opuste. Prelazite na našu stranu! Postanite borci za slobodu srpskog naroda, za bratstvo naroda Jugoslavije, za novu, slobodnu Jugoslaviju!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Januara 1943

VRHOVNI STAB
Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda
Jugoslavije

REGISTAR

A

Antić Vicko — 384

B

Babić Branko — 45
Baće Maks-Milić — 162, 184
Bakarić Vladimir-Vlado — 12, 375, 459
Bakić Mitar — 459
Ban Boško — 303
Banija (predeo) — 26
Banja Luka — 27, 38, 377, 476, 483
Basta Milan — 154
Bataljoni:
— dinarski — 162, 186, 187
— „Iskra" Trećeg krajiškog NOP odreda — 19, 148
— „Pelagić" Trećeg krajiškog NOP odreda — 19, 148
— kuprešiki Trećeg krajiškog NOP odreda — 50, 168, 489
— kninski — 475
— prozorski — 489
— ravnjansiki — 489
— vukovski — 312, 389
Bebler dr Aleš-Primož (Hartman) — 45, 65
Bebler Vilma — 335
Bekić Branko — 469
Benakovac (s.) — 511
Bihać (grad) — 25, 41, 44, 53, 81, 180, 200, 299, 455, 458, 489, 499, 506, 511
Bijele Vode (s.) — 458, 485
Bjelaj (s.) — 479
Blagaj (s.) kod Slunja — 481
Bojna (s.) — 41
Bor Branko — 303
Borojevići (s.) — 449, 460
Bos. Brod — 34
Bos. Gradiška — 483
Bos. Grahovo — 38
Bos. Krajina — 305, 306, 307
Bos. Krupa (s.) — 40, 481
Bos. Novi — 27, 38, 40, 43
Bos. Petrovac — 15, 359, 374, 465, 470, 510, 514
Božičević Ivan-Bijeli — 236
Božović Rađomir — 45
Bračić Mirko — 80
Bradeško Jože-Boštjan — 317
Brajića Tavan (s.) — 460, 470, 486
Brajović Petar — 45
Brecelj dr Anton — 76
Brejc Tomo-Pavle — 64
Brezovo Polje (s.) — 492
Brigade:
— prva proleterska Prve proleterske divizije — 509
— druga proleterska Druge proleterske divizije — 168, 170, 312
— treća proleterska (sandžačka) Prve proleterske divizije — 142, 483, 509
— četvrta proleterska (crnogorska) Druge proleterske divizije — 168, 170, 312, 512
— trinaesta proleterska „Rade Končar" — 296, 309, 482, 501
— peta (crnogorska) Treće NOU divizije — 11, 495, 508
— šesta (istočnobosanska) NOU — 146, 313, 348
— prva dalmatinska Treće NOU divizije — 7, 178, 497, 508
— druga dalmatinska Druge proleterske divizije 49, 50, 162, 168, 170, 312, 489, 490
— treća dalmatinska NOU — 165, 169, 439, 440, 442, 475
— četvrta dalmatinska NOU — 161, 165, 169, 309, 311, 489, 490
— peta dalmatinska NOU — 161, 162, 169, 184, 187, 309

— prva krajiška Pete (krajiške) NOU divizije — 27, 29, 273, 277, 348, 451, 4<66, 486, 489, 494
— druga krajiška Četvrte (krajiške) NOU divizije — 277, 451, 483, 489
— treća krajiška Prve proleterske divizije — 483, 509
— četvrta krajiška Pete (krajiške) NOU divizije — 277, 358, 464, 405
— peta krajiška Četvrte (krajiške) NOU divizije — 466, 482, 483, 489
— šesta krajiška Četvrte (krajiške) NOU divizije — 27, 29, 41, 42, 451, 466, 486, 489
— sedma krajiška Pete (krajiške) NOU divizije — 148, 155, 156, 179, 466, 481, 486
— osma krajiška Četvrte (krajiške) NOU divizije — 202, 451, 406, 486, 492
— deveta krajiška Desete NOU divizije — 168, 489
— deseta (hercegovačka) Treće NOU divizije — 11, 19, 137, 507, 508
— „Ivan Cankar" — 46, 330, 501
— „Ljubo Sercer" — 45, 46, 330, 501
— „Matija Gubec" — 46, 330, 501
— „Tone Tomšič" — 45, 46, 57, 330
— prva hrvatska (Prva lička) Šeste NOU divizije — 450, 492
— druga hrvatska (Druga lička) Šeste NOU divizije — 450, 502
— četvrta hrvatska (Prva kordunaška) Osme NOU divizije — 309, 463, 501, 502
— peta hrvatska (Druga kordunaška) Osme NOU divizije — 463, 484, 503, 516
— šesta hrvatska (Prva primorsko-goranska) NOU — 452, 457, 4Ö3, 502, 506
— sedma hrvatska (Prva baniska) Sedme NOU divizije — 484, 503, 505
— osma hrvatska (Druga baniska) Sedme NOU divizije — 485, 492, 503—505, 514
— deveta hrvatska (Treća lička) Šeste NOU divizije — 12, 39 153, 154, 162, 450, 491
— dvanaesta hrvatska (Prva slavonska) Četvrte NOU divizije Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske — 233—235 309, 383, 384
— četrnaesta hrvatska (Druga primorsko-goranska) NOU — 459, 506
— petnaesta hrvatska (Treća kordunaška) Osme NOU divizije — 463, 469, 493, 502, 503, 506
— šesnaesta hrvatska (Treća baniska) Sedme NOU divizije — 485, 492, 493, 503, 505, 511
— šesnaesta hrvatska (Druga slavonska) Četvrte NOU divizije Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske — 309, 383
— sedamnaesta hrvatska (Treća slavonska) Četvrte NOU divizije Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske — 309, 383, 384
— kombinovana — 439, 440, 445
Bruvno (s.) — 492
Budić Tode — 435
Bugojno (grad) — 34, 178
Bužim (s.) — 30, 40, 41, 43, 481, 505

C

Cazin (varošica) — 30, 40, 41, 44
Cetingrad (s.) — 468
Crni Vrh (k. 1012) — 450, 456, 457, 464, 460

Četković Petar (Pero) — 24, 273, 370, 451
Ćosići (s.) — 33, 34

C

Čačak — 294
Čubrić Milo — 45
Čudin Klanac (k. 828) — 502

D

Dalmacija (pokrajina) — 38
Dapčević Peko — 440, 441, 442, 444

Darlan Fransoa (franc, ofic.) — 96, 100
Dedič Ferid — 40
Diklić Gligorije-Budni — 295
Divizije:
— iprva proleterska — 33, 37—39, 141, 145, 201, 240, 265, 273, 277, 308, 314—316, 370, 386, 433, 435, 463, 467, 470, 483, 485, 491, 499, 507, 509
— druga proleterska — 11, 24, 38, 49, 50, 111, 140, 143, 146, 165—167, 169, 178, 202, 265, 277, 303, 309, 312, 315, 386, 426, 439, 440, 445, 475, 491, 507, 508, 512
— treća NOU — 11, 24, 33, 142, 144, 148, 155, 156, 199, 202, 240, 265, 273, 277, 308, 314—316, -370, 429, 433 435, 437, 465, 467, 477, 491, 497, 499, 507—509
— četvrta NOU (krajiška) — 270, 386, 451, 460, 467, 483, 485, 511
— peta NOU (krajiška) — 147, 179, 377, 386, 463, 470, 486, 511
— šesta NOU (Prva hrvatska) — 10, 143, 161, 309, 361, 426, 439, 442, 443, 445, 446, 450, 455, 459, 460, 463, 469, 491
— sedma NOU (Druga hrvatska) — 39, 53, 309, 430, 443, 458, 463, 466, 486, 490, 511, 514
— osma NOU (Treća hrvatska) — 39, 430, 448, 452, 455, 469
— četvrta Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske — 202, 233, 234, 309, 383, 485
Divizion haubički Vrhovnog štaba — 170, 312, 374
Đedovača (s.) — 460, 470, 486
Dobro Selo (s.) — 9
Dolenjska (predeo) — 46, 59, 308, 318, 325, 327, 328
Don (r. u SSSR-u) — 39
Donji Lapac — 9
Donji Vakuf — 33, 34
Dozet Pero — 238
Dragičević Veljko — 376
Drapšin Petar — 235, 384
Drljević Savo — 165, 170
Drvar (grad) — 457
Dugonjić Rato — 500, 501
Dumanić Ante — 303
Duvno (varošica) — 38, 140, 143, 309, 315
Dvor (s. na Uni) — 53

Đ

Đokić Vojislav — 298
Đorđević M. 2ika — 262
Dujić Momčilo — 471
Đurić Momčilo — 458
Đurišić Pavle — 471
Đurović Vasilije-Vako — 475, 476

G

Galo Anibale (Gallo Annibale — it. gen.) — 327
Gančević K. Anđelko — 377
Gastone Gambara (it. gen.) — 327, 328
Gatin Ante — 361
Gatin Ivo — 362
Gavrilčenko Aleksej — 376
Glavna operativna grupa divizija Vrhovnog štaba — 170, 499
Glavni štab NOV i PO:
— Bosne i Hercegovine — 284, 299
— Hrvatske — 8, 12, 26, 53, 160, 200, 238, 242, 265, 277, 359, 360, 383, 387, 447, 484, 490, 503, 506, 511
— Slovenije — 46, 265, 269, 276, 277, 317
— Srbije — 381
Glina (grad) — 485
Glorija Aleksandar (it. gen.) — 444, 446
Goleš (ž. st.) — 34
Golubić (s.) — 499, 512
Gorčin Ljubo — 303
Gorenjska (predeo) — 65, 308, 325 330, 424
Gorjup Ivan — 335
Gornji Vakuf (varošica) — 508
Gorski Kotar — 309
Gospić — 39, 491
Gracioli Emilio (it. vis. komesar) — 57
Gračac (s.) — 12, 39, 359, 361, 376, 377, 386, 430, 439
Grahovo — vidi Bos. Grahovo
Gregorič Jože — 65
Grubačić Košta — 39
Grupa udarna (operativna) Mrkonjić Grad — Jajce — vidi Sektor operativni Mrkonjić Grad — Jajce

F

Fajfar Tone — 83
Filipović Marko — 303
Franković Ratimir — 103

H

Hitter Adolf — 438
Holjevac Vjećeslav — 459
Horvat Josip — 234
Hrast Branko — 80

I

Ilić Pavie-Veljko — 11, 140, 166, 178, 179, 184, 186, 188, 191, 192, 222, 296, 360, 374, 375, 377, 437, 440, 441, 442, 444, 445, 460, 467, 470

Imotski (varošica) — 489, 490

J

Jajce (grad) — 7, 19, 24, 33, 34, 38, 39, 451, 464
Jakšić Pavle — 457, 482, 484, 485, 492. 493, 503, 505, 506
Janić Vlado — 384
Jankez Grga — 236
Janković Nikola — 126
Jastrebarsko (Jaška) — 481
Jedut Vinko-Cuk — 236, 384
Jeftić Predrag — 45
Jelino Polje (zaselak) — 184, 186
Jerk'ović Mate — 285
Jevđević Dobrosav — 471
Jević Drago — 247
Jezero (s.) — 38, 39
Jocić Đoko — 27, 29, 3-2, 48, 54
Jovanović Arso — 45, 47, 308, 317, 320—324, 326, 331, 332, 337, 338, 425, 501
Jovanović Dragoljub — 379
Jovanović Milorad — 25
Jovanović Radivoje-Bradonja — 381

Jovanović Zdravko — 45, 46

K

Kamengrad (s.) — 482, 492
Karabegović Osman — 482
Kardelj Edvard-Bevc — 55, 81, 82, 101, 317, 337, 423, 425, 500
Kavalero Ugo (it. gen.) — 438
Kavčič Ivan (Kovač Nade) — 45
Kavčič Stane — 335
Kebe Lojze-Stefan — 65, 92, 337
Kendel Stjepan-Sijedi — 238
Kidrič Boris-Peter — 63, 65, 82, 83, 92, 317, 334, 335
Kilibarda Milo — 45
Kladuša — vidi Velika Kladuša
Klajnenberg (nem. of.) — 32
Klanac (Ploćanski Klanac) — 450, 456, 457, 464, 469, 478
Klasnić (s.) — 484
Ključ (varošica) — 511
Knežica (s.) — 460
Knin — 39, 360, 475
Kocbek Eduard — 82, 83, 323, 501
Kočevski Rog (pi.) — 318
Komić (s.) — 445
Koljenšić Vlado — 457
Koljković Dimitrije — 25
Konjic (varošica) — 497
Kordun (predeo) — 26
Korićna (s.) — 11

Korpusi NOU:

— prvi bosanski — 27, 28, 32, 38, 48, 54, 101, 104, 142, 143, 145, 155, 187, 199, 202, 265, 277, 299, 309, 315, 358, 360, 377, 385, 429, 438, 460, 465, 476, 479, 493, 506, 509, 511, 514
— prvi hrvatski — 159, 198, 277, 309, 315, 458, 465, 469, 493, 502, 503

Koruška (pokrajina) — 67, 425
Kovač Ida — 89
Kozara (pl.) — 232
Kozinarov Anton-Ivanov — 134
Kragujevac (grad) — 294
Krajačić Ivan-Stevo — 384
Krajger Boris-Janez — 87, 335, 500, 501
Kraljevo — 294
Krašić (s.) — 309
Kraus dr Herbert — 263
Krezluk (s.) — 34
Krnjak (s.) — 448, 449, 451, 456, 464, 469, 470
Krstić Radoje — 379
Krstulović Vicko — 498
Kuković Kazimir — 94
Kupa (r.) — 39
Kupres (varošica) — 167, 168, 178
Kuprepanin Milan — 154
Kusturić Mara — 263

L

Lah Milan — 298
Lakuš Filip — 384
Lambert dr Ehrlich — 93
Lašva (r.) — 34
Lazović Bećo — 15
Ler Aleksander (nem. gen.) — 483, 443, 444
Leskošek Franc — 83
Lička Jesenica (s.) — 374, 430
Lika (predeo) — 12
Liters (nem. gen.) — 444, 448, 485,
Livno (grad) — 11, 24, 38, 104, 140, 143, 309, 315, 470, 497, 509
Lončar Jovan (Jovo) — 459
Lovinac (s.) — 491
Lubarda Mihailo-Miško — 469
Lubej Franjo — 83

Lj

Ljubičič ing Mile — 442
Ljubljana — 64, 423

M

Maček Ivan (Angelo, Matija, Posavec) — 47, 92, 317, 321, 324, 325, 32o, 331, 334, 337, 405, 500, 501
Maček dr Vlatko — 435
Madžar Slavko (D. Barba) — 103, 176
Magaljdol (s.) — 386
Majkić Japra (s.) — 511
Maliča Brdo (zaselak) — 34
Manojlović Nedeljko — 168
Manola Srečko — 456, 457, 458, 482, 491, 506
Manjača (pl.) — 358
Mardešič Josip — 8
Marinkovič Ivo-Slavko — 239, 384
Marjanović Aleksandar — 45
Marjon Ljube — 89
Markovič Moma-Cora — 380
Martinčič Paula-Seka — 236
Medan Danica — 270
Mihailović Dragoljub (Draža) — 21, 76, 113, 116, 117, 118, 121, 175, 183, 271, 294, 376, 435, 471, 472
Mijušković dr Radoje — 18
Miloševič dr Sima — 18, 431
Miljak Sreten — 303
Miljević Milančič — 494
Minič Miloš — 381
Miodragovič Jovo — 458
Mitrovič Bogoslav — 25
Mliništa (ž. st.) — 203
Mlinoga (s.) — 449, 460
Mostar — 489
Mrakovica (zaselak) — 359
Mrkonjić Grad (varoš) — 19, 33, 38, 39, 136, 179
Muhtić Stjepan — 103
Mutnik (s'.) — 41, 42

N

Nađ Košta — 166, 199, 270, 4S9, 492, 505, 514
Nakićenovie Slobodan — 202
Natlačen dr Marko — 91, 93, 94, 115
Nedić Milan — 116, 181
Neretva (r.) — 446, 497, 509
Nešković dr Blagoje-Mihailo — 133, 376
Nikoliš dr Gojko — 18, 19, 276, 359
iNofctaš Tode — 126, 127
Notranjska (predeo) — 46, 59, 64, 308, 317, 318
Novak Karlo — 424
Novi — vidi Bos. Novi

O

Oborci (ž. st.) — 34
Obradović Branko — 376
Odredi NOP:
— baniski — 458, 460, 463, 466, 470, 485, 505
— dolomitski — 47
— gorenjski — 47
— kalnički — 134, 236, 237, 238
— prvi kordunaški — 463, 485
— lički — 10, 16, 39, 187, 191, 440, 463, 512
— moslavački — 236, 383
— notranjski — 45
— primorski — 47
— rasinsko-kruševački — 295
— severnodalmatinski — 162, **186**
— soški — 64
— suvoborski — 381
— štajerski — 47
— treći krajiški — 19, 38, 142, 145, 168, 199, 312, 489
— treći lički — vidi lički
Olovo (varošica) — 314
Omanović Hamdija — 40, 42, 44, 451, 455, 470, 505, 514
Orahovica (s.) — 234, 387

Oreščanin Bogdan — 470
Orljavac (s.) — 234
Orović J. Savo — 10, 17, 298, 349, 353, 357
Otoka (s.) — 40, 43
Otrić (s.) — 9
Ozalj (s.) — 482

P

Pavelić dr Ante — 116, 181, 271 376, 438
Pećanac Košta — 294
Pećigrad (s.) — 40, 41, 44, 505
Perović (Popović) Lepa — 134, 238
Petrovac — vidi Bos. Petrovac
Pijade Moša (čiča Janko) — 12, 15, 17, 18, 30, 31, 44, 105, 106, 109, 128, 135, 136, 138, 139, 150, 152, 153, 174, 177, 185, 186, 241, 264. 300, 302, 304, 339, 341, 371, 454
Pisarovina (s.) — 39
Plavno (s.) — 499, 512
Pletikosa Ante — 303
Ploča (s.) — 464
Podgora (luka) — 310, 498
Podgrmeč (predeo) — 274
Podravska Slatina — 234, 384
Poleksić Momčilo — 243, 245
Poljanac Branko — 451
Popit Franc (Petrov Jokl) — 45
Popivoda Pero — 45
Popović Koča — 377, 429, 437, 483
Popović Milentije — 10, 17, 25, 298, 349, 352, 356
Popović Tomica — 191
Popović Vladimir-Vlado — 128, 233. 239. 383. 385
Popović Vojin-Sator — 162
Pozderac Nurija — 40, 42, 43, 44
Prav. Jasenica (s.) — 270, 274
Prijedor (grad) — 27, 28, 32, 38, 101, 145, 146, 309, 359
Pucar Đuro — 270, 470, 514

R

Radosavljević Zika — 136
Radović Miloš — 240, 429, 436
Rajner dr Fridrih (gaulajter) — 57, 329
Rakovica (s.) — 493, 502, 503
Ranković Aleksandar-Marko — 137, 165, 166, 468, 459, 503, 506
Ribar dr Ivan — 270, 472
Ribar Ivo-Lola — 310, 336, 500, 501
Roata Mario (it. gen.) — 438, 444, 446, 497
Roboti (Robotti) Mario (it. gen.) — 327, 328
Rokov Roko — 303
Rostov (grad u SSSR-u) — 39, 143, 310
Rožman Gregorij — 80
Rukavina Ivan — 167, 360, 430, 439, 443, 445, 446, 447, 482
Rus Joža — 82, 83, 323, 501
Ruškovac (k. 562) — 486

S

Sana (r.) — 48
Sanski Most — 27, 28, 29, 32, 38, 48, 54, 101, 104, 142, 145, 309, 490, 504
Sarajevo — 34
Sasina (s.) — 29
Sava (r.) — 383
Savić Pavle — 337, 431
Sekcija za ratnu mornaricu NOVJ — 129, 130, 303, 376
Sektor operativni Mrkonjić Grad —Jajce — 19, 137, 145, 151, 199
Selište (s.) — 16
Sinj (grad) — 38
Skakavac (s.) — 39, 360, 375
Skrad (s.) — 456, 464, 469
Slovenačko Primorje — 63, 64, 325, 326, 337
Slunj (s.) — 12, 491, 492, 493, 498
Smirnov Vladimir — 203, 246, 442, 457
Smolensk (grad u SSSR-u) — 39, 143
Split — 442
Srb (s.) — 9
Srbija (republika) — 294
Srdić Jandro — 247
Stambolić Petar — 381
Stanišić Bajo — 471
Stare Stane — 80
Stojanović dr Mladen — 306
Stopar Viktor — 89
Strmica (s.) — 184, 499, 512

S

Šaranović Milovan — 45, 46, 324, 334
Šašić Jefto — 235, 384
Šehovci (s.) — 151
Šibenik — 442
Škola artiljeriska Vrhovnog štaba NOV i POJ — 170
Škola vojna NOV i POJ — 9, 16, 25, 200, 204, 296, 298, 349

Škorpiik Josip — 108
Škorpik Velimir — 103, 374, 376
Solaja Simo — 306
Sorović Danilo — 45
Štajerska (pokrajina) — 65, 325, 329, 424
Štajner dr Stepan — 18
Strok Izidor — 234
Sturlić (s.) — 41
Sujica (s.) — 11, 38, 50, 140, 143, 309, 315

T

Taleran (amer. posl.) — 100
Tanasković Rajko — 45
Teslić (grad) — 240, 377, 433, 434
Terzić Velimir — 7, 26, 27, 29, 32, 48, 53, 54, 102—104, 148, 151, 159, 160, 198, 201, 266, 269, 310, 348, 359, 361, 375, 377, 386, 387, 430, 432, 437, 438, 441, 442, 444, 447, 449, 450, 452, 455—457, 459, 460, 463, 464, 467—470, 481, 490, 492 — 494, 498, 503, 506, 513, 514
Tito (Stari)-Broz Josip — 7, 11, 18—20, 24, 30, 33, 40, 45, 55, 112, 120, 134, 156, 161, 167—170, 180, 197, 199, 221, 232, 263, 270, 274, 283, 289, 305, 307, 317, 348, 358, 360, 374, 375, 378, 381—383, 385 388, 422, 423, 426, 431, 437, 438, 439, 442, 443, 445, 449, 455, 463, 465, 472, 475, 476, 477, 483, 484, 491, 497—501, 503. 507—509, 514
Todorovo (s.) — 41, 43
Toljati Palmiro — 326
Tomanović Vlado — 19
Tomašević Ivan — 447
Tomić Mirko — 381
Topić Sulejman — 43
Topusko (s.) — 485
Travnik — 33, 34
Trifunović Ilija-Birčanin — 471
Trkulje (s.) — 28
Trst (grad) — 65
Turbe (varošica) — 34, 178

U

Udbina (s.) — 10, 16, 17
Ugar (r.) — 33, 37
Urošević Ljubiša — 166, 184, 192, 312, 376, 441
Urošević Sredoje — 263
Užice (Titovo Užice) — 294
Vareš (grad) — 314
Vasić Perica — 127
Velebit Vladimir — 248
Velika Kladuša — 40, 44, 484, 492, 494
Velušek Anton (Urškin Tone) — 65
Veljun (s.) — 481
Vidmar Josip — 83
Vidović Nikola — 469
Vinica (s.) — 41, 471
Visuć (s.) — 10, 16
Višić Miro — 166
Voćin (varošica) — 234, 383
Vranograč (Vrnograč) — 43
Vrbanja (r.) — 37, 38
Vrbas (r.) — 33, 34, 37
Vrbljani (G. i D.) — 126
Vrhovine (s.) — 478
Vrhovni štab NOV i POJ — 7—9, U, 12, 16, 17, 19, 24—28, 30—33, 48, 49, 53, 54, 101, 103, 106, 107, 110, 111, 124—126, 129, 135—137, 140,141, 144, 147, 149, 151—153, 155, 159, 160, 161, 167, 171, 175, 178, 180, 184—188, 191, 192, 198—201, 203, 204, 207, 221, 222, 232, 240—242, 246, 247, 249, 262—265, 269, 273, 276, 277, 284, 290, 296 —300, 303, 304, 308, 311, 321, 338, 348, 358, 360, 361, 370, 371, 374, 385, 387, 431, 433, 437, 438, 443,' 445, 447, 450, 452, 457—459, 464, 465, 468, 471, 475—479, 481, 482, 491, 493, 497, 499, 500, 502, 504, 505, 507, 509—511, 514, 515, 518, 520
Vrhpolje (s.) — 451, 464, 486, 492
Vrlika (varošica) — 38, 442
Vrtoče (s.) — 359
Vujović Mitar — 110, 136, 291, 293, 480, 510
Vukmanović Svetozar-Tempo — 133, 134, 294, 295, 376, 380
Vukobrat Obrad — 247
Vukotić Jovan — 11
Vuletić Mijat — 263

Z

Zečević Vlado — 270, 452
Zenica — 314
Zijamet (predeo) — 178
Zone operativne:
— druga Hrvatske — 238

treća Hrvatske — 284, 383
četvrta Hrvatske — 129, 135, 161, 169, 184, 201, 203, 265, 284, 296, 361, 386, 426, 489, 504, 505, 513
peta Hrvatske — 309
prva (Dolenjska) Slovenije — 45, 46, 334
druga (Notranjska) Slovenije — 45, 40

Zabno (s.) — 236
Zepče (varošica) — 370
Zirovac (s.) — 484, 504
Zujović Sreten-Crni — 134, 166, 386, 438, 441, 447, 449, 450, 455, 457—459, 464, 465, 468, 469, 478, 481, 482
Zumberak (predeo) — 315

SADRŽAJ

DOKUMENTA CENTRALNOG KOMITETA KP JUGOSLAVIJE I VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE

decembar 1942 — januar 1943

Strana

Pohvala Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 1 decembra 1942 god. Prve dalmatinske NOU brigade za uspešno izvršenje zadatka u borbi za oslobođenje Jajca — 7

Primedbe Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 decembra 1942 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske u pogledu održavanja radilo-veze i uputstvo za organizaciju radiotelgrafskog kursa — — — — — — — — — — — — — 8

Izveštaj Komande Vojne škole NOV i POJ od 2 decembra 1942 god. Vrhovnom štabu o opasnosti koja preti partizanskim bolnicama i seoskom stanovništvu na teritoriji Komande mesta Donji Lapac od četnika iz Udbine i Otrića — — 9

Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 2 decembra 1942 god. Štabu Druge proleterske divizije da uputi sa svog sektora delove Treće NOU divizije i što pre otpočne dejstvo na pravcu Livno—Sujica — — — — — — 11

Obaveštenje Moše Pijade od 3 decembra 1942 god. Vrhovnom štabu NOV i POJ o porukama Glavnog štaba NOV i PO za Hrvatsku — — — — — — — — — — — 12

Izveštaj Komande Vojne škole NOV i POJ od 3 decembra 1942 god. Vrhovnom štabu NOV i POJ o ispadu ustaša iz Udbine i o njihovim zločinima po okolnim selima — — — — 16

Obaveštenje referenta saniteta Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4 decembra 1942 god Moši Pijade o radu lekarske komisije i predlog za koordinaciju rada Sanitetskog otseka Vrhovnog štaba i Zdravstvenog otseka Izvršnog odbora AVNOJ-a 17

Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 decembra 1942 god. zameniku komandanta Desete (hercegovačke) NOU brigade za formiranje operativnog sektora Jajce — Mrkonjić Grad — — — — — — — — 19

Govor Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 decembra 1942 god. na Prvoj zemaljskoj konferenciji Antifašističkog fronta žena Jugoslavije — — — — — — 20

Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 decembra 1942 god. Štabu Druge proleterske divizije za dostavljanje izveštaja o napadu na Livno i obaveštenje o napuštanju Jajca — — — — — — — — — — **24**

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 decembra 1942 god. komandantu Vojne škole NOV i POJ o dužini trajanja oficirskih kurseva i o potrebi održavanja stalne kurirske veze — — — — — — — — — — — — — — 25

Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 decembra 1942 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da se sprovede u život uputstvo Vrhovnog štaba o organizaciji obaveštajne službe i o tome dostavi izveštaj — — 26
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za razbijanje neprijateljskih pojačanja upućenih iz Prijedora posadi Sanskog Mosta — — — — — — 27
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o pripremama neprijatelja za deblokadu posade u Sanskom Mostu — — — — — — — — — — 28
Naređenje Moše Pijade od 11 decembra 1942 god. Komandi mesta Cazin da na svom području izvrši popis vojnih obveznika 30
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o krizi neprijateljskih snaga kod Sanskog Mosta i Prijedora — — — — — — — — — — — — 32
Upozorenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 decembra 1942 god. Štabu Treće NOU divizije na taktičke greške i propuste u borbama za odbranu Jajca, i direktiva za ofanzivna dejstva na komunikacije na prostoru Travnik, Donji Vakuf, Co&ići — — — — — 33
Izveštaj šefa Privremenog upravnog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 decembra 1942 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o političkom stanju na području srezova Cazin i Bosanska Krupa — — — — — — — — — 40
Izveštaj načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 decembra 1942 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o formiranju Druge (Notranjske) operativne zone Glavnog štaba NOV i PO za Sloveniju i osnovnim zadacima Prve i Druge operativne zone — — — — — — — — — — —
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za savlađivanje neprijateljskih snaga na desnoj obali Sane radi što bržeg stezanja obruča oko Sanskog Mosta 48
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 decembra 1942 god. Štabu Kupreškog bataljona za napad na Šujicu — — — 49
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 decembra 1942 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za protivnapad u slučaju neprijateljskog prodora ka Bihaću 53
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za dostavljanje operativnog izveštaja o borbama za Sanski Most — — — — — — — — — — — 54
Izveštaj Edvarda Kardelja od 14 decembra 1942 god. sekretaru Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o vojno-političkoj situaciji u Sloveniji i perspektivama bržeg uspona narodno-oslobodilačkog pokreta u njoj — — — — — — — — — — — 55
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za ugrožavanje Prijedora i potpuno izolovanje Sanskog Mosta — — — — — — — — — — — — — 101

Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 decembra 1942 god. Štabu Četvrte operativne zone da uputi u Vrhovni štab Josipa Škorpika sa ostalim drugovima izbeglim iz mornarice Nezavisne Države Hrvatske — — 103
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za nastavljanje blokade i pojačanje zaseda na presečenim komunikacijama oko Sanskog Mosta — — — — 104
Obaveštenje Moše Pijade od 16 decembra 1942 god. Komandi Ključko-mrkonjićkog područja o preformiranju Privremenog upravnog otseka Vrhovnog štaba u Pozadinski otsek Vrhovnog štaba NOV i POJ — — — — — — — 105
Uputstvo šefa Pozadinskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 decembra 1942 god. komandama područja o vrsti, sadržaju i roku dostavljanja pozadinskih izveštaja — — 107
Naređenje šefa Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 decembra 1942 god. Komandi mesta Bosansko Grahovo za dostavljanje preglednih izveštaja o naoružanju i ubojnoj opremi jedinica i za upućivanje suvišnog materijala odgovarajućoj sekciji Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ _ — _ — _ — — — no
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 decembra 1942 god. Štabu Druge proleterske divizije za uspostavljanje i održavanje radio-veze sa Vrhovnim štabom 111
„Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svetlosti Narodno-oslobodilačke borbe" — članak druga Tita od decembra 1942 godine 112
„Borba protiv okupatora prvi i najvažniji zadatak" — članak druga Tita od decembra 1942 godine — — — — — 120
Pregled organizacione strukture Vrhovnog štaba NOV i POJ od decembra 1942 godine — — — — — — — — — 124
Uputstvo šefa Pozadinskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17 decembra 1942 god. Komandi mesta Ključ o merama koje treba preduzeti za povratak odbeglih seljaka iz Vrbljaina _ _ _ _ _ — _ _ _ _ — 126
Izveštaj Vladimira Popovića od 17 decembra 1942 god. Centralnom komitetu KPJ o vojno-političkoj situaciji na području Treće operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske 128
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 18 decembra 1942 god. Štabu Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske o formiranju sekcije za ratnu mornaricu i 0 njenim osnovnim zadacima — — — — — — — 129
Izveštaj Svetozara Vukmanovića-Tempa od 18 decembra 1942 god. Vrhovnom štabu NOV i POJ o poteškoćama na koje je naišao pri odlasku za Makedoniju — — — — — 133
Raspis šefa Pozadinskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 decembra 1942 god. kojim se od Izvršnog odbora AVNOJ-a, Ekonomskog, Tehničkog i Sanitetskog otseka Vrhovnog štaba, kao i narodnooslobodilačkih odbora i vojnopozadinskih komandi traži upućivanje svih Dalmatinaca na raspolaganje Štabu Četvrte operativne zone NOV 1 PO Hrvatske — — — — — — — — — — — 135
Obaveštenje šefa Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 decembra 1942 god. Komandi područja Mrkonjić Grad o nedostatku sredstava za isplatu rekvizicionih priznanica i o načinu deobe pomoći pogorelcima — — — 136
Uputstvo šefa Pozadinskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 decembra 1942 god. Komandi Ključko-mrkonjićkog

područja o merama koje treba preduzeti protiv četničke aktivnosti — — — — — — — — — — — — 137
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19 decembra 1942 god. Pavlu Ilicu o naređenju Vrhovnog komandanta druga Tita da se Druga proleterska divizija zbog napornih borbi zadrži na prostoru Livno—Livanjsko Polje—Duvno radi odmora — — — — — — — — 140
Direktiva Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 decembra 1942 god. Štabu Prve proleterske divizije za angažovanje divizije na prostoru Banja Luka — Prnjavor — izvorni deo reke Vrbanje, s težištem dejstva na presecanju komunikacija i ugrožavanju Banje Luke — — — 141
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 decembra 1942 god. Štabu Treće NOU divizije za ofanzivno dejstvo na komunikacije Lašva—Travnik—Donji Vakuf i Zenica—2epče — — — — — — — — — — — 144
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20 decembra 1942 god. Štabu Pete divizije Prvog bosanskog NOU korpusa za uništenje četničkih grupa oko Vrbljana, Pecke i Ribnika — — — — — — — — — — — — 147
Obaveštenje šefa Pozadinskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 decembra 1942 god. da će ovaj otsek rukovoditi vojnopozadinskim komandama direktno, bez posredništva operativnih jedinica — — — — — — — — — — — — 149
Upozorenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 decembra 1942 god. Štabu operativnog sektora Mrkonjić Grad—Jajce na veću budnost jedinica i na preduzi-manje oštrih mera protiv četničkih grupica i njihovih uporišta — 151
Obaveštenje Moše Pijade od 24 decembra 1942 god. o promeni naziva Pozadinskog otseka Vrhovnog štaba i o nazivima komandi područja na oslobođenoj teritoriji — — — — 152
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od decembra 1942 god. Štabu Trećeg bataljona Devete hrvatske brigade Šeste NOU divizije za savlađivanje četničkih uporišta u rejonu Srba i presecanje železničke pruge između Male Popine i Gračaca — — — — — — — — — 153
Upozorenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa na pravilan odnos prema naređenjima i uputstvima Vrhovnog štaba i na taktički značaj obezbeđenja pravca Jajce—Mrkonjić Grad — — — — — — — — — — — — 155
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25 decembra 1942 god Štabu Prvog hrvatskog NOU korpusa o organizacionoj strukturi Vrhovnog štaba i o načinu dostavljanja pošte pojedinim otsecima — — — — — — 159
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25 decembra 1942 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da svi štabovi ustroje operaciske i obaveštajne delovodne protokole — — — — — — — — — — — — 160
Direktiva pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25 decembra 1942 god. Štabu Četvrte operativne zone NOP odreda Hrvatske za formiranje Četvrte i Pete dalmatinske NOU brigade — _ — — — 161
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25 decembra 1942 god. Štabu Druge proleterske divizije za napad na Kupres — — — — — — — — — — 16[7]
Naredba šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 25 decembra 1942 god. kojom se reguliše

upotreba radne snage i prevoznih sredstava za javne radove i potrebe Narodnooslobodilačke vojske — — — — 171
Upozorenje šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 25 decembra 1942 god. na budnost prema četnicima koji se predaju vojnopozadinskim komandama i narodnim odborima — —• •— — — — — — 175
Naređenje šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u .pozadini od 26 decembra 1942 god. da svi komandanti područja pripreme izveštaje o problemima svojih područja i prisustvuju zajedničkoj konferenciji u Bihaću 177
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26 decembra 1942 god. Štabu Druge proleterske divizije za izvršenje napada na Kupres posle temeljitih priprema 178
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26 decembra 1942 god. Štabu Sedme krajiške NOU brigade da obavesti Štab Pete NOU divizije o situaciji kod Mrkonjić Grada — — — — — — — — — — — — — 179
Govor Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita 27 decembra 1942 god. na Prvom kongresu antifašističke omladine Jugoslavije — — — — — — — — — — — — 180
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27 decembra 1942 god. Štabu Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske da razbije četnike u Strmici i zaštiti pravac Bosansko Grahovo—Drvar — — — — — — — — 184
Upozorenje šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u (pozadini od 27 decembra 1942 god. komandama područja na isključivu kompetenciju Vrhovnog štaba za mobilizaciju radi popune jedinica Narodnooslobodilačke vojske — — — — — — — — — — — — — 185
Obaveštenje šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 27 decembra 1942 god. Operativnom otseku Vrhovnog štaba o prepadima četnika Kninske Krajine na teritoriji Drvarskog područja — — — — — 186
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o sastavu i naoružanju neprijateljskih snaga u Sanskom Mostu i Banjoj Luci — — — — — — — —s 187
Instrukcija šefa Tehničkog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od decembra 1942 god. o organizaciji i zadacima tehničkih otseka pri komandama područja — — — — — — — 188
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od decembra 1942 god. komandantu Ličkog NOP odreda za razbijanje četnika u rejonu sela Plavno — — — — —- 191
Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 decembra 1942 god. o ustrojstvu i nadležnosti vojnih sudova Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije — — — — — — — — — — — — — 192
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29 decembra 1942 god. štabovima operativnih jedinica za dostavljanje podataka o mornaričkom osoblju — — — 198
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 decembra 1942 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da smeni delove Treće NOU divizije i preuzme obezbeđenje pravca Jajce—Mrkonjić Grad — —• — — — 199
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 decembra 1942 god Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za upućivanje slušalaca na kurseve Vojne škole NOV i POJ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 200

Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 decembra 1942 god. Štabu Prve proleterske divizije o situaciji na važnijim operativnim područjima — — — — 201
Obaveštenje šefa Tehničkog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 decembra 1942 god. Štabu Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske o stalnom redu vožnje na partizanskoj pruzi Drvar—Mliništa — — — — — — — — 203
Kratko uputstvo o nočnim napadima na naseljena mesta sastavljeno u Vrhovnom štabu NOV i POJ decembra 1942 godine — — — — — — — — — — — — — 204
Uputstvo za odbranu od napada bornih kola sastavljeno u Vrhovnom štabu NOV i POJ decembra 1942 godine — — 207
Pozdrav Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 1 januara 1943 god. boračkom i rukovodećem sastavu NOV i POJ povodom Nove godine — — — — — — — — 221
Prednacrt Uredbe o organizaciji poštanskog i telefonsko-telegrafskog saobraćaja na oslobođenoj teritoriji izrađen u Vrhovnom štabu NOV i POJ 1 januara 1943 godine — — 222
Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 2 januara 1943 god. o dodeljivanju novčane pomoći siromašnom stanovništvu Kozare — — — — — — — — — 232
Izveštaj Vladimira Popovića od 2 januara 1943 god. Povereništvu Centralnog komiteta KP Hrvatske u Zagrebu o borbama Prve slavonske NOU brigade i o formiranju Četvrte hrvatske NOU divizije — — — — — — — — — — 233
Uputstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3 januara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije o postupku sa zarobljenim domobranima i sa plenom zadobijenim pri oslobođenju Teslića — — — — — — — — — — — — — 240
Predlog šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 3 januara 1943 god. Ekonomskom otseku Vrhovnog štaba za donošenje propisa o ishrani radnika zaposlenih na vojnim radovima — — — — — — — 241
Uputstvo Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3 januara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku 0 organizaciji vojno-tehničke službe i o snabdevanju jedinica ubojnom opremom — — — — — — — — 242
Obaveštenje šefa Tehničkog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4 januara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o malim rezervama pogonskog materijala za snabdevanje motornih vozila — — — — — — — — — 246
Uputstvo šefa Vojnosudskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4 januara 1943 god. Komandi Drvarskog područja o kriterijumu pri izricanju vojnosudskih kazni — — — — 247
Uputstvo šefa Građevinske sekcije Tehničkog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4 januara 1943 god. o zadacima Tehničkog otseka Podgrmečkog područja — — — — — — 249
Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 januara 1943 god. o formiranju komisije za pregled bolnica 1 oporavilišta NOV i POJ na području Bosne, Like i Korduna — — — — — — — — — — — — — 263
Naređenje šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 6 januara 1943 god. o pripremama za izradu mobilizaciskih spiskova — — — — — — — 264
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 januara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za uredno vođenje liste i knjige gubitaka — — — — 265

Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 januara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije za određivanje stalnih kurira za vezu sa Vrhovnim štabom 269
Govor Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita 7 januara 1943 god. boračkom i rukovodećem sastavu Četvrte (krajiške) divizije Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — 270
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 januara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da prenese komandantu Treće NOU divizije naređenje za dejstvo na pruzi Zenica—Zepče — — — — — — — — — — — — 273
Govor Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita 7 januara 1943 god. narodu Podgrmečkog kraja — — — — — 274
Naređenje šefa Sanitetskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 januara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije za dostavljanje izveštaja o stanju sanitetske službe — 276
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 8 januara 1943 god. operativnim štabovima NOV i POJ da izvode borbena dejstva pod najnepovoljnijim uslovima za neprijatelja, čuvajući sopstvenu živu silu kao najveću dragocenost — — — — — — — — — — — — 277
Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 8 januara 1943 god. o izmenama i dopunama ranije naredbe Vrhovnog štaba o ustrojstvu i zadacima vojnih vlasti u pozadini — — — — — — — — — — — — 284
Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 8 januara 1943 god. o ishrani, snabdevanju i materijalnim rezervama Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i o vođenju evidencije — — — — — 290
Izveštaj Svetozara Vukmanovića-Tempa od 8 januara 1943 god. 0 vojno-političkoj situaciji u Srbiji — — — — — — 294
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8 januara 1943 god. Štabu Četvrte operativne zone NOV 1 PO Hrvatske za upućivanje popune Trinaestoj proleterskoj brigadi „Rade Končar" i dostavljanje izveštaja o jačini, rasporedu i zadacima potčinjenih jedinica — — — 296
Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 9 januara 1943 god. o izradi mobilizaciskih spiskova vojnih obveznika — — — — — — — — — — — — 297
Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 9 januara 1943 god. o reorganizaciji Vojne škole NOV i POJ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 208
Naređenje šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 9 januara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da organizuje vojnopozadinsku službu na oslobođenoj teritoriji zapadne Bosne — — — 299
Pravilnik o izradi spiskova vojnih obveznika propisan od Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini 9 januara 1943 godine — — — — — — — — — 300
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 januara 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije za upućivanje mornaričkog osoblja Sekciji za ratnu mornaricu 303
Naređenje šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 9 januara 1943 god. operativnim štabovima i vojno-pozadinskim ustanovama da odrede kandidate za telegrafsko-telefonski kurs pri Tehničkom otseku Vrhovnog štaba — — — — — — — — — — _ 304

„Uloga Bosanske Krajine u Narodno-oslobodilačkoj borbi" — članak Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od januara 1943 godine — — — — — — — — — — 305
Uputstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 januara 1943 god. načelniku Vrhovnog štaba o načinu daljeg dejstva jedinica NOV i PO Slovenije i obaveštenje o situaciji na ostalim operativnim područjima Jugoslavije — — — — — 308
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 januara 1943 god. Štabu Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske za aktivno dejst*'o Četvrte dalmatinske NOU brigade ka Imotskom, Prološcu i Studencima — — — — 311
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 januara 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije za rokiranje glavnih snaga u pravcu Bosanskog Grahova — — 312
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 januara 1943 god. Štabu Šeste (istočnobosanske) brigade za ofanzivna dejstva i intenzivan politički rad u istočnoj Bosni 313
Izveštaj Edvarda Kardelja od 12 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o vojno-političkoj situaciji u toku i po završetku letnjo-jesenje neprijateljske ofanzive 1942 god. u Sloveniji — — — — — — — 317
Uputstvo šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 12 januara 1943 god. o načinu popune mobiilizaciskih dokumenata — — — — — — — — — — 338
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 januara 1943 god Vrhovnom komandantu drugu Titu o dejstvu Prve krajiške brigade Pete NOU divizije na pruzi Prijedor—Banja Luka — — — — — — — — — 348
Rasporedi rada za treći viši i niži kurs Vojne škole NOV i POJ, dostavljeni 12 januara 1943 god. na uvid i odobrenje Vrhovnom štabu — — — — — — — — — — — 349
Predlog šefa Sanitetskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 januara 1943 god. Vrhovnom štabu za preduzimanje mera radi suzbijanja epidemija zaraznih bolesti — — — — 358
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o važnijim momentima sa pojedinih operativnih sektora — 358
Dopunski izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na području Glavnog štaba NOV i PO za Hrvatsku — — — — — — — — — — — — 360
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 januara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku da uspostavi vezu sa jednom grupom domobranskih oficira koji žele da pristupe Narodnooslobodilačkom pokretu — 301
Uputstvo Centralnog komiteta SKOJ-a od 14 januara 1943 god. o organizacionoj strukturi i osnovnim zadacima SKOJ-a u vojsci — — — — — — — — — — — — 363
Obavešenje Vihovnog štaba NOV i POJ od 14 januara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije o pretstojećem napadu Treće NOU divizije na neprijateljsko uporište Zepče — — — 370
Uputstvo šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 14 januara 1943 god. pozadinskim vojnim ustanovama o organizovanju aktivne i pasivne odbrane od napada iz vazduha — — — — — — — — — — 371

Predlog zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu za formiranje nižeg artiljeriskog kursa i obaveštenje o prikupljanju neprijateljskih snaga na liniji Zdenčina—Pisarovina 374
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o važnijim događajima sa pojedinih operativnih sektora — 375
Pismo sekretara Centralnog komiteta KPJ druga Tita od 16 januara 1943 god. Pokrajinskom komitetu KPJ za Srbiju o najvažnijim zadacima partiskih organizacija u Srbiji — — 378
Pismo sekretara Centralnog komiteta KPJ druga Tita od 16 januara 1943 god. Pokrajinskom komitetu KPJ za Vojvodinu, Pokrajinskom poverenstvu KPJ za Banat i Okružnom komitetu KPJ za Srem — — — — — — — — — 382
Pismo Centralnog komiteta KPJ od 16 januara 1943 god. Pokrajinskom komitetu KPJ za Makedoniju kojim se ukazuje na nedovoljnu širinu platforme Narodnooslobodilačke borbe u Makedoniji — — — — — — — — — — — 382
Obaveštenje Vladimira Popovića od 16 januara 1943 god. opunomoćstvu CK KP Hrvatske u Zagrebu o situaciji na području Treće operativne zone Hrvatske — — — — — 383
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o važnijim akcijama na sektoru Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — — — — — — — — — 385
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 17 januara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku da kod celokupnog vojnog sastava na svojoj teritoriji organizuje obuku raspoznavanja i zaštite od bojnih otrova 387
Obaveštenje Edvarda Kardelja od 17 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o pregrupisavanju neprijateljskih snaga, njihovom moralno-političkom stanju i namerama — — — — — — — — — — — — 423
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu — — — — — — — — — — — — — 426
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 januara 1943 god Vrhovnom komandantu drugu Titu 0 kapacitetu proizvodnje ručnih bombi u vojnotehničkoj radionici Vrhovnog štaba i predlog da se nastavi izdavanje vojno-političkog pregleda — — — — — — — — 431
Izveštaj člana Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 januara 1943 god. Vrhovnom štabu o evakuaciji i raspodeli plena sa sektora Prve proleterske i Treće NOU divizije 1 o potrebi pojačanog političkog rada na području srednje Bosne — — — — — — — — — — — — — 433
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o broju zarobljenih domobrana i četnika koji se sprovode na oslobođenu teritoriju — — — — — — — — — 437
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o koncentraciji neprijateljskih snaga u zoni dejstva Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — — — — — — — 438
Predlog zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu za jednovremeni napad Druge proleterske i Šeste NOU divizije

na neprijateljska uporišta u rejonu Knina i na komunikaciji Knin—Gračac — — — — — — — — — — 439
Izveštaj Sretena Žujovića od 19 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o situaciji u Dalmaciji 441
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o koncentraciji neprijateljskih snaga u rejonima Karlovca i Gračaca — — — — — — — — — — — 443
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji u zoni dejstva Prvog hrvatskog NOU korpusa i o potrebi da se što hitnije razbiju četnici u rejonu Knina 445
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o otpočinjanju neprijateljskih ofanzivnih dejstava opštim pravcem Karlovac—Slunj—Bihać — — — — — — 447
Obaveštenje Sretena Zujovića od 20 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o prodoru neprijateljskih snaga na karlovačkom pravcu — — — — — — 449
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o Otpočinjanju neprijateljskih borbenih dejstava sa raznih pravaca — — — — — — — — — — — — — 450
Naređenje šefa Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 21 januara 1943 god. komandama područja za strogu pripravnost, održavanje reda i bezbednosti na oslobođenoj teritoriji i najtešnju saradnju sa operativnim jedinicama — — — — — — — — — — — — 452
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o preduzetim merama za evakuaciju Bihaća — — — — 455
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o razvoju situacije u zonama dejstva Šeste i Osme NOU divizije — — — — — — — — — — — — — 455
Izveštaj zamenilka načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na području Like, Korduna i Banije — — — — 457
Izveštaj zamenilka načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o razvoju situacije u zoni dejstva Prvog hrvatskog NOU korpusa 458
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o razvoju situacije u zonama dejstva Prvog hrvatskog i Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — — — — — — — 459
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 21 januara 1943 god. komandantu Prve proleterske divizije

0 otpočinjanju Četvrte neprijateljske ofanzive — — — 463
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o upornim borbama na svim pravcima neprijateljskog nastupanja — — — — — — — — — — — — 464
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV 1 POJ od 22 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o razvoju borbenih dejstava u zonama dejstva Prvog hrvatskog i Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — 465

Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o bombardovanju Cetingrada i o daljem prodoru neprijateljskih snaga na banijskom pravcu — — — — — — 468
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na glavnim pravcima neprijateljskog nastupanja — 469
Nota Vrhovnog štaba NOV i POJ i Izvršnog odbora AVNOJ-a vladama Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država o izdajničkoj ulozi jugoslovenske izbegličke vlade i njenog ministra Dragoljuba (Draže) Mihailovića — — — — — — — 471
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 januara 1943 god Štabu Treće dalmatinske NOU brigade Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske za napad na neprijateljska uporišta u rejonu Knina — — — — — 475
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 23 januara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije za presecanje komunikacije Banja Luka — Bosanska Gradiška i vezivanje neprijateljskih snaga za Banju Luku — — — 476
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 23 januara 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da dejstvuje na komunikaciji Donji Vakuf—Travnik i obaveštenje o toku Četvrte neprijateljske ofanzive — — — — — — 477
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o suzbijanju neprijatelja na glavnim pravcima nastupanja u Lici — — — — — — — — — — 478
Dopis šefa Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 januara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa u vezi s otežanim snabdevanjem bolnica — — — — — 479
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o borbama na području Korduna i Banije — — — — — 481
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o najvažnijim borbenim dejstvima na području Like, Korduna i Banije — — — — — — — — — — — 482
Obaveštenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 januara 1943 god. zameniku načelnika Vrhovnog štaba 0 uspešnim borbama Prve proleterske i Četvrte NOU divizije — — — — — — — — — — — — — 483
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV 1 POJ od 24 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na glavnim operaciskim pravcima — — 484
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 januara 1943 god. štabovima Prve proleterske i Treće NOU divizije za napad Prve divizije na Banju Luku i Treće divizije na komunikaciju Travnik—Turbe—Donji Vakuf — 491
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25 januara 1943 god. Vrhovnom štabu o situaciji na neprijateljskim napadnim pravcima u Lici, Kordunu i Baniji 491
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26 januara 1943 god. Vrhovnom štabu o opštoj situaciji u zonama Prvog hrvatskog i Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — — — — — — — — — 493
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 26 januara 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da glavninom

snaga dejstvuje na prostoriji Bugojno, Gornji Vakuf, a pomoćnim snagama vrši pritisak na komunikaciju Jajce—Turbe—Travhik — — — — — — — — — — — 497
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o nepovoljnoj situaciji u pravcu Slunja — — — — — 498
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 27 januara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije za prikupljanje divizije na prostoriji Jajce, Donji Vakuf, Turbe 499
Pismo Ive Ribara-Lole od 27 januara 1943 god. Edvardu Kardelju kojim ga obaveštava o svom dolasku u Sloveniju — 500
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27 januara 1943 god. Vrhovnom štabu o nepovoljnom razvoju situacije na frontu Prvog hrvatskog NOU korpusa i o merama preduzetim u vezi s tim — — — — 502
Obaveštenje Otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 28 januara 1943 god. Privredno-finansiskom otseku Izvršnog odbora AVNOJ-a o obrazovanju Makarskog područja i mogućnostima naturalne razmene životnih namirnica s njim — — — — — — — — — — — 504
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji u zoni dejstva Prvog hrvatskog NOU korpusa — — 505
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 januara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije za hitno prebacivanje divizije iz srednje Bosne na prostor Gornji Vakuf, Prozor — — — — — — — — — 507
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 januara 1943 god. Štabu Treće NOU divizije za dejstvo u pravcu Bugojna i Gornjeg Vakufa — — — — — — — 507
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 januara 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da prikupi glavninu snaga u pravcu Prozora — — — — — — 508
Naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 januara 1943 god. štabovima Prve proleterske i Treće NOU divizije za prikupljanje divizija na prostoriji Prozor—Šćit—Ravno radi ofanzivnog dejstva u pravcu Neretve — 509
Naređenje šefa Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29 januara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da se u pogledu evakuacije vojnotehničike radionice i magacina ljudske hrane rukovodi vojnom situacijom, ne očekujući posebna naređenja — — — — — — — — 510
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 januara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku o situaciji u zoni dejstva Prvog bosanskog NOU korpusa i direktiva za dalji rad Glavnog štaba — — — — — 511
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 januara 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o povlačenju Sedme NOU divizije i Osme krajiške NOU brigade na desnu obalu Une — — — — — — — — 514
Uputstvo Sanitetskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ od januara 1943 god. jedinicama NOV i POJ za borbu protiv pegavog i trbušnog tifusa — — — — — — — — — 515
Poziv Vrhovnog štaba NOV i POJ od januara 1943 god. nasilno mobilisanim i zavedenim četnicima da prelaze na stranu Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije — — — — — — — — — — — — — 518

T e h n i č k i u r e d n i k

Dragoslav Dzinić, major

K o r e k t o r i

Nedeljka Zugić
i
Mirjana Radović

Rukopis predat u štampu jula 1958 god.
Štampanje završeno marta 1959 god.
Tiraž 5000 primeraka

I S P R A V K A

Strana	Red	Stoji	Treba
10	9 odozdo	Odnosi se	Odnosi se na
96	13 odozdo	pisanje	pisanja
205	2 odozdo	iskoristi	iskoristiti
224	12 odozgo	direktisa	direktrisa
233	6 odozdo	-Pavle Gregović	[2]Pavle Gregorić
291	9 odozgo	Goveđeg	Ovčjeg
350	3 odozdo	zakoni	zakloni
404	15 odozdo	pregrade	pregrada
446	7 odozgo	Velikoj Poljani	Velikoj Popini
451	19 odozdo	zapadno	zapadnom
469	21 odozdo	Kun jaku	Krnjaku
481	12 odozgo	Krstinje —	Krstinja—
487	1 odozdo	Fotokopija dokumenta br. 165	Fotokopija druge stranice dokumenta br. 161
489	15 odozdo	i razoružala	i razoružale
495	1 odozdo	Fotokopija druge stranice dokumenta br. 161	Fotokopija dokumenta br. 165
500	11 odozdo	a koji	a koju
504	6 odozdo	Zivorac.	Zirovac.